

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

Hatice GÜNDOĞAN

ATATÜRK DEVRİ TÜRK EDEBİYATINDA
EDEBÎ ÇEVRE VE KONU OLARAK
ANKARA
(1920-1938)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

ERZURUM-2018

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Atatürk Devri Türk Edebiyatında Edebî Çevre ve Konu Olarak Ankara (1920-1938)" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin basılı ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimim ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

18.09.2018

Hatice GÜNDOĞAN

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK danışmanlığında, Hatice GÜNDOĞAN tarafından hazırlanan bu çalışma, 19/09/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. İbrahim KAVAZ	İmza	:
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK	İmza	:
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Erdoğan ERBAY	İmza	:
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU	İmza	:
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU	İmza	:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 18/09/2018

Enstitü Müdürü

Doç.Dr. Rifat KÜTÜK
Enstitü Müdürü

TAE-F84 /01.01.2017

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
ÖN SÖZ	X
GİRİŞ.....	1
MODERN ŞEHRİN ONTOLOJİSİ.....	1
A. ŞEHİR, ŞEHİRLEŞME VE KİMLİK OLUŞUMU	1
B. ŞEHİR VE TÜRK EDEBİYATI	7
C. KADİM ŞEHİR ANKARA.....	18
D. BAŞKENT ANKARA	32
BİRİNCİ BÖLÜM	47
ANKARA'DA EDEBİYAT	47
1. 1920-1938 YILLARI ARASINDA ANKARA'DA BULUNAN SANATÇILAR VE ONLARIN ANKARA İZLENİMLERİ	47
1.1. MİLLÎ MÜCADELEYE GÖNÜL VEREN TARİHİ ŞAHSİYETLER VE SANATÇILAR	47
1.1.1. Mustafa Kemal Atatürk.....	48
1.1.2. Ahmet Ağaoğlu	59
1.1.3. Aka Gündüz	62
1.1.4. Ali Canip Yöntem	64
1.1.5. Enver Behnan Şapolyo.....	65
1.1.6. Falih Rıfık Atay	67
1.1.7. Faruk Nafiz Çamlıbel.....	77
1.1.8. Halide Edip Adıvar	81
1.1.9. Hamdullah Suphi Tanrıöver.....	87
1.1.10. İsmail Habip Sevük.....	88
1.1.11. Kâzım Nami Duru.....	95

1.1.12. Kemâleddin Kâmi Kamu	96
1.1.13. Mehmet Âkif Ersoy.....	98
1.1.14. Mehmet Emin Yurdakul.....	107
1.1.15. Memduh Şevket Esendal.....	112
1.1.16. Nazım Hikmet	114
1.1.17. Ruşen Eşref Ünaydın	116
1.1.18. Sadri (Etem) Ertem	118
1.1.19. Samih Rifat	119
1.1.20. Vâlâ Nurettin.....	121
1.2.20. Veled Çelebi	126
1.2.21. Yahya Kemal Beyatlı	128
1.2.22. Yakup Kadri Karaosmanoğlu.....	130
1.2.23. Yunus Nadi	135
1.2. CUMHURİYETİ İNŞÂ EDENLER.....	139
1.2.1. Abdülhak Hâmit Tarhan	140
1.2.2. Abdülhak Şinasi Hisar	141
1.2.3. Ahmet Hamdi Tanpınar	142
1.2.4. Ahmet Hikmet Müftüoğlu	149
1.2.5. Ahmet İhsan Tokgöz.....	150
1.2.6. Ahmet Rasim	151
1.2.7. Behçet Kemal Çağlar	152
1.2.8. Celal Sahir Erozan	154
1.2.9. Cevdet Kudret.....	155
1.2.10. Enis Behiç Koryürek	157
1.2.11. Faik Ali Ozansoy	158
1.2.12. Fazıl Ahmet Aykaç	159
1.2.13. Halil Nihat Boztepe	161
1.2.14. İbrahim Alâeddin Gövsa.....	162
1.2.15. Münevver Ayaşlı	162
1.2.16. Nahit Sırrı Örik	164
1.2.17. Necip Fazıl Kısakürek	167
1.2.18. Nurullah Ataç.....	177

1.2.19. Sadri Maksudî Arsal	178
1.2.20. Suut Kemal Yetkin	179
1.2.21. Şevket Rado	181
1.2.22. Vedat Nedim Tör	183
1.2.23. Yaşar Nabi Nayır	184
İKİNCİ BÖLÜM.....	187
YAYIN DÜNYASINDA ANKARA.....	187
2.1. ATATÜRK DÖNEMİNDE ANKARA'DA BASIN YAYIN FAALİYETLERİ	187
2.2. DÖNEM BASININA YANSIYAN YÖNLERİYLE ANKARA.....	215
2.2.1. Bilinmeyen Ankara	215
2.2.2. Yükselen Değer Ankara.....	220
2.2.3. Kültür Başkenti Ankara	225
2.2.4. İnkılâbın Başkenti Ankara	230
2.2.5. Atatürk Devri Türk Edebiyatına Dair Dikkatler.....	231
2.2.5.1. İnkılâp Edebiyatı.....	231
2.2.5.2. Halk Edebiyatı	235
2.2.5.3. Divan Edebiyatı	237
2.2.5.4. Edebi Münakaşalar	239
2.2.5.5. Edebiyat Eleştirileri	243
2.2.5.6. Ankara Basınında Öne Çıkarılan Sanatçılar-Eserler	247
2.2.5.7. Sanatsal Yazılara Yansıyan Ankara.....	249
2.2.5.8. Ankara'daki Edebiyat Ortamı.....	255
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	259
ROMAN VE HİKÂYEDE ANKARA.....	259
3.1. ROMANDA ANKARA	259
3.1.1.KONUSU BAŞTAN SONA ANKARA'DA GEÇEN ROMANLAR.....	260
3.1.2. KONUSUNUN BİR BÖLÜMÜ ANKARA'DA GEÇEN ROMANLAR ..	269
3.1.3. ANKARA'DA GEÇMEDİĞİ HALDE ALGISAL MEKÂN OLARAK	
ANKARA'YI İMLEYEN ROMANLAR.....	302

3.1.4. TEMATİK İNCELEME	307
3.1.4.1. ANKARA'YA GELİŞ.....	307
3.1.4.1.1. Yolculuk	307
3.1.4.1.2. İlk İntibalar	310
3.1.4.1.3. Ankara Peyzajı/Manzaraları	313
3.1.4.1.4. Ankara ve Atatürk Sevgisi.....	316
3.1.4.2. MERKEZ ANKARA.....	323
3.1.4.2.1. Karargâh/Komuta Merkezi Olarak Ankara	323
3.1.4.2.2. Hükûmet Merkezi Olarak Ankara	326
3.1.4.2.3. Kutsanmış Bir Mekân Olarak Ankara	328
3.1.4.2.4. İdeallerin Mekânı Ankara	329
3.1.4.2.5. İnkılâbın Şehri Ankara.....	332
3.1.4.2.6. İstanbul-Ankara Mukayesesi	333
3.1.4.3. DEĞİŞEN VE GELİŞEN ANKARA	338
3.1.4.3.1. Ankara'da Konut Sorunu.....	338
3.1.4.3.2. Ankara'da Zihniyet Değişimi	340
3.1.4.3.3. Ankara'da Kültürel Değişim.....	342
3.1.4.3.4. Ankara'da Fiziksel Değişim	345
3.1.4.4. ANKARA'DA SOSYAL YAŞANTI	346
3.1.4.4.1. Eğlence Hayatı ve Mekânları.....	346
3.1.4.4.2. Gezinti Yerleri	358
3.1.4.4.3. Şehir Yaşantısı	361
3.1.4.4.4. Semtler	365
3.1.4.4.5. Konaklama Mekânları	371
3.1.4.4.6. Edebiyatçı Mekânları.....	373
3.1.4.4.7. Basın-Yayın Faaliyetleri.....	375
3.2. HİKÂYEDE ANKARA.....	378
3.2.1. ANKARA'YA GELİŞ.....	379
3.2.1.1. Yolculuk	379
3.2.1.2. Ankara İzlenimleri	380
3.2.2. MERKEZ ANKARA	383
3.2.2.1. Komuta Merkezi Olarak Ankara	383

3.2.2.2. Cephe gerisi olarak Ankara	385
3.2.3. DEĞİŞEN VE GELİŞEN ANKARA	388
3.2.3.1. Ankara'da Konut Sorunu	388
3.2.3.2. Bürokrasi.....	392
3.2.3.3. İşsizlik.....	393
3.2.3.4. Evlilik	394
3.2.3.5. Ankara'nın Değişimi/Gelişimi	398
3.2.3.6. İnkılâplar.....	402
3.2.4. ANKARA'DA SOSYAL YAŞANTI.....	405
3.2.4.1. Eğlence Hayatı ve Mekânları.....	405
3.2.4.2. Efsanevî Mekânlar	406
3.2.4.3. Semtler	407
3.2.4.4. Edebiyatçı Mekânları.....	411
SONUÇ	412
KAYNAKLAR	418
EK 1. ATATÜRK DÖNEMİNDE MİLLETVEKİLİ OLAN EDEBİYATÇILAR TABLOSU.....	453
ÖZGEÇMİŞ	462

ÖZET**DOKTORA TEZİ****ATATÜRK DEVRİ TÜRK EDEBİYATINDA****EDEBÎ ÇEVRE VE KONU OLARAK ANKARA (1920-1938)**

Hatice GÜNDOĞAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

2018, 479 sayfa.

Jüri: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

Prof. Dr. Erdoğan ERBAY

Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU

Prof. Dr. İbrahim KAVAZ

Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

Bu tez, 1920-1938 yılları arasında Ankara’da oluşan edebî çevreyi ve Ankara’nın dönem edebiyatına yansıyan özelliklerini tespit etmek amacıyla yapıldı. Öncelikle şehir kavramı ve şehirlerin oluşumu üzerinde duruldu. Edebiyat-şehir ilişkisinin ele alındığı giriş bölümünde Ankara tarihine de yer verildi.

“Ankara’da Edebiyat” başlığını taşıyan birinci bölümde, ilk olarak 1920-1938 yılları arasında Ankara’da bulunan sanatçı kadrosu, bu sanatçıların Ankara’daki görevleri, edebî faaliyetleri ve Ankara izlenimlerine yer verildi. İkinci bölümde 1920-1938 yılları arasındaki Ankara basını ele alındı. Ankara’nın dönem basınında hangi özellikleriyle ön plana çıktığı tespit edildi. Üçüncü bölümde ise, Atatürk döneminde yazıldığı tespit edilen ve mekân olarak Ankara’yı kullanan roman ve hikâyeler üzerinde çalışıldı. Ankara’nın söz konusu roman ve hikâyelere yansıyan özellikleri üzerinde duruldu.

Anahtar kelimeler: Atatürk Devri Türk Edebiyatı, Ankara, Ankara basını, roman, hikâye, anı

ABSTRACT**DOCTORAL DISSERTATION****ATATURK PERIOD IN TURKISH LITERATURE****LITERARY ENVIRONMENT AND THE SUBJECT AS ANKARA**

Hatice GÜNDOĞAN

Advisor: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

2018, 479 pages.

Jury: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

Prof. Dr. Erdoğan ERBAY

Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU

Prof. Dr. İbrahim KAVAZ

Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

This thesis was made in order to determine the literary environment in Ankara between 1920 and 1938 and the characteristics reflected in the literature of the period of Ankara. Firstly, the concept of city and the formation of cities were emphasized. The history of Ankara was also included in the introduction to the study of literary-city relations.

In the first section, titled "Literature in Ankara", the artist's staff, who first appeared in Ankara between 1920-1938, these artists' duties in Ankara, literary activities and impressions of Ankara were included. In the second part, the Ankara press of 1920-1938 was discussed. It was determined in Ankara press that it was in the forefront in the press of the period. In the third chapter, no

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK danışmanlığında, Hatice GÜNDOĞAN tarafından hazırlanan bu çalışma, 19/09/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. İbrahim KAVAZ	İmza :	
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK	İmza :	
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Erdoğan ERBAY	İmza :	
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU	İmza :	
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU	İmza :	

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 18/09/2018

Enstitü Müdürü

Doç.Dr. Rifat KÜTÜK
Enstitü Müdürü

TAE-F84 /01.01.2017

vels and stories that were written during the period of Ataturk and used Ankara as a place

were studied. The features of Ankara reflected in the novels and stories were discussed.

Keywords: Atatürk Period Turkish Literature, Ankara, Ankara press, novel, story, memory.

ÖN SÖZ

İnsanlar gibi şehirlerin de kaderleri vardır. 1920 yılı Ankara'nın kaderinde bir dönüm noktasıdır. Bu tarihe kadar keçisi, kedisi ve armuduyla tanınan Ankara, Anadolu'nun birçok şehri gibi, zaman zaman unutulup ihmal edilmiştir. Ancak Ankara, Millî Mücadele ile birlikte, geçmişinden çok farklı bir kimliğe ve özelliğe bürünür.

Osmanlı Devleti'ne yüzyıllar boyunca payitaht olmuş İstanbul'un işgali ile padişahın özgür iradesi kısıtlanmış olur. 16 Mart 1920'de işgal kuvvetleri tarafından Meclis-i Mebûsân basılır ve üyeleri sürgüne gönderilir. Bu baskından kurtulan devlet adamları, mebuslar, sanatçılar ve askerler Anadolu'ya geçmeye başlar. Mustafa Kemal, yaklaşık bir yıl önce Anadolu'ya gelmiş ve karargâh merkezi olarak Ankara'yı seçmiştir. Kara veya deniz yoluyla İstanbul'dan çıkmayı başaran aydınlar, Ankara'da toplanır. Ankara, siyasî ve askerî bir üs hâline gelir. Bu hizmet, Ankara'ya zaferden sonra Cumhuriyet'in başkenti olma yolunu açar. 13 Ekim 1923'te başkent olmasıyla Ankara'nın kentleşme macerası başlar.

Kentleşme anlamında Ankara, Türkiye'de modernizmin öncüsü olur. İlim, irfan ve kültür merkezi olarak tasarlanır. İstanbul geçmişi, eskiyi ve gelenekseli temsil ederken, Ankara geleceği, yeniyi ve çağdaşı simgeleyecektir. Cumhuriyet'le birlikte eski başkent İstanbul'un yerini alan Ankara, yeni rejimin gösteri alanı olarak ortaya çıkar. Modernizmin aynasından yansıyan “kent” ve “kentli” kavramları, Ankara ile özdeşleşir. Ankara'yı çağdaş bir kent biçimine büründürmek için yapılacak çalışmaların diğer şehirlere de örnek olması amaçlanır.

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte başlayan yeni dönem, sosyal ve ekonomik durumu etkilediği gibi, sanat ve edebiyat faaliyetlerinde de kendini gösterir. “Atatürk Devri” olarak adlandırılan bu döneme “millî irade” ve “hâkimiyet-i milliye” kavramları ile şekillenmiş yeni bir ruh hâkimdir. Bu devir sanatçıları, inkılâpçı bir bakış açısıyla, yeni kurulan devletin ilkelerini ortaya koymaya, eskiye ait değerleri Cumhuriyet rejimine ve günün şartlarına uyarlamaya çalışırlar.

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar Türk Edebiyatı denilince akla gelen yegâne şehir İstanbul'dur. Ankara'nın Türk Edebiyatı sahnesine çıkışı Millî Mücadele yıllarına rastlar. Dört asırdır Osmanlı Devleti'nin payitahtlığını yapmış olan İstanbul'un karşısında,

bu Anadolu şehrini topluma kabul ettirmek elbette kolay olmayacaktır. Bunun için aydınların, yazarların desteğine ihtiyaç vardır.

Cumhuriyet Dönemi, edebî faaliyetler bakımından incelendiğinde, siyasî ve politik gerçekleriyle 1920-1938 yıllarının, Ankara için kuşatıcı bir sınırlama olacağı muhakkaktır. Ele alınan yıllar içerisinde Ankara, sanat ve edebiyat dünyasından pek çok isme ev sahipliği yapar. Bu isimler ekseriyetle milletvekili, gazeteci, öğretmen ve memur olarak görev yapmaktadır. Cumhuriyet Dönemi'nde Millî Mücadele Dönemi'nden bazı isimler ve onlara yeni eklenen büyük bir kadro ile Ankara, bir merkez haline gelir. İstanbul'dan gelen bu sanatçı kadrosu sayesinde Ankara'da entelektüel bir çevre oluşmaya başlar. Millî Mücadele Dönemi'nin kıt kaynakları, konut problemi, ulaşım sorunu sanatçıların günün büyük bir bölümünü birlikte geçirmelerine sebep olur. Sanatçıların bir araya geldiği, fikir teatisinde bulunduğu, İstanbul'daki örneklerine benzer, edebiyatçı mekânları Ankara'da da belirir.

Ankara, sosyal bilimcilere nazaran, mekâna modernist pencereden bakan mimarların ya da şehir plânlamacılarının ilgisini daha çok çekmiş olacak ki Ankara üzerine yapılan çalışmaların çoğunluğu fen bilimleri alanındadır. Oysa sosyal bilimlerin mekân algısı mimaride olduğu gibi salt "yapı" üzerine değildir. Sosyal bilimler, mekân ile toplumsal ilişkiler arasındaki bağı görmezden gelemez. Özellikle 1920 sonrası dönemde, mekânları sosyal ve siyasal alanın kesişim noktası olarak değerlendirme ve Ankara'yı edebî izdüşümleriyle birlikte okuma imkânı vardır.

Bu tezle şu sorulara cevap bulmaya çalışılmıştır: Baudelaire ile Paris, Dostoyevski ile Petersburg, Joyce ile Dublin, Nedim ve Yahya Kemal ile İstanbul arasındaki ilişki, acaba Ankara ile hangi sanatçı veya sanatçılar arasında kurulabilir? Ankara, edebî eserlerde hangi yönleri ile temayüz etmiştir? Ankara siyasî başkentliğin yanında kültür başkenti olmayı da başarabilmiş midir? Siyasi projeler ile edebî projeler hangi noktalarda örtüştü? Bu soruların cevapları 1920-1938 yılları arasında yazılmış hikâye ve roman türündeki eserlerde, dönemin Ankara basınında ve hatıratında arandı. Bu eserlerde mekân olarak Ankara'nın ele alınışı ve o dönemde Ankara'da beliren edebî çevre tezin araştırma sahasını oluşturdu.

Edebiyat araştırmaları tarandığında, edebiyat ortamını mekân bağlamında ele alan çalışmalar içerisinde ilk karşımıza çıkan Haluk İpekten'in *Divan Edebiyatında Edebî*

Muhitler adlı çalışması oldu. İpekten'in on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda, İstanbul başta olmak üzere çeşitli şehzade şehirlerinde varlıklı, cömert, nüfuz sahibi, şiir ve edebiyatla ilgilenen şahısların etrafında oluşan edebî muhitlerin edebiyat üzerindeki olumlu etkisini vurguladığı incelemesi 1996 yılında basılır. Öznel tarih yazıcılığı bakımından önem arz eden *Salah Bey Tarihi*'nin ilk eseri olan *Kahveler Kitabı*'nda Salah Birsal, kahvenin Anadolu'ya gelişiyle başlayarak İstanbul'da yer alan edebiyatçı, semai, yeniçeri, esrar, tulumbacı, çalgıcı, karagöz ve meddah kahveleri ile mahalle kahvelerini, deneme tarzında ve keyifli bir üslûpla dile getirir. *Mekândan Taşan Edebiyat "Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri"* adlı kitabında Turgay Anar, Tanzimat'tan günümüze edebiyat mahfillerinin sayısı, nitelikleri, ne zaman ve nasıl oluştuğu, buralara kimlerin devam ettiği, bu mahfillerde nelerin konuşulduğu, bu sohbet ve faaliyetlerin edebiyata etkisi üzerinde durur. Kitap, İstanbul'daki edebiyat mahfillerinin çokluğuna dikkat çekmesi bakımından önemlidir.

Literatür taramasında, Ankara'da yer alan edebiyatçı mekânları ve Ankara'nın edebiyat coğrafyamızdaki yeri üzerine yapılmış bazı çalışmalar da tespit edildi. Gazi Üniversitesi'nde, Necati Tonga tarafından yapılan *Cumhuriyet Döneminde Bir Edebi Muhit Olarak Ankara (1923-1980)* isimli çalışma, 2016 yılında bitirilmiştir. Tonga, tezinde Ankara basını ve Ankara'da oluşan edebiyat mahfilleri üzerinde durur. Ankara üzerine yapılmış bir başka çalışma ise Sezin Seda Altun'a ait olan *Romanda Bir Kent İmgesi Olarak Ankara (1920-1955)* başlıklı yüksek lisans tezidir. Türk edebiyatında Ankara'yı konu edinen çalışmalara, çoklu disiplinlerin birleştiği kitaplarda makale boyutunda da rastlanmıştır.

Ankara'nın edebî çevre ve konu olarak Türk edebiyatındaki yerinin irdelendiği bu tez, Atatürk'ün Ankara'ya gelişiyle başlatılıp Atatürk'ün ölümüyle sonlandırıldı. Konu, Ankara'da edebiyat ve edebiyatta Ankara olmak üzere iki ana kulvarda incelendi. Giriş bölümünde, Ankara'nın şehirleşme süreci ve şehir-edebiyat ilişkisi ele alındıktan sonra o dönemdeki Ankara hakkında bilgi verildi.

Birinci bölümde ilk olarak o dönemde Ankara'da bulunan sanatçı kadrosu tespit edildi. İlk etapta sanatçıların, meslekleri dikkate alınarak gruplandırılmak istendi fakat aralarında memur ya da öğretmen olarak gelip sonraki yıllarda milletvekili seçilenler vardı. Parlamento tarihinden yola çıkılarak gruplandırma yoluna gidildiğinde de

sanatçıların hepsinin mebus olmadığı, bir kısmının da Atatürk Dönemi'nden sonra mebus oldukları görüldü. Bu durumda, tarihî süreç göz önünde bulundurularak, Ankara'ya gelişlerine göre sanatçılar iki devreye ayrıldı. Savaş yıllarının sanatçı profili ile barış yıllarının sanatçı profili de birbirinden farklılık göstermekteydi. Bizatihi Millî Mücadele'nin içinde bulunmuş Halide Edip, Mehmet Âkif, Yunus Nadi ve Ziya Gökalp gibi Millî Mücadele'ye emek vermiş ve bizzat cephede bulunmuş sanatçılar Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da yoktu. Cumhuriyet Dönemi'nde ise öncesinden farklı ve güçlü bir kadroyla, Ankara bir merkez haline gelmeye başlıyordu. Bu açıdan Ankara'daki sanatçı kadrosu “Millî Mücadeleye Gönül Verenler” ve “Cumhuriyeti İnşa Edenler” başlıkları altında ele alındı. Sanatçılar, Ankara'ya geliş tarihleri, Ankara'daki mesaipleri ve edebî çevreleri ile birlikte verilmeye çalışıldı. Bu bölümde, hatıratın yola çıkılarak edebiyatçıların Ankara'da bir araya geldikleri, edebiyat meselelerini konuştukları, fikir teatisinde buldukları mekânlara da yer verildi. Büyük Millet Meclisi'nin 1920-1938 yıllarını kapsayan beş yasama döneminde milletvekilliği yapan edebiyatçılar, *Türk Parlamento Tarihi*'nden tespit edilerek bir tablo halinde tezin sonunda gösterildi.

İkinci bölümde, Anadolu basınının önemli bir parçası olan Ankara basını bir edebiyat ortamı olarak ele alındı. 1920-1938 yılları arasında, Ankara'da çıkan gazete ve dergiler tanıtıldıktan sonra, dergilere yansıyan Ankara'nın özellikleri tespit edildi. Edebî konular, Ankara'daki edebiyat ortamı hakkında ipuçları içerdiğinden bu türden konular “Atatürk Devri Türk Edebiyatına Dair Dikkatler” başlığı altında toplandı. Çoğunluğu Ankara'yı idealize eden hamasî türdeki şiirlerden süreli yayınlardan tespit edilenlere bu bölümde, kitaplarda yer alanlara ise birinci bölümde yer verildi.

Üçüncü bölümde ise roman ve hikâyeye türündeki eserlerde Ankara'nın mekân olarak kullanımını üzerinde duruldu. İki alt başlıktan ilki romana, ikincisi hikâyeye ayrıldı. “Romanda Ankara” başlığı altında, 1920-1938 yılları arasında basılmış ve mekân olarak Ankara'yı kullanan romanların öncelikle özetleri verildi. Ardından romanlar tematik incelemeye tabi tutularak Ankara'nın hangi yönleriyle ön plâna çıkarıldığı tespit edilmeye çalışıldı. “Hikâyede Ankara” kısmında ise yine 1920-1938 yılları arasında basılmış hikâyeye kitapları ile bu dönemde Ankara basınında çıkan ve mekân olarak Ankara'yı alan hikâyeler tespit edilerek tematik incelemeye onlar da dâhil edildi. Fakat roman ve hikâyeye türleri ayrı başlıklar altında ele alındı.

Her çalışma meşakkatli bir yolculuktur. Benim yolculuğum ise, hayatımdaki bazı değişiklikler sebebiyle -maalesef- uzun sürdü. Bu yolculukta bana eşlik eden insanlar var. Öncelikle hem bir akademisyen hem de insan olarak kendisinden çok şey öğrendiğim danışman hocam Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK'e anlayışı ve sabrı için çok teşekkür ederim. Bu yolculukta hayat arkadaşlığımızı güzelleştiren eşime, hayatımın her aşamasında desteğini esirgemeyen ablama ve bu sürece sonradan dâhil olup yolculuğumu bazen renklendiren, bazen zorlaştıran kızlarıma teşekkür ederim. Hep var ve yanımda olsunlar...

Hatice GÜNDOĞAN

KIRŞEHİR-2018

GİRİŞ

MODERN ŞEHRİN ONTOLOJİSİ

A. ŞEHİR, ŞEHİRLEŞME VE KİMLİK OLUŞUMU

İnsan-şehir ilişkisi, mekân bağlamında ve sosyolojik açıdan ele alındığında karşımıza çok eski tarihlere uzanan bir süreç çıkar. Şehirlerin tarihi insanlığın tarihi ile örtüşür. Belli bir ekonomik zenginliğe ulaşmış yerleşik hayata geçen toplumlar, köyler ve kasabalar kurmaya, daha büyük kalabalıkları içinde barındıracak şehirler oluşturmaya başlar. Zamanla siyaset, kültür, sanat, felsefe, edebiyat ve bilim alanlarında önemli birikimler bu şehirlerde oluşur ve gelecek nesillere aktarılır.

Gaston Bachelard'ın dediği gibi mekân, “*peteklerinin binlerce gözünde, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar.*”¹ Hititler'den, Asurîler'den, Urartular'dan, Greklerden, Roma ve Bizans'tan kalma onlarca antik şehir, bizim de içinde bulunduğumuz coğrafyada yaşamış ve ölmüşlerdir. Şehirler, binlerce yıllık birikimleriyle çok çeşitli kültürlerin, uygarlık seviyelerinin, inanç ve yaşayış biçimlerinin tanıklığını yapar. Toplumların kendi öyküsünü yazdığı bir kitap, kendi resmini yaptığı bir tablo gibidir. Şehrin her bir taşında insanoğlunun acılarına, mutluluklarına, hırslarına ya da zaaflarına ait bir hatıra gizlidir ve bu hatıraların çok az bir bölümü tarih kitaplarında okunabilir.

Şehirler aynı zamanda parçası oldukları toplumlara has karakteristik özellikler taşırlar. Tarihî seyir içinde büyük şehirlerin güçlü hükümdarlıklar tarafından inşa edildiği gözlemlenir. İstanbul, Floransa, Venedik, Paris, Londra ait oldukları toplumların zenginlikleriyle mücehhezdir. Dolayısıyla şehirler, tarihî ve toplumsal ilişkilerden soyutlanamayacağı için her şehrin kendine has bir ruhu vardır ve her şehir kendine has bir okuma gerektirir.

Şehir okumaları, multidisipliner çalışmalarla etkili sonuçlara ulaşabilmektedir. Kazılar için arkeoloji, paralar için nümizmatik, yazılar için epigrafi, yer isimleri için toponimi, özel isimler için onomastik çalışmaları yanında dilbilim, edebiyat ve sanat tarihi araştırmaları da şehir okuma çalışmalarını destekler. Edebî sahada seyahatnameler

¹ Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, çev. Aykut Derman, Kesit Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 36.

ve şehrengizler şehirler konusunda ayrıntılı bilgi veren müstakil eserlerdir. Gılgamış Destanı örneğinde olduğu gibi, sözlü kültüre ait mitolojik ürünlerde de, şehirlerin kuruluş ve yıkılışlarına dair bilgilere rastlamak mümkündür. Dokuz kez yıkılıp dokuz kez kurulan Troya, İliada destanı ile ölümsüzleşir.² Bunların yanında her türden edebî eserde mekâna ve şehre dair bir takım bilgiler yer almaktadır.

Arapça “şehir” anlamına gelen “medine” kelimesinden türetilen “medeniyet”, şehirleşme ile medenileşme arasında bir anlam ilişkisini çağrıştırır. Medeniyeti oluşturan siyaset, kültür, sanat, felsefe, edebiyat ve bilim birikiminin temelleri şehirleşme ile birlikte atılır.³ Dolayısıyla şehirler imar edilirken medeniyetler de inşa edilir. Bu inşa sürecinin altında yatan düşünce ise geleceğe kalma, gelecekte de yaşama fikridir.

Bilinen ilk şehirler Doğu toplumlarına ait olup şehirleşme doğudan batıya doğru bir yayılım gösterir. İnanç sistemine dayalı bir gruplandırmanın yanında şehirler⁴, ana gelişim doğrultuları içinde kimlik kazanarak; sanayi şehri, ticaret şehri, tarım şehri gibi isimler alırlar. VII. ve XI. yüzyıllar şehirleşme açısından İslam dünyasının öne çıktığı bir dönemdir.

İlk şehirlerin tarımın yoğun olarak sürdürüldüğü yerlerde ortaya çıktığı bilinmektedir. Etrafının sınırlandırılmasıyla kırlar boş mekânlar olmaktan çıkar ve örgütlenme yoluyla, gelip geçici faaliyetler, düzenli birer üretim faaliyetine dönüştürülür. Bu uygulamalar merkezî yönetimi ve kapital ihtiyacını karşılayacak yapılanmayı yani şehirleşmeyi gerekli kılar. Korkut Tuna, “toplumların bir üretim örgütlenmesi gerçekleştirerek bir mekân üzerinde yerleşmelerine, devamlılık arz eden bir zenginlik üretmelerine ve başka ilişkilere imkân hazırlayacak ürün fazlasına ulaşmalarına izin ver (mesi)” bakımlarından tarımı, şehirleşme gerekçelerinden ilki olarak göstermektedir.⁵ Bu

² Nazan Bekiroğlu, “Çünkü Bir Kent Görkeminin Zirvesinde İken Vurulur: Troya”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, Özel Sayı:18, Yıl:13, Sayı 150-151-152, Haziran/ Temmuz/ Ağustos 2009, s. 37-50.

³ İslam dini de bir şehir dinidir. Peygamberimizin şehir yaşantısı, şehir ilgisi, şehir vurgusu hakkında: Köksal Alver, “İslam Şehrini Kurmak: Hz. Peygamber’in Şehir Tasavvuru”, 3. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi, Ankara 2015, s. 32-40.

⁴ İnanç sistemi, sanayi şehirlerinin olduğu 1800’lü yıllara kadar şehirlerin oluşumunda ve biçimlenmesinde önemli bir unsurdur. Tarihî perspektife baktığımızda üç şehir tipi karşımıza çıkar: Tek tanrılı dinlerin etkin olduğu şehirler, çok tanrılı dinlerin (paganist inanışların) etkin olduğu şehirler ve sanayi şehirleri. Konuyla ilgili olarak: Vefa Taşdelen, “Antik Kentlere Doğru”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, Özel Sayı:18, Yıl:13, Sayı 150-151-152, Haziran/ Temmuz/ Ağustos 2009, s. 23-36.

⁵ Korkut Tuna, “Şehirin Serüveni”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, Özel Sayı:18, Yıl:13, Sayı 150-151-152, Haziran/ Temmuz/ Ağustos 2009, s. 16. Ortaya atılan bu görüşler

durumda ilk şehirlerin Mezopotamya’da, Nil vadisinde, Hint ve Çin’de ortaya çıkmış olması tesadüf değildir.

Küçük ölçekli şehirler, Batı toplumlarında Yunan ve Roma dönemlerinden itibaren mevcuttur. Batı’nın coğrafi yapısı ve üretim tekniği, kırdan fazla nüfus barındırmaya elverişli olmamış, bu yüzden de Batılılar, toplumsal kimliklerini Marx’tan itibaren şehre dayalı olarak açıklamışlardır.⁶ Dolayısıyla, Batılı araştırmacılar şehir ve şehirleşme sürecini Sanayi Devrimi ile başlatır. Çünkü Batı toplumları, Sanayi Devrimi ile birlikte hızlı bir şehirleşme hareketi içine girmiş, mevcut şehirlerinde nüfus artışı gözlemlenirken yeni şehirler de kurulmuştur.⁷ Son zamanlarda şehirleşme ile sanayileşme arasında görülen paralellik bu düşüncenin kaynağını oluşturmaktadır.

Batılı toplumlarındaki bu değişimin bir sonucu olarak, son zamanlarda yapılan habitat çalışmalarında şehirler, doğal gelişim seyri içerisinde “oluşan” ve “gelişen” değil, insanlar tarafından “tasarlanan” olgular halini alır. Urbanizm adı verilen şehir kurma girişimleri şehri, bütüncül ve ontolojik manada ele almaktadır. Şaban Sağlık’ın ifadesiyle:

“Bir şehri kurma düşüncesi ile başlayan şehir ontolojisi, özellikle şehrin açıkça görünmeyen ama var ve etkili olan yönlerini ifade eder. Şehrin mimarisi ve bu mimarinin kaynağı; şehrin değişen görüntüsü ve bunun sebeplerini oluşturan modernizm etkisi; zamanla şehirde oluşan göstergeler ve semboller; oluşan yeni gösterge ve sembollere bağlı olarak üretilen medeniyet ve kültür; bütün bunların sonucunda şehirde meydana gelen tarihî, siyasî ve kültürel olaylar vs. gibi başlıkların bütünü şehir ontolojisini oluşturur. Bir şehirden bahsetmek demek, çoğu zaman o şehrin ontolojisinde yer alan herhangi bir unsuru konuşmak demektir.”⁸

şehirlerin oluşum, gelişim ve toplumsal birliktelikteki yerini tespit etmeye yöneliktir. Fakat toplumlar arası farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Batılı sosyologların reçeteleri ile Doğu şehirlerini açıklamaya girişmek doğru bir yöntem olmayacaktır. Doğu toplumlarındaki şehre dayalı adlandırmalar, Batı toplumları için geçerli değildir. Örneğin bedevî-hadarî, yazlık/yaylak-kışlak kavramları Doğu toplumlarına hastır. Zira Doğulu düşünürler de onuncu yüzyıldan itibaren, kendi toplumlarından yola çıkarak şehir olgusu üzerinde çalışmalar yapmışlardır. İbn-i Haldun’un *Mukaddime* adlı eseri başta olmak üzere Farabi’nin *Es-Siyasetül Medeniyye* adlı eserleri bu minvaldedir.

⁶ Korkut Tuna, *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 14

⁷ Tuna, *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*, 9.

⁸ Şaban Sağlık, “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Şehir”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Haziran/Temmuz/Ağustos 2009, s. 310.

Bu bakış açısıyla oluşturulan veya düzenlenen modern şehirler, birçok parçadan müteşekkil bir bütün olarak karşımızda durmaktadır. “Okunaklılık” kavramını şehrin görsel niteliği ile ilişkilendiren Kevin Lynch, her şehrin kendi içerisinde tutarlı bir doku oluşturduğuna dikkat çeker. Okunaklı bir kenti tanımlarken şehrin bölgeleri, sınırları, yolları gibi daha çok fiziksel özellikleri üzerinde durur. Şehirler için hayatî önem taşıdığını düşündüğü okunaklılık ilkesinin, özellikle şehirlerin yeniden tasarlanmasında göz önünde bulundurulması gereken bir unsur olduğunu düşünür.⁹

Sanayi Devrimi sonrasında şehirleri oluşturan parçalar, bir amaca hizmet edecek şekilde bir araya getirilir. Bu dönemde vatan toprakları, Avrupa insanının gözünde bambaşka bir değer kazanır. Ulus-devletlerin kurulmasıyla, mensuplarının içinde yaşayacağı, kendilerini tarihin sayfalarında ölümsüz kılacak bir ülkenin sınırları çizilmiş olur. Böylece aidiyet duygusu güçlenir ve halkın toprağı temellük etmesi sağlanır. Dolayısıyla söz konusu toprak parçası artık herhangi bir toprak parçası değil, tarihî bir yurt, bir vatandır. Vatan, aynı zamanda tarihî bellek ve çağrışımların da mekânıdır. Ataların yaşadığı, çalıştığı, savaştığı yer olması halkın gözünde bu toprakları kutsallaştırır.¹⁰ Ortak bir amaç ve kimlik duygusu yaratmada, toprak parçasının vatan kavramına dönüştürülmesi ilk ve önemli bir merhale olarak karşımıza çıkmaktadır.

Milliyetçiliğin sadece bir ideoloji veya siyaset biçimi olarak değil, kültürel bir görüngü olarak düşünülmesi gerektiğini ileri süren Anthony D. Smith’e göre milletlerin, engelleri aşmaya, meşakkatleri göğüslemeye muktedir olması, homojen bir toplum haline gelmesiyle yani millî bir kimliğe bürünmesiyle mümkündür. Bu amaçla, modern şehirlerde müşterek değer, sembol ve geleneklerden bir repertuar oluşturmak suretiyle toplumsal bağlar güçlendirilir. Bayrak, para, marş, üniforma, anıt ve kutlama gibi sembollerle topluluk fertlerine ortak mirasları ve kültürel yakınlıkları hatırlatılır.¹¹ Böylece birey, kim olduğunu içinde bulunduğu kültür aracılığıyla doğrudan ve kendiliğinden keşfeder.

Şehirdeki birçok unsur da, bu amaca hizmet eder. Millî mesire ve sayfiye yerleri, kadın ve erkek halk kahramanları, peri masalları, âdâb-ı muaşeret kuralları, mimarî üslup, sanat ve zanaatlar, kent plânları, yasal uygulamalar, eğitim tarzları ve askerî yasalar, fener

⁹ Kevin Lynch, *Kent İmgesi*, (Çev. İrem Başaran), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul Eylül 2014, s. 3.

¹⁰ Anthony D. Smith, *Millî Kimlik*, (Çev. Bahadır Sina Şener) İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s. 25

¹¹ Smith, 35.

alayları, başkentler, müzeler, savaş anıtları ile millî kültür görünür kılınır.¹² Bu tarz sembol ve seremonilerle ortak kimlik ve aidiyet duyguları güçlendirilmeye çalışılır.

Ulus-devletlerdeki şehirlerin kamusal alanları, bu sembol ve seremonilerle teçhiz edilerek yurttaşların kimliklerinin bu toplumsal mekânlar içinde şekillenmeleri sağlanır. Kahvehâneler, salonlar, sanat galerileri, tiyatrolar, konser salonları, yayınevleri, sosyal kulüpler, akademiler ve üniversiteler bu tür toplumsal mekânların başlıcalarıdır. Toplumsal bir mutabakat oluşturmanın bir aracı olarak düşünülen millî kültür, bu mekânlarda oluşur. Bireyler bu mekânlarda milletin hikâyelerine vâkıf olur, simgeleri ile özdeşleşir ve davranış kılavuzları edinirler.¹³ Bu mekânlar sadece söylem değil aynı zamanda burjuva özneler de üretir.¹⁴

Vatan topraklarını değerli kılan bu zihniyet, edebiyatı da önemsemektedir. Buna göre milletler “*siyasal ve coğrafi olarak millet adını almadan önce rüya olarak var olurlar.*”¹⁵ Başlangıçtaki bu rüya durumunu korumak ve yeniden canlandırmak kültürün görevi olmakla birlikte, kültürün görevini yerine getirmesi için oluşturulan alanlardan biri de edebiyattır.

Dil ve kimlik, Sanayi Devrimi sonrasında kurulan ulus-devletlerin bireylerini diğer devletlerin üyelerinden ayıran en önemli unsurdur. Millî kimlikler oluşturmanın amaçlandığı on sekizinci yüzyılda Batılı entelektüeller, kilisenin etkisini azaltmak ve seküler bir kültür yaratmak amacıyla edebiyatı, ulusu oluşturan bireylerin muhayyel dayanışmalarını sağlayacak bir alan olarak görürler.¹⁶

İngiliz, Fransız ve Alman kamusal alanlarında, edebiyatın önemli bir yeri vardır. Çünkü edebiyat, insanları, millî kültürün değerleriyle toplumsallaştırmanın etkili bir aracı olarak görülmüştür. Edebiyatın “*kamusal normların, uzlaşımaların ve simgelerin kolektif olarak içselleştirilmesini*” sağladığı, aynı zamanda bireyleri “*ortak bir kamusal deneyim içinde bir araya getirerek onları ortak kimliklerini keşfetmeye*” teşvik ettiği belirtilmektedir.¹⁷ Dolayısıyla modern şehirlerde edebiyat, hem mekânsal bir yapı, hem bir uygulama alanı, hem bir kurgu, hem de bir dizi etkinliktir. Yazıldığı, tartışıldığı,

¹² Smith, 126.

¹³ Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, Millî Edebiyatın İcad Edilişi*, Çev, Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 1998, s. 179.

¹⁴ Jusdanis, 188.

¹⁵ Stathis Gourgouris’ten alıntılan Jusdanis, 68.

¹⁶ Jusdanis, 44.

¹⁷ Jusdanis, 179.

basıldığı, satıldığı, aktarıldığı, öğretildiği ve kanonlaştırıldığı¹⁸ birçok mekânda etkinliği söz konusudur.

Modernite ile tanışan toplumlarda meşruiyet, “üretilebilen bir katma değer”¹⁹ olarak bu mekânlarda kazanılmaya ve rasyonelleşmeye başlar. Etimolojik olarak şer’ kökünden gelen ve İslam’a uygun anlamında olan meşruiyet kavramının dayanağı dine uygunluktur. Dolayısıyla dinî kurallara uygunluk arttıkça meşruiyetin de artacağı mantığı kuvvet kazanır. Weber ise, geleneksel, yasal-ussal ve karizmatik olmak üzere üç meşruiyet modeli tanımlamaktadır.²⁰ İlk modelde, meşruiyetin kaynağı kutsallıktır. Kurallar, kutsal değerler üzerine kuruludur ve bu kutsallıktan ötürü taraflar arasında bir anlayış birliği mevcuttur. Geleneksel toplumlarda meşruiyet, bu anlayış birliğinden doğar. Yasalarla kurulan ulus devletlerde ise meşruiyetin kaynağı kutsal olandan toplumsal olana geçer. Bürokrasi, yasal-ussal meşruiyet anlayışının temel mekanizması olarak yerini alır. Üçüncü meşruiyet modelinde ise az rastlanan, sıra dışı, alışılmamış özelliklere sahip karizmatik bir lidere hissedilen duygusal bağlar, bu meşruiyetin temelini oluşturur. Kitle ve lider bütünleşmesini sağlayacak mekânlar, bu meşruiyette ön plâna çıkar. Toplumun sıkıntılı dönemlerinde karizmatik lidere olan ihtiyaç artar.

Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı eserinde on yedinci yüzyılda Fransa’da sanat ve edebiyat mensuplarının yönetici kadro ve “şehirli soylular” ile birlikte kamuya dâhil olduklarını ve bu çevrenin aristokratik nitelikli ahablık ilişkileri içerisinde önceleri saraylarda, ardından “salon” adı verilen mekânlarda bir araya geldiklerini belirtir.²¹ On sekizinci yüzyılda Londra’da üç binden fazla kahvehanenin varlığı ve edebiyatın, aydınların aristokraziyle bir araya geldiği bu salonlarda ve kahvehanelerde

¹⁸ Ortak kimlikleri keşfetme yoluyla toplum içinde bir ortak payda oluşturulmaya çalışılırken edebiyat kanonundan faydalanılır. Jusdanis, kanonu bir milletin ya da bireyin, içinde en eski kimliğini bulabileceği metin olarak tanımlar. (Jusdanis, 94.) Edebiyat kanonu, herkesin kolaylıkla ulaşabileceği, belli millî ve toplumsal çıkarları temsil eden yazılar bütünüdür. Dolayısıyla millî kimlik oluşumunun önemli kaynaklarından biridir. Jusdanis’in ifadesine göre edebiyat kanonu, insanların kendilerini birleşmiş bir milletin yurttaşları olarak görmelerini sağlayarak dayanışma deneyimini kolaylaştırır. Kanon, millî kimliği temsil etmekle kalmayıp, aynı zamanda halka milliyetçiliğin değerlerini aşilayarak bu kimliğin üretilmesine de katkı sağlar. Kronolojik bir süreklilik oluşturarak halkın belirsiz bir şimdinin yol açtığı sorunların üstesinden gelmesine yardım eder. Dikkatini geçmiş üzerinde yoğunlaştırarak yalnızca bir mekânın değil bir zamanın da özlemini hissettirir. Toplumun kültürel olarak yeniden canlanması için, kendisiyle aynı zamanlarda ortaya çıkan filoloji, arkeoloji ve mitoloji gibi disiplinlerden de faydalanır. Jusdanis, 79.

¹⁹ M. Hilmi Özev, “Meşruiyet Kavramının Dönüşümü”, *Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni*, 2005, Sayı 57, s. 87. S. 87-97.

²⁰ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çeviren, T. Parla, İstanbul 2003, s. 275-377.

²¹ Jürgen Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, Çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 99.

meşrulaştığı da verilen bilgiler arasındadır. Almanya’da ise geleneksel sohbet toplantıları ve yemek davetleri gibi siyasal pratikten yalıtılmış toplantılar aynı işlevi görmektedir.²²

Söylem ve özneler üreten bu tarz “akşam yemeği davetleri, salonlar ve kahvehaneler, bir araya getirdikleri toplulukların bileşimi ve çağı, davranış tarzı, akıl yürütme ortamı ve onlara yön veren konular bakımından ne kadar farklı olsalar da, hepsi, özel şahıslar arasında süreklilik kazanma eğilimi taşıyan bir tartışmayı örgütlerler; bundan ötürü bir dizi ortak kurumsal ölçüte de sahiptirler.”²³ En önemli özelliği statülerin eşitliği olan, var saymaktan ziyade, statüleri yok sayan bir türden ilişki içerisinde bulunan bu kamusal topluluklar “ilk kez kahvehanelerle, salonlarla ve cemiyetlerle gerçekleşmiş değildir; lakin bir fikir olarak ancak bunlarla kurumlaşmış, bunlarla nesnel bir iddia halini almış ve gerçeklik değilse bile etkinlik kazanmıştır.”²⁴

Basın faaliyetleri, millî kültürü oluşturan, geliştiren ve yayan toplumsal mekânlardan biridir. Halkın kolayca ulaşabileceği ve aktüel olayları takip edebileceği gazete ve dergiler, kültürün yayılmasına ve aktarılmasına ortam sağlar. Bu açıdan on sekizinci yüzyılda dergiler önem kazanır. Dergilerin bir diğer özelliği bu türden toplantı mekânlarından doğmuş olmalarıdır. Kahvehane hayatıyla o kadar iç içedir ki, derginin sayılarına bakarak, kahvehanede yaşananları dramatize etmeye imkân verecek derecededir. Habermas, gazete ve dergileri, yalnız kahvehanelerde geçen tartışmaların nesnesi değil, aynı zamanda bu tartışmaların bir parçası olarak kabul eder ve dergilere gelen okuyucu mektuplarını bunun kanıtı olarak ileri sürer.²⁵

Edebiyat, şehirlerde oluşan kültürel birikimin önemli bir parçası olmakla birlikte, modern şehirlerin kurulmasıyla başlayan süreçte, şehir plânlamalarında göz önünde bulundurulmuş bir unsur olarak karşımıza çıkar. Edebî esere yansıyan şehir profili ise şehir-elebiyat ilişkisinin diğer bir yönünü oluşturmaktadır.

B. ŞEHİR VE TÜRK EDEBİYATI

Şehir, insanla birlikte var olan, aynı zamanda insanı da var eden sistematik bir yapıdır. İnsanlar doğup büyüdüğü, öğrenim gördükleri şehirlerin sunduğu imkânlardan

²² Habermas, 101.

²³ Habermas, 105.

²⁴ Habermas, 106.

²⁵ Habermas, 115.

yararlanarak kendilerini geliştirirler. Bunun yanında insan da aklı, bilgi ve görgüsü ile içinde bulunduğu coğrafyaya etki eder.

Nagehan bir şâre vardım ol şârı yapılır gördüm

Ben dahi bile yapıldım taş u toprak arasında

diyen Hacı Bayram Velî²⁶, şehri bu manada algılamış ve insanın kendini gerçekleştirme macerası içerisinde şehir istiaresine yer vermiştir.

Bu dünyanın meseli ulu bir şara benzer

Veli bizim ömrümüz bir tez bahara benzer

mısralarıyla da Yunus Emre, dünyayı ulu bir şehre, insan ömrünü çabuk geçen bir bahara benzeter. Bu şehre gelenler, nereden geldiklerini ve tekrar nereye döneceklerini unutmamalıdır. Bir başka şiirinde Yunus Emre,

Hey Emre'm Yunus bîçâre

Bulunmaz derdine çâre

Var imdi gez şardan şare

Şöyle garip bencileyin

diyerek dervişlerin şehirden şehire gezginci bir yaşam sürerken kendi iç yolculuklarını da tamamladıklarına işaret etmektedir.²⁷

Şehirler, birçok mahfili bünyesinde barındırarak sanatçıların yetişmesine dolayısıyla edebiyatın gelişimine katkı sağlar. Haluk İpekten, Osmanlı İmparatorluğu'nun on beşinci ve on altıncı yüzyılını incelediği çalışmasında başta İstanbul olmak üzere şehzade şehirlerinde, paşa ve beylerin konaklarında şiir sohbetleri yapıldığı bilgisini vermektedir.²⁸ Yirminci yüzyıla kadar edebiyat mahfilleri çoğunlukla paşa ve beylerin köşk, konak ve yalıları, sanatçıların evleri iken, modern yaşamın bir sonucu olarak kahvehane, kıraathane ve çay bahçesi gibi mekânlar; pastane, meyhane, bar, lokanta, restoran ve otel gibi umuma açık yerler; matbaa ya da dergi idare yerleri,

²⁶ Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, Ankara 1994, s. 43.

²⁷ Bilâl Kemikli, "Bilge ve Şehir", *Sûfi Şairin İzinde, Şiir ve İrfan*, Kitabevi, İstanbul 2011, s. 182. Bilâl Kemikli, *Şehir Hayat ve Derviş*, Kitabevi, İstanbul 2017 adlı eser de okunabilir.

²⁸ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatı'nda Edebî Muhitler*, İstanbul, MEB Yay., 1996, s. 218.

kitapevleri ve sanat galerileri de sanatçıların bir araya geldiği mekânlar olarak karşımıza çıkar.²⁹

Şehir kültürü ile yakından ilgili olan Divan şiirimize konu olan birçok kavram, şehir istiaresiyle ifade edilmiştir. Aynı zamanda şehir, “*mimarisi, eşyası, eğlencesi, merasimi, nüktesi ve daha bin bir hususiyetiyle Divan Edebiyatını konu ve üslup unsuru olarak*” doldurmaktadır.³⁰

Alınsa kaşlarına aceb olmaya gönül

Bir şehri alınır ey kamer iki güvâh ile

beytinde Necatî, gönlünü sevgilinin kaşlarına kaptıran aşığa şaşırılmamak gerektiğini anlatırken, eski bir Türk-İslam geleneği olan bir şehrin iki şahit ile teslim alındığına vurgu yapar.

Divan edebiyatımızda, başta İstanbul olmak üzere, Edirne, Bursa, İznik, Üsküp, Manisa, Mostar, Vardar Yenicesi, Prizren gibi şehirlerin medenî birikimlerini, gündelik hayatın tezahürlerini, sosyo-kültürel manzarasını ve şehirlerin ruhunu aksettiren sahneleri görmek mümkündür.³¹ Edebiyatımızda şehirleri bu yönleri ile ele alan çok sayıda şehrengiz mevcuttur. Fakat Divan şairi için İstanbul’un yeri ayrıdır.³² İstanbul’un Osmanlı Devleti’ndeki şehirlerin merkezi olması, onu en adil, en güzel ve en güçlü kılar. Bu özellikleriyle İstanbul, mutlak ve metafizik tekliğin yeryüzündeki simgesidir.³³ Her

²⁹ Konuyla ilgili kapsamlı bir çalışma olarak: Turgay Anar, *Mekândan Taşan Edebiyat “Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri”*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.

³⁰ Mehmet Kaplan, “Türk Edebiyatında İstanbul”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994, s. 42.

³¹ Muhammed Nur Doğan, “Divan Şiirinde Şehir Kültürü”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Haziran/Temmuz/Ağustos 2009, s. 291.

³² İstanbul hakkında yapılmış çalışmalar: İsmail Hami Danişmend, *Destan ve Divan Edebiyatlarında İstanbul Sevgisi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1941; Mehmet Kaplan, “Türk Edebiyatında İstanbul”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994, s. 48-59; Orhan Okay, “Yeni Türk Edebiyatı’nda İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 23, s. 293-296; Asaf Halet Çelebi, *Dîvân Şiirinde İstanbul (Seçki)*, Hece Yayınları, Ankara 2003; Mehmet Törenek, *Türk Romanında İşgal İstanbul’u*, Kitabevi, İstanbul 2013; Şerif Aktaş, *Ahmet Rasim’in Eserlerinde İstanbul*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988; Mustafa Kutlu, “Tanzimat’tan Sonra Türk Edebiyatında İstanbul”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, V, s. 15-20. Yetiş, Kazım (Ed.), *Türk Edebiyatında İstanbul’un Fethi*, Kitabevi, İstanbul 2005, Murat Koç, *Yeni Türk Edebiyatında Boğaziçi ve Boğaziçi Medeniyeti*, Eren Yayınları, İstanbul 2005.

³³ Mehmet Narlı, “Şiir ve Şehir (Divan Şiirinden Cumhuriyet Şiirine)”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Haziran/Temmuz/Ağustos 2009, s. 300. Aynı yazı şurada da mevcuttur: Mehmet Narlı, “Şiir ve Şehir -Divan Şiirinden Cumhuriyet Şiirine-”, 3. *Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi*, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara 2015, s. 57-70. Narlı, yazısında İstanbul’un yalnız Divan şairine değil Cumhuriyet Dönemi şairine de ilham kaynağı olduğunu ifade etmektedir. Yazıda, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar,

ne sebeple olursa olsun İstanbul'dan ayrılmak mecburiyetinde kalan sanatçı için bu durum üzüntü sebebidir. Keçecizade İzzet Molla, bu üzüntüsünü *Mihnet-Keşan* adlı eserinde dile getirir.

Şiirlerinde İstanbul'un sosyal hayatına dair manzaraları canlı ve neşeli bir atmosfer içinde sunan Nedim, İstanbul'u tüm varlığı ile yaşayan Divan şairlerindedir. Nedim'in İstanbul'un mevsimlerini, bayramlarını, güzellerini, şehir sakinlerinin hayatını içselleştirerek aktarması onun şiirlerine ayrı bir samimiyet katmıştır. Bu açıdan İstanbul dendiğinde ilk akla gelen sanatçılardan biri Nedim'dir. Nedim'le birlikte Nefî ve Nâbi de, İstanbul'un hem siyasetin, kültürün hem de zevkin merkezi olduğunu ifade eden şiirler yazmıştır.³⁴

Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî dönemi şairi ve şiiri de şehirlidir. Öncesi gibi şairin ve şiirin merkezi de İstanbul'dur.³⁵ Bu dönemin şiirlerinde şehir yavaş yavaş “*bir problem, bir düş, bir kâbus, bir kafes ya da kutsallaştırma mekânı*” olarak algılanmaya başlar.³⁶ Abdülhak Hâmit, “Sahra” başlıklı şiirinde oryantalist bakış açısıyla, şehrin karşısında doğal mekânları yüceltir. Tevfik Fikret ve arkadaşları için ise şehir, kaçılması gereken bir yer haline gelir. Yeni Zelanda'ya gidemediği için bir bakıma düşlediği mekânı Âşiyân ile oluşturan Tevfik Fikret'in “Sis” şiiri, şehir-insan çatışmasının bir örneğidir. Tevfik Fikret, siyasi anlaşmazlıklarını yaşadığı şehre yansıtarak duygusunu, düşüncesini ifade eder.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'na gelindiğinde bakış açısı değişmeye başlar. Tanpınar, Birinci Dünya Savaşı sonrasında edebiyatımızın beş asırdır şehirlisi olduğu İstanbul'dan çıktığını ve Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte edebiyatta yeni bir dönemin başladığını düşünmektedir.³⁷ Millî Mücadele'yle birlikte iktidar odağının fiilen Ankara'ya kayması, bunun sonucu olarak 1923'ten sonra da hükûmet merkezinin resmen Ankara olması fikir, kültür ve edebiyat hareketlerinin de Anadolu'ya yönelmesine sebep olur. Tanpınar'a göre, “*Anadolucu realizm*” ve “*halkçılık mistiği*” bu yönelişin bir sonucudur. Bununla birlikte yeni rejim ve inkılâplar, edebî eserlerde işlenmeye ve bu

---

Nazım Hikmet Ran, Fazıl Hüsni Dağlarca, Orhan Veli Kanık ve İlhan Berk şiirleri üzerine yaptığı incelemede, farklı nitelikleri ile ön plâna çıkarılmış bir İstanbul'dan bahsedilmektedir.

³⁴ Kaplan, “Türk Edebiyatında İstanbul”, 43.

³⁵ Narlı, “Şiir ve Şehir (Divan Şiirinden Cumhuriyet Şiirine)”, 305.

³⁶ Narlı, “Şiir ve Şehir (Divan Şiirinden Cumhuriyet Şiirine)”, 300.

³⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Hazırlayan Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977, s. 102.

vasıtayla tüm ülkeye yayılmaya başlar.³⁸ Bu önemli siyasi ve sosyal gelişme öncesinde Ankara, Türk Edebiyatı'nda ne kadar ve hangi özellikleriyle vardır?

Cumhuriyet öncesinde edebiyat coğrafyamızda Ankara, Hacı Bayram Velî'nin adıyla birlikte anılmaya başlar. Hacı Bayram Velî, şair kimliği ile tanınmasa da hikmetli şiirleri günümüze kadar gelmiş ulu bir zattır. “Çalabım bir şâr yaratmış iki cihân âresinde” diye başlayan şiiri, talebesi ve selefi Akşemsettin'den itibaren çokça tefsir edilir. Hacı Bayram Velî'nin on beşinci yüzyılda Ankara'da kurmuş olduğu Bayramiyye tarikatı Edirne'nin de ötesine geçerek Selanik, Peç, Peşte, Mora, Mostar, Saraybosna, Vidin, Belgrad, Serez, Manastır, Üsküp, İştîp, Tikveş, Ustrumca, Prizren, Doyran, Köprü, Selanik (İsnefçe) şehirlerine kadar yayılır. Buralarda da Bayramiyye tekkeleri açılır.³⁹ Alın teriyle geçim sağlamaya, üretken olmaya önem veren Hacı Bayram Velî, Ankara'da bir tekke yaptırır ve dervişleriyle birlikte buğday ekerek onları da çiftçiliğe alıştıır.

Hacı Bayram Velî'nin ardından Ankara, on dokuzuncu yüzyıla kadar çok sayıda Divan şairine ev sahipliği yapmanın yanında⁴⁰, Divan şiirlerine de konu olmuştur.⁴¹ Divan edebiyatında, Ankara'nın geçtiği şiirlerin en eskisi Abdüllatif Razi Efendi'nin⁴²

³⁸Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı, Fikirler, Türler, Topluluklar, Temalar*, Dergâh Yayınları, İstanbul Ekim 2005, s. 85-86.

³⁹ Edhem Cebecioğlu'ndan aktaran D. Mehmet Doğan, *Ömrüm Ankara-Bir Ankara Şehrengizi*, Yazar Yayınları, Ankara 2014, s. 127.

⁴⁰ Aydı, Dem'î, Ayaşlı Esat Muhlis Paşa, Feyzî, Hâtîfî, Kenzî, Meylî, Meyyâl, Pertev, Rûsûhî İsmail Ankaravî, Sadullah Efendi, Sadullah Râmî Paşa, Süheylî, Tal'atî, Vâlî, Beypazarlı Mahmut Arşî, Zekerîya Efendi, Abdî, Nidaî, Şaban Şeyh Mustafa Efendi, Şifahî, Ayaşlı Mustafa Mehmet Hıfzî Efendi, Rüşdî, Nusret Bey, Ayaşlı Muallim Şakir Efendi, Avşarlı Hacı Ali Efendi, Hamdullah Efendi, Hüseyin Hüsnü, Tevfik, Salih Hayri, Ayaşlı Galip ve Müştak Baba, İydî ve Zamîrî, Beypazarlı Şakir Efendi, Ankaralı Nidaî, Hüseyin Talatî Efendi, Şeyhülislam Zekeriyazâde Yahya Efendi, Sakip Mustafa Efendi, Yazıcı Salâhaddin Ankaralı Divan şairleridir. Konuyla ilgili olarak Mustafa İsen, “Ankaralı Divan Şairleri”, *Ötelerden Bir Ses: Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara.1997, s. 106-113. Fatma Ahsen Turan, *XIX. Yüzyılda Ankaralı Âşıklar ve Ayaşlı Ahmet Fahri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995, Cemal Kurnaz, “19. Yy. Şairlerinden Beypazarlı Şâkir Efendi”, *Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Eğitim ve Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 108-134, Abdülkerim Erdoğan, *Edebi ve Tarihi Şahsiyetleriyle Ankara*, Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2008, s. 101-114.

⁴¹ XIX. yüzyılda yazılmış divanlarda dört tarih manzumesinin Ankara hakkında olduğu tespit edilmiştir: “Târîh-i Mevlevî-hâne-i Ankara” (H.1241) – Câzib, “Kışla Târîhi” (H.1254) – Ziver Paşa, “Kasîde-i Târîh Der-Sitâyiş-i Vecihî Paşa” (H.1264) – Câzib, “Ankara Dâ'ire-i Belediyesinin İnşâsına Târîhdir” (H.1301) – Mahmud Celaleddin Paşa, “Ankarada İnşâ Olunan Hamidiyye Câddesine Târîhdir” (H.1301) – Mahmud Celaleddin Paşa. Özge Öztekin, “Tarih Manzumelerine Göre XIX. Yüzyılda Ankara”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2015, 3(2), 212-219.

⁴² Abdüllatif Razi, IV. Mehmet'in darü's-sade ağası Yusuf Ağa'nın yazıcısı Abdullah Ağa'nın mahdumudur. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra müderris ve kadı olarak görev yapar. Bilinen eserleri Terceme-i İkdu'l-Cümân, Ahla'l-Haber Min Kelâmı Seyyidü'l-Beşer, El-Fülkü'l-Meşhûn Bi'l-Lü'lü'l-Meknûn, Câmiü'l-Hikâyât, Dîvân'dır. Lâle Devri'nin önde gelen isimleri arasında yer alan Abdüllatif Razi, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın kurduğu ve yabancı eserleri tercüme ettirdiği ilim heyetinde de yer alır. Mustafa Erdoğan, “Abdüllatif Râzi ve Ankara Methiyesi”, *Türk Dili*, Ekim 1997, s. 357.

Der-Gazel-i Tahmis Der-Sitayiş-i Ankara başlığını taşımaktadır.⁴³ 1733'te vefat eden şairin şiirinin ilk iki bendi şöyledir⁴⁴:

Ey mülûk-ı Âl-i Osman içre şehbâz Engüri

Eyledi Hak seni her vechile mümtaz Engüri

Olsa tan mı necm-i devlet sana hem-râz Engüri

Her seher gûyâların eyler ser-âgâz Engüri

Gülşenin cennet misâli oldu demsâz Engüri

Âferin o şârûna her taşunı gevher gibi

Zeyn idüp kurmuş binânı sedd-i İskender gibi

Dâ'imâ bir âb-i sâfi anlayup içer gibi

Kal'anun dervâzesine yüz sürer kemter gibi

*Hizmete bel bağlamışdur kış eger yaz Engüri*⁴⁵

Şiirde Ankara, Osmanlı ülkesi içinde doğana (şehbaz), bahçeleri cennete benzetilir. Ankara Kalesi'nin her taşının cevher gibi süslü ve Çin Seddi gibi sağlam olduğu söylenir. Huri kadar güzel kızları ve her köşesinin âlim, ilim ve hakikat mahzeni olduğu şiirde bahsi geçen diğer özelliklerdir. Bu âlimler içerisinde Hacı Bayram Velî'nin ayrı bir yeri olduğu ifade edilir. Son bentte ise Ankara'nın yücelmesi için dua edilir.

Benzer bir öngörü ile Bitlisli Şeyh Müştak Baba da Ankara'nın hükûmet merkezi olacağını müjdelir.

Me'vâ-yı nâzenîne kim elfolursa efser

Lâ-büd olur o me'va İslâmbol ile hemser

Nun ve'l- kalem başından alınsa nûn-ı Yûnus

⁴³ Başlıktan anlaşılacağı üzere şiir, bir Ankara gazeline tahmistir. Fakat şiirin nüvesini oluşturan gazel henüz tespit edilememiştir.

⁴⁴ Türk Dili dergisinde çıkan bir yazı ile şiiri edebiyat araştırmacılarının dikkatine sunan Mustafa Erdoğan, başlığında tahmis adının geçmesine rağmen, şiirde yalnız Razi mahlasının geçmesi, konu bütünlüğü ve şiirin bütününe aynı üslubun hâkim olması gibi sebeplerle aslında bir muhammes olduğunu düşünür. Erdoğan, 357.

⁴⁵ Erdoğan, 359.

Aldıkda harf-i diğ̈er olur bu remz-i ezhâr

Miftâh-ı sure-i Kaf serhadd-i kaf tâ kaf

Munzam olunmak ister râ-yı Resul Peyâmber

Hây u huy ile âhir maksud oldu zâhir

Beyt-i veliyyü'l-ekrem elhâc ıyd-i ekber

Ey pâdişâh-ı fehhâm Sultan Hacı Bayram

Rûhâne ister ikrâm Müştâk-ı abd-i çâker⁴⁶

Şiirde bin mânâsına gelen elf kelimesi, güzeller beldesinin başına efser, yani tâc edilirse, o beldenin İstanbul'dan farksız bir hâle geleceği ifade edilmektedir. Bu mısradaki ebced hesabıyla değişimin tarihi verilmektedir. Efserin başına elf ilâve edilmesi gerektiği söylenmektedir. Ebced hesabıyla 341'e tekabül eden efsere, elfin yani 1000 sayısının ilâvesiyle, Ankara'nın başkent olduğu tarih 1341/1923 bulunur.

Şiirde Ankara'nın adı açıkça verilmemiş olup şehrin eski harflerle yazılışı remz edilmiştir. İlk mısradaki geçen elf kelimesinden başlayarak, Yunus Suresi'ndeki nun harfine, Kaf Suresi'ndeki kaf harfinin, resulün yani Hazreti Peygamber'in ra harfi ve "hây u huy" sözündeki he harfi ilave edilince kelime tamamlanır. Yani elif, nun, kaf, ra ve he harfleri birleşince Ankara kelimesi ortaya çıkıyor. Şiirde Ankara'ya yapılan en kuvvetli gönderme ise Hacı Bayram Velî vasıtasıyla. Önce "Beyt-i veliyyü'l-ekrem elhâc ıyd-i ekber" ve ardından "Ey pâdişâh-ı fehhâm Sultan Hacı Bayram" mısraları ile Hacı Bayram Veli'nin şehrinin kastedildiği anlaşılmaktadır. Böylece şiirde güzeller beldesi ve Hacı Bayram'ın memleketi olan Ankara'nın, 1341 yılında başlara tâc olacağı ve İstanbul'dan farksız hâle geleceği ifadesi tamamlanmış oluyor.

Ankara, aynı zamanda, Cahiliye Devri Arap şairlerinden İmriulkays'ın mezarına da ev sahipliği yapar. İmrü'l-Kays, şiirleri Kâbe duvarlarına asılan yedi şairden biri olduğu için Arap Edebiyatı'nda önemli bir yere sahiptir. Roma İmparatoru Justinianos'u ziyaret ettikten sonra dönüş yolunda tahminen 530 ila 540 yılları arasında Ankara'da vefat

⁴⁶ Mahir İz, *Yılların İzi*, Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 1990, s. 137.

eden İmriulkays'ın mezarı Ankara Kalesi'nin karşısındaki Hıdırlıktepe'dedir. İmrü'l-Kays'ın Ankara hakkında bir beyiti vardır:

Rubbe hutbetin mushanfırah ve ta'netin mus'ancirah

Ve cefnetin mutehayyırâh hallet biardı Ankarah

“Nice sözler vardır ki ikramı boldur ve yaralar ki isteği çoktur. Nice ikramı bol kimseler var ki hayret ettirir de (hepsi gelir beni) Ankara’da bulur.”⁴⁷

Ankara, her devirde yerli ve yabancı seyyahların ilgisini çekmiş, seyahatnamelerde yer almış bir şehirdir.⁴⁸ Anadolu’ya gelip de Ankara’dan geçmeyen çok az seyyah vardır.⁴⁹ Ankara’yı ziyaret eden yerli ve yabancı seyyahların ifadelerinde Ankara’nın en dikkat çeken özelliği sof üretimidir. “Ankara şu anda Anadolu’nun en iyi kentlerinden biri ve eski görkemli döneminin izlerini taşımakta...” sözlerini Tournefort 1717 yılında kaydeder.⁵⁰ XIX. yüzyılda İstanbul’a gelen ve ülkesine dönmeyip hayatının sonuna kadar İstanbul’da yaşamayı tercih eden Mordtmann ise seyahatnamesinde Ankara’nın en büyük probleminin susuzluk olduğuna dikkat çeker. Aktardığı şu anekdot ise Ankara halkının kültür seviyesini yansıtmaya açısından önemlidir. Seyyah, Ankara’da bir cami duvarında gördüğü kitabenin üzerini örten harçları temizlemeye çalışırken, meraklı izleyicilerden “altın çıkar” diyen birine, bir diğersinin “altın çıkmaz ama akıl çıkar” dediğini kaydeder.⁵¹

Yabancı seyyahlardan farklı olarak Ankara’ya dair ayrıntılı bilgi, Evliya Çelebi’nin *Seyahatnâme* adlı eserinde bulunmaktadır.⁵² 1648 yılının Nisan ayında Ankara’ya gelen Evliya Çelebi, “Ankara’nın a’yân u eşrâfu vüzerâ ve ulemâ ve sulehâ ve meşâyih u sâdâtı ve erbâb-ı ma’ârif şâ’irân-ı yârân-ı bâ-safâları bî-hadd ü bî-kıyâsdr.”⁵³ sözleriyle şehrin

⁴⁷ D. Mehmet Doğan, 299.

⁴⁸ XVI. yüzyılda Dernschvam ve Busbecq, XVII. yüzyılda Polonyalı Seimon ve Evliya Çelebi, XVIII. yüzyılda Paul Lucas ve Tournefort, XIX. yüzyılda Texier, Mordtmann ve Perrot, XX. yüzyılda Horvath, Imbrie, Kadriye Hüseyin ve Lansere Ankara’yı ziyaret etmiş ve kitaplarına almıştır. Timur Özkan, “Seyahatnamelerde Ankara”, *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler I. Cilt*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, Ankara 2012, s. 259-273. Söz konusu seyahatnamelerin büyük bir kısmı Türkçe’ye çevrilip basılmıştır: Hans Dernschvam, *İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü*, (Çev. Yaşar Önen), Kültür Bakanlığı, Ankara 1992. Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, (Çev. Ali Berktaş, Toeman Tunçdoğan), Kitap, İstanbul 2005, Charles Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002, Kadriye Hüseyin, *Mukaddes Ankara’dan Mektuplar*, (Çev. Cemile Necmeddin, Sahir Silan), Cumhuriyet, İstanbul 1999.

⁴⁹ İbn-i Batuta’nın *Seyahatname*’sinde Ankara’ya rastlanmamıştır.

⁵⁰ Aktaran Özkan, 264.

⁵¹ Aktaran Özkan, 266.

⁵² Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Zuhuri Danışman Yayını, İstanbul 1970, IV. Cilt, s. 125-132.

⁵³ Evliyâ Çelebi, 125.

kültürel zenginliğinin yanında sof ve şal üretimiyle sağlanan ekonomik gücünü de vurgular: “*Köyleri mamûr, halkı anka ve mesrûr, toprakları güzel ve halkı garip dost ve mahbub ve mergup, hayrat ve bereketleri mütekasir ve nimetleri firevan ve uyun u enharları cârî ve revan bir belde-i mamur u abadan kim kal’ası ve şehri lâ nazirdir.*”⁵⁴ Evliya Çelebi, Ankara’yı tasvir etmekle kalmayıp şehre dair sayısal bilgiler de verir. Bu bilgilere göre XVII. yüzyılda Ankara’da 360 mahalle, 6066 ev, 76 cami, 170 çeşme, 3000 su kuyusu, 18 tekke, 7 büyük medrese, 180 çocuk mektebi, 3 hamam, 2000 dükkân vardır.⁵⁵ Bu rakamlar o dönemde Ankara’nın önemli bir yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir.

1909 yılının Kasım ayında *Tanin* gazetesi yazarı olarak Ankara’ya gelen Ahmet Şerif’in anlattığı Ankara, Evliya Çelebi’nin anlattığı Ankara’dan çok farklıdır. “*İstanbul’un bütünüyle meçhulü*” ve “*her yönüyle en geri kalmış şehirlerden*”⁵⁶ olarak gördüğü Ankara hakkındaki ilk izlenimleri şöyledir:

“*Ankara, hatıraları arasında birçok kanlı sayfalar saklayan bu eski ve ihtiyar şehir, ada gibi yükselen bir tepenin üzerine yapılmış, tepeyi bütünüyle örtmüş ve çevirmiştir. Hoş olmayan bir düzensizlik içinde birbirinin üzerine binmiş harap evler ve aralarında minarelerin, kiliselerin uzadığı görülür.*”⁵⁷

Ahmet Şerif iki hafta kaldığı *yorgun, bezgin ve hastalıklı* Ankaralıların arasında dolaşır. Ne tarafa baksa *durgunluktan, faydasız bir kanaatin eserlerinden başka bir şey* göremez. Üzerlerine ölü toprağı serpilmiş gibi yaşayan Ankaralıları maalesef *cahillikten, işsizlikten* kaynaklanan *korkak ve kötümser* bir ruh haliyle, hayata karşı koyacak cesaretlerini de yitirmişlerdir.⁵⁸

Kurmaca metinler içerisinde Ankara’ya ilk değinen, Anadolu’yu bir sürgün coğrafyası olarak tanıyan Refik Halit Karay’dır. Birinci Dünya Savaşı içerisinde sürgünde olduğu Çorum’dan Ankara’ya gidip gelmek durumunda kalan Refik Halit Karay’ın gözüne Ankara “*kocaman*” bir şehir gözükür:

⁵⁴ Evliyâ Çelebi, 126.

⁵⁵ Evliyâ Çelebi, 128.

⁵⁶ Ahmet Şerif, *Anadolu’da Tanin*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. 1, Ankara 1999, s. 72.

⁵⁷ Ahmet Şerif, 69.

⁵⁸ Ahmet Şerif, 72.

“O gün, son gün, akşamüzeri, tıpkı Kızılıрмаğın görünüşü gibi birden, bir tepeden önümüze kocaman bir şehir çıktı, koskocaman bir şehir... Yolda o kadar az mesken görmüş ve umrandan eser bulmamıştık ki kara, küçük ve sıkıntılı Ankara bize bir mamure, bir payitaht gibi görünmüştü... Şimdi yokuştan acele acele kasabaya doğru çalacamçı, gayeye ermekten doğan bir telaşla iniyorduk.”⁵⁹

Büyük Ankara yangınına şahit olan Refik Halit Karay, sürgün psikolojisi ile Ankara’yı “en”lerle değerlendirir. 1916 yılında üç ay kaldığı Ankara, tanıdığı Anadolu kasabalarının “en kuru, en karası, en darı ve en durgunu”dur.⁶⁰ Hisaraltı Mahallesi’nde Karay’ın evinin terasından görünen Ankara, “yapılmıştan çok yıkılmış, dizilmişten fazla dağılmış, oturulacaktan ziyade yakılacağı” benzetmektedir.⁶¹ İki gece, iki gün süren ve Karay’ın anlatımıyla “yakacak bir şey bulamadığı” için sönen yangın, Ankara’nın dörtte üçünü yok etmiştir.⁶²

Refik Halit’in 1919’da yayımladığı *Memleket Hikâyeleri* kitabının ilk hikâyesi olan “Yatık Emine”, “uygunsuz takımından” olduğu için Ankara’nın Haymana ovasını gören yüksekçe bir kasabasına⁶³ sürülen Emine’nin trajik sonunu anlatır. “Ankara” hikâyesindeki benzer bakış açısıyla Refik Halit için Ankara’nın bu kasabası da “kasvetli”, “ağaçsız” ve “zevksiz” dir:

“Burası Ankara'ya iki gün öte, ana yollardan aykırı küçük bir kasabaydı. İki gün bitmez tükenmez yokuşlar çıkılarak bin zahmetle takati tükenmiş ve erimiş bir halde geldiği halde orada oturulacak bir kahve, yatacak bir han bulunmaz; şu çıplak kuru memlekete varmak için neden bu kadar yollar aşıp zahmetler çekildiğini insan bir türlü anlamazdı. Soğuk, barınılmaz bir kışı; susuz, dayanılmaz bir yazı vardı. Civara nispetle o kadar yolsuz ve yüksekti ki, sanki buraya insanlar yokuşları tırmana tırmana değil, gökten serpilerek gelmişler ve inmeğe iz bulamayarak öyle, dünyadan alâkasız bir küme halinde kalmışlardı. Haymana ovasının ortasında, en

⁵⁹ Refik Halit Karay, “Kervanda Muaşaka”, *Ay Peşinde*, İlaveli İkinci Baskı, Semih Lütfi Kitapevi, s. 25.

⁶⁰ “Ankara” hikâyesi, Karay’ın *Deli* adlı eserinde yer alır: Refik Halit Karay, *Deli*, İstanbul 1939, s. 31-110. Bu hikâye, Ali Birinci tarafından Ankara yangını ekseninde ele alınıp müstakil olarak da basılmıştır: Refik Halit Karay, *Ankara*, Hazırlayan Ali Birinci, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2009, s. 120.

⁶¹ Karay, *Ankara*, 120.

⁶² Karay, *Ankara*, 141.

⁶³ Hikâyede ismi verilmeyen kasaba, konumu dolayısıyla, Bâlâ kasabasıdır. (HG)

yüksek bir yerde gözcü gibi bekleyen kasaba, kerpiç evleri ve ağaçsız sokaklarıyla ne kadar zevksiz, kasvetliydi. Bütün ömürlerini netice vermeyen davalar arkasında büyük ümitlerle koşu didişe geçirip nihayet umduklarını bulamadan yıkılıp ölen adamlar gibi buraya nihayet tırmananlar da hiç şüphesiz arayıp beklediklerini bulamamaktan ileri gelme bir kederle düşüp kalmışlardı.”⁶⁴

Refik Halit Karay, Türk halkının yaklaşık seksen yıllık bir süreç içindeki kültür değişiminden kesitler verdiği *Üç Nesil Üç Hayat*⁶⁵ adlı kitabındaki “Yolculuk” başlıklı yazısında da Ankara’ya değinmektedir. İstanbul’dan Ankara’ya tayin olan bir devlet memurunun yolculuk yaptığı şartlardan bahsettiği yazı, Abdülaziz döneminde (1860-1876), Abdülhamit ve sonrası (1876-1920) ile Cumhuriyet döneminde (1923-1940) İstanbul’un Ankara’yı nasıl algıladığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Abdülaziz ve Abdülhamit döneminde, memurluk göreviyle dahi olsa İstanbul’dan çıkmak bir tür sürgünlüktür. Abdülaziz döneminde Ankara, armudu, Hacı Bayram Velî türbesi, kedisi ve keçisi ile ünlü bir Anadolu kasabasıdır: *“Ankara neresi? Cehennemden bucağı! Doğrusu, bu yeri o adla anan yok gibidir. Haremde ve selamlıkta hep şu sözcüğü duyuyoruz: Engürü...”*⁶⁶ O dönemde Ankara’ya atlar, kağnılar ve katır sırtına yerleştirilmiş tahtirevanlarla bir kervan oluşturarak Bolu üzerinden yirmi ila otuz gün süren bir yolculuğun ardından ulaşılmış. *“Sonunda bir gün, akşama doğru, uzaktan kartal yuvası, ürkünücü Ankara kalesi, derken kalenin altına siyah civcivler gibi toplanmış, sıkışık ahşap evleriyle daracık Ankara şehri görünür.”*⁶⁷

Abdülhamit Döneminde ise Ankara, trenle iki gün süren bir yolculuğun ardından ulaşılan bir yerdir. Anadolu’nun göbeğinde ıssız, çorak, bakımsız bir kasabadır. Yerlisi Türkçeyi kaba konuşur. Anadolu’ya gidecekler için her sabah Haydarpaşa’dan bir tren kalkar. Akşam saatlerinde Eskişehir’e varan tren geceyi orada geçirdikten sonra iki tren iki farklı yöne ayrılarak yollarına devam eder. Biri Afyon üzerinden Konya’ya, diğeri Ankara’ya gider. Yolcular, ikinci günün akşamına *“ıssız çöllere karanlık basarken, tek tük ışıkları ürkek, hemen sönmek üzere göz kırptırarak, yalnızlığa gömülmüş Ankara’ya*

⁶⁴ Refik Halit Karay, “Yatık Emine”, *Memleket Hikâyeleri*, s.8-9.

⁶⁵ Refik Halit Karay, *Üç Nesil Üç Hayat*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2009.

⁶⁶ Karay, *Üç Nesil Üç Hayat*, 152.

⁶⁷ Karay, *Üç Nesil Üç Hayat*, 152.

onur verir.(...) Dümdüz, ağaçsız, bakımsız, tozlu ya da çamurlu berbat bir şosedan sallana sarsıla Taşhan'a varılırken akşam ezanı okunduğu için çarşıda dükkânlar çoktan kepenklerini kapamış, halk evlerine çoktan kapanmıştır!”⁶⁸

Cumhuriyet Döneminde Ankara, artık “*kapı komşusu*”dur. Haydarpaşa’dan Ankara’ya günde dört tren hareket etmektedir. Bu dönemde İstanbul’dan Ankara’ya gelenler karşılarında “*bembeyaz, yemyeşil, yıkanmış ve gümüşlenmiş bir koca Ankara*” görürler.⁶⁹ Bütün bunlardan Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e kadar Ankara’nın görünümündeki değişimle birlikte Ankara hakkındaki fikirlerin de değiştiği görülür.

Cumhuriyet dönemi Türk şiiri üzerinde değerlendirmeler yapan Mehmet Kaplan, “Yeni Türk Şiirinde Ankara” başlıklı yazısında İstanbul’u anlatan şiirlerin bolluğu yanında Ankara’dan bahsedenlerin azlığını dikkat çekici bulur. Kaplan bu durumu, eski nesiller için “*fertut-ı müsahhir*” ve ilham kaynağı olan İstanbul’un bu özelliğini devam ettirmesine bağlar. “*Hâlbuki yeni şairlerden birçoğu Ankara’da yaşamış, onu yakından tanımıştır; günlük hayatlarına, duygulu anlarına, şüphesiz, bu şehirden bazı canlı unsurlar karışmıştır. Fakat nedense, onları şiirlerinde pek az aks ettiriyorlar.*” sözleri⁷⁰ Kaplan’ın bu soruya cevap bulamadığını göstermektedir. Kaplan, yazısına 1948-1954 yılları arasında basılmış beş şiir kitabından seçtiği Ankara şiirlerini ele alarak devam eder.

C. KADİM ŞEHİR ANKARA

Ankara, coğrafi konumu ve ana yolların kesiştiği bir kavşak noktası olması sebebiyle tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Çubuk Ovası’nın güneyinde, su ihtiyacını karşılayabileceği Hatip Çayı’nın (Bentderesi) kenarında, savunmaya son derece uygun sarp kayalık bir tepenin eteklerinde ve İlk Çağ’ın en önemli yolları üzerinde kurulan Ankara, bu özellikleriyle Anadolu’nun kadim şehirlerinden biri olduğu izlenimini kuvvetlendirmektedir. Arkeolojik kazıların ortaya çıkardığı Bakır Çağı dönemine ait iskân yerleri ve bugün bir kısmı şehrin merkezinde kalan çeşitli yerlerde Paleolitik ve Neolitik devre ait el aletleri ise bu arazinin ilk insanlar tarafından da iskân edilmiş bir yaşam alanı olduğunu göstermektedir.⁷¹

⁶⁸ Karay, *Üç Nesil Üç Hayat*, 154.

⁶⁹ Karay, *Üç Nesil Üç Hayat*, 155.

⁷⁰ Mehmet Kaplan, “Yeni Türk Şiirinde Ankara”, *Türk Yurdu*, Kasım 1955, S. 250, s. 326.

⁷¹ Sargon Erdem, “Ankara”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 201.

Ankyra, Ankras, Angora, Engürü, Engüriye olarak isimlendirilen şehre, bu ismin kimler tarafından ve hangi sebeple konduğu ve ne anlama geldiği netlik kazanmamıştır. Grek tarihçisi Pausanias şehri Frig Kralı Midas'ın kurduğu ve orada bulduğu bir gemi çapasından yola çıkarak şehre Ankyra (Grekçe gemi çapası) ismini verdiği düşüncesindedir. Stephanos Byzantios ise, Galatların, kazandıkları bir deniz savaşı şerefine bu şehri kurdukları ve zaferin sembolü olarak Ptolemaioslardan ele geçirdikleri gemi çapasından mütevellit adının Ankyra olduğunu yazar. İslâmî devirde müslüman halk bu adı Farsça engür (üzüm) kelimesine benzetererek Engürü, Engüriye şeklini verir.⁷² Ankara ismi ise Osmanlı Dönemi'nde on yedinci yüzyıldan sonra yaygınlık kazanır.⁷³

Arkeolojik buluntular, Ankara tarihini Friglerden başlatır. Şehir, Frig devletini yıkan Kimmerlerin geri çekilmesinden sonra Lidyalıların ve milâttan önce 547 yılından itibaren de Perslerin yönetimi altına girer. Milâttan önce 278-189 yılları arasında Trakya'dan gelen Galatların Tektosages kolunun başkenti olan Ankara, Romalılar döneminde (MÖ 189- MS 395) en parlak çağını yaşar. 580 yıl süren Roma döneminde, Augustus'tan (MÖ 27- MS 14) itibaren Galatya eyaletinin başkenti olan ve âbidevî mimarlık eserleriyle süslenen Ankara, aynı zamanda dinî yönden de bölgenin merkezi haline gelir.⁷⁴

Şehrin Hristiyanlıkla ilk teması 50 yılında havârilere Saint Pierre'in, 51 yılında da Saint Pavlus'un Ankara'yı ziyaret etmeleriyle başlar. Saint Pavlus, bir süre şehirde kalarak ilk Hristiyan cemaatini oluşturur ve Yeni Ahid'de yer alan *Galatyalılar'a Mektup*'unu yazmayı burada tasarlar. II. yüzyıldan itibaren Ankara, Hristiyanlıkta önemli bir merkez haline gelir ve 314, 358, 375 yıllarındaki üç büyük sinod (rahipler meclisi) burada toplanır. Bizans döneminin ilk iki yüzyılını sulh ve sükûn içinde geçiren şehir, büyük bir imar faaliyetine sahne olarak surların dışına taşar ve çoğunluğu dinî mahiyette olan çeşitli binalar imar edilir.

⁷² Erdem, 202.

⁷³ *Ankara, Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Mayıs 2004, Ankara, s. 3-4.

⁷⁴ Bugün, bitişiğinde Hacı Bayram Camii'nin inşa edildiği Augustus Mâbedi'nin Bizans döneminde de (395-1073) kiliseye çevrilmiş olduğu göz önünde tutularak temellerinin altında Frig-Galat tanrıları Men ve Kybele'ye ait mâbed kalıntılarının bulunduğu ileri sürülmektedir. Erdem, 202.

VII. yüzyılda İranlıların, ardından Arapların saldırılarıyla şehir yaklaşık X. yüzyılın ortalarına kadar çeşitli defalar el değiştirir.⁷⁵ İstilâcı kuvvetlerin uzun süre kalmamalarına karşılık fazla tahripkâr davranmaları, özellikle surların dışındaki mahallelerin tamamen harap olmasına ve yine Bizanslılara geçen şehrin tekrar surların içine kapanmasına sebep olur. Bu dönemde Ankara, İmparatorluğun mühimmat ve erzak depolarının bulunduğu başlıca konaklama yerlerinden biridir. X. yüzyılda Bizans İmparatorluğu hâkimiyet sahalarını doğu ve güneydoğuya doğru genişletmeye başlayınca Ankara bir sınır şehri olmaktan çıkar. Ana yollar üzerinde bulunması sebebiyle ticaret gelişir fakat XI. yüzyılın ilk yarısında vuku bulan salgın hastalık ve kıtlıklar yüzünden halk başka yerlere göç etmek mecburiyetinde kalır.⁷⁶

Selçuklular, Malazgirt Zaferi'nin hemen ardından 1073'te Ankara'yı fetheder. Çok geçmeden şehir, 1101'de I. Haçlı Seferi sırasında tekrar Bizans İmparatorluğu topraklarına dâhil olur. Şehirdeki Bizans hâkimiyetinin ne kadar sürdüğü bilinmemekle beraber 1127'den önceki bir tarihte Ankara, Dânişmendli hâkimiyetine girer. Hânedan mensupları arasında başlayan taht kavgalarından istifade eden Sultan Mesud Ankara, Çankırı, Kastamonu, Kayseri ve Malatya yörelerini Dânişmendliler'den alır ve 1142'de Ankara-Çankırı ve Kastamonu'nun idaresini küçük oğlu Şâhinşah'a bırakır. Sultan Mesud'un ölümünden sonra Ankara, Şâhinşah ile Sultan II. Kılıçarslan arasında mücadele konusu olur ve II. Kılıçarslan kardeşini mağlûp ederek 1164'te Ankara ve Çankırı'yı topraklarına katar. Sultan Kılıçarslan ülkeyi on bir oğlu arasında taksim edince Ankara, Muhyiddin Mesud'a düşer. Şiir ve edebiyata ilgi duyan Mesud, yazar ve sanatkârları Ankara'da toplamaya çalışır. Bedîî, Muhyevî ve Mahmûd-i Engûrüyevî bu dönemin meşhur şairlerindendir. Mesud, Selçuklu Sultanı II. Süleyman Şah tarafından Ankara'da uzun süre muhasara edilir ve sonunda Mesud'un Ankara'yı terk etmesiyle kuşatma kaldırılır.⁷⁷

⁷⁵ Ortaçağ'da Ankara, Sâsânîler tarafından işgal edilip yakılıp yıkılır (620). Ancak İmparator Herakleios 627'de Sâsânî ordularını bozguna uğratarak şehri geri alır. Ankara III. Leon (717-741) ve V. Konstantinos (741-775) zamanında Bukellarion adlı askerî ve idarî birimin (thema) merkezi olur. Abbâsîler döneminde ise İslâm orduları ilk defa Halife Mehdî zamanında Abbas b. Muhammed ile Hasan el-Vasîf kumandasında Ankara'ya kadar gelir (159/775-76). Harun Reşîd zamanında Abdülmelik b. Sâlih kumandasındaki İslâm ordusu 181'de (797) şehri fetheder, fakat daha sonra Bizans'a bırakmak zorunda kalır. Bundan on yıl sonra tekrar Abbâsî hâkimiyetine giren Ankara, zaman zaman müslümanlar ve Bizans arasında el değiştirir. Abdülkerim Özaydın, "İslamî Dönem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 203.

⁷⁶ Özaydın, 203-204.

⁷⁷ Özaydın, 204.

Ankara'nın tarihinde yer alan önemli hadiselerden biri de kardeş kavgasıdır. I. İzzeddin Keykâvus, 1211'de Selçuklu tahtına geçince, kardeşi Alâeddin Keykubad onu tanımayıp isyan eder ve Ankara Kalesi'ne kapanarak müdafaaya çekilir. Sultan İzzettin Ankara'yı muhasaraya alır. Sultan İzzeddin Keykâvus kaleyi ele geçirmeye kararlı olduğu için surların dışında evler, barakalar, kendisi için bir saray ve medrese yaptırır. Sur dışında bugünkü Ziraat Bankası'nın bulunduğu mevkide Keykâvus'un emirlerinden Seyfeddin Kızılbaş tarafından Kızılbaş Camii inşa edilir. Böylece kalenin güney eteklerinde bir şerit halinde yerleşme ünitesi ortaya çıkmaya başlar. XIII. yüzyıl sonlarında inşa edilen Arslanhane Camii ile Saraç Sinan Mescidi de kale civarında yerini alır.⁷⁸ Bir yıl süren kuşatma sonunda Alâeddin Keykubad kendisine ve şehir halkına bir zarar verilmeyeceğine dair teminat aldıktan sonra teslim olur.

Ankara, 1304-1341 yılları arasında Anadolu'yu istilâ eden İlhanlılara tâbidir. XIII. yüzyılda Moğol istilâsından kaçan çok sayıda sanatkâr ve küçük meslek erbabı Ankara'ya sığınır ve Ahi teşkilâtı etrafında toplanır. Bu dönemde yönetimi ellerinde tutan Ahilerin şehrin sosyo-ekonomik hayatında önemli rol oynadıkları bilinmektedir. Ahiler, şehri Moğol saldırılarına karşı on üç yıl başarıyla savunurlar.⁷⁹

Ankara, 1354 yılında Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından Osmanlı ülkesine katılır. Osmanlı-Karaman nüfuz mücadelesinden etkilenen Ankara 1402'de Yıldırım Bayezid ile Timur arasındaki savaşa sahne olur. Timur'un Anadolu'dan çekilmesiyle Amasya'da hüküm süren Çelebi Mehmed'in hâkimiyetine girer. Ankara, 1482'de Cem Sultan ile II. Bayezid arasındaki mücadeleler sırasında yeniden ön plâna çıkar. XVII. yüzyıl başlarında Celâlî İsyânları sebebiyle sıkıntılı günler yaşayan şehir halkı, 1607'de burayı kuşatan Kalenderoğlu Mehmed'e karşı koyar. XVIII. yüzyılda önemli bir hadiseye sahne olmamakla birlikte zaman zaman isyan eden devlet adamları ve mahallî beyler tarafından sıkıştırılır. XIX. yüzyılda ise II. Mahmud'a karşı isyan eden Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın askerlerinin istilâsına uğrar.⁸⁰

⁷⁸ Özdemir, 206.

⁷⁹ Mehmet Ali Hacıgökmen, *Ahiler Şehri Ankara, XIII-XIV-XV. Yüzyıllarda Ankara'da Ahilik ve Ahiler*, Kömen Yayınları, Konya Haziran 2011, s. 33. Bazı kaynaklarda, Ahilerin Ankara'da, 1290-1354 yılları arasında bir cumhuriyet idaresi kurdukları belirtilmektedir. Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, 1977, 2. Cilt, s. 50.

⁸⁰ Rifat Özdemir, "Osmanlılar Devri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 204.

Tarihî süreç içerisinde birçok kez el değiştiren Ankara, istasyondan itibaren yükselen bir tepenin üzerinde kurulmuş olup en yüksek noktasında kale bulunmaktadır. İlk yerleşme yerleri kalenin içi ve etrafıdır. Osmanlılar döneminde bu iki yapı, iç ve dış hisar olarak adlandırılmıştır. Etrafı üç kademeli surlarla çevrili şehirde Cenâbî kapısı, Çankırı, İstanbul, İzmir ve Erzurum kapıları, Arabapazarı ve Namazgâh kapıları gibi irili ufaklı on kapı bulunur. Kale-şehir olarak gelişen Ankara'nın, kale çevresi Yukarı Yüz olarak anılırken Hacı Bayram Camii, Belediye binası, Anafartalar Caddesi ve Karacabey Külliyesi'ne kadar uzanan aşağı kesim Aşağı Yüz olarak adlandırılır.⁸¹

Selçuklular devrinde bir uç şehri özelliği taşıyan Ankara, asıl gelişimini Osmanlı Döneminde gerçekleştirir. Şehrin 1522'de yetmiş üç mahallesi varken 1601'de bu sayı kale içinde ve dışında toplam seksen beşe ulaşır. 1785-1840 yılları arasında mahalle sayısı yüz yediye yükselir. Bu mahalleler içinde en kalabalık olanlar şehrin iş muhitlerine yakın bulunanlardır. Ayrıca bazı meslek gruplarının topluca oturduğu mahalleler de oldukça kalabalıktır.⁸²

XVI. yüzyıldan itibaren gerçekleşen şehirdeki fizikî gelişme, nüfus artışını da beraberinde getirir. 1522'de 200'ü Yahudi, 1500'ü Hristiyan olmak üzere yaklaşık 15.000 kadar nüfusu vardır. XVII. yüzyıl başlarında ise bu nüfus 25.000'e yükselir. Ancak bu sırada çıkan Celâlî isyanları şehir nüfusunun azalmasına yol açar. 1830'da yapılan nüfus sayımında 20.103 kişi yaşamaktadır. 1848 yılında 23.470 olarak tahmin edilmektedir.⁸³

Ankara'nın önemini artıran unsurlardan biri de Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan Anadolu topraklarının ortasında bulunmasıdır. Selçuklu ve Osmanlıların kullandığı tarihî Kral Yolu, Ankara'dan geçmektedir. XV. yüzyılda canlılığını koruyan Bursa-Tebriz arasındaki İpek yolunun bir kolu Ankara-Çankırı-Çorum-Amasya-Tokat istikametinden Erzincan ve Erzurum'a, oradan da Aras vadisine uzanmaktadır. 1539'da Venedik hizmetinde İran'a giden elçi Michele Membré'nin, 1555'te Amasya'ya giden

⁸¹ Rifat Özdemir, 205-206.

⁸² XVI. yüzyıl sonlarında en kalabalık mahalle olan Ahî Hacı Murad Mahallesi bir yandan Atpazarı'na açılan Koyunpazarı Çarşısı'na, diğer yandan da kale altındaki iş yerlerine yakındır. Aynı şekilde Tulî (Tulîce) Mahallesi Karaoğlan Çarşısı'nın üstünde yer almaktadır. Şehrin doğusunda kaleye doğru yükselen saha içinde bulunan Avancıklar Mahallesi sofçuların oturduğu kalabalık bir yerdir. Diğer taraftan ticaret ve sanat kesimlerinin çevresinde birbirine yakın birçok mahalle vardır. XVI. yüzyılda Ankara mahallelerinin çoğu Bedesten ve Atpazarı'nın merkez olduğu Yukarı Yüz ile Karaoğlan Çarşısı'nın civarında bulunmaktadır. Rifat Özdemir, 206.

⁸³ Rifat Özdemir, 206.

Avusturya elçisi Busbecq'in Ankara'yı görmüş olmaları bu sebeptir. 1616'da Polonyalı Simeon da, Maraş ve Kayseri üzerinden Ankara'ya gelir.⁸⁴

Anayolların kesişim noktasında olması, Ankara'ya ülke içerisinde de lojistik bir avantaj sağlar. Marmara, Akdeniz, Karadeniz ve Doğu Anadolu Ankara üzerinden birbirine bağlanır. Lojistik avantajı, şehirde sanayi ve ticaret faaliyetlerinin gelişmesine olanak verir. Özellikle Âhilerden oluşan bir esnaf zümresi çeşitli faaliyetlerde bulunur. XVI. yüzyılın sonlarında şehirde kırk üç meslek kuruluşu varken bu sayı 1827'de yetmiş ikiye yükselir. Ankara'da üretilen sof ve şâlî, ticarî değeri yüksek ürünlerdir. XVI. yüzyılda evlerde kurulmuş 621 tezgâhta dokunan sof ve şâlîler, yerli ve yabancı tüccarlar aracılığıyla İstanbul, Bursa, Şam ve Halep gibi iç piyasada satılırken Venedik, Lehistan, İngiltere, Fransa gibi Avrupa ülkelerine de ihraç edilir.⁸⁵

Ziraat de şehir ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Ankara'nın etrafındaki Keçiviran (Keçiören), Ayvalık, İncirlik, Solfasol, Çiçin, Cebeci bağları, Küçükesat ve Büyükesat bağları ve Çengikayası (Çankaya) bağları gibi mevkilerde bağ ve bahçe ziraatı yapılmaktadır. Çubuk Suyu kenarında bahçe ve bostan ziraatı, Ankara'nın doğu ve batısında kalan Kasaba-i Bâlâ ve Süflâ nahiye ve köylerinde yoğun bir ziraî faaliyet vardır.⁸⁶

Ankara, cami ve sosyal tesisler yönünden de zengindir.⁸⁷ Şehirde büyük bir kısmı bugüne kadar gelmiş Selçuklu ve Osmanlı yapısı pek çok tarihî eser mevcuttur. Şehrin değişik semtlerinde yer alan çarşı ve pazar yerleri tarihî özellik gösterir. Ankara'da, Fâtih dönemine ait Bedesten, Penbe Han, Kurşunlu Han, Hasanpaşa Hanı (Sulu Han), Zafirhan Hanı gibi otuz kadar hanın yanında Atpazarı Çarşısı, Koyunpazarı Çarşısı, Karaoğlan Çarşısı, Uzun Çarşı gibi otuz kadar da çarşı ve pazar yeri mevcuttur.

Osmanlı idaresine girdikten sonra Ankara, sancak merkezi olur. Ankara sancağı 1462'ye kadar Anadolu eyaletinin merkez sancağıdır. Eyalet merkezinin Kütahya'ya

⁸⁴ Rifat Özdemir, 206.

⁸⁵ Rifat Özdemir, 207.

⁸⁶ Rifat Özdemir, 206-207.

⁸⁷ Ankara'da sayıları yetmiş üçe varan cami ve mescid ile otuz bir medrese bulunur. Cami ve mescidler arasında Alâeddin Camii (1178), Ahî Şerafeddin Camii (XIII. yüzyıl), Kızılbey Camii (1299), Ahî Yâkub Camii (1392), Hacı Bayram Camii (1427), Yeğenbey Camii (1438), Kiçikli Mescidi (1443), Leblebici Camii (1713) gibi eserleri saymak mümkündür. Ayrıca Kızılbey Medresesi, Yeşil Ahî Medresesi (XV. yüzyıl), Akmedrese, Kamedrese, Seyf Medresesi, Emîniye Medresesi (1729), Yûsufiye Medresesi (1730) ve Doğanbey Medresesi önemli eserler arasındadır. Rifat Özdemir, 207.

taşınmasıyla, şehzadelerin Kütahya'da ikamet etmelerine rağmen beylerbeyinin Ankara'da oturması şehrin önemini korumasını sağlar. İdarî olarak XVI ve XVII. yüzyıllarda bir sancak beyi tarafından müstakil olarak yönetilirken XVIII. yüzyıldan itibaren mutasarrıflık olur. XVI. yüzyılda beş olan kaza sayısı XIX. yüzyılda on üçe yükselir.⁸⁸ 1807'den sonra şehir bazen Kayseri, bazen Çankırı, bazen Karahisâr-ı Sâhib (Afyonkarahisar) ile birlikte, bazen da müstakil halde vezir rütbeli paşalara *arpalık*⁸⁹ olarak verilir. Tanzimat'tan sonraki yıllarda iç mutasarrıflık ve valilik şeklinde idare edilir.⁹⁰

XIX. yüzyılın ortalarında Ankara, Evliya Çelebi'nin gördüğü varlıklı Anadolu şehri olmaktan çıkar. Deniz ticaret yollarının açılmasıyla birlikte Ankara'nın ticarî güzergâh üzerinde olması önemini yitirir. İhraç edilecek malların gönderilmesini kolaylaştırmak amacıyla yapımına 1889'da başlanan ve 1892'de tamamlanan İstanbul-Ankara demiryolu hattı da Ankara'nın ekonomik hayatını canlandırmaz.⁹¹ XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupalı tüccarların, sof ve şâlînin ham maddesi olan Ankara tiftik keçisinin tiftiğini, tiftik ipliğini, keçi postunu gizli ve açık yollardan Avrupa'ya kaçırmaları ve İngilizlerin Ankara tiftik keçisi ırkını yetiştirmeyi başarmaları sebebiyle bu sanayi ve ticaret kapısı da Ankaralılara kapanmış olur. Aynı zamanda 1873-1874'te yaşanan kıtlık, Kasım 1873'teki sel felaketi, 1874'ün Ocak ayında başlayan ve aralıksız iki ay süren kar yağışı da şehri olumsuz yönde etkiler.⁹² 1916/1917'de büyük bir yangın geçiren ve şehrin ticaret merkezinde önemli kayıplar yaşayan Ankara, birçok medenî imkândan yoksun bir vaziyette Millî Mücadele'nin eşiğindedir.⁹³

⁸⁸ XVI. yüzyılda Ankara sancağı, Merkez kazadan başka Murtazaâbâd, Çubuk, Ayaş, Bacı ve Yabanâbâd kazalarından meydana gelmektedir. XIX. yüzyılda Ankara'nın doğusunda kalan ve Elmadağı ile Keskin'e uzanan yerler Kasaba-i Bâlâ ve Çukurcak nahiyesi, batısına düşen Ayaş, Mürted ve Haymana'ya doğru uzanan yerler Kasaba-i Süflâ ve Bacı nahiyesi olarak adlandırılır. Ayrıca Çubukâbâd, Yabanâbâd (Kızılcahamam), Murtazaâbâd (Mürted çevresi), Ayaş, Beypazarı, Nallıhan, Haymanateyn (Büyük ve Küçük Haymana), İstanos (Zir, Uluköy), Şorba (Çubuk ve Kızılcahamam arasında kalan bölge), Yörükân-ı Ankara (Polatlı çevresi), Arapsun (Nevşehir'e bağlı Gülşehir kazası), Semerözü (Kızılcahamam ile Murtazaâbâd arasındaki bölge) adlı kazalar da buraya bağlıdır. Rifat Özdemir, 207.

⁸⁹ Arpalık, Osmanlı'da muvazzaf devket memurlarının maaşlarına ilaveten veya görevden ayrılanlara bir nevi emekli maaşı olarak tahsis edilen gelir için kullanılan bir terimdir. Cahit Baltacı, "Arpalık", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, s. 393.

⁹⁰ Rifat Özdemir, 207.

⁹¹ Asuman Türkün Erendil-Zuhal Ulusoy, "İronik Karşılaşmalar: Kale'nin Kentle ve Kentin Kale'yle İki Karşılaşması", *Şehrin Zulası Ankara Kalesi*, (Güven Tunç, Figen Özbay vd.), İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 230.

⁹² Bilâl N. Şimşir, *Ankara... Ankara, Bir Başkent'in Doğuşu*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1988, s. 25.

⁹³ Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen yirminci yüzyılın başlarındaki Ankara'nın, Yozgat, Çorum gibi çevre yerleşim yerlerinden daha mamur olduğu ifade edilmektedir. 1919 yılında Yozgat'tan başladıkları

Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkan Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte, askerî gücünü yitirir. Orduları terhis edilir, cephanesine el konulur. 1919 yılında Orta Anadolu'daki bir avuç toprak parçası dışında Osmanlı ülkesi, dönemin emperyalist güçleri tarafından paylaşılır.⁹⁴ Hükûmet Merkezi olan İstanbul, işgal altındadır ve Yunan orduları İç Anadolu'da ilerlemektedir. Ülkenin her bir yanından işgalci güçlerin yaptığı zulme ilişkin acı haberler gelirken, Mustafa Kemal halkı direnişe çağırarak amacıyla, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a gelir. 27 Aralık 1919'da Ankara'da noktlanan bu Anadolu yolculuğu, aynı zamanda Millî Mücadele'nin hazırlıklarının yapıldığı bir süreçtir.

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde 23 Temmuz-7 Ağustos tarihleri arasında yapılan Erzurum Kongresi, Millî Mücadele'nin ilk hamlelerini belirleyen yerel bir kongredir. Her ne kadar yerel görünse de ülke genelini kapsayan kararlar alınır. Erzurum Kongresi'nde oluşturulan Heyet-i Temsîliye ülke geneline yayılacak olan bir teşkilatlanmanın çekirdeğini oluşturur. Mustafa Kemal Paşa, dokuz kişilik Temsilciler Heyeti'nin ilk üyesi seçilir. Kongrede, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihteki ülke sınırları Misak-ı Millî olarak kabul edilip bu sınırların korunması için ant içilir. Erzurum'da alınan kararların bölgesel olmaktan çıkarılıp Anadolu ve Rumeli'yi kapsayacak şekilde genişletilmesi 4-11 Eylül 1919'da yapılan Sivas Kongresi ile gerçekleşir. Kongrede Amerikan mandası kesinlikle reddedilir. Ülke topraklarının bölünmez bir bütün olduğu ve bu bütünlüğü korumak için millî iradenin hâkim kılınması gerektiği kabul edilir.

1919 yılında Ankara, Türk tarihinin önemli gelişmelerine sahne olur. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararların uygulanabilmesi için güvenli bir merkeze ihtiyaç vardır. Bu merkezin özelliklerini Mustafa Kemal Paşa şöyle belirtir:

---

yolculuğun nihayetinde, Elmadağı'ndan şehre giren Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun gözünde Ankara "büyük bir kent" olarak görünür. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Anıların İzinde*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1977, s. 89. Benzer durumu Refik Halit Karay da ifade etmektedir. Karay, *Ay Peşinde*, 25.

⁹⁴ Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesine dayanarak yurdun çeşitli yerleri işgal edilir. İngilizler 5 Kasım'da Musul'u işgal eder, Fransızlar Trakya'ya girer. Çanakkale Boğazı işgal edildikten sonra 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen müttefik donanması Osmanlı yönetimini kontrol altına alır. İngilizlerle Fransızlar, Güneydoğu Anadolu'yu ve Çukurova'yı ele geçirir. İtalyanlar Antalya'ya girer. Mütareke hükümlerini istedikleri şekilde yorumlayan müttefiklerden yardım ve destek alan gayri müslimler de Müslümanlara saldırmaya başlar. Halkın direnişi ile karşılaşan İngilizler Maraş, Urfa ve Antep'i Fransızlara devreder. Fransızlar, Afyon İstasyonuna; Yunanlılar, Uzunköprü-Hadımköy Demiryoluna; İngilizler ve Fransızlar, Turgutlu-Aydın Demiryoluna ve Şark Demiryollarına; İngilizler, Haydarpaşa İstasyonuna el koyar.

“Yol ve yöntem odur ki, işleri bütünü ile yürütüp yönetme sorumluluğunu yüklenenler, en önemli hedefe ve en yakın tehlikeye, elden geldiğince yakın yerde bulunurlar. Yeter ki bu yaklaşma, genel durumu gözden uzak bırakacak ölçüde olmasın. Ankara bu koşulları üzerinde toplayan bir nokta idi. Herhalde cephelerle ilgileneneğiz diye Balıkesir’e, Nazilli’ye ya da Karahisar’a gitmiyorduk. Fakat cephelere ve İstanbul’a demiryolu ile bağlı ve genel durumu yönetme bakımından Sivas’tan hiçbir ayrılığı olmayan Ankara’ya gelecektik.”⁹⁵

Ankara, Mustafa Kemal Paşa’nın sözünü ettiği özelliklere haiz olması bakımından “şimdilik” kaydıyla⁹⁶, Millî Mücadele’nin merkezi seçilir. Heyet-i Temsîliye üyeleri Kayseri, Mucur, Hacı Bektaş, Kırşehir, Kaman üzerinden Ankara’ya gelir. Temsilciler Heyeti, 27 Aralık 1919’da Dikmen sırtlarında belirlediğinde Ankara’nın köylerinden kasabalarından kalkıp gelen binlerce atlı ve yaya Seymen ile Ankara halkı, onları Dikmen sırtlarında beklemektedir. Mustafa Kemal Paşa, bu karşılama ile ilgili duygularını şöyle dile getirir:

“Ankara’ya ilk kabul olduğum gün (27 Aralık 1919), sadece bir vatandaş, ulusun bir bireyi idim. Hiçbir sıfatım, salahiyetim ve unvanım yoktu. Böyle olmakla beraber Ankara ve havalisi tamamıyla çocuklarıyla, kadınlarıyla, ihtiyarlarıyla beraber Ankara şehrinden Dikmen Tepesine kadar bütün sahrayı doldurmuş ve beni karşılamıştır. İstasyondan Hükûmet dairesine kadar uzayan caddenin iki tarafı eski Türk kıyafetine girmiş, bıçakları ve tabancaları ellerinde Ankara gençleriyle (Seymenleriyle) dolmuştu. Seymenler ve onlarla beraber bütün halk: “Vatanı ve milleti düşmandan kurtarmak için hepimiz ölmeye hazırız, emrinizi bekliyoruz” diye bağıryorlardı... O zaman Ankara İstasyonu işgalci subay ve askerlerin işgali altında bulunuyordu. O güne kadar Ankaralıları ölü ve Ankara’yı bir harabe zanneden bu yabancılar (ecnebiler), bu yüce tezahür karşısında kaygılarını belirtmekten kendilerini alamamışlardır.”⁹⁷

⁹⁵ Kamil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s. 232.

⁹⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev (Nutuk) I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Atatürk Dizisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973, s. 240.

⁹⁷ Atatürk, 240.

Ankara'nın haftalık resmî gazetesi olan *Ankara*, 29 Aralık 1919 tarihli nüshasında Heyet-i Temsîliye'nin Ankara'ya gelişini haber verir.⁹⁸ Heyette Mustafa Kemal Paşa, eski Bahriye Nazırı Rauf (Orbay), eski valilerden Mazhar Müfit (Kansu), eski mutasarrıflardan Hakkı Behiç (Bayiç) ve eski büyükelçilerden Ahmet (Alfred) Rüstem Beyefendi vardır.⁹⁹ Aynı gün yayımlanan bir başka bildiride Heyet-i Temsîliye'nin merkezinin Ankara olduğu ilân edilmektedir:

*“Sivas'tan Kayseri yoluyla Ankara'ya gitmek üzere yola çıkan Temsilciler Kurulu, bütün yol boyunca ve Ankara'da, büyük ulusumuzun ve ateşli ve içten yurtseverlik gösterileri içinde bugün buraya geldi. Ulusumuzun gösterdiği birlik ve dayanç, yurdumuzun geleceğini güven altına alma konusundaki inancı sarsılmaz bir biçimde destekleyecek niteliktedir. Şimdilik Temsilciler Kurulunun merkezi Ankara'dadır.”*¹⁰⁰

Böylece Ankara adı, Mustafa Kemal Paşa ve diğer Heyet-i Temsîliye üyelerinin şehre gelmesiyle ülke genelinde ön plâna çıkar. Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra, Türk milletinin ümit kaynağı haline gelmiş olan Heyet-i Temsîliye, Ankara'yı Millî Mücadele'nin merkezi seçerek ulusun kaderi ile Ankara'nın kaderini birleştirir. Özellikle, Büyük Millet Meclisi'nin burada toplanmasıyla uluslararası bir üne sahip olan Ankara, emperyalist güçlerin gözünde, yok edilmesi gereken bir hedef halini alır.

Meclis-i Mebusan'ın 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanması, Heyet-i Temsîliye'nin kamuoyunda şüpheyle karşılanmasına sebep olur. Bu yüzden Heyet-i Temsîliye, 1920 yılının Ocak- Şubat aylarını kendi hukukî varlıklarını savunmakla geçirir. 16 Mart günü İngilizlerin İstanbul'u işgal etmesiyle birlikte, Ankara'daki Heyet-i Temsîliye meşruiyetini ilân eder. Çünkü İstanbul'un işgali, padişahın özgür iradesinin kısıtlanmış olduğu anlamına gelmektedir. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart'ta Ankara'da olağanüstü yetkili bir meclisin toplanması için illere ve kolordulara bildiri gönderir. İllerden seçilenlerle birlikte İstanbul'dan kaçmayı başaran mebuslar, Ankara'da toplanmaya başlar.

23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi Ankara'da açılır. Meclis'in çalışma yeri İstasyon Caddesi'nde, İttihat ve Terakki Partisi'nin yaptırdığı ve Numune Mektebi adıyla

⁹⁸ Erdeha, 253.

⁹⁹ Erdeha, 253.

¹⁰⁰ Atatürk, 240.

sanat okulu olarak kullanılan binadır. Açılışa katılan 115 milletvekili, önce Hacı Bayram Camii'nde öğle namazını kılar, ardından sancak açıp sakal-ı şerifi de yanlarına alarak Meclis binasına doğru yürürler. Meclis önünde de dualar eşliğinde kurbanlar kesilir.¹⁰¹ 24 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa, Meclis başkanı sıfatıyla Büyük Millet Meclisi'nin ilk hükûmetini kurmak için harekete geçer. 2 Mayıs 1920'de ilan edilen on bir kişilik Bakanlar Kurulu, hükûmetin görevlerini yerine getirmek için çalışmalarına başlar. Ankara adı, Millî Mücadele Hükûmeti'nin de adı olur. Özellikle yabancı milletler, Büyük Millet Meclisi Hükûmetini, Ankara Hükûmeti olarak adlandırır.¹⁰²

Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara Hükûmeti, ülkenin Doğu, Güney ve Batı cephelerinde savaşmakla kalmayıp Kurtuluş Savaşı'na karşı olan örgütlenmelerle de mücadele eder.¹⁰³ Doğu cephesi Rusya'yla yapılan Moskova Antlaşması'yla (16 Mart 1921), Güney cephesi ise Fransa'yla imzalanan Ankara Antlaşması'yla (20 Ekim 1921) kapanır. Batı cephesinde Yunanlılarla yapılan savaş ise, Kurtuluş Savaşı'nın en yoğun mücadelesini oluşturur. 6-10 Ocak 1921'de kazanılan I. İnönü Savaşı yeni hükûmetin ilk başarısıdır. Bu zafer, İtilaf Devletleri'nin 10 Ağustos 1920'de İstanbul Hükûmeti'yle imzaladığı Sevr Antlaşması üzerinde değişiklik yaparak Londra Konferansı'nı düzenlemesine sebep olur. Bu konferansa İstanbul Hükûmeti ile birlikte Ankara Hükûmeti'nin de çağrılması, Ankara'daki oluşumun resmen tanındığı anlamına gelir. 21 Mart 1921'de II. İnönü zaferi ile Ankara Hükûmeti ikinci cephe başarısını elde eder.

22 Haziran 1921'de üç koldan harekete geçen Yunan birlikleri, Akhisar, Kırkağaç, Soma ve Balıkesir'i, 26 Haziran'da Alaşehir'i, 3 Temmuz'da Nazilli'yi ele geçirir. İngilizlerin desteğiyle Bursa'yı da işgal eden Yunanlıların 10 Temmuz'da başlattığı saldırıya hazırlıksız yakalanan Türk ordusu, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Eskişehir'i boşaltıp Sakarya'nın doğusuna çekilir. Üç hafta süren Sakarya Muharebesi 23 Ağustos 1921'de Türk ordusunun zaferiyle sonuçlanır. 26 Ağustos'ta başlayan taarruz 30 Ağustos'ta son bulur. Büyük çabalar, acılar ve yokluklarla yürütülen Millî Mücadele, Yunanlıların 18 Eylül 1922'de Anadolu'dan kovulmasıyla son bulur. Millet Meclisi, 19 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa'ya müşirlik rütbesi ve gazilik unvanı verir.

¹⁰¹ Oğuz AYTEPE, "Millî Mücadele'de Ankara", *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara*, (Hazırlayan Funda Şenol Cantek), Ankara Üniversitesi Yayınevi, Mayıs 2012, s. 125.

¹⁰² Erdeha, 255.

¹⁰³ Cevdet Küçük, "Millî Mücadele", *TDVİA*, Cilt: 30, s. 76-83.

Millî Mücadele'nin sona ermesiyle birlikte Lozan barış görüşmeleri başlar. İtilaf Devletleri, 4 Temmuz 1923'de başlayan görüşmelere İstanbul Hükûmeti ile Ankara Hükûmetini birlikte çağırır. İtilaf Devletlerinin iki hükûmeti birbirine düşürerek çıkar sağlamayı amaçladıklarını anlayan Büyük Millet Meclisi saltanatın kaldırıldığını açıklar. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla vatan toprakları düşman askerlerinden tamamen temizlenmiş olur.

Kurtuluş döneminin tamamlanmasıyla ülke yoğun bir kuruluş faaliyeti içerisine girer. Vatanın bütünlüğünün sağlanmasının ardından başkentini tespit edilmesi en elzem konulardan biridir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'yı önce komuta merkezi, ardından başkent seçmesinin Ankara'nın tarihine, coğrafi konumuna ve sosyal dokusuna dayanan üç nedeni vardır. Bu üç neden arasında en kuvvetli olan coğrafi konumdur. Ankara, Misak-ı Millî sınırları içinde merkezi bir konuma sahiptir. Aynı zamanda İstanbul, Güney ve Batı Anadolu'ya demiryolu, Doğu Anadolu'ya kara yoluyla bağlıdır. İstanbul-Ankara demiryolu hattı 1892'de açılınca Ankara kendi doğusu için önemli bir şehir haline gelir. Çünkü Ankara Anadolu'ya uzanan demiryolu hattında son noktadır. Ankara'dan sonraki şehirlere karayolu ile ulaşılmaktadır.

İkinci neden, millet her taraftan kuşatılmış iken Ankaralıların, memleketin kurtuluşuna yönelik inançlarını sarsmamış olmalarıdır. Umutların tükendiği bir dönemde Anadolu'da Ankara halkı, Millî Mücadele ruhundan ödün vermeden Ankara'yı, Kuvvayı Milliye hareketine ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'mıza güvenilir bir merkez olarak hazırlar.¹⁰⁴

Mustafa Kemal, Ankara'yı coğrafya kitabından ziyade tarihten öğrenmiş ve cumhuriyet merkezi olarak tanımıştır. Ankara'nın geçmiş dönemlerde bir cumhuriyet merkezi oluşundan kaynaklanan demokrasi tecrübesi ve kabiliyeti merkez olarak seçilmesinde üçüncü bir neden olmuştur. Selçukluların dağılması üzerine Anadolu'da teşekkül eden küçük hükûmetlerden biri Ankara Ahi Cumhuriyeti'dir. Mustafa Kemal, tarih sayfalarının kendisine bir cumhuriyet merkezi olarak tanıttığı Ankara'yı 27 Aralık

¹⁰⁴ Semih Yalçın, "Millî Mücadele Dönemi", *90. Yılında Millî Mücadele Dönemi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, (Haz. H. Aytuğ Tokur), Ankara 2011, s. 21.

1919'da ilk defa görmüş ve aradan geçen asırlara rağmen Ankara'da hâlâ o cumhuriyet kabiliyetinin devam ettiği düşüncesi kendisinde hâsıl olmuştur.¹⁰⁵

Başkentlik konusunda Ankara adının öne çıkması, İstanbul-Ankara mukayesesini de beraberinde getirir. İstanbul'un konfor ve ihtişamını öne çıkaranlar¹⁰⁶, kararı "lüzumsuz bir tecrübe" olarak görenler¹⁰⁷, yüzyıllardır Osmanlı'ya payitaht olmuş İstanbul'un önemsizleşeceğinden korkanlar¹⁰⁸ ile Ankara'nın en azından bir süre başkent kalmasını doğru bulanlar¹⁰⁹ ve İstanbul'un artık güvenli bir merkez olmadığını düşünenler karşı karşıya gelir. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul-Ankara tartışmalarını şu ifadelerle sonlandırır:

*"(...) Bilindiği gibi başkent in İstanbul olarak kalacağı ya da Ankara olacağı sorunu üzerinde öteden beri içerde ve dışarıda kararsızlıklar görülmüyor, basında demeçlere ve tartışmalara rastlanıyordu. Bu arada, İstanbul'un yeni milletvekillerinden kimileri, Refet Paşa başta olmak üzere, İstanbul'un başkent olarak kalması gerektiğini, kimi örneklere dayanarak tanıtmaya çalışıyordu. Ankara'nın gerek iklim, ulaştırma araçları, gelişim yeteneği, gerekse kuruluş ve örgütler bakımından hiç de uygun ve elverişli olmadığını söylüyorlar ve 'İstanbul'un başkent olması gereklidir ve olacaktır.' diyorlardı. Bu sözlere dikkat edilirse, bizim başkent teriminden çıkardığımız anlam ile bu sözlerde başkent terimini kullananların görüşleri arasında bir ayrılık görmemek elden gelmez. Bundan dolayı, başkent seçiminde daha önceden verilmiş kararımızı resmî olarak ve yasa ile saptamak gerekti. Böylece payitaht teriminin de yeni Türkiye Devletinde alamı ve yeri kalmadığı belirtilmiş olacaktı."*¹¹⁰

İfadelerden anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal Paşa, Ankara'nın başkent olması kararını daha önceden vermiş ve tartışmalara rağmen kararından dönmemiştir. Onun,

¹⁰⁵ Metin, Özaslan, "Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi ve Ankara'nın Başkent Olma Nedenleri", *Bilge Dergisi*, S. 35, Kış 2002, s. 23-24.

¹⁰⁶ Paul Gentizon, *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*, Türkçesi Fethi Ülkü, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2001, s. 232.

¹⁰⁷ Funda Şenol Cantek, "Yaban"lar ve Yerliler, *Başkent Olma Sürecinde Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 67.

¹⁰⁸ Halide Edip Adivar, *Türk'ün Ateşle İmtihani, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, Can Yayınları, 3. Basım İstanbul 2009, s. 47.

¹⁰⁹ Güven Dinçer, "Ankara'nın Başkent Oluşunun Anlamı", *Ankara'nın Taştur Yolu, -Türk Yazınında Ankara Seçki- II*, (Hazırlayan A. Esat Bozyiğit), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 246.

¹¹⁰ Atatürk, 581.

başkentlik mevzusunda üzerinde durduğu asıl nokta İstanbul'un eskiyi simgeliyor oluşudur. Oysa Mustafa Kemal Paşa, yeni kurulan devlet için “eski” yi çağrıştırmayan bir başkent arayışındadır. Ankara, gelişme vaat eden özelliğiyle, her açıdan “yeni” yi simgeleyecek bir başkent sahnesi olarak seçilir.

Ankara'nın başkentliği ilan edilmeden evvel aydınların zihninde de İstanbul'un artık başkent olamayacağı, Ankara'nın Millî Mücadele'nin ruhuna uygun bir merkez olduğu fikri yavaş yavaş belirmeye başlar. İsmail Habip, 28 Ağustos 1921'de *Açık Söz* gazetesinde çıkan “Bilet Alırken” başlıklı yazısında¹¹¹, bu düşüncesini heyecanlı bir dille ifade eder:

“Ankara bir şehir değildir, Ankara kükreyen bir azmin timsali, coşan bir tarihin remzi, fevran bir hak ve hürriyetin ulvî bir mefhumu oldu. Ankara, Sakarya'nın şarkında, Haymana'nın üstünde, bilmem nerenin garbında bir belde değildir. Ankara bir payitaht ise o payitaht bu milletin ruhunda ve bu ruhun azminde yaşıyor, bir ruh ki düşmanı tamamıyla yakmadan sönmeyen ilahî bir alevdir; işte Anadolu'nun payitahtı o alevin ruhunda ve o ruhun alevinde gizli, o ruhu alevlendiren kuvvet ve o alevi kuvvetlendiren ruh, işte bizim payitahtımız orası, düşman bu payitahtı zapt edebilecek mi?”

1923 yılının Ekim ayında Türkiye için önemli iki olay arka arkaya gerçekleşir. Ankara, Cumhuriyet'in ilanından on altı gün önce başkent ilân edilir. 9 Ekim 1923'te Dışişleri Bakanı İsmet Paşa ve arkadaşları Büyük Millet Meclisi'ne verdikleri bir önerge ile Türkiye Devleti'nin makarr-ı idaresinin Ankara olmasını teklif eder.¹¹² Önerge üç gün sonra komisyondan geçerek Genel Kurul'a gönderilir. 13 Ekim'de önerge bir muhalefet oyuna karşı¹¹³ büyük çoğunlukla kabul edilir.¹¹⁴

Başkent olduktan sonra Ankara, geçmişinden çok farklı bir kimliğe bürünür. Mustafa Kemal ve Türkiye Cumhuriyeti, Ankara adı ile birlikte anılmaya başlar. Millî

¹¹¹ İsmail Habip Sevük, *O Zamanlar 1920-1923*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 47.

¹¹² Ankara'nın başkent olacağını Batılı gazeteciler 27 Eylül'de öğrenir. Neue Freie Presse adlı Viyana gazetesine verdiği demeçte Mustafa Kemal, “Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara olacaktır.” der. Bu ifade hem Ankara'nın başkent olacağını hem de cumhuriyetin ilan edileceğinin haberini vermiş olur. *Milliyet, Elli Yıllık Yaşantımız*, Cilt 1, 1975, s. 22.

¹¹³ Önergeye red oyu veren Gümüşhane milletvekili Zeki Bey'dir. Bu tavır, İstanbul'un başkentlikten azledilip ikinci plâna düşürülmesine bir tepkidir. Bu yerli tepkiye yabancıların da tepkisi eklenir. Başta İngiltere olmak üzere yabancı devletler büyükelçiliklerini Ankara'ya taşımak istemeyerek diplomatik yolla tepkilerini gösterir. *Milliyet*, 22.

¹¹⁴ *Milliyet*, 22.

Mücadele’yi komuta edenler, Cumhuriyet Döneminde, siyasî bir restorasyon yoluna gitmeyip, yeni bir devlet modeli ve yeni bir başkent oluşturmaya karar vermişlerdir. Ankara, Cumhuriyet rejiminin arzuladığı çağdaş ve modern yaşantının filizleneceği örnek bir şehir olarak tasarlanır. Bu şehrin sergileyeceği fiziksel çevre ve dekor ile içindeki sosyal yaşamın diğer şehirlere de örnek olması amaçlanır.¹¹⁵ Böylece, Ankara Cumhuriyet döneminde hızlı bir imar çalışması içine girer.

D. BAŞKENT ANKARA

Tarih boyunca dört defa başkent olan Ankara¹¹⁶, 1919 yılında Orta Anadolu’nun sayılı il merkezlerinden biri olmasına rağmen birçok medenî imkândan yoksundur. Hayatının büyük bir kısmını İstanbul’da ve Avrupa’nın çeşitli şehirlerinde geçiren aydın ve bürokratların gözünde, Millî Mücadele’nin kıt kaynaklarını en etkin şekilde kullanmaya çalışan bir mahrumiyet bölgesidir. Kendisine Ankara’nın nesini sevdiği sorulduğunda “*İstanbul’a dönmesini*” diye yanıt veren Yahya Kemal, bir anlamda dönem aydınının Ankara hakkındaki duygularına da tercüman olmaktadır.

1919 yılında kaleden bakıldığında Ankara’nın etrafındaki tepeler ve kalenin bulunduğu tepenin kuzeyindeki tepe (bugünkü Altındağ ilçesinin bulunduğu yer) boştur.¹¹⁷ Şehrin etrafındaki bağlar, “*çıplak Asya doğasının boz rengi üzerinde hâkimiyet kuramayan bodur ağaçlarıyla, uzaktan donuk bir bozkır yeşilliği halinde*”dir. Kuzeyde Keçiören, güney yönde Dikmen, Çankaya, biraz doğuya doğru Küçükesat, İncesu, Cebeci bağları Ankara’nın belli başlı bağlarıdır. Yazın bağ sahipleri bütün aileleriyle birlikte oralara göçerler.¹¹⁸

¹¹⁵ Gönül Tankut, *Bir Başkent’in İmarı Ankara: (1929-1939)*, Anahtar Kitaplar, İstanbul 1993, s. 17.

¹¹⁶ Ankara tarihî süreç içinde dört kez başkentlik yapmıştır. İlk olarak MÖ 3. yüzyılda Galat Boylarından Tek-To-Sagların; ikinci olarak MÖ 25 yılında Roma İmparatorluğu’nun Galatya eyaletinin; üçüncü olarak 4.-5. yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu’nun yazlık başkenti, dördüncü olarak da Türkiye Cumhuriyeti’nin başkentidir. Rahmi Er, Açılış Konuşmaları, *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, 25-26 Ekim 2011, 1. Cilt, Ankara 2012, s.XXXI.

¹¹⁷ Tepenin doruğunda, “*aralıklı sütunlar üzerine oturtulmuş, sadece üstü kubbeli ve etrafı açık –küçük Roma tapınakları gibi- bir yapı*” görünmektedir. Söz konusu yapı İmrülkays’ın mezarıdır. Fakat 1919 yılında Velidedeoğlu’na “Timurlenk’in mezarı” olarak tanıtılmıştır. Velidedeoğlu, 89.

¹¹⁸ At, araba veya eşekle bu bağlardan kimisine bir, kimisine iki üç saatte ulaşılabilir. Akşam serinliği çıkınca bağ sahipleri yiyecek alışverişi yapıp hayvanlarına binerek tozlu bağ yollarına yöneldikleri zaman, Ankara ovasının, özellikle Küçükesat, Çankaya ve Dikmen’e doğru uzanan bölümünü (yani bugünkü Yenışehir’in bulunduğu düzlüğü) durgun havalarda, sis gibi bir toz bulutu kaplar. Taş Mektep’in bahçe duvarına çıkarak, ovaya hâkim olan bu manzarayı seyretmek mümkündür. Velidedeoğlu, 90.

Millî Mücadele yıllarında Ankara'nın merkezi Taşhan'ın olduğu yer –bugünkü Ulus Meydanı, eski adıyla Emniyet Meydanı- dir. Büyük Millet Meclisi de buradadır. En büyük çarşısı olan Karaoğlan çarşısı, Taşhan'ın ilerisinden başlayıp hafif bir yokuşla şehrin ortasından Samanpazarı istikametine doğru uzanır. Belediye binası da Karaoğlan meydanına yakın, cadde üzerindedir. Meydanın sol tarafına sapan yol, Hacı Bayram Caddesi olarak bilinmektedir. Şehrin bir başka ticaret merkezi olan Atpazarı, Ankara kalesinden aşağı uzanmaktadır. Ankara yöresini çepeçevre gören kale içinde tipik Türk evleri vardır. Eski dönemlerin birçok şehirleri gibi, Ankara da önce Kale içinde kurulmuş, zamanla merkezinden uzaklaşarak tepenin eteklerine doğru yayılmıştır.¹¹⁹

1920 yılında Ankara'nın belli başlı semtleri Atpazarı, Koyunpazarı, Samanpazarı ve Hacı Bayram Camii yöresidir. Havuzbaşı olarak bilinen Kızılay bir gezinti yeri olarak kullanılmaktadır.¹²⁰ Nüfusun büyük bir kısmı Elmadağı'na bakan Ulucanlar ve Cebeci'de oturur. Belediye binasının karşısındaki geniş alan, geçirdiği yangının izlerini taşımakla birlikte, aralarında Osmanlı Bankası'nın da olduğu bir iki kâgir bina ateşten kurtulmayı başarmıştır.¹²¹

Cebeci'nin arkasındaki tepede bulunan Abidinpaşa köşkü, şehrin içindeki öğretmen okulu, Taşhan, Sanayi mektebi, sonradan TBMM binası olan İttihat ve Terakki Kulübünün tamamlanmamış yapısı (günümüzde Kurtuluş Savaşı Müzesi, HG), basık bir tepede bulunan Ziraat Mektebi, 1920'li yıllarındaki Ankara'nın belli başlı yapılarıdır.¹²² Yine bu yıllarda, Ulus ile istasyon arasındaki bağlantı iki yanı bataklık, daracık bir şose yol ile kurulur.¹²³ Bugün, bu bataklık yerinde, Gençlik Parkı, 19 Mayıs Stadyumu ve Hipodrom bulunmaktadır. İl merkezinde o zamanlar park yoktur. Büyük Millet Meclisi karşısında ağaçlıklı küçük bir bahçe olan Millet Bahçesi bu ihtiyacı karşılar.¹²⁴ Doğu ve güneydoğudan gelen derelerin iki kıyısında kümelenmiş olan ağaçlık, bostan ve bahçeler, Ankara ovasının doğasına hâkim boz rengi ortadan kaldıran iki kalın yeşil çizgi halinde

¹¹⁹ Velidedeoğlu, 89.

¹²⁰ Milliyet, 62.

¹²¹ Salih Bozok, Cemil S. Bozok, *Hep Atatürk'ün Yanında*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1985, s. 83.

¹²² Velidedeoğlu, 91.

¹²³ Şosenin sol yanı (bugünkü Gençlik Parkı) kurbağaların ve sivrisineklerin olduğu geniş bir bataklıktır. Velidedeoğlu, Ankara halkının sivrisineklerin taşıdığı sıtma hastalığından muzdarip olduğunu ifade eder. Kendisi de Ankara'ya geldikten sonra sıtma olmuş ve iki yıl kadar tedavi görmüştür. (Velidedeoğlu, 91.) Halide Edip Adivar da, Ankara'da tehlikeli bir sıtma hastalığına tutulduğunu ve 1920'de Ankara'nın bu hastalığın istilasına uğradığını ifade eder. Adivar, *Türk'ün Ateşle İmtihani, İstiklâl Savaşı Hatıraları*, s. 160.

¹²⁴ Bozok, Bozok, 85.

göze çarpar. Bent Deresi ve Hatip Çayı, Ankara halkının bağı, bahçesi olmayan çoğunluğunun yazlık gezinti, piknik ve eğlence yerleridir.¹²⁵

Millî hükûmetin vekâletleri, o günün güç koşulları altında bulunabilen yerlere sığınmış durumdadır. Önemli bir kısmı il konağının odalarını paylaşmışlardır. Millî Müdafaa Vekâleti, en fazla sayıda çalışanı olan vekâlet olduğu için Sultani'nin yarısından fazlası Millî Müdafaa Vekâleti'ne tahsis edilmiştir. Zamanla binanın tümü vekâlet tarafından kullanılmaya başlanır. Maarif Vekâletine ise şimdiki Merkez Bankası'nın olduğu yerde bulunan eski reji binası verilmiştir.¹²⁶

Bakanlıkların şimdiki gibi otomobilleri yoktur. Vekillerin makam aracı fayton arabalarıdır. İlk İktisat Vekili Celâl Bayar, Çankaya'daki evinden bakanlığa atla gider gelir. Kurtuluş Savaşı yıllarını Ankara'da geçiren Sadri Ertem, o yıllara ait anılarında Ankara'da ev kıtlığı olduğu için çoğu kişinin bağlarda oturduğunu belirtir. Ertem evli mebusların, *“akşamları Meclis'ten çıktuktan sonra beygirlerine, eşeklerine, arabalarına heybelerindeki nevalelerini yükleyip bağ yolunu”* tuttuklarından bahseder.¹²⁷ Çankaya, Kavaklıdere, Dikmen, Ayrancı, Küçükesat, Büyükesat, Etlik ve Keçiören bağları Ankara'yı çevreleyen tepelerde yer alır.¹²⁸

Bankalar Caddesi'nin bitiminde Opera binasına kadar uzayan ve o tarihlerde şehrin dışı sayılan büyükçe bir meydan vardır. Hergele Meydanı¹²⁹ olarak bilinen bu meydan, hem bir pazar yeri hem de Konya, Kırşehir, Yozgat, Samsun taraflarına giden ve oralardan gelen taşıtların hareket ve buluşma merkezidir.¹³⁰ Günümüzde bu meydanda Melike Hatun Camii bulunmaktadır.

Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'ya gelen misafirlerin karşılaştıkları en büyük sıkıntı, barınacak yer bulmaktır. Ankara'nın yerlileri çoğu ailesini getirmemiş olan bekâr İstanbullulara ev kiralamaktan kaçınır. Sonradan bu direniş kırılır ve ahırlar, pastırmalıklar, tavan araları dahi onarıldıktan sonra kiraya verilir. 1928'de yıkılana kadar

¹²⁵ Velidedeoğlu, 90.

¹²⁶ Bozok, Bozok, 85-86.

¹²⁷ Aktaran Mehmet Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1983,126.

¹²⁸ Bozok, Bozok, 86.

¹²⁹ Meydan kaynaklarda Hergele veya Hergelen Meydanı olarak iki türlü adlandırılmıştır. Binek atı anlamına gelen “hergele”, merkeze gelenlerin hayvanlarını bağladığı bu mekâna adını verir. Aynı zamanda, çevre ilçelerden veya köylerden merkeze “her gelen”in uğradığı bir mekân olarak da anılmaktadır. Çünkü Ankara'dan çevre mahallere ulaşım bu merkezden sağlanmaktadır.

¹³⁰ Bozok, Bozok, 86.

Ankara'ya gelenlerin ilk durağı Taşhan'dır. Alt katında geniş avlusu ve ahırları olan Taşhan'ın üst katında odalar bulunur. Ankara'ya yolu düşenleri, atları ve arabaları ile birlikte misafir eden, daha çok bekâr olanların tercih ettiği bir çeşit oteldir.

O dönem Ankara'da yatacak yer kadar yiyecek de sınırlıdır. O günlerde yemek yiyip içki içilecek tek yer Meclis'in yanındaki Kemal'in Lokantası'dır. Milletvekilleri, devlet memurları ve yabancılar burada yemeklerini yer, Anafartalar'daki Kuyulu Kahve'de ve karşısındaki Merkez Kırathanesi'nde geç saatlere kadar nargile içer, oyun oynar.¹³¹ Ankara'nın Millî Mücadele Dönemi'ndeki sosyal hayatı bunlarla sınırlıdır.

1924'te çıkan bir yasa ile İstanbul'un belediye modeli Ankara'ya uyarlanarak Ankara Şehremaneti kurulur ve kurumun ilk işi bataklıkları kurutmak olur. 1925'te çıkarılan bir başka yasa ile Şehremaneti'ne kamulaştırma yetkisi verilir. Yenişehir'e arazi sağlamak amacıyla büyük bir kamulaştırma hareketine girişilir. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki çabalar sayesinde, Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara, Yakup Kadri'nin deyişiyle *"baş döndürücü bir hızla gelişiyor; Taşhan önünden Samanpazarı'na, Samanpazarı'ndan Cebeci'ye, Cebeci'den Yenişehir'e, Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru uzanan alanlar üzerinde apartmanlar, evler, resmi binalar kısa süreler içinde art arda yükseliyordu"*. Kentin güneye doğru gelişim sağlayabilmesi ve yeni mahalleler kurulabilmesi amacıyla, Ankara ve Çankaya arasında 400 hektarlık bir alan kamulaştırılır. Bu kamulaştırma, Ankara'nın gelişme yönünü olduğu kadar, eski-yeni Ankara bağlantısını kuracak olan yolu da belirler. Böylece, 1925 yılında Ulus'tan Kızılay'a uzanan Atatürk Bulvarı'nın doğrultusu çizilmiş olur.

1925 yılına kadar Ankara'da elektrik tesisatı yoktur.¹³² Mustafa Kemal Paşa'nın istasyonda oturduğu binaya özel surette Sanayi Mektebi'nden çekilmiş bir hatla elektrik verilir. İstasyon, küçük ve ilkel bir motorun ürünü olan bu elektriğin hafif ışığı ile aydınlanır. Ancak Cumhuriyetten sonra Almanlar tarafından kurulan ve işletilen bir şirket Ankara'yı elektriğe kavuşturur.¹³³

1925-1926 yıllarında Fresco Bar ve Elhamra Bar ile sınırlı olan eğlence yerleri Çankırı Caddesi'nin onarımı ile artar. 1927 yılında Ulus Meydanı düzenlenip meydana

¹³¹ Milliyet, 24.

¹³² Bülent Duru, "Mustafa Kemal Döneminde Ankara'nın İmanı", *Cumhuriyet'in Ütopyası Ankara*, Haz. Funda Şenol Cantek, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara 2012, s. 175.

¹³³ Bozok, Bozok, 87.

Atatürk anıtı dikilir. Meclis'in karşısındaki Millet Bahçesi ve Anafartalar Caddesi'ndeki İstanbul Pastanesi, uzun süre aydınların ve mebusların Meclis'ten sonraki ikinci bir buluşma yeri olur.

1927'ye gelindiğinde Ankara'nın nüfusu 74 bine ulaşır; apartmanların yanı sıra, bahçeli ev tipinde, ayırık düzende memur konutları Atatürk Bulvarı doğrultusunda inşa edilmeye başlanır. 1928 yılında ağaçlandırma başlamışsa da, üzerindeki seyrek yapılaşma ile bulvar, boşlukta uzanan bir şerit görünümündedir. Bu şerit daha sonra gerek kent içi ulaşım, gerekse bir yürüyüş ve gezinti yolu olarak kentin en önemli merkezi hâline gelecektir.

Başkent Ankara'nın diplomatik misafirlerinin kalacak yer sorunu çözmek için Atatürk'ün isteği üzerine BMM'nin karşısında yaptırılan Ankara Palas, 1928 yılında hizmete girer. Ankara Palas, yalnızca otel hizmeti verecek şekilde tasarlanmaz. Resmî ve özel davetlerin ve baloların düzenlendiği bir mekân olur. Cumhuriyetin yıldönümlerinde yapılan coşkulu kutlamalar için Ankara Palas'ın salonları kullanılır. Yakup Kadri'nin *Ankara* romanına da konu olan bu balolar, Cumhuriyet döneminde yeni yaşam tarzının halka tanıtıldığı bir mekân olur.¹³⁴

Hacı Bayram Caddesi üzerinde Karaoğlan Çarşısı'na çok yakın iki büyük kahve vardır. Bunlardan birisi caddenin sağındaki Merkez Kıraathanesi, öbürü solundaki Kuyulu Kahve'dir.¹³⁵ Kuyulu Kahve, Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'da, yalnız vakit geçirilen bir mekânı değil, aynı zamanda bir siyasî kulübüdür. Siyasetçi, edebiyatçı, polis ya da asker müşteriler burada siyaset ve edebiyat konuşurken aynı zamanda şehri, hareketli bir cadde üzerinden izleme imkânı bulurlar. Kuyulu Kahve bu özellikleriyle edebî eserlere de yansımıştır.¹³⁶

¹³⁴ 1967 yılına kadar otel olarak kullanılmaya devam eden Ankara Palas, Meclis binasının 1963'te Bakanlıklar'daki yeni binasına taşınmasıyla birlikte eski önemini yitirir. 1967-1977 yıllarında zaman zaman kullanılır. 1978'de tarihî öneminden dolayı, yerli ve yabancı konuklar için kullanılmasına karar verilir. Günümüzde de, Devlet Konuk Evi adıyla aynı amaçla kullanılmaktadır.

¹³⁵ Bozok, Bozok, 81

¹³⁶ Nazım Hikmet'in şu dizelerinde Kuyulu Kahve'ye rastlamaktayız:

Kardeşim,

Sana bu mektubu Ankara'da Kuyulu kahvede yazıyorum.

Hep aynı Anadolu havalarını çalıyor gramofon kocaman bir boru çiçeğine benzeyen ağzıyla,

Dışarda yağmur... (Nazım Hikmet, Kuvayı Milliye Destanı, 47)

Aka Gündüz de *Dikmen Yıldızı* romanında Ankara'nın sosyal yaşantısına dair bilgiler verirken "Kuyulu kahvenin puslu camında bir kalpakla bir nargilenin silik akisleri"nden bahseder. (Aka Gündüz, *Dikmen*

Mebusların Ankara'ya gelmesiyle Ankara'nın sosyal yaşantısı hareketlenir. Oteller, hanlar müşteri ile dolar. Açıkta kalan mebuslar için Öğretmen Okulu binası barınak yapılır. Öğrencilerin karyola ve yatakları mebuslara verilir. Bu da yeterli olmayınca yerlere yataklar serilir.¹³⁷ Bu da yeterli olmayınca açıkta kalan mebuslar Yahudi mahallesindeki ailelerin yanına birer ikişer yerleşir. Nadir Nadi, Ankara'da 1920 yılında kaldıkları evin konumunu ve konforunu şöyle anlatır:

“Oturduğumuz ev matbaaya çok yakındı. Tahta Konak diye adı vardı bu evin. Konak dedimse öyle koca bir behane sanmayınız. Eski İstanbul'un, orta halli semtlerindekiilerden farklı değildi ev. Büyük kısımda mal sahibi oturuyordu. Biz dört odalı selamlık dairesini kiralamıştık. Sokaktan geçen biri öksürse, içerden duyulurdu. İçerde yüksek sesle konuşuldu mu, bütün konuşanları kelime kaçırmaksızın dışarıdan izleyebilirdiniz. Onun için kimi akşamlar, babam arkadaşları ile (...) politika tartışmalarına girdiği zaman, bitişik odadaki annemin rahatı kaçardı.”¹³⁸

Cumhuriyet döneminde Ankara'ya gelenler, İstanbul'da alışkın oldukları konforu burada bulamamış olsalar bile Ankara'nın kendileri için gelecek vaat ettiğinin farkındadırlar. O dönem Ankara'ya birçok bina yapan Alman mimar Ernst A. Egli, Ankara hakkındaki düşüncelerini İstanbul ile mukayese ederek açıklar:

“Her iki şehrin atmosferinden de büyük zevk aldım, ikisinin de tadını çıkardım. Erkekler yönünden çok faal, çalışkan, ileriye bakan ve siyasi açıdan daima yeniliklere gebe olan Ankara: Devlet görevlileri, bakanlar, müsteşarlar, milletvekilleri, devlet ihalelerinin peşindeki işadamları, bütün dünyadan gelen gazetecilerle dolu bir şehir. Diğer taraftan bir zamanların cihan imparatorluğunun eski başkentinin yumuşak, melankolik ruh hali, çok gerilere uzanan zengin bir geçmiş, mukayese edilemeyecek güzelliklerle dolu deniz kenarındaki bir şehir, kuzey ile güney, batı ile doğu arasında yumuşak veya sert bir hesaplaşma, İstanbul. Ben de bu tezdin ayrılmaz bir parçası olmuştum. İstanbul'a her gidişimde sabah erkenden İzmit Körfezi'nde, masal

---

Yıldızı, 6) Millî Mücadele'nin simgesi olan kalpağın kullanılması, Kuyulu kahvenin yönetici kadro tarafından kullanılan bir mekân olduğunu göstermektedir.

¹³⁷ Mehmet Kemal, 140.

¹³⁸ Aktaran Mehmet Kemal, 125.

gibi mavi bir atmosferin içinde uyanacağımı, Anibal'ın mezarının yanından geçip Boğaz'a, okuluma koşacağımı düşünerek sevinirdim. Diğer taraftan akşam Ankara'ya gitmek üzere Haydarpaşa'dan trene binerken de, ertesi günü Eskişehir ve Ankara arasında uyanacağım için, Porsuk Nehri'nin geniş vadisini ve yanındaki çorak ama çok renkli, havanın ve suyun etkisiyle aşınmış çıplak dağları seyredeceğim için ve nihayet tekrar Ankara'da olacağım için, kaydedilen ilerlemeleri, arkadaşlarımı göreceğim ve en yeni havadisleri öğreneceğim için sevinirdim."¹³⁹

Hızlı bir gelişim sürecine giren Ankara'nın değişen çehresi edebiyatçılar tarafından da tespit edilir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin konferans heyetiyle birlikte Ankara'ya gelen¹⁴⁰ Ahmet Haşim'in gördüğü Ankara ile 1929 yılında gördüğü Ankara, birbirinden çok farklıdır:

"Ankara şimdi bir şehir değil, bina, yol, bahçe şeklini almış nâmütenâhi bir iradedir. Bu şehrin taş ve toprağı laboratuvarında tahlil edilse, cam boruların dibinde bırakacağı teressübat, maddî olmaktan ziyade manevîdir. Ağacın bitmediği, yaprağın açmadığı, kül rengi azîm bir saha ortasında Ankara, şimdi büyük binalarının yüzbinlerce gözleriyle şafaklara bakıyor."¹⁴¹

Şehirlerin güzelliğinin fiziksel çehrelerinden ziyade manalarında olduğunu düşünen Ahmet Haşim'e göre Ankara manaların en gösterişlisini taş ve toprağında taşımaktadır. Yazar için Ankara, *"güzel olmaktan ziyade düşündürücü, ümit ve kuvvet verici bir timsaldir."* ve Ankara'nın bu hâle gelmesinde millî mücadele ruhunun ve millî iradenin büyük payı vardır.¹⁴²

Başkent Ankara'daki gelişmelerden biri de yönetici aydın kesimin bir araya geldiği salonlarda edebiyat konuşulmaya başlamasıdır. Sanatçıların evlerinde yapılan edebiyat toplantılarına kadınlar da müdahil olurken, genel mekânlara daha çok erkekler devam

¹³⁹ Ernst A. Egli, *Atatürk'ün Mimarının Anıları Genç Türkiye İnşa Edilirken (1927-1940, 1953-1955)*, (Çev. Güven Göktan Uçer) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 34.

¹⁴⁰ Turan Tanyer, *Taş Mektep*, YKY, İstanbul 2005, s. 55.

¹⁴¹ Ahmet Haşim, "Ankara", *İkdam*, nu. 11496, 26 Nisan 1929.

¹⁴² Melih Cevdet Anday, *Akan Zaman Duran Zaman* adlı kitabında Haşim'in Ankara Lisesi'nin bahçesindeki havuzun başında o zamanlar lisenin müdürü olan Sakallı Celal'le şiir sohbetleri yaptıklarından bahseder. Anday, Ahmet Haşim'in Sakalı Celal için "Akşamları havuz başında Sakallı Celal'in harikulade saçmalıklarını dinlerdik." dediğini belirtir. Melih Cevdet Anday, *Akan Zaman Duran Zaman*, Everest Yayınları, İst. 2009, s. 16. Yazar, aynı konuya kitabın 155. sayfasında da değinmiştir.

eder. Çoğunlukla ailelerini İstanbul'da bırakıp Ankara'ya yalnız gelen sanatçılar için kahvehaneler, lokanta, bar ve pastaneler düzenli ve sıklıkla gelinen toplantı mekânlarıdır. Eşlerini yanlarında getiren az sayıdaki edebiyatçı ise çift olarak başka bir salonda yer almaktadır: Mustafa Kemal'in sofrası. Bu tarz kamusal alanlar edebî eleştiriye katkı sağlamakla birlikte, işlevlerinden biri de kişiye meşruiyet kazandırmak, müdavimlerinin etkili çevrelere zahmetsizce girebilmesinin yolunu açmaktır.

*“Meşruiyet kazanmak Ankara söz konusu olduğunda hayati bir anlam ifade eder. Ankara’da bir değil birkaç odaktan meşruiyet kazanılması gerekir. Toplumsal yaşam, zihniyet dünyası ve gündelik hayat bağlamında Kemalist değerleri içselleştirmiş olmak, Ankara’nın bu eğlencelik mekânlarında kanıtlanmış olur. Bu bakımdan Ankara’da eğlenmek demek bir nevi var olma/yok olma mücadelesinin içine girmek demektir.”*¹⁴³

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Ankara’nın kültür ve eğlence hayatı “sınırlı” hatta “sönük” tür. Anadolu tüccarının şehrin giriş kapısı olarak kullandığı Çankırı Caddesi, eğlence mekânlarının bulunduğu cadde haline dönüşür. En eski ve en ünlü meyhanelerden birisi, tabelasında eski harflerle “Elhamra” yazan, Ankara’da yaşayan Sefarat Yahudilerinin açtığı Elhamra Bar’dır¹⁴⁴. Yahya Kemal ve Aka Gündüz’ün müdavimi olduğu Fresko’nun barı¹⁴⁵, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın sıkça gittiği Tabarin Bar¹⁴⁶, münevverlerin uğrak yerleri olarak anılır. Ankara'nın ilk modern lokantası ise Beyaz Rus George Karpotaviç'in Ulus'ta, Taşhan'ın arka bahçesinde 1928’de açtığı Karpiç’tir.

¹⁴³ Ercan Yıldırım, “Çankaya Kadar Modern ve Seküler; Hacı Bayram Kadar Geleneksel ve İslamî Ankara”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, 150/151/152, Özel sayı 18, Ankara 2009, s. 395. S. 384-399.

¹⁴⁴ Elhamra Bar, Çankırıkapı Caddesi’nde faaliyete geçen ilk barlardan biridir. 1926 yılında İstanbul’dan ve Avrupa’dan getirtilen çalışanları ile Fresko Bar’a rakip olarak hizmet vermiştir. Barlar Ankara’nın Batılı anlamda eğlence kültürü ile ilk tanıştığı mekânlar olur. Barlarda konsomatrisler çalıştırmaktadır. O dönem adına “dilaver suyu” denen rakı, kanunen yasak olmasına rağmen, barlarda içilmektedir. O yıllarda şehre içki sağlayan kişi, Emniyet Müdürü Dilaver Bey olduğundan, rakının adı “Dilaver suyu” diye anılmaktadır. Mehmet Kemal, *Türkiye’nin Kalbi Ankara*, 85.

¹⁴⁵ Çankırı Caddesi üzerinde bulunan Fresko Bar, Ankara Yahudilerinden Fresko’nun işlettiği bardır. Millî Mücadele yıllarında, Kuvâ-yı Milliyecilerin, mebusların, vekillerin stres atmak ve moral kazanmak için gittiği bir mekândır. Ankara’nın ilk edebiyat mahfillerinden biri olan Fresko Bar’ın müdavimleri arasında Aka Gündüz ve Yahya Kemal de vardır. Turan Tanyer, “Ankara’da Eski Mekânlar”, 65.

¹⁴⁶ Tabarin Bar, Taş Mektep’in hocalarının her cumartesi gittiği bardır. Fuat Bayramoğlu ve arkadaşları, Taş Mektep’te on birinci sınıf öğrencisi iken Tabarin Bar’a gidip bira içerler. O akşam barda, Ahmet Hamdi Tanpınar da vardır. Ertesi gün Tanpınar, öğrencileri okul disiplin kuruluna rapor eder. Bayramoğlu ve arkadaşı bir hafta okuldan uzaklaştırma cezası alır. Bayramoğlu, *Gönülden Gönüle, Fuat Bayramoğlu ile Anılarda*, 21.

Ankara'nın Cumhuriyet'ten sonraki dönemlerine ait anılarda adına sıkça rastlanan Karpıç, Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da medenî hayatlarını sürdürmek isteyen elitin ihtiyacını giderecek bir mekân olarak planlanır.¹⁴⁷ Karpıç, önce Taşhan'ın alt katında iç avluya bakan kısımda açılır. Taşhan, 1933 yılında istimlâk edilip yıkılınca lokanta, Bankalar Caddesi'ndeki Şehir Çarşısı'na, Fresko Bar'ın yerinde, bahçeli ve havuzlu bir mekâna taşınır. Buradaki adı Şehir Lokantası olmasına rağmen Gürcü asıllı sahibi Karpovitch'ten dolayı lokanta, şehirde daha çok Karpıç adıyla anılır. Dikdörtgen biçiminde, bir yüzü istasyon caddesine dönük, altında Ankara Palas olmak üzere büyük bir bahçenin içindedir. Ankara'da dans modası çıktığı dönemde, dans bilmeyen mebuslara burada tango, çarliston, vals gibi dans kursları da verilir.¹⁴⁸

Karpıç, beyaz masa örtüleri, keten peçeteleri, tabakları, çatal-kaşık takımı ve sofraya düzeni ile o dönemde Ankara'nın en nezih lokantası olur. Devlet tarafından desteklendiği için¹⁴⁹, yemek fiyatları uygun olan Karpıç'te, Rus havyarı da lokanta sahibinin ikramıdır.¹⁵⁰ Bu özelliğinin Batılı tarzda yeme-içme kültürünü yaygınlaştırdığı düşünülmektedir:

*“Batılı yeme-içme kültürününün Karpıç öncülüğünde yaygınlaşmasının ana nedenlerinden biri, bu lokantanın uyguladığı düşük fiyat politikası olmuştur. Hergünkü menüde yer alan, çok düşük fiyatlı tutulan tabldot dışında, bazı bürokratlar için serbestçe yeyip içecekleri aylık özel tarifeler oluşturulmuştu.”*¹⁵¹

Hem uygun fiyatlı olması hem de toplu ödeme kolaylığı, sahibinin zamanla Baba Karpıç olarak anılmasına sebep olur. Sahibinin, müşterileri ile kurduğu dostane ilişkilere rağmen işini bütün ciddiyetiyle yaptığı da ifade edilir.¹⁵² Yeme-içme kültürüne getirdiği standartlar sayesinde Ankara'da “atılım” yaptığı düşünülen Karpıç, kravatsız müşterileri

¹⁴⁷ Mehmet Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, 62

¹⁴⁸ Mehmet Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, 62.

¹⁴⁹ Mehmet Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, 63.

¹⁵⁰ Turan Tanyer, “Ankara'da Sosyal Yaşam (1920-1938)”, *Ankara Kara Kalpaklı Kent*, s. 145.

¹⁵¹ Selim İlkin, “Ankara'nın Yeme-İçme Atılımının Öncüsü Karpıç”, *Ankara Dergisi*, 1994, 2(6), s. 65.

¹⁵² Falih Rıfkı Atay, “Baba Karpıç”, *Resimli Hayat Mecmuası*, Nu. 2 (19), Kasım 1953, s. 48.

lokantaya almaz.¹⁵³ Vestiyerde bulunan kravatlardan birini takarak içeri girebilen müşteri, daha kapıdan itibaren Karpiç'in kurallarına uyacağını taahhüt etmiş olur.¹⁵⁴

Ankara'nın bütün siyasî kadrosu Karpiç'in müşterileri arasındadır. Başkentte siyaset adamlarının ve kordiplomatığın uzun yıllar gittiği bir mekân olur. Lokantada, Atatürk'ün her zaman servise hazır, özel bir masası vardır.¹⁵⁵ Edebî çevresini ise şu isimler oluşturur: Aka Gündüz, Nurettin Artam, Abdülhak Şinasi Hisar, Yahya Kemal, Necip Fazıl, Şevket Rado, Nahit Sırrı, Nurullah Ataç, Yaşar Nabi.¹⁵⁶ Kendilerine, istihbarat toplayıp, haber yapabilmelerine imkân verdiği için, gazeteciler de meslekî kaygılarla Karpiç'in müdavimi olur.¹⁵⁷

Karpiç, Ankara'nın yabancı misafirlerini de memnun edecek kalitede hizmet sunar. İmar faaliyetleri için Ankara'da bulunan Ernest Egli, lokantanın sahibinden ve yemeklerin kalitesinden memnuniyetle bahseder:

“Arkadaş çevremizde, Türkler, İsviçreliler, Avusturyalılar ve çeşitli mülteciler bulunuyordu. Evlerimizde veya Karpiç restoranında birlikte çok hoş akşamlar geçirirdik. Karpiç'in mükemmel bir insan olan Rus kökenli sahibi, mutfağının olağanüstü kalitesini bir Rus ev sahibinin cömertliği ve inceliğiyle birleştirmesini iyi bilirdi. Veya Ankara Palas otelini alt katındaki pavyona giderdik, dans eder ya da varyete seyrederdik.”¹⁵⁸

Ankara'nın bir diğer mekânı olan İstanbul Pastanesi, politikacıların, sanatçıların, gazetecilerin, yazarların yani Ankara'da bulunan kalburüstü kişilerin devam ettiği bir sabahçı kahvesidir. Ankara'daki toplantı mahallerinin en meşhurlarından biridir. O devrin aydınları, edebiyatçıları ve diğer sanat mensupları İstanbul Pastanesi'ni bir nevi aydınlar kulübü, bir akademi haline getirmişlerdir. 1929 Ağustos'unda Ankara'ya gelen Necip

¹⁵³ Turan Tanyer, *Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının Sosyal Hayatından Sahneler*, VEKAM Yayınları, Ankara 2006, s. 16.

¹⁵⁴ İşindeki titizliğinin yanında Karpiç'in lokantası bu işi yapmak isteyenler için de bir okul haline gelir. Karpiç'in yanında garson olarak çalıştıktan sonra Türkiye'nin çeşitli yerlerinde kendi lokantalarını açan ve başarılı olanlar vardır. Ankara'nın bir diğer ünlü lokantası olan Süreyya Lokantası da Karpiç'in yanında yıllarca staj yapmış Serge (Süreyya) adlı Beyaz Rus tarafından açılır.

¹⁵⁵ Lokantada kendisine masa tahsis edilmiş edebiyatçıları da vardır. Nurettin Artam'la Aka Gündüz, sürekli gittikleri Karpiç'in salonunda yer alan yuvarlak masayı kullanır. Lokantanın diğer müşterileri arasında bu masanın Artam ve Gündüz'e ait olduğu algısı oluştuğu için, masa boş olsa da kimse oturmaz. Mehmet Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, 67.

¹⁵⁶ Mehmet Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, 62.

¹⁵⁷ Funda Şenol Cantek, “Maatris, Kurşun Kokusu ve Simit... Başkent Gazeteciliğinin Menbaı Rüzgârlı Sokak”, *Cumhuriyet'in Ütopyası Ankara*, Ankara Üniversitesi Yayınları, s. 467-478.

¹⁵⁸ Ernst A Egli, 113-114.

Fazıl, İstanbul Pastanesi'ni “Ankara'nın o çığırda İstanbul'daki İkbâl ve Meserret kahvehanelerine denk, tam 'esâfil-i Şark' karakterinde ayrı ve çok alâkaya değer bir muhiti” olarak değerlendirir.¹⁵⁹

Pastane, Ulus Meydanı'ndan Anafartalar Caddesi'ne giderken Zafer Abidesi'ni geçtikten sonra sağ taraftadır. 1920'li yılların başında Hafız Bey adlı bir Ankaralı eskiden burada yer alan salaş dükkânları yıktırıp yerine bir otel ve altına geniş bir salon yaptırır. Rizeli Matrakçioğulları'ndan Ali Rıza Bey burayı kiralayıp 1923'ün ilk günlerinde İstanbul Pastanesi'ni açar. Bir yüzü Taşhan'a, öbür yüzü Tavukçu Tayfur'un dükkânına bakan salonun arka tarafında da Millî Eğitim Bakanlığı vardır. Birkaç ayak merdivenle çıkılan ahşap, iki katlı dükkânın önde bir küçük, üstte ise büyük bir salonu vardır.

Cumhuriyet yıllarına ait hatıra kitaplarında adı muhakkak geçen, başkente işi düşenlerin uğramadan gitmediği İstanbul Pastanesi bütün işlerin görüldüğü, bütün hacetlerin karşılandığı bir genel karargâh olarak nitelendirilmiştir. Bakanlık emrine alınanların, görevden çekilenlerin, yeni bir göreve atanmak isteyenlerin, hatta milletvekilliğinde gözü olanların, burada bir dostun desteğini aradığı, çoğunlukla da bulduğu ifade edilir.¹⁶⁰ Atatürk'le görüşmek isteyenlerin İstanbul Pastanesi'nde, Çankaya'dan gelecek olan telefonu beklediği, haber geldiği anda da köşkün yolunu tuttuğu da bu mekâna ait bilgiler arasındadır.¹⁶¹

Burhan Asaf, İstanbul Pastanesi'nin fonksiyonuna değindiği yazısında pastanenin günün her saati açık olduğunu ve gece yarısından sonra “bar-bozumu” yapanların buraya geldiğini ifade eder.¹⁶²

İstanbul Pastanesi'ne “Efkâr-ı Umumiye Köşesi” adını veren Necip Fazıl'la birlikte Ahmet Hamdi Tanpınar, Sadri Ertem, Nahit Sırrı Örik, Enver Behnan Şapolyo, daha sonraki yıllarda Yaşar Nabi Nayır, Feridun Fazıl Tülbentçi, Nurullah Ataç, Ahmet Kutsi Tecer, Sabahattin Ali, ressam Malik Aksel, Samet Ağaoğlu da İstanbul Pastanesi'ne gidenler arasındadır.¹⁶³ İstanbul Pastanesi, 1935 ve sonraki yıllarda Samet Ağaoğlu ve arkadaşlarının da toplantı mekânlarından biridir.¹⁶⁴ Salonun ortasında bir yerde yan yana

¹⁵⁹ Kısakürek, *Bâbiâli*, 98

¹⁶⁰ Mehmet Kemal, *Haber Peşinde Elli Yıl*, 150.

¹⁶¹ Mehmet Kemal, *Haber Peşinde Elli Yıl*, 186.

¹⁶² B. A. (Burhan Asaf), “Şehirden Geçerken”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Kanunisâni 1929, s. 2.

¹⁶³ Necip Fazıl Kısakürek, *Babiali*, 98.

¹⁶⁴ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 23.

getirilmiş iki masanın çevresinde gününe göre değişik sayıda yüzlerin bir araya geldiği bu toplantılara birçok sanatçı katılır. Yaşına hürmeten ortaya oturtulan Sadri Ertem'in çevresi genç edebiyatçılarla dolar. Şahap Sıtkı, İstanbul Pastanesi'ne dair bir anısını şöyle anlatır:

*“Yıl 1935'di, mevsim yaz. Hukuka devam eden bir talebe idim. O günlerde İstanbul Pasta Salonu bir edebî mahfildi. Necip Fazıl Ağaç, Yaşar Nabi Varlık'ı çıkarıyordu. Hâkimiyet-i Milliye'nin bir sanat sayfası vardı. Her türlü münakaşa, nizâlara varan edebî kavgalar, gürültüler, çekişmeler hep bu pasta salonunda olurdu. Ama bütün bu kavgaların sonu bilinirdi ki Sadri Ağabey tatliya bağlanacaktır. Sanki herkes ona güvenir de münakaşaya girişirdi.”*¹⁶⁵

Ankara'nın merkezinde ve edebiyatçıların uğrak yeri olması sebebiyle İstanbul Pastanesi, dergi yazıhanesi gibi çalışır. Öncelikle bir fikir olarak ortaya atılan dergiler, zamanla İstanbul Pastanesi'nde işlerlik kazanır. Yaşar Nabi'nin, *Varlık* dergisinde çıkacak hikâye, şiir ve yazılarla pastaneye geldiği, Necip Fazıl'ın *Ağaç* dergisine konacak eserleri burada okuduğu ve tashihlerini yaptığı bilinmektedir.¹⁶⁶ Her iki derginin sanatçı kadrosu da İstanbul Pastanesi'nin müdavimleridir. Ankara'nın Cumhuriyet'le yaşıt bu mekânı 1955 yılında yıkılır. Yerine Ulus Gökdeleni yapılır.

Posta Caddesi üzerinde bulunan Şükran Lokantası da, sanatçı müşterilerini ağırlayan mekânlardan biridir. Lokantanın müdavimleri arasında Yaşar Nabi, Ahmet Kutsi, Nahid Sırrı, Sabahattin Ali, Malik Aksel, Necip Fazıl, Feridun Fazıl, Sadri Ertem, Samed Ağaoglu, Nurullah Ataç, Enver Behnan Şapolyo, Cahit Sıtkı, Şahap Sıtkı, Fahir Aksoy, Bıyıklı Rıza, Ahmet Muhip Dıranas, Hüseyin Şahsuvar gibi isimler vardır.¹⁶⁷

Şehir merkezinin Yenişehir istikametine doğru büyümesiyle birlikte halkın sosyal hayatını renklendirecek yeni mekânlar buralarda da açılmaya başlar. Atatürk Bulvarı'ndan bugünkü İzmir Caddesi'ne¹⁶⁸ ayrılan yolun başındaki iki pastaneden

¹⁶⁵ Şahap Sıtkı, “Sadri Ağabey”, *Vakit*, 17 İkinciteşrin 1943.

¹⁶⁶ Turan Tanyer, “Ankara'da Eski Mekânlar”, *Kitap-lık*, 2006, Sayı 90, s. 68.

¹⁶⁷ 1940'tan sonraki hatıralarda daha fazla rastladığımız Şükran Lokantası asıl şöhretini Nurullah Ataç ile Melih Cevdet arasında gerçekleşen ve önce karakolluk, sonra mahkemelik olmalarına sebep olan tartışmayla kazanır.

¹⁶⁸ Eski ismi Uçar Sokak'tır.

sağdaki Özen Pastanesi ile soldaki Kutlu Pastanesi de edebiyatçıların uğrak yeri olan mekânlar arasındadır.

Dört katlı Armağan Apartmanı'nın alt katında Hilmi Öz tarafından 1930'lu yılların başında açılan Özen Pastanesi, yazları çekilen tentesi ve asfalt caddeden iki karış yükseklikteki sundurması ile Paris'teki pastaneleri andırmaktadır.¹⁶⁹ Yalnız mekân değil pastaneye gelenlerin şıklığı da Paris pastanelerini aratmaz.¹⁷⁰ “*Pastaları, meyve suları, dondurmaları*”nın lezzetliyle ünlenen¹⁷¹ Özen Pastanesi'nin bilinen ilk müdavimleri Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktay Rifat'tır. O zamanlar lise talebesi olan gençler, Özen ve Kutlu Pastanelerinde bir araya gelerek farklı olduğunu bildikleri şiirlerini büyük bir heyecanla okurlar:

“1937 yılının yaz aylarında, hangi ay olduğunu şimdi pek kestiremiyorum, güneşli bir gün Orhan'la yan yana Özen'e doğru yürüdüğümüz gözlerimin önüne geliyor. Melih Belçika'da. Hava alabildiğine güzel. Özen'de caddeye karşı iskemlelere kuruluyoruz. Orhan ayak ayaküstüne atıyor. Üstteki ayağı yere değiyor. Sırtı kanbur. Uzun, ince, badem turnaklı şehadet parmağı sivilcelerinde. Şiir lâfi ediyoruz. Piyasa şairlerinin şiirleri ikimizi de sarmıyor. Başka, bambaşka bir şiir hasreti ikimizin de içinde. Ben yeni bir şiir yazmışım. Orhan'a okumağa pek cesaret edemiyorum. Çünkü ne vezni var, ne kâfiyesi. Hem de birkaç satırlık bir şey. Adı: Saksılar. Bir ara boş verip okuyuveriyorum, Orhan kolay kolay coşmaz. Coşuyor. Şu işe bakın ki o da cebinden dört satırlık bir şiir çıkarıyor. Adı: Kelebek. Raymond Radiguet'den tercüme etmiş. Bu sefer coşmak sırası bende. Sarmaş dolaş oluyoruz. O bambaşka şiire ilk adımı attığımızı biliyoruz. Üç dört gün içinde bu çeşit şiirlerden bir sürü yazıyoruz. Yarışircasına okuyoruz.”¹⁷²

1960'lara kadar ayakta kalan pastane, Ankara'nın, adı Nurullah Ataç'la özdeşleşen bir edebiyat mahfili olur.

¹⁶⁹ Turan Tanyer, “Edebiyatçı Mekânları”, 73.

¹⁷⁰ Ertuğrul Şevket, “Ankara'da Bahar”, *Yedigün*, 9 Mayıs 1939, Nu. 322, s. 16.

¹⁷¹ Turan Tanyer, *Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının Sosyal Hayatından Sahneler*, VEKAM Yayınları, Ankara 2006, s. 34.

¹⁷² Oktay Rifat, “Orhan Veli'nin Ardından (Son Yaprak, 1.2.1951)”, *Şiir Konuşması*, YKY, 2009, s. 88.

Özen Pastanesi'nin en büyük rakibi hemen karşısındadır. Özen'in Atatürk Bulvarına bakan karşı yakasında yer alan Kutlu Pastanesi de, 1930'lu yılların ortalarından itibaren Ankara halkına ve edebiyat çevrelerine kapılarını açar. Pastane, Ankara'nın en büyük sorunu olan barınma sorununa çare olması için yapılan Kutlu Pansiyon Evi'nin alt katında yer alır. Öğle ve akşam yemeklerinin yanında içki servisinin de olması, akşam saatlerinde bir orkestra tarafından hafif oda müziği çalınması, Kutlu'yu Özen'e nazaran daha şık bir mekân yapar.¹⁷³

Melih Cevdet hatıralarında, Kutlu Kahvesi'nde¹⁷⁴ yaptıkları şiir toplantılarına yer verir. Paris kahvelerine benzettiği Kutlu, zamanın birçok yazarını ve siyaset adamını hemen her akşam ağırlar.¹⁷⁵

Ankara Şehremâneti kanunu çıkarıldıktan sonra şehrin imarı için yapı malzemeleri tesisleri kurulur ve şehrin gelişme yönü belirlenir. Kale ve çevresindeki eski şehir batıdaki istasyona doğru uzandığı gibi, Atatürk'ün Çankaya'da oturması da güney yönüne doğru bir gelişmeye yol açar. 1928'de Ankara İmar Müdürlüğü kurulur ve şehir plânı için yarışma açılır. Bu yarışmayı H. Jansen kazanır. Onun plânına göre eski şehir orijinal özellikleri ile korunacak, yeni şehir meclis binası, bakanlıklar, bahçeli evlerden ibaret mahalleler, yüksek tahsil kurumlarını bir araya toplayan kültür mahallesi, sanayi banliyösü ile bunun etrafında gelişecektir. Hazırlanan plân 1932'de onaylanır ve 1950'lere kadar şehrin büyümesine yön verir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlıklar, yüksek tahsil kurumları, Gençlik Parkı, Hipodrom, Yenişehir ve Cebeci mahalleleri bu plân gereğince yaptırılır. Ancak bu plân daha sonra yetersiz kalır ve 1937'de yeniden gözden geçirilerek şehir plânına doğu-batı gelişme çizgisi eklenir. Ancak uygulamadaki anlaşmazlıklar 1939'da Jansen'in görevine son verilmesiyle sonuçlanır. Bu plân sayesinde modern bir görünüm kazanan Ankara, şehir nüfusunu barındıracak yeni yerleşme yerleri bakımından yetersiz kalır. 1930'larda ortaya çıkmaya başlayan gecekondulaşma büyük bir hızla yayılır.¹⁷⁶

Yönetici kesim, Ankara'yı inkılâbın ideallerini yaşatacak bir şehir olarak plânlar. Bu şehir aynı zamanda kendi ideal vatandaş tipini de oluşturacaktır. Burhan Asaf, 26

¹⁷³ Turan Tanyer, "Ankara'da Eski Mekânlar", 74.

¹⁷⁴ Anday, Kutlu'yu "kahve" olarak nitelendiriyor.

¹⁷⁵ Anday, *Akan Zaman Duran Zaman*, 253.

¹⁷⁶ Rifat Özdemir, 208.

Kânunusani 1929'da, *Hâkimiyet-i Milliye*'de neşredilen "Ankaralılar" başlıklı yazısında şunları ifade eder:

*"Yeni Ankara kendi hususiyetiyle teçhiz edeceği insanı, binalarının harcı kurumadan çıkaracaktır. Yeni caddelerinin, yeni meydanlarının, yeni âbidelerinin arasında, yakın bir günde yeni insanının bir mal sahibi emniyetile dolaştığını göreceğiz. Bu insan işte medeniyet camiasının içinde yaşayan medenî bir milletin medenî bir şehrinde-şehrin medenî hayatını, yolda mektebe giderken öğreneceği için nefes alırken bile medenî bir insan olacak ve bu insana: Ankaralı diyeceklerdir."*¹⁷⁷

1923-1933 yılları arası Türk tarihinin devrimler ve değişikliklerle geçen yoğun bir dönemdir. 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasıyla başlayan bir yapılanma sürecine girilir. Cumhuriyet'in ilânı bu on yıllık döneme damgasını vurur. 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılması ile eski sistem ile olan bağlar tamamen ortadan kaldırılır. Ardından devrimler birbirini izler. 25 Kasım 1925'te yapılan şapka inkılâbı ile modern toplum görüntüsü hedeflenir. 1 Kasım 1928 tarihinde yapılan harf inkılâbı, eğitim ve kültür alanında yapılacak bir dizi yeniliğin başlangıcı olur. 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin ve 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte, dil ve tarih hakkında daha bilimsel çalışmaların yapılması hedeflenir.

---

¹⁷⁷ Alıntılan Cantek, *"Yaban"lar ve Yerliler, Başkent Olma Sürecinde Ankara*, 168.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANKARA'DA EDEBİYAT

1. 1920-1938 YILLARI ARASINDA ANKARA'DA BULUNAN SANATÇILAR VE ONLARIN ANKARA İZLENİMLERİ

Her ideal, kendisine gönül verenlerin yanında samimî ve kararlı savunucular ister. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan kurtulması da ancak bu samimi savunucular ile mümkündü. Mustafa Kemal ve arkadaşları, vatanın bütünlüğünü ve ülkenin bağımsızlığını korumak için Anadolu'da Millî Mücadele'yi başlatıp halkı direnmeye çağırdı. Bu maksatla Ankara'da hızlı ve mümkün olduğunca sistemli bir oluşum teşekkül etmeye başladı. Çalışmamızın ilk bölümü, bu teşkilat içerisinde yer alan edebiyatçıların tespitine ve onların hatıralarında yer alan Ankara manzarasının açığa çıkarılmasına ayrılmıştır.¹⁷⁸

İstanbul, Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemlerinde maddi kaynakların yanında nitelikli insan gücünü de gizli yollarla Anadolu'ya sunar. Mütareke Dönemi'yle birlikte aydın kesim, Mustafa Kemal'in etrafında toplanarak yeni Cumhuriyet'in başkentinde hizmete koyulurlar. Millî Mücadele Dönemi'nden itibaren, 1923 sonrasında daha da yoğunluk kazanmak suretiyle, Ankara'da görev alan birçok sanatçı vardır. Kurtuluş ve kuruluş ekseninde konumlandıracağımız bu dönemlerin ilkinin "Millî Mücadele'ye Gönül Verenler", ikincisini "Cumhuriyet'i İnşa Edenler" başlığı altında ele alacağız.

1.1. MİLLÎ MÜCADELEYE GÖNÜL VEREN TARİHİ ŞAHSİYETLER VE SANATÇILAR

Kurtuluş döneminde, İstanbul'dan mütareke sınırlarını zorlayarak ayrılan sanatçılar iki güzergâh üzerinden Ankara'ya ulaşmayı başarırlar.¹⁷⁹ İstanbul'dan kara yoluyla İzmit-

¹⁷⁸ Hatıra türünün gelişimi ve hatıra kitapları hakkında şu kaynaklardan yararlandık: *Türk Dili Anı Özel Sayısı*, nu. 246, Mart 1972, İnci Enginün-Mustafa Kutlu, "Hatırat", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul 1981, s. 156-158, Orhan Okay, "Hatırat", *TDVİA*, c. 16, İstanbul 1997, s. 445-449.

¹⁷⁹ Geçişler, Anadolu'ya insan ve malzeme gönderen, aynı zamanda Anadolu ile İstanbul arasında istihbaratı sağlayan gizli bir teşkilatın, Moltke grubunun riyasetiyle gerçekleşir. Grub sonradan Hamza,

Adapazarı-Eskişehir üzerinden Ankara'ya geçiş birinci güzergâhtır. Diğer güzergâhtan yola çıkanlar ise, İstanbul'dan İnebolu'ya kadar deniz yolculuğunun ardından, karadan Kastamonu-Çankırı üzerinden Ankara'ya ulaşmaya çalışmışlardır.¹⁸⁰

Ankara'ya ilk gelen grupta Yunus Nadi ve Halide Edip vardır. Mehmet Âkif, Mustafa Kemal tarafından özellikle Ankara'ya çağrılan üçüncü isimdir. Hamdullah Suphi, Ruşen Eşref, Mehmet Emin Yurdakul ve Samih Rifat onların ardından Ankara'ya ulaşan edebiyatçılardır. Çoğunluk, İstanbul'dan kara yoluyla yola çıkarak oldukça meşakkatli bir yolculuğun sonunda Ankara'ya ulaşır.¹⁸¹ Ruşen Eşref, Mehmet Emin Yurdakul ve Samih Rifat ise İnebolu üzerinden Ankara'ya gelir. Bu sanatçılar Ankara'ya gelir gelmez Millî Mücadele'nin ihtiyacı olan her alanda görev yapmaya başlarlar.

Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'da bulunan sanatçılar, mesleği, içinde bulunduğu camia veya arkadaş ortamı nedeniyle gruplaşmaya başlar. Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu gibi yurtdışından gelen Türkler, Ankara'da Hamdullah Suphi, Mehmet Emin Yurdakul gibi Türk Ocağı mensupları ile beraberdir.

1.1.1. Mustafa Kemal Atatürk¹⁸²

Mustafa Kemal Paşa, 27 Aralık 1919'da Ankara'ya geldiği zaman Keçiören yolundaki Ziraat Mektebi'ni hem konut hem de karargâh olarak kullanır.¹⁸³ 23 Nisan 1920'de Meclis'in açılmasıyla birlikte, Ankara garında müze haline getirilen eski iki katlı

Mücahit, Muharrip ve Felah gibi isimler almıştır. Ruşen Eşref Bey'in, ardından hanımı Saliha Hanım'ın güvenliğinin sağlanarak Ankara'ya gönderilmesini de Moltke Grubu sağlamıştır. (İhsan Aksoley, "İstanbul'da Millî Mücadele", *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 1, S. 9, İstanbul 1969, s. 24.) Yunus Nadi, İpsiz Recep Takımı ile Yetim Oğulları Çetesi'nin de Anadolu'ya geçmek isteyenlere yardımcı olduğunu belirtir. (Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, Sel Yayınları, İstanbul 1955, s. 22) Enver Behnan Şapolyo da Anadolu'ya geçmek isteyen gazetecilere Karakol ve Menzil Teşkilatlarının yardımcı olduğunu söyler. (Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazeteciliği Tarihi, Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1971, s. 192.)

¹⁸⁰ İnebolu'dan Ankara'ya kadar uzanan bu hat günümüzde İstiklâl Yolu olarak adlandırılmaktadır. <http://www.istiklalyolu.com/> Erişim tarihi: 22 Mart 2018

¹⁸¹ İstanbul-Ankara yolculuğunu anlatan hatıra kitapları şunlardır: Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, Sel Yayınları, İstanbul 1955, Salih Bozok, Cemil S. Bozok, *Hep Atatürk'ün Yanında*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1985, Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihani, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, Can Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2009, Emin Akif Ersoy, *Babam Mehmet Akif, İstiklâl Harbi Hatıraları*, Hazırlayan Yusuf Turan Günaydın, Kurtuba Kitap, Ankara 2010.

¹⁸² Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'ya gelen ilk grupta yer alması ve Ankara'daki siyasî ve edebî oluşumun merkezinde olması dolayısıyla, bu başlık altında öncelikle Atatürk'e yer verilmiştir. Bundan sonraki isimler harf sırasına göre düzenlenmiştir.

¹⁸³ M. Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Anlara 1988, cilt 2, s. 570

istasyon binasının üst katını konut, alt katını karargâh olarak kullanmaya başlar.¹⁸⁴ Ankara müftüsü Rıfat Börekçi'nin girişimleriyle Ankaralılar, Çankaya'da bir bağ evini satın alıp Mustafa Kemal Paşa'ya hediye edince, Ankara'daki üçüncü ve son mekânına taşınır. İki katlı, tahta kepenkli köşk, 1924 yılında tadilattan geçtikten sonra Mustafa Kemal Paşa burada oturmaya başlar. 1932'de Pembe Köşk yapıldıktan sonra bu bağ evi muhafaza edilir ve Atatürk misafirlerini burada ağırlar.¹⁸⁵

Mekân değişse bile misyonu değişmeyen bir bağlam olarak Atatürk'ün sofrası, 1920'li yıllardan itibaren bir edebiyat mahfili haline gelir. Atatürk, bu mekânlardaki akşam yemeklerinde siyasî, askerî ya da edebî alanda uzman kişilerden oluşan bir kadroyu dinler, onlarla tartışır, düşüncelerini olgunlaştırır ve ona göre hareket eder.¹⁸⁶ Nezaket havası içerisinde fakat ev sahibinin otoritesinin hissedildiği, siyasî, sosyal ve edebî meseleler üzerinde müzakereler ve eleştirilerle sofrası, 1920'li yıllardaki Ankara'da kamunun odak noktasıdır. Hususî bir mekân olmasına rağmen sofrada konuşulan konular genelle alakalıdır.

Faruk Nafiz, her şeyin açıkça konuşulduğu bir “*harp medyanı*” olarak nitelendirdiği Atatürk'ün sofrasını şu sözlerle aktarır:

*“Vatan müdafası bu sofrada hazırlandı; millî hâkimiyet ve onun en bariz şekli olan Cumhuriyet burada esaslarını kurdu; tek partili otoriter ve murakebesiz bir idarenin sakatlıkları yine bu sofranın etrafında münakaşa edildi; tarihe ve lisana millî bir hüviyet vermek için âlimlerimiz buraya davet olunmuştu; her iki sahada fazla ileri gitmenin ilmi rahatsız ettiği anlaşılınca güneşe ve hakikate doğru istikamet almak endişesi yine burada hatıra gelmişti; hülasa, ihtilalden inkılâba, ziraatten sanayiye ve ilimden sanat kadar bütün davaların harp meydanı bu sofrası idi... bu sofrada açıkça konuşulmayan hiçbir mesele kaydedilmemiştir.”*¹⁸⁷

Salon, lokal ve kahvehane gibi kamusal alanlarda oluşturulan kamuoyu, beş on kişiyle sınırlı kalmaz. Fikirlerin halka yayılması ve halkın desteğini almasıyla daha geniş kitlelere ulaşma imkânı sağlanır. Fikirlerin geniş kitlelere ulaştırılması vazifesini Mustafa

¹⁸⁴ Velidedeoğlu, 91.

¹⁸⁵ Milliyet, *Elli Yıllık Yaşantımız 1923-1933, Cilt 1*, Milliyet Yayınları, 1975, s. 71.

¹⁸⁶ Cemal Granda, *Atatürk'ün Uşağı İdim*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, yayın tarihi yok, s. 31.

¹⁸⁷ Faruk Nafiz Çamlıbel, “Tarihî Sofra”, *Hürriyet*, 10 Kasım 1949, s. 5.

Kemal'in sofrasında bulunan sanatçılar üstlenirler. 1925 yılındaki bir sofrada Yahya Kemal, Ruşen Eşref, Falih Rıfkı, Yakup Kadri gibi edebiyatçıların bulunduğu biliniyor.¹⁸⁸ Bunların dışında Afet İnan, İbrahim Necmi Dilmen, Abdülkadir İnan, Samih Rifat, Reşat Nuri Güntekin, A. Cevat Emre, Veled Çelebi İzbudak, Halit Ziya Uşaklıgil, İbrahim Alaaddin Gövsa, Hasan Reşit Tankut, Hulusi Özden, Hamit Zübeyir Koşay, Besim Atalay, Ziya Gökalp, Halide Edip, İsmail Habip Sevük gibi birçok ismin de Atatürk'ün çevresinde olduğu bilgisi verilmektedir.¹⁸⁹ Sofranın davetlileri arasında yalnızca erkekler yoktur. Ankara'da bu dönemde, Cumhuriyet'in modern yüzünü temsil eden İstanbullu üç hanım vardır: Şefika Hanım, Leman Hanım ve Saliha Hanım. Bu üç hanım, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine yakın gördüğü, sevdiği ve sofrasından hiç eksik etmediği üç edebiyatçının eşleridir. Şefika Hanım Falih Rıfkı'nın, Leman Hanım Yakup Kadri'nin ve Saliha Hanım da Ruşen Eşref'in eşidir.¹⁹⁰

Atatürk Devri'nde sanatçılar için sofraya kabul edilmek meşruiyetin kaynağını oluşturur. Mustafa Kemal Paşa, sofrayı Türkiye'nin sofrası olarak kabul etmiş ve kritik birçok konuyu taraflarıyla burada tartışmıştır. Sofra, devletle ilgili önemli kararların konuşulduğu, aynı zamanda görev verilecek ya da isminin üzeri çizilecek kimselerin tespit edildiği yerdir. Sofraya kabul edilmek, orada yemek yiyebilmek, müdavimleri arasına katılmak siyasete girmek isteyenlerin can atıkları durumdur. Sofraya davet edilmek kabul gördüğünün bir göstergesi olarak önemlidir fakat sofrada aynı zamanda muhataplara gözdağı verildiği de olmuştur. İsmet Bozdağ, Yahya Kemal'in buna güzel bir örnek teşkil ettiğini ifade eder. Yahya Kemal'in sofraya çağrılmasının, sofrada geçen diyalogların Yahya Kemal'in devletçe kabul edildiğini gösterdiği gibi, mütereddid tavrının hırpalanarak "*ders verilmesi*" manasına da geldiğini ifade eder.¹⁹¹

Atatürk'ün sofrasının şahitlerinden biri de yenilenen Ankara'nın mimarlarından olan Ernst A. Egli'dir. Egli, Atatürk'ün "kendini öldürürcesine" sürdürdüğü yaşamını, geceleri arkadaşlarıyla görüşüp tartışarak veya sabahlara kadar süren yoğun çalışmalarla geçirdiğini ifade eder. Çoğu yazar, edebiyatçı olan bu arkadaşlar arasında Falih Rıfkı,

¹⁸⁸ Mehmet Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1983, s. 22

¹⁸⁹ Hamza Zülfikar, "Atatürk'ün Çevresindeki Dilciler ve Kültür Adamları", *Ankara Üniversitesi'nin 60. Kuruluş Yılı Armağanı: Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Eğitimi ve Türk Kültürü Konusunda Seçme Yazılar*, (ed. Doğan Atılğan), Ankara Üniversitesi Yayınları:221, Ankara 2006, s. 44.

¹⁹⁰ Ayaşlı, *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim*, 104.

¹⁹¹ İsmet Bozdağ, *Atatürk'ün Sofrası*, Truva Yayınları, İstanbul 2009, s. 139-150.

Yakup Kadri, Nurullah Ataç gibi edebiyatçılar ve Atatürk'ün eski silah arkadaşı Kılıç Ali'nin isimleri geçer. Konuşulacak konuya, gündemdeki meseleye göre başkaları da bu sofraya davet edilir. Atatürk bu toplantılarda günlük siyasi sorunları, çoğunlukla da uygulamak istediği devrimlere ait fikirlerini, yazı devrimini, dil devrimini tartışmaya açar.¹⁹²

Mehmet Emin Yurdakul da sofranın davetlileri arasındadır. 1930 yılı başında Atatürk sofrasında Türk Ocakları'nın çalışmaları hakkında bilgi ister. Sofradakiler bir azar tonu ile sorulan bu soru karşısında şaşırırlar. Atatürk özellikle de ediplerin, şairlerin ne yaptığını sorarken bir yandan da Mehmet Emin Yurdakul'a bakarak, "*Evet, ediplerimiz, şairlerimiz ne yapıyorlar? Ben bir Türk'üm dinim cinsim uludur*" anladık. *Fakat o zamandan beri koskoca bir İstiklâl Harbi, bir Millî Mücadele geçirilmiş. Hani bunu mevzu yapan millî şairlerimizin millî şiirleri?*" der. Bu sözlere cevap veremeyen Mehmet Emin'i Hamdullah Suphi şöyle savunur: "*Türk milletinin İstiklal Mücadelesi başlı başına bir destan mevzuudur. Destanlar ise uzun çalışmalarla meydana gelir. Firdevsî Şehnâme'yi otuz yılda yazmıştır. Elbette millî şairimiz Türk'ün epopesini yazmağa başlamıştır bile...*" der.¹⁹³

Yakup Kadri, Atatürk'ün sofrasına uzun süre iştirak etmiş sanatçılardan biridir. Romancıya göre Atatürk'ün sofrası "*hayat ve insanlığın dershanesi*" gibidir. Yakup Kadri, sofrada geçen konuşmaların filozof tavırlı birisi tarafından kayda geçirilmemiş olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirirken Eski Yunan'a gönderme yapar:

*"Atatürk'ün sofrasından da hepimizin ruhunda ve dimağında, nice derin, tatlı ve ibret verici hâtıralar; hayata ve insanlığa dair nice kıymetli dersler kalmıştır. Yazık ki aramızda bir Eflatun yoktu; Mustafa Kemal'in bütün o sözlerini, o teselsüflerini, o irşatlarını, o hepsi birbirinden canlı fıkralarını, parabollerini, vecizelerini zaptedip gelecek nesillere (Sokrat'ın Apologyası veya Diyalogları) gibi bir eser bırakmak için..."*¹⁹⁴

¹⁹² Ernst A. Egli, *Atatürk'ün Mimarının Anıları Genç Türkiye İnşa Edilirken*, (Çev. Güven Gökten Uçer) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 76.

¹⁹³ Ayda, 25-27.

¹⁹⁴ Yakup Kadri'nin *Atatürk* adlı kitabından alıntılan Önder Göçgün "Yakup Kadri'nin Bir Tahlil Tecrübesiyle: Türk Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk" *Edebiyat Dünyası ve Atatürk*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, s. 98.

Sofra, yalnız siyasî konuların ya da ülke sorunlarının konuşulduğu bir mekân değildir. Mustafa Kemal, edebiyatçı misafirleri ile edebî meselelerden de konuşur. Kastamonu'ya dönmeden önce Paşa'yı Çankaya Köşkü'nde ziyaret eden İsmail Habip Sevük, köşkün misafirler için dekore edilmiş salonlarından birinde Atatürk'le Yakup Kadri, Reşat Nuri ve Halide Edip'in romanları üzerine sohbet ettiklerinden bahsetmektedir.¹⁹⁵

Atatürk'ün sofrasında sık sık konuşulan bahislerden biri de “dil”dir. Vaktiyle Müfide Ferit Tek'ten dinlediği bir anekdotu aktaran Münevver Ayaşlı, anlattıklarıyla Atatürk'ün sofraya ne kadar itibar ettiğine de dikkat çeker. Sofra eşrafi ve Atatürk, yemekte dil üzerine konuşurken Yusuf Akçura, Başkomutan'a “*Bülbül doğru değildir. Bunun asıl Türkçesi “bılbıl” dır. Bundan böyle biz de bülbüle bılbıl diyelim.*” diye ısrar eder. Mustafa Kemal Paşa nerede ise bu teklife evet diyecek kıvama gelir. Tam o esnada bütün ikna kabiliyetini kullanarak Hamdullah Suphi Bey “*Aman Paşam, güzel ve tatlı bülbülümüzü, bılbıl yapmayalım.*” diye konuşmaya başlar.¹⁹⁶ Münevver Ayaşlı “*güzel ve tatlı bülbülümüz*”ün “*bülbül*” kalabilmiş olmasını Hamdullah Suphi Bey'e borçlu olduğumuzu ifade ederek hatırayı sonlandırır.

Fuat Bayramoğlu da bizzat Yahya Kemal'den dinlediği bir hatırayı şöyle aktarır. Yahya Kemal'in şiirlerini aruz vezniyle, çoğu zaman da eski dille yazması daima tenkit edilmiştir. Usta şairi, Ulu Önderin gözünden düşürmek isteyenler bu noktayı sofrada da açarlar. Atatürk, bu konular açılınca Yahya Kemal'e “*Şair, güzel, çok güzel şiirler yazıyorsun. Ama niçin aruzla yazıyor, kendi millî veznimizle, hece vezniyle yazmıyorsun?*” der. Yahya Kemal cevap olarak “*Paşam! Aruz neden bizim veznimiz olmuyor? Türk dilinin bildiğimiz en eski eseri Kutadgu Bilig aruzla olduğuna göre biz bu vezni bin yıldır kullanmışız demektir. Bu niçin bizim olmasın?*” diye cevap verir. Bunun üzerine Atatürk orada bulunan Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Nemci Dilmen'e Kutadgu Bilig'in aruzla yazılıp yazılmadığını sorar. Dilmen “*Evet Paşam*” diye cevap verince “*Yaz öyleyse şair, dilediğin gibi yaz!*” der.¹⁹⁷

¹⁹⁵ İsmail Habip Sevük, “Paşanın Köşkünde”, *O Zamanlar 1920-1923*, 128-133.

¹⁹⁶ Ayaşlı, 102.

¹⁹⁷ Fuat Bayramoğlu, “Mustafa Kemal Atatürk ve Yahya Kemal Beyatlı”, *Doğumunun Yüzyüncü Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 22 .

Atatürk, Yüzellilikler listesinin affedilmesi kararını da sofrada verir. Bu hadisenin müsebbibi ise Refik Halit Karay'ın *Deli* adlı küçük bir komedisidir. Atatürk bir akşam sofrada “*çocuklar, size bu akşam tadına doyum olmaz bir ziyafet-i edebiye çekeceğim*” der. Elinde tuttuğu kitabı göstererek ilave eder “*bu, Refik Halit'in yirmi yıllık bir akıl hastasının, şuuru yerine gelip kendini baştanbaşa değişmiş bir Türkiye içinde bulunca, tekrar delirişini gösteren bir tiyatro piyesidir.*” Ardından gözlüğünü takar. Bizzat kendisi okumaya başlar. Atatürk, komik diyalogları okudukça gözlerinden yaş gelesiye güler. Kitabın sonunda “*yazık oldu şuna*” diye söylenir ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya dönerek “*Ne yapacaksak yapalım, onun bir an evvel memlekete dönmesinin çaresine bakalım.*” der. O zamanlar Halep'te sürgünde olan Refik Halit için bir plân yapılır. Şükrü Kaya, bir sınır karakoluna gelip teslim olması halinde oradan nezaketle aldırılacağı haberini Refik Halit'e gönderir. Fakat Refik Halit, bu teklifin samimiyetinden emin olamaz ve teklifi reddeder. Bunun üzerinedir ki TBMM genel af kanunu çıkarır. Diğer bütün Yüzellilikler de Refik Halit'in sayesinde, memlekete dönmeye hak kazanırlar.¹⁹⁸

Köşkteki bir akşam yemeğine şair-i azam Abdülhak Hâmit ve Lüsyen Hanım da davetlidir. Köşkün merdivenlerini çıkarken Ruşen Eşref'in eşi Saliha Hanım'a rast gelirler. Üçü beraberce yürümeye başlarlar. İstanbul saraylarından Çankaya Köşkü'ne alınan hademeler, Abdülhak Hâmit'i tanır ve hemen yanına koşarlar. Hamid'in ve Lüsyen Hanım'ın elini öperler. Bu hali gören Saliha Hanım, Lüsyen Hanım'la Hamid'i hademelerle mesafelerini korumaları için uyarır.

Sofranın gündemini oluşturan mevzulardan biri de *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesidir. Atatürk, bir taşra gazetesi olmaktan ileri gitmeyen *Hâkimiyet-i Milliye*'nin memleketin her tarafında ilgi görmesini ve satılmasını ister. Bunun için Falih Rıfkı Atay, Hakkı Tarık Us, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Zekeriya Sertel'den oluşan bir komisyon kurar. Bu komisyon bir rapor hazırlayarak Atatürk'e sunar. Rapora göz atan Atatürk çok sinirlenir ve raporu yırtıp atar. Komisyon üyelerine dönerek: “*Sizler galiba nerede bulunduğunuzu ve kime hitap ettiğinizi unuttunuz.*” der. Raporu yazarlar şaşkınlığını gizleyemezken Atatürk sözlerine devam eder: “*Ben Hâkimiyet-i Milliye'nin ıslah edilmesi için gereken her şeyi düşündüm ve buldum. Bu işi Recep (Peker) Bey'e vereceğim.*” Bu kararını oylamaya koyar gibi, masada bulunanlara sormaya başlar:

¹⁹⁸ Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, 72-74.

“Siz ne buyurursunuz Yakup Kadri Beyefendi?”

“Pek münasip Paşam”

“Ne buyurulur Falih Rıfki Beyefendi?”

“Çok doğru düşünmüşsünüz Paşam.”

“Fikri âliniz Ruşen Eşref Beyefendi?”

“İsabet buyurmuşsunuz Paşam.”

Diğer sorulanlar da birer birer “İsabet buyurmuşsunuz.” diyerek soruyu da yanıtını da geçirirler. Sıra, grubun içinde gazeteciliği Amerika’da okuyan Zekeriya Sertel’e geldiğinde, olumsuz yanıt alınır:

“Olamaz Paşam.”

Başta sahibi olmak üzere sofrada bulunanların hepsi şaşırır:

“Recep Beyefendi’yi tanımıyorum Paşam. Ancak çok değerli bir asker olduğunu işitiyorum. O kadar. Fakat gazetecilik ayrı bilgi isteyen bir uzmanlık işidir. Ben nasıl iyi komutan olamazsam, Recep Beyefendi de bu işi başaramaz sanıyorum.”

Atatürk bu yanıtı hiçbir karşılık vermez. Susar, sonra da toplantının bittiğini işaret eder. Hepsi dağılır. Yolda arkadaşları Zekeriya Sertel’e:

“Ne yaptın?” diye sorar.

“Ne yaptım?”

“Canım Atatürk’e böyle söz söylenir mi? Sen onu tanımıyorsun. O bizleri fikirlerimizi almak için toplamış değildir. Kararını çoktan vermiştir, bir de bizlerin ne düşündüğünü öğrenmek istemiştir.”¹⁹⁹

Behçet Kemal Çağlar’ın sofraya kabul edilişi ise bir şiir vasıtasıyla. *Hep Gençlik* dergisi Behçet Kemal’in hayatında bir dönüm noktası olur. Derginin ilk sayısında çıkan “Görmeğe Gelmişim” şiiri Atatürk’e bağlılığını ve onu görmek için nasıl çırpındığını şu ifadelerle anlatır:

¹⁹⁹ Sertel, 109-110.

.....

*Geleli günler oldu, hep hasret ateşinde,
Günlerdir görmedim, koşuyorum peşinde.
İstiyorum ki sana giden yolda ne şosa,
Ne ufacık bir geçit, ne açılmış iz olsa.
Sade sarp, yalçın olsa, sade dimdik bir kaya,
Avuçlarım, dizlerim koyulup kanamaya
Kanımla kayalara destanını yazarak,
Bahtım siyah olmadan, göğsü kan kızıl, alnım ak,
Parıltı gözlerim yıldız olacak gibi,
Çıksam sana kaleye çekilen sancak gibi.*

.....²⁰⁰

Behçet Kemal'in bu şiirini Hamdullah Suphi Tanrıöver bir akşam sofrasında Atatürk'e okur. Atatürk şiirdeki espriyi kavrar. Çağlar, Atatürk'ün çevresinin, genç kuşakların girmesine yol vermeyen insanlarla sarılmış olduğundan şikâyetçidir. Atatürk, Hamdullah Suphi'den bu şiiri yazanı kendisiyle tanıştırmasını ister. Böylece Behçet Kemal de Atatürk'ün akşam sofrasındaki yerini alır.²⁰¹ Sofranın adabı Çağlar'da bir takım değişikliklere sebep olur. Bu vakitten sonra Çağlar arkadaş çevrelerinde daha az görünmeye başlar, konuşmasının tonu, bakışları, giyinişindeki değişiklik arkadaşları tarafından fark edilir. Genç olması sebebiyle Behçet Kemal sofranın acemilerindedir. Bir gece Atatürk'ün sorusu üzerine sofrada Yahya Kemal ile Behçet Kemal tartışmaya koyulur. Atatürk, şairlik kudretine daha fazla güvendiği Yahya Kemal tarafını tutunca o gecedan sonra bir daha Çağlar sofrada yer almaz.²⁰²

²⁰⁰ Behçet Kemal Çağlar, "Görmeye Gelmişim", *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara, Mart 1930, S.1, s. 2-3.

²⁰¹ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 54-55.

²⁰² Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 55. Cahit Tanyol da Atatürk'ün, Yahya Kemal'in yazılarını sevdiğini, özellikle mütareke yıllarında "Kurdun Ölümü" adlı yazısını kesip sakladığını belirtir. Tanyol, 232.

Behçet Kemal, Necip Fazıl'ı iş yerinde ziyaret ettiği bir gün, Mustafa Kemal Paşa'nın sofrasında geçen bir hatırasını anlatır. Davetliler arasında Yahya Kemal de vardır. Behçet Kemal'e yeni yazdığı bir şiiri okutulup peşinden Yahya Kemal'e şair hakkındaki düşüncesi sorulur. Yahya Kemal *"harika"* cevabını verir. Köşkten beraber çıkan Behçet Kemal yolda Yahya Kemal'e *"Nasıl oldu da benim için harika diyebildiniz?"* diye sorar. Cevap ise Behçet Kemal'i düşündürmek yerine güldürür: *"Şair demedim ki, harika dedim."*²⁰³

Aynı hatırayı Behçet Kemal'den dinleyen Cahit Tanyol, olayı Behçet Kemal'in ağzından şöyle aktarır:

*"Y. Kemal, Çankaya'da Atatürk'ün sofrasında idi ve ben üstadı o gün görmek mutluluğuna erişmiştim. Sofrada Yahya Kemal'den şiirler okudum. Atatürk bana bu geceki sofrayı anlatmamı içeren bir şiir yazmamı emretti. Salondan ayrıldım, bitişik odaya gittim ve yarım saat sonra, hep Yahya Kemal'e kendimi beğendirmek arzusuyla yazdığım şiiri sofrada okudum. Şiirim alkışlandı. Atatürk, Yahya Kemal'e "Beyefendi şiiri nasıl buldunuz" der demez Y. Kemal iki elini havaya kaldırarak "Aman Paşam fenomen! fenomen!" diye bağırdı. Ben sevinçten sarhoş olmuştum. Sofra sona erdi. Y. Kemal ayrılırken iltifatına teşekkür etmek için yanına yaklaştım, elinin tersiyle defol der gibi "Hadi be!, Fenomenin Fransızca anlamı 'acayip', 'garibe' demektir."*²⁰⁴

Yahya Kemal, Çankaya'nın itibarlı misafirlerinden biridir. Sofraya davetli olduğu bir gün, çalışma odasında Atatürk'le sohbet eden Yahya Kemal, muhalefetin hilafetin kaldırılmasına itiraz eden yazılarını masanın üzerinde görür. Atatürk, gazeteleri göstererek Yahya Kemal'in yazılanlar hakkındaki fikrini sorar. Yahya Kemal *"Bu matbuat öyle bir lağımdır ki, peygamber içine düşse bir daha kendini kurtaramaz, bir takım tedbirler alınmazsa saldırılar adım adım size doğru gelecektir. Ne kurtarıcılığınızı bırakırlar ne gaziliğinizi bırakırlar"* diye cevap verir. Atatürk, *"Ne yapalım Yahya Kemal Bey, saltanatla istibdadı kaldırdık, Cumhuriyeti kurduk. Bir takım baskı kanunları kurmak, onların haklı olduğunu tasdik etmek olur. Ne yapalım, dayanacağız"* der.

²⁰³ Necip Fazıl, *Bâbüâli*, 140.

²⁰⁴ Tanyol, 212.

Atatürk'ün bu müsamahalı ve liberal tavrı Yahya Kemal'i hem şaşırtır, hem de hayran bırakır. Fakat sonradan anlar ki Atatürk, muhalefeti bütün kadrosuyla görmek istediği için bir süre sadece takip etmiştir. Çok geçmeden İstiklâl Mahkemeleri kurulup Takrir-i Sükûn kanunu çıkarılır.²⁰⁵

Yakup Kadri, Millî Mücadele Dönemi'nden itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın sofrasında bulunmuş isimlerden biridir. 17 Temmuz 1921 tarihli "Mustafa Kemal Paşa" adlı yazısında, sofraya ilk defa davet edilmesini ve Çankaya hakkındaki izlenimlerini anlatır. Mustafa Kemal Paşa'yı Çankaya tepesinin yamacındaki bağ evinde ziyaret eden Yakup Kadri ve arkadaşları, buraya bakımsız ve düzensiz bir kır yolundan bir saatlik bir araba yolculuğu ile ulaşır. Fakat yolcular "*heyecanlı bir dalgınlık*" içinde oldukları için yolun meşakkatini hissetmeden kendilerini "*dünyayı başının üstünde taşıyan o heybetli adam*"ın karşısında bulurlar. Mütevazı, samimi ve nazik tavırlarıyla misafirlerine iyi bir ev sahipliği yapan Mustafa Kemal Paşa, Yakup Kadri, Maliye Vekili Ferit Bey, Maarif Vekili Hamdullah Suphi ve Ruşen Eşref ile birlikte "*mermer döşeli bir sofrada, bir havuz kenarında, küçük küçük masanın etrafında*" yemek yer. Yakup Kadri, yazısında Mustafa Kemal Paşa ile yan yana yemek yediği günün hayatının en şerefli günü olduğunu ifade eder.²⁰⁶

İsmail Habip, Ankara Lisesi'ndeki yılsonu sınavlarını yaptıktan sonra 1922 senesinin Temmuz ayında Kastamonu'ya dönmeden evvel Mustafa Kemal Paşa'yı Çankaya'daki köşkünde ziyaret eder. Günün en sıcak saatinde faytonla Çankaya'ya çıkan yazar, "*esrarlı ve muammalı*" bulunduğu köşkün kapısında Ankara'nın panoramasını tespit eden bir ressamla karşılaşır. Arabadan indiğinde Çankaya'nın merkeze göre daha serin havasını teneffüs etmek İsmail Habip'e ferahlık hissi verir.²⁰⁷

İsmail Habip, Yaver Muzaffer Bey tarafından ortasında küçük ve mermer bir havuz bulunan salona alınır. Koyu renkli döşemeli salonun solundaki kapıdan içeri girince, Mustafa Kemal Paşa'yı ayakta, kendisini bekler vaziyette bulur. Çalışma odası olarak döşenmiş odada, *Açık Söz* gazetesi üzerinde başlayan sohbet, Ankara'da çıkan bir derginin bir yazısıyla devam eder. Paşa, yazının yarım sütunluk kısmını okur. "*Bizim adeta ilahî bir celâdetle hakkımızı haykıran, en kara günlerde bize zahir ve müdafî olan*

²⁰⁵ Tanyol, 233.

²⁰⁶ Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 74-76.

²⁰⁷ Sevük, "Paşanın Köşkünde", *O Zamanlar, 1923-1950*, 128-129.

maruf bir iki dosta karşı yazılmış bu yarım sütunluk kara yazı” dolayısıyla, Mustafa Kemal Paşa, oldukça müteessir olmuştur.²⁰⁸

Bir saat süren sohbet esnasında ancak masanın üzerine dikkatini yoğunlaştıran İsmail Habip’in gözüne altın işlemeli bir kama, kubbeli bir sigara kutusu ve birkaç İstanbul gazetesi ilişir. En üstteki *İkdam* gazetesinde Yakup Kadri’nin “İzmit’ten Bir Ses” başlığı görünmektedir. Bu vesileyle söz Yakup Kadri’ye gelir. Yakup Kadri’nin sanatı hakkındaki hislerini ve Kastamonu makalesi hakkındaki tepkisini dinlerken gülmeye başlayan Mustafa Kemal Paşa, arifane bir tecahülle sözü yazarın son romanı olan *Nur Baba*’ya getirir. Halide Edip ve Reşat Nuri’nin romanlarıyla devam eden konuşma Kastamonu mevzuuyla sonlanır.²⁰⁹ Sohbetin nihayetinde İsmail Habip, Paşa’nın yalnız Meclis kürsüsünde değil, her mekânda, Kastamonu’nun mütevazı bir gazetesinin muharririyle görüşürken bile çok iyi bir hatip olduğu hükmüne varır.²¹⁰

Bir başka yazısında Ankara ve İstanbul’da açılan resim sergilerinden devlet daireleri tarafından satın alınan resimlerin, bir müddet vekil, müsteşar, genel müdür ve şube müdürü odalarını dolaştıktan sonra depo ve mahzenlere indiğini, aslında bu resimlerden oluşan bir resim müzesi kurulabileceğini de ifade eder.²¹¹

1931 yılında Ankara Hukuk Fakültesi’ni bitiren Hamit Macit Selekler’in *Varlık* dergisinin 1934 yılındaki on ikinci sayısında çıkan “O’nun Eserine” şiiri, Atatürk’ün sofrasında gerçekleşen Cumhuriyet hazırlıklarını ele alır. 28 Ekim akşamı, Mustafa Kemal’in sofrasında Kemalettin Sami, Halit Paşa, Kâzım Paşa, İsmet Paşa, Fethi Bey, Rize mebusu Fuat Paşa ve Ruşen Eşref vardır:

Bir sofraya başında, gece, sekiz baş

O gün geçenleri konuşuyorlar.

İçlerinde en çok sevdiğimiz baş,

En çok sevdiğimiz büyük adam var.

²⁰⁸ Sevük, “Paşanın Köşkünde”, *O Zamanlar, 1923-1950*, 132.

²⁰⁹ Sevük, “Paşanın Köşkünde”, *O Zamanlar, 1923-1950*, 133.

²¹⁰ Sevük, “Paşanın Köşkünde”, *O Zamanlar, 1923-1950*, 135.

²¹¹ Nahit Sırrı Örik, “Bir Resim Galerisi İçin”, *Varlık*, c. 3, nu. 56, I Son Teşrin 1935, s. 114.

*Çankaya üstüne dalgalı, yavaş
 Bir hava döküyor yine sonbahar.
 İçerde konuşan sekiz arkadaş
 Dışarıda Ankara, gece ve yollar...²¹²*

Sofrada olmayı büyük bir bahtiyarlık kabul eden Hamit Macit, böyle bir gecenin hatırasının insana bir ömür yeteceğini ifade eder. Çok geçmeden beklenen müjde şehre yayılır:

*Dışarıda bir şehir beklerken sessiz,
 Haber yükseliverdi sofrasından:*

“Yarın Cumhuriyet ilan edeceğiz.”²¹³

Şiirin devamında bozkırın ortasında kurulan Ankara'nın kadim bir şehir olduğu ve kurtuluş mücadelesinin buradan komuta edildiği belirtilir.²¹⁴ Şiirin altıncı bölümünde ise Hamit Macit Selekler, Ankara'yı ve Ankara'da hissettiği birliktelik ruhunu sevdiğini vurgular.²¹⁵

1.1.2. Ahmet Ağaoğlu

“Sakarya Muharebesi'nden biraz önce İstanbul'dan Ankara'ya, o sırada Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü babamın yanına gittik. Keçiören'de küçük bir bağ evi tutmuştu.”²¹⁶ diye başlar Ağaoğlu ailesinin Ankara macerası. Baba Ağaoğlu, Malta sürgünü dönüşü Ankara'ya giderek Millî Mücadele'ye katılmıştır. 1921-1931 yılları arasında Ankara'da ikamet ederler.²¹⁷ 1921'de Ankara'da Matbuat Umum Müdürlüğü görevini yerine getiren Ahmet Ağaoğlu, ikinci ve üçüncü dönemde Kars milletvekili olarak Meclis'e girer. Meclis çalışmalarının yanında, Talim Terbiye Heyeti üyeliği de

²¹² Hamit Macit Selekler, *Bütün Şiirleri*, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, s. 107.

²¹³ Hamit Macit Selekler, “O'nun Eserine”, *Varlık*, cilt 1, sayı 12, 01.01.1934, s. 180.

²¹⁴ Selekler, 184.

²¹⁵ Selekler, 185.

²¹⁶ Samet Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s. 57.

²¹⁷ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 42.

yapar.²¹⁸ 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşuna katılır. Partinin kendini feshetmesiyle İstanbul'a dönerek Darülfünun'da Hukuk Tarihi dersleri verir.²¹⁹

Ahmet Ağaoğlu, 1934 yılında Cumhuriyet'in ilanı dolayısıyla kaleme aldığı yazıda Ankara'ya dair ilk izlenimlerine yer verir:

“(...) Çıplak dağlarla çevrili olan bu belde hakikaten bir çamur yağınından ibaretti. Evler bile ekseriyet çamurdandı. Yolları berbat, sokakları perişandı. Ne muntazam bir lokanta, ne de barınacak bir otel vardı. Nakil vasıtaları merkeple attan ibaretti. Mebuslar, vekiller bile çamurdan sakınmak için pantolonlarını çoraplarının içine sokarak yürüyorlardı. Hülasa onun verdiği intiba, fakir, ihtiyaç ve yoksulluktu.”²²⁰

Ankara'nın bütün bu iptidailiğine rağmen Ağaoğlu için Ankara kutsal bir mekândır:

“Ankara'ya ben bir müminin mukaddes bir şehre girer gibi taşıdığı hislerle giriyordum. Orasını ben bir kuvvet Türklük için bir kâbe, bir Kudüs diye alıyordum. Oraya ben derin bir şükran, geniş bir iman, yüksek bir emel hissi ile gidiyordum. Orası beni düşmanların elinden kurtarıcı bir mabetti. Orası yurtsuz ve ocaksız kalmış Türklerin yurt ve ocakları için mücadele eden kahramanlar yatağı idi. Orası izzeti nefsi kırılmış olan Türklüğün şeref ve haysiyeti için talih ve kaderle çarpışan efsanevi şovalyelerin bir ocağı idi.”²²¹

Yazının devamında Ahmet Ağaoğlu, Millî Mücadele'yi ilahî bir mücadele olarak gördüğünü, hem şükran borcunu ödemek hem de hayatına anlam vermek için Ankara'ya geldiğini ifade eder.

Ahmet Ağaoğlu, evinde misafir ağırlamayı, onlarla fikrî ve edebî sohbetler yapmayı seven bir evsahibidir. İstanbul'da Molla Gürani semtindeki evi, devrin önemli yazar, şair, siyasetçi ve sanatçılarının toplandığı bir mahfildir. Ağaoğlu'nun çalışma odasında yapılan toplantılara Halide Edip Adıvar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ziya Gökalp, Nezihe Muhittin, Ömer Naci, Yusuf Akçura, Şeyhülislam Hayri Efendi, Mehmet Emin Yurdakul,

²¹⁸ Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, 26.

²¹⁹ Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, 8.

²²⁰ Ahmet Ağaoğlu, “Cumhuriyet Nasıl İlan Edildi?”, *Hafta*, 29 Birinci teşrin 1934, s. 3.

²²¹ Ahmet Ağaoğlu, “Millî Mücadelede Ankaranın İlk Günleri”, *Demirkırat*, 24 Temmuz 1947, s. 3.

Celal Sahir, Ömer Seyfettin, Esat Paşa, Hüseyinzade Ali, Halim Sabit, Abdullah Cevdet gibi isimler katılır.²²²

Ahmet Ağaoğlu, İstanbul'daki bu alışkanlığını Ankara'da da devam ettirir. Malta sürgününden kurtulduktan sonra 1921 yılında Ankara'ya gelen Ahmet Ağaoğlu ailesi ile birlikte Keçiören'de bir eve yerleşir. Kiraladıkları bir evin ardından bahçesi oldukça geniş bir başka ev satın alırlar. 1931 yılına kadar kaldıkları bu ev, Millî Mücadele Dönemi'nden itibaren Ankara'daki edebiyat mahfillerinden biri olur. Çoğunlukla *Türk Yurdu* dergisi münasebetiyle biraraya gelen siyaset ve edebiyat ehli misafirleri ağırlayan Keçiören'deki bu ev²²³, Samet Ağaoğlu'nun unutamadığı hatıralarla doludur:

“Ankara'nın o zamanki liderleri büyük çoğunluğu ile Çankaya'da idiler. Keçiören'de Recep Peker, Kâzım Özalp, Topçu İhsan gibi yüzdeyüz siyasetçilerle, Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, babamın arkadaşı yarı siyasetçi, yarı fikir adamları toplanmıştı. Atatürk Çankaya'yı ağır bastırıyor, o bağların yeni evler, yollar, caddeler, bahçelerle hızla gelişmesi yanında Keçiören ilk sahipleri Katolik Ermenilerden kalma kırmızı tuğlalı evleri, dar patikaları, hemen sadece meyva ağaçları ve üzüm kütüklerinden ibaret yeşilliği ile serin bir köşe oluyordu. Bu bağlarda önce babam ev aldı. Arkasından sırasıyla ötekiler.”²²⁴

Samet Ağaoğlu, uzun ve soğuk kış gecelerinde ailecek bir araya gelerek eğlenceli vakitler geçirdikleri, Celal Sahir ve Reşit Galip'in edebiyattan, felsefeden, sanattan, tarihten konuştuğu bu evi *“Ankara'nın belki çok mütevazı, ama gerçekten mana bakımından medenî bir köşesi”* sayar.²²⁵ Keçiören'deki bu evin misafirleri arasında Samet Ağaoğlu'nun Taş Mektep'ten hocası olan Ahmet Hamdi Tanpınar da vardır.

²²² Ağaoğlu, *Hayat Bir Macera!*, 31. Ahmet Ağaoğlu, Ankara'dan İstanbul'a döndüğünde de bu toplantıları devam ettirir. Hilmi Ziya Ülken'in eşi, evindeki sanat-edebiyat toplantılarından bahsederken 1930'lı yıllarda münavebeli olarak her hafta kendi evlerinde ve Ahmet Ağaoğlu'nun evinde toplantı düzenlediklerini ifade eder. Anar, 439.

²²³ *Türk Yurdu* dergisinin idaresi Celal Sahir'e verilince Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Mehmet Emin, Hüseyinzade Ali gibi kurucular ve yazarlar Celal Sahir'in evinde toplanmaya başlar. Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, 188.

²²⁴ Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, 180.

²²⁵ Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, 180.

Tanpınar, Ağaoğlu ailesinin evine bir öğle yemeğine gider ve evin zemin katındaki bir odada oturur.²²⁶

Ağaoğlu ailesi, Serbest Fırka deneyiminden sonra İstanbul'a giderken evi satmak mecburiyetinde kalırlar. Evin yeni sahibi Ahmet İhsan Tokgöz'dür. Samet Ağaoğlu, yıllar sonra arkadaşı Feridun Fazıl Tülbentçi ile birlikte Ahmet İhsan'ın kapısını çalar. İçkinin de verdiği cesaretle eski günleri yâd etmek, çocukluk günlerine geri dönmek için, evin bahçesinden küçük bir parçayı Ahmet İhsan Tokgöz'den ücreti mukabilinde geri ister. Tokgöz, gençlerin bu isteğini anlamsız bulur ve geri çevirir. Onlar da üzüntüyle Keçiören'den ayrılırlar.²²⁷

Samet Ağaoğlu'nun hatıralarında önemli bir yeri olan İstanbul Pastanesi, sanatçının daha çocuk denecek yaşta gördüğü ve unutmadığı bir manzaranın mekânıdır. Ağaoğlu, Ankara İstiklal Mahkemeleri'nin idama mahkûm ettiği siyaset adamlarının cezalarının infaz edildiğini bu salonun pencerelerinden çocuk gözüyle seyretmiştir.²²⁸ Zaman, aynı mekânı, sanatçının gençlik yıllarının vazgeçilmez duraklarından biri haline getirir.

Bizim Kuşak Ve Ötekiler adlı hatıratında İstanbul Pastanesin'den bahseden Baki Süha Edipoğlu, Sadri Ertem, Nahit Sırrı Örik, Feridun Fazıl Tülbentçi, Ahmet Muhip Dıranas ve Samet Ağaoğlu'nu burada tanıdığını söyler.²²⁹

1.1.3. Aka Gündüz

İstanbul ve Paris'teki eğitim ve çalışma hayatının ardından Aka Gündüz, kendisini Tophane rıhtımından kalkan harp motoruyla Malta'ya gönderilirken bulur.²³⁰ Malta sürgünlüğü yimi üç ay sürer.²³¹ Ankara hükûmetinin teşebbüsleri ile Aka Gündüz ve arkadaşları kurtularak yurda döner.

Aka Gündüz, Kurtuluş Savaşı yıllarından itibaren Ankara'dadır. Ava olan merakı dolayısıyla çoğunlukla bağ evlerini tercih eder. Dikmen ve Keçiören bağlarındaki

²²⁶ *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, (Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 210

²²⁷ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 102.

²²⁸ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 24.

²²⁹ Baki Süha Edipoğlu, *Bizim Kuşak Ve Ötekiler*, Varlık Yayınları, İstanbul 1968, s. 120.

²³⁰ Âbide Doğan, *Aka Gündüz*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1045, Ankara 1989, s. 6.

²³¹ Aka Gündüz, "Bence Ankara", *Hayat, Ankara Özel Sayısı*, Cilt 1, Sayı 21, 23 Nisan 1927, s. 417.

evlerinde bir yandan siyaset hayatını, bir yandan da yazı hayatını devam ettirir.²³² Dostu Aka Gündüz'ün, iyi bir binici ve avcı, aynı zamanda çevik bir sporcu olduğunu ifade eden gazeteci Mecdi Sadrettin, yazarın sahibi olduğu yarış atı "Mendebur"un da Ankara'da meşhur olduğunu söyler.²³³

Aka Gündüz, eserlerinde Ankara'yı çokça işlemiş bir yazardır. *Dikmen Yıldızı* romanının geçtiği Dikmen Bağlarının ise, Aka Gündüz için ayrı bir anlamı olsa gerektir. M. Necmettin Deliorman, Dikmen bağlarının Gündüz'ün sohbetlerini, nüktelerini ve çilingir sofralarını anımsayacağını belirtir.²³⁴ Gündüz'ün yakın dostlarından biri olan Ahmet Muhîp Dıranas da, Gündüz'ün Dikmen'de oturduğu bağ evinin kuyusu yakınında bir yılanla dost olduğunu, *güçten düşmüş bu sürüngen*i sofrta artıkları ile bir süre beslediğini, Gündüz'e alışan yılanın adeta insancillaştığını, bahçeye gelen haşarı komşu çocuklarından bile kaçmadığını anımsar.²³⁵

Rıza Ruşen Yücer ise, Bursa'dan Ankara'ya gittiği zamanlarda, Aka Gündüz'le Akba Kitabevi'nde buluşmayı ihmal etmediklerinden bahseder. Yücer'e göre Aka Gündüz, "...hep Ankara'nın o meşhur Dayko devrinin Aka'sı" olarak kalır.²³⁶

Aka Gündüz, Mütareke ve Millî Mücadele Dönemi'nde Mustafa Kemal'in komutanlığına güvenir, büyük zafer ve inkılâp üzerine heyecanını aksettiren yazılar yazar.²³⁷ Çok çeşitli edebî türlerde -şiir, hikâye, roman, tiyatro, gazete yazıları- eserleri vardır. Edebiyat dünyasına şiir yazarak başlangıç yapan sonrasında roman ve hikâyeye yönelen Aka Gündüz özellikle de 1920-1938 yılları arasında velûd bir yazar olarak

²³² Âbide Doğan, "Aka Gündüz'ün Ankara'sı", *Kültürel Mirasın İzinde Ankara*, (hzl. Gonca Gökâlîp Alpaslan- Pelin Şahin Tekinalp), Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara 2015, s. 23.

²³³ Aktaran, Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Aka Gündüz*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kağıtçılık ve Kitapçılık T.L.Ş., İstanbul 1959, s. 28.

²³⁴ Aktaran, Yücebaş, 43.

²³⁵ Mehmet Kemal, *Haber Peşinde Elli Yıl*, Afa Yayınları, İstanbul 1993, s.15.

²³⁶ (Yücebaş, 10.) Dayko, Ankara'nın Millî Mücadele Dönemi'nde hizmet vermiş olan bir tütüncü dükkanının sahibidir. Dükkanın sürekli müşterilerinden olan Aka Gündüz, bu mekâna *Dikmen Yıldızı*, *Ben Öldürmedim Kokain*, *Onların Romanı*, *Bir Şoförün Gizli Defteri* romanlarında yer vermiştir.

²³⁷ Âbide Doğan, Aka Gündüz'ün roman kahramanlarını Mustafa Kemal ve inkılâplarını destekleyenler ve desteklemeyenler olarak iki gruba ayırır. Doğan, *Aka Gündüz*, 16.

karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu eserlerin yedi tanesini Ankara’da yazmış²³⁸, on üç tanesinde mekân olarak Ankara’yı kullanmıştır.²³⁹

İstanbul ve Selanik’te gazeteler çıkaran Aka Gündüz, Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara’da, *Anadolu’da Peyâm-ı Sabah* gazetesini çıkarır. Aka Gündüz’ün gazetesi Ali Kemal’in İstanbul’da çıkardığı *Peyâm-ı Sabah*’a muhaliftir. Gazetenin başlığının altında “*İstanbul’da çıkan Peyam-ı Sabah sahtedir, aslı budur.*” yazmaktadır.²⁴⁰

1933-1946 yılları arasında milletvekili olarak Meclis’te görev yapan Aka Gündüz, 1958’de vefat edene kadar, Ankara’da ikamet eder.²⁴¹ Aka Gündüz, birçok roman ve hikâyesinde Ankara’yı mekân olarak kullanmıştır.²⁴² Ankara’ya dair birçok mekân, ilk defa onun eserlerinde Türk edebiyatının sahnesine çıkar.

1.1.4. Ali Canip Yöntem

1920 yılında, Maarif Vekâleti’nin daveti üzerine Millî Mücadele’ye katılan Ali Canip Yöntem, ilk olarak Trabzon Lisesi müdürlüğüne atanır. 1921’de Giresun Maarif Müdürlüğüne terfi ettirilir. Giresun’da hastalanınca, Türk Ordusunun İstanbul’a girişinden sonra (6 Ekim 1923) Mustafa Kemal’in emriyle, Maarif Umûmî Müfettişliğine tayin edilince İstanbul’a döner. Bir yıl sonra, 1924’te, kendi arzusuyla bu görevden ayrılarak Kabataş Lisesi ve İstanbul Erkek Muallim Mektebi edebiyat öğretmenliğine geçer. 1926’da bir yıl kadar Darülfünun Edebiyat Fakültesinde, Yahya Kemal’den boşalan kürsüde, vekâleten dersler verir. 1927 yılında tekrar Maarif Vekâleti Umûm Müfettişliği görevine getirilir. Ali Canip, 1928 yılında Yeni Türk harflerinin hazırlık komisyonu çalışmalarına iştirak eder.²⁴³ 1932’de kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin

²³⁸ *Ben Öldürmedim-Kokain* (Dikmen, Mart 1931), *Onların Romanı* (Dikmen, 1 Teşrin 1932), *Üvey Ana* (Ankara Keçiören 1932), *Zekeriya Sofrası* (Ankara, 1927), *Mezar Kazıcıları* (Dikmen, Eylül 1932), *Bir Şoförün Gizli Defteri* (Dikmen, Mayıs 1930), *Sansaros* (Dikmen, Mayıs 1934) Âbide Doğan, 25.

²³⁹ *Dikmen Yıldızı, Tank-Tango, Çapkın Kız, Yıldız, Ben Öldürmedim Kokain, Onların Romanı, Üç Kızın Hikâyesi, Üvey Ana, Aysel (Kurbağacık), Çapraz Delikanlı, Yayla Kızı, Bir Şoförün Gizli Defteri, Sansaros.* Âbide Doğan, 25-26.

²⁴⁰ Mehmet Kemal, *Haber Peşinde Elli Yıl*, 14.

²⁴¹ Murad Uraz, *Aka Gündüz, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar*, Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi, İstanbul 1938, s. 4.

²⁴² Aka Gündüz’ün Ankara’yı mekân olarak kullanan hikâye ve romanları Edebiyatta Ankara bölümünde ele alınmıştır.

²⁴³ Ali Canip, Ali Ekrem, Muallim Cevdet, İbrahim Alaettin, Necip Asım, Avram Galanti, Hüseyin Suat, Halil Nimetullah, Veled Çelebi, İbrahim Necmi, Halit Ziya ve Zoltan Gombocz Latin alfabesinin kabulüne karşı çıkar. *Yeni Kafkasya*, Ali Canip’in de yazı kadrosunda yer aldığı *Hayat* yazı inkılâbına karşı çıkan yayıncılar yapar. *İctihad* ve *Milliyet* gazeteleri ise inkılâbı destekler. Alfabe meselesi basında tartışılır. Bu

kurucuları arasında bulunur. Ali Canip'in maarif teşkilatındaki görevi 1934'te Büyük Millet Meclisi'nin dördüncü döneminde, Ordu milletvekili olana kadar devam eder. Aynı yıl Türk Dili Tetkik Cemiyeti Merkez Heyeti azalığına getirilen Ali Canip, Dil Kurumu'nca hazırlanan lüğatinin çalışmalarına katılır. Eylül 1937'de İstanbul'da toplanan İkinci Türk Tarih Kongresinde, Türk Dil Kurumu Genel Merkezini temsil eder. 1938'de rahatsızlanan Ali Canip, Atatürk'ün ölümünden sonra Türk Dil Kurumu merkez üyeliğinden istifa eder.²⁴⁴

Ali Canip, Ankara'da kaldığı süre içerisinde Ankara'nın basın hayatına da katkı sağlar. *Hayat* dergisinin bazen birinci, bazen ikinci veya üçüncü yazılarını yazan Ali Canip, arkadaşı Fuat Köprülü ile birlikte mecmuanın edebiyat cephesini güçlendirir. Ali Canip, on sekizinci yüzyıl edebiyatı ile ilgili araştırmalarının bir kısmını bu mecmuada neşreder. *Genç Kalemler* dergisinde yaptıkları ekip çalışmasının bir örneğini Ankara'da veren Ali Canip, bu mecmuanın da benzer bir bütünlük içinde yürümesi için gayret gösterir. *Hayat* dergisinin, cumhuriyetin ideallerini bir gençlik hamlesi haline getirme ve yeni bir hayat felsefesi oluşturma amacı, edebî plânda Ali Canip'in gayretiyle gerçekleşir.²⁴⁵

1.1.5. Enver Behnan Şapolyo

Enver Behnan Şapolyo'nun Anadolu'ya geçmeye karar vermesi, tarihî bir olay dolayısıyladır. İstanbul Lisesi'nde öğrenci iken 8 Şubat 1919 günü, Karaköy meydanında, Fransız ordularının doğu komutanı Franchet d'Esperey'in Fatih Sultan Mehmet edasıyla beyaz bir at üstünde İstanbul'a girişini ve Galata rıhtımının kaldırımları üzerine serilen Türk bayraklarını çiğneyerek ilerlemesini izleyen Şapolyo, gördüğü manzara karşısında çılına döner. O gün, vatan için kesin ve iradeli bir karar alarak birkaç arkadaşıyla birlikte

---

tartışmalardan sonra Atatürk nezaretinde, 29 Ağustos 1928 tarihinde "Dolmabahçe Kurultayı" toplanır. Kurultaya yazar ve şairlerimizden Halit Ziya (Uşaklıgil), Celal Sahir (Erozan), Halit Fahri (Ozansoy), Aka Gündüz, Ahmet Haşim, Yusuf Ziya (Ortaç), Orhan Seyfi (Orhun), Peyami Safa ve Ali Canip davetlidir. Yeni harfler bu kurultayda kabul edilir. M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara 1981, s. 74'ten aktaran, *Ali Canip'in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 114, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2001, s. 32.

²⁴⁴ Filizok, 31.

²⁴⁵ Filizok, 32.

askere yazılır. Fakat, Mondros Mütarekesi'nin ilgili maddesine bağlı olarak ordudan terhis edilince Anadolu'ya geçip Kuvva-yı Milliye'ye katılmaya karar verir.²⁴⁶

İstanbul'dan Anadolu'ya insan ve silah kaçırarak gizli örgüt Mim Mim Grubu'yla iletişime geçen Enver Behnan Şapolyo ve arkadaşları, onların yardımı ve bir İtalyan gemisinin aracılığıyla yanlarındaki seksen sandık cephane emanetiyle birlikte İnebolu'ya gelir.²⁴⁷ Burada iken, askerî ve lojistik malzemelerin İnebolu-Kastamonu hattından Batı Cephesi'ndeki komutanlıklara sevk edilmesini sağlayan Kağnı Kolları'nın kumandanı olarak görevlendirilir. Kurtuluş dönemine ait hatıralarında İnebolu-Kastamonu-Ankara hattının, İstanbul'dan gelen asker ve aydınların Ankara Hükümeti'ne katılmak için kullandıkları önemli bir güzergâh olduğunu belirten Enver Behnan, göreviyle ilgili şu bilgiyi de verir:

“Kumandasını aldığım kağnılar, bir yanardağın lavı gibi ağır ağır cepheye akıyordu. Ben de bunların yanında yaya olarak gidiyordum. Bazen bir pınar veya çeşme başında duruyorduk. Kağnılarım kırk tane idi. Kırk kağnıcı, bir de muzaheret bölüğünden Mustafa bir de ben, kırk iki kişiyiz. Bunlardan ikisi altmışar yaşlarında erkek, sekiz tanesi on beşer yaşlarında veya daha yukarı çocuklardı. Otuz tanesi de genç kadındı. Bazı kadınların kucaklarında bebekleri de vardı”²⁴⁸

İnebolu-Kastamonu-Ankara hattında bir müddet daha çalışan Şapolyo, 10 Ekim 1920'de, Kastamonu İstiklâl Mahkemesi heyetiyle beraber Ankara'ya gelir.²⁴⁹ Milli Mücadele'nin askeri ve siyasal durumundan dolayı Anadolu'da oluşan hareketlilik, Şapolyo'ya göre sosyolojik bir kazanımı da beraberinde getirir.

“(…) Bu köylere bir tek münevver gelip de, köylünün dertlerini dinlememiş, memleketin hakiki sahiplerini tanımamıştı. Milli Mücadele'nin en değerli bir tarafı da, İstanbul'dan hiç çıkmayan münevverin, köyü ve köylüyü tanıma fırsatını bulmasıdır.”²⁵⁰

²⁴⁶ Enver Behnan Şapolyo, *50. Yıl Hatıraları*, Ankara, 15 Haziran 1970. s. 1.'den aktaran İrşad Sami Yuca, *Enver Behnan Şapolyo: Tarihçiliği, Gazeteciliği ve Edebî Kişiliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2014, s. 325.

²⁴⁷ Enver Behnan Şapolyo, *Kara Günler*, Ankara 1941, s.3-4.

²⁴⁸ Enver Behnan Şapolyo, *Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1967, s. 35.

²⁴⁹ Enver Behnan Şapolyo, *Atatürk ve Seymen Alayı*, Ankara Kulübü Yay., Ankara, 2002, s. 9.

²⁵⁰ Şapolyo, *Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi*, 81.

Şapolyo, Cumhuriyet'in onuncu yılında Ulus meydanında bir nutuk okur.²⁵¹

1.1.6. Falih Rıfki Atay

Millî Mücadele'nin başında Ankara'ya geçen Falih Rıfki, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında ve meclisinde bulunur, onun güvenini ve sevgisini kazanır. Uzun bir süre *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin ve sonra da Ulus gazetesinin başyazarlığını yapar.²⁵² Yakından takip ettiği Millî Mücadele Dönemi'ne ait hatıralarını *Çankaya* adlı kitabında toplar.²⁵³ *Hâkimiyet-i Milliye*'nin iyileştirilmesi için oluşturulan komisyonda görev alır. TBMM'nin ikinci döneminde Bolu, üçüncü, dördüncü ve beşinci döneminde Ankara milletvekilidir. Mardin milletvekili arkadaşı Yakup Kadri ile birlikte Hamamönü taraflarında kerpiç bir evde otururlar.²⁵⁴

Falih Rıfki, milletvekili seçilince Akşam gazetesindeki arkadaşlarının yaptığı törenle, 5 Ağustos 1923'te Ankara'ya uğurlanır. Ankara'ya giden aradaşlarının olumsuz izlenimleri Falih Rıfki'da Ankara'ya karşı bir önyargı oluşturur. Şehre geldikten sonra yazdığı ilk yazıda, şehrin genç inkılâbın başkenti olması için yeniden inşa edilmesinin gerekliliğinden bahseder.²⁵⁵ Şehirdeki eksikleri gözleme imkânı bulduktan sonra, bunları *Akşam* gazetesine rapor eder. Falih Rıfki'nin Ankara'da dikkatini ilk çeken sorunlar, konut azlığı ve etkilerini her alanda hissettiği "yerleşmezlik"tir. Ankaralıların dışarıdan gelenleri "yaban" bularak dışlamasını da bir başka sorun olarak aktarır. Şehrin acilen imara ihtiyacını olduğunu ve inkılâbın ruhuyla yeniden inşa edilmesi gerektiğini yineler.²⁵⁶ Ankara'nın bu durumuna alışmanın yenilmek anlamına geleceği için genç inkılâbın durmadan çalışması gerektiğini belirtir.²⁵⁷ İnkılâbın yönetici kadrosunun Meclis'te genç milletvekilleri ile birlikte aynı sıralara oturmasını alçakgönüllü bir tavır olarak değerlendirirken Ankara için demokrat nitelimesinde bulunur.²⁵⁸

²⁵¹ İrşad Sami Yuca, *Enver Behnan Şapolyo: Tarihçiliği, Gazeteciliği ve Edebî Kişiliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2014, s. 347-348.

²⁵² Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001, 108.

²⁵³ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 1968.

²⁵⁴ Atay, *Çankaya*, 407.

²⁵⁵ Falih Rıfki (Atay), "Mesud Sukut-u Hayaller", *Akşam*, 10 Ağustos 1923'ten aktaran Funda Selçuk Şirin, *Falih Rıfki Atay (1893-1950)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009, s. 192.

²⁵⁶ Falih Rıfki (Atay), "Yabancılar", *Akşam*, 12 Ağustos 1923'ten aktaran Şirin, 192.

²⁵⁷ Falih Rıfki (Atay), "Hayat Meselesi", *Akşam*, 13 Ağustos 1923'ten aktaran Şirin, 193.

²⁵⁸ Falih Rıfki (Atay), "Demokrat Ankara", *Akşam*, 20 Ağustos 1923'ten aktaran Şirin, 193.

Falih Rıfki, ilk Ankara izlenimlerine *Çankaya* kitabında da yer verir. Burada da Ankara'nın dikkat çeken ilk özelliğinin iptidaîliği olduğunu söyler. Diğer sanatçılardan farklı olarak Ankara'daki gayr-i Müslim nüfusa da dikkat çeken yazar, Türklerin Ankara'da sığıntı bir hayat yaşadığını belirtir:

*“Vaktiyle Hristiyanlar Ankara'nın bütün iyi geçim ve kazanç kaynakları üstünde kurulmuşlar, kalenin istasyona bakan sırtını konakları, otelleri, lokanta ve hanları ile donatmışlar. Çankaya ve Keçiören semtlerine de asma, yemiş ve gölge ağacı dikerek yaz için serince birer köşe edinmişler. Biz Türkler efendiliğimizle kalmışız ama onlar, çorbacımız kesilmişler. 1923'te Ankara'ya geldiğimiz vakit, bağ evleri müstesna, Hristiyan mahallesinden eser yoktu.”*²⁵⁹

Falih Rıfki için Ankara, *“trenden inince iki taraflı bir bataktan, ağaçsız bir mezarlıktan, kerpiç ve himiş esnaf barakaları arasından geçerek”* gelinen ve *“tozuması bir türlü bitmeyen bir yangın yeri(...)”* dir. Devamında yazar, 1923 yılında Yakup Kadri'yle birlikte oturdukları evin konforuna ve Ankara'nın onlara sunduğu hayat şartlarına değinir:

*“Şimdi geri bir Anadolu kasabasının bile o günkü Ankara kadar iptidaî olduğunu sanmıyorum. Yemek ve yazmak için eve bir masa yaptırmıştık. Dört ayığından hiç biri ötekine koşut-müvazi değildi. Yakup'la karşısına geçer, bu masanın nasıl düz durabileceğine şaşardık. Ankara, İstanbul bütün Türkiye'nin sembolü idi. Ermeniler ve Rumlarla beraber hayat ve umran denecek ne varsa hepsi sökülüp gitmişti. Bu şehri ve bu memleketi temelinden çatisına kadar kuracaktık.”*²⁶⁰

Falih Rıfki'ye göre Ankara'nın ve Ankara'dan farkı olmayan memleketin diğer şehirlerinin de *“kurulmaya”* ihtiyacı vardır. Çünkü Çankaya'dan bakıldığında *“kül ve toz yığınları içindeki”* şehir görüntüsünün, yeni devlete başkentlik yapacağını hayal etmek güçtür. Ulus'tan Çankaya'ya kadar bağ kütükleri ve yabanî gül fidanlarının bozuk bir satıh oluşturduğu manzaraya bakmak bile Atay'ın cesaretini kırar.²⁶¹

²⁵⁹ Atay, *Çankaya*, 408.

²⁶⁰ Atay, *Çankaya*, 408.

²⁶¹ Atay, *Çankaya*, 408.

Ankara'nın yerlileri ile "yaban"lar arasındaki mesafeli ilişki, birçok sanatçıda olduğu gibi Falih Rıfki'nin anlatımında da hissedilmektedir. Atay, ev yapmak için bir arsa almak istediğinde kendisini tarlasına götüren Ankaralının konuşmasından hiçbir şey anlamadığını, "*lehçe ve şive bakımından*" kendilerinden çok farklı olduğunu, -küçümser bir tavırla- ifade eder.²⁶² Yazar, Ankaralıların yalnız konuşmalarını değil, yaşantılarını da garipser. Yerli halkın başlıca nakil vasıtası olan eşeklerini kaybedince, sokaklarda tellâlların "*Eşek bulaan... Eşek bulaan...*" nidalarıyla hayvanlarını aramalarını, aynı tavırla aktarır.²⁶³

Yönetici kesimin Ankara'daki hayatı İstanbullu çevrelerle sınırlıdır. Hatta sokakta, Meclis'te, yemekte hep aynı kimselerle karşılaştıklarından selâmlaşma ihtiyacı bile hissetmezler. Karşılıklı konuşmalar tükendiğinde, yeni bir İstanbul yolcusu Ankara'dakilere, taze bir hava gibi gelir. Gündüzleri Meclisten başka vakit geçirecek yer yoktur. Akşamları ise Çankaya'ya çağrılmak için can atar, davetli olmadıkları akşamlarda Meclis'in yakınındaki Kemal'in lokantasında toplanırlar.²⁶⁴ Araba olmadığından evlerine yürüyerek gitmek zorunda kalan Yakup Kadri ve Falih Rıfki, Kemal'in lokantasından geceleri çıkınca cep fenerlerini yakarak, güçlkle yollarını bulurlar. Karaoğlan çarşısını geçip yangın yerine gelince, boş ve ıssız karanlık iki arkadaşı ürkütecek boyutlara ulaşır.²⁶⁵

1923 yılında Ankara'da henüz elektrik yoktur. Lüks lâmbalarının titreyen ışığında aydınlanmaya çalışırken o sıralarda *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde verilen "*Elektrikli odalar kiralıktır!*" ilânı, dikkatlerini celbeder. Falih Rıfki'ye göre o dönemde Ankara'da "*evler de, eşyalar da bir âlemdi*"r.²⁶⁶

Şehrin fiziksel yapısının yanında kültürünü de iptidaî bulan Falih Rıfki, Ankara'daki lokantaları İstanbul'dakilerle karşılaştırır. Ankara lokantalarında, küçük bir masanın üstünü aynı çeşit bardak, kadeh ve tabakla donatacak bir yemek takımı dahi yoktur. Karaoğlan çarşısının yanında Beyoğlu, Paris'te bir bulvar mesabesinde.²⁶⁷

²⁶² Atay, *Çankaya*, 408

²⁶³ Atay, *Çankaya*, 410.

²⁶⁴ Men-i Müskirat Kanunu yürürlükte olduğu için içki içilebilen tek yer burasıdır. İçkileri polis müdürünün adamları temin ettiği için, "Dilaver suyu" diye sipariş edilir. Dilaver, polis müdürünün ismidir. Atay, *Çankaya*, 409.

²⁶⁵ Atay, *Çankaya*, 410-411.

²⁶⁶ Atay, *Çankaya*, 409.

²⁶⁷ Atay, *Çankaya*, 409.

Ankara’da geçirdikleri kışlar, Falih Rıfki ve arkadaşlarına unutamayacakları hatıralar da bırakır. Yaz aylarında buldukları mekânın doğasının ve havasının güzelliklerini yaşayan Çankaya sakinleri, kış aylarında cefalı hatta tehlikeli zamanlar yaşar. Kavaklıdere’den sonra Çankaya’ya giden yokuş karla kaplanınca semtin şehirle bağlantısı kesilir. 1925 yılında geçen sert kış günlerinde Çankaya’da oturan Ruşen Eşref Ünaydın’ın evine akşam yemeğine gelen Falih Rıfki ve Yakup Kadri, kar yağışı başlayınca üç gün boyunca Ruşen Eşref’e misafir olmak zorunda kalırlar.²⁶⁸ Yaz aylarında toz kasırgaları arasında boğulmaktan şikâyet eden Falih Rıfki, kışın en güzel tarafını, toprağın donmasıyla birlikte tozdan kurtulmalarında bulur.²⁶⁹

Ankara’nın sosyal hayatı özellikle elçiliklerin gelmesiyle hareketlenmeye başlar. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Rus elçiliği devamlı, diğer elçilikler ise aralıklı olarak Ankara’da ikâmet eder. Fransız elçiliğinin, bir dönem Kale tarafındaki Osmanlı Bankası’na taşınıp, depoyu goblen halılarıyla döşeyerek kabul salonuna çevirmesi²⁷⁰ Ankara’nın sosyal hayatında önemli bir gelişme olur.

Falih Rıfki, “*hayatın pahalılaşacağı*” ve “*eriyip gidecekleri*” endişesiyle, yerli halkın, Ankara’nın başkent olmasını istemediğini duyar. Başkent olmanın şehre ve şehrin sakinlerine neler kazandıracığını bilen Falih Rıfki, Ankaralıları başlarına nasıl bir talih kuşunun konduğunu fark edemeyecek kadar cahil bulur. Konuya, Ankaralı bir arkadaşının anlattığı olayı aktararak devam eder:

“Şimdi Atatürk Bulvarının üstündeki büyük apartmanlardan birinin arsası satılmış. Galiba 200 liraya kadar bir şey. Almak için haber yollamış. Bir ses çıkmamış. Sonradan öğrenmiş ki, sahibi bir yabancıya satmış:

— Yahu, niçin bana vermedin? diye sormuş.

— Vallahi burasını babam da ecti, ben de ectim. Bir hayrını görmedik. Ne diye seni zarara sokayım? Bir yabancıya verdim... demiş.”²⁷¹

O dönemde Ankara, İstanbullu misafirlerini mutlu edemez. Falih Rıfki’ya göre Ankara’daki vekâletler “*aç kaldıkları*” için İstanbul’u bırakıp gelen memurlarla doludur ve siyâsî hırsları olmayan bu kesim büsbütün bedbahttır. Beş on memurun bir tek kerpiç

²⁶⁸ Milliyet, s. 72.

²⁶⁹ Atay, *Çankaya*, 409.

²⁷⁰ Atay, *Çankaya*, 410.

²⁷¹ Atay, *Çankaya*, 410.

odaya sığındığı olur.²⁷² Tek avuntuları ara sıra İstanbul'a kaçıktır. Trenlerde henüz yataklı vagon ve lokanta olmadığı için, sabah kalkan tren öğle yemeği için Polatlı'da, akşam yemeği için Eskişehir istasyonunda mola verir. Geceyi rahatsız kompartımanlarda geçiren İstanbullular, ertesi sabah Kocaeli'nin yeşil tabiatını ve körfezin mavi sularını görünce, "ölmüşten dirilmişe döner"ler. İki günlük İstanbul keyfi sürmek için bütün zahmeti göze alırlar.²⁷³

Ankara'nın başkent olması, yönetici kesimde ihtilaf yaratır. İstanbul'un başkent kalmasını istemeyen ama Eskişehir, Bursa veya Konya gibi daha yeşil ve sulak yerlere gidilmesi gerektiğini söyleyenler olur. Bu konuda Falih Rıfkı da Mustafa Kemal Paşa gibi, Ankara'nın başkent olması gerektiğini düşünmektedir:

*"Ankara susuzdu. Ağaçsızdı. Kuru ve yabanî idi. Fakat Büyük Millet Meclisi orada kurulmuş, orada toplanmış, bütün savaş oradan idare edilmişti. Yeni idarenin milletlerarası edebiyatta adı "Ankara Hükûmeti" idi. Meclis toplandıktan iki ay kadar sonra Malatya Milletvekili İsmet Paşa, Ankara'nın başkent olması için Meclis Reisliğine takrir verdi. Bazı duraksamalar gösterilmekle beraber, sonunda herkes en kestirme yolun, bulunduğumuz yerde kalmak olduğunda birleşti."*²⁷⁴

Meclis'teki ikinci dönem seçimlerinin ardından ilk gündeme gelen konulardan biri başkentlik meselesidir. Konunun Meclis'te konuşulmasıyla birlikte, Ankara ve İstanbul basını da gelişmeleri takip etmeye başlar. Ankara'nın başkent olması kararına İstanbul basını tepki göstererek Ankara'ya dair olumsuz haberler yapar.²⁷⁵ Falih Rıfkı, İstanbul basınına karşı Ankara'yı savunarak, aydınların Ankara'yı ve genel olarak İstanbul'un doğusunu tanımadığını vurgular. "İstanbul'da yazılar ve hikâyelerle vücuda gelen Ankara, Avrupa edebiyatında icad olunan İstanbul gibi efsanevi bir şeydir."²⁷⁶ sözleri Ankara hakkında yazılanların gerçeklerle örtüşmediğini ifade eder.

²⁷² Atay, *Çankaya*, 411.

²⁷³ Atay, *Çankaya*, 411.

²⁷⁴ Atay, *Çankaya*, 412.

²⁷⁵ Zekeriya Sertel anılarında, 1923 yılında Ankara'da *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Yeni Gün* olmak üzere iki gazete çıktığını, fakat gerçek anlamıyla basının hâlâ İstanbul'da olduğunu söyler. İstanbul basınının da Ankara'ya karşı cephe aldığına dikkat çeker. (Sertel, 104.) Konuyla ilgili geniş bilgi için, Funda Selçuk Şirin, *Falih Rıfkı Atay (1893-1950)*, Ankara Üniversitesi Doktora Tezi, 2009.

²⁷⁶ Falih Rıfkı (Atay), "Ankara Nasıl Bir Yerdir?" *Akşam*, 20 Teşrinievvel 1923.

Falih Rıfki, yeşil olmadığı için başkent olması istenmeyen Ankara'nın, istenirse yeşil bir memleket yapılabileceğine inanmaktadır. Bu düşüncesini ifade ettiği “Yeşil Ankara”²⁷⁷ yazısı yüzünden, dalkavuklukla suçlanmasına rağmen Falih Rıfki, Ankara'nın modern bir başkent olmasını desteklemekten vazgeçmez.

Ankara'nın başkentlik payesine uygun bir şehir olduğunu göstermek için Lion Tıp Fakültesi Klimatolojik ve Hidrolojik Terapi profesörü Bay Piéry ve Moskova Merkez Biyoloji ve Klimatoloji Enstitüsü profesörlerinden Dr. Aleksandrof tarafından bir rapor hazırlanır. Raporda Ankara rakım, ısı, nem, hijyen gibi birçok hususta değerlendirilir.

Başkent in sıfır rakımda kurulması gerektiğini iddia edenlere cevap olması açısından, ilk ele alınan husus rakım meselesidir. Ankara'nın rakımının dünyadaki diğer başkentlerle kıyaslanmanın yanlış olduğunu düşünen Falih Rıfki “şehirlerin kuruluşu, büyüüşü ve yapılışı, mücerred manada almak şartile, rakımla hiç de ilgili” olmadığını ifade eder. Dünyadaki diğer başkentlerden örnekler vererek iddiasını devam ettirir. İç savaştan önce dünyanın en bayındır şehirlerinden biri olan Madrid'in denizden yüksekliği 655 metre, Münih'in rakımı 526 metredir. Buna karşın Berlin, Londra, Paris, Newyork, Oslo, Hamburg gibi merkezlerin rakımları ise 30 ila 200 metre arasında değişmektedir. Yüksekliği 907 metre olan Ankara'yı bu şehirlerle kıyaslanmanın doğru olmadığını düşünen Falih Rıfki, Ankara'nın büyük medeniyetlerin doğmasına ve gelişmesine imkân veren bir yaylada yer aldığını söyler.²⁷⁸

Falih Rıfki, Bay Piéry'in *Traité de Climatologie Biologique et Medicale* adlı eserindeki şu cümleleri kaynak göstererek burada bir medeniyetin kuruluşu için gerekli vasıfların bolluğundan bahseder:

*“Bu iklim, mihnet ve meşekkate karşı koyma terbiyesini veren eşsiz bir mekteptir. Buradaki insan tabiatın asiliğiyle savaşmayı ahlâk edinmiştir. Sıcak memleketlerin yakıcılığına olduğu kadar, kutup soğukları ile uyuşabilir. Bu iklim, inisiyatif yeteneğini ve moral enerjiyi geliştirir. Bu ırkın cilt dokusu kuvvetlidir. Hava değişimleri onun karakterinde savaşçı vasıfları kuvvetlendirir.”*²⁷⁹

²⁷⁷ Atay, *Çankaya*, 413.

²⁷⁸ Atay, *Çankaya*, 413-414.

²⁷⁹ Aktaran Atay, *Çankaya*, 414.

Dr. Aleksandrof'un şu sözleri de Falih Rıfki'yi destekler niteliktedir:

*“Osmanlı Türklerinin, anayurt iklimlerine hiç benzemeyen dünyanın dört köşesinde asırlarca yaşayabilmeleri ve buraların muhit özelliklerine göre kuşaklar yetiştirmeleri, işte bu yayla ikliminin nimetlerinden biridir.”*²⁸⁰

Falih Rıfki, bu ilmî bilgileri paylaştıktan sonra birtakım istatistikî veriler sunar. Ankara'nın on yıllık hava ve deniz yüzeyi basıncı göstermektedir ki *“enternasyonal miyarlara göre”* Ankara *“tatlı”* bir yayla özelliğine sahiptir.²⁸¹

Ankara ikliminin en orijinal tarafını ısısında bulan Atay, karşılaştırmalar yaparak düşüncesini ispatlamaya çalışır. Ankara'nın on yıllık ısı ortalamasının, sıfırın üstünde 12 derece olduğunu, bu ısı ortalaması şehir gelişmesi için bir ölçü olarak alınırsa, Ankara'nın dünyanın en ileri şehirlerinden biri olabileceğini söyler. 907 rakımlı Ankara'nın en yüksek ısısı 37.5 derece, en düşük ısısı sıfırın altında 20.5 derece ölçülmüştür. Sair zamanda Ankara'da gece ile gündüz arasındaki ısı farkı 25 derece iken rakımı 150'yi bulmayan Kuzey Amerika'nın Nevyork, Vaşington ve Ohio ile Texas vadileri üzerinde kurulmuş yirminci yüzyıl şehirlerinde ve Avrupa'nın bazı büyük merkezlerinde bu ısı ortalamaları arasında büyük farklar vardır. Felâketlere sebep olan bu durum, bu şehirleri tayfun, kasırga, toz bulutları ve fırtına tehdidi altında bırakmaktadır. Hijyen bakımından eksikleri olmamasına rağmen sıcaktan ölenler, soğuktan donanlar, salgın hastalıklar, hayat ve hareketi felce uğratan tabiat afetleri hep bu yüksek ısı farkının sonuçları olarak gösterilir.²⁸²

Ankara'nın iklim özellikleri felaketlere sebebiyet vermez. Çünkü Ankara'da yılda 116 gün ısı 25 derecenin üstünde, 95 günün gecesi sıfırın altına iner. Yılda yalnız 15 gün gündüz ısısı sıfırın altındadır. Ankara'da yılda en fazla 46 gün sis olur. Ankara'nın en çok esen rüzgârı poyraz, yani *“sağlık”* rüzgârıdır. Uluslararası ölçümler de Ankara'nın rutubet miktarının *“orta derecede kuru şehirler arasında”* olduğunu göstermektedir. Bu rakamlarla Falih Rıfki, Ankara'nın bozkır olmadığını ispatlamak ister.²⁸³

²⁸⁰ Aktaran Atay, *Çankaya*, 414.

²⁸¹ Atay, *Çankaya*, 415.

²⁸² Atay, *Çankaya*, 415.

²⁸³ Atay, *Çankaya*, 415-416.

Falih Rıfki, Ankara'nın sıhhi bir şehir olduğunu da söyler. İç şehirlerde salgın hastalıklara ve yüksek rakımlı yaylalarda mevsim hastalıklarına daha az rastlanması Ankara'yı bu özellikler açısından da öne çıkarır.

Falih Rıfki'ye göre Ankara'nın başkent olabilmesi için iki şeye ihtiyacı vardır: *“Biri, tabiata rutubetin ekonomisini öğreten ağaç, öteki sıhhatin en belli başlı şartlarından biri olan belli ısı ve rutubet derecelerini temin eder ısıtma santralleri”*. Ağaç, rutubeti sağlayacak, havadaki rutubet derecesi azaldığında ona rutubet verecektir. Orman ise hem rutubeti koruyacak hem de yağmur bulutlarını toplamak suretiyle toprağın su ihtiyacını giderecektir. Falih Rıfki, Orta Anadolu'da oluşturulacak ormanın, *“Ankara'nın rutubet varlığı için en büyük faktör”* olacağını savunur. Bu durumda Ankara'nın eksiği bol ağaç ve modern ısıtmadır. Söz konusu eksikler Falih Rıfki'nin gözünde, *“Türkiye'de yeni zamanlar şehri kurmakta olan Kemalizmin şehircilik davasının iki ana vasfıdır.”*²⁸⁴

Falih Rıfki'nin bu Ankara raporunun yayınlanmasının ardından Refik Halid Karay, 11 Şubat 1921 tarihinde, “Hülya Bu Ya...” başlıklı bir yazı kaleme alır.²⁸⁵ Amerikalı bir seyyahın Ankara gözlemlerinden bahseden bu yazı -her ne kadar belirtilmemiş olsa da- Falih Rıfki'nin yazısıyla inceden inceye alay eden bir eleştiri metnidir. Refik Halit, Ankara'nın başkent olmasına karşı eleştirilerini, kıvrak zekâsı ve yazarlık kabiliyetiyle, kurmaca bir düzlemde verir.

Amerikalı seyyah Mr. Con Hülya'nın, ekinden ve insandan eser olmayan çöllerden *bin güçlkle* geldiği Ankara'da, gördükçe hayrete düştüğü gelişmeler şunlardır:

- Ankara'da benzerini Avrupa'da ve Amerika'da dahi görmediği bir gar vardır. Garın duvarları çiniden, kubbeleri camdan, parkeleri elmastraş camlardan yapılmıştır. Etrafta farklı farklı yerlere yol almak için manevralar yapan yirmi kadar lokomotif vardır.
- Şehirde ulaşımı yürüyen yollar sağlar. Dolayısıyla ne vasıtaya ne de yürümeye ihtiyaç vardır.
- Şehirde mevsim yoktur. Hava, şehrin altına döşenen kalorifer sistemi sayesinde belirli bir sıcaklıkta sabitlenmiştir. Bu sayede kışın bile ağaçlar yemyeşil, yapraklı ve çiçeklidir.

²⁸⁴ Atay, *Çankaya*, 416-417.

²⁸⁵ Refik Halit Karay, *Ago Paşa'nın Hatıraları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2009, s. 25-37.

- Gündüzleri güneş ışıklarını toplayan akümülatör, geceyi de aydınlatır. İstiklâl ilan edildiğinden beri Ankara'da gece yaşanmaz.
- Yağmur bulutları bir çeşit elektrik makinesi sayesinde toplanır, herkesin uykuda olduğu bir saatte gerekli olan yerlere lüzumu kadar yağmur yağdırılır. Bu yüzden şehirde şemsiye taşımaya, yağmurluk giymeye gerek yoktur. Rutubet olmaz. Hava durumunda değişiklik olmadığı için de hastalıklar azdır.
- İcat edilen rüzgâr makineleri sayesinde, şehre doğru esen rüzgârlara karşı daha kuvvetli, daha şiddetli suni rüzgârlar yapılır, doğal olanlar bu sayede püskürtülür.
- Şehirde yağmur yağmadığı, rüzgâr esmediği için köşkerin çatıları ve camları yoktur. Hatta evler yarım kalmış intibasını uyandırır.
- Büyük Millet Meclisi'nde toplantılar tele-konferans şeklinde yapılır. Milletvekilleri gerekli olduğunda taktıkları kulaklık sayesinde hem toplantıyı dinlerler hem de konuştukları meclis salonunda duyulur. Bu sayede işlerini ihmal etmemiş olurlar. Çünkü milletvekilleri, aynı zamanda nazır, müdür, kumandan, vali ve mutasarrıftır.
- Acele işi olanlar şehrin bütününe dağılan hava boruları sayesinde gitmek istedikleri yere ışınlanır.
- Şehirde hırsızlık olayına rastlanmaz. Zira Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in icat ettiği bir makine ile şehre gelen ziyaretçilerin suç işleme potansiyelleri ölçülür.
- Portatif telsiz telefon (mobil telefon) şehirde kullanılmaktadır. Fakat kulağa dayanan bir aygıt değil de ağza götürülen bir düdük şeklindedir.
- Binalarda asansör kullanılmaktadır.
- Fen ve ilmin, sanat ve buluşun ortaya çıktığı yer olan Ankara, "*harikalar memleketi, kerametler, mucizeler diyarı*" dır. Türk milliyetperverleri, Anadolu'nun göbeğinde bir yeni şehir inşa etmişler ki bir benzerini ne kâinat görmüş ne de hayalhaneler icat etmiştir.
- Otel odasında bulunan düğmeler, anında odayı arzu edilen mekâna dönüştürür: Yatak odası, yemek odası, hamam vb.
- Sıhhiye vekili Dr. Adnan Bey'in icat ettiği "tabip makinesi" ile hamamın ısını ve süresini kişinin kalbine, bünyesine ve mizacına göre ayarlar. İhtiyaç hissettiği durumlarda banyoyu sonlandırır.
- Uyku için de durum aynıdır. Yatağın kenarındaki alet, uykuyu yeterli görünce yastığın altındaki cihazdan şu millî marşı çalarak insanları uyandırır:

Tavşan uyur, Türk uyumaz

Çalışmaya vaktimiz az

Uyuma Türk! Uyuma Türk!

Gözünü aç, tarlanı kaz.

- Tabip cihazı, kişinin ne tür ve ne kadar besine ihtiyacı olduğunu tespit edip öğünlere göre liste verir.
- Adalet ve kanun terazisi haklı ile haksızı birbirinden ayırır. Davalı ile davacı terazinin kollarına çıkınca alet haklı olanı tespit eder. Bu makine Adliye Vekili Celaleddin Arif Bey'in icadıdır.
- Maliye Vekilinin icadı çok ilginçtir: deve biçimindeki makine ağzına verilen altınları kâğıt paraya dönüştürür.
- En önemli icat ise insan makinesidir. Dokuz ay on gün makinede kalan ceninler üniversite bilgileriyle donatılmış olarak çıkar.
- Sinemada bulunan beş beyaz perde dünyanın beş kıtasının en güncel haberlerini bütün gerçekliğiyle verir.
- Avrupa'nın ünlü tiyatro sanatçıları Ankara'nın tiyatrolarında sahneye çıkmaktadır. Ölü sanatçıların ruhunu çekip onlara beden giydiren, Ankaralı sanatseverler istedikleri her sanatçıyı izleyebilme imkânına sahiptir.
- Ankara'da yöneticiler, ölüme de çare bulmuştur. Bir makine vasıtasıyla hastalıklı organ çıkarılıp yerine yenisi takmak mümkündür.

Gezi boyunca gördüklerini kendi ülkesiyle mukayese eden Mr. Con Hülya, aşağılık kompleksine kapılır. Özellikle çatısı ve kapısı olamayan evlerde insanların güvenle yaşadıklarını görünce, bu tür önlemlerin ancak kendileri gibi geri kalmış ülkeler için geçerli olduğunu düşünür.

Refik Halit, metinde “*Bu şehri ve bu memleketi temelinden çatısına kadar kuraca(ğız).*” diyen Falih Rıfki'nin bahsettiği Ankara'yı, temelinden çatısına kadar eleştirir. Falih Rıfki'nin “*çölde bir vaha*” kurma hayallerini, daha ileri götürerek Ankara'yı bir “*tekno-kent*”e dönüştürür. Cumhuriyet Dönemi'nin kalkınma seferberliği için şart gördüğü akılcı ve modern yurttaş tipi, Refik Halit'in anlatımında robot-insana evrilir. Falih Rıfki'nin rakım, ısı, nem, hijyen gibi hassasiyetleri, ideal özellikleri olan klimatolojik bir bölgeyle yazıya yansır. Ankara, adeta bir fanusun içindedir ve bütün

afetlerden korunmaktadır. Aynı zamanda yazarın mobil telefon, tele-konferans, organ nakli, asansör gibi zamanı için sıra dışı öngörülere, Ankara'yı ütöpik bir şehir yapar. Metin bu özellikleriyle, yıllarca sürececek Erken Cumhuriyet Dönemi eleştirilerinin avangard bir örneğidir.

1.1.7. Faruk Nafiz Çamlıbel

Faruk Nafiz, birçok vatansever gibi Millî Mücadele'nin başladığı dönemde Ankara'ya gitmek ister. Yusuf Ziya, Vâlâ Nurettin ve Nazım Hikmet'le birlikte İstanbul'dan kaçıp İnebolu'ya geçerler.²⁸⁶ İnebolu'da bir hafta kadar bekledikten sonra "seciyesiz" olduğu gerekçesiyle, Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya, İstanbul'a geri gönderilir.²⁸⁷ Bu duruma oldukça içerleyen Faruk Nafiz, duygularını "Seciyesiz" başlıklı şiirde dile getirir²⁸⁸:

*Aynı menbadan aldık ilhâmı
Aynı hicrandı kalbimizdekiler;
Kahraman oldu onların nâmı,
Bana da bir gün seciyesiz dediler.
Böyledir maksadın bir olsa yine
Seni taşlar bu serseri yığını,
Yollar uğrunda can verenlerine
Alkışından ziyade ıslığı...
Gam değil taş da yağsa ruhundan,
Kırılır sanma neşemin yarısı:
Zevkim âlemde en büyük sultan,*

²⁸⁶ Yusuf Ziya, yolculuktan bir gün önce Halide Nusret Zorlutuna'ya gider ve "Hemşire, gidiyoruz, Anadolu'ya kaçıyoruz. Ben, Faruk Nafiz, Vâlâ Nurettin, bir başka arkadaş ve siz, geleceksiniz değil mi?" diyerek onu da davet eder. Fakat Zorlutuna, ailesini geçindirmek mecburiyetinde olduğunu ifade ederek davete icabet etmez. Halide Nusret Zorlutuna, *Bir Devrin Romanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978, s. 156.

²⁸⁷ Bu konuda geniş bilgi için Vâlâ Nurettin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, İstanbul 1980, s. 46-58.

²⁸⁸ Faruk Nafiz, "Seciyesiz", *Ümid*, nu. 19, 21 Nisan 337 (1921), s. 2.

..... , onun bir zavallı soytarısı.
 Yirmi yıldır bu eksilen sürüyü
 Ta içinden sezer, duyar, bilirim.
 Ne arar boş tevekkülünde büyü,
 Ne de şahlanmasından irkilirim.
 Yükselen başların yetiştiği yer
 Aynı menbadır, aynı kirli batacak,
 Burda yükselmek istiyorsan eğer
 Bir masaldır seciye, kanun, hak!
 Bu derin sırrı anlayan, duyanın
 Sesi şimşek, sükûtu fırtınadır,
 Senin en son sızan zavallı kanın
 Onların tırnağında bir kınadır...
 Neye baksam gözümde dalgalanır,
 Karalanmış birer sahife, derim:
 Ben ne kanun tanır, ne korku tanır,
 Yaptığım cürmü kendim affederim.
 Boş, karanlık, çamurlu ülkende
 Kara bir çizgidir benim de izim.
 Bu bataklıkta beslenen ben de
 Kansızım, cansızım, seciyesizim!...²⁸⁹

Lütfi Arif Kenber, *Son Posta* gazetesinde çıkan “İstiklal Savaşının Meçhul Kahramanları” başlıklı hatıralarında Faruk Nafiz’in Ankara’ya geçişine değinir. Yazar, Sakarya Zaferi’nin ardından istihbarattan haber geldiğini, Faruk Nafiz, Orhan Seyfi ve

²⁸⁹ Fazıl Ahmet Aykaç, Ankara’ya gitmek isteyen sanatçıları ikbal peşinde koştukları için hicveden şiirler yazmıştır. Bu yüzden Faruk Nafiz şiirini Fazıl Ahmet’e ithaf eder.

Yusuf Ziya'nın Ankara'ya gelmek için izin talebinde bulduklarını söyler. Kenber'in hatırladıklarına göre, Dâhiliye Vekâleti tarafından değerlendirilen talep için yalnız Faruk Nafiz'e izin çıkar.²⁹⁰ Faruk Nafiz'in "Seciyesiz" şiiri göz önünde bulundurulduğunda Lütfi Arif Kenber'in verdiği bilgiler gerçeklerle örtüşmemektedir.

Mehmet Kemal de *Haber Peşinde Elli Yıl* kitabında Faruk Nafiz'in, Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi ile birlikte İstanbul'dan deniz yoluyla İnebolu'ya geldiğini ve Ankara hükûmetinin vize verdiği tek isim olduğunu söyler. Yazar, Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya'nın Damat Ferit Hükûmeti ile kurdukları ilişki yüzünden red cevabı aldığını, Faruk Nafiz'in Ankara macerasına yalnız devam ettiğini ifade eder. Faruk Nafiz'in Ankara'ya ulaştığında Bekârlar Tekkesi'ne katıldığı, toplantıda Kemâleddin Kamu'nun isteği üzerine Atatürk için yazdığı "Çankaya" şiirini okuduğu ve şiirin çok beğenildiği bilgisini de verir.²⁹¹ Bu durumda Mehmet Kemal'in verdiği bilgiler de gerçekle örtüşmemektedir.

Halide Nusret ise, hatıratında Faruk Nafiz'in "*kim bilir kaçınıcı derecede bir memurun ukalalığı yüzünden geri*" çevrildiğini, Yusuf Ziya'nın ise hakkındaki birtakım dedikodular sebebiyle Ankara'ya kabul edilmediğini ifade eder.²⁹² Bu kabul edilmemiş Faruk Nafiz'in Anadolu'ya geçişini engellemez, sadece geciktirir.

Faruk Nafiz'in Anadolu'ya geçiş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Süleyman Nazif'e 1 Şubat 1923'te yazdığı "*Ankara'ya geleli bir aydan ziyade olduğu halde...*" diye başlayan mektuba göre²⁹³, Faruk Nafiz, 1922 yılının sonlarında Ankara'ya gelmiştir. Bu tarih Sakarya Savaşı'nı müteakip bir tarih olduğu için büyük bir ihtimalle Lütfi Arif Kenber ve Mehmet Kemal'in verdiği bilgiler Faruk Nafiz'in Ankara'ya geçmek için ikinci teşebbüsüne aittir ve doğrudur. Bu durumda Yusuf Ziya'nın talebi ise ikinci defa Ankara Hükûmeti tarafından reddedilmiştir.

Süleyman Nazif'e yazdığı 16 Mayıs 1923 tarihli mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Faruk Nafiz, Ankara'da yaklaşık dört ay kaldıktan sonra edebiyat öğretmeni olarak Kayseri'ye gönderilmiştir.²⁹⁴ Birkaç yıllık Kayseri görevinin ardından Faruk Nafiz tekrar

²⁹⁰ Lütfü Arif Kenber, "Bekârlar Tekkesinin Gedikli Müdavimleri Kimlerdi?", *Son Posta*, nu. 3029, 7 Eylül 1954.

²⁹¹ Mehmet Kemal, *Haber Peşinde Elli Yıl*, 171.

²⁹² Zorlutuna, 156-157.

²⁹³ Zeynep Kerman, "Faruk Nafiz Çamlıbel'in Süleyman Nazif'e Yazdığı Mektuplar", *Türk Kültürü*, nu. 254, Haziran 1984, s. 356-369.

²⁹⁴ Nuri Sağlam, bu gönderilişin Faruk Nafiz'in kimliğinden hala emin olunmadığı hissini doğurduğunu ifade eder. Nuri Sağlam, "Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Memleketçi" Şiirlerinde Anadolu ve Anadolu İnsanına

Ankara'ya döner. Yahya Kemal'e Ankara'dan yazdığı 29 Ağustos 1926 tarihli mektuptaki: “*Ankara'daki sefaleti çekmek için ya mebus ya bir meclis-i idare azası olmak ihtirasını taşımak lazımdır. Hâlbuki bende ne böyle bir hayal ne de... buna ihtimal var. Binaenaleyh en iyisi İstanbul'a tevcih-i seferdir mütalaasındayım.*”²⁹⁵ sözlerinden anlaşılıyor ki siyasî emellerinin gerçekleşme ihtimali konusunda oldukça ümitsizdir.²⁹⁶ Aynı mektupta Ankara'nın fizikî şartlarından bahsederken Yahya Kemal'in meşhur nüktesine de gönderme yapar: “*Varşova'nın düzlüğünden denizsizliğinden bahsediyorsunuz. Ya ben Ankara'nın çarpıklığından, susuzluğundan nasıl bahsedeyim? Her tarafta imar ve inşaa faaliyetlerini gördükçe sizin meşhur nükteniz hatırıma geliyor.*”²⁹⁷

Samet Ağaoğlu, *İlk Köşe* adlı hatıratında Faruk Nafiz'in Ankara'da öğretmenlik vazifesi yaptığını söyler. 1927 yılında Ankara Lisesi'nde son sınıf öğrencisi olan Samet Ağaoğlu, Faruk Nafiz'i ilk defa Taşhan'da görür. Taşhan'ın caddeye bakan odalarından birinde Faruk Nafiz, Samet Ağaoğlu'na “Han Duvarları” şiirini nasıl bulduğunu sorar. Ağaoğlu, şiirden ezbere parçalar okur ve “*koyu kumral saçlı, geniş alınlı, beyaz yüzlü*” Faruk Nafiz'i etkilemeyi başarır. Muhtemelen babası Ahmet Ağaoğlu'ndan aldığı bilgiyi paylaşan Samet Ağaoğlu, *Türk Yurdu* dergisinde yayımlanan Han Duvarları şiiri için Faruk Nafiz'e 50 Lira verildiğini belirtmektedir.²⁹⁸

Ağaoğlu, İstanbul'dayken çoğunluğu aşk temalı şiirleriyle tanınan, Anadolu'ya geçtikten sonra memleket üzerine yazmaya başlayan Faruk Nafiz'in “*şiirleri, yakışıklı görünüşü, tatlı sesi ile Ankara'da ta Çankaya'nın büyük salonuna kadar siyasî çevreye kolaylıkla*” girdiğini ifade eder.²⁹⁹ Ona göre bu hızlı giriş bir takım kıskançlıklar da doğurmuştur. O dönemde Ankara'da olan Behçet Kemal Çağlar, Faruk Nafiz'in bu durumunu kıskananlar arasındadır.³⁰⁰

Dair Tuhaf Manzaralar”, *Journal of Turkish Studies*, Volume: 30/III, Harvard University: 2006, s. 71-88, s. 75.

²⁹⁵ *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı, Özal Matbaası, İstanbul 1988 s. 206.

²⁹⁶ Faruk Nafiz 1946 seçimlerinde Demokrat Parti'den milletvekili olur. 1950 seçimlerinde de Meclis'teki görevine devam eder.

²⁹⁷ *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, 206.

²⁹⁸ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 43.

²⁹⁹ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 44.

³⁰⁰ “*Evet, Faruk Nafiz Ankara'nın siyasî çevresine kolaylıkla girdi. Ama bu giriş büyük kıskançlıklar doğurdu. Daha başka şairler vardı Ankara'da. Bunlardan biri ondan daha genç, yüreği de kudretlilerin yanında gözükme hasreti ile yanıp tutuşuyor. 'Han Duvarları'nı yazan arkadaşım değildi. Onu kıskanan*

Faruk Nafiz, Yahya Kemal'e yazdığı 9 Temmuz 1930 tarihli mektupta Ankara'da Türk Ocağı Neşriyat ve *Türk Yurdu* müdürü olduğu haberini verir.³⁰¹ Faruk Nafiz, Ankara'ya geldikten sonra siyaset arenasında hızla yıldızı parlamasına rağmen Atatürk Dönemi'nde herhangi bir siyasî görev alamaz.

1.1.8. Halide Edip Adıvar

Halide Edip Adıvar, 16 Mart 1920'deki resmî işgalin ardından İstanbul'da barınamayacağını anlayınca Anadolu'ya geçerek Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer alan ilk isimlerden biri olur. 2 Nisan 1920'den 1922 sonlarına kadar Ankara'da ikamet eder. Ankara'da Yunus Nadi ile birlikte Anadolu Ajansı'nı kurup Millî Mücadele'nin basın ve haberleşme alanında görev alır. Batılı gazetelerin politika yazılarını tercüme ederek *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlar. Sakarya Zaferi'nin ardından cepheye fiilen katılır. Ordudaki çalışmaları, kendisine önce onbaşılık, sonra da başçavuşluk rütbesini kazandırır. Hilal-i Ahmer'de (Kızılay) hastabakıcı olarak çalışır. Yunanlıların çekilirken köy ve kasabalarda meydana getirdikleri tahribatı incelemek için kurulan Tetkik-i Mezâlîm Komisyonu'nda görev alır. *Dağa Çıkan Kurt* kitabında yer alan hikâyeler ile Yakup Kadri, Falih Rıfki ve Mehmet Asım'la birlikte yazdıkları *İzmir'den Bursa'ya* adlı kitaptaki hikâyelerin ve *Ateşten Gömlek*³⁰² romanının malzemesini bugünlerdeki gözlemleri oluşturur. Millî Mücadele Dönemi'ne ait anılarını *Türk'ün Ateşle İmtihanı* adlı kitapta toplar.³⁰³

---

arkadaşım, hem de zaman zaman yakın arkadaşım. Bu kıskançlık duygusu arkadaşımı kudretliler sofrasına ufak tefek dedikodular dışında, yalnız bazı siyasî yardımcılarının kolunda yine sanat yokuşundan çıkaracak, o sofrada 'On Yılın Marşı'ni bunlar yazacaklardı." Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 45.

³⁰¹ *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, 216.

³⁰² Roman, 6 Haziran-11 Ağustos 1922 tarihleri arasında *İkdam* gazetesinde tefrika edilir.

³⁰³ Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, Can Yayınları, 3. Basım İstanbul 2009.

Halide Edip, *Türk'ün Ateşle İmtihani* adlı eserini Millî Mücadele'yi hazırlayan sebeplerden başlatır.³⁰⁴ İstanbul'da yaşayamayacaklarını anlayan³⁰⁵ asker, vekil, gazeteci bir grup vatansever³⁰⁶, Millî Mücadele'nin Kâbe'si olarak gördükleri Ankara'ya doğru yola çıkar.³⁰⁷ Halide Edip'in ifadesiyle, “*bedbaht memleket*”in “*gururlu*” ve “*hakikî*” birer neferi olarak³⁰⁸ çıktıkları meşakkatli yolculuğun nihayetinde kabile, 2 Nisan 1920'de akşamüzeri Ankara'ya ulaşır. Gelenleri, Mustafa Kemal Paşa ve Ankara valisi istasyonda karşılar. Mustafa Kemal Paşa'nın elinden tutarak trenden inmesine yardımcı olduğu Halide Edip, o geceyi Miralay Edip Bey ve karısı Dîdâr Hanım'ın evinde geçirir.³⁰⁹ Konaklayacakları yere giderkenki gözlemleri, Halide Edip'in ilk Ankara izlenimidir:

³⁰⁴ Halide Edip'in Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'daki hayatı İstanbul'a oldukça olumsuz yansır. Türk milleti ölüm kalım savaşı verirken Halide Edip'in elinde kırbaçla fotoğraf çektirmesini eleştiren Münevver Ayaşlı, Halide Edip'le birlikte Ruşen Eşref, Falih Rıfkı ve Yakup Kadri'yi İstiklâl Harbi'ni destan şeklinde yazmadıkları için suçlar. Gerekçe olarak da, bu “*maaşlı yazarlar*”ın fikir ve heyecan adamı değil, ikbal adamı olduklarını söyler. (Münevver Ayaşlı, *İştiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, s. 85.) Ayaşlı'nın tespitinin objektif olmadığı açıktır, fakat bu bilgi sonucu değiştirmez. İnci Enginün, olayların içinde olmaları dolayısıyla, gerektiği gibi aksettirememesi endişesinin bu yazarları Kurtuluş Savaşı'nın destanını yazmaktan alıkoymuşunu ifade eder. Destan ortaya çıkmamıştır fakat adı geçen yazarlara ait birçok eser bu tecrübelerle beslenmiştir, diyen Enginün için asıl hazin olan savaş sonrasında bu eserlere karşı lakayt davranılmış olmasıdır. İnci Enginün, “Millî Mücadele Edebiyatında Yakup Kadri Karaosmanoğlu”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991, s.109-119, s.119.

³⁰⁵ İstanbul'da düzenlenen mitinglerde yaptığı konuşmalar ve yazıları dolayısıyla İngilizler, Halide Edip'i şüpheliler listesine alır ve ihbar edene 500 İngiliz parası verceğini ilan ederler. Bunu duyan Halide Edip Burgaz Adası'ndaki evini satıp, çocuklarını yatılı okula yerleştirdikten sonra Anadolu'ya kaçmak için araştırmalar yapmaya başlar. Adivar, *Türk'ün Ateşle İmtihani, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, 63.

³⁰⁶ Konaklanan yerlerde gruba katılan yeni yolculularla birlikte toplamda on yedi kişi olurlar. Bu kişilerin isimleri şöyledir: Halide Edip, Dr. Adnan, Binbaşı Reşit (Çerkes Ethem'in kardeşi), Celalettin Arif, Miralay İsmet, Keskin Mebusu Rıza Bey, Mehmet Çavuş, Cami Bey, kaymakam Hüsrev (Trabzon mebusu), Miralay Kazım (Erkan-ı Harbiye İkinci Reisi), kaymakam Naim Cevat (İstanbul'dan silah kaçıran grubun üyesi), kaymakam Besalet (Hüsrev Bey'in kardeşi), Arslan Kaptan, Fuat Bey (Adapazarı'nın eski valisi), Yunus Nadi, Yusuf Kemal Bey ve Dr. Rıza Nur. Adivar, *Türk'ün Ateşle İmtihani, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, 64-119.

³⁰⁷ Adivar, *Türk'ün Ateşle İmtihani, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, 119.

³⁰⁸ Bu ifadeler Halide Edip'in Amerikalı dostu Richard Crane'e 21 Mart 1920 tarihli mektupta yer almaktadır. Halide Edip'in Charles Richard Crane'e yazdığı mektuplar ailesi tarafından 2000 yılında Columbia Üniversitesi Nadir Eserler bölümüne bağışlanmıştır. İpek Çalışlar, Halide Edip monografisini hazırlarken bu mektuplardan da faydalanır. İpek Çalışlar, *Halide Edip, Biyografisine Sığmayan Kadın*, Everest Yayınları, İstanbul 2010, s. 7.

³⁰⁹ Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından Halide Edip ile Atatürk'ün arası açılır. Zekeriya Sertel, bu dargınlığın sebeğini, Millî Kurtuluş Savaşı sırasında Hindistan halkının Ankara'ya Halide Edip aracılığıyla gönderdiği yüz bin doların amacına uygun kullanılmamasını varsayar. Halide Edip, bu parayı Millî Kurtuluş Savaşı için harcanması koşuluyla Atatürk'e verir. Fakat Atatürk parayı İş Bankası'nın kuruluş sermayesi olarak kullanır. Halide Edip Atatürk'ün bu davranışına gücenir ve kınarlığını Atatürk'e duyurur. (Sertel, 194.) Atatürk'ün yakınındaki isimlerden biri olan Falih Rıfkı ise “*Halide Edip Hanım'ın Atatürk'le ihtilafı hiçbir zaman bir düşünce ve fikir ihtilafı değildi. Halide Edip-Atatürk ihtilafı bir kadın-erkek ihtilafından başka bir şey değildi.*” der. Falih Rıfkı'nın açıklaması konuyu aydınlığa kavuşturması bakımından yeterli değildir. (Aktaran, Ayaşlı, 86.) Yahya Kemal, söz konusu ayrılığı, Halide Edip'in Amerika sempatisine bağlar: “*Halide Edip Hanım Amerikalıların müterakim bir maarif ianesiyle Anadolu'da büyük kolejler açmalarını temin etmiş, lâkin hükümet bu iyiliği biraz mağşuş ve müşevves*

“(…) Zifiri karanlık sokaklardan onun evine arabayla gittik. Yollar bir taş ve çamur deryası. İki tarafta dizili, basit kulübelerin pencerelerindeki ışıklara bakıyorum. Koyunpazarı’nu geçtik. Atlar her adımda tökezliyordu. Nihayet, dar bir sokağa vardık. Köşesindeki çeşmenin etrafında kadınlar dizilmiş, sıra ile su alıyorlardı. Aralarında koşuşan çocukların yalnız ayak seslerini duyuyor ve oraya mahsus bir oyunun kelimelerini işitiyordum.”³¹⁰

O gece ziyaretlerine gelen ve kendilerini Ziraat Mektebi’ne davet eden Mustafa Kemal Paşa gittikten sonra Halide Edip, zahmetli yolculuğun bütün yorgunluğunu üzerinden alacak derin bir uykuya dalar. Uyandığında gördüğü Ankara, Refik Halit’in tarif ettiği gri ve karanlık Ankara’dan farklı olmakla birlikte, aslında sayısız renklerle doludur:

“Sabah olunca etrafımı daha iyi görüyordum. Evin arkasındaki yatak odamızdan, karşıdaki Cebeci sırtları görünüyordu. Sabahın sisi arasında yükselen bu sırtların etrafını garip bir eflatun renk sarmış, uzaklardan sapsarı toprak yığınları ve yer yer yeşillikler görünüyordu. Bazen Ankara’dan ‘En kara’ diye bahsederler. Fakat şurası bir gerçektir ki, havası bu kadar saf olan yer çok azdır. Tepesindeki muazzam gökkubbe tarifi imkânsız, sayısız renklerle doludur.”³¹¹

Halide Edip, Anadolu’daki hareketin en zayıf yönünün gazetecilik olduğunu düşünür. Ona göre, Millî Mücadele’nin içerde ve dışarda kendini doğru bir şekilde ifade etmeye ve basın-yayın faaliyetlerinin sağlayacağı propaganda gücüne ihtiyacı vardır.³¹² Onun için Adapazarı’nda gruplarına katılan Yunus Nadi Bey’i “Hızır” gibi karşılamış ve kendisine Millî hareketin sözcüsü olacak bir ajans yayınına başlamanın lüzumundan

---

görmüş, yanaşmamış, kendi maarifimizin kendimiz tarafından yapılacağını söylemiş, bunun üzerine Halie Edip Hanım Amerikalılar karşısında, güç bir mevkide kalmış.” Zaferin ardından istediği siyasî gücü de elde edemeyen Halide Edip, hükûmete karşı sinirli tavırlar sergiler. Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, YKY, İstanbul 2006, s. 38.

³¹⁰ Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, 124.

³¹¹ Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, 125.

³¹² Ankara’ya geldiği sabah kendisi ile sohbet eden Ankaralı kadınları dinleyince düşüncesinde ne kadar haklı olduğunu görür. Ankaralı kadınlar, Millî Mücadele’nin merkezinde oldukları halde ümitsizdir. O zamana kadar yaptıkları fedakârlıkların bir netice vermediği düşüncesiyle Çanakkale’de çok fazla şehit verdiklerini, İstanbul’u İngilizler işgal ettikten sonra da kazananı belli bir savaşa girildiğini söylerler. Hatta her bölgenin kendi hesabına çarpışması gerektiğini ifade ederek Halide Edip’i şaşırtırlar. Onlara göre bu hareket “yaban” dedikleri İstanbulluların sorunudur. Yazara göre bu sözler Millî Mücadele’nin içerde ve dışarda hakkıyla anlatılmadığının bir sonucudur. Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, 126.

bahsetmiştir. Ankara'ya ulaştıklarında hemen bu plânlarını gerçekleştirme yoluna koyulan Halide Edip, öğleden sonra, bir süre Mustafa Kemal Paşa ve diğer yöneticilerle birlikte kalacakları Ziraat Mektebi'ne geçer.

“Bu yer, yeni bir hükûmeti ve yeni Cumhuriyeti yaratacak binaydı. Bu bina Ankara'nın kuzeyinde bir sürü sırtlardan birinin tepesinde yapılmış bir taş binaydı. Bunu vaktiyle İttihatçılar Ankara'da Ziraat Mektebi olarak kurmuşlardı. Sol tarafındaki vadide de Numune çiftliğini ve ona gereken binaları yaptırmışlardı. Şimdi mektep kullanılmadığı için çiftlikte kalan talebe yoktu. Ve bize orada yer vereceklerdi.”³¹³

Halide Edip ve eşi Dr. Adnan, İsmet Paşa, Binbaşı Salih (Atatürk'ün yaveri Salih Bozok), Yüzbaşı Recep, Celalettin Arif Bey, Cami Bey³¹⁴ ve Refik Saydam Ziraat Mektebi'nde kendilerine verilen odalarda çalışmalarına başlarlar. Birkaç gün içerisinde yeni hükûmet teşekkül etmeye başlar. Yönetici kadro çoğunlukla İstanbul'dan çıkıp gelen isimlerden oluşmaktadır. Dr. Adnan, Sıhhiye Vekilliğine getirilir³¹⁵ ve 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılır.³¹⁶ Çok geçmeden 11 Mayıs 1920'de İstanbul'daki Divan-ı Harp, Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Cebesoy, Kara Vasıf, Ahmet Rüstem, Dr. Adnan ve Halide Edip hakkında idam kararı çıkarır.

Halide Edip'in savaşın en acımasız yüzüyle karşılaştığı Eskişehir günleri, hem zihninde hem de sanatında derin izler bırakır. 2 Haziran 1921'de hastabakıcı üniformasıyla Eskişehir istasyonundan Hilâl-i Ahmer Hastanesi'ne yürürken gördüğümüz Halide Edip³¹⁷, hastanede, otuza yakın hastanın yattığı büyük bir koğuşun sorumluluğunu üzerine alır. Millî Mücadele Dönemi'nde kaleme aldığı hikâye ve romanlarda bu hastanenin izlerini görmek mümkündür. Halide Edip, *Ateşten Gömlek* romanının kahramanı Ayşe'yi, hastanedeki bir doktordan ilham aldığını ifade eder.³¹⁸ Hastaları içinde başından yaralanıp korkunç şekilde inleyen, sevdiğinin adını sayıklayan

³¹³ Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, 126.

³¹⁴ Birinci Meclis'te Dâhiliye Vekili olan Cami Bey, çalışmalarının eleştirilmesi üzerine Ankara Hükûmeti'nin ilk mümessili olarak Roma'ya gönderilir. Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, İstiklâl Savaşı Hatıraları*, 156.

³¹⁵ Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, İstiklâl Savaşı Hatıraları*, 136.

³¹⁶ Meclis'in adı teklife açılır. Hamdullah Suphi, Meclis'in isminin Kurultay olmasını teklif eder. Celâlettin Arif Bey ise Meclis-i Kebir-i Millî ismini önerir. Fakat heyet Büyük Millet Meclisi adı verilmesine karar verir. Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, İstiklâl Savaşı Hatıraları*, 135.

³¹⁷ Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, İstiklâl Savaşı Hatıraları*, 200.

³¹⁸ Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, İstiklâl Savaşı Hatıraları*, 200.

dev cüsseli kahraman askerler olduğu gibi, yedi yaşında olmasına rağmen yaşından çok büyük işlere kalkışıp yaralanan ve annesine babasına iyilik haberini göndermeye çalışan koca yürekli çocuklar da vardır.³¹⁹

II. İnönü Savaşı'ndan sonra Halide Edip, Tetkik-i Mezâlîm Heyeti'nin başına geçerek, Yunanlıların Sakarya köylerinde yaptığı tahribâtı tespit etmeye çalışır. Ekibinde Yakup Kadri, Yusuf Akçura, bir mülazım ve bir de fotoğrafçı vardır. Halide Edip, karargâhı Polatlı'da olan Tetkik-i Mezâlîm Heyeti'nin hazırladığı raporlarını sunmak için sık sık Ankara'ya gider. Büyük Taarruzun ardından İzmir'e giren Türk ordusunu takip edenlerin içinde Halide Edip de vardır.

Halide Edip, Ankara'da vaktini geniş ve açık mekânlarda geçirmeyi sever. Binbaşı Şükrü Bey, Çiftlik binasının arkasında Halide Edip'e atış talimi yaptırır, Hamdullah Suphi ve Cami Bey de Halide Edip'e ata binmeyi öğretir. Bundan sonra Halide Edip, atıyla her gün civar köyleri dolaşmaya çıkar ve *“Ankara'nın harikulâde tabiat güzelliğine”* hayran kalır. *“Yeşillikler, sapsarı topraklar, koyun sürüleri ve kaval sesleri”* içinde her gün Çankırı yoluna kadar gidip, akşamları Kalaba Köyü'ne geri döner.³²⁰ Halide Edip, bu gezintiler esnasında gördüğü ve çok beğendiği bir evi tamir ettirip eşiyile birlikte orada ikamet etmeye başlayınca, Ankara'ya ve Kalaba Köyü'ne iyiden iyiye ısınır. Halide Edip, Kalaba sakinleri ve hayvan dostları ile birlikte geçirdiği günlerin mekânı olan bu evi şöyle anlatır:

*“Bu dolaşmalarda bir gün, biraz ötelerde iki ev dikkatimi çekti. Bir tanesi kocaman, yeşil bir bahçe içinde, kavak ağaçlarının ortasında minicik bir yuvaydı. Öteki, onun tam karşısında, üstü kırmızı, tavan arası odasıyla daha büyücekti. İkisi de harabe halindeydi. Yerlilerden birisine aitti. Fakat ben, içimden bunlardan birinde mutlak oturmaya kara verdim. Dr. Adnan'ı tanıyan sahipleri o evlerden hangisini istersem, bize tahsis etmeye söz verdikten sonra, tamire başladılar.”*³²¹

Ankara'nın konut sıkıntısı ve İstanbul'dan tanıdığı arkadaşlarıyla bir arada olma isteği, Halide Edip'in Kalaba'daki bu evini kısa sürede bir edebiyat mahfiline dönüştürür.

³¹⁹ Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, İstiklâl Savaşı Hatıraları*, 201-208.

³²⁰ Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, İstiklâl Savaşı Hatıraları*, 160.

³²¹ Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, 161.

1921 yılında Ankara'ya gelen Yakup Kadri de, Halide Edip'in bu evinin misafirleri arasındadır. O dönemde *Ateşten Gömlek* adında bir roman yazan Yakup Kadri, bu fikrini Halide Edip ile paylaşır. Halide Edip de o dönemde bir Anadolu romanı yazma plânı içerisindeydi ve *Ateşten Gömlek* ismini çok beğenir:

“Mayısın birinde Yakup Kadri Ankara'ya geldi ve bize misafir oldu. Hem dost hem muharrir olarak ikimiz de onu çok seviyorduk. Yakup Kadri evin tepesindeki bütün Ankara'nın o sarı topraklarına bakan odasında kaldı. Onun misafirligi akşamlarımızı şenlendiriyordu. Konuşurken bu büyük kafanın, kocaman gözlerin, kudretli sesin arkasında o parlak muharriri sezmemek mümkün değildi. Yukarıda ne yazdığını sorduğun zaman, Ateşten Gömlek adında bir Anadolu romanı yazmakta olduğunu söyledi. Ben de zihnimde bir Anadolu romanı tasarladığım için, o kendi romanını bitirmeden bu isimde bir roman yazacağımı söyledim.”³²²

Halide Edip için “Ateşten Gömlek” ülkenin o günlerde içinde bulunduğu şartlara oldukça uygun bir isimlendirmedir.

Halide Edip ve Adnan Adıvar Keçiören'de oturmaya başlayınca arkadaşları da kalmak için onlara yakın yerleri tercih ederler. Çankaya'da oturmakta olan Hamdullah Suphi ailesiyle birlikte, Halide Edip'in evinin yanı başındaki diğer bir çiftlik binasına taşınır. Yakup Kadri, hatıralarında Halide Edip'in evine dair hatırlarını şöyle dile getirir:

“Halide Hanım'ım çiftlik evi gece misafirleriyle dolmuştu. O zamana kadar Çankaya'da oturmakta olan Hamdullah Suphi çoluk çocuğuyla bu evin yanı başındaki diğer bir çiftlik binasına taşınmıştı. Halide Hanım'ı gene cepheye gitmekten güç zapt ediyorduk. Nihayet, hiçbirimizi dinlemedi. Müracaatı üzerine Başkumandanının emriyle orduya çağrıldı. Fakat olan bize olmuştu. Kalaba köyündeki bu samimi dostluk ve arkadaşlık köşemiz dağılmış, her birimiz Ankara'da başımızı sokacak bir yer aramak mecburiyetinde kalmıştık. Herkes zaten böyle bir haldeydi. Çoğu bağlarda oturan mebuslar, vekiller hep şehre üşüşmüştü. Bunlar arasında ailelerini Kayseri'ye, Sivas'a yollayanlar da vardı. Ankara'ya on beş gün evvel gelmiş

³²² Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihani, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, 196.

olan Ziya Gökalp, Diyarbakır ve Ahmet Ağaoğlu Erzurum yollarını boylamışlardı.”³²³

Kalaba’daki bu mekânı dostluk ve arkadaşlık köşesi olarak nitelendiren Yakup Kadri’nin ifadelerine göre, Halide Edip’in evi İstanbul’dan gelen ve kalacak yer bulamayan sanatçıların bir süre barındığı bir mekândır.

Başkomutanlık Meydan Muharebesi’nin ardından Ankara’ya gelen Yahya Kemal de bir akşam yemeği için Halide Edip’in Kalaba’daki evine davet edilir. Yahya Kemal, Bursa mebusu Muhiddin Baha Bey ve Ruşen Eşref’i de yanına alarak Keçiören yoluna koyulur. Ortamda üç edebiyatçı olmasına rağmen sofraya siyasî konular hâkimdir.³²⁴

Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara’da olmadığı zamanlarda, Meclis Başkanlığı’na başkan vekili olarak Dr. Adnan bakmaktadır.³²⁵ Zaferin ardından Meclis’ten üç ay izin alan ve başkan vekilliğinden istifa eden Dr. Adnan’a İstanbul’da bulunan yabancılara karşı Ankara Hükûmeti’nin temsilciliği teklif edilir. Tatilini İstanbul’da geçirecek olan Dr. Adnan vazifeyi kabul edince, Adıvar ailesi doğup büyüdüğü şehre geri dönerler.³²⁶

1.1.9. Hamdullah Suphi Tanrıöver

Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nde Antalya milletvekili olan Hamdullah Suphi Tanrıöver, İstanbul’un resmen işgal edilmesi üzerine Anadolu’ya geçerek Millî Mücadele’ye katılan isimlerden biridir. Halide Edip ve Yunus Nadi’nin ardından Bekir Sami Bey³²⁷ ile hayli zorlu bir yolculuğun ardından Ankara’ya ulaşır. Ankara’daki ilk günlerinde Halide Edip ve eşi ile birlikte Çiftlik binasında kalan Hamdullah Suphi, hazırlanmakta olan yeni hükûmetle ilgili çalışmalar yürütür, toplantılara katılır.³²⁸

Millî Mücadele sonrasında Hamdullah Suphi, yine Antalya milletvekili olarak Birinci Meclis’in çatısı altında yer alır. İkinci ve üçüncü dönemde İstanbul milletvekilidir.

³²³ Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, 145.

³²⁴ Beyatlı, *Siyasî ve Edebi Portreler*, 38.

³²⁵ Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, İstiklâl Savaşı Hatıraları*, 302.

³²⁶ Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, İstiklâl Savaşı Hatıraları*, 309.

³²⁷ Bekir Sami Bey, *Dışişleri’nde görevli iken Millî Mücadele’ye katılma kararı alır. Sivas Kongresi’nin tanınmış simalarından biridir. İstanbul Hükûmeti, Mustafa Kemal Paşa ile kendisini hakkında idam kararı alır. Adıvar, Türkün Ateşle İmtihani, İstiklâl Savaşı Hatıraları*, 132.

³²⁸ Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihani, İstiklâl Savaşı Hatıraları*, 132.

Millî Mücadele Dönemi'nde Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü³²⁹ ve Maarif Vekilliği (Aralık 1920-Kasım 1921) yapar. Türk Ocakları'nın 1931'de kapatılması üzerine aynı yıl yapılan seçimlerde aday olmaz. 1931-1944 yıllarını Bükreş'te büyükelçi olarak geçirdikten sonra 1945'te yapılan seçimlerde İçel milletvekili olarak Meclis'e geri döner. Siyasi yaşamını 1957 seçimlerine kadar sürdürür.³³⁰

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ün yaptığı alan hitabettir. Millî Mücadele Dönemi'nde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ve on dokuz yıl boyunca başkanlığını yaptığı Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmalar geniş halk kitleleri üzerinde etkili olur.³³¹ Mehmet Âkif Ersoy'un yazdığı İstiklal Marşı'nın ulusal marş olarak kabul edilmesini sağlayan ve İstiklâl Marşı'nı mecliste ilk defa okuyan kişi olarak tarih kitaplarında yerini alır.

1.1.10. İsmail Habip Sevük

İsmail Habip, Balıkesir'de yayımlanan *İzmir'e Doğru* ve Kastamonu'da çıkan *Açık Söz* gazetelerinde yazdığı hamasî yazılarla başlangıcından itibaren Millî Mücadele'ye destek verir.³³² Gazete, kendisini muhabir olarak Ankara'ya gönderir. Aynı zamanda Ankara Lisesi'nde ders vermekle de görevlendirilmiştir. 17 Kasım 1922'de Ankara Muallim ve Muallimler Derneği'nin toplantısında Hamdullah Suphi, derneğin genel başkanlığına, İsmail Habip genel sekreterliğe seçilir.

İsmail Habip, ilk ziyaretini 1922 yılı Mart ayının ilk Çarşamba günü Ankara'da olacak şekilde plânlar. Çünkü bugün Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin sene-i devriyesi kutlanacaktır. İsmail Habip, hem bir gazeteci olarak gözlem yapmak, hem de Mustafa Kemal Paşa'nın nutkuna şahit olmak için toplantıya katılmayı istemektedir.

³²⁹ İngiliz Kemal (Ahmet Esat Tomruk), *Millî Mücadele Dönemi Hatıraları* (Hazırlayan Zekeriya Türkmen), Kültür Bakanlığı Yayınları/ 2374, Ankara 2000, s. 70.

³³⁰ *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2010, s. 983.

³³¹ Hamdullah Suphi Tanrıöver'in konuşma metinleri *Dağ Yolu* adıyla iki cilt halinde kitaplaştırılmıştır. Hamdullah Subhi Tanrıöver, *Dağ Yolu I-II*, Hazırlayan: Fethi Tevetoğlu, 2. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2000.

³³² *O Zamanlar*, İsmail Habip Sevük'ün Millî Mücadele Dönemi'nde *İzmir'e Doğru* (Balıkesir), *Açık Söz* (Kastamonu) ve *Yeni Gün* (Ankara) gazetelerinde çıkan yazılarını içermektedir. (İsmail Habip Sevük, *O Zamanlar 1920-1923*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.) İsmail Habip kitabına neden bu ismi verdiğini sunuş yazısında şöyle belirtir: "Bu kitapta toplanan yazılara 'O Zamanlar' denmesi, kıymetin yazılarda değil, yazılan zamanlarda görülmesindedir. (...) O zamanlar Türk milletinin kutsiyetidir. (...) hepimiz büyük davanın humması içinde, etten ve kemikten değilmiş gibi yaşadık."

İsmail Habip, öğle zamanı Ankara'ya ulaştığında Taşhan'a yerleşir ve hemen bahçesi kalabalıklarla dolu olan Meclis'e gider. Meclis'in karşısındaki Millet Bahçesi dahi insanlarla dolup taşmaktadır. Polisler içeriye kimseyi almadığı için Gazi'nin nutkunu dinleyemeyeceğine üzülen İsmail Habip, polislere gazeteci olduğunu ve bu anı görebilmek için altı günlük yoldan geldiğini anlatınca içeriye girmesine müsaade ederler. Fakat dışarıya gibi, Meclis'in içinde de bütün salonlar, odalar hatta koridor dahi hınca hınç doludur. Bulduğu bir fırsatla salona girip Mustafa Kemal Paşa'nın nutkunu dinlemeye nail olur.³³³

İsmail Habip'in Ankara'ya geldikten sonraki yazılarının içeriğini, çoğunlukla yazarın Ankara gözlemleri oluşturur. *Açık Söz* gazetesinde çıkan bir yazısında, tarihte iki farklı Ankara'nın varlığından bahseder. İlki, tarih kitaplarından okuduğumuz Timurlenk'le Yıldırım Bayezit'in yakınında savaştığı Ankara'dır. Bu Ankara, “*yolu düşen yolcuların gözleriyle gördüğü, yazın tozundan kışın çamurundan bîzâr oldukları*”, “*kaleli bir tepenin çepeçevre etrafını kuşatarak ekserisi topraktan yapılmış evleriyle, nazarlara hiç de güzel görünmeyen*”, “*beş altı sene evvel büyük bir yangınla göğsünde geniş bir yanık yarası açılan, donuk ve sincabî renkli*” bir Ankara'dır.³³⁴

İki senedir bu maddî Ankara'nın yanında bir de manevî bir Ankara yükselmektedir ki, ikinci Ankara “*her evi çelikten bir kale*”dir. Her kalesi semanın burçları gibi yüksektir. Bu ikinci Ankara'yı sanki insanlar değil de “*mafevkelhayal*” mahlûklar yapmıştır. İkinci Ankara'nın sakinleri etten ve kemikten değil adeta tunçtan ve demirden yapılmıştır. İsmail Habip'e göre Anadolu'nun payitahtı işte bu ikinci Ankara'dır.³³⁵

İsmail Habip Ankara'da nereye baksa bu ikiliği görür.³³⁶ Bu ikilik, yazarı rahatsız etmediği gibi, onda şehre uyum katan bir özellik yakalar:

“İşte Taşhan ve Millet Meclisi binası önündeki meydanlıktayım, dört tarafa ayrılan dört geniş caddesi ve her vakit karınca gibi kaynaşan insanlarıyla bu meydan, insana meselâ Beyazıt Meydanı'ndan daha cevval ve daha haşmetli bir his veriyor, hâlbuki biraz yukarı çıkın. Biraz sağa bükülün yeni yapılmış tahta barakadan dükkânları görünce öyle zannedersin

³³³ Sevük, “Meclis'in Yıldönümü”, *O Zamanlar 1920-1923*, 94-97.

³³⁴ Sevük, “İki Ankara”, *O Zamanlar 1920-1923*, 98.

³³⁵ Sevük, “İki Ankara”, *O Zamanlar 1920-1923*, 98.

³³⁶ Sevük, “İki Ankara”, *O Zamanlar 1920-1923*, 99.

ki burası zelzeleden göç etmiş insanların beş on gün vakit geçirmek için vücuda getirdikleri muvakkat bir çarşıdır. Öyle ki üç dükkâni bir çift mandaya koşsan üçünü de sürükleyip götürebilir!”³³⁷

Geçici ile kalıcı, güzel ile çirkin, yeni ile eski, gürültü ile sükûnet gibi birçok tezadın bir arada yaşadığı bir şehir olarak gördüğü Ankara, bu tezadı sosyal hayatının her alanında yaşamaktadır. Yazara göre ülkenin en iyi lokantaları ile en kötü oteli Ankara’dadır:

“Burada bir iki otel var. Bunlara otelden başka her şey diyebilirsiniz. Kastamonu-Ankara yolunda topraktan yapılmış zavallı bîçare zavallı hanlar bile bu otellerden daha rahat. Gûya iki üç gündür memleketin en iyi otelindeyim. Odada ne oturacak bir sandalye, ne yazı yazacak bir masa var, şu satırları yatağın üzerinde yazıyorum, avuçiçi kadar kırık bir ayna var ki herkes saçını tarasın diye sabahları odadan odaya dolaştırılıyor!”³³⁸

Yazarın en çok üzüldüğü husus ise, Ankara’nın yerlileri ile yabancıları arasındaki ikiliktir. Ankara’nın yerlileri, misafirlerinden büsbütün ayrı yaşamaktadır. İsmail Habip, bu ayrılığı mabetlerde yakılan zeytinyağlı kandillere benzetir. O kandillerde nasıl zeytinyağı ile su yan yana durup kati suretle birbirine karışmıyorsa, Ankara’daki yerliler ile yabancılar da aynıdır. Yazar, bu ayrışmada, yabancıları karışmaktan çekinen yerliler kadar yerlilerin arasına sokulmayı beceremeyen yabancıları da suçlu bulur.³³⁹

Şehirlerin isimleri ile kendileri arasında bir münasebet kuran İsmail Habip, Ankara isminin şehre kara, hüznü ve esmerîn bir mana kattığını düşünür. *“Bu şehri paslı bakır renginde yaptıkları için mi ona bu ismi vermişler, yoksa ona bu ismi verdikleri için mi şehri kireçsiz ve badanasız evlerle”³⁴⁰* kurmuşlardır, kestiremez. Ankara’da evlerin renginden sonra ilk dikkat çeken şey çevredeki çıplaktır. Baharda Çankırı bambaşka bir çehreye evrilirken Ankara için böyle bir şey mümkün değildir. Ankara’da ağaç olmadığı için baharın mevcudiyeti, sırf güneşin ziyasındaki ılıklikten ibarettir.³⁴¹

³³⁷ Sevük, “İki Ankara”, *O Zamanlar 1920-1923*, 99.

³³⁸ Sevük, “İki Ankara”, *O Zamanlar 1920-1923*, 100.

³³⁹ Sevük, “İki Ankara”, *O Zamanlar 1920-1923*, 101.

³⁴⁰ Sevük, “Ankara’nın Panoraması”, *O Zamanlar 1920-1923*, 102.

³⁴¹ Sevük, “Ankara’nın Panoraması”, *O Zamanlar 1920-1923*, 103.

Yazara göre yapraklı ağaçların ve baharın olmayışı Ankara'yı ilk bakışta çirkin gösteren iki unsurdur. Oysa Ankara'nın asıl güzelliği içinde barındırdığı ruhtadır. Bu ruh dolayısıyla Ankara, Anadolu'daki birçok şehirden olduğu gibi İstanbul'dan da rüçhandır:

*“İşte Millet Meclisi ve Millet Bahçesi önündeki Zafer Meydanı. Dört caddeye çaprazvari, telâki vazifesi gören bu meydan; ayrılan caddelerinin genişliği ve etrafındaki binaların ehemmiyeti itibariyle, herhangi Anadolu şehrinin en yüksek bir ziyneti ve hatta İstanbul'un bile kıymetli bir süsü olabilir. Ve işte Karaoğlan ve Hacı Bayram Caddeleri belki Divanyolu'ndan daha ferah bir genişlikle nazarları okşuyor. İşte Millet Meclisi, Taşhan, Darülmualimin, Sanayi Mektebi gibi buraya mahsus pembe taşlarla yapılmış ehemmiyetli binalar...”*³⁴²

İsmail Habip'e göre Ankara'nın en önemli özelliği “zengin” bir gün batımına sahip olmasıdır. Yazar, insana şiir zevki veren gurup manzarasının yanında şehrin gece manzarasını da beğenir.³⁴³ Ankara Kalesi'ni “şehrin başında(ki), dişli surları bakır renkli, zedelenmiş ve tırtıllı bir taca”, iç kaleyi “tarihin bir dehlizi” ne, Halide Edip'in bir yazısında tanıttığı Cehennem Tepesi (Hıdırlık Tepe) üstündeki İmrülkays'ın mezarını “itfaiye miğferine”, şehrin batısında yer alan beyaz sıvalı evleri “bakır renkli çehrenin tebessümündeki dişler”e, merkezde yer alan Millet Meclisi, Sanayi Mektebi ve Darülmualimin binalarını “keçi sürüsü içine karışmış birer dev”e, mezarlığı “eğri büğrü bir havuz tarlasına” benzeterek şehrin panoramasını tamamlar.³⁴⁴ Yazar, Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'nın, Cebeci Meydanı'ndan Kale'ye bakıldığında görünen kısmının bile, Kastamonu'dan büyük olduğunu ifade eder.³⁴⁵

Bütün bu manzara, İsmail Habip'te ilk etapta büyüklüğünü göstermeyen mütevazı bir şehir intibasını uyandırır. Yazara göre Ankara, ne büyük ne küçük, ne güzel ne çirkin, ne asrî ne de iptidâî bir şehirdir. Ankara, yarım kalmış bir tablodur. “Eğer Belediye ve hükümet denen ressam, bu resmi uzun ve mütemadî bir sabırla ikmâl ederse Ankara,

³⁴² Sevük, “Ankara'nın Panoraması”, *O Zamanlar 1920-1923*, 103.

³⁴³ Sevük, “Ankara'nın Panoraması”, *O Zamanlar 1920-1923*, 104.

³⁴⁴ Sevük, “Ankara'nın Panoraması”, *O Zamanlar 1920-1923*, 103-106.

³⁴⁵ Sevük, “Ankara'nın Panoraması”, *O Zamanlar 1920-1923*, 107.

Anadolu'nun en güzel tablolarından biri olacak” tır diyen yazar en büyük teselliye de burada, yani Ankara'nın gelecekte büyümeye elverişli yapısında bulur.³⁴⁶

İsmail Habip, Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'nın iki gazetesinden biri olan *Yeni Gün* gazetesinde “Her Gün Bir Düşünce” başlığı altında yazılar yazar. 12 Mart 1923'te Mustafa Kemal Paşa'nın güney illerine yapacağı seyahate, *Yeni Gün* muhabiri olarak katılana kadar devam eden bu yazıların bir kısmı *O Zamanlar* kitabına alınmıştır.³⁴⁷ Bu yazılar içerisinde yer alan “Bizim ‘Nevyork’umuz” başlıklı yazı, İstanbul'un payitahtlığı ile ilgilidir. Yazar, payitahtı baş, Anadolu'yu gövde kabul eden Türk insanının başı yaşatmak için kanını ve canını verdiğini, fakat başın yalnız kendini düşündüğünü ifade eder. Bu yüzden de “*Anadolu'nun harap kasabalarından gelerek o payitahtın haşmetini gören her taşralı, ruhunun içinde, gayr-i şuurî bir halde, kendi memleketinin haline ağlayan bir hıçkırık, o payitahtın haşmetine kızan bir his*” duyar. Meclis'te ne zaman bir İstanbul meselesi görüşülse “*homurdanan*”, “*hâlâ mı İstanbul'u besleyeceğiz?*” diyen mebusların bu tepkisini taşralı ruhunda biriken bu İstanbul karşıtlığına bağlar.³⁴⁸

İsmail Habip, bu tepkiyi haklı bulmakla birlikte İstanbul havuzuna giden bütün oluklar kapanınca, havuzun kuruma tehlikesi ile karşı karşıya kalacağını düşünmektedir. İstanbul elbette ki artık bir payitaht değildir, fakat “*bu milletin şehir halinde ibda ettiği bir şüirdir.*” ve “*dört buçuk asırlık tarihin cezasını bugünkü İstanbul mamurelerine*” yüklemek haksızlıktır.³⁴⁹ “*Merkez-i sıklet*”in Anadolu'ya geçmesi ve İstanbul'un da ayakta kalması için İsmail Habip'in önerisi Anadolu'da bir *Vaşington* kurmak, İstanbul'u da *Nevyork* yapmaktır. Yazar, Ankara-Vaşington ilişkisini şu şekilde kurar:

“Biz ki, hayatın Vaşington'unu, Amerika'nın Vaşington'undan daha ulvî ve daha yüksek bir kahraman halinde yarattık. Amerika'nın Vaşington'u ki, zaten hürriyetine sahip bir milleti İngiliz'in parmaklarından kurtararak istiklâline de sahip etmişti. Hâlbuki bizim Vaşington, bu milletin istiklâlini yalnız İngiliz'den değil bütün bir husumet cihanının elinden ve bu milletin

³⁴⁶ Sevük, “Ankara'nın Panoraması”, *O Zamanlar 1920-1923*, 107.

³⁴⁷ İsmail Habip Sevük, Atatürk'ün on iki gün süren gezisine katılan tek gazetecidir. Yolculuğa *Yeni Gün* muhabiri olarak katılmış olmasına rağmen, gezi programı devam ederken Atatürk'ün isteği üzerine *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi muhabirliğine geçmiştir. İsmail Habip Sevük, *Atatürk'le Beraber*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 55-56.

³⁴⁸ Sevük, “Bizim ‘Nevyork’umuz”, *O Zamanlar 1920-1923*, 212.

³⁴⁹ Sevük, “Bizim ‘Nevyork’umuz”, *O Zamanlar 1920-1923*, 213.

*hürriyetini, yalnız sarayın pençesinden değil bütün karanlık dimağların tagallübünden kurtardı. Hayatın bu Vaşington'u gibi, bir de coğrafyanın Vaşington'u lazım değil mi? Fakat bu lüzumu tasdik ederken şu lüzumu da tasdik ettirmeliyiz: Daha Vaşington'umuzu bile yapmadan, eldeki Nevyork'u yıkmayalım!"*³⁵⁰

İsmail Habip, Ankara Lisesi'ndeki yılsonu sınavlarını yaptıktan sonra 1922 senesinin Temmuz ayında Kastamonu'ya *Açık Söz* gazetesindeki vazifesine döner.³⁵¹

İsmail Habip'in evi Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'da bulunan sanatçıların biraraya gelip sanat ve edebiyat sohbetleri ettiği bir mekândır. Yıllar sonra kendisiyle Millet Bahçesi'nde karşılaşan Sadri Ertem, onun kerpiç evinde yapılan eski edebiyat sohbetlerini hatırlar. *"Onun odası, harp senelerinde veznin, kafiyenin, nesrin, fikrin, dostluğun kerpiçten bir karargâhı olmuştur. Bu odanın tavanında Yahya Kemal'in sesinin akisleri hâlâ pırıldar sanırım. Necati'nin, Vasıf'ın ayak izleri bana öyle geliyor ki hâlâ tazeliğini muhafaza etmektedir."*³⁵² Sadri Ertem'in ifadelerinden anlaşılacağı üzere Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'da edebiyat mahfili haline gelen bu evin nerede olduğu hakkında net bir bilgimiz yoktur. Kerpiç ev ifadesi, Ulus'taki eski Ankara evlerinden biri olma ihtimalini yükseltmektedir.

İsmail Habip'in Ankara'ya dair hatıralarından biri de Matbuat Cemiyeti'nin Celal Nuri Bey'in izinli olarak gideceği Avrupa'ya seyahati öncesinde, Meclis'in yakınındaki Anadolu Lokantası'nda verdiği kırk kişilik bir çay ziyafetine katılmasıdır. 26 Mart 1922 günü yapılan toplantıyı kayda alan İsmail Habip, memleketin gazetecileriyle iki tarafı camekânlı, açık ve aydınlık bir mekân olan Anadolu Lokantası'nda bir araya geldikleri bilgisini verir.

Herkes toplanıp ilk çaylar içildikten sonra Matbuat Cemiyeti'nin genel sekreteri Ziya Gevher Bey, toplantıyı açış konuşması yapmaya başladığında Celal Nuri Bey, konuşmaların *"şathiyat"*a ait olması ricasında bulunur. Ziya Gevher Bey, şathiyat kelimesini şahsiyet anlayınca *"Evet, hep şahsiyetten, bilhassa şahs-ı âlinizden bahsedeceğim."* diyerek konuşmasına devam eder. Hatırayı aktaran İsmail Habip, Ziya Bey'in kelimeyi yanlış anlamasını isabetli bulur. Çünkü Celal Nuri Bey hakkında

³⁵⁰ Sevük, "Bizim 'Nevyork'umuz", *O Zamanlar 1920-1923*, 214.

³⁵¹ Sevük, "Paşanın Köşkünde", *O Zamanlar 1920-1923*, 128.

³⁵² Sadri Ertem, *Sanat ve Edebiyat*, 88.

söyledikleri muhatabının hoşuna gidecek tarzda sözlerdir.³⁵³ Ziya Gevher Bey'in "*Celal Nuri Bey daima gazeteci kaldı ve isteriz ki bundan sonra da daima gazeteci kalsın.*" zeminindeki konuşmasına Celal Nuri Bey "*Gazetecilik etmeyip de ne halt edeceğiz.*" diye cevap verince İsmail Habip içinden "*Oh, işte şathiyat başladı.*" der. İsmail Habip, Malta sürgünü dönüşü *İleri* gazetesine gönderdiği yazılarından tanıdığı kadarıyla Celal Nuri'nin, mizah yaptığını bilmektedir.³⁵⁴

Edirne mebusu Şeref Bey'in konuşması hafif bir şakanın ardından birden ciddileşince, İsmail Habip, Celal Nuri'nin şathiyatının doğmadan öldüğü hükmüne varır. Celal Nuri, kendisine verilen Avrupa görevi hakkında konuşurken Hamdullah Suphi içeri girer ve Celal Nuri'nin yanına oturur.

Söz sırasını Samih Rifat alır ve hükûmeti tarif ettiği, "*Hükûmet bir uzvuyettir; o uzvuyetin düşünen dimağı meclis, eli ordu, gözü hükûmet ise söyleyen dili de matbuattır.*" cümlesi ile başlayan konuşmasından sonra taşra gazeteleri adına konuşması için "*rakımülhuruf*"³⁵⁵ İsmail Habip'e söz hakkı verilir. İsmail Habip öncelikle, açılış konuşmasında Ziya Gevher Bey'in taşra gazetecilerinin mecliste bulunmamasından mütevellid üzüntüsünü dile getirdikten sonra *Açık Söz* adına İsmail Habip'in aralarında olmasıyla üzüntüsünün bir nebze de olsa hafiflediği mealindeki sözlerine teşekkür etme ihtiyacı hisseder. Fakat Ankara'da kendi gazeteciliğine "taşra" sıfatının yakıştırılması kafasına takılır ve aklına "*Kenarın dilberi nazik de olsa...*" mısraı gelir. "*Hem nazik hem nazenin*" bir taşralı olarak sözünü uzatmadan konuşmasını sonlandırır. Günbatımının yaklaşması dolayısıyla toplantıya ara verilir ve fotoğraf çekimine geçilir.

Toplantının ikinci kısmı Hamdullah Suphi Bey'in konuşması ile başlar. Hamdullah Suphi'nin, herkesi kendisine hayran bırakan nutku tarih üzerinedir. Dinleyici konuşmanın tesirinden çıkmadan söz sırasını Aka Gündüz alır. Yakın arkadaşı Celal Nuri'den ayrılacağı için üzüntüsünü dile getiren Aka Gündüz, "*Diyebilirim ki biz ikimiz, bir güzel bahçede yetiştirilmiş tek bir lahanayız! Şimdi o ayrılıyor, yani lahananın güzel yaprakları, dilber tüveycatı gidiyor ve ben ortada kuru bir koçan halinde kalıyorum.*"

³⁵³ Sevük, "Gazeteciler Sohbeti", 108.

³⁵⁴ Sevük, "Gazeteciler Sohbeti", 109.

³⁵⁵ Bu yazıyı yazan anlamına gelmektedir.

diyerek hem herkesi güldürür hem de Celal Nuri'nin duymak istediği şathiyatı yapmış olur.³⁵⁶

Konuşmalar Tunalı Hilmi'nin bir şiir iradıyla ve Ahmet Ağaoğlu'nun davete icabetiyle devam eder. Ağaoğlu konuşmasında, Hamdullah Suphi'nin hitabesinde geçen bir sözün kendisini etkilediğini ifade ettikten sonra, Hamdullah Suphi de kibar bir üslupla mukabelede bulunur. Taraflar arasına irticalen gerçekleşen konuşmalar dinleyenlere *“nezaket ve müdafaaadan, ahenk ve şiirden, itiraz ve hürmetten nescedilmiş bir bedia”* hissi verir.³⁵⁷ 27 Mart 1922 günü gerçekleşen toplantı, bu hisle sonlanır.

1.1.11. Kâzım Nami Duru

Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'ya gelen Kâzım Nami Duru, Öğretmen Okulu'nun üst katına yerleşir. Maarif Vekâleti'nde, Memurîn Müdürlüğü ve Orta Tedrisat Müdürlüğü yapar. Ankara, hakkındaki düşüncelerini hatıralarında şöyle dile getirir:

*“Ankara'yı bana kim anlatabilir? Buraya 1920 yılı Mayıs'ının 31'inde gelmiştim. İstiklal Savaşı yıllarında burada yaşadım. Diyebilirim ki gözlerimi hakiki hayata burada açtım; düşüncelerim burada derinleşti, duygularım burada arttı. İnsan için düşünülebilen bahtiyarlığın en yücesini burada tattım. İstanbul'da ölmüştüm; burada dirildim; İstanbul'da kör sağır olmuştum; ışığı burada gördüm, sesi burada işittim.”*³⁵⁸

İfadelerden de anlaşılacağı gibi Kâzım Nami'nin Ankara hakkındaki düşünceleri coşku ve heyecanla doludur. Muallim Mektebi'nin üst katında yerlere serilen yataklarda kalan Kâzım Nami, diğer arkadaşlarından farklı olarak Ankara'nın yerlilerinin bu kalabalık misafirlerini *“yakın hısımları gibi göğüslerine”* bastıklarını ifade eder. Yazısında, Ankara'da yiyecek içeceğin bolluğuna, dut ve kiraz ağaçlarının çokluğuna, Cuma günleri Mamak'a gidip bahçelerde dolaştığına ve Mamaklıların cömert insanlar olduklarına da değinir.³⁵⁹

³⁵⁶ Sevük, “Gazeteciler Sohbeti”, 113.

³⁵⁷ Sevük, “Gazeteciler Sohbeti”, 115.

³⁵⁸ Kazım Nami Duru, *Cumhuriyet Devri Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1958, s. 1

³⁵⁹ Kazım Nami Duru, “Ankara'da İlk Günlerim”, *Ankara*, Kasım 1945, sayı 5, s. 89.

Ankara'daki görevlerine maarif müfettişliği ve öğretmenlikle devam eder. 1935-1943 yılları arasında milletvekili seçilerek TBMM'de bulunur.³⁶⁰

1.1.12. Kemâleddin Kâmi Kamu

Kemâleddin Kamu'nun 1920-1948 yılları arasındaki hayatında Ankara her daim vardır. Önceleri memur, ardından hükûmet adına Paris'te görevli, Atatürk'ün ölümünün ardından ise milletvekili olarak hep Ankara'dadır veya Ankara ile bağlantıdadır.

Kemâleddin Kamu, 1920 yılında İstanbul Erkek Muallim okuluna kayıtlı bir lise öğrencisi sıfatıyla Ankara'ya ayak basar. O yıl tatil maksadıyla gittiği Bursa'ya, düşman ordusunun yaklaşmasıyla, yakınları ile birlikte Ankara'ya doğru yola çıkar. Millî Mücadele'nin en ateşli günlerinde, Kemâleddin Kamu, Matbuat Umum Müdürlüğünde ajans memuru olarak işe başlar. Muhittin Birgen, Hüseyin Ragıp Baydur, Ahmet Ağaoğlu³⁶¹ gibi isimlerin Matbuat Umum Müdürlüğü yaptığı dönemlerde Kemâleddin Kamu memurluk görevini devam ettirir.

Anadolu Ajansı, Matbuat Umum Müdürlüğü bünyesinden ayrıldıktan sonra Kemâleddin Kamu, memurluktan şefliğe terfi eder. Bu görevini 1933'e kadar devam ettiren Kemâleddin Kamu, bu tarihte İstihbarat ve Neşriyat Müdürlüğüne getirilir. Bu vazifede iken ajansın temsilcisi sıfatıyla aynı yıl Paris'e gönderilir. Beş yıl Paris'te kalan Kemâleddin Kamu, Atatürk'ün ölümünden altı gün önce yurda döner. Millet Meclisinin altıncı döneminde Rize milletvekili seçilir.³⁶²

Yakın arkadaşı Rifat Necdet Evrimer'in Kemâleddin Kamu için hazırladığı monografide, şairin hayatı üç devreye ayrılmıştır: Erzurum, Refahiye, Sivas, Kayseri, Bursa ve İstanbul'daki çocukluk ve ilk gençlik hayatı, Ankara'da geçirdiği yıllar, Paris'te tahsilini tamamlayıp yurda döndükten sonra başlayan devre...³⁶³ Arkadaşı, Kemâleddin Kamu'nun Ankara'da geçirdiği yıllara, hayatının bütünü içerisinde bir önem atfetmiştir. Aynı kitapta yer alan ve Kemâleddin Kamu'nun abisine ait olan şu ifadeler de bize şairin Ankara'daki hayatı hakkında bilgi vermektedir:

³⁶⁰ Tokmakçioğlu, 84.

³⁶¹ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 124.

³⁶² Mehmet Törenek, *Erzurum'un Yüzleri Kemalettin Kâmi Kamu*, Erzurum 2015, s. 11.

³⁶³ Rifat Necdet Evrimer, *Kemâleddin Kamu, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri*, Üçler Basımevi, İstanbul 1949, s. 15.

"Çocukluğundan beri kedileri çok severdi. Ankara'da beslediği cins kedilerle adeta konuşurdu, yazdığı her mısraı İsmet Paşa mahallesindeki evinin balkonunda yüzlerce defa tekrar ederdi. Her gün saat 16'da evden çıkar, gece geç vakitlere kadar yazı yazar ve sabaha karşı yatarı. O, herkesin zannettiği gibi güç yazmazdı. Yazdığını güç beğenirdi. Evrak-ı metrukesi arasında her şiirinin birbirine benzeyen, aynı manayı başka şekillerde ifade eden tomar tomar müsveddeleri mevcuttur."³⁶⁴

Samet Ağaoğlu, Kemâleddin Kamu'yu bazen babasının bürosunda bazen de Keçiören bağlarındaki evlerinde görür. O tarihlerde dillere destan bir aşk macerasının da kahramanı olmuştur.³⁶⁵ Sevdiği kızın Kemâleddin Kamu'nun bütün itirazlarına rağmen başka bir genç ile baloya gitmesi, şairin sevgisini kalbine gömüp ömrü boyunca bekâr kalmasına da sebep olur. Öne çıkan edebî yönü şairliği olan ve şiirlerinin büyük bölümünü 1935'ten önce yazan Kemâleddin Kamu'nun çok az şiirinde Ankara'ya rastlıyoruz.

Kemâleddin Kamu geçmişi anımsadığı "Enginde Hatıralar" adlı şiirinde, bazı hatıraların mekânı olarak Ankara'dan bahsetmektedir:

...

*Kimi solgun sarışın, kimi ak kimi kara,
Kiminin arkasından görünüyor Ankara
Dalmışken onun gibi değişen dalgalara
Beni uyandırmayın, bırakın hatıralar.*³⁶⁶

"Yeter Ki" şiirinde ise kırılğan bir âşık tavrıyla sevdiğine seslenirken yine dilinde Ankara vardır:

*Ne gökte gözümün rengini ara
Ne hayal elimle saçını tara,
Bensiz baharı da bilir Ankara*

³⁶⁴ Evrimer, 4.

³⁶⁵ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 124.

³⁶⁶ *Kemâlettin Kamu*, Haz. Mustafa Gökçe, Güvercin Kitap, Ankara 1958, s. 13

*Beni bir dönecek yolcu san, yeter!*³⁶⁷

1.1.13. Mehmet Âkif Ersoy

Mehmet Âkif Ersoy, 1920-1924 yılları arasında Ankara'dadır. Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Burdur milletvekili olarak görev yapar. Mehmet Âkif, Millî Mücadele hareketinin manevi öncülerinden biridir. Millî Mücadele saflarında yer almak için Ankara'ya gelen Âkif, çeşitli bölgeleri dolaşarak halkı aydınlatmaya çalışır. Vaaz ve nasihatleriyle mücadelenin önemini dile getirir. Her gittiği yerde büyük ilgiyle karşılanır. Konuşmalarıyla milletin hissiyatına, ruhuna hitap eder.

Mehmet Akif, Anadolu'ya geçmeden önce, Balıkesir'de *Ses* adlı haftalık bir gazete çıkaran yakın dostu Hasan Basri Çantay'ın daveti üzerine, Ocak 1920'de Balıkesir'e gider. 6 Şubat 1920 günü Balıkesir Zağnos Paşa Camii'nde meşhur bir konuşma yapar. Camiyi dolduran binlerce Balıkesirlinin heyecan ve gözyaşları arasında kürsüden iner. Mehmet Âkif, resmî izin almadan Balıkesir'e gittiği ve orada Millî Mücadele lehinde konuşmalar yaptığı için İstanbul dönüşünde başkâtibi bulunduğu Darü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'deki³⁶⁸ görevine 3 Mayıs 1920 tarihi itibarıyla son verilir.³⁶⁹

16 Mart 1920'de İstanbul İngilizler tarafından fiilen işgal edilince Mehmet Âkif İstanbul'da kalmanın millî birlik ve beraberliğe bir yarar sağlamayacağı kanaatiyle Anadolu'ya geçmeye karar verir. Mehmet Âkif, bu düşünceler içerisinde iken Ankara'dan, Mustafa Kemal Paşa'dan bir davet alır. Mustafa Kemal Paşa, Millî hareketin manevî cephesini güçlendireceği düşüncesiyle *Sebilürreşad*'ın Ankara'da yayınlanmasını ister ve bu isteğini Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey vasıtasıyla Mehmet Âkif'e iletir.³⁷⁰

³⁶⁷ *Düşen Yıldızlar*, Sanat Eserleri Serisinin İkinci Kitabı, Yeni Matbaa, İstanbul 1956, s. 33.

³⁶⁸ Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye, 1918-1922 yılları arasında şeyhülislâma bağlı bir kuruluş olup, İslâm akademisi hüviyetiyle, meselelere İslâmî çözümler aramak maksadıyla oluşturulur. Osmanlı Devleti'nin düşmana karşı ölüm-kalım mücadelesi verdiği dönemde, toplumun ahlâk ve inançlarını zararlı etkilerden korumak da bu kurumun görevleri arasındadır. Bir başkan ve dokuz üyeden oluşan teşkilatta, toplam yirmi sekiz kişi görev almıştır. Mehmet Akif, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'nin başkâtibidir. Elmalılı Muhammed Hamdi, Mehmet Akif ve Ferid (Kam) başta olmak üzere, üyelerinin Millî Mücade'ye katılmak üzere Ankara'ya gitmesiyle müessese dağılır. 21 Ekim 1922'de yapılan toplantıda, kurumun ilmî faaliyetlerine son verdiği açıklanır. Sadık Albayrak, "Dârü'l-i Hikmeti'l-İslâmiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.8, s. 506-507.

³⁶⁹ M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2011 İstanbul, s.82.

³⁷⁰ Düzdağ, 92.

Ankara'dan aldığı bu davet üzerine Anadolu'ya geçmeye karar veren Mehmet Âkif, düşüncesini arkadaşı Eşref Edip'le paylaşır. Ona, Ankara'ya hareket edeceğini, bundan kimseye bahsetmemesi gerektiğini, kendisinin de *Sebilürreşad* klişesini alarak arkadan gelmesini, Meşihat'takilerin de millî hareket aleyhine bir şey yazmamalarını tembihler. Âkif, Nisan ayının ikinci haftasında on iki yaşındaki oğlu Emin ile birlikte İstanbul'dan ayrılır. Yolcular, Üsküdar'dan faytonla yola çıkıp Kısıklı üzerinden Alemdağı'na gelirler. Burada Millî Mücadele'ye katılmak isteyenlerin toplandığı bir çiftlikte atlara biner ve bir süvarinin refakatinde yola koyulurlar. Geceyi bir köyde geçirip İzmit ile Adapazarı arasında Kuvva-yı Milliye'ye cephane götüren bir kafileye katılırlar. Geyve yakınlarında Ankara'ya gitmeye çalışan Kuşçubaşı Eşref ve Yenibahçeli Şükrü Bey de onlara katılır. Mehmet Âkif, oğlu Emin, Ali Şükrü, Kuşçubaşı Eşref ve Yenibahçeli Şükrü Bey diğer gruptan ayrılarak beş kişilik bir kafile halinde demiryolundan dekovil ile Ankara'ya gelir.³⁷¹ 10 Nisan 1920'de İstanbul'dan başlayan yolculukları 24 Nisan 1920'de öğle vakti Ankara'da sonlanır.³⁷² Mithat Cemal Kuntay, Âkif, yolculuğun bir kısmını yürüyerek tamamladığını belirtir.³⁷³

Mehmet Âkif, Ankara hakkındaki ilk izlenimlerini, ölümünden kısa bir süre önce kendisini hastanede ziyaret eden Feridun Kandemir'e aktarır. Her ne kadar üzerinden zaman geçmiş olsa da Mehmet Âkif'in net bir şekilde ifade ettiği izlenimler tamamen Millî Mücadele çerçevesindedir:

“Ankara... Kaynıyordu... Heyecan ve helecan içinde... Kimsede kendini düşünecek hal yok. Her sabah, bir başka Ankara olurdu orası... Her gün, bir gün evveli arardı sanki insan. Güneş bile, sanki bir gün evvelkinden daha az parlak doğardı... Sönmeğe doğru giderdi. Hiçbir şey kalmamış gibi idi kimsede... Lâkin o hava içinde kimsenin. “Eh artık herşey bitti” diye tam ye'se düştüğü hamdolsun görülmedi. Hayır, asla ye'se düşmedik. Zaten başka

³⁷¹ Ziyad Ebuzyiya, “Âkif'i İlk ve Son Ziyaretim”, *Türk Edebiyatı, Mehmet Âkif Anıt Sayısı*, Aralık 1986, 158. Sayı, s.40.

³⁷² Mehmet Âkif, ayağının tozuyla Meclis'in öğleden sonraki oturumuna katılır. Ali Şükrü Bey, müzakereler sırasında Mehmet Âkif'in Ankara'ya geldiği müjdesini verir. Meclis'in zabıt ceridelerinden aktaran Düzdağ, 93.

³⁷³ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif*, Timaş Yayınları, İstanbul 1997, s. 146. Bizzat katılmış biri olarak Emin Akif Ersoy da hatıralarında İstanbul-Ankara yolculuğuna yer verir. Emin Akif Ersoy, *Babam Mehmet Akif, İstiklâl Harbi Hatıraları*, Hazırlayan Yusuf Turan Günaydın, Kurtuba Kitap, Ankara 2010.

türlü çalışabilir mi idi? Ne topumuz vardı, ne tüfeğimiz. Fakat imanımız büyüktü.”³⁷⁴

Mehmet Âkif ve oğlu Emin’in meşakkatli yolculuğuna Ali Şükrü Bey İstanbul’dan itibaren refakat eder. Ankara’ya ulaşınca ilk iş olarak onları Meclis’e götürür. Meclis’in bahçesinde karşılaştıkları Mustafa Kemal Paşa, Mehmet Âkif’e “*Sizi bekliyordum efendim, tam zamanında geldiniz.*” der ve en kısa zamanda ziyaretine geleceğini söyler.³⁷⁵

Âkif’in Ankara gelişi, 29 Nisan 1920 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde haber olarak da verilir:

“İslam Şâiri Âkif Bey –Pek hassas ve ulvî İslâm şairi Mehmet Âkif Bey dahi İstanbul’dan çıkararak birkaç gün evvel Ankara’ya muvâsalat eylemiştir. İlhamât-ı şâirânesinin menba-i aslîsi bilhassa hamiyet-i dîniye ve gayret-i vataniyesinde olan bu güzîde İslam şairi, bir şahsiyet-i mümtazdır. Millet’in giriştiği mücâdele-i vatanperverâne İslam şairi Mehmet Âkif Bey’in himmet-i hamiyet-kârânesinden pek çok feyiz ve kudret alacaktır. Şâir-i hakîm-i İslâm’ın önümüzdeki Cuma günü halka bir mev’ize îrâd buyuracağını memnuniyetle haber aldık.”³⁷⁶

Âkif, Ankara’da hiç vakit geçirmeden kendisinden beklenen hizmeti yerine getirmeye ve vaazlarıyla halkı aydınlatmaya başlar. Mehmet Âkif, Meclis tarafından oluşturulan İrşat Heyeti’nin içinde yer alır. Halkı, Millî Mücadele etrafında birleşmeye çağırır. Âkif, bu vazifeyi yalnız Ankara’da değil, Ankara merkez olmak üzere bütün İç Anadolu vilayetlerinde yerine getirir. Bu vazife ile Eskişehir, Burdur, Sandıklı, Dinar, Antalya, Afyon, Kastamonu ve Konya’ya gider.³⁷⁷

Çok geçmeden, Burdur’dan seçilmiş olan bir milletvekilinin istifası ile Mehmet Âkif’in milletvekilliği gündeme gelir. Mustafa Kemal Paşa, Konya vilayeti vali vekili ve kolordu komutanı Albay Fahrettin Altay Bey’e çektiği telgrafla istifa eden Burdur milletvekilinin yerine Mehmet Âkif’in seçilmesine yardımcı olunmasını ister. Neticede

³⁷⁴ Feridun Kandemir’in hastane ziyaretine Ziyad Ebuzyiya da eşlik eder. Alıntı Ziyad Ebuzyiya’nın şu yazısından yapılmıştır: Ziyad Ebuzyiya, “Âkif’i İlk ve Son Ziyaretim”, *Türk Edebiyatı, Mehmet Âkif Anıt Sayısı*, Aralık 1986, Sayı 158, s.40.

³⁷⁵ Düzdağ, 93.

³⁷⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, no. 25, 29 Nisan 1336 (1920). Nakleden Düzdağ, 96.

³⁷⁷ Düzdağ, 99.

Âkif o sıralarda Konya'da iken Burdur'dan milletvekili seçilir.³⁷⁸ Ancak bunu Ankara'ya döndüğü zaman öğrenir. Âkif'in Burdur milletvekilliği 5 Haziran 1920'de kesinleşir.

Kastamonu'da kaldığı süreçte *Sebilürreşad* dergisini Kastamonu'da çıkarmaya devam eden Âkif, 25 Aralık 1920'de Eşref Edip'le birlikte Ankara'ya döner. Âkif'in Kastamonu ve ilçelerindeki hitabeleri Ankara'ya da tesir etmiştir. Nasrullah Camii kürsüsünden Sevr Muahedesi'nin öldürücü mahiyetini anlattığı hitabe basılarak Garp cephesinde dağıtılır.³⁷⁹

Eşref Edip'in naklettiğine göre Ankara'ya bu gelişlerinden bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa, Âkif'le kendisini Ankara istasyonunun küçük bir odasında kabul ederek bir saat kadar görüşür. Bu görüşme sırasında Mustafa Kemal Paşa onların İstanbul'dayken de Millî Mücadele'ye yaptıkları hizmetleri bildiğini belirttikten sonra konuşmasını şöyle sürdürür:

*“Kastamonu'daki vatanperverane mesainizden çok memnun oldum. Serv Muahedesi'nin memleket için ne feci bir idam hükmü olduğunu Sebilürreşad kadar hiçbir gazete memlekete neşredemedi. Manevi cephemizin kuvvetlenmesine Sebilürreşad'ın büyük hizmeti oldu. Her ikinize de bilhassa teşekkür ederim.”*³⁸⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere *Sebilürreşad* Millî Mücadele için önemli bir dergidir. İstanbul'daki yayın hayatına yedi aylık bir ara verdikten sonra 25 Kasım 1920'den itibaren Kastamonu'da tekrar çıkmaya başlar. Burada çıkan üç sayı (464, 465 ve 466. sayılar) Mehmet Âkif'in Nasrullah Camii'nde ve Kastamonu'nun kazalarında yaptığı konuşmaları içerir. Dergi 3 Şubat 1921 tarihli 467. sayısından itibaren Ankara'da çıkmaya başlar. 24 Eylül 1921 tarihli 490. sayı hariç 467-527 numaralı sayıların tamamı Ankara'da basılır.³⁸¹

Mehmet Âkif, Millî Mücadele'nin moral değerlerini vurgulayan İstiklâl Marşı'nı Ankara'da iken yazar. Erkân-ı Harbiye'nin isteği üzerine Maarif Vekâleti 7 Kasım 1920'de gazetelere bir yarışma ilanı verir. İlanda İstiklâl Marşı yazma yarışması açıldığı, kazanan güfte ve besteye beş yüzer lira mükâfat verileceği bildirilir. Yarışmaya yedi

³⁷⁸ Düzdağ, 98.

³⁷⁹ Düzdağ, 101-109.

³⁸⁰ Aktaran Düzdağ, 108.

³⁸¹ Düzdağ, 109.

yüzden fazla şiir katılır. Fakat hiç biri istenilen hissi uyandırmaz. O dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi, Mehmet Âkif'e başvurursa da para için şiir yazmak istemeyen Âkif, teklifi reddeder. Kazansa da kendisine para verilmeyeceği söylenince Âkif, şiiri yazmaya razı olur.³⁸² İstiklâl Marşı 1 Mart 1921'de Meclis'te okunur, 12 Mart'ta resmen kabul edilir. İlk olarak da *Sebilürreşad* dergisinin 468. sayısında neşredilir.

İstiklâl Marşı'nın ardından 1921 yılında Mehmet Âkif'in iki şiiri daha yayımlanır. Bu şiirler, 15 Nisan'da çıkan "Süleyman Nazif'e" adlı şiir ile 17 Mayıs'ta çıkan "Bülbül" şiiridir. "Süleyman Nazif'e" şiiri, Malta'da sürgünde olan Süleyman Nazif'in Ankara'ya gönderdiği ve 1 Aralık 1920 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlanan manzumesine istinaden yazılmıştır. "Bülbül" ise Bursa'nın düşman işgaline uğradığı haberi üzerine Mehmet Âkif'in gözyaşları içinde yazdığı şiiridir.

Mehmet Âkif, Ankara'ya geldiği ilk günlerde Ziraat Okulu'nun çiftlik binasında, ardından Tâceddin Dergâhı'nda kalır.³⁸³ Ailesini Ankara'ya getirmek isteyip uygun ev bulamayınca onlar için Kastamonu'nun Olukbaşı semtinde bir ev kiralar.³⁸⁴ Ankara'da, Tâceddin Dergâhı'nın bulunduğu mahallede, Çakal Hoca'nın evini kiraladıktan sonra ailesini Kastamonu'dan getirir. Ailesi geldikten sonra da Âkif, Tâceddin Dergâhı'ndaki sohbet toplantılarına katılmaya devam eder.³⁸⁵

Mehmet Âkif'in Ankara'daki günleri okumakla, okutmakla, yazmakla çoğunlukla da dinlemekle geçer. Tâceddin Dergâhı'nda, sabahları öğrencilerle, ardından arkadaşlarıyla, akşamları ise misafirleriyle yaptığı ilim-irfan sohbetleri, Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'daki öğrenciler ve sanatçılar arasında rağbet gören ortamlardır. Mehmet Âkif'in sohbetlerinden faydalanmak isteyen Mahir İz, Hayri Bey'in aracılığıyla bu isteğine kavuşur. Sohbetlerde, Şeyh Sâdi'nin *Bostan*'ını, tasavvufî bir eser olan *Şems-*

³⁸² Ödülü almak istemediğini belirtmesine rağmen Âkif'e paranın çıkışının yapıldığı ve istediği şekilde kullanmakta özgür olduğu bildirilir. Bunun üzerine beş yüz lirayı alan Mehmet Âkif, ödülü Darü'l-Mesâî'ye bağışlar. Hilâl-i Ahmer'e bağlı bir cemiyet olan Darü'l-Mesâî, kadınlara ve çocuklara iş öğretmek onları kalkındırmayı amaçlayan bir müessesedir. (Düzdağ, 110.) Mahir İz ise, ödülü Sarıkışla Hastanesi'ndeki yaralı gazilere hibe ettiğini yazmaktadır. İz, 129.

³⁸³ Atatürk döneminde Ankara'ya gelen edebiyatçıların hangi adreslerde yaşadıklarını gösteren bir kültür envanteri mevcut değildir. Son yıllarda farklı illerde toplam sekiz adet edebiyatçı evi müze haline getirildi. Ankara'da Mehmet Âkif'in Millî Mücadele döneminde ikamet ettiği Tâceddin Dergâhı bunlardan biridir. (Alpaslan Aliğaoglu- Mehmet Narlı, "Edebî Miras Turizmi ve Türkiye'de Edebî Mekânlar", *Bilig*, Kış 2012, S. 60, s. 8. Tâceddin Dergâhı, bir edebiyat mahfili olarak Mekânlar başlığı altında ele alınacaktır.

³⁸⁴ Arif Nihat Asya, Kastamonu Lisesi'nde öğrenci iken Âkif'in ailesini ziyaret için Kastamonu'ya geldiğinde görüşüklerini ifade eder. Arif Nihat Asya, *Çekirdek*, c.2, Ötügen Yayınları, İstanbul 1976, s.37'den aktaran Düzdağ, 102.

³⁸⁵ Düzdağ, 103.

i Mağribî Divânı 'nı ve *Harâbat* 'tan Farsça müntehabâtı okuduklarını belirten İz, Alfonse Daudet' nin *Değirmenimden Mektuplar* adlı eserini de Fransızcasından okuttuğunu söyler. Okumaları eskilerin “*kıraat'üt-tâlibi al'el-üstad*” dedikleri şekilde gerçekleşir. Yâni talebeler okur, Mehmet Âkif dinler ve yanlışları düzeltir.³⁸⁶

Sabahları öğrencilerin dersi bitince Âkif, Balıkesir Mebusları Hasan Basri (Çantay) Bey ve Müftîzâde Abdülgafûr Efendi ve arkadaşlarına *Muallâkat* okutur. Öğleden sonra Meclis'e gelen Âkif'in müzâkereler başlayınca kadar Fransızca bir eseri tercüme ettiğine şahit olurlar. Gece yatsıdan sonra da yine Tâceddin Dergâhı'nın müdavimlerinden Hâriciye Hukuk Müşâviri Münir (Ertegün) Bey'e *Hâfiz Divânı*'nı okutur.³⁸⁷ Bir akşam Tâceddin Dergâhı'na giden Mahir İz, Mehmet Âkif'i sedirin üstünde bağdaş kurmuş, Münir Bey'i de karşısındaki bir yer minderinde diz çökmüş, elinde *Hâfiz Divânı* okurken bulur. Kendisi de kapının yanındaki bir yer minderine oturup, dinlemeye başlar. Münir Bey'in duraklamalarında, Âkif'in gazeli kaldığı yerden aldığına ve ezbere tamamladığına birkaç kez şahit olur. Âkif Bey'in hâfızasına hayran kalan Mahir İz, ertesi sabah bu beğenisini kendisine ifade eder. Mehmet Âkif daha önce on yedi kişiye daha okuttuğu için metne hâkim olduğunu söyler.³⁸⁸

Ankara'daki vaktini boş işler için harcamayan Âkif'in abes ve manasız sözden sıkıldığı da, şaire dair hususlar arasında zikredilir. Mahir İz, anılarında Mehmet Âkif'in elinde tashih kâğıtları görür. Dikkatlice baktığında Mehmet Âkif'in *Asım*'dan bir sayfayı tashih ettiğini ve sayfayı boş yer kalmayacak derecede doldurduğunu fark eder. *Safahât*'ın akılcı üslubunu çok beğenen İz, Mehmet Âkif'in şiirlerinde bu kadar düzeltme beklemediği için şaşırır. Kendisine bu hususu söyleyince: “*Sen ne diyorsun? Bir kelime için bir hafta düşündüğüm olur*” diye cevap verir.³⁸⁹

Âkif'in TBMM'den bir hatırasını da, Dr. Adnan Adıvar, Hasan Basri Çantay'a anlatır. Bir gün Yusuf Akçura ile Adnan Adıvar bir yabancı gazeteyi alarak Âkif'in yanına giderler. Gazetede Pierre Loti'nin, Türkiye'ye ait bir yazısı vardır. Yazının tercümesini Mehmet Âkif'ten rica ederler. “*Hayhay!*” diyerek hemen işe koyulur.

³⁸⁶ Mahir İz, *Yılların İzi*, 124.

³⁸⁷ İz, 125.

³⁸⁸ İz, 125.

³⁸⁹ İz, 125.

Gazeteyi Meclis sırasının üstüne koyup âdetâ Türkçe bir eseri dikte ettiriyormuş gibi, tercümesini hemen Adnan Adıvar'a yazdırır.³⁹⁰

Mehmet Emin Erişirgil, *Mehmet Âkif* adlı kitabında şairin hayatında Tâceddin Dergâhı'nın önemli bir yeri olduğunu belirtir. Erişirgil, Mehmet Âkif'in Ankara'da bulunduğu dönemdeki hayatının “*mütemadî saadet*” devresi olarak nitelendirir. Âkif'in mutluluğunun Tâceddin Dergâhı'nda kaldığı odanın konforu veya manzarası gibi maddî unsurlardan kaynaklanmadığını ifade eder. Erişirgil'e göre Âkif'in mutluluğu ülkenin kurtuluşunu hedefleyen fikrî sebeplere bağlıdır:

*“Âkif bir kere Ankara'da istediği düşünce birliğini, ideal birliğini bulmuştu; herkes: Ya öleceğiz, ya müstakil yaşayacağız, diyordu. Millî Hükûmet kurulduktan sonra bu tek hedef dışında fikir besleyenler, fısıldama halinde bile düşüncelerini yayamıyorlardı. En koyu mandacılar da eski inanlarını unutmuşa benziyorlardı da canla ve başla bu millî ideal için çalışıyorlardı.”*³⁹¹

Millî Mücadele Dönemi'ndeki Ankara'yı İslâmiyet'in ilk yılları ile örtüşüren Mehmet Âkif, o dönemde Ankara'da bulunan diğer sanatçılardan farklı bir değerlendirmenin de sahibidir. Erişirgil, Mehmet Âkif'in bu fikrini şöyle ifade eder:

*O, Ankara'da İslamlığın ilk devrindeki eşitliği de bulduğunu sandı: İki muhallebiciden birine yahut iki lokantadan birine gittiniz mi, milletvekillerini de, bakanları da orada bulurdunuz. O zaman başka bir muhallebici veya lokantaya benzer başka bir yer yoktu ki... Kendi oturduğun oda, o sıralarda bulunabilecek yerlerin en iyilerindendi. (...) Bu hâl ona Ömer'in adaletini kuruyoruz, zannını verdi. Bu kadar da değildi. O sanyordu ki, diğer müslüman milletlere de biz örnek oluyoruz: İstiklâlin ancak böyle elde edilebileceğini göstererek... Ona göre, bunun delilleri de vardı. İlk defa Ankara'ya kim elçi göndermişti? Afganistan, yani bir İslâm devleti. Anadolu savunmasından en çok sevinen kimdi? Hind Müslümanları, yani kölelikten kurtulmak isteyen dindaşları.”*³⁹²

³⁹⁰ Aktaran Ahmet Kabaklı, “Mehmet Âkif'in Kültür Çevreleri”, *Türk Edebiyatı, Mehmet Âkif Anıt Sayısı*, Aralık 1986, S. 158, s.8.

³⁹¹ Mehmet Emin Erişirgil, *Mehmed Âkif, İslamcı Bir Şâirin Romanı*, Ankara 1956, s. 427.

³⁹² Erişirgil, 428-429.

Tâceddin Dergâhı'nın tek konuğu Mehmet Âkif değildir. Kendisi gibi İstanbul'da iken Dârü'l-Hikmeti'l-İslamiyye'de görevli olup da, bu kurumun kapanması üzerine Ankara'ya gelen ve Mehmet Âkif'le birlikte dergâhta kalan diğer bir isim Ömer Ferit Kam'dır. Mehmet Âkif, Ömer Ferit Kam'ı Mahir İz'e şu şekilde takdim eder: “Ankara'ya bir adam geliyor, fevkalâde bir zekâ sahibidir. Sarıgüzel yangınından sonra, ona komşu olmak için evimi Beylerbeyi'ne naklettim”³⁹³ Böyle bir hocadan faydalanmak için kendisini Tâceddin Dergâhı'nda ziyaret eden Mahir İz, Ömer Ferit Bey'i sedirin bir köşesinde oturur vaziyette bulur. Hal hatır faslından sonra Ömer Ferit Bey kendisine bir kâğıt uzatır. Kâğıtta Ömer Ferit Bey'in Farsça yazdığı bir şiir vardır.³⁹⁴

Bir başka gün yazdığı bir naatı istinsah etmesi için Mahir İz'e veren Ömer Ferit Bey, akşam yemeğinde telaşla İz'in evine gelir ve bir mısraı düzeltmesini ister. Şiirin:

Ferîd-i bînevâyı defter-i uşşâkına kaydet

Budur senden niyâz-ı kalb-i şeyda Yâ Resûlallah

beyitinde geçen “kaydet” kelimesini, Peygambere emir verdiği hissine kapılarak, terbiyesizlik olarak değerlendirmiş ve mısraı şu şekilde değiştirmiştir:

*Ferîd-i bînevâ da defter-i uşşâkına geçsin*³⁹⁵

Mahir İz'in Ömer Ferit Bey'le olan diğer bir anısı da bir Ankara gezintisi münasebetiyedir. Mahir İz, bir sabah Atpazarı'na çıkmak isteyen Ömer Ferit Bey'e yol arkadaşlığı yapar. At Pazarı'na çıkan dik yokuşu tırmanırken dönüp arkasına bakan Ömer Ferit Bey, “şuraya bak, kuyu gibi” der. Sonrasında hemen,

Uğradık zannederim bir gönül âhına biz

Nereden düştük İlâhî bu belâ çâhına biz.

beyitini söyler.³⁹⁶ Anlaşılan o ki Ferit Bey'in Ankara hakkındaki düşünceleri menfidir.

Tacettin Dergâhı'nın şeyhi politikaya meraklıdır, fakat Meclis'te değildir. Âkif'in politikacı tarafı yokken Meclis'te olması, ev sahibinin hakkına tecavüz ediyormuş hissini verir. Âkif, ev sahibine karşı bunun mahcubiyetini yaşar, “Bu iş yanlış oldu; onun

³⁹³ İz, 147.

³⁹⁴ İz, 145.

³⁹⁵ İz, 148.

³⁹⁶ İz, 149.

postunda ben oturacaktım; Büyük Millet Meclisi'ndeki benim yerimde de o oturacaktı." der.³⁹⁷

Mithat Cemal Kuntay'a göre Âkif'in dört senelik milletvekilliği dört senelik bir sükûttur. Meclis zabıtlarında Âkif'in konuşmasına çok az rastlanır. Mehmet Âkif nüktedan kişiliği ile bu tutanaklara yansımıştır. Bütçe görüşmelerinde, mazbata muharriri "*memurîn*" kelimesini "*memureyn*" diye okuyunca Âkif oturduğu sıradan haykırarak "*memureyn olsa şekerle besleriz*" der.³⁹⁸ Millî Mücadele'nin insan kaynakları bakımından ne kadar kısıtlı olduğunu aktarması bakımından Mehmet Âkif'in nüktesi önemlidir.

Mart 1921 tarihinde Anadolu'da bir İslam Kongresi toplanması için bir hazırlık komisyonu kurulur. Komisyonunda Mehmet Âkif, Şer'îye Vekili Mustafa Fehmi, Eşref Edip ve Meclis başkâtibi Recep Bey vardır. Heyet, ilk toplantısını 19 Mart'ta Ankara istasyon binasının küçük bir odasında yapar. Başkanlığa Mustafa Fehmi seçilir. Bu toplantıda İslam ülkelerine bir çağrı yazısı gönderilmesi ve bu yazıyı Mehmet Âkif ile Eşref Edip'in yazması kararlaştırılır. Fakat bu proje ülkenin içinde bulunduğu savaş ortamı nedeniyle gerçekleştirilemez.³⁹⁹

Arka arkaya kazanılan zaferlerden sonra gelen Kütahya-Eskişehir mağlubiyeti (10-24 Temmuz 1921) sonunda Eskişehir, Kütahya, Afyon gibi stratejik önemi bulunan şehirlerin Yunanlıların eline geçmesi, yurttan büyük bir hayal kırıklığına sebep olur. Ailesini Ali Şükrü Bey'in ailesiyle birlikte Kayseri'ye gönderen Âkif, oğlu Emin'i "*Benim öldüğüm yerde oğlum da ölsün.*" diyerek yanında alıkoyar. Eşref Edip'e de "*Sen klişeyi al, Kayseri'ye git. Sebilürreşad'ı orada çıkar. Arkamızdaki Müslümanlar yeise ümitsizliğe düşmesinler. Sakarya inşallah düşmana mezar olacak.*" der.⁴⁰⁰ Sebilürreşad klişesi ile birlikte Kayseri'ye gitmiş olan Eşref Edip, Sakarya Zaferi'nin ardından iki buçuk ay sonra malzemeleri ile birlikte Ankara'ya döner.

Mehmet Âkif'i Ankara'ya bu kadar bağlayan Kurtuluş Savaşı'na duyduğu inanç olsa gerektir. Arkadaşlarının ısrarı üzerine, seksen yaşındaki annesini kağnı arabasına bindirip Kayseri'ye göndermek zorunda kaldığı günlerde dahi Mehmet Âkif'in bu inancı

³⁹⁷ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif*, Timaş Yayınları, İstanbul 1997, s. 146.

³⁹⁸ Kuntay, 192.

³⁹⁹ Düzdağ, 117.

⁴⁰⁰ Eşref Edip, 163.

sarsılmaz. Sakarya Harbi'nin en sıcak çatışmaların yaşandığı, top seslerinin Kuyulu Kahve'den duyulduğu zamanlarda Mehmet Âkif, Ankara'da ölümü göze alarak bekler.

İstanbul'da ülkenin kurtulacağına inanan halk için Ankara'da bulunan sanatçıların önemi bir kat daha artar. Milletvekilliği döneminde Ankara'dan İstanbul'a giden Mehmet Âkif, köprüde karşılaştığı bir tanıdığın kendisine sarıldığını, saçını sakalını öptüğünü belirtir. Olayı Mithat Cemal Kuntay'a aktaran Mehmet Âkif, adamın aslında kendisini değil, kendi suretinde Ankara'yı öptüğünün de farkındadır.⁴⁰¹ Kurtuluş ümidi ve vatan sevgisiyle hareket eden İstanbul halkı Mehmet Âkif'i bağrına basmıştır.⁴⁰²

1.1.14. Mehmet Emin Yurdakul

Mehmet Emin Yurdakul, Millî Mücadele'nin başında Anadolu'ya geçen isimlerden biridir. Yunan Harbi'nden itibaren çeşitli manzum ve mensur eserleriyle vatan savunmasına katkı sağlayan Mehmet Emin'e, Mustafa Kemal Paşa da teveccüh göstermiş, Ankara'ya davet etmiş, İnebolu'ya ulaştığı haberini alınca, kendisine şu telgrafi göndermiştir:

“İnebolu'da Millî Şairimiz Mehmet Emin Beyefendi'ye,

Türk milliyetperverliğinin ilahî mübeşşiri olan şiirleriniz, bugünkü mücahedimizin rûh-ı hamâsetine ufk-ı tulû olmuştur. Teşrifinizden duyduğum memnuniyeti beyân ile Sizi milletimizin mübarek babası olarak selamlarım.

1 Nisan 337

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

⁴⁰¹ Kuntay, 154.

⁴⁰² Sanatçıların Ankara'daki meslektaşlarına bakışının bu denli olumlu olduğunu söyleyemeyiz. Fazıl Ahmet, Ankara'ya geçen sanatçıların ikbal peşinde koştuklarını düşünerek onları hicveden şiirler yazar. Sanatçının şiirleri için bakınız: Ali Şükrü Çoruk, *Fazıl Ahmet Aykaç, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1999. Sabahattin Ali, *İçimizdeki Şeytan* romanında İstanbul aydınının Ankara'dan dönen sanatçıya bakış açısını küçümser. Roman kahramanı Ömer'in İstanbul'dan ayrılamayışının nedenini kültürel sebeplere bağlar: *“Bir fikir adamı, kafası adamakıllı teşekkül etmeden, İstanbul'dan ayrılamaz... Kültür merkezimiz, maalesef, şimdilik bir tane... Ve o da İstanbul... Dışarda dimağların inkişafının nasıl yavaşlayıp durduğunu görüyoruz.. Tatillerde gelen arkadaşlara bir bakmak kâfi...”* (Sabahattin Ali, *İçimizdeki Şeytan*, YKY Yayınları, İstanbul 2016, s. 135. Romanın ilk baskısı Remzi Kitabevi tarafından 1940 yılında yapılır.) Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* romanının kahramanı Adnan ise, Ankara'ya gitmek için davet bekleyen ve bu daveti bir fikr-i sabit haline getiren bir kahramandır. Kuntay, Mithat Cemal, *Üç İstanbul*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2015.

Mustafa Kemal"⁴⁰³

Hamdullah Suphi, Millî Mücadele Dönemi'nde hitabet gücüne güvendiği millî şairi Anadolu'ya, Türk'ün kurtuluş mücadelesini anlatmaya gönderir. Millî felâket günlerinden Mehmet Emin'in sanatına yansıyanlar 15 Mayıs 1920 (1336)'de yazdığı "Aydın Kızları" ile 5 Temmuz 1921 (1337)'de kaleme aldığı "Vur" adlı manzumelerdir.⁴⁰⁴ Savaşın zaferle sonuçlanmasının ardından Mehmet Emin, iki dönem Şebinkarahisar, iki dönem Şanlıurfa mebusu olarak Ankara'daki mesaisini Meclis çatısı altında devam ettirir.⁴⁰⁵

Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'nın modern bir şehir olması için plânlanan çalışmaların içerisinde yer alan Mehmet Emin, 4 Kasım 1927'de, Cumartesi günü, Ankara'da dikilen Zafer Abidesi'nin açılış töreninde, "Zafer ve İnkılâb" şiirinden parçalar okur.⁴⁰⁶

Adile Ayda'nın hatıralarında Mehmet Emin Yurdakul, 1927-1931 yılları arasında Ankara'da sık sık görüştükları değerli bir misafirdir. Yurdakul, Türk Ocakları'nda görevlidir. Sadri Maksudî Arsal ise Türk Ocakları İlim ve Hars Heyeti'nde üyedir. Her ikisi de Atatürk'ün sofrasının davetlileri arasındadır. Yurdakul, ailesini Ankara'ya getirmediği için Belvü Palas Otel'i'nde kalır. Adile Ayda'nın belirttiğine göre ayın iki haftasını Ankara'da iki haftasını İstanbul'da geçirir.⁴⁰⁷

Mehmet Emin Yurdakul, vefatından bir yıl önce kendisiyle yapılan bir mülâkâтта "Millî Destan", "Devrim" ve "Ankara" adında basılmamış üç şiiri olduğunu, bu şiirlerden "Millî Destan"ı Türk Ordusu'na, "Devrim"i Türk Milleti'ne, "Ankara"yı da Türk Gençliği'ne armağan ettiğini ve bu üç şiirin kendisinin vasiyetnamesi hükmünde olduğunu söyler.⁴⁰⁸ "Halk" adlı uzunca şiirinin başındaki "Cumhuriyet Destanına Giriş" ifâdesine dayanarak Fevziye Abdullah Tansel, Mehmet Emin Yurdakul'un Atatürk'ün

⁴⁰³ Önder Göçgün, "Atatürk ve Millî Şair Mehmet Emin Yurdakul", *Edebiyat Dünyası ve Atatürk*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınlar, Ankara 1995, s. 114.

⁴⁰⁴ Kalbleri vatan aşkıyla dolu olan Aydın kızlarını tasvir ettikten sonra, düşmanlar tarafından uğradıkları saldırılara karşı kendilerini kahramanca savunan kızların yurt sevgilerini dile getirdiği şiirlerine, Millî Ordu'ya ithaf ettiği "Vur" başlıklı kahramanlık şiirini de ekleyerek Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'da kitaplaştırır. Mehmet Emin, *Aydın Kızları*, Ankara 1337/1921.

⁴⁰⁵ Yusuf Ziya Ortaç, *Bir Varmış Bir Yokmuş Portreler*, Akbaba Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1963, s. 117

⁴⁰⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, yıl 8, nu. 2273, 5 Teşrinisânî/ Kasım, 1927.

⁴⁰⁷ Adile Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken (Edebî Hâtıralar)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1984, s. 23.

⁴⁰⁸ Söz konusu mülâkât: İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Mehmed Emin Yurdakul ile Görüşüm", *Yeni Adam*, nu. 452, 26 Ağustos 1943. Buradan aktaran Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri I, Şiirler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969, s. XLIX.

beklediği “Cumhuriyet Destanı”nı yazmayı tasarladığı, “İstiklâl Destanı”, “Kurtarıcı”ya, “Devrim” adlı şiirlerin de bu destanın muhtelif parçaları olduğunu düşünmektedir. “İstiklâl Destanı”ndaki otuz dört, “Kurtarıcıya”daki yirmi dördlüğün “Mustafa Kemal” adlı şiirinde tekrarlanmış olması da, millî şairin ömrü vefâ etmediği için destanını tamamlayamadığı kanâatini kuvvetlendirmektedir.⁴⁰⁹

Türk Gençliği’ne ithâf ettiği *Ankara*⁴¹⁰, şâirin hayatta iken basılmış son eseridir. Kitapla aynı adı taşıyan uzunca *Ankara* şiirinde Mehmet Emin Yurdakul, Ankara’yı konu alan diğer şiirlerden farklı olarak Ankara’yı tarihî süreç içerisinde ele alarak başlar.

Ankara, gerçektir çok yüzler gördü;

Bu şehri zabt için fâtilhler seçti.

Bu şehir, başlara çelenkler ördü;

Bu şehrin içinden alaylar geçti.

Tarihte Ankara’nın defalarca el değiştirdiğinden bahsederken, “*Bu şehir, başlara çelenkler ördü*” mısraıyla Roma Dönemi’ne, “*Bu şehrin içinden alaylar geçti*” mısraıyla da Haçlı Ordusu’nun şehirden geçişine telmihte bulunan Mehmet Emin Yurdakul, ikinci dörtlükte sözü 27 Aralık 1919’a getirir.

Lâkin ey Atatürk, bu ünlü şehre,

Sana eş bir yiğit ayak basmadı;

Târihi yazan el burda bir kerre,

Adına benzeyen bir ad yazmadı.

Savaşın acı yüzüne değindiği dörtlükte Mehmet Emin, Atatürk’ün -*Sezar rûhu taşıyanlar* gibi- yaşlılara zulmetmediğini, kadınları ve çocukları öldürmediğini söylerken, Rumların Anadolu’da yaptığı zulümlere dikkat çeker. Devamında Atatürk’ün, Cumhuriyet’i Ankara’da kurmakla şehre ün kazandırdığına, çölün içinden güzel bir memleket çıkardığına, fen ve sanat dallarındaki gelişmelerle Ankara’yı bir fikir beldesine dönüştürdüğüne, renk ve nakışlarla süsleyerek dehasını gösterdiğine, eskiyi yıkıp

⁴⁰⁹ Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Emin Yurdakul’un Eserleri I, Şiirler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969, s. LX.

⁴¹⁰ Mehmet Emin Yurdakul, *Ankara*, İstanbul 1939.

geleceğin rûhunu yakaladığına, taassubu ve cehaleti yıkarak yeni dünyanın öncüsü olduğuna, fikri hür, vicdani hür gençler yetiştirmek için devrimler yaptığına değinir.

Mehmet Emin, şiirin devamında özelliklerine yer verdiği Atatürk'ü, destanî vasıflarla donatır:

*Denizin şahlanan dalgalarını,
Göğsünün bir engin hamlesi yaptın;
En kızgın bir çölün sert rüzgârını,
Hummâlı ruhunun bir sesi yaptın.*

*Ağzından bir yangın alevi gibi
Ateşler saçacak sayha istedin;
“Efsâne asrının bir devi gibi
“Ruhtaki ejderi boğ, öldür!” dedin.*

*İnsanın en gizli köşesindeki
Esrarlı kudreti sezip keşfettin;
Bu asrın “En büyük Hâlık!” dediği,
Bu yüce kudreti fikre öğrettin.*

Cumhuriyet'in “yeni” kavramı üzerine kurulduğunu göstermek için “yeni ülke”, “yeni zaman”, “yeni hayat”, “yeni dünya” tamlamalarını sık sık kullanan şair, bunların ancak ilimle, fenle ve sanatla mümkün olacağını söyler. Bunları başaran Atatürk'ü “yeni zamanın peygamberi” kabul eder.

Bu özelliklerle dolu yeni devir, kahramanı Atatürk olan yeni bir nesille ayakta durabilir. Bu nesil ki, yalancı tarihe inanmayan, istibdadla savaşıyor, çalışkan, yeni medeniyete değer veren, ahlaklı, akılcı, Atatürk'ün çizdiği yolda ilerleyen, “Tanrı'nın vaat ettiği cenneti” yeryüzünde yaşatmaya çalışan, Dante, Michelange, Leonar gibi Rönesans yapacak olan bir nesildir.

Mehmet Emin Yurdakul şiirin devamında sözü tekrar Ankara'ya getirir. Hacı Bayram Camii'nin yanındaki Ogust tapınağını, idealize edilen “yeni insan”ın mihrabı sayar:

*Öyle bir beldeye bânî oldun ki
Ogust'ün mabedi gölgede kalır;
Bu, senin, o yüksek hayâlindeki
“Hür insan” için bir yeni mihrâbdır.*

*Bir yeni Siyon'a, yeni Kudüs'e
Vahyeler sunacak ülkü Tûr'udur;
Ruyânın yolcusu olan herkese
Bir mevcûd-ı arz denen aziz yer budur.*

Şiirde, Atatürk'ün “kurduğu bu şehrin” herkesin özlemini duyduğu örnek bir şehir olduğu, Batı'da ve Doğu'da takdirle karşılandığı belirtilir.

*Lâkin bu yolcunun yerinde sana.
Bak, bugün bütün Garb alın eğiyor;
Denecek sözleri şu Ankara'na
Kaside yaparak inşâd ediyor.*

*Bak Şark da, bu yeni esrarlı şehrin
Ufkuna, “Kutlu yer!” diye bakıyor.
Uykudan uyanan Hindistan ve Çin,
Bu şehri takdisle buhur yakıyor.*

Hayli uzun olan Ankara şiiri⁴¹¹ Fevziye Abdullah Tansel tarafından, Mehmet Emin Yurdakul'un en zayıf eseri olarak görülür. Şâirin, Yunan, Balkan, Birinci Dünya

⁴¹¹ Tansel, 291-304. Şiir doksan bir dörtlükten oluşmaktadır.

Savaşı'nda ve Millî Mücadele sıralarında yazdığı millî ıztırapları duyuran mısralarından çok uzak bulunur.⁴¹²

Ankara, Mehmet Emin Yurdakul'un "Mustafa Kemal" şiirinde⁴¹³ de benzer özelliklerle yer almaktadır. Mehmet Emin, "Türk Milleti'ne" ithaf ettiği şiirinde, Mustafa Kemal Paşa'yı inkılâp peygamberi, tarih yapan sert bir kahraman, halâskâr, kutlu öncü, halkçı özellikleriyle ön plâna çıkarır. Şair, Ankara'yı yeni kurulan devletin mihrabı, siyaset ocağı, cumhuriyetin ve inkılâbın kaynağı olarak nitelendirir.

Bir yeni mihrâba masum, günahkâr

Herkesi Peygamber sesle çağırdı;

Kimde ki, dönmelik mürtedliği var,

"Bu yurdda yeri yok!" diye bağırdı.

Ankara şehrine, "Yeni devletin"

"Bir yeni siyâset ocağı!" dedi;

"Halka bir devr açan Cumhuriyetin

"Bir yeni inkılâb kaynağı!" dedi.

1.1.15. Memduh Şevket Esendal

Memduh Şevket Esendal, bilinen bir İttihatçıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkışımız, Sevr Antlaşması, İttihat ve Terakki Partisi'nin kendini feshedip ileri gelenlerinin yurt dışına kaçmaları, memleketin işgal edilmesi Memduh Şevket Esendal'ı zor durumda bırakır. Hakkında çıkan tutuklama kararı üzerine bir süre İstanbul'da saklanır. 1919'da iki arkadaşı ile birlikte İtalya'ya kaçar. Millî Mücadele'nin ilk günlerinde yurda dönen Memduh Şevket, Ankara'ya geçer ve Millî Mücadele'nin yanında yer alır.⁴¹⁴

⁴¹² Tansel, XLVIII.

⁴¹³ Tansel, 396-409.

⁴¹⁴ İsmail Çetişli, *Memduh Şevket Esendal*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 10-11.

Memduh Şevket ve arkadaşlarının Ankara'daki ilk günleri sıkıntı içinde geçer. Mustafa Kemal ile irtibat kurmak için yollar ararlar. Celal Bayar'ın hatıralarında Esendal ve arkadaşlarının bu günlerine dair şu bilgiler vardır:

“Ali İhsan Bey’le, Memduh Şevket Bey, arkadaşlarıyla birlikte Ankara’ya geçtiklerinde ilk önceleri toplu halde yaşıyor, toplu halde yemek pişiriyor idiler... Hatta maddî vaziyetlerinin bozukluğundan, bu sırada gelir sağlamak amacıyla, hamam bile işletmeye çalışmışlardı. Bana geldiler... Mustafa Kemal ile temas edemiyoruz bize delalet et, dediler.”⁴¹⁵

Celal Bayar, isteği geri çevirmemiş olacak ki Esendal, 1920’li yılların ortalarında başlayan hariciye görevini, bazı kesintilerle birlikte 1941 sonlarına kadar sürdürür. Azerbaycan Cumhuriyeti’nin kurulması üzerine açılan Bakü mümessilliği, Esendal’ın ilk dış görevidir. Esendal, bu göreve bizzat Mustafa Kemal’den aldığı bir davet mektubu ile atanır: *“Ruslar benden avamdan yetişmiş bir temsilci istediler. Aklıma sen geldin. Görüşmek üzere Ankara’ya bekliyorum. Mustafa Kemal”⁴¹⁶*

Esendal’ın Bakü temsilciliği 1920-1924 yıllarını kapsamaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti’nin lağvedilmesiyle ilk yurt dışı görevi son bulur. Esendal’ın ikinci yurtdışı görevi olan Tahran Büyükelçiliği, 1930 yılına kadar sürer. Ardından 1933-1941 yılları arasında Kâbil’dedir. Çetişli, Esendal’ın hariciye görevlerini büyük ölçüde “zoraki diplomatlık” olarak değerlendirir.⁴¹⁷ Çünkü Tahran ve Kabil büyükelçiliklerini Esendal istemiş değildir, tayin edilir. Bu sebeple hayatının on yedi yılını yurt dışında geçirir.⁴¹⁸

Tahran’dan döndüğü 1930 yılı Türkiye iç politikası için hareketli bir dönemdir. Çok partili hayata geçiş denemeleri son bulmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası yeni bir yapılandırma ile Merkez İdare Heyeti sayısını otuzdan kırka çıkarır ve Esendal milletvekili olmadığı halde Atatürk’ün direktifiyle bu heyete alınır. Yine aynı günlerde Atatürk büyük bir yurt gezisine çıkar ve resmî yetkililerin dışında yanına aldığı iki özel danışmandan biri Memduh Şevket Esendal’dır.⁴¹⁹ Bu gezinin ardından Memduh Şevket

⁴¹⁵ İlhan Tekeli- Selim İlkin, “(Kör) Ali İhsan (İloğlu) Bey ve Temsili- Meslekî Programı”, *Atatürk Dönemi Ekonomik ve Toplumsal Sorunları*, İstanbul 1977, s. 286’dan aktaran Çetişli, 10-11.

⁴¹⁶ Mustafa Şerif Onaran, "Esendal", *Türk Dili*, C. 32, S. 286, Temmuz 1975, s. 34.

⁴¹⁷ Çetişli, 16.

⁴¹⁸ Esendal, 9 Nisan 1928’de Tahran’da iken yazdığı *Gurbetten Dönerken* adlı hikâyesinde memnuniyetsizliğini dile getirir.

⁴¹⁹ Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye*, Ankara 1981, s. 16’dan aktaran Çetişli, 18.

Esendal, 4 Nisan 1931'de Elazığ mebusu olarak Meclis'e girer. Politik yıldızı hızla parlayan sanatçı bilinmeyen bir nedenle 11 Haziran 1933 Kâbil Büyükelçiliği'ne atanır.

Kâbil dönüşü ikinci defa mebus olarak Meclis'e girer. Bilecik mebusluğu 1941-1950 yılları arasında sürer. 1952 yılında vefat edene kadar Ankara'da ikamet etmeye devam eder.

1.1.16. Nazım Hikmet

Nazım Hikmet, Millî Mücadele yıllarında Faruk Nafiz, Vala Nurettin ve Yusuf Ziya ile birlikte Anadolu'ya geçmek için harekete geçer.⁴²⁰ 1 Ocak 1921'de İstanbul'dan kalkan Yeni Dünya vapuruna biner, İnebolu'ya gelirler. Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya, Ankara Hükûmeti'nden onay alamayınca İstanbul'a geri gönderilir. On beş gün kadar İnebolu'da bekleyen Nazım Hikmet ve Vala Nurettin yolculuğa devam eder.

Hiç bilmedikleri Anadolu'da yaptıkları zahmetli yolculuk Taşhan'da noktalanır. Ankara'nın Pera Palas'ı olarak nitelendirdiği Taşhan'ın, *“tek penceresi demir parmaklıklı taş bir oda”*sına yerleşir. Ankara hakkındaki ilk izlenimleri şöyledir:

*“Ankara şehri bozkırda. Bozkırda durup dururken ve sebepsiz, mantıksız fişkıvermiş bir tepenin eteğinde. Tepenin doruğunda bir de kale var. Geceleri bu kaleye baktığım zaman bana öyle geliyor ki, uzak denizlerde kopan bir fırtına, bir tayfun, kocaman bir kalyonu havalandırıp kondurmuş bu iç topraklardaki kayaların üstüne.”*⁴²¹

O zamanlar, Nazım Hikmet'in dayısı Ali Fuat Paşa(Cebesoy), Ankara'dadır.⁴²² Onun yardımıyla, Mustafa Kemal Paşa'yla tanışır.⁴²³ Nazım Hikmet, Millî Mücadele Dönemi'nin toplanma mekânlarından biri olan Kuyulu Kahve'de, İstanbul'dan tanıdığı “Erzurumlu bir şaire” rastlar. Nazım Hikmet arkadaşının ismini vermez. Meclis'te zabıt kâtipliği yapan Erzurumlu şair, Orta Anadolu'nun birçok kasabalarında, köylerinde, Ahi

⁴²⁰ Nazım Hikmet, bu Anadolu yolculuğunu *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* adlı otobiyografik romanda anlatır. Romanın başkişisi Ahmet'tir. Fakat biz burada otobiyografik unsurlar taşıması bakımından Nazım Hikmet'in varlığını esas alacağız. Romanda Nazım Hikmet'in hayatının üç farklı dönemine değinilir: 1921 yılında İstanbul'dan Ankara'ya gelen Nazım Hikmet, 1923'te Moskova'da ve 1925'te İzmir'deki Nazım Hikmet. Nazım Hikmet, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, Adam Yayınları, İstanbul 1998.

⁴²¹ Nazım Hikmet, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, 55.

⁴²² Kitapta, Ankara'da mebus bir teyzeoğlu olduğunu söylemektedir.

⁴²³ Nazım Hikmet, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, 52.

geleneklerinin, değişmiş şekillerde, hala yaşadığını söyledikten sonra onları, “*Bir çift esnaf, köylü cumhuriyeti kurmuş Ahiler, dedi, bir çeşit Bolşeviklik.*”⁴²⁴ olarak değerlendirir. Nazım Hikmet, o gece Ankara’nın “*eğri büğrü, daracık sokaklarında*” tek başına dolaşırken, “*demirci, dokumacı, dülger, bakırcı, bir çeşit Bolşevik Ahilerin çekiç, keser seslerini, ayınlarında okudukları ilahileri işitir gibi*” olur.

Nazım Hikmet, Millî Mücadele Dönemi’nde Ankara’da bir gece Erzurumlu şairle Kamil’in tiyatrosuna gider. Ahırdan, ambardan çevirme bir salonda “*tahta sıralarda, elleri dizlerinin üstünde sessiz sedasız otur(an)*” seyircilere tuluat tiyatrosu oynanır. İstanbul’daki tuluat tiyatrolarından farklı olan bu ortam “*ölü evi gibi*”dir.⁴²⁵ Bu sessizliğin, sakinliğin tek bir sebebi vardır. Nazım Hikmet’e göre Millî Mücadele Dönemi’nde Ankara’nın yabancıları ile yerlilerini ayırt etmek mümkündür, ama hepsinde ortak bir şey vardır ki: Korku. “*Ankara korkunun şehri*”dir.⁴²⁶

İki arkadaşı tiyatrodan çıkınca karanlık Ankara sokaklarında dolaşmaya başlar. Ankara üzerine yaptıkları sohbetle Samanpazarı’na kadar gelirler. Nazım Hikmet Ankara’yı “*Nuh’un gemisi*” olarak gören Erzurumlu şairden, Taşhan’ın kapısında ayrılır.⁴²⁷

Üç gün sonra Ali Fuat Paşa, Nazım Hikmet’e bir haber verir. Yöneticilerin cepheye gitmesine izin vermediğini, kendilerine Matbuat Müdürlüğü’nde bir iş bulunacağını söyler. Memurluk fikrini beğenmeyen Nazım Hikmet, öğretmenliği yeğler. Fakat Nazım Hikmet için Millî Mücadele Dönemi’nde yapılacak öğretmenlik de, pasif bir görev olarak görülür. Asıl isteğinin cephede savaşmak olduğunu şu “Nurettin Eşfak’ın Mektubu”⁴²⁸ şiirinin şu satırlarında dile getirir:

*Çocuklarımıza Türkçe okutmak,
öğretmek, sevdirmek onlara dünyanın en diri, en taze dillerinden birini,
kendi dillerini,
güzel şey,*

⁴²⁴ Nazım Hikmet, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, 55.

⁴²⁵ Nazım Hikmet, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, 56.

⁴²⁶ Nazım Hikmet, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, 57.

⁴²⁷ İstanbul’dan Ankara’ya silah ve teçhizat kaşıran Mim Mim Grubu’nda Mustafa Kemal’in parolasının “Nuh” olduğunu hatırlatalım. Enver Behnan Şapolyo, *Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1967, s. 14.

⁴²⁸ Nazım Hikmet, *Kuvayi Milliye Destanı*, Adam Yayınları, İstanbul 1987, s. 47.

büyük şey.

Fakat bu dilin insanları için çakmak çalmak cephede

daha büyük

daha güzel.

Biliyorum :

iş bölümünden bahsedeceksin.

Fakat, Ankara'da çocuklara ders vermek,

bozkırda ateş hattına girmek

haksız ve hazin

bir iş bölümü.

Öyle günlerde yaşıyoruz ki

ben bir iş yapabildim diyebilmek için :

hep alnının ortasında duyacaksın ölümü.

Nazım Hikmet, bir hafta sonra Bolu'ya öğretmen olarak atanır, “yine yayan, yine bavulum bir eşeğin sırtında” yola koyulur.⁴²⁹

1.1.17. Ruşen Eşref Ünaydın

Moltke Grubu'nun yardımlarıyla Anadolu'ya geçen Ruşen Eşref, Millî Mücadele'ye fiilen katılır. Ruşen Eşref, Ankara'ya ulaştıktan bir süre sonra eşi Saliha Hanım'ın da İstanbul'dan çıkarılması emri Moltke Grubu'na ulaşır.⁴³⁰ Emri tebellüğ ettikten sonra hemen hazırlıklarını tamamlar. Mustafa Kemal'e verilmek üzere kendisine bir zarf da teslim edilen Saliha Hanım⁴³¹, Ümit vapuruyla yola çıkar. Saliha Hanım'ın vapuru yolda Yunanlılarca durdurulur. İki gün kontrol altında tutulan vapurun yolcuları

⁴²⁹ Nazım Hikmet, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, 59.

⁴³⁰ Grubun üyeleri hatıralarında Anadolu'ya geçirecekleri kişilerin, örgütün gizlilik ilkesine son derece riayet ettiklerini, yolculuğu ailelerinden ve en yakın arkadaşlarından dahi gizlediklerini belirtir. Anadolu'dan istenen kişilere bu emri tebliğ ettiklerinde “*kayıtsız ve şartsız daveti kabul*” edip “*derhal harekete hazır*” oldukları cevabıyla sık sık karşılaştıkları ifade edilir. İhsan Aksoley, “İstanbul'da Millî Mücadele”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 1, S. 9, İstanbul 1969, s. 24-29. s. 24.

⁴³¹ Zarf, Hindistan'dan gelip Mustafa Kemal'i ziyaret etmek isteyen ve aslında bir İngiliz ajanı olan Mustafa Sagir'i Ankara'ya bildiren bir telgrafi içermektedir. İhsan Aksoley, “Anadolu'ya Kaçanlar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 1, S. 10, İstanbul Kasım 1969, s. 25.

Reşit Paşa vapuruna geçirilir. On gün süren yolculuğun ardından Saliha Hanım Ankara'ya ulaşır.⁴³²

Öncesinde Sivas Kongresi'ne muhabir olarak giden Ruşen Eşref, 1920'de Anadolu'ya geçtiği andan itibaren fiilî olarak Millî Mücadele'nin içerisindeydi. *Hâkimiyet-i Milliye* muhabiri olarak batı cephesini gözlemler. Kuvvetli bir tarih bilinciyle yazdığı Millî Mücadele Dönemi'ne ait yazılarını *İstiklâl Yolunda* adlı kitapta toplar.⁴³³ Mustafa Kemal Paşa'nın teveccühünü kazanmış biri olarak onun en yakınındaki edebiyatçılar arasında yer alır.⁴³⁴ 1922'de Buhara elçiliği başkâtipliği göreviyle yurtdışı görevine gider. İkinci, üçüncü ve dördüncü dönemde Afyonkarahisar milletvekili olarak Meclis çalışmalarına katılır.

1932 yılında kurulan Türk Tarih Kurumu ilk kongresini aynı yıl yapar. Yeni ve millî bir tezle tüm dünyaya Türk tarihini tanıtmak amacıyla toplanan kurultay, devrim tarihi açısından önem arz eder. Mustafa Kemal Paşa aynı bakış açısıyla Türk dilinin de ele alınmasını ister. 1932'de kurulan Türk Dil Kurumu'nun kuruluş çalışmalarına katılan Ruşen Eşref, aynı zamanda kurumun ilk umûmî kâtipliğine seçilir. Mustafa Kemal Paşa, kurumun reisliğine Samih Rifat'ı uygun görür. Azaların seçimini ise Samih Rifat ve Ruşen Eşref'e bırakır. Onlar da aza olarak Yakup Kadri ve Celâl Sahir'in isimlerini söyler.⁴³⁵

Anafartalar zaferinden sonra Mustafa Kemal Paşa'yı şahsî özellikleri ve askerî dehasıyla Türk ve dünya kamuoyuna tanıtan Ruşen Eşref Ünaydın'dır. Yakından tanıma fırsatı bulduğu Atatürk'e dair hatıralarını, *Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar-Hatıralar, Atatürk Tarih ve Dil Kurumları-Hatıralar, Atatürk ve Millî Tesanüt, Atatürk'ü Özleyiş-Hatıralar, Atatürk'ün Hastalığı* başlıklarıyla kitaplaştırır. Ruşen Eşref'in külliyatı Necat Birinci ve Nuri Sağlam tarafından on dört cilt halinde 2002 yılında Türk Dil Kurumu Yayınları'nda çıkarılmıştır.

⁴³² İhsan Aksoley, "Telsiz Faaliyetleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 1, S. 10, İstanbul Kasım 1969, s. 79-85. s.85.

⁴³³ Ruşen Eşref Ünaydın, *İstiklâl Yolunda (İlavelerle ve Yeni Harflerle İlk Basılış)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1960. Kitabın ilk baskısı 1338'de yapılmıştır.

⁴³⁴ Atatürk'ün hizmetkârı Cemal Granda anılarında Ruşen Eşref'in Atatürk'ün sofrasından hiç eksik olmadığını ifade eder. Cemal Granda, *Atatürk'ün Uşağı İdim*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, yayın tarihi yok, s. 47.

⁴³⁵ Ruşen Eşref Ünaydın, *Bütün Eserleri, Cilt 6, Hatıralar IV*, Hazırlayanlar Necat Birinci-Nuri Sağlam, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002, s. 8-9.

1.1.18. Sadri (Etem) Ertem

Sadri Ertem, İstanbul'da Darülfünun'da felsefe eğitimini tamamladıktan sonra Millî Mücade'ye katılmak için Ankara'ya gelen sanatçılar arasındadır. Fakat rahatsızlığı dolayısıyla üç ve altı aylık olarak aldığı iki hava değişimi sonucunda fiilî olarak orduda görev yapamadan terhis edilir.⁴³⁶ Bir dönem, Ankara gazetelerinde muhabirlik, sekreterlik yaptıktan sonra, 2 Kasım 1920'de Maarif Vekâleti'nce Leylî Ankara Sultanî'sine edebiyat ve felsefe öğretmenini olarak atanır. 1921 yılında çalıştığı okulun Kayseri Sultanisi ile birleştirilmesi zaruretiyle, Sadri Ertem'in vazifesi Ankara Nehârî Sultanisi'ne (Ankara Erkek Lisesi) coğrafya öğretmenini olarak aktarılır. Bir yıl süreyle Ankara Darülmuallemi'nde hukuk ve iktisat dersleri okuttuktan sonra Eylül 1924'te İstanbul'daki okullarda öğretmenliğe devam eder.⁴³⁷

Sanatçı, Cumhuriyet döneminde siyasî yazıları dolayısıyla yönetimle ters düşer⁴³⁸, 1925 yılında halkı isyana teşvik etmek suçundan Şark İstiklâl Mahkemesi tarafından tutuklanmıştır. Üç aylık tutukluluk sürecinin ardından İstanbul'a dönen Sadri Ertem, maddi olarak zor günler geçirir. Rejim taraftarı bir tutumla *Vakit* gazetesinde yazdığı yazılar ve hikâyeler sayesinde hükûmet nezdinde oluşan olumsuz imaj yavaş yavaş silinir. *"Ertem'in yıldızı, hükûmet ve çevresine güvenirliliğini ispat ettikten sonra bir anda parlamış adeta dışarıdan hükûmetin danışmanı durumuna gelmiştir."*⁴³⁹ Bundan sonra Ertem, 1932 yılında kurulan Halkevleri için kendine verilen görevleri yerine getirmiş, yeni kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti için kendisinden istenen hizmetleri hükûmet adına yürütmüş, yine aynı yıl Rusya gezisine çıkan Türk heyeti içerisinde yer almıştır. Bu hizmetleri, meyvelerini vermiş olacak ki Ankara'daki öğretmenlik vazifesi geri verilir. Gazi Terbiye Enstitüsü'nde öğretmenlik görevine (1934-1939) ve Matbuat Umum Müdürlüğü'ne atanır. Vedat Nedim Tör'ün Matbuat Umum Müdürü olduğu dönemde, Sadri Ertem iç basından sorumlu olarak bu kurumda çalışır. Her gün bütün gündelik gazeteleri, dergileri, kitapları tarayıp inceler ve Basın Kanununa, inkılâp prensiplerine aykırılıkları tespit eder ve gereken muameleyi yapar.⁴⁴⁰ Aynı zamanda Ankara Polis

⁴³⁶ Mustafa Parlak, *Sadri Ertem Üzerine Monografik Bir Çalışma*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995, s. 37.

⁴³⁷ Parlak, 31-32.

⁴³⁸ Parlak, 37.

⁴³⁹ Parlak, 39.

⁴⁴⁰ Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976, s. 28

Enstitüsü'nde de (1937-1941) dersler verir.⁴⁴¹ 1939 seçimlerinde Kütahya milletvekili olarak mecliste görev yapar.⁴⁴² 1943 yılında Ankara'da vefat edene kadar milletvekilliği görevine devam eder.

Hâkimiyet-i Milliye'de dört yazısı olan Ertem'in yazıları çoğunlukla *Vakit* ve *Son Dakika* (1941-1943) gazetelerinde çıkar. Yine İstanbul'da yayınlanan *Son Telgraf* gazetesinde "Ankara Mektupları" başlığını taşıyan altı yazısı mevcuttur. *Ankara-Bükreş* kitabı ise bir gazeteci olarak Romanya'ya yaptığı seyahatin notlarını içerir.⁴⁴³

1.1.19. Samih Rifat

Millî Mücadele'ye kadar valilik de dahil olmak üzere çeşitli devlet görevlerinde bulunan Samih Rifat, İstanbul'un işgaliyle birlikte Anadolu'ya yönelir. 1920 yılı sonlarında Yumurtacı Hasan Efendi mahlasıyla İnebolu'dan Ankara'ya geçerek Millî Mücadele'ye katılır. Mehmet Emin Yurdakul'la birlikte, Anadolu kasabalarında, köylerinde Millî Mücadele'yi anlatır, konferanslar verir, şiirler okur, askeri yüreklendirir.⁴⁴⁴ Egridir'de yakalandı malarya hastalığı sonucu sesi kısılınca Millî Mücadele'deki hatip rolü sona erer. Ekim 1922'de Ankara'ya döner ve Cumhuriyet dönemi çalışmalarında Atatürk'ün ekibinde yer alır.

Ankara'da kaldığı dönem içerisinde yakın arkadaşı Veled Çelebi ile sık sık Atatürk'ün misafiri olurlar. Ev sahibi, neyle meşgul olduklarını sorduğunda, "Kitaplarımız yok, başlıca bir şeyle meşgul değiliz. Maarif emrinde çalışıyoruz." deyince, Atatürk, İstanbul'dan kitaplarının getirtilmesini emreder. Mayıs ayı başlarında bir görevli, Samih Rifat'ın kitaplarını ve ailesini Ankara'ya getirir.⁴⁴⁵ Veled Çelebi, bu tarihten itibaren çalışmalarının *Türkçe ve sözlük çalışmaları* üzerine yoğunlaştığını, ifade eder.

⁴⁴¹ Parlak, 39.

⁴⁴² Sadri Ertem, *Toplu Öyküler, Silindir Şapka Giyen Köylü- Bacayı İndir Bacayı Kaldır- Korku- Bay Virgül- Bir Şehrin Ruhu*, Haz. Ali İhsan Kolcu, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2014, s. 9.

⁴⁴³ Sadri Ertem, *Ankara-Bükreş*, Tan Matbaası, İstanbul 1937.

⁴⁴⁴ Oktay Rifat, "Oktay Rifat'la Bir Konuşma (Varlık, 1.11.1949)", *Şiir Konuşması*, YKY, 2009, s. 301-302.

⁴⁴⁵ Ayşegül Celepoğlu, *Türk Dil Kurumunun Kurucu Başkanı Samih Rifat, Hayatı ve Eserleri*, TDK Yayınları, Ankara 2008, s. 39.

Samih Rifat'ın kızı Zeynep Menemencioğlu'ndan aile hakkında bilgi toplayan Ayşegül Celepoğlu, Ankara'daki günleri hakkında Millî Mücadele Dönemi'ni tüm gerçekliği ile yansıtan şu satırlara yer verir:

“Ankara’da hayat çok farklıdır. Erkeklerin başlarında siyah kalpak, üstlerinde ise koyu renk gömlek vardır. Kadınlar da çok sadedir. Çoğu evde, fazla kaşık bile yoktur; kimse bu fakirliği yadırgamaz. Samih Bey ve ailesi de Ankara’nın fakir ama bir amaç peşinde koşan bu hayatının havasına çabucak girerler.”⁴⁴⁶

Samih Rifat Ankara’da, ailesi ile birlikte, mütevazı bir evde yaşar. Ankara’da yoğun bir çalışma programı yürüten Samih Rifat, İstanbul’daki yaşantısından çok farklı şartlarda bir yaşam sürer. Sadri Ertem, Samanpazarı’nda Samih Rifat’la karşılaşınca, efsanevî bir kahramanı görmüş gibi hisseder:

“(…) Samanpazarı’nda bir çeşmenin lülesini çeviren ve elindeki gaz tenekesini çeşmenin yalağına yerleştiren sakallı ve zayıf bir adam gözüme ilişti.

Bir hafta kadar her sabah ona aynı yoldan geçerken çeşme başında rastladım. Yaşlılığına rağmen ne berrak gözleri vardı.

Bizim pansiyon hemen ihtiyar adamın evinin pek yakınında idi. Pansiyon sahibine sordum. Bana dedi ki:

- Bu kara sakallı adam mı? İstanbul’dan gelmiş vali mi imiş, ne imiş... Burada yarı aç, yarı tok yaşıyor!

Bu idealist adamı mimledim.”⁴⁴⁷

Samih Rifat'ın Ankara'daki yakın arkadaşları Veled Çelebi, Ebubekir Hazım Tepeyran ve Türk Ocağının diğer üyeleridir. Samih Rifat, Ankara’da ilk olarak Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti’ne üye ve başkan, Türk Ocaklarında Hars Heyeti başkanlığı, Cumhuriyet Dönemi’nde maarif müsteşarlığı ve Türk Dili Tetkik

⁴⁴⁶ Celepoğlu, 39.

⁴⁴⁷ Sadri Ertem, *Vakit*, 5 Kanunuevvel 1932’den aktaran Celepoğlu, 39.

Cemiyeti'nin ilk başkanlığını yapar.⁴⁴⁸ 11 Ağustos 1339 (1922) de Biga, üçüncü ve dördüncü dönemde Çanakkale milletvekili olarak Meclis çalışmalarına katılır.

1.1.20. Vâlâ Nurettin

Vâlâ Nurettin, Nazım Hikmet'in çocukluk ve gençlik arkadaşıdır. Nazım Hikmet'in *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* kitabında anlattığı Anadolu yolculuğu ve Ankara ortamı, benzer özelliklerle, Vâlâ Nurettin'in *Bu Dünyadan Nazım Geçti* kitabında da yer alır.⁴⁴⁹ Kitap, Nazım Hikmet'le birlikte Vâlâ Nurettin'in de hayatına ışık tutar. Anı, mektup ve röportajlardan oluşmaktadır.

Vâlâ Nurettin kitabına İstanbul'dan Anadolu'ya geçişin sebeplerini ve yolculuğu anlatarak başlar. On dokuz yaşın verdiği delikanlılık ve heyecanla işgal altındaki İstanbul'da daha fazla kalamayacaklarını anlayan iki arkadaş Anadolu'da özgür olacaklarının hayali içerisinde. İstanbul Polis Müdüriyetindeki millîci polisler kaçmak isteyenlere sahte isimler ve sahte meslekler tertip ederek geçiş tezkeresi vermektedir. Va-Nu ve Nazım'la birlikte Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya da Anadolu'ya geçen grupta yer alır. 1920 yılının son gecesini Sultan Mahmut türbesinin yanındaki Mahmudiye otelinde geçirdikten sonra 1921 yılının ilk günü Sirkeci rıhtımından kalkan "Yeni Dünya" vapuruyla bu dört genç şair yola çıkar. Vapurun pamuk yüklü güvertesinde, çuvalların arasına saklanarak Kız Kulesi açıklarındaki işgal ordusunun kontrolünü atlatırlar.⁴⁵⁰

Yeni Dünya vapuruyla Anadolu'ya geçenler arasında sivil subaylar, genç mektepliler de vardır. Vapur önce Zonguldak'a, ardından İnebolu'ya ulaşır. İnebolu, Kurtuluş Savaşı Anadolu'sunun giriş kapısıdır. Buraya dışarıdan gelen yerli ya da yabancılar otellerde, kahvelerde on-on beş gün bekletilir. Ancak Ankara'dan hakkında temiz raporu gelenler yola devam edebilir. Hecenin dört şairi⁴⁵¹ de İnebolu'da böyle bir muameleye maruz kalır ve "seciyesiz" oldukları gerekçesiyle Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya'ya Ankara'dan onay çıkmadığı için İstanbul'a geri gönderilir.⁴⁵²

⁴⁴⁸ Ruşen Eşref Ünaydın, *Bütün Eserleri, Cilt 6, Hatıralar IV*, Hazırlayanlar Necat Birinci-Nuri Sağlam, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002, s. 17.

⁴⁴⁹ Vâ-Nu, *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, Cem Yayınevi, İstanbul 1980.

⁴⁵⁰ Vâ-Nû, 47.

⁴⁵¹ Vâ-Nû, 46.

⁴⁵² Bu hafta uzun müddet üzerlerinden kalkmaz. İstanbul'daki gazetelerin mizah yazarlarına sermaye olurlar. Yusuf Ziya'nın *Alemdar* gazetesinde yazması, Faruk Nafiz'in yazıları için Ferit Paşa'dan nişan almış olması Ankara Hükûmeti'nin kendilerine temkinli yaklaşmasına sebep olur. Vâ-Nû, 57.

Nazım Hikmet ve Va-Nu, Ocak ayının ikinci haftasında başlayan üç günlük Kastamonu, dokuz günlük Ankara yolculuğunun ardından şehrin Çankırı kapısından girerler.⁴⁵³ Taşhan'a yerleşen Va-Nu'nun ilk Ankara izlenimi şöyledir:

“Ankara'nın sevimsizliği, (muazzam bir yangın felaketine de uğradığından) benzersizdi. Ahali bakımından da bir zeytinyağla sirke karışmazlığı... şehir idare merkezi haline geldiğinden, buraya memurlar dolmuştu. Sokaklarda her halleriyle yerli halktan ayrılıyorlardı. Zeytinyağı gibi üste çıkma çabasındaydılar. Yerli halk ise onlara sirke kadar ekşiydi. Fuzuli'nin dediği gibi

Ben ana gusse ol bana afet

Müteneffir ben ondan ol benden.”⁴⁵⁴

Ertesi gün, iki arkadaşı, “*Taninci Muhiddin*” olarak tanınan Muhiddin Birgen'in başında olduğu Matbuat Müdürlüğü'ne giderler. Muhittin Birgen, kendilerine öğretmenlik teklifinde bulunur. Fakat öncesinde kendilerinden İstanbul gençliğini galeyana getirecek bir şiir yazmalarını ister.⁴⁵⁵ İstek üzerine sonu şöyle biten bir şiir yazarlar:

Gel ey imanlı gençlik, gel ey beklenen gençlik

Gel ki Anadolu'da senin, bükülmez, çelik

İymanına, azmine ümit bağlayanlar var.

Müsteşar Kâzım Nami, vekille konuşup Va-Nu'yu Bolu'da lisede Fransızca öğretmenliğine, Nazım Hikmet'i de ilkokulda resim öğretmenliğine tayin ettirir. Atamaları yapılana kadar yaklaşık bir ay daha Ankara'da kalırlar. O sürede ahbaplar edinirler. Türlü insan manzaraları seyredirler. Olup bitenler hakkında az çok bilgi sahibi olurlar.

Kâzım Nami'nin yanından ayrılınca, hemen Samih Rifat'ın yanına giderler. Kendisini, Ankara'nın önemli bir toplantı yeri olan Kuyulu Kahve'de beklerken

⁴⁵³ Vâ-Nû, 84.

⁴⁵⁴ Vâ-Nû, 85.

⁴⁵⁵ Vâ-Nû, 87.

görürler.⁴⁵⁶ Ankara’da kaldıkları dönemde, Va-Nu’nun *Yeni Gün* gazetesinin birinci sayfasında bir şiiri çıkar. Millî Mücadele Dönemi’nde Ankara’daki sosyal hayatı yansıtması açısından önemli gördüğümüz şiir şöyledir:

*Yarım lirası olan cebinde çantasında
Yemeğini uydurur Merkez lokantasında
Parası tükenen de sabahleyin kaleme
Öteberi götürür çinko sefertasında
Benim ne yarım liram ne de sefer tasım var
Gözüm şu piyazcının soğan salatasında
Dün bir dostum dedi ki lokantaya gidelim
Bir ağırlık var dedim midemin ortasında
Dostum hastalığının sebebini aradı
Merkez’deki omletin bayat yumurtasında
Piyazcıdan çıkarken burun buruna geldik
Dedi burada işin ne birader hastasın da
Dedim ki Ankara’ya sen evvelki gün geldin
Bu sırrı sen anlarsın haftasında*

Mizahî öğelerle işlenen şiiri Samih Rifat çok beğenir. Bu şiirle Va-Nu Ankara’nın edebiyat ortamında dikkat çeker.⁴⁵⁷ Fakat Mustafa Kemal Paşa ile tanıştırdıklarında Paşa’nın *genç şairlere* ilk tavsiyesi, *mevzusuz şiirler değil gayeli şiirler* yazmaları yönündedir.⁴⁵⁸

Nazım ile Vâlâ, Bolu’daki öğretmenlik görevine gittikten sonra, Vâlâ, 1921 yılı Ağustos ayında yapılacak olan öğretmenler kongresi için tekrar Ankara’ya çağrılır.

⁴⁵⁶ Samih Rifat Nazım Hikmet’in teyzesinin kocasıdır. Vâ-Nû, 89.

⁴⁵⁷ Vâ-Nû, 93-94.

⁴⁵⁸ Vâlâ, Ankara’ya ikinci gelişinde, Kuyulu Kahve’de Mehmet Akif’e takdim edilir. Mehmet Akif, Vâlâ’ya iltifat ettikten sonra, o da Mustafa Kemal Paşa’nın söylediklerini tekrarlar: “*Mevzusuz modern şiirler yerine gaye şiirleri yazınız.*” Vâ-Nû, 95.

Ankara'ya her gelişinde yeni simalarla tanışan Vâlâ, ayağının tozuyla Ziya Gökalp'le tanışır:

*“Geceyi at sırtında geçirip tepeden tırnağa toza bulanmış, bozkırın rüzgârına sinerek kirpiklerimize kadar yapışan ince bir toz içinde, uncu çirakları gibi, Ankara'ya sabahleyin girdik. O şekil ve şemilde beni nasıl tanıdılar ki BMM'nin karşısındaki yazlık kahveden ismimle bana seslendiler. Bir grup halinde oturuyorlardı. Hep gençlerdi. Divan durur gibi hürmetle oturmaktaydılar. Ve ortalarında, Buda heykeline benzeyen sakin, kımultısız fakat sükûnu, hareketsizliği etkili ve elektrikli bir zat oturuyordu.”*⁴⁵⁹

Seslenen gençler, Ziya Gökalp'in kendisiyle tanışmak istediğini söylerler. Vâlâ, hemen Taşhan'dan bir oda kiralar. Atını Taşhan'ın seyisine bırakır. Bir berber dükkânına girer.⁴⁶⁰ Vâlâ, görünüşünü düzelttikten sonra Ziya Gökalp'in bulunduğu yere gider. Sohbetleri esnasında Gökalp'e Ankara'da buldukları sürede *Asya* adlı bir mecmua çıkarmak istediklerinden bahseder. Kendilerine Spartakist ağabeyleri de yardım edecektir. Fakat Ziya Gökalp, bu fikri doğru bulmaz. Ona göre *Asya* isimli bir mecmua çıkarmak, Avrupalılık mefhumunun karşısına Asyalılığı dikmek anlamına gelir. Oysa, Gökalp'e göre Türkler Avrupalı olmalıdır.

Nazım Hikmet, söz konusu mecmua için bir şiir dahi yazmıştır. Şiirinde o devirdeki emperyalizmin lideri ve Millî Mücadele'nin baş düşmanı İngiltere'yi eleştirir.⁴⁶¹ Şiir komünist propagandası yaptığı için beğenilmez. İnebolu'da tanıştığı Spartakistler bile

⁴⁵⁹ Vâ-Nû, 157-158.

⁴⁶⁰ Dükkândaki müşterilerden biri Yakup Kadri'dir. Kendileri, Bolu'da bulunduğu süre içerisinde Yakup Kadri de Ankara'ya gelmiştir. Vâ-Nû, 158.

⁴⁶¹

.....
*Adalı haydudun titresin tacı!
 Kırılan bir zincir uğultusu var
 Doğudan Batıya göçen bu seste
 Ey matem diyarı, gözyaşını sil
 Kanlı bir tacidar uğruna değil
 Kurtuluş içindir döktüğün bu kan.*

*Nuhun beklediği güvercin gibi
 Dualı dudaklar özleyen ruhlar
 Bekliyor Asya'nın Kızıl kuşunu
 İstirap içinde bütün bir cihan
 Asya'dan umuyor kurtuluşunu
 Vâ-Nû, 165*

Nazım Hikmet'in kısa sürede komünist söylemi nasıl bu kadar olgunlaştığına şaşırırlar. Hatta "Kızıl kuş" deyimini duyunca hemen oracıkta polis baskınına uğrayacakmışçasına telaşlanırlar. Çin'i anımsatacak bir Asya hayranlığını vurgulayan şiir için Vâlâ, şu yorumu yapar:

"Lenin 'Paris'e Pekin'den gidilir.' der, dünya devriminin yolu olarak Asya'yı ilk evrede görür. Bizim doğamamış çocuk Asya dergisinin müteşebbisleri olan bizler, ona yakın sezintilerde bulunmuşuz. Nazım, "Asya'nın kızıl kuşu" deymiyle bu sezintiyi bilinç üstüne çıkarmış..."

Ziya Gökalp'le yaptığı sohbette söz Latin alfabesine gelir. Okumayı kolaylaştırması bakımında Latin harflerini yardımcı gören Ziya Gökalp, Arap harflerinin de unutulmaması gerektiğini düşünür.⁴⁶²

O gün, akşama kadar kahvede Gökalp ile sohbet eden Vâlâ Nurettin, gece ayaz olunca Ankara'ya ilk gelişlerinde biçare bir şarkıcı kadından halk türkülerini dinledikleri salona girer.⁴⁶³ Çevredeki gençlerle vatan üzerine sohbet ederler. Aynı zamanda cepheden de haberler gelmektedir. En sonunda Sakarya Savaşı'nın zafer müjdesi gelir. Bu haberi aldıktan sonra Ziya Gökalp kahveden ayrılır. Nazım Hikmet'e selam gönderir.⁴⁶⁴ Bu, Vâlâ'nın Ziya Gökalp'i ilk ve son görüşüdür.

Nazım Hikmet ve Vâlâ Nurettin, Ankara'da fikir olarak Spartakistlerin etkisi altındadır. Bu isimler arasında Sadık Ahi'yi ve Vehbi Sarıdal'ı sayabiliriz. Vehbi Sarıdal ve arkadaşlarının Ankara'daki toplanma mekânlarından biri Muhiddin Birgen'in evidir. Bolşevik sefiri Mdivani de bu eve gelip gidenler arasındadır.⁴⁶⁵ Burada konuşulan konular çoğunlukla siyasîdir. Tam olarak kimlerin bu toplantılara katıldıkları söylenmemiş olmakla birlikte (Sadık Ahi, Vehbi Sarıdal, Servet Bey(?), edebiyatçı kimliği olan kişilerden tek bir isim vardır. O da Muhyiddin Birgen'dir. Birgen, bir süre sonra Moskova'ya kaçar.⁴⁶⁶

⁴⁶² Vâ-Nû, 166.

⁴⁶³ Nazım Hikmet, buranın bir tiyatro salonu olduğunu ve Kayseri Ermenilerinden olan bir kadının içli bir sesle "Yanık kurbağalar öter göllerde" türküsünü söylediğini ifade eder. Nazım Hikmet, 57.

⁴⁶⁴ Vâ-Nû, 166.

⁴⁶⁵ Vâ-Nû, 246.

⁴⁶⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*'nin iyileştirilmesi için oluşturulan komisyonda görev alır. 1923-1939 arası milletvekili olur. Tokmakçioğlu, 224.

1.2.20. Veled Çelebi

Birinci Dünya Harbi'nden sonra Çelebilik görevinden ayrılan Veled Çelebi, Konya'dan İstanbul'a gelir. Sultan Vahdettin kendisini Şûrâ-yı Devlet'e aza yapar. Veled Çelebi, tevkif edilme korkusuyla bu görevi kabul etmez. Erenköy'deki evine çekilir. Bir gün kendisine yakın arkadaşı Samih Rifat gelir ve Anadolu'ya geçeceğini söyler. Bunun üzerine Veled Çelebi de İstanbul'dan Antalya yoluyla Anadolu'ya kaçmaya karar verir. 1921 senesinde bir İtalyan vapuruna binerek Antalya'ya gelir. Buradan Ankara'daki dostu Hamdullah Suphi Bey'e telgraf çeker ve Ankara'ya gelmek için izin ister. Samih Rifat, şu dörtlüğü bu olaya istinaden yazar:

Duydum Antalya'ya gelmiş Çelebi,

Onu gurbette süründürmeyiniz,

Ana yurdundan edip avare

Mevlevîdir diye döndürmeyiniz...

Ankara'dan müsaade gelince kara yoluyla Ankara'ya gelen Veled Çelebi, Ankara Mevlevîhanesi'nde misafir olur.⁴⁶⁷ Mustafa Kemal Paşa kendisini Ankara Lisesi'nde Farsça öğretmeni olarak görevlendirir. Bir yandan da Telif ve Tercüme Encümeni'nde Ziya Gökalp ile birlikte çalışmaya başlar.⁴⁶⁸ Uzun yıllar Türk Dil Kurumu'nda üye olarak bulunur, sözlük çalışmalarına katılır.⁴⁶⁹

Veled Çelebi Ankara'ya yerleştikten sonra, ailesini de buraya getirtir ve Atatürk'ün isteği ile uzun süre ikamet edecekleri Çankaya'daki bağ evine yerleşir. O dönemde Veled Çelebi ailesi, önceleri Pembe Köşk'ün yerindeki bağ evinde, sonraları da Gül Bahçesi ismi ile anılan arsadaki bir evde kalır. Çankaya'dan merkeze taşındıklarında, Mithatpaşa Caddesi'nde tek katlı bir evde ikamet eder. Hasan Ali Yücel, Veled Çelebi'yi Mithat Paşa'daki bu evde ziyaret eder, birlikte Mevlana'nın rubaileri üzerine sohbet ederler.⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ Veled Çelebi, *Canlı Tarihler, Hatıralarım*, (Haz. Enver Behnan Şapolyo, Türkiye Yayınevi, 1946, s. 71.

⁴⁶⁸ Nevin Korucuoğlu, *Veled Çelebi İzbudak*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1640, Türk Büyükleri Dizisi/156, Ankara 1994, s. 18.

⁴⁶⁹ Hamza Zülfikar, "Atatürk'ün Çevresindeki Dilciler ve Kültür Adamları", *Ankara Üniversitesi'nin 60. Kuruluş Yılı Armağanı: Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı*, Türk Eğitimi ve Türk Kültürü konusunda seçme yazılar, Editör Doğan Atılğan, Ankara Üniversitesi Yayınları:221, Ankara 2006, s. 45.

⁴⁷⁰ Korucuoğlu, 42.

Mithat Paşa Caddesi'ndeki evin ardından Olgunlar Sokağı'nda bir apartman dairesine taşınır.⁴⁷¹

Veled Çelebi, Mithat Paşa Caddesi'nde ikamet ettiği zamanlarda Yenişehir'in tek eczanesinin önünde her akşamüstü oturarak ince uzun sakalı, yumuşak tebessümü, gözlüklerinin altından sıcak ve insancıl bakışları, zarif havasıyla burayı bir sohbet yerine dönüştürür. Kızılay'da oturanlar Çelebi'yi birkaç dakika görebilmek için eczaneye uğrarlar. Çelebi'yi nükteli konuşması ile tanıyanlar arasında *Ulus* gazetesi yazarlarında Nurettin Artam da vardır. Bu mekân daha çok 1940-1950 kuşağı tarafından ziyaret edilir. Tabii, Veled Çelebi'yi Türk Dil Kurumu'nda da bulmak mümkündür.⁴⁷²

Veled Çelebi, Atatürk'ün teveccühünü kazanmış bir isim olarak, sofranın davetlileri arasındadır. Atatürk, kendisine “Çelebi Hazretleri” diye hitap etmiş, Atatürk'ün eşi Latife Hanım da Çelebi'yi sıkıntılarını açacak bir dost olarak kabullenmiştir.⁴⁷³

1923-1939 yılları arasında iki dönem Kastamonu milletvekili, 1939-1943 yılları arasında Yozgat milletvekili olarak Meclis'te görev alır.⁴⁷⁴ Böylece Veled Çelebi, 1923-1953 yılları arasını Ankara'da geçirir.

Veled Çelebi, Atatürk'ün 1925'te yaptığı şapka devrimi sonrasında, ilk şapka giyenlerden olur. Atatürk, Kastamonu'da yaptığı konuşmanın ardından Ankara'ya döndüğünde, kendisini karşılayanlar arasında Veled Çelebi de vardır. Atatürk kalabalığın arasındaki Çelebi'ye sarığını çıkarmasını söyletir. İstasyondaki bu olaydan sonra, ertesi sabah çok erken saatlerde Atatürk, Veled Çelebi'nin o zamanlar ikamet ettiği Çankaya'daki evine gelir. Kendisine ikram edilen kahveyi içerken Kastamonu'da yaptığı konuşmadan bahseder. Atatürk, istasyonda yaptıkları karşılaşmada Veled Çelebi'yi gücendirmiş olmaktan çekinmiştir.⁴⁷⁵

---

⁴⁷¹ Korucuoğlu, 44.

⁴⁷² Korucuoğlu, 45.

⁴⁷³ Korucuoğlu, 39-40.

⁴⁷⁴ Korucuoğlu, 19.

⁴⁷⁵ Korucuoğlu, 44-45.

1.2.21. Yahya Kemal Beyatlı

Yahya Kemal, Millî Mücadele'nin son günlerinde Ankara'ya gelir ve Atatürk Dönemi'nde başlayan siyasî yaşamını uzun yıllar sürdürür. Tanpınar, hocasının Atatürk'e ve Millî Mücadele'ye olan inancını derslerdeki söylemlerinden şöyle aktarır:

“Yahya Kemal'in dersleri bizim için millî inancın cömert bir kaynağı idi. Bu derslerin havasında Anadolu dağlarına yaslanmış dövüşen vatan savunucuları, ilk fetihlerin kahramanlarıyla birlikte yürüyorlardı. Mustafa Kemal ve İsmet adları, ufkumuzdan efsaneli parıltılarla, gelecekteki olayların büyük doğuşları gibi geçirdi. O zaman içimizde erimiş altın renginde bir şey külçelenir, yangını gözümüzün önünde tüten vatanla kendimizi bir bütün halinde görürdük... Ruhunun ateşiyle bizim genç varlıklarımızı yoğurmaya çalışan bu inanmış adamı sevmemek kabil değildi.”⁴⁷⁶

Anadolu'ya geçmeden önce İstanbul'da Türk Ocağı'nda konferanslar veren Yahya Kemal, 16 Mart'ta İstanbul işgal edildikten sonra *İleri* gazetesine başmuharrir olur. *Dergâh* dergisini ise Millî Mücadele'nin edebî destekçisi olarak yönetir.⁴⁷⁷

Bursa'nın düşman işgalinden kurtulmasından sonra Mustafa Kemal Paşa ve Yahya Kemal'in yolları Bursa'da kesişir. Yahya Kemal, o dönemde Darülfünun'da hocadır ve öğrencilerini Bursa'ya götürmüştür.⁴⁷⁸ Yahya Kemal, İstanbul'dan tanıdığı Mustafa Kemal Paşa ile burada görüşme fırsatı bulur.⁴⁷⁹ Akşam yemeğinde sofraya davetli olan Yahya Kemal, Mustafa Kemal Paşa'nın idealindeki Türkiye Cumhuriyeti'ni ve yapmayı plânladığı devrimleri öğrenir. Aynı yemekte, Anadolu'nun 1071 Malazgirt Savaşı'yla Türk vatani olmasından bahseden Yahya Kemal'in fikirleri, Mustafa Kemal'in

⁴⁷⁶ Sadun Tanju, *Yahya Kemal ve Halikarnas Balıkcısı*, İstanbul 1983, s.31. Bu kaynaktan aktaran Fuat Bayramoğlu “Mustafa Kemal Atatürk ve Yahya Kemal Beyatlı”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 7.

⁴⁷⁷ Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, YKY, İstanbul 2006, s. 38.

⁴⁷⁸ Haluk Y. Şehsuvaroğlu, “Yahya Kemal'in Son Osmanlı Veliahdı ile Bir Mülakatı”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı, Özal Matbaası, İstanbul 1988, s.162.

⁴⁷⁹ Fuat Bayramoğlu, Yahya Kemal'den dinlediği bu tanışma hadisesini şairin ağzından şöyle aktarır: “Çanakkale Savaşları sırasında Mustafa Kemal adını efsaneleştiren bir zaferden sonra onun vatani kurtaracak kimse olduğu inancı bende hâsıl olmuştur. Onu İstanbul'da sohbetleri ve yazılarıyla ilk tebci eden benim, diyebilirim. Bu fikir ve hislerim onun da kulağına gitmiş. 1916-1917 yıllarında İstanbul'a bir gelişinde Mustafa Kemal benimle tanışmak istedi. Karşılaşmamız Büyükkada'daki Splantit Palas Oteli'nde oldu. Orada kendisini canlı olarak ilk defa gördüm.” Fuat Bayramoğlu “Mustafa Kemal Atatürk ve Yahya Kemal Beyatlı”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 6.

kafasındaki Misak-ı Millî sınırları ile örtüşünce Ankara'ya davet edilir ve Mustafa Kemal ve beraberindeki heyet ile birlikte Bursa'dan Ankara'ya gelir.⁴⁸⁰

Yahya Kemal, Bursa'da, sofrada konuştuğu mevzuyu *İleri* gazetesinde halkla da paylaşır. Ankara'nın, milletimiz için taşıdığı önemi Türk tarihine vurgu yaparak anlattığı yazısında Ankara'nın bir dirilişe sahne olduğunu şöyle ifade eder:

*“Ankara'nın kaza ve kader gibi kudretli bir nasibi var. Beş asır evvel Türk Devleti orada kazanın yaman bir darbesiyle dağıldıydı; bu şehrin adını meş'um bir hatıra gibi anardık. Beş asır sonra yine kazanın yaman bir darbesiyle dağılan Türk Devleti, Ankara'da dirildi. Artık bu şehrin adını Söğüt'ü andığımız gibi seve seve anacağız.”*⁴⁸¹

Şairin Ankara hakkındaki bir başka ifadesi Ankara intibai ile ilgilidir:

Ey Ankara! Ey latif belde

Kalp başta, tabanca belde

diyerek sokakları kalpaklı ve silahlı Türk askeri ile dolu olan ve kendisinin de şahit olduğu Ankara manzarasına değinmiş olur.⁴⁸²

Nihat Sami Banarlı'ya anlattığı hatıralarından yola çıkarak Yahya Kemal'in Ankara'da iken nerelerde kaldığını biliyoruz. İlk defa 1922'de geldiği Ankara'da Yahya Kemal, *“Etlik bağlarında Muhittin Baha'da misafireten, Ağaoğlu Ahmet Bey'de misafireten, Suphi Ziya ile iki defa pansiyon gibi yerlerde müştereken, bir Rum pansiyonunda, Lise'nin yanında, Refet Paşa'nın vaktiyle bina etmiş olduğu odaların birinde, Hasan Bey Oteli'nde, Yeni Cumhuriyet Oteli'nde, uzun müddet Meserret Oteli'nde, Ankara Palas'ta, Bedi'in Çankaya Caddesi üzerindeki evinde ve saire”* yerlerde kaldığını bizzat kendisi kayda almıştır.⁴⁸³

Yahya Kemal, Meclis'in ikinci döneminde, 1923 yılında Urfa milletvekili olur. İki sene süren milletvekilliği sırasında ağırlıklı olarak Ankara olmak üzere İstanbul, Fransa ve Adana'da bulunur. Urfa milletvekili iken Varşova elçiliğine tayin edildiği için 22

⁴⁸⁰ Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, Özgür Yayınları, İstanbul 2008, s. 231

⁴⁸¹ Yahya Kemal, “Bir Düşünce”, *İleri*, 13 Mart 1337. Aktaran Alemdar Yalçın, “Yahya Kemal'in Milletvekilliği ve Ankara Günleri”, *Yahya Kemal Semineri (Bildiriler)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Kütüphane Yayınları, Ankara 1985, s. 146.

⁴⁸² Yalçın, 145.

⁴⁸³ Nihat Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1960, s. 139.

Mayıs 1926'da milletvekilliğinden istifa eder.⁴⁸⁴ 25 Nisan 1932 yılında Varşova'dan dönen Yahya Kemal, 1934'te dördüncü dönem Yozgat milletvekili, 1936'da beşinci dönem Tekirdağ milletvekili olarak tekrar meclis çatısı altına girer.⁴⁸⁵ 1946'ya kadar aralıklarla milletvekilliğine devam eden şair için CHP'nin seçimi kaybetmesi siyasî yaşamının da sonu olur.

Bu siyasî özgeçmiş şairin Ankara'da uzun süreler ikamet etmiş olmasını gerektirir. Şairin yorucu ve uzun mesaisi olan Meclis çalışmalarından arta kalan zamanlarında⁴⁸⁶, Atatürk'ün sofrasının müdavimleri arasında olduğu bilinmektedir. Fakat sanatçının hatıralarında Ankara'ya dair çok az bilgiye rastlanır. Halide Edip'in evinde katıldığı bir yemek⁴⁸⁷ ve Cahit Tanyol'un hatıralarının dışında⁴⁸⁸, Yahya Kemal'in Ankara günlerini aydınlatacak bilgiye rastlanmaz.⁴⁸⁹

Yahya Kemal'in siyasî kariyerine gölge düşüren bir esprisi nazarları üzerine çeker. Söz konusu olay İçişleri Bakanı Cemil Bey ve İsmet Paşa ile ilgilidir. İçişleri Bakanı'nın mecliste tenkit edildiği bir zamanda Başbakan İsmet Paşa onu savunur. Bir başka zamanda İsmet Paşa'nın Cemil Bey'i tekrar kurtarmasının ardından Yahya Kemal bir espri yapar: "*İsmet Paşa vatani bir kere kurtardı, dâhiliye vekilini iki kere kurtardı*" der. Bu söz İsmet Paşa'nın ve Cemil Bey'in kulağına gider ve pek memnun olmazlar.⁴⁹⁰

1.2.22. Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*'nda Mütareke'nin ikinci yılında Ankara'ya geçtiğini söyler.⁴⁹¹ "Ankara Yolunda" başlıklı yazıda yolculuğun tarihi belirtilmemiş olup yolculuğun kayda geçirildiği tarih olan 4 Temmuz 1921 ibaresi

⁴⁸⁴ Kazım Yetiş, *Yahya Kemal I Hayatı*, İstanbul Fetih Cemiyeti, 1. Baskı, İstanbul 1998, s. 177

⁴⁸⁵ Yetiş, 187.

⁴⁸⁶ Yahya Kemal, "Önümüzdeki Üç Ay" *Hâkimiyet-i Milliye*. Aktaran Yalçın, 147.

⁴⁸⁷ Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, 38.

⁴⁸⁸ Tanyol, 191-233.

⁴⁸⁹ Mehmet Kemal, meslek hatıralarını anlattığı eserinde Yahya Kemal'e dair şu hatırasını aktarır. Demokrat Parti'nin yeni iktidara geldiği bir zamanda Yahya Kemal büyükelçilik görevi almak için Ankara'dadır. Mehmet Kemal ve arkadaşları Karpiç'te beraber oturdukları Yahya Kemal'e, Ankara Palas'a kadar eşlik ederler. Güneşin batış vaktidir. İstasyon artlarını bir kızılık bürümüdür. Yahya Kemal, gözleri güneş doğru etrafını saran gençlere "*Batan güneşe bakın.*" der. "*İşte ben de bu batan güneş gibiyim. Siz de onun çevresindeki kızılık var ya, ona benziyorsunuz.*" Mehmet Kemal, *Haber Peşinde Elli Yıl*, 189.

⁴⁹⁰ *Gönülden Gönüle, Fuat Bayramoğlu ile Anılarda*, Yayına Hazırlayan Prof. Dr. İsmail Parlatur, s. 72

⁴⁹¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 105.

mevcuttur.⁴⁹² Yolculuğu sırasında, Çankırı’da kaldığı bir gecenin Ramazan gününe denk geldiği düşünülürken⁴⁹³, Yakup Kadri’nin Ankara’ya gelişinin 1921 yılının Mayıs/Haziran aylarında gerçekleşmiş olması muhtemeldir.⁴⁹⁴

Yakup Kadri Ankara’ya ikinci güzergâhtan -İnebolu’ya kadar deniz yolu, sonrasında kara yoluyla- ulaşır. Yolculuğu boyunca dikkatini çeken yerleşim yerleri, insanlar, konakladığı hanlar ona, Evliya Çelebi’nin tespitlerinden günümüze değin çok da değişmemiş olduğu izlenimini verir. Hatta Çankırı ve Kastamonu’yu, *Seyahatname*’den bu yana gelişmediği gibi, iki yüz yıl önceki hallerinden “daha eski”, “yıpranmış”, “kararmış” ve “viraneleşmiş” bulur.⁴⁹⁵ Ankara ise Kastamonu ve Çankırı’dan daha kötü bir durumdadır: “*İnebolu, asrî hayatın son menzilidir. Kastamonu’yu buradan daha az asrî bulacaksınız. Çankırı’yı görünce Kastamonu’yu arayacaksınız, hele Ankara’ya vardınız mı İnebolu’dan başlayarak bütün geçtiğiniz yerler size İsviçre gibi görünecek.*”⁴⁹⁶ Bu sözleri İnebolu’dan hareket ettiği gün bir başkası Yakup Kadri’ye söylemiştir. Anadolu’nun geri kalmışlığı kadar İsviçre’den söz eden insanların varlığı da onu şaşırtır. Avrupa ile karşılaştırmak yoluyla kendimizi küçük görme hastalığının Anadolu’ya da sirayet ettiğini görmenin üzüntüsünü duyarak yola devam eder.

Bir yaylı arabanın içinde bazen bağdaş kurup bazen diz çökerek geçirdiği zahmetli yolculuğa rağmen Yakup Kadri, Anadolu coğrafyasının seyrine doyamaz. Gördüğü “*bütün dağları, bütün vadileri, bütün ovaları ve yaylaları, insan eliyle çizilmiş, insan eliyle boyanmış birtakım egzotik levhalara bakar gibi*” seyreder.⁴⁹⁷ Konakladıkları beş-altı yerden biri olan Ecevit Köyü’nde kaldığı han ve hanın sahibi İsmail Çavuş, Yakup

⁴⁹² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ergenekon, Milli Mücadele Yazıları*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 62-65.

⁴⁹³ Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 64.

⁴⁹⁴ Halide Edip, ise 1 Mayıs 1921 tarihinde Yakup Kadri’nin Keçiören’deki evlerine misafir olduğunu kaydeder. 1921 yılında Ramazan ayının 8 Mayıs’ta başladığı bilindiği için Halide Edip’in tarihinde yanlışlık olduğu düşünülebilir.

⁴⁹⁵ Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 62. Yakup Kadri’nin bu değerlendirmesi Kastamonu hakkında tepkiye sebep olur. İsmail Habip, 7 Ağustos 1922 tarihinde *Açık Söz* gazetesinde çıkan yazısında “*Biz onun kaleminden sanatla hakikatin imtizacından doğan bir bedia bekliyorduk; hâlbuki o kalem çirkin bir cenin doğurdu.*” diyerek Yakup Kadri’yi ağır bir dille eleştirdiği yazısını şöyle bitirir: “*Fakat Yakup Kadri Bey müsterih olsun: Bu kadar yokluklar içinde o kadar büyüklük gösteren bu halk kıymetli bir sanatkârının kendisine yaptığı bu küçüklüğü de affedecek kadar büyüktür!*” Sevük, *O Zamanlar 1920-1923*, 35-41.

⁴⁹⁶ Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 63.

⁴⁹⁷ Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 63.

Kadri'nin hatıralarında ayrı bir yer edinir.⁴⁹⁸ Sonunda kabile, altı gece yedi gün süren “çetin” ve “yorucu” yolculuğun ardından Çubuk Ovası'ndan geçerek “yalçın dağlardan kurulmuş dönüm dönüm bir dehlizden bu esrarlı şehre” girer.⁴⁹⁹ Yakup Kadri'nin Ankara hakkındaki ilk izlemi böyledir. Fakat zamanla ondaki bu kasvetli şehir intibai değişmeye başlar.

Yakup Kadri için, o günlerin siyaset dünyasında Londra ve Moskova'yla birlikte, fakat onlardan bir nebze daha önemli merkezden biri Ankara'dır. Bunu ispat için yazar Avrupa ve Amerika gazetelerinde en çok adı geçen memleketin, Anadolu ve Ankara olduğunu ifade eder. Yalnız Ankara bu şöhretin gerektirdiği “heybet” ve “ihtişam”a sahip değildir. Bu açıdan da bir tezat teşkil etmektedir:

“Millî hükûmetin merkezi bir yangın harabesinden başka bir şey değildir. Bütün cihana kafa tutan ve Batı âleminin saldırgan ve istilâcı dalgalarına karşı Şark'ın eşiğinde biricik geçilmez seti meydana getiren Büyük Millet Meclisi bu harabenin bir kenarında bir katlı, mütevazı küçük bir binadır. On yıllık sürekli bir mücadeleden sonra hâlâ sayısız düşmanlarla döğüşen Türk milletinde azim, irade, kuvvet ve kahramanlık, fazilet ve ümit adına ne varsa hep bu bir katlı küçük binanın içinde bulunuyor. Zarf ile mazruf arasında ne büyük tezat! Fakat Türk'ün ruhundaki hayatî ve ahlakî fazilete o eşsiz yüceliği ve heybeti veren, asıl bu tezat değil midir? Eğer Ankara, Londra gibi muazzam ve mutantan bir şehir ve BMM, Westminster şeklinde bir saray olsaydı, Anadolu'daki milliyet ve istiklâl hareketinin değeri bu kadar büyük, bu kadar yüce ve şaşırtıcı olur muydu? Türk askerine 20. yüzyıl medeniyetinin icadı demir ve çelikten bin türlü cehennem aletlerine karşı dayanmak gücünü veren şey, onun büründüğü paçavralardır.”⁵⁰⁰

Ankara'nın hâlihazırdaki yoksul görüntüsü ile şöhreti arasında büyük bir tezat bulan Yakup Kadri, Millî Mücadele ruhunu kuvvetlendirmesi açısından bu tezadı önemser. Onun için Ankara, burç ve surları göklere uzanmış, devlerle, kahramanlarla meskûn bir masal diyarıdır.⁵⁰¹ Yazar, gelecekte adı Babil, Roma, Paris, Londra ve

⁴⁹⁸ Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 66-69.

⁴⁹⁹ Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 70.

⁵⁰⁰ Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 71.

⁵⁰¹ Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 71.

Moskova ile birlikte anılacak olan Ankara'nın bir zamanlar bir "mezbele", bir "virane" olduğuna, Büyük Millet Meclisi'nin "taşralı bir dul kadının oturabileceği küçük bir ev"den ve Bakanlıkların "birer çıplak odadan ibaret" olduğuna kimsenin ihtimal dahi vermeyeceğini düşünür.⁵⁰² Çünkü ona göre "herhengi bir şehre azamet ve heybet veren şey o şehrin binaları, yolları, kubbe ve sütunları değildir, ancak orada meydana gelen olay, orada doğan fikir, orada esen nefestir."⁵⁰³

Ankara'nın geleceğini hayal ederek şehre giren Yakup Kadri, bize, reel bir mekândan ziyade algısal bir mekânı betimlemeye başlar ve Ankara onun gözünde İstanbul'u hatta Viyana'yı çağrıştırır:

"Belki en çok bunun içindir ki Ankara'ya girer girmez içimde büyük bir ferahlık duydum. Şehir bana tasarladığımdan bin kat daha geniş, daha rahat, daha düzgün göründü. Öteden beri bir Babil kulesinden daha kalabalık olduğu söylenen Taşhan'ın önünden sağıma, soluma, önüme, arkama bakıyordum. Sağda iki taraflı ağaçlı bir şose istasyona doğru uzanıyor, sol tarafta iyi kötü parke döşeli bir cadde şehrin içine doğru sokuluyor. Yarıya kadar tamamlanmış taştan birkaç bina görüyorum. Uzaklarda yeşil yamaçlar var, bu yamaçlar İstanbul'un Çamlıcasını ve İçerenköy semtini hatırlatıyor. Tıpkı oradaki gibi irili ufaklı, renk renk köşkler gözüküyor. İnebolu'ya çıktığım günden beri gözlerime ilk munis gelen manzaraları burada buluyorum. Hâlbuki yolumun başlangıcından beri her gördüğüm adam bana burayı yermiştir. Kimi havasının fenalığından, kimi görünüşünün çirkinliğinden, kimi toprağının kuraklığından bahsetmişti ve bütün işittiğim sözlerden Ankara hayalimde kupkuru, kapkara bir taşocağı şeklini aldı. Belki biraz da bunun içindir ki eski "Ancyre" ilk bakışta bana bir yeni Viyana gibi göründü."⁵⁰⁴

Yakup Kadri, Millî Mücadele'ye gazeteci kimliği ile katılmıştır. Sakarya ve Altıntaş harplerinden biraz önce *İkdam* gazetesi tarafından Anadolu'ya gönderilen Yakup Kadri, gördüğü her şeyi kayda geçirerek okura Anadolu'daki yapılanmanın mahiyetini ve önemini aktarmak ister. Mücadele ruhunu canlandırmaya çalıştığı yazıları Ankara'nın

⁵⁰² Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 72.

⁵⁰³ Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 72.

⁵⁰⁴ Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 72-73.

hareketli günlük yaşantısını da yansıtmaktadır. İstanbul-Ankara yolculuğunun yorgunluğunu üzerinden atamadan tekrar yola koyulan Yakup Kadri, bu sefer seyahatini cepheye kadar uzatır ve Yunanlıların Gördes'i yakmasının ardından Ankara'dan Gördeslilere yardıma giden Kızılay heyetinin içinde yer alır. Ankara'dan Kütahya'ya trenle, oradan iki-üç günlük bir kara yolculuğuyla Gördes'e ulaşmayı plânlarlar. Bu yolculuğun ilgi çekici taraflarından biri de o zamanlar Eskişehir'de cephede bulunan İsmet Paşa'yı görmektir.⁵⁰⁵

Yakup Kadri, bir başka Anadolu yolculuğunu ise Halide Edip, Falih Rıfkı ve Asım Us ile birlikte yapar. Gazeteci kimliği ile Yakup Kadri, Tetkik-i Mezâlîm Heyeti'nin bir üyesi olarak bölgeyi gezer ve Yunanlıların Anadolu'yu terk ederken Anadolu köylüsüne, köyüne verdikleri zararları tespit eder. Zaferden sonra ise İzmir'den Bursa'ya kadar bir gazeteci grubu ile birlikte gezerek savaşın bıraktığı dehşet tablolarını yerinde görme imkânı bulur. Bu gezilerin mahsulü *Millî Savaş Hikâyeleri*'dir.⁵⁰⁶

Yakup Kadri, Büyük Millet Meclisi'nin ikinci ve üçüncü döneminde (1923-1931) Mardin, dördüncü dönemde (1931-1934) Manisa milletvekili olarak görev yapar.⁵⁰⁷ Sanatçı, Ankara'da kaldığı yıllar içerisinde (1921-1934) edebî açıdan verimli bir dönem geçirir.⁵⁰⁸ Sanatçının evi de bu edebî mesainin çalışma ortamlarından biri haline gelir. Özellikle *Kadro* dergisi yazarlarının bir mahfil haline getirdiği ev, Ankara'nın edebî çevresinde belirginleşmeye başlar.

Vedat Nedim Tör, hatıralarında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun evinde toplanarak *Kadro* adlı bir fikir dergisi çıkarmaya karar verdiklerini ifade eder.⁵⁰⁹ Bu plânlarını uygulamaya koyan beş arkadaş, her hafta Yakup Kadri'nin evinde toplanır, hazırladıkları yazıları okur, münakaşasını yapar, yeni sayının plânını hazırlar, yazıların teslim müddetini kararlaştırırlar.

⁵⁰⁵ Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, 81-85.

⁵⁰⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Millî Savaş Hikâyeleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

⁵⁰⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.31. Kitapta ilk yazı İzmir'in alınışından sonraki günlere aittir. Dolayısıyla Yakup Kadri, politika hayatını 1922'den başlatmıştır. Bu durum, Yakup Kadri'nin Millî Mücadele Dönemi'nde politik amaçla Ankara'ya gelmediğini gösteren bir hassasiyettir.

⁵⁰⁸ Ankara'da bulunduğu yıllarda *Nur Baba* (1922), *Hüküm Gecesi* (1927), *Sodom ve Gomora* (1928), *Yaban* (1932) ve *Ankara* (1934) olmak üzere beş roman yazan Yakup Kadri, arkadaşları ile birlikte *Kadro* (1932-1934) dergisini de çıkarır.

⁵⁰⁹ Tör, 119.

Yakup Kadri'yi *Yeni Mecmua*'dan, ilk şiirlerinin neşrinde gösterdiği alakadan tanıyan Necip Fazıl, Yakup Kadri'nin Ankara'daki evinin etrafında teşekkül eden “entelektüel sosyete”nin misafirleri arasındadır.⁵¹⁰ Necip Fazıl, Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir, Burhan Belge ve İsmail Hüsrev Tokin'in bu evdeki sohbetlerine katılmakla birlikte, bunca samimiyete rağmen bu isimlerin *Kadro* dergisi için kendisinden yazı istememiş olmalarına da alınır.⁵¹¹ *Kadro* dergisi etrafında beliren bu mahfil, derginin sona ermesi ve Yakup Kadri'nin 1934'te Tiran elçiliğine gönderilmesiyle kapanır.

Yakup Kadri *Kadro* dergisinde kaleme aldığı bir yazı serisinde, Ankara, Moskova ve Roma'yı ele alır. Bu üç şehrin ortak özelliği, “yeniden” ve “teknik” olarak “kurul(muş)” olmalarıdır. Yazar, bu şehirlerin inkılâp idealizminden ayrılmayan ve nefislerinden feragat ederek çalışan yöneticiler tarafından kurulduğuna dikkat çeker. Moskova'nın sanatçılarına değindiği bölümde, bu sanatçılara ait eserlerin inkılâp lehine bir his ve heyecan uyandırdığını ifade eden Yakup Kadri, yetmişmiş genç sanatçıların inkılâp hizmetinde seferber oldukları müddetçe, Rusya'da ihtilal sonrasında yeni bir sanat ve edebiyat devrinin oluşacağına inanır.⁵¹² Böylece yazar, sosyal ve siyasal alanda edebiyatın gücünden yararlanma imkânını ön plâna çıkarır.

1.2.23. Yunus Nadi

Ankara'ya gelen ilk grup içinde Yunus Nadi de vardır. Ankara'ya gelir gelmez gazeteci kimliği ile görev yapan ve Millî Mücadele'yi destekleyen yayınlar yapmaya başlayan Yunus Nadi, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin başına geçer. Bir süre sonra İstanbul'da yayına devam eden *Yeni Gün* gazetesini Ankara'ya taşır. Halide Edip'le birlikte Anadolu Ajansı'nı kurar. Osmanlı Dönemi'nde 1911'de Aydın mebusu olan Yunus Nadi, 1920-1943 yılları arasında da TBMM'de siyasî görevine devam eder.⁵¹³

Yunus Nadi, Millî Mücadele Dönemi'ne ait hatıralarını *Ankara'nın İlk Günleri*⁵¹⁴ adlı kitapta toplar. İstanbul'un işgali üzerine, aklında Anadolu'ya geçme düşüncesi hâsıl

⁵¹⁰ Okay, *Necip Fazıl Kısakürek*, s. 20

⁵¹¹ Necip Fazıl, *Babiâli*, 93.

⁵¹² Bu seri yazı “Ankara-Moskova-Roma” başlığını taşımakta ve 11 sayı boyunca devam etmektedir. *Kadro* dergisi ile ilgili geniş bilgi için: Âbide Doğan, *1923-1938 Arasında Yayınlanan Dergiler Anadolu, Kadro, Ülkü, Fikir Kareketleri, Aydabir Üzerine Bir Çalışma*, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1991, s. 89-248.

⁵¹³ Tokmakçioğlu, 237.

⁵¹⁴ Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

olmaya başlayan Yunus Nadi, Rauf (Orbay) ve Kara Vasıf Beylerin İngilizler tarafından tevkif edilmesi üzerine kesin kararını verir.⁵¹⁵ İstanbul'un resmî olarak işgal edildiği 16 Mart'ın ertesi günü Yunus Nadi evinden ayrılarak arkadaşı İbrahim Süreya'nın yazıhanesinde beklemeye başlar. Yunus Nadi, daha İstanbul'dan çıkmadan İngilizlerin *Yeni Gün* matbaasını bastığını ve kendisini aradıklarını duyar.⁵¹⁶ Haber üzerine 21 Mart sabahı, İzmit mebusu Sırrı Bey'le birlikte, karayoluyla Üsküdar'dan başlayan tehlikeli ve heyecanlı Anadolu yolculuğuna çıkarlar.

İstanbul'dan ayrıldıktan altı gün sonra, Millî Kuvvetlerin hâkim olduğu Geyve'ye gelen Yunus Nadi, 30 Mart günü Halide Edip ve arkadaşları ile Geyve'de buluşur.⁵¹⁷ 31 Mart günü daha kalabalık ve güçlü bir kabile halinde⁵¹⁸, drezinlere binerek⁵¹⁹, Ankara'ya doğru yola çıkarlar.

1 Nisan 1920 sabahı Eskişehir'e, aynı günü akşamı Ankara'ya ulaşırlar. Tren şehre girdiğinde ilk dikkatini çeken yapı Ziraat Mektebi olur. Yunus Nadi ilk defa gördüğü Ankara'yı "*Bir tepe üzerinde mebnî bir şehir. Karşıdan arkasındaki daha yüksek bir dağa yaslanmış gibi vaziyetinden çok emin ve görünüşe göre hayli zarif bir şehir.*" olarak tanımlar.⁵²⁰

Ertesi gün Ziraat Mektebi'nde Mustafa Kemal Paşa'yı görmeye giden Yunus Nadi, kendisiyle Meclis'in uğradığı saldırı, mebusların Anadolu'ya intikali hususu, İstanbul-Ankara seyahati, Heyet-i Temsîliye'ce yeni bir Meclis'in kurulması konularını görüşür.⁵²¹ Yolda, Halide Edip ile Ankara'ya ulaştıklarında öncelikle yapılması gereken işlerden birinin bir ajans ve neşriyat teşkilatı kurmak olduğunu konuştuklarını, bunun

⁵¹⁵ Yunus Nadi, 16.

⁵¹⁶ Yunus Nadi, 24.

⁵¹⁷ Yunus Nadi, 76.

⁵¹⁸ Yunus Nadi şu isimleri sayar: Yunus Nadi, Hüseyin Avni, Zihni, Necati Bey'ler (Erzurum mebusları), Sırrı Bey (İzmit mebusu), Necip Bey (Necati Bey'in kardeşi), heyet-i nasıha erkânından Yusuf Kemal ve Rıza Nur Bey'ler, Abdullah Azmi ve Hoca Vehbi Efendi, Halide Edip, Adnan Bey, Hüsrev Bey, Cami Bey, Ali Rıza Bey, Basalet Bey (Hüsrev Bey'in kardeşi) ve Fuat Bey (İzmit mebusu). Yunus Nadi, 76-77. Yunus Nadi, İsmet Paşa'nın kabile içersinde olduğunu, Ankara'ya ulaştıktan çok sonra öğrenir. Yunus Nadi, 102.

⁵¹⁹ Drezin, demir yollarında yol kontrol ve bakımı için kullanılan küçük araba. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a14484c0cd825.01990157 Erişim tarihi: 21 Kasım 2017.

⁵²⁰ Yunus Nadi, 82.

⁵²¹ Yunus Nadi, 83-84.

Millî Mücadele'nin içerde ve dışarıda anlatılması için en elzem şey olduğunu Mustafa Kemal Paşa'yla paylaştıklarında fikirleri çok beğenilir.⁵²²

Ankara'daki ilk günler, şehre alışmak ve vaziyeti anlamakla geçtikten sonra Meclis çalışmaları başlar. İstanbul'dan kaçıp gelenler⁵²³ ile Anadolu'dan seçilen mebuslara Darülmüallimin binası tahsis edilir. Yunus Nadi, ilk gelenlerle birlikte bu binada kalmaya başlar. Bir yandan *Hâkimiyet-i Milliye*'yi yeni bir ruh ve şekille çıkarmaya çalışırken bir yandan da Halide Edip ile birlikte Anadolu Ajansı'nın servisine başlar.⁵²⁴ Her gün, Anadolu Ajansı için Ziraat Mektebi'nde verilen odada, Yunus Nadi, Halide Edip ve Ali Rıza Bey⁵²⁵ ile bir araya gelip haberleri ajansa geçerler.

Yunus Nadi, Ankara'da tarihin çok önemli anlarına şahitlik ettikten sonra 1924'te *Cumhuriyet* gazetesini çıkarmak için İstanbul'a döner. Yunus Nadi'nin bu gelişinde, hayatının en önemli faaliyeti olan gazeteciliğin yanında, Millî Mücadele ruhunu kaybetmiş Ankara ortamının da etkisi vardır. Samet Ağaoğlu hatıralarında Yunus Nadi hakkında şunları söyler:

*“Yunus Nadi Bey hem mebusu hem de Yeni Gün gazetesinin sahip ve başyazarıydı. Matbaası şimdi Hacı Bayram Karakolu'nun bulunduğu yerin arkasındaki sokaktaydı. Yunus Nadi Bey de Millî Mücadele'nin Türk milletinin hayrını Batılılaşmakta bulan, müspetine menfisine etkisi büyük kalemlerinden biriydi. Şarklıktan ayrılmak istemeyenler, ümmetçiler, Âkif'in İstiklal Marşı'na bile girmiş medeniyeti tek dişli canavar sayanlar babama ve ona beraber hücum ederlerdi.”*⁵²⁶

⁵²² Yunus Nadi, 93.

⁵²³ 10 Nisan'a kadar elli-altmış civarında mebus İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya ulaşır. Yunus Nadi, 118.

⁵²⁴ Yunus Nadi, 100-101.

⁵²⁵ Havadislere propaganda mahiyeti vermekte kabiliyetli görüldüğü için, Ajans ekibine dâhil edilmiştir. Aynı zamanda İstanbul milletvekilidir. Yunus Nadi, 101.

⁵²⁶ Samet Ağaoğlu, *Hayat Bir Macera!*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003, s.151.

Bu isimlerin dışında kısa süreli de olsa 1920-1938 yıllarında Ankara'nın edebî çevresi içerisinde görülen sanatçılar şunlardır: Ziya Gökalp⁵²⁷, Fikret Adil⁵²⁸, Eşref Edip Fergani⁵²⁹, Ebubekir Hazım Tepeyran⁵³⁰, Cevat Fehmi Başkut⁵³¹, Hakkı Tarık Us⁵³², Hasan Ali Yücel⁵³³, Muhyiddin Birgen⁵³⁴, Mustafa Necati⁵³⁵, Nafi Atuf Kansu⁵³⁶,

⁵²⁷ Ziya Gökalp, Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'ya Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine davet edilir. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yazmaya başlar. İkinci Büyük Millet Meclisi'nde Diyarbakır milletvekili seçilir. 1924'te vefat eder. (Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, 19-28.) “Ziya Gökalp'in fikir hayatındaki rolünü gösterecek en mühim kitabı; Malta'dan kurtulup, önce memleketi olan Diyarbakır'a giderek, Atatürk'ün daveti üzerine Ankara'ya dönüşünden sonra kaleme aldığı *Türkçülüğün Esasları* adını taşıyan 174 sahifelik eseridir. Ziya bu kitabını Ankara'da bastırmıştır.” Prof. Ali Canip Yöntem'in *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, (Hazırlayanlar: Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan), Tablet Kitabevi, Konya 2005, s. 403.

⁵²⁸ Fikret Adil, Galatasaray Lisesi son sınıf öğrencisi iken Anadolu'ya geçerek gönüllü olarak Kurtuluş Savaşı'na katılır. Tokmakçioğlu, 92.

⁵²⁹ İstanbul işgal edilince Mehmet Akif ile birlikte Ankara'ya gelir. *Sebilürreşat* dergisini burada çıkarmaya başlar. 1923'ten sonra İstanbul'a döner. Tokmakçioğlu, 88-89.

⁵³⁰ 1864 doğumlu Ebubekir Hazım'ın 1880'den başlayan uzun bir çalışma hayatı olur. Osmanlı döneminde başarılı bir devlet adamı olarak yıllarca meclis kâtipliği, öğretmenlik, Şura-yı Devlet azalığı, maliye müfettişliği, valilik ve nazırlık gibi birçok resmî görevde bulunur. Tepeyran, 14 Eylül 1324 (1908)-6 Mart 1325(1909) tarihleri arasında Ankara valisi olarak görevlendirilir. 1920 yılında Kuvâ-yı Milliye taraftarı bir tutum sergilediği için Divan-ı Harp tarafından idama mahkûm edilir. Hürşit Paşa reisliğinde kurulan yeni Divan-ı Harp beraatine karar verince Tepeyran, bir gece tebdil-i kıyafet ile bindiği İtalyan vapuruyla İstanbul'dan ayrılır ve Ankara'ya ulaşır. Ankara hükûmetince kendisine teklif olunan valilik görevini kabul ederek Sivas'a gider. Altı ay sonra Ankara'ya döndüğünde eski maaarif nazırı Şükrü Bey'in Trabzon valisi olmasıyla Tepeyran mebus olarak meclise girer. BMM'nin ikinci döneminde Niğde milletvekilliği yapar. (Ebubekir Hazım Tepeyran, *Hatıralar*, (Yay. Haz. Faruk İlkan), Pera Yayınları, İstanbul 1998, s. VII-XIII) Anılarını *Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları* adlı kitapta toplar.

⁵³¹ Meclis'te zabıt kâtipliği ve Meclis'in Basımevi'nde musahhih olarak mesleğe başlayan Cevat Fehmi Başkut, Kurtuluş Savaşı yıllarını Ankara'da geçirir.

⁵³² Hâkimiyet-i Milliye'nin iyileştirilmesi için oluşturulan komisyonda görev alır. Fakat sonradan Atatürk görevi Recep Peker'e verir. (Sertel, 108.) 1923-1939 yılları arasında milletvekilidir. Tokmakçioğlu, 224.

⁵³³ 1921-1927 yılları arasında Ankara'daki çeşitli okullarda Türkçe, Edebiyat, Felsefe ve Sosyoloji dersleri verir. 1927-1935 yılları arasında Maarif müfettişi, Fransa'da öğrenci müfettişi, Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürü, Ortaöğretim Genel Müdürü olarak çalışır. 1935-1950'de milletvekili seçilerek TBMM'de görev alır. 1938-1946'da Millî Eğitim Bakanlığı yapar. Tokmakçioğlu, 238.

⁵³⁴ Millî Mücadele Dönemi'nde Matbuat Müdürlüğü yaptıktan sonra ailesi ile birlikte Tiflis'e gider. Vâ-Nü, 96.

⁵³⁵ Atatürk döneminde Millî Eğitim Bakanlığı yapar. (Cumhur Utku, *Devrimin Çoban Yıldızı, Bir Mustafa Necati Romanı*, Güner Yayınları, İstanbul 2010)

⁵³⁶ Mütareke Dönemi'nde İstanbul'da İstanbul Kadıköy Erkek Darüleytam Müdürü olarak çalışırken, Millî Mücadele'ye katılmak için 1921 yılının ilk günlerinde Ankara'ya gelir. *Hâkimiyet-i Milliye* Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğü, Ankara Atatürk Lisesi ve Kayseri Lisesi Müdürlüğü, Orta Öğretim Genel Müdürlüğü ve 1924'ten itibaren Maarif Vekâleti Müsteşarlığı yapar. 1927'den itibaren TBMM'nin üçüncü, dördüncü ve beşinci dönemlerinde Erzurum milletvekili olarak görev yapar.

Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu⁵³⁷, Tunalı Hilmi⁵³⁸, Zekeriya Sertel⁵³⁹, İsmail Hakkı Uzunçarşılı⁵⁴⁰.

1.2. CUMHURİYETİ İNŞÂ EDENLER...

1920-1938 yılları arasında Büyük Millet Meclisi beş yasama dönemi geçirir. İkinci Meclis'ten itibaren memleketin fikir ve sanat sahalarının önde gelen isimleri Mustafa Kemal'in onayıyla mecliste görev alır.⁵⁴¹ İlk Meclis'te milletvekili olan sanatçı sayısı üç iken, bu sayı 11 Ağustos 1923'te kurulan ikinci mecliste on üçe çıkar. Edebiyatçı mebus sayısındaki bu belirgin artış üçüncü, dördüncü ve beşinci dönem meclislerinde de gözlemlenir. (Ek 1. Edebiyatçı Milletvekilleri Tablosu)

Toplamda kırk beş edebiyatçı Atatürk Dönemi'nde mebus olur. Atatürk Dönemi'nde mebus olamayanların hayalini İsmet İnönü gerçekleştirir.⁵⁴² O zaman da mebus olamayıp bu şansı Adnan Menderes zamanında yakalayanlar vardır.⁵⁴³

Kurtuluş Savaşı'na inancı olmayan, ülkeyi silahların değil siyasetin kurtaracağına inanan, Birinci Dünya Harbi'nin muzaffer devletlerine karşı koymamızı imkânsız gören

⁵³⁷ İstanbul'un işgali üzerine Kuvâ-yı Milliye'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçer.(1920) *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde çalışır. Tokmakçioğlu, 210.

⁵³⁸ Millî Mücadele yıllarında Ankara'dadır. 1923-1928 yılları arasında Zonguldak milletvekilliği yapar. Tokmakçioğlu, 219.

⁵³⁹ Zekeriya Sertel, 1923 yılının ortalarında Basın-Yayın Genel Müdürü olarak Ankara'dadır. Profesyonel bir gazeteci olarak Millî Mücadele'nin ardından Ankara'daki yeni hükûmeti dünya basınına tanıtmak için çalışmalar yapan Zekeriya Sertel, bu amaçla Basın-Yayın Genel Müdürlüğü olarak *Ayin Tarihi* adlı bir dergi çıkarır. Dergi, her ay hükûmetin toplantı, açılış, karar gibi çalışmalarını yurtiçi ve yurtdışı basında duyurur. 1925 yılında Takrîr-i Sükûn Kanunu çıkınca Zekeriya Sertel görevinden istifa eder ve İstanbul'a döner. İstanbul'da Yunus Nadi ve Nebzade Hamdi ile birlikte Cumhuriyet gazetesini çıkarmaya başlar. Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitabevi, 5. Basım, İstanbul 2001.

⁵⁴⁰ Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in ölümü üzerine ilim ve sanat dünyasının merhum hakkındaki düşünceleri de *Hayat* dergisinde yer alır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Mustafa Necati Bey hakkındaki duygularını aktardığı yazısında tanışmalarına yer verir. Merhumla ilk defa 1337 senesinde Ankara'daki Merkez Kiraathanesi'nin karşısında karşılaşan Uzunçarşılı, herkese karşı mültefit olan Mustafa Necati Bey'in kendisini de hoş karşıladığından bahseder. Kendisini elinden tutarak o zamanın en işlek ve en temiz kiraathanesi olan Merkez Kiraathanesi'ne götürür. Önünde sandalyeler, iskemleler atılmış kahvenin bir köşesine otururlar. Kütahya cephesinin durumu hakkında yaptıkları konuşmada savaştan zaferle çıkacaklarına dair inancın tam olduğu vurgulanır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Aziz Necati", *Hayat*, Cilt V, sayı 111, s. 128.

⁵⁴¹ Samet Ağaoğlu, Büyük Millet Meclisi ile Fransa'da Napolyon'un kurduğu Beşyüzlükler Meclisi arasında benzerlikler tespit eder. Her ikisi de memleketin en tanınmış şairlerini, âlimlerini, doktorlarını, filozoflarını, ressamlarını, kumandanlarını bünyesinde barındırmıştır. Yine her iki meclis de başkanlarının bütün isteklerini kayıtsız şartsız yerine getirmiş ve ancak bu suretle inkılâplar yapılabilmektedir. Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, 78-79.

⁵⁴² Ahmet Hamdi Tanpınar, Hüseyin Cahit Yalçın, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Reşat Nuri ve Ethem İzzet Benice, İsmet İnönü döneminde mebus olur.

⁵⁴³ Burhan Belge ve Faruk Nafiz Adnan Menderes DP'sinde mebus olur.

Rıza Tevfik Bölükbaşı⁵⁴⁴, Cenap Şahabettin⁵⁴⁵, Ahmet Haşim ve saraya yakınlığı ile bilinen Halit Ziya⁵⁴⁶ Ankara'yı kendi geleceklerinde görememiş isimlerdir. Neyzen Tevfik de mebusluk için Ankara yollarına düşer, fakat mebus olamaz. Mebusluk hayali bir dönem İbrahim Çallı'nın da rüyalarını süsler, mebus olamaz ama Atatürk'ün bir portresini yapmak suretiyle “dünyalığını” kazanır.⁵⁴⁷

Kuruluş Dönemi'nde ülkenin nabzı Ankara'da atmaya başlayınca İstanbul'da gözden düşenlerin Ankara'da kendilerine ikbal aramaları, Ankara'da işi bitenlerin İstanbul'a dönüp yıldızını tekrar parlatmaya çalışmaları alışılan bir durum haline gelir. Öğretmenlik, gazetecilik, devlet memurluğu ve milletvekilliği 1923-1938 yılları arasında Ankara'da bulunan edebiyatçıların görev yaptıkları mesleklerdir.

1.2.1. Abdülhak Hâmit Tarhan

Abdülhak Hâmit Tarhan, 1928'te milletvekili olarak Meclis'e girer. Seçimlerden sonraki ilk oturuma en yaşlı üyenin başkanlık yapması bir parlamento geleneğidir. 1931 seçiminin ardından Meclis'in IV. döneminin açılışına, en yaşlı üye sıfatıyla -79 yaşındadır- şair-i azam başkanlık eder.⁵⁴⁸

Abdülhak Hâmit Tarhan, Ankara'ya Lüsyen Hanım'la birlikte gelir. Torunu Tarık, Fransız Saint Joseph Lisesi'ni bitirdikten sonra Ankara Hukuk Fakültesi'ne devam eder. Tarık, bir yandan Hukuk Fakültesi'nde okurken bir yandan da Dışişleri'nde memur olarak çalışmaktadır. *Böyle İdiler Yaşarken* adlı hatıratında Adile Ayda, Abdülhak Hâmit'le ilgili bir hatırasına yer verir. Hem babasının işi dolayısıyla şair-i azamla tanışma fırsatı bulan hem de torunu Tarık'ın da üniversiteden sınıf arkadaşı olan Ayda, İngiliz

⁵⁴⁴ Rıza Tevfik'in eleştirdiği noktalardan biri Millî Mücadeleyi siyasetin yürütmesi idi. O karanlık günlerde yazdığı bir manzumede Mustafa Kemal'in portresini şu dört mısra ile çizmiştir.

Siyaset çamura biraz kan kattı

Bir koca kalpaklı adam yarattı

Herkes ona taptı, Rıza dayattı

Secdeye varmayan o iblis oldu!

Rıza Tevfik inanmayışının cezasını çekti. Yüzellilikler listesinde adı geçti ve yıllarca yurduna hasret yaşadı. Yusuf Ziya Ortaç, *Bir Varmış Bir Yokmuş, Portreler*, Akbaba Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1963, s.56

⁵⁴⁵ Abdülhak Şinasi Hisar, “Cenap Şahabettin”, *Ülkü*, Seçmeler (1933-1941), Yayına hazırlayanlar: Zerrin Bayraktar, Cem Alpar, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi, Ankara 1982, s. 182.

⁵⁴⁶ Yusuf Ziya, Halit Ziya'nın Cumhuriyet döneminde milletvekili olmak istediğini fakat kabul edilmediği belirtir. Ortaç, 33.

⁵⁴⁷ Mehmet Kemal, *Haber Peşinde Elli Yıl*, 203.

⁵⁴⁸ Ayda, 10.

sefaretindeki çay davetinde şairi gözlemler. Davette babası Sadri Maksudi Arsal, Abdülhak Hâmit'le uzun bir sohbete koyulur. Ünlü şairi büyük bir hayranlıkla temaşa eden Adile Ayda, onu şöyle tasvir eder:

“Çizgili pantolon üzerine Jaketatay (*Jacquette a taille*) denilen arkası uzun ceket giymişti. Yakasının iliğinde beyaz karanfil vardı. Bunu ya evde takıp gelmişti veya o devirde birçok erkeklerin yaptıkları gibi, çiçek tarlası halindeki büfe masasından alıp yakasına iliştiirmişti. Tek gözlüklü idi. Her halinden aristokratlık, kibarlık akıyordu. Diplomatik ziyafetlerin havasına çok alışık bir insan haliyle, kesik kesik konuşuyor, şuna buna iltifatlar yağdırıyor, espriler yapıyordu.”⁵⁴⁹

Görünen o ki şair-i âzam, Cumhuriyet öncesine dayanan diplomatik tecrübeleri ve hitabet yeteneğiyle Ankara'da, ön plâna çıkmayı başarmıştır.

1.2.2. Abdülhak Şinasi Hisar

Abdülhak Şinasi Hisar, Millî Mücadele Dönemi'nde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında her ne kadar İstanbul'da olsa da Anadolu yanlısı bir tutum sergiler. Millî Mücadele'yi destekleyen yazılarını *Dergâh* ve *Yarın* dergilerinde yayımlar.⁵⁵⁰

Ankara'da kurulan ilk mecliste Maarif Vekili olan Hamdullah Suphi Tanrıöver, Abdülhak Şinasi Hisar'ın yakın arkadaşıdır. Hamdullah Suphi'nin bütün ısrarlarına rağmen Hisar, herhangi bir görev almak amacıyla Ankara'ya gelmek istemez. 1928'de annesinin vefatı üzerine Hisar'ın İstanbul'la bağları zayıflar. 1931'de arkadaşının davetine karşılık verir.

Abdülhak Şinasi Hisar, 1931-1948 yılları arasında toplam on yedi yıl boyunca Ankara'da ikamet eder. 1931'de Ankara'da yeni kurulan Balkan Birliği'nin Türkiye Seksiyonu Umûmî Kâtipliğine atanır. Ankara'daki ilk zamanlarında Evkaf Apartmanı'nda kalır. Bir müddet sonra kendisine Sıhhiye'de küçük bir daire tahsis edilir. Bu daire Abdülhak Şinasi Hisar'ın hem evi hem de Balkan Birliği'nin merkezidir.⁵⁵¹

⁵⁴⁹ Ayda, 12.

⁵⁵⁰ Necmettin Türinay, *Abdülhak Şinasi Hisar*, MEB Yayınları, Öğretmen Yazarlar Dizisi, İstanbul 1993, s. 76.

⁵⁵¹ Abdülhak Şinasi Hisar, *Fehim Bey ve Biz*, Varlık Yayınları, İstanbul 1966, s. 1-29. (Romanın başındaki yazı Yaşar Nabi'ye ait)'den aktaran Türinay, 77.

Balkan ülkeleri ile olumlu komşuluk ilişkileri kurmak amacıyla kurulan fakat hedeflenen fayda gösterilmediği için feshedilen Balkan Birliği'nin Ankara'daki bürosunun kapatılması söz konusu olunca yine arkadaşlarının yardımı ile Abdülhak Şinasi, Dışişleri Bakanlığı'na müşavir olarak geçer. 1936 yılında başladığı bu yeni görevini 1948'de istifa edene kadar sürdürür. Yüksek tansiyonu nedeniyle doktorunun tavsiyesi üzerine 1948'de görevinden ayrılıp İstanbul'a döner.⁵⁵²

Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesindeki ilk yazısı 27 Haziran 1931 tarihinde çıkar. "Ediplerimize Dair Hatıralar" başlığı altında Nigar Hanım, Şehâbeddin Süleyman, Hâlid Râşid, Saffeti Ziyâ, Tevfik Fikret, Abdullah Zühdü'ye ait yazılar yazar. *Ülkü*, *Varlık* ve *Ağaç* dergilerinde çıkan yazıları ise 1933-1936 yıllarına aittir. Ankara'da kaldığı dönemde Hamdullah Suphi ile birlikte Sadri Maksudî Arsal'ın evinde yapılan fikrî ve edebî toplantılara katılır.

Abdülhak Şinasi Hisar'la arkadaşı Yaşar Nabi, Karpiç'in müdavimleri arasındadır. "*Kusursuz giyinişi, düzenle taranmış saçları, ancak sevdiği, değer verdiği insanlara açılan muhabbetli gülüşü, teklifsizliklere hiç de elverişli olmayan mizacı ile*" Abdülhak Şinasi Hisar, dostu Yaşar Nabi ile Karpiç lokantasındaki değişmez masalarında, yan yana otururlar. Yaşar Nabi, Ankara akşamlarında Karpiç'te yaptıkları edebî sohbetleri şöyle anlatır:

*"(...) Sonra bizden ve Batıdan sevdiği sanatçılara getirirdi sözü. Coşardı o zaman. Şiirler, daha doğrusu beyitler okurdu hayranlıkla. Nükteler yapardı. Özellikle nükte bakımından güçlü bir belleği vardı. Yahya Kemal'in Ahmet Haşim'in hiç duymadığım nüktelerini sıralardı birbiri ardından. Ama itiraz edilemezdi sözlerine. Bu hatayı işledi mi biri, bütün nezaketini bir yana bırakarak kirpi gibi kabarırdı."*⁵⁵³

1.2.3. Ahmet Hamdi Tanpınar

Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'nın iki lisesi iki şöhretli şaire ev sahipliği yapar. Erkek Lisesi'nde Ahmet Hamdi Tanpınar, Kız Lisesi'nde Faruk Nafiz Çamlıbel vardır. Çalıştığı kurum dolayısıyla Çamlıbel'in etrafında şaire hayran genç kızlar, genç kadınlar

⁵⁵² Türinay, 78.

⁵⁵³ Yaşar Nabi Nayır, *Dost Mektuplar*, Varlık Yayınları, İstanbul 1972, s. 8.

toplanır. “Han Duvarları” şairi Ankara Erkek Lisesi öğrencilerinin en tehlikeli rakibidir.
554

Ahmet Hamdi Tanpınar, edebiyat öğretmenliği yaptığı ve Atatürk Dönemi’nde beş yıl kaldığı Ankara’ya 27 Ekim 1927 tarihli kararname ile gelir.⁵⁵⁵ Taş Mektep’te, Gazi Terbiye Enstitüsü’nde ve Kız Lisesi’nde görev alır.⁵⁵⁶ 1932’de Kadıköy Lisesi edebiyat öğretmeni olarak atanınca Ankara’dan ayrılır. 1943-1946 yılları arasında milletvekili olarak Meclis’te görev yapar. Milletvekilliği sona erdikten sonra 1946-1948 yıllarında bakanlık müfettişi olarak Ankara’da kalmaya devam eder.

Tanpınar’ın Mektupları kitabındaki ilk mektup bir Ankara mektubudur.⁵⁵⁷ Ahmet Kutsi Tecer’e gönderilen mektupta Ankara’daki edebiyat ortamı hakkında bilgi verilir. Tanpınar ve arkadaşları o dönemde yoğun bir yayım faaliyeti içindedir. *Görüş* dergisi, *Muhit* gazetesi ve *Türk Yurdu* mektupta adı geçen başlıca kroniklerdir. Tecer’le birlikte çıkardıkları *Görüş* dergisinin hazırlıkları devam etmektedir. Dergide yayımlanmak üzere tercüme, monografi, kitap eleştirisi, şiir tahlilleri hazırlarlar. Suut Kemal Yetkin, Necip Fazıl Kısakürek, Emin Bey mektupta adı geçen sanatçılardır.

Tanpınar’ın Tecer’e yazdığı 1937 tarihli bu mektup, Ankara’daki edebiyat ortamlarında konuşulan bir bahsi de içermektedir. Tanpınar’ın kulağına gelen ve kendisini üzen hadiseyi Tecer’e şu ifadelerle anlatır:

*“Ankara nasıl? Ne âlemde? Vedat’lara uğruyor musun? Onlar şimdi bir moda çıkarmışlar. Benimle Necip’i mukayese etmek. Necip zekiymiş akıllıymış, mükemmel şair imiş... filan da... ben de ona yetişmeye çalışıyordum, taklit ediyordum. Şiir meselesi bir tarafa, ben Necip’in dehasına ve zekâsına muteriz değilim. Ama nedir bana karşı koz olarak dostumuzu çıkarmaları? Eğer zeki adam arıyorlarsa, Halil Vedat ikimize de külâh giydirdiği için, ikimizden de zekidir.”*⁵⁵⁸

Aynı mektupta Tanpınar, Nurettin Artam ve Burhan Belge’den de bahseder.

⁵⁵⁴ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 44.

⁵⁵⁵ Orhan Okay, *Bir Hülya Adamının Romani: Ahmet Hamdi Tanpınar*, Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010, s.146.

⁵⁵⁶ Tanyer, *Taş Mektep*, 60.

⁵⁵⁷ *Tanpınar’ın Mektupları*, (hızl. Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s.11

⁵⁵⁸ *Tanpınar’ın Mektupları*, 30.

Samet Ağaoğlu, Ankara Lisesi'nden Tanpınar'ın öğrencisidir. Aralarındaki yaş farkının az olması nedeniyle samimi bir ortamda sohbet etme imkânları da olmuştur. Zaman zaman hazin, zaman zaman heyecanlı, bazen de çocuksu şakalarla dolu olan hocasına dair sahneler vardır Ağaoğlu'nun zihninde. Tanpınar'ın kıyafetine, tıraşına önem vermeyip, bir omzunu biraz geride tutarak ders anlattığından, Fuzuli'den Yahya Kemal'e kadar şairlerin daha çok ölüm temalı şiirlerini okuduğundan bahseder. Ağaoğlu bu durumu Tanpınar'ın ölüm korkusunun dışı vurumu olarak değerlendirir. Tanpınar'ın etrafına ister istemez hissettirdiği durumlardan biri olarak gördüğü çirkinlik kompleksinin ve kaygısının kendisini bir kadın düşmanına dönüştürdüğünü belirtir. Ağaoğlu'na göre bu kompleksin kaynağı öğrencilik yıllarında İstanbul Üniversitesi koridorlarında yaşadığı ve karşılık bulamadığı aşkıdır.⁵⁵⁹

Ankara'da Tanpınar, bir edebiyat öğretmeni olarak şiire ve edebiyata meraklı birçok gencin yüreğine dokunur, sonradan edebiyat dünyasında ün kazanacak birçok ismin edebiyat öğretmenliğini yapar. Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet, Samet Ağaoğlu, Fuat Bayramoğlu ve Ahmet Muhip Taş Mektep'te Tanpınar'dan ders alır.⁵⁶⁰

Tanpınar, Ahmet Muhip Dıranas'ın zihninde yer etmiş bir öğretmendir. Taş Mektep'te, Tanpınar'ın edebiyatla başlayan sonrasında plastik sanatlara uzanan dersleri diğer öğrencileri olduğu gibi Ahmet Muhip'i de derinden etkiler. Kırk beş dakikalık ilk dersten Ahmet Muhip'in aklında kalan şey Tanpınar'ın sadece Jokonda'nın ellerini anlattığıdır. Ahmet Muhip'le aralarındaki öğretmen-öğrenci ilişkisi sınıfın sınırları içinde kalmayıp Tanpınar'ın kaldığı odaya da taşınır. Ahmet Muhip, Tanpınar'ın odasında birçok Batılı yazarın kitapları ile tanışır ve yabancı dil öğrenmenin gerekliliğine o zamanlar inanır.⁵⁶¹

Cahit Tanyol'un da Gazi Orta Muallim Mektebi'nde 1931 yılındaki edebiyat hocası Ahmet Hamdi Tanpınar'dır.

Tanpınar, Ankara'da Taş Mektep'in yanındaki bir pavyonun, dışarıdan tahta bir merdivenle çıkılan ikinci katında, hocalara tahsis edilen odaların birinde kalır. 1930 yılında Suut Kemal Yetkin, oda arkadaşı sıfatıyla Tanpınar'la aynı havayı teneffüs eder.

⁵⁵⁹ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 48.

⁵⁶⁰ Okay, *Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar*, 152.

⁵⁶¹ Ahmet Muhip Dıranas, "Tanpınar", *Bir Gül Bu Karanlıklarda: Tanpınar Üzerine Yazılar* (Haz. Abdullah Uçman- Handan İnci), 3 F Yayınları, İstanbul, s. 89-90.

Bu birliktelik Tanpınar ile Yetkin arasında uzun sürecek bir dostluğa da vesile olur. Okulda dersler bitince iki arkadaş Ankara Palas'a, Haşet Kitabevi'ne ve İstanbul Pastanesi'ne birlikte giderler. Kaldıkları odada geç saatlere kadar sanat ve edebiyat üzerine sohbet ederler. İsmail Habip'in evi de Tanpınar'ın, Ankara'ya gidip geldikçe uğradığı evlerden biridir.⁵⁶²

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Ankara'da sık sık görüştüğü isimlerden biri de Necip Fazıl'dır. Tanpınar bir gün Necip Fazıl'a şöyle bir teklif ile gelir:

“Seni edebiyat hocası olduğum liseye götüreyim de çok genç bir istidatla tanıştırayım.”

“Taleben mi senin bu istidat?”

“Evet.”

Giderler. Çok genç istidat çağrılır. Muallimler odasına giren, zarif, ince ve güzel yüzlü bir gençtir. Ahmet Hamdi ona hitap eder:

“Muhip, kim var yanımda biliyor musun?”

Necip Fazıl'ın ismini söyledikten sonra Ahmet Muhip Dıranas'ın hayret dolu bakışlarıyla birlikte sözlerine devam eder:

“Seni tanırsın diye buraya kadar getirdim.” der.⁵⁶³

Tanpınar, Ankara'da geçirdiği ilk beş yılı oldukça *“verimli ve huzurlu”* bir zaman dilimi olarak değerlendirir. Bir yazısında Ankara yıllarından bahsederken *“en güzel devremiz”* der.⁵⁶⁴ Suut Kemal Yetkin ile ortak tercüme çalışmaları, Nurullah Ataç ve Nusret Hızır ile Divan Edebiyatı sohbetleri yaparlar. Divan Edebiyatı'nın yanında Yahya Kemal, Valery, Proust, Gide ve Nerval de konuşulan konular arasındadır.⁵⁶⁵

Tanpınar, Suut Kemal'le kurduğu düşünce birlikteliğini çalıştığı lisenin başka hocalarıyla da yakalar. Felsefe ve estetik hocası Ziyaettin Fahri, okulun müdür muavini ve tarih hocası Samih Nafiz, Faruk Nafiz ve fakülteden arkadaşı Rıfkı Melûl Meriç de kendisi gibi şiire ve edebiyata düşkündür. Ahmet Kutsi Tecer ve Necip Fazıl Kısakürek

⁵⁶² Okay, *Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar*, 53. (Makaleler, s. 454)

⁵⁶³ Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbîâli*, Büyük Doğu Yayınları, 14. Baskı, İstanbul 2010, s. 139

⁵⁶⁴ Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 439.

⁵⁶⁵ Okay, *Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar*, 149.

ile şiir üzerine sohbet ederler. Necip Fazıl, Ankara'dan ayrıldıktan sonra bu sohbetlerin özlemine duyar ve arkadaşlarını şöyle anar: “*Akşam fecrinde, kır yollarında, kendi kendisine yahut Ahmet Hamdi ve Kutsi'yle birlikte, şiirin tulsım hesaplarını yapmak nerede, iç dünyasının büyük defteri dururken 'Defter-i Kebir' karalamalarına gömülmek nerede?*”⁵⁶⁶

Tanpınar, İstanbul'da tanıştığı Ahmet Haşim'le asıl yakınlığı Ankara'da kurar. Ahmet Haşim, Ankara'ya yaptığı bir ziyarette Ankara Palas'ta kalır ve Tanpınar kendisini burada ziyaret eder.⁵⁶⁷ Tanpınar, şiirine ve şiir anlayışına geniş ufuklar açan Valery'yi de bu yıllarda Ankara'da keşfeder.⁵⁶⁸

Tanpınar'da, musikî sevgisinin başlaması da Ankara'da kaldığı yıllara rastlar. Ankara Kız Lisesi ile aynı binada bulunan Musikî Muallim Mektebi Tanpınar'ın klasik Batı müziği ile tanışmasına vesile olur. Okulun diskotek salonunda birkaç yüz plaktan oluşan koleksiyonu bulunmaktadır. Aynı zamanda Paris'ten Ankara'ya gelen ve genç yaşta veremden ölen Muhittin Sebati adlı bir ressam da Tanpınar'ı etkilemiştir. Günlüklerinde bu hususu şöyle belirtir: “*1928 veya 29'da Muhittin Sebati'nin Ankara'ya gelmesiyle başlayan musiki sevgisine nihayet otuz senede hayatımda bir yer verebildim. Bu otuz senelik gecikme benim bütün maceramı, psikolojik zaafılarımı, iradesizliğimi ve tâlihimi verir.*”⁵⁶⁹

Tanpınar Ankara'ya geldikten sonra *Hayat* dergisinde dört şiiri çıkar: “Yaralı”, “Yolculuk”, “Sabah”, “Günlerimiz”. Şiirin yanında Ankara'da Tanpınar tercüme çalışmaları da yapar. Hoffmann'ın “Kremon Kemani” adlı hikâyesi ile Anatole France'ın *Kaz Ayaklı Kraliçe Kebapçısı* adlı romanını Türkçeye çevirip yine *Hayat* dergisinde yayımlar. “Şiir Hakkında” başlıklı iki makalesiyle birlikte İstanbul'a döneceği sıralarda yayımladığı “Bir Kadın Başı” ve “Hep Aynı Gül” adlı iki şiiri de *Görüş* dergisinde yayımlanır. 1939 yılında yayımlanan “Geçmiş Zaman Elbiseleri” hikâyesi zaman ve mekân bakımından Tanpınar'ın Ankara'da kaldığı yıllarla örtüşür ve mekân olarak Keçiören kullanılmıştır.

⁵⁶⁶ Kısakürek, *Bâbüâli*, 143.

⁵⁶⁷ Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 302.

⁵⁶⁸ Okay, *Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar*, 152.

⁵⁶⁹ *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, 210.

1923 yılında İstanbul'dan çıkan Tanpınar ile 1932 yılında İstanbul'a dönen Tanpınar'ın birbirinden farklı olması muhtemeldir. Aradan dokuz yıl geçmiştir. Erzurum'da, Konya'da ve Ankara'da edebiyat öğretmenliği yapmış, askerliğini tamamlamıştır. Yeni insanlar tanımış, yeni ortamlarda bulunmuş, yeni tecrübeler edinmiştir. Bütün bunlar İstanbul'a gelene kadar "cezrî bir garpçı" olan ve Şark'ı tamamıyla reddeden Tanpınar'ın düşünce dünyasında birtakım değişiklikler yapmış olmalıdır. Orhan Okay, Ankara'da çoğu İstanbul'dan gelmiş ve dönemin radikal Garplılaşıma havasına kendilerini kaptırmış sanatçı grubunun da -özellikle de Gazi Orta Muallim Mektebi'nde oluşan çevrenin- Tanpınar'ın cezrî bir garpçı olmasında etkili olduğunu düşünür.⁵⁷⁰ Tanpınar'ın, Garpçı düşünceleri doğrultusunda hazırladığı ve 1930'da Ankara'da Türkçe ve Edebiyat öğretmenleri kongresinde sunduğu tebliğ tepki toplar. Tanpınar kongrede Divan Edebiyatı'nın lise programlarından kaldırılmasını ve edebiyat tarihinin Tanzimat Edebiyatı ile başlatılmasını teklif eder.

Tanpınar, Ankara hakkındaki izlenimlerine ise *Beş Şehir* adlı deneme kitabında yer verir.⁵⁷¹ Ankara'yı tarihî perspektiften değerlendiren ve sanatçı kimliği ile ifade eden Tanpınar için Ankara bir bütündür:

"Ankara, uzun tarihinin şaşkırtıcı terkipleri ile doludur. Asırlar içinde uğradığı istilâlar, üst üste yangınlar ve yağmalar şehirde geçmiş zamanların pek az eserini bırakmıştır. Acayip bir karışıklık içinde bu tarih daima insanın gözü önündedir. Türk kültürünün kendinden evvel gelmiş medeniyetlerinden kalan şeylerle bu kadar canlı surette rastgele karıştığı, haşır neşir olduğu pek az yer vardır. Kalede ve onun eteğine serpilmiş mahallelerde Türk velileri Roma ve Bizans taşlarıyla sarmaş dolaş yatarlar. Dedelerimizin mezarlarından çıkan yeşillikler hangi itikatların etrafında yontuldukları belli olmayan çok eski taşları kendi rahmaniyetleri ile yumuşatırlar; burada kerpiç bir duvardan İyonya tarzında bir sütun başlığı veya arkitrav fırlar. Ötede bir türbe merdivenin basamağında bir Roma konsülünün şehre gelişini kutlayan kadim bir taş görünür, daha ötede bir çeşme yalağında eski bir lahdin bakantaları gülümser. Ahi Şerafettin'in türbesini asırlarca Greko-Romen arslanlar bir nöbetçi sadakatıyla beklerler ve bu yüzden Arslanhane adını

⁵⁷⁰ Okay, *Bir Hülya Adamının Romanı*: Ahmet Hamdi Tanpınar, 159.

⁵⁷¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, 27. Baskı, İstanbul 2010.

alan caminin hakikaten eşsiz mihrabında, Etiler'in toprak ve bereket ilahesinden başka bir şey olmayan bir yılan son derece kuvvetli plastikliğiyle meyvalar arasında dolaşır ve camiin o kadar şaşırtıcı bir safiyetle boyanmış ağaçtan sütunları Bizans ve Roma başlıkları taşır. Hisar'da, mihrabı Türk tahta işçiliğinin harikalarından biri olan Alâeddin Cami'nin sekisi, asırlardan beri bir şahin gibi süzdüğü ovaya terkibi baştan aşağı tesadüfi olan bir sütun dizisinden bakar; şüphesiz bu sütunlar orada bu camiden çok daha evvel mevcuttular.”⁵⁷²

Tanpınar, Ankara'yı geçmişiyile ve bugünüyle birlikte ele alır. Ankara'yı kalesi, hisarı, paşa sarayı, serdarı, husûsî kazanç kaynakları, bahçeleri, meyvaları, mektep-medrese ve camileri ve en önemlisi Hacı Bayram Veli'siyle tek tek anlatan Evliya Çelebi'yi gayp âleminden gelmiş bir rehber olarak düşünür ve onunla şehrin sokaklarını dolaşmaktan büyük zevk alır. Tanpınar'a göre Ankara, Millî Mücadele'den bütün mazisini yakarak çıkmıştır. Karşısındaki ovaya baktığında İnönü, Sakarya ve Dumlupınar Muharebeleri'ni hatırlar. Malazgirt'te başlayan *büyük ve mübarek rüyanın* devam ettiğini hisseder.⁵⁷³

Tanpınar'ın Ankara'da bulunduğu yıllarda memurların çoğu resmî dairelerde veya vekâletlerde kalır. Önceleri Ankara Lisesi'nde, ardından Gazi Terbiye Enstitüsü'ndeki *“cemiyetli hayat”*larını bırakıp hayranı olduğu eski bir Ankara evinde oturmak istemez. Şehir bir yandan Millî Mücadele Dönemi'ndeki mütevazı hayatına devam ederken bir taraftan da yeni baştan yapılmaktadır. Tanpınar'ın ifadesiyle *“her tarafta bir şantiye manzarası”* vardır.⁵⁷⁴ Mimarî üslubu birbirini tutmayan binalar içerisinde sade, gösterişsiz ve klasik yapıda olanları tercih eden sanatçı Türk mimarîsinin de Ankara'da yerini alması gerektiği fikrindedir:

“Bu tecrübeler arasında Türk mimarîsi de bir üslup yaratmaya çalışıyordu. Türk Ocağı binası, Etnoğrafya Müzesi olan bina, Gazi Terbiye Enstitüsü, İstanbul'da Yeni Postane ve Dördüncü Vakıf Hanı ile başlayan tecrübenin devamı idiler. Sonradan Güzel Sanatlar Akademisi'nde arkadaşlık ettiğimiz Prof. Egli, Cebeci'deki Musiki Muallim Mektebi ile çoğu

⁵⁷² Tanpınar, *Beş Şehir*, 16-17.

⁵⁷³ Tanpınar, *Beş Şehir*, 26.

⁵⁷⁴ Tanpınar, *Beş Şehir*, 15.

*dıştan taklit eden bu tecrübeleri ilk defa modern malzemenin imkânlarıyla birleştirmeye muvaffak olmuştu.*⁵⁷⁵

Cumhuriyet Dönemi'nde yeniden yapılanmaya başlayan şehir, halkın en çok konuştuğu mevzu haline gelir. Tanpınar bunu şu şekilde ifade eder:

*“Şehrin aktüalitesi biraz da bu yeni binalarla Mustafa Kemal'in hayatıydı. Bu nerede basıldığı bilinmeyen, hatta hiç elinize geçmeyen, fakat sizden başka herkesin okuduğu ve her ağzın beraberce size naklettiği bir gazeteye benziyordu. Öyle ki aynı fıkrayı, herkesin âdeta zaruri olarak günde birkaç defa birbirine rastladığı bu şehirde, bir saat içinde yirmi kişi birden size anlatabilirdi. Bir tek tefrikası vardı. Şehrin her köşesinin, rast geldiğiniz her insanın naklettiği çetin savaş ve karar günleri... Bu insanların kendileri, yaşadıkları şeyleri anlatmasalar bile siz o günlerdeki hayatlarını yine tasavvur edebilirdiniz. Bununla beraber her şeyi o kadar büyük ve cazip gösteren büyü artık gitmişti. Beş sene evvelinin tarihini yapanlar, onun aydınlığından çıkmışlar, günlük şeylerin ışığında yaşıyorlardı. Yalnız Mustafa Kemal kendi lejander hayatına devam ediyordu.”*⁵⁷⁶

1.2.4. Ahmet Hikmet Müftüoğlu

İstanbul'da doğan ve bütün tahsil hayatı burada geçen Ahmet Hikmet Müftüoğlu, 1888 yılında Galatasaray Sultanisi'ni bitirdikten sonra Dışişleri Bakanlığı'nda işe başlar. Çok çeşitli yurtiçi ve yurt dışı görevlerde bulunur. Birinci Dünya Savaşı içinde Alman ve Avusturya fabrikalarına sipariş edilip de teslim olunmayan savaş malzemeleri ile ilgili bir komisyon kurulduğunda, bu komisyonun başına Ahmet Hikmet Müftüoğlu getirilir. 1920-1922 yılları arasında bu görev dolayısıyla Berlin, Viyana ve Peşte'de bulunur. Son Osmanlı padişahı Sultan Vahdettin'in ülkeden uzaklaşmasının ardından, TBMM tarafından halife ilan edilen veliahd Abdülmecid Efendi'nin 19 Kasım 1922 günü başlayan ve yaklaşık bir buçuk yıl süren halifeliği döneminde, başmabeynciliğini Ahmet Hikmet Müftüoğlu yapar.⁵⁷⁷

⁵⁷⁵ Tanpınar, *Beş Şehir*, 16.

⁵⁷⁶ Tanpınar, *Beş Şehir*, 16.

⁵⁷⁷ Fethi Tevetoğlu, *Müftüoğlu Ahmet Hikmet*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 669, Ankara 1986, s. 115.

1926 yılında Ankara'ya çağrılan Ahmet Hikmet Müftüoğlu'na Hariciye Vekâleti Umur-ı Şehbenderiye ve Ticariye Umum Müdürlüğü görevi verilir.⁵⁷⁸ Aynı yıl içinde, önce vekâleten sonra asaleten Hariciye Vekâleti Müsteşarlığına yükselir.⁵⁷⁹

Ölümüne sebep olan hastalık dolayısıyla Ankara'daki günleri bir yılı geçmez. Hariciye Vekâletindeki görevinden ayrılır ve İstanbul'a döner. Ankara'daki bu kısa günlerinde Türk Ocaklarının Kültür Bölüm Başkanı vazifesini yürütür. Ankara'da kaldığı müddetçe *“edebiyat ve musiki tarihimize ait araştırmaları, Türkçe'nin Arap ve Acem kelime ve kaidelerinden arınması; Türk imlâ ve gramerinin tespiti yolundaki çaba ve eserleriyle de milletimize büyük millî yararlar sağlamak için didinmiştir.”*⁵⁸⁰

1.2.5. Ahmet İhsan Tokgöz

Millî Mücadele döneminde Ankara'ya gelen sanatçıların büyük bir kısmı bu şehri hayatlarında ilk kez görmüşlerdir. Oysa Ahmet İhsan (Tokgöz), babasının işi dolayısıyla, Ankara'yı daha çocukken tanımıştır. Babası Ahmet Halit Bey, 1881 yılında Ankara'ya defterdar olarak atandığında İstanbul'dan ayrılan ve Bursa üzerinden Ankara'ya gelen Ahmet İhsan için bu yolculuk, unutulmayacak hatıralarla doludur. Bursa'da Ahmet Vefik Paşa'yı tanımış ve onun kurduğu tiyatrodaki Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk* piyesini izlemiştir. Ahmet İhsan, Ankara'da sürgünde bulunan posta nazırı Agâh Efendi'den Fransızca dersleri alır. 1881 yılının sonunda Ahmet İhsan'ın babası İstanbul'a Şurâ-yı Maliye'ye tayin edilir.⁵⁸¹

Birinci Dünya Savaşı bittiğinde Ahmet İhsan Berlin'dedir. İstanbul'un işgal edildiği haberini de Berlin'de iken alır. 1919 yılında işgal altındaki İstanbul'da beş ay gibi kısa bir süre kalır ve 1920 yılı başlarında Roma'ya gider. 1922'de Münih'e geçer. Lozan Konferansı toplandığında heyet-i murahhasanın emriyle matbuat bürosunda çalışmaya başlar. 1924 yılında vatana döner.⁵⁸²

⁵⁷⁸ Hikmet Dizdaroğlu, *Ahmet Hikmet Müftüoğlu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1964, s. 11.

⁵⁷⁹ Hisar, 202.

⁵⁸⁰ Tevetoğlu, 117.

⁵⁸¹ Bilge Ercilasun, *Ahmet İhsan Tokgöz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Büyükleri Dizisi/161, Ankara 1996, s. 6.

⁵⁸² Ercilasun, 27.

Ahmet İhsan, yurt dışında vatan lehine yaptığı propaganda ve istihbarat çalışmalarıyla hükûmetin hoşnutluğunu kazanmış olacak ki resmî bir görevle taltif edilir. 1931 yılının Nisan ayından itibaren Ordu milletvekili olan Ahmet İhsan, Ahmet Ağaoğlu'nun Keçiören'deki bağ evini satın alarak burada ikamet etmeye başlar.⁵⁸³ 1934 ve 1938 yılında yapılan seçimlerde de yine aynı vasıfla Meclis'teki görevi 1942'de vefat edene kadar devam eder. Birçok kez yurt dışında vatani temsil eder. 1922'de Prag'da, 1924'te Londra'da, 1925'te Lozan'da resmî görevli sıfatıyla bulunur.⁵⁸⁴

1.2.6. Ahmet Rasim

Ahmet Rasim'in Ankara'ya gidişinin ilginç ve komik bir öyküsü vardır. Atatürk'ün devrimlerinin ardından Ankara'nın yolunu tutan Ahmet Rasim, Ulus Meydanı'nda İsmail Müştak Mayakon'a rastlar. Ahmet Rasim çoktan beri işsizdir, parasızdır. Kıyafeti de ekonomik durumunun bir göstergesidir. Ankara'ya hangi maksatla geldiğini mizahî bir üslupla anlatır:

“Fırından ekmek alıyordum Müştak'çıgım. Baktım son zamanlarda ekmekleri yuvarlak yaptırıyorsunuz. Elimi ekmeğe attım, tuttum tutamadım, ekmek yuvarlanmaya başladı. Ekmek gidiyor, ben ardından koşuyorum; ekmek gidiyor ben ardından koşuyorum. Ekmek kaçsa, ben kovalaya buralara kadar geldik. Bir de baktım Ankara'da, Karaoğlan'da (Ulus) buldum kendimi.”

“Nerede kalıyorsunuz üstadım?”

Üstad, İstanbul Pastanesi'ni göstererek,

“Burada, pastanenin üstündeki otelde.”

“Çok memnun oldum, aradığımızda sizi burada buluruz.”

Bu iki dostun ayaküstü başlayan sohbeti İstanbul Pastanesi'nde devam eder. Konuşurlarken köşkten telefon gelir. Sofra hazırdır ve İsmail Müştak sofraya davetlidir. Ahmet Rasim, Mustafa Kemal Paşa'ya saygılarını göndererek İsmail Müştak'ı yolcu

⁵⁸³ Ağaoğlu, *Hayat Bir Macera!*, s. 64.

⁵⁸⁴ Ercilasun, 30.

eder. İsmail Müştak, Paşa'ya Ahmet Rasim Bey'e rastladığı için geciktiğini söyler.⁵⁸⁵ Hayatı maddî sıkıntılarla geçen Ahmet Rasim, kısa süreli memuriyetlerde bulunmuştur. Yazılarıyla gerçekleştirdiği hizmetleri takdir eden Atatürk, onun 1927-1932 yılları arasında İstanbul milletvekili olarak Meclis'te görev yapmasını sağlar.⁵⁸⁶

Çok sayıdaki edebî eserinde İstanbul'un sosyal hayatına dair önemli anekdotlar aktaran Ahmet Rasim⁵⁸⁷ milletvekili olduktan sonra çok az eser kaleme alır. Hikâye ve romanları 1923 yılında son bulmuştur. 1926'da çıkan *Gülüp Ağladıklarım* ve 1927'de çıkan *Muharrir Bu Ya* kitapları Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemlerini değil, Birinci Dünya Savaşı yıllarına ait izlenimleri içermektedir.⁵⁸⁸

1.2.7. Behçet Kemal Çağlar

Behçet Kemal Çağlar, 1930 yılından itibaren Ankara'dadır. Genç Türk Edebiyatı Birliği'nin ilk başkanı Çağlar'dır. Ankara'yı o kadar benimser ki, bazı şiirlerinde Ankaralı Âşık Ömer mahlasını kullanır.⁵⁸⁹

Samet Ağaoğlu, Çağlar'ın samimi arkadaşısıdır. Tanışmaları 1930 yılına Genç Türk Edebiyatı Birliği'nin kuruluşu zamanına gider:

*“Kongre için tarafsız bir başkan aradık. Bir arkadaşımız kendisi de şair maden mühendisi bir gencin o günlerde Ankara'da bulunduğunu söyledi. İsmi Behçet Kemal. Onu başkan yapmayı teklif etti. Çağlar'la böyle tanıştık, sonra da bütün şartları ile bir arkadaşlık devresi başladı. Birçok fikirlerden meyhâne âlemlerine kadar bir arkadaşlık devresi.”*⁵⁹⁰

Ağaoğlu, Çağlar ile ilgili bir anısını şöyle anlatır:

“Bir gece yarısı hatırlıyorum, Ankara'da yeni açılmış bir tavernada beraberiz. İkimiz de içkili. Biraz ilerde galiba Avusturyalı bir konsomatris oturuyor. Güzel bir kadın. Behçet gözünü ayırmıyor ondan. Ama kadının gözü başkalarında; bizim gibi parasız gençlerde değil. Behçet'in yaptığı bütün

⁵⁸⁵ Mehmet Kemal, *Haber Peşinde Elli Yıl*, 78.

⁵⁸⁶ Şerif Aktaş, *Ahmet Rasim*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 837, Ankara 1987, s.33.

⁵⁸⁷ Şerif Aktaş, *Ahmet Rasim'in Eserlerinde İstanbul*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.

⁵⁸⁸ Aktaş, *Ahmet Rasim*, 52.

⁵⁸⁹ http://www.edebiyatekibi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=553&Itemid=28, erişim tarihi 6.1.2013

⁵⁹⁰ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 53.

işaretlere başını çevirip bakmıyor bile. Kadın aradığını bulamayınca salondan çıktı. Arkasından biz. Kadın kovalandığının farkına vararak yarı aydınlık caddede hızla uzaklaştı. O zamanlar Başbakanlığın bulunduğu geniş, ağaçlı meydanda bir kanepeye oturduk. Behçet birkaç dakika dalgın dalgın durdu, sonra birden, “Samet, kadın bize bakmadı ama bana bir şiiri ilham etti hiç değilse. Dinle,” diyerek cebinden çıkardığı bir kâğıda şu mısraları yazdı:

Gece öyle geçtim ki şehrin sokaklarından

Çığ öyle yuvarlanır dağın en dik yarından.

Hıçkırın bir adamdan gözyaşı öyle damlar,

Sokak bir damar gibi küreyvati adamlar.

Azgın bir mikrop gibi dolaştım bu damarda

.....

Gün batsın, ay kararsın, saat vursun muhakkak

Onu ben bulacağım ve o benim olacak.”⁵⁹¹

Hep Gençlik dergisinde çıkan bir şiiri vesilesiyle Atatürk’ün sofrasına kabul edilen Behçet Kemal, zamanla yalnız sanatçıların değil, halkın da tanıdığı iki genç şairden biri haline gelir. Diğer şair ise Faruk Nafiz Çamlıbel’dir. Siyasî çevrenin isteği ile bu iki şairin ortak mesaisinden *Onuncu Yıl Marşı* ortaya çıkar. Faruk Nafiz’in siyasî çevreden uzak kalmaya çalışırken Behçet Kemal’in bu çevreden ayrılmama gayretleri etrafındaki insanların dikkatini çeker.⁵⁹²

Hep Gençlik dergisi Behçet Kemal’in hayatında bir dönüm noktası olur. Derginin ilk sayısında “Görmeğe Gelmişim” adlı şiiri çıkar.⁵⁹³ Şiirde, Atatürk’ü görmek için nasıl çırpındığını anlatır. Behçet Kemal’in bu şiirini Hamdullah Suphi Tanrıöver, bir akşam sofrasında Atatürk’e okur. Atatürk şiirdeki espriyi kavrar. Çağlar, Atatürk’ün çevresinin, genç kuşakların girmesine yol vermeyen insanlarla sarılmış olduğundan şikâyetçidir.

⁵⁹¹ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 53.

⁵⁹² Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 56.

⁵⁹³ Behçet Kemal Çağlar, “Görmeye Gelmişim”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mart 1930, S.1, s. 2-3. Sözkonusu şiir, “Atatürk Dönemi’nde Ankara’da Basın-Yayın Faaliyetleri” başlığı altında incelenmiştir.

Atatürk, Hamdullah Suphi'den bu şiiri yazanı kendisiyle tanıştırmasını ister. Böylece Behçet Kemal de Atatürk'ün akşam sofrasındaki yerini alır.⁵⁹⁴ Bu vakitten itibaren Çağlar arkadaş çevrelerinde daha az görünmeye başlar. Konuşmasının tonu, bakışları, giyinişi değişmiştir. Sofranın adabı Çağlar'da bir takım değişikliklere sebep olmuştur.⁵⁹⁵

Behçet Kemal'in Ankara günlerine, Adile Ayda'nın hatıralarında da rastlarız. 1933 yılında Behçet Kemal'le “romantik” tanışmasını anlatırken babasının söylemlerinden yola çıkar. Atatürk'ün sofrasından dönen Sadri Maksudî, Behçet Kemal'in yazdığı ısmarlama şiirlerin Gazi Paşa'ya yeni bir eğlence olduğundan bahseder. Kendisine söylenen konuda ve tayin edilen on-on beş dakikalık müddet zarfında şiir yazan Behçet Kemal'i istihzâ ile karışık kızına anlatır.⁵⁹⁶

Sofranın itibarlı bir misafiri olmasına rağmen Behçet Kemal Çağlar, Atatürk döneminde milletvekili olamaz. Bu emeli için İnönü dönemini beklemesi gerekecektir. 1943 seçimlerinde milletvekili olan Behçet Kemal Çağlar, 1949 yılında görevinden istifa eder.

1.2.8. Celal Sahir Erozan

Celal Sahir, Cumhuriyet devri dil politikasının kilit isimlerinden biridir. Hem şair oluşu hem aldığı eğitim hem de içinde bulunduğu ortam sayesinde Celal Sahir Ankara'ya gelene kadar İstanbul'da dolu dolu bir edebiyat yaşamı geçirmiştir. Servet-i Fünûn çatısı altında başladığı sanat anlayışını Fecr-i Âtî ve Millî Edebiyat Dönemlerinde de kesintisiz olarak devam ettirmiştir.

Mütareke ve Millî Mücadele yıllarını İstanbul'da geçiren Celâl Sahir⁵⁹⁷, 1928 yılında Zonguldak milletvekili olarak Ankara'ya gelir.⁵⁹⁸ Harf devrimini gerçekleştiren kurul içerisinde yer alan şairin Ankara'daki mesaisi çoğunlukla bu minvalde yani dil üzerinedir. Türk Dil Kurumu'nun kurucu üyeleri arasındadır. 1932'de yapılan ilk Türk Dil Kurultayı'nda “Lügat ve İstılah” kolunun başkanı olur. İkinci kurulda bu kolun çalışmaları ikiye ayrılarak yalnızca “Lügat” kolunun başkanlığını yapar.⁵⁹⁹ Bu açılardan

⁵⁹⁴ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 54-55.

⁵⁹⁵ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 55.

⁵⁹⁶ Ayda, 65.

⁵⁹⁷ Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Edipleri*, Selis Kitaplar, İstanbul 2005, s. 131.

⁵⁹⁸ Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, 78.

⁵⁹⁹ Ortaç, 74.

baktığımızda Celal Sahir, dil hakkında yapılacak çalışmalar için Ankara'ya özellikle çağrılmış gibidir. 1935 yılında ölünceye kadar dil üzerine çalışmalarını devam ettirir.

1911'den sonra bir eseri basılmadığı için eserlerinde Ankara'nın izini süremiyoruz. Fakat *Türk Yurdu* ve *Ülkü* dergilerinde yazıları çıkar. Hem evi hem de bir dönem başında bulunduğu *Türk Yurdu* dergisinin idarehanesi sanatçıların uğrak yeridir.

Adile Ayda, hatıralarında Celal Sahir'e de yer verir. Şairi “*uzunca boylu, uzun yüzlü, göğsü batık, kır saçları Musset'vari kesilmiş, yapısı, görünüşü ve tavırları ile incelik ve zarafet sembolü bir insan...*” olarak tarif eden⁶⁰⁰. Ankara Palas'ta Celal Sahir ile Adile Ayda sohbet ederken Ruşen Eşref gelir ve Celal Sahir'in şu şiirini alaylı bir üslupla okumaya başlar:

Bütün hayatımı onlar verir de ben yaşarım,

Kadınlar olmasa, öksüz kalırdı eş'ârım...

Genel olarak sakin ve nazik tavırlar sergileyen Celal Sahir'in eliyle Ruşen Eşref'e kovma hareketi yaparak ciddi bir ses tonuyla “*Hadi ordan, hepiniz kadın için yaşarsınız amma, samimi değilsiniz. Kaba gururunuz itirafa müsaade etmez...*” der. Bu sözler Adile Ayda'ya bir Fransız yazarın şu sözlerini hatırlatır: “*Her yazar, yazdıklarını okuyup kendisine hayran olacak idealindeki meçhul kadın için ilhamını ve kalemini kullanır.*”⁶⁰¹

1.2.9. Cevdet Kudret

Cevdet Kudret, yeni kurulan Ankara Devlet Konservatuari'na edebiyat öğretmeni olarak başlar. Eşiyle birlikte, trenle Ankara'ya giden sanatçıyı garda yakın arkadaşı Yaşar Nabi karşılar. Yaşar Nabi, Ankara'nın yeni sakinlerini Gar Gazinosu'na götürür.

Cevdet Kudret, 1937 yılının sonbaharında Ankara Konservatuari'nin tam karşısında kiraladıkları eve, yeni çevreye alışmaya çalışır. On beş sene evvel Ankara'ya gelen meslektaşlarına göre şanslıdır. Eşi İhsan Hanım'ın Ankara'nın pahalılığından başka bir şikâyeti yoktur:

“Yıl 1937, sonbahar. Cevdet işine, aile yeni evine alışmış gibi. Ev, hola açılan salon-salamanje düzeninde. Bu, moda bir deyim. Yani iç içe açılan

⁶⁰⁰ Ayda, 150.

⁶⁰¹ Ayda, 152.

oturma ve yemek odası. En azından orta halli bir yaşamınız olduğunun üstü kapalı bir işareti. İki de yatak odası var. Arkada bahçe, harika, değil mi?.. Salonun geniş tek penceresine ipek saçaklı tül perdemi taktım. Altında lacivert stor. Her ne kadar sırtıyorsa da tülün altından, bu da moda. Bir çift taban halım var. Vakti saadette özel dokutulmuş. Kuba deseni imiş. Ne demekse... Mersin’de oturduğumuzda, annemin aldığı Thonet takım hâlâ sapasağlam. İki kanepa, iki koltuk, altı iskemle. Üstelik Viyana malı... Aşağı kurtarmaz!... Salon salamanjemiz döşendi gitti. Hole kömür sobası kurduk. Her taraf sınımsıcak. Bu da Ankara’da yaşamının bir nimeti. Anadolu hâlâ odun, tezek yakıyor.”⁶⁰²

Yalnız evlerin içi değil şehrin görüntüsü de değişir ve İhsan Kudret 1938 yılındaki Ankara’dan memnuniyetle bahseder:

“... Bahar gelmiş, Ankara’nın Cumhuriyet ağacı akasyalar çiçek açmış. Ağaçlara şaşılması bir bakım var. Mavi tulumlu adamlar, ucunda makas bulunan uzun sopalarını dalların arasına uzatıp kuru yaprakları, aykırı büyümüş dalları, bir bir ayıklarlardı. İlk gördüğümüzde bu denli özene çok şaşırmiştık. Yeni şehrin sokakları taş gibi asfalttı. Sağlamlığını göz algıladı. Toz yok, çamur yok. Her taraf tertemiz. Bulvar’ın Kızılay’dan Bakanlıklar’a kadar uzanan bölümüne bir de yaya şeridi eklemişler. Yaşlılar, bisikletliler, bebek arabaları bu tehlikesiz şeritte dolaşırlardı. Yolun yanında Güven Parkı. Görkemli Güven Anıtı. Anıtın önünde kocaman uzun bir havuz. İki yanında, mermer oturma yerleri. Güzelim çiçek tarhları.”⁶⁰³

Atatürk’ün ölümüyle birlikte hayatlarında birtakım değişiklikler olmaya başlar. İlk olarak Cevat Dursunoğlu görevinden alınır. Okul müdürlüğüne Orha Şaik Gökyay getirilir. Cevdet Kudret de Ankara Lisesi’ne tayin edilince Meşrutiyet Caddesi’nin köşesinde bir apartmanın alt katına taşınırlar.⁶⁰⁴

⁶⁰² İhsan Kudret, *İhsan Benimle Çalışır Mısın? Anılar*, İnkılâp Yayınları, s. 24-25.

⁶⁰³ Kudret, 38.

⁶⁰⁴ Cevdet Kudret, pencereleri sokaktan daha aşağı seviyede olduğu için yoldan geçenlerin dizkapaklarından aşağısı gördükleri bu evde “Apartman” şiirini yazar. Şiirini Hasan Âli Yücel’e ithaf eder. Şiir “Yaşadığım şehirde/Beş altı sinema varmış;/Gişelerinde bilet kesen,/Adamlar değil,/Güzel kadınlarımış.” diye başlar. Devamında “İşte ben,/Sinemanın bir ihtiyaç,/Bahçe, havuz ve ağaç/Denen şetlerin bir gıda/Olduğu devirde/ Sinemasız, bahçesiz/Yaşıyorum şehirde./Benim için yapılmamış bu şehir.”der. Kendisi için yapılmayan şehirde iki senedir oturan Cevdet Kudret bu evi şehir insanlarını

1938’de Cevdet Kudret’in yakın arkadaşı Abdülhak Şinasi Hisar da Ankara’dadır. İstanbul’da başlayan ahabplıkları onunla Ankara’da da devam eder.

1.2.10. Enis Behiç Koryürek

Resmî görevlerine 1913 yılında Hariciye Vekâletinde başlayan Enis Behiç Koryürek, 1922 yılında Ankara Hükûmeti tarafından Edirne vilayeti hukuk işleri müdürü tayin edilir. Ankara’ya gidişi ise 1926 yılında Ticaret Vekâleti’ndeki görevi dolayısıyladır. 1946 yılına kadar İktisat Vekâleti İş ve İşçiler Dairesi Başkanı ve aynı bakanlığın müsteşarı olarak çalışır. İşçi meselelerine ciddî olarak yaklaşan ve çözüm yolları için kurumlaşma yollarını açan bir bürokrat olarak tanınır.⁶⁰⁵ 1946 yılında Demokrat Parti’den mebus adayı olur, fakat seçimleri kazanamaz. Bu tarihten sonra resmî görev almaz.

Samet Ağaoğlu’nun anılarında Enis Behiç Koryürek’in özel bir yeri vardır. Amir-memur bağlamında başlayan ilişkileri uzun yıllar sürecektir bir arkadaşlığa dönüşür. Samet Ağaoğlu, İş ve İşçi Bulma Bürosu’nda tetkik memurudur. Ağaoğlu ile Koryürek ilk olarak Koryürek’in Başbakanlık’taki odasında görüşürler. Ağaoğlu’nun tarifıyla Koryürek beyaz, sevimli, ince bıyıklı bir yüzü, elbisesinin şıklığı, kravatının güzelliği ile ilk etapta göze çarpan biridir. Konuşurken bazı kelimelerin ahenginde tatlı bir kesiklik sezilir. O günden sonra aralarında resmi işlerindeki değişikliklerin bozmadığı gerçek bir dostluk başlar.⁶⁰⁶

Koryürek İktisat Bakanlığı İş ve İşçiler Bürosu’nda başkan, Kasım Gülek şube müdürü, raportör Vedat (?), Muslih Fer (?) ve Samet Ağaoğlu tetkik memurudur. Daktilo ve kâtipler bir yana bırakılırsa bütün büro beş kişiden ibarettir ve bunların üçü edebiyatçı, şair ve hikâyecidir. Böylece Cumhuriyet’in ilk büyük iş kanunu o tarihlerde üçü edebiyatçı, biri iktisatçı dört kişi tarafından hazırlanır.⁶⁰⁷

İş ve İşçiler Bürosu’ndan ayrılıp Sanayi Umum Müdürlüğü’nde şube müdürü olan Samet Ağaoğlu ile Enis Behiç Koryürek sık sık evlerinde buluşur, edebiyattan siyasete

gözlemleyebileceği bir atölye gibi kullanır. Gözlemlerini “Apartıman” şiirine de yansıtmıştır. Kudret, 32-36.

⁶⁰⁵ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 34.

⁶⁰⁶ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 34.

⁶⁰⁷ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 34.

kadar her mevzuda konuşurlar. Ağaoğlu bu sohbetleri esnasında Koryürek'in birçok hatırasını dinleme imkânı bulduğunu da hatırlarında ifade eder.⁶⁰⁸

Sanatçının Ankara'daki edebî mesaisi 1927'de yayınladığı ilk şiir kitabı olan *Miras*'tır.⁶⁰⁹ Koryürek, kitabında millî ve şahsî duyguları aksettiren şiirlere yer verir.

Enis Behiç Koryürek, spritzma seanslarının ürünü olan *Vâridât-ı Süleyman* (1949) kitabına kadar bir suskunluk dönemine girer. Kitap olarak çıkmamış olsa bile bazı şiirlerini, *Hayat* (1929) ve *Varlık* (1933) dergilerinde yayımlar.

1.2.11. Faik Ali Ozansoy

Faik Ali Ozansoy ve oğlu Munis Faik Ozansoy'un Ankara'daki edebî ortama katkıları 1936 yılında çıkarmaya başladıkları *Marmara* dergisi aracılığıyla. Faik Ali Ozansoy ile Abdülhak Şinasi Hisar aynı dönemde Ankara'dadır.⁶¹⁰

Marmara dergisinde Faik Ali'nin 1935 yılında Ankara'da yazdığını belirttiği "Sanki Bir Rüya" şiiri İstanbul'u anlatır. Fakat şiirin ilk mısraları tabiat olarak Ankara'yı anımsatmaktadır:

Eşyayı da ervâhı da -Yarabbi nedir bu?-

Hep donduracak kapkara bir kış,

Yahut pek uzun derin bir uyku

Güya ki bütün benliğimin umkunu sarmış.

Ankara'nın soğuk ve uzun kış gecelerinden birinde derin bir uykuya dalan şair rüyasında İstanbul'u görür. Çamlıca, Kanlıca, Marmara görsel bir şölen ziyafetiyle şairi memnun eder.⁶¹¹

Derginin üçüncü sayısında Faik Ali'nin Mart 1936'da yine Ankara'da iken yazdığı "Marmara'ya" başlıklı şiirin ilk mısralarında İstanbul özlemi hissedilmektedir:

Ah ey deniz, güzel deniz, ey nazlı Marmara,

⁶⁰⁸ Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 36.

⁶⁰⁹ Enis Behiç Koryürek, *Mîrâs ve Güneşin Ölümü*, Hazırlayan Fethi Tevetoğlu, Devlet Kitapları, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.

⁶¹⁰ Hisar, 265.

⁶¹¹ Faik Ali, "Sanki Bir Rüya", *Marmara*, Yıl 1, 15 Nisan 1936, Sayı 1, s. 3-4.

*Bilsen ne hasretim var o mahmûr ufuklara,
Bilsen ne özledin seni?!... Hicrinde kaç sene
Bir münzevî hayatı geçirmekteyim yine.
Tütmekteydi gözümde hayalin derin derin
Daldım... Yüzünde aksini gördüm ezellerin.⁶¹²*

1.2.12. Fazıl Ahmet Aykaç

1928 yılında Atatürk'ün isteği ve Maarif Vekâleti'nin teklifiyle kurulan ve 1931 yılında lağvedilene kadar alfabe ve gramerle ilgili çalışmalar yapan Dil Encümeni'nin üyeleri arasında, Fazıl Ahmet Aykaç da yer alır.⁶¹³ 1928 yılında, Galatasaray Lisesi'ndeki edebiyat öğretmenliğini bırakır ve 1950 yılına kadar sürdüreceği siyasî görevleri için, Ankara'da ikamet etmeye başlar.

Fazıl Ahmet, Yahya Kemal'e yazdığı 14 Haziran 1928 tarihli mektupta, Maarif Vekâleti tarafından Latin harfleri komisyonuna katılmak üzere 26 Haziran'da Ankara'ya davet edildiğinden bahseder.⁶¹⁴ 1928'ten itibaren Fazıl Ahmet, yoğun bir çalışma ortamında, aynı zamanda Ankara'nın edebî simaları içindedir. Birkaç ay sonra Yahya Kemal'e yazdığı mektupta, günün yarından fazlasını çalışarak geçirdiklerinden ve bu yoğun çalışma ortamı içinde fikrî ve edebî olarak bir şeyler üretememekten yakınıır.⁶¹⁵ Dil Encümeni, Latin harflerinin kabulünden sonra alfabe ve gramerle ilgili çalışmalarını, ziraat terimlerinin Türkçeleştirilmesi, *Larousse Universal* adlı ansiklopedik lugatın tercüme edilmesi ve Türkçe sözlük çalışmaları üzerine yoğunlaştırır.⁶¹⁶ 1932 yılında kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti üyeleri arasında yer almayan Fazıl Ahmet, kurultay üyesi olarak görevlendirilir.⁶¹⁷

⁶¹² Faik Ali, "Marmara'ya", *Marmara*, Yıl 1, Haziran 1936, Sayı 3, s. 68.

⁶¹³ Ali Şükrü Çoruk, *Mizah Şairi Fazıl Ahmet Aykaç –Hayatı ve Eserleri-*, Kitabevi, İstanbul 2008, s. 58.

⁶¹⁴ *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, 228. Komisyonun diğer üyeleri: Falih Rıfki Atay, Ruşen Eşref Üneydin, Ragıp Hulusi Özden, Ahmet Cevat Emre, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Mehmet Emin Erişirgil, İhsan Sungu, İbrahim Grantay. Çoruk, 58.

⁶¹⁵ *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, 233.

⁶¹⁶ Çoruk, 60.

⁶¹⁷ Çoruk, 63.

Bu yoğun mesai, 1928 yılının sonunda, Fazıl Ahmet'e milletvekili olmanın kapılarını açar. Atatürk'ün isteğiyle⁶¹⁸, münhal bulunan Elazığ milletvekilliğine seçilerek parlamento hayatına başlar. Üçüncü, dördüncü, beşinci dönemde Elazığ milletvekili olarak Meclis'te yer alır.⁶¹⁹ Dördüncü dönem milletvekilliği boyunca Meclis Dışişleri Komisyonu'nda görev alan Fazıl Ahmet, 1931'de kabul edilen ve basına sınırlamalar getiren Matbuat Kanunu'nun hazırlanmasını teklif edenler arasında yer alır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan sonra matbuatı kontrol altına almak isteyen İsmet Paşa hükûmetinin isteğiyle hazırlanan kanunun meclisteki görüşmeleri sırasında Fazıl Ahmet, fikir hürriyetini savunduğunu, fakat matbuatın devleti tehdit edecek yayınlar yapmasını sakıncalı bulduğunu ifade eder.⁶²⁰

Fazıl Ahmet, 1932'de Parlamentolar Birliği Türk Grubu üyeliğine seçilir ve defalarca yurtdışında Türkiye'yi temsil eder. 1933 yılında, Balkan Konferansı Türk Delegasyonu'nda görev alır.⁶²¹

1928-1933 yılları arasında Aykaç'ın yalnızca üç yazısına rastlayan Ali Şükrü Çoruk, 1933 yılından itibaren sanatçının dil, edebiyat ve basın hayatı hakkındaki düşüncelerini ifade etmeye başladığını tespit eder.⁶²² O yıllara kadar divan şairlerini çok seven, yolculuğa çıktığında yanına alacağı tek kitabın Nedim'in *Divan*'ı olacağını söyleyen Aykaç, milletvekilliğiyle birlikte, eskiye karşı olumsuz bir tavır içerisindedir. 1923'ten itibaren kısa sürede çehresini değiştiren Türkiye Cumhuriyeti gibi, dil ve edebiyatın da yenileşmesi gerektiği ileri sürer, eski edebiyatı zamanın ihtiyacına cevap verecek kapasitede görmez. Ona göre yeni Türkiye'nin yeni bir edebiyata ihtiyacı vardır ve oluşacak yeni edebiyat eski edebiyatla bağlarını koparmak mecburiyetindedir. Siyasî ve sosyal sahalarda gerçekleştirilen değişimin dilde de uygulanması gerektiği görüşünden hareketle Öztürkçe'yi ve hece veznini savunur.⁶²³

Aykaç'ın Ankara yıllarına ait çok fazla bilgiye sahip değiliz. Elimizde, yegâne olarak, Halit Fahri Ozansoy'un anlattığı şu hatıra mevcuttur:

⁶¹⁸ Bu isteği, Yahya Kemal'e yazdığı 25 Teşrinievvel 1928 tarihli mektupta belirtir. *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, 231.

⁶¹⁹ Altıncı dönemde yine Elazığ, yedinci dönem Diyarbakır milletvekilliği yapan Fazıl Ahmet, 1950 yılına kadar aralıksız olarak Meclis'teki görevini sürdürür.

⁶²⁰ Çoruk, 60-61.

⁶²¹ Çoruk, 61.

⁶²² Çoruk, 64.

⁶²³ Çoruk, 64-65.

*“Fazıl Ahmet’i Ankara’da eski Millet Meclisi’nin basın locasından onu gördüğüm günün hatırasıdır. Kürsüde Faruk Nafiz Çamlıbel o anda şairliği bırakmış, bütçe komisyonunun tasarısını okuyarak rakamlar döküyordu. Bu esnada Fazıl Ahmet tam basın locasının dibindeki sırada oturmuş, derin bir umursamayışla dalgın, bir eli şakağında, kitap okuyordu.”*⁶²⁴

Aykaç, 1931-1934 yılları arasında mecliste, millî eğitim konusunda dört konuşma yapar. 1935 yılı Mart ayında ise sanatçıyı “Türk İnkılâbı ve Kemalizm” konusunda konferans vermesi için Sorbon Üniversitesi Paris’e davet eder. Paul Valery’nin başkanlığını yaptığı “Centre Universitaire Mediterranee” de Türk inkılabı hakkında konferanslar verir.⁶²⁵

1928-1938 yılları içerisinde *Hayat, Ülkü, Hâkimiyet-i Milliye* gibi Ankara basınıni oluşturan gazete ve dergilerde yazıları çıkar.

1.2.13. Halil Nihat Boztepe

Ankara’da uzun yıllar çalışan Halil Nihat Boztepe, memurluk hayatına 1903 yılında Düyun-ı Umumiye’de başlar. Kurum 1925 yılında lağvedilene kadar görevini sürdürür. 1927’de Gümüşhane milletvekili olarak Meclis çalışmalarına katılır. Meclis’in sonraki iki döneminde Trabzon milletvekili olarak devam eder.⁶²⁶

Halil Nihat Boztepe ve İbrahim Alâeddin Gövsa’nın mebus olma istekleri, arkadaşlarının tiyatral anlatımı ile dost meclislerinin eğlencesi olur. Mehmet Kemal’in aktarımına göre Halil Nihat Boztepe ile İbrahim Alaettin Gövsa’nın gönlüne mebus olma sevdası düşer. Başlarına birer melon şapka takıp, üstlerine birer siyah kuyruklu elbise giyip Ankara’nın yolunu tutarlar. Kendilerine “Ne var Ankara’da?” diye soran Yusuf Ziya Ortaç’a, Halil Nihat Boztepe alaylı bir gülümsemeyle “Mebus olacağız.” diye cevap verir. Cevap muhataplarını da, sahibini de güldürür. Gerçekleşme ihtimali uzak bulunduğu için dalga geçilen bu hayal, Ankara’da hayat bulur. İkisi de Mustafa Kemal

⁶²⁴ Ozansoy, 64.

⁶²⁵ Çoruk, 69.

⁶²⁶ *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Cilt I, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 243.

Paşa'yı görüp konuşurlar. Sonra da mebus olurlar.⁶²⁷ Halil Nihat Boztepe, seçimlerden önce bu arzusunu bir de manzumeyle belirtir.⁶²⁸

Halil Nihat Boztepe'nin İbrahim Alâeddin Gövsa ile arkadaşlıkları ölene dek sürer. İbrahim Alâeddin Gövsa, Halil Nihat Boztepe için Hacı Bayram Camii'nde mevlüt okutur. Bu mevlütte dağıtılan şeker külahlarının içinde şu dörtlük yazılıdır:

Hayatı mahzı faziletti bargâhında

Halil Nihad'ı ilahi faziletinle kayır

Habibinin okunan şiir-i paki hürmetine

*Bu ruh-ı şaire yüksek katında bir yer ayır.*⁶²⁹

1.2.14. İbrahim Alâeddin Gövsa

İbrahim Alâeddin Gövsa, 1926'da Maarif Vekâleti'ne bağlı Talim Terbiye Heyeti azalığına tayin edilince Ankara'ya taşınır. Bir süre sonra Sivas milletvekili olarak Meclis'e girer. TBMM'nin üçüncü döneminde Sivas, dördüncü döneminde Sinop milletvekilliği yapar. 1935'te milletvekilliğinden ayrılır. 1935-1939 yıllarında Maarif Vekâleti başmüfettişi olarak çalışır. Aynı yıllarda *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi* üzerinde çalışmaya başlar. 1939'dan itibaren TBMM'nin altıncı ve yedinci dönemlerinde İstanbul milletvekilliği yapar. 29 Ekim 1949'da Ankara'da vefat eder.⁶³⁰

1.2.15. Münevver Ayaşlı

Münevver Ayaşlı, Ankara'ya 1926 senesinde bir genç kız olarak gelir. Ağabeyini ziyaret etmek için birkaç günlüğüne geldiği Ankara'nın canlılığı, İstanbul'a kıyasla Ayaşlı'yı cezbeder.⁶³¹ Ziyareten birkaç ay sonra Ayaşlı ve annesi Ankara'ya taşınır. Özellikle kuruluş yıllarındaki Ankara'da güzelliği ve alafranga zevkleriyle şehirde

⁶²⁷ İbrahim Alâeddin Gövsa, Mustafa Kemal'le ilk defa 18 Ağustos 1917'de Tefvik Fikret'in Rumeli Hisarı'ndaki Aşyan'ında tanışır. Gövsa, Atatürk'ün ölümü için "Tavaf" adlı şiiri yazar. Şiir için bakınız: İbrahim Alâeddin Gövsa, *Acılar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1966, s. 8-10.

⁶²⁸ Mehmet Kemal, *Haber Peşinde Elli Yıl*, 202-203.

⁶²⁹ Zeki Gürel, *İbrahim Alaeddin Gövsa*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1682, Türk Büyükleri Dizisi/160, Ankara 1995, s.10.

⁶³⁰ Gürel, 4

⁶³¹ Münevver Ayaşlı, *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, s. 133.

tanınan bir sima haline gelen Ayaşlı, Ankara hakkındaki memnuniyetini şöyle dile getirirler:

*“Ankara’yı çok sevmiştim. Hayat vardı, canlılık vardı ve kahramanlık havası hâlâ esiyordu. Kağnılar sokaklarda geziyor, Gazi Hazretleri’nin Ankara’da olması, şehre ayrı bir cazibe katıyordu. Hele benim için, 15 yaşımdan beri sürdüğüm cansız ve hareketsiz hayattan sonra Ankara bana müthiş geldi ve Ankara’yı çok sevdim. Benim en canlı, en verimli olacağım zamanlar köstebek gibi bitkisel bir hayat geçirdim.”*⁶³²

*“Ankara’da kurulmuş güzel bir sosyal hayat da vardı.”*⁶³³ diyen Ayaşlı’nın kastettiği sosyal hayat, Ankara’da hanımların aralarındaki sosyal ilişkilerdir. İsmet Paşa’nın eşi Mevhibe Hanım, Fevzi Çakmak’ın eşi, Falih Rıfkı, Ruşen Eşref ve Yakup Kadri’nin eşleri, Osmanlı Bankası müdürü Monsieur Bogetti ve eşi, Ankara’da Ayaşlı’nın görüştüğü isimlerdir.⁶³⁴ Yeni kurulan Cumhuriyet’in ilk büyükelçilikleri de Ankara’daki hayata canlılık katar. Elçiliklerin düzenlediği balolar, kabul günleri Ankara’daki sosyetenin buluştuğu toplantılardır.⁶³⁵ Bu davetlerin misafirleri arasında olan Ayaşlı, 1930’da Viyana Büyükelçisi Sadullah Paşa’nın oğlu Nusret Sadullah Bey ile tanışır ve evlenir. İlerleyen zamanlarda Ayaşlı’nın Ankara hakkındaki düşünceleri değişmeye başlar. Ankara’yı giderek daha can sıkıcı bulur.⁶³⁶ Kahramanlık havasının yavaş yavaş dağıldığından ve Ankara’nın *“bir görgüsüzlük, zevksizlik meşheri”* olduğundan şikâyet eder.⁶³⁷

Cumhuriyet Dönemi’nin ilk yıllarında Ankara sakinlerinin etrafında kenetlendiği tek isim Mustafa Kemal’dir. Ayaşlı, Mustafa Kemal’le nasıl tanıştıklarını⁶³⁸ ve Atatürk’ün sofrasında şahit olduğu konuşmaları⁶³⁹ unutamaz.

---

⁶³² Ayaşlı, 134.

⁶³³ Ayaşlı, 134.

⁶³⁴ Ayaşlı, 135-136.

⁶³⁵ Ayaşlı, 143-145, 149, 153.

⁶³⁶ Ayaşlı, 152.

⁶³⁷ Ayaşlı, 156.

⁶³⁸ Ayaşlı, 149-150.

⁶³⁹ Ayaşlı, 151.

1.2.16. Nahit Sırrı Örik

Nahit Sırrı Örik, babasının işi dolayısıyla uzun yıllar yurtdışında kaldıktan sonra 1928 yılında İstanbul'da Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları Mütedâvil Sermayesi Müdürlüğü'nde görev alır. Bundan üç dört ay sonra da Millî Eğitim Bakanlığı'nda mütercim olarak görev yapmak üzere Ankara'ya gelir. Ankara'da iken Orhan Veli, Oktay Rıfat, Baki Süha, Ertuğrul Şevket, Gaffar Güney, Ceyhun Atıf Kansu, Şahap Sıtkı, Füzûzan Hüsrev Tokin, Ahmet Muhip Dıranas, Nurullah Ataç ile Bomonti ve Kutlu gazinolarında⁶⁴⁰, Bulut ve Şükran Lokantası'nda bir araya gelirler.⁶⁴¹ Konusu sanat ve edebiyat olan bu toplantılar, Nahit Sırrı Örik'in 1945 yılında Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi Müdürlüğü'ne atanıp İstanbul'a dönüşüne kadar devam eder.

Nahit Sırrı, Ankara'da, İsmet Paşa Mektebi'nin karşısındaki sırta, bazı Yenişehir kibarlarının geçmeye dahi tahammül edemeyeceği bir mahallede oturduğunu ifade eder.⁶⁴² Gezi yazılarından birinde yolculuğun başlangıç noktası olarak şu adresi verir: “*Tarih 27 Mart 1937 yılının Pazar günü. Hareket saati iki buçuk ve hareket noktası müdürün Yenişehir'deki evinin bulunduğu İsmet İnönü Caddesi.*”⁶⁴³

Ankara'da kaldığı süre içerisinde burada çıkan *Hayat*, *Varlık* ve *Ülkü* dergilerinde çeşitli konularda yazılar yazar. *Hayat* dergisinde çıkan yazıları *Edebiyat ve Sanat Bahisleri* adıyla basılır.⁶⁴⁴ Bu kitabın haricinde birçoğu Ankara matbaalarında basılan dokuz esere imza atar.⁶⁴⁵ Kitap olarak 1946 yılında basılmış olsa da *Tan* gazetesinde 1937 yılında tefrika edilmeye başlayan *Kıskanmak* romanı da bu listeye dâhil edilmelidir.

⁶⁴⁰ Kutlu Pastanesi burada gazino olarak geçmektedir.

⁶⁴¹ Füzûzan Hüsrev Tokin, “Öldü Ölümünden Bir Şeyler Umarak”, *Yeditepe*, Nu. 119, 15 Kasım 1956, s.1 ve Ramazan Korkmaz, *İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 46'dan aktaran Bahriye Çeri, *Bir Cihan Kaynanası: Nahit Sırrı Örik*, Hece Yayınları, Ankara 2007, s. 43-44.

⁶⁴² Nahit Sırrı Örik, “Ankaramız İçin”, *Varlık*, C. 2, nu. 45, 9 Mayıs 1935, s. 352.

⁶⁴³ Nahit Sırrı Örik, *Anadolu'da Yol Notları*, Kanaat Kitabevi, Ankara 1939, s. 32'den aktaran Çeri, 281.

⁶⁴⁴ Nahit Sırrı Örik, *Edebiyat ve Sanat Bahisleri*, Köy Hocası Matbaası, Ankara 1932, 63 s.

⁶⁴⁵ Nahit Sırrı Örik, *Kırmızı ve Siyah*, Sudi Kütüphanesi, İstanbul 1929, 46 s.

Nahit Sırrı Örik, *Sanatkârlar*, Burhanettin Matbaası, İstanbul 1932, 65 s.

Nahit Sırrı Örik, *Tarihî Çehreler Etrafında*, Köy Hocası Matbaası, Ankara 1933, 92 s.

Nahit Sırrı Örik, *Roman ve Hikâye Hakkında Bir Kalem Denemesi*, Varlık yayınları, İstanbul 1933, 63 s.

Nahit Sırrı Örik, *Eski Resimler*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1933, 67 s.

Nahit Sırrı Örik, *Sönmeyen Ateş*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1933, 78 s.

Nahit Sırrı Örik, *Col'ere de Sultan*, Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş., İstanbul 1933, 47 s.

Nahit Sırrı Örik, *Eve Düşen Yıldırım*, Burhanettin Matbaası, İstanbul 1934, 104 s.

Nahit Sırrı Örik, *Muharrir*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1934, 54 s.

Dolayısıyla Ankara’da kaldığı yıllar, Nahit Sırrı’nın yazarlık sürecinde oldukça velût bir dönemdir.

Romanda olaylar İstanbul, Ankara, Zonguldak ve Amasra’da geçer. Romandaki asıl mekân Zonguldak’tır. Bu mekân tercihi Nahit Sırrı’da “*taşraya açılma*” eğiliminin etkisi olarak değerlendirilir.⁶⁴⁶ Bir başka bakış açısıyla Osmanlı’yı temsil eden İstanbul’a ve Cumhuriyet’i temsil eden Ankara’ya karşı merkez-dışı, çapraz bir mekân olduğu da düşünülür.⁶⁴⁷ Yazarın mekân olarak Ankara’yı kullanan bir diğer romanı *Tersine Giden Yol*’dur. Roman 1948 yılında *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde tefrika edilir, 1995 yılında Arma Yayınları tarafından kitap olarak basılır. Hikâye kitaplarından *Sanatkârlar* içerisinde yer alan “Ankara’nın İlk Barı”, “Amerikalı Büyük Mimarla Şarklı Prenses Olan Karısı”, “Tayyareden Çıkan ve Biten Dâvâ” adlı hikâyelerde, *Kırmızı ve Siyah* kitabındaki “İki Kardeş ve Bir Delikanlı” adlı hikâyelerde mekân olarak Ankara kullanılmıştır.⁶⁴⁸

Ankara’ya sevgisini dile getirmek konusunda kendisini diğer yazarlara göre daha tutarlı bulan Nahit Sırrı, Cumhuriyet’in tüm ülkede bir Rönesans açmasının beklentisi içerisinde.⁶⁴⁹ Bunu istemenin de fazla bir talep olmadığını ifade eder.

Bir başka yazısında Tanzimat’tan günümüze kadarki roman ve hikâyede mekân konusunu ele alır.⁶⁵⁰ Realist bir bakış açısıyla olayın geçtiği ülke, şehir, mahalle, sokak isimlerinin verilmesi gerektiğini belirtir. Romanın hayatın bir parçası olduğunun ifade edilebilmesi için buna ihtiyaç duyan Nahit Sırrı, Türk roman ve hikâyesinin büyük bir bölümünde vakanın büyük şehirde geçtiğini, bu şehrin de çoğunlukla İstanbul olduğunu ifade eder. Türk romanının önemli bir ismi kabul ettiği Hüseyin Rahmi’nin eserlerinde bir satır dahi İstanbul dışı mekân bulunmadığını, Halit Ziya’nın ilk hikâyelerinde İzmir’e yer verdiğini, bunların dışında büyük romanlarında konunun hep İstanbul’da geçtiğini ifade eder. Nahit Sırrı’ya göre İstanbul’un bu “*ikbal ve saltanatı*” Meşrutiyet yıllarına kadar devam etmekle birlikte Millî Mücadele Dönemi ile Türk roman ve hikâyesinde

⁶⁴⁶ M. Kayahan Özgül, “Aşka Epithalamium Yahut Ölmüş Bir Sevdaya Epitaph”, *Kırmızı ve Siyah Hikâyeler 2*, s. 14.

⁶⁴⁷ Özlem Kocabıyık, *Nahit Sırrı Örik’in Romanlarında ve Hikâyelerinde Yapı ve Tema*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, 198 s., s. 41.

⁶⁴⁸ Söz konusu eserler Edebiyatta Ankara başlığı altında ele alınmıştır.

⁶⁴⁹ Nahit Sırrı Örik, *Kayseri, Kırşehir, Kastamonu*, Kanaat Kitabevi, Ankara 1955, s. 44’ten aktaran Çeri, 284.

⁶⁵⁰ Nahit Sırrı Örik, “Türk Romanının Coğrafi Durumu”, *Tanîn*, nu. 949, 20 Nisan 1946, s. 5’ten aktaran Çeri, 229-230.

Ankara da yer almaya başlar. Bütün bir romanına mekân olarak Ankara'yı seçen ilk romancının Aka Gündüz olduğunu ifade eder. *Dikmen Yıldızı* romanını örnek gösterdikten sonra Yakup Kadri'nin *Ankara* romanından da bahseden Nahit Sırrı, konusu Ankara'da geçen roman ve hikâyelerimizin sayıca az olduğunu ifade eder.

Metin Kayahan Özgül, Nahit Sırrı Örik'in *Eve Düşen Yıldırım* adlı hikâyeler kitabının başında yer alan "Asefal Bir Heykel İçin Requiem" başlıklı yazısında, Türk edebiyatının memleket edebiyatına yöneldiği dönemde Nahit Sırrı'nın da İstanbul dışındaki vatan coğrafyasını ön plâna çıkardığını belirtir. Fakat Ankara'nın yavaş yavaş memleket edebiyatından ayrılarak tekrar bir İstanbul edebiyatı oluşturma gayretine girdiği dönemde Nahit Sırrı'nın bu sefer Karadeniz'e yöneldiğini ifade eder.⁶⁵¹

Nahit Sırrı'nın Ankara hakkındaki duyguları oldukça samimidir. Sanatçının Ankara hakkındaki şu ifadelerini, Bahriye Çeri ondaki memleket sevgisiyle ilişkilendirir:

*"Daha ilk ağaçlarının bin naz ile yeşerdiği anda ah, yeşil Ankara'm! İstanbul senin eline su dökemez! Meâlinde kasîdeler tertip etmiş riyakârların dili ile konuşmaksızın ilân edeyim ki Ankara sevdiğim bir yerdir. İçini de etrafını da çok gezdim ve gerek eski mahallelerinde, gerek civarında çok latif köşelere rastladım. Şerefine sudan ve riyadan düzülmüş kasideler haricinde mazisini ve halini anlatacak tetkiklerin yok denecek derecede az oluşunu ve şehirle civarını etraflı denebilecek şekilde anlatan yegâne eserin de hâlâ İsviçreli bir zat tarafından yazılmış olup⁶⁵² bunun da dilimizde bir tercümesi dahi bulunmayışına gelince, bunu hakikaten teessüf ve hicaba layık bir keyfiyet sayarım."*⁶⁵³

Nahit Sırrı, bir başka yazısında⁶⁵⁴ 1935'te kurulacak olan Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü'nün yapması gereken işleri sıralarken Ankara'nın kültür ve sanat merkezi olması için gerekli olan birçok unsura da rastlarız:

1. Ankara'daki Musiki Muallim Mektebini murakabe ve ıslah,
2. Ankara'daki orkestrayı ıslah,

⁶⁵¹ Metin Kayahan Özgül, "Asefal Bir Heykel İçin Requiem", *Eve Düşen Yıldırım, Hikâyeler 3*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1998, s. 15-16.

⁶⁵² Söz konusu eser İsviçreli kadın yazar NoÛlle Roger'nin 1930'da basılan *En Asie Minuere* adlı eseridir.

⁶⁵³ Nahit Sırrı Örik, "Ankara Şehrine Dair", *Tanin*, nu. 1123, 19 Ekim 1946, s. 5'ten aktaran Çeri, 278.

⁶⁵⁴ Nahit Sırrı Örik, "Bir Teşkilat Hakkında Temenniler", *Varlık*, c. 2, 1 Temmuz 1935, s. 48.

3. İstanbul'daki Güzel Sanatlar Akademisi'nin murakabesini ve noksanlarını ikmal,
4. Her yıl açılan resim sergilerinden devletçe alınanların şuraya buraya konmak yerine halkın yararlanması için sürekli kalacakları galeriler açmak.
5. Ankara'da İstanbul'dakinden ayrı müstakil bir tiyatro kurulması ve bunun düzenli turnelerle memleket içinde de dolaşması ve bu şekilde Türkiye'de bugünkü tiyatro durumunun bir derece olsun ıslahı.
6. Bütün ülkede halk musikî eserlerinin derlenmesi,
7. Eski ve millî güzel sanatların ortadan kaybolmaması için alınması gereken önlemler ve çalışmalar,
8. Ülkede güzel sanatlar eserlerinin hüsnü muhafazası için ilgi gösterilmesi,
9. Birtakım kıymetli sanat eserinin satın alınması ve ödüllendirilmesi şeklinde sanatçının korunması.

1.2.17. Necip Fazıl Kısakürek

Necip Fazıl'ın Ankara'ya ilk gelişi Bâbîâlî vasıtasıyla'dır. Hakkı Tarık Us, Necip Fazıl'ı üniversite öğrencisi iken *Vakit* gazetesine muhabir olarak almış, çalışmasından memnun kalmış ve Avrupa'ya gidiş muamelelerini tamamlaması için kendisini Ankara'ya göndermiştir. Dolayısıyla Necip Fazıl'ın Ankara'ya ilk gelişi *Vakit* gazetesinin Ankara muhabiri olarak, Paris'e gitmeden birkaç ay önceye yani 1924 yılına rastlar. Necip Fazıl ve Hakkı Tarık Us, "*köhne bir vagonun yamalı ve soluk kırmızı kadife*" koltuklarında otuz saat süren bir tren yolculuğunun ardından Ankara'ya ulaşırlar.

Necip Fazıl'ın Ankara hakkındaki ilk izlenimi şehrin çamur deryası ve toz dumanı içinde olduğudur. "*Aralarında Yahya Kemal'in de bulunduğu kara kalpaklı adamlarla dolu lokanta*" ve biraz ilerisinde "*savaş kodamanlarından altın sızdırmanın günü geldiğine inanmış bir Yahudi'nin işlettiği ve Macar dilberleriyle vitrinlediği Fresco Bar*"⁶⁵⁵ Ulus Meydanında Necip Fazıl'ın hatırladığı mekânlardır.

1929 yılında Necip Fazıl, İş Bankası'nın açtığı imtihanı kazanarak Ankara'ya gelir. Dokuz yıl boyunca ikamet ettiği Ankara, sanatçının edebiyat ve sanat kanaatlerinin

⁶⁵⁵ Kısakürek, *Bâbîâli*, 42.

oluşmasında etkilidir.⁶⁵⁶ Umum Muhasebe Şefi olarak girdiği işinde müfettişliğe kadar yükselir. Bankadaki servis arkadaşı bir başka şair, Ali Mümtaz Arolat'tır.⁶⁵⁷ Sanatçının Ankara'daki ilk yıllarında nerede kaldığı bilgisine sahip değiliz. Yalnızca 1936 yılında Sıhhiye Vekâletinin bulunduğu taraflarda bir apartman dairesinde oturduğunu biliyoruz.⁶⁵⁸ Bunun dışında Necip Fazıl'ın Ankara'dayken içerisinde bulunduğu edebî muhitler hakkındaki bilgiyi *Bâbîâli* adlı eserinden almaktayız.

Necip Fazıl, şairliği, nükteli ve herkesi şaşırtan paradokslu konuşmaları ile Ankara'da teşekkül eden aristokrat ve entelektüel sosyetenin itibarlı bir misafiridir. Necip Fazıl'ın İstanbul'da içinde bulunduğu çevrenin büyük bir kısmı Ankara'dadır. Ankara'daki göreve talip olmasında, bu durumun etkisini göz ardı etmemek icap eder. Örneğin Necip Fazıl'ın Ankara'da sık sık uğradığı iki ev Yakup Kadri ve Falih Rıfkı'nın evleridir. Yakup Kadri'yi *Yeni Mecmua*'dan, ilk şiirlerinin neşrinde gösterdiği alakadan tanıyan Necip Fazıl, Yakup Kadri'nin Ankara'daki evinin etrafında teşekkül eden entelektüel sosyetenin misafirleri arasındadır.⁶⁵⁹ Falih Rıfkı'yı ise eşi Şefika Hanım'ın aracılığıyla tanıyan Necip Fazıl –kimin ev sahibi kimin misafir olduğu belli olmayacak sıklıkta- evlerinde bulunmuştur.⁶⁶⁰ Şefika Hanımefendi Necip Fazıl'ın paradoks diye nitelendirdiği konuşmalarını sever, fakat onun tezlerinden hiçbirini kabul etmez. Şefika Hanım'la dostlukları dolayısıyla, Yakup Kadri, eşi Leman Hanım ve kayınbiraderi Burhan Asaf (Burhan Belge)⁶⁶¹ ile de yine bu mekânda bir araya gelirler. Bu toplantılar fikrî manada meyvesini verecek, ileride Yakup Kadri, Burhan Belge ve Şevket Süreyya birleşip Kemalist ideolojinin savunucusu olan *Kadro* dergisini çıkaracaktır. Şevket Süreyya'nın Ankara Ticaret Lisesi'nde müdür olduğu dönemde Necip Fazıl da aynı lisede birkaç ay öğretmenlik yapar ve kendisini yakından tanıma fırsatı bulur.

Necip Fazıl, Ankara'ya dair hatıralarında -isim vermeden- şiir ve sanat sohbetleri yapılan bir evden bahseder. Ankara'da, şiir meraklısı bir edebiyat hocasının evinde, sık sık edebiyatçı ve fikriyatçı geçinenlerin toplandığını söyler. Hanımın kocası da maarifçidir.⁶⁶² Bu tarif bize, Necip Fazıl'ın Ankara'da iken içinde bulunduğu edebiyat

⁶⁵⁶ Orhan Okay, *Poetika Dersleri*, Hece Yayınları, Ankara 2004, s. 151.

⁶⁵⁷ Kısakürek, *Bâbîâli*, 93.

⁶⁵⁸ Kısakürek, *Bâbîâli*, 205.

⁶⁵⁹ Okay, *Necip Fazıl Kısakürek*, 20.

⁶⁶⁰ Mina Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, YKY, İstanbul 1998, s.98.

⁶⁶¹ Kadrocular içerisinde en fazla görüştüğü kişi Burhan Belge'dir. Kısakürek, *Bâbîâli*, 234.

⁶⁶² Kısakürek, *Bâbîâli*, 239.

mahfillerinden birinin de Nahit Hanım ve eşi Halil Vedat Fıratlı'nın evi olduğunu göstermektedir.⁶⁶³

Bay ve Bayan Fıratlı, genç yeteneklere kapısını açan ve onları koruyup kollayan özellikleri ile tanınır.⁶⁶⁴ Necip Fazıl'ın anlattığına göre Orhan Veli, “*yüzü çiçek bozuğu gibi ergenlik çukurlarıyla pörtük pörtük, hiçbir iddia ve şamata tavrı takılmaksızın, gülümsemelerin en ahmağı içinde*” bu evin baş misafiridir.⁶⁶⁵ Necip Fazıl ise bu toplantılarda, mizacına uygun olarak, kendisini ve sanatını izah edeceğine, herkesin sanatına “*çözülmez bir Hitit yazısı*” gözüyle bakmasını ve onu izaha çabalamasını yeğlemektedir.

Necip Fazıl'ın Fıratlıların evindeki edebiyat sohbetlerinde hatırladığı simalardan biri de Melih Cevdet Anday'dır. Melih Cevdet, karakter olarak ne Orhan Veli'ye ne de Necip Fazıl'a benzer. O, konuşkan, “*günlük emirler tarzında keskin ve hendesi hükümler çıkararak bir şairdir*”. Melih Cevdet, bir gece, “*şiir ve şair meraklısı hanımın evinde*”, *üçlü kumpanyayı* yeren Mistik Şaire, şiirin bir bayrak yarışı olduğunu söylemiştir. Melih Cevdet'e o an söylenmemiş, fakat Bâbüâli'de verilmiş cevap şu şekildedir:

“Bayrak yarışı tasviri güzel. Fakat onu alacak elin atlet olması şartıyla. Yoksa fikri ve edebi jandarması olmayan bir diyarda, lise çağındaki çocukları kandırıcı ve münekkit yokluğunu sömürücü bir davranışla gerçek atletleri

⁶⁶³ Fıratlı ailesi, 1930- 1950 yılları arasında Ankara'nın sanata meraklı gençlerine kapılarını açar. Halil Vedat Fıratlı, Ankara Erkek Lisesi'nde, eşi Nahit Fıratlı ise Ankara Kız Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Çiftin, düzenli olarak yaptıkları toplantılarla bir edebiyat mahfili haline gelen evleri Sümer Sokak'tadır. “*Sağlık Bakanlığı'ndan Kızılay'a doğru giderken Zafer Anıtı'nı geçince solda kalan*” Vardar Apartmanı'ndaki bu evin mefruşatı hakkında, 1940'lı yıllardan itibaren bu evin müdavimi olan Necati Cumalı, şu bilgileri verir: “*Nahit Hanım, Vardar Apartmanı'nda otururdu. Giriş katından sonra üçüncü katta. Üstünden yıllar geçmiş gibi gösterişsiz bir döşenişi vardı evin. Hiçbir eşya ben varım diye öne geçmeye kalkmazdı. Püskül saçak, kırmızı kadife örtülü dörtgen yemek masası, ceviz sandalyeler, yerde halılar, dökme kömür sobası, salonda uçuk renkli geniş koltuk takımı, sağ duvarın önünde halısı, yastıkları ile geniş bir divan. Çoğumuz uzayan, bazan sabahı bulan coşkun toplantılardan birinde, yarım saat bir saat olsun uzanıp kestirmişizdir o divanda.*” (Necati Cumalı, “Nahit Hanımlarda”, *Hürriyet Gösteri*, Mayıs 1982, nu. 18, s. 36.) Cahit Külebi kendisiyle birlikte Orhan Veli, Cahit Sıtkı, Necati Cumalı, Sabahattin Eyüboğlu, Nurullah Ataç, Melih Cevdet Anday, Yunus Kazım Köni, Dora ve Erol Güneyer'in de bu evin müdavimleri arasında olduğunu ifade eder. (Cahit Külebi, *İçî Sevda Dolu Yolculuk*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2007, s. 78-79.) Fahir Aksoy ise, bu kadroya Ahmet Hamdi Tanpınar'ı (Fahir Aksoy, *Kürdün Meyhanesi*, Can Yayınları, İstanbul 2000, s. 138.), Cemal Süreya da, kendisini ekler. (Cemal Süreya, 99 Yüz: İzdüşümler/Söz Senaryosu, Kaynak Yayınları, İstanbul 1996, s. 283.)

⁶⁶⁴ Mustafa Şerif Onaran'a göre, Nahit Hanım Ankara'da 1940'lı yıllarda şairleri koruyan bir hamidir. Bu düşüncesini, Nahit Hanım'ın evine gidip gelen Necati Cumalı ve Cahit Külebi'den duyduğu “*O bizim koruyucu meleğimizdi.*” cümlesine dayanarak söyler. Aynı zamanda Nahit Hanım'ın, Orhan Veli'nin *Yaprak* dergisini çıkarmasına maddi ve manevi yardımda bulunduğu da bilinmektedir. Anar, 196.

⁶⁶⁵ Kısakürek, *Bâbüâli*, 239.

çelmeye getirip düşürmek ve bayrağı kapıp kaçırmak şekliyle değil. Bu bir... İkincisi, siz kendinizden dokuduğunuz, örgüsünü öz ruhunuzdan aldığınız bir kumaşa sahip bulunmuyor, asli nüshası Süperviyel isimli bir Fransızın elinde bir oyma işinin, en ucuz tarafından alçıya dökümünü yapıyorsunuz. Yani taklidin de en kolay noktasında bulunuş...”⁶⁶⁶

Necip Fazıl’ın sözünü ettiği, *lise çağında olup şair geçinen çocuklar* daha sonra Garip şiirini ortaya atarak Türk edebiyatında iz bırakacak olan Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat’tır. Necip Fazıl, gençlerin farklı bir şiir tarzının olduğunu daha Nahit Hanım’ın evindeki edebiyat toplantılarında lise öğrencisi iken anlamış ve onları Fransız taklitçisi olmakla suçlamıştır.

Necip Fazıl’ın sanat tarzıyla bu öğrencileri etkilemiş olduğu, Taş Mektep’te öğrenci olan bu üçlünün okul dergisinde çıkan yazılarında hissedilmektedir. Oktay Rifat’ın “Ağlayan Evler, İskelet Parmaklı Kadın” hikâyesi, Necip Fazıl’ı anımsatan bir paragraf ile başlar:⁶⁶⁷

“Dar kapıdan sokağa çıktım. Yüzümü soğuk bir rüzgâr yaladı. Başka, bambaşka bir hava. Birbirine doğru eğilmiş evlerin arasındaki dar yoldan yürümeye başladım. Bastonumun taşlar üstündeki kırık sesleri. Arnavut kaldırımı. Eğri büğrü Arnavut kaldırımı. Aralarında çirkef dolu... Gece yaştı. Gökte yıldızlar donuktu. Sokak, evler ağlıyordu. Sessiz, için için, kalpten gelen bir ağlamaydı bu... Karanlık, korku gibi karanlık, sıkın, ezmek için abanan karanlık. Evlerin birbiri ile birleştiği çizgiler çok derin. İhtiyar bir yüzü andırıyor bu gece evler. Çıkık taraflarında ışık. Toz serpintisi gibi ışık. Evlerin ağladığını bu elem çizgilerinden anladım. Bastonumun taşlar üstündeki bu kırık sesleri, adımlarım. Ben ve bu kırık sesler, çit yok... Bir de kalbim çarpıyor. Arkamdan karanlık parmaklarının ucuna basarak beni hırsız gibi takip ediyor. (...)”

Hikâye, Necip Fazıl’ın “Kaldırımlar” şiirini anımsatan cümleler ile doludur. Meyhaneden evine götürdüğü kadınla beraber yaşamaya başlayan kahraman hikâyenin

⁶⁶⁶ Kısakürek, *Bâbüâli*, 239-240.

⁶⁶⁷ Oktay Rifat’ın “Ağlayan Evler, İskelet Parmaklı Kadın”, *Sesimiz*, Şubat 1932, S. 7, s. 5 ve 14.

sonunda terk edilir. Kadın, bir sene beraber yaşadığı kahramanı, geldiği geceyi andıran bir başka gecede terk edip eski hayatına döner.

Ankara’da bulunduğu dönemde İstanbul Pastanesi’ne de giden Necip Fazıl, bu mekânı “*Ankara’nın o çığırda İstanbul’daki İkbâl ve Meserret kahvehanelerine denk, tam ‘esâfil-i Şark’ karakterinde ayrı ve çok alâkaya değer bir muhiti*” olarak tarif eder. Sanatçı, İstanbul Pastanesi’nin müdavimleri arasında o zaman Ankara Erkek Lisesi’nde edebiyat öğretmeni olan Ahmet Hamdi, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü’nde çalışan Sadri Ethem (Ertem), Maarifte memur Nahid Sırrı Örik, tarihçi Enver Behnan Şapolyo ve ilerleyen zamanda Yaşar Nabi, Feridun Fazıl, Nurullah Ata, Ahmet Kutsi vs. birçok şair, mütefekkir ve âlimin isimlerini sayar.⁶⁶⁸ Bu muhitlere katılanlar ve konuşulanlar hakkında Necip Fazıl’ın düşüncesi şu iki cümledir: “*Ankara’dakiler, yine ve daima, kendilerine Amerikanvari yeni bir dünya arayan Bâbîâli sızıntıları... Oradayken bile Bâbîâli dışında değiller.*”⁶⁶⁹

Necip Fazıl’a göre Ankara’nın Bâbîâli’si *Ulus* gazetesidir.⁶⁷⁰ Burada çoğu siyasetçi sanatçıların kendi aralarından en çok tartıştıkları konulardan biri inkılâplardır. Necip Fazıl, bu konuşmalarda devrimlerden yana görünen fakat aslında öyle olmayan kişilerin sahte kimliklerine şahit olur.

1931 yılında Necip Fazıl, askerlik vazifesi sebebiyle Ankara’daki hayatına bir buçuk yıllık bir mola verir. Askerliğini İstanbul’da yapar ve burada iken de Peyami Safa, Abidin Dino, Burhan Asaf gibi Bâbîâli arkadaşlarıyla bir aradadır. Ankara’da kaldığı süre içerisinde bulunduğu her fırsatta izinli olarak veya memuriyetle İstanbul’a gelen Necip Fazıl’ı bu kadro, Haydarpaşa Garı’nda karşılar.⁶⁷¹ Askerlik bittikten sonra arkadaşlarından ayrılıp tekrar Ankara’ya dönerkenki üzüntüsünü şu ifade ile dile getirir: “*Ankara mı? En kara*”.⁶⁷² Anlaşılan o ki bu dönemde Necip Fazıl’ın Ankara hakkındaki düşünceleri olumsuzdur. Necip Fazıl, Ankara’nın eski ahşap ve taş yapıları ile çok uzun süren gurub manzarasını beğenir. Bu manzarayı bir şair hassasiyetiyle şöyle ifade eder:

⁶⁶⁸ Kısakürek, *Bâbîâli*, 98.

⁶⁶⁹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 99.

⁶⁷⁰ Kısakürek, *Bâbîâli*, 97.

⁶⁷¹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 144.

⁶⁷² Kısakürek, *Bâbîâli*, 118.

*“Akşam fecri renk ve ışık cümbüşü... Ufkun ilerisinde, nereye varsan onun da ilerisinde görünmez bir kimya laboratuvarında sihirli imbiklerden süzülüp, sarı, kırmızı, mor, erguvan şurubunu göklere döken güneş, en cömert payını, bu en hasis noktaya ayırmıştır. Dakikalarca süren ve gittikçe eriyici bir çığlık halinde renklerle ışıkları ağlatan bir gurub...”*⁶⁷³

Ankara'nın şehirleşmesini hızlı ve suni bulan Necip Fazıl, Amerikalı bir sinema kumpanyasının bir günde yapabileceği özentisi bir dekordan farksız ve kültür muhitlerinden uzak plânlandığından şikâyetçidir. Çünkü Necip Fazıl'a göre Ankara şehirlerin bir ruhu olduğu hesaba katılmadan kurulduğu için üzerinden elli yıl geçmiş olmasına rağmen İstanbul, Londra, Paris, Roma veya Moskova olamamıştır.⁶⁷⁴

Her yeni eskiyi reddetmenin yanında kendisini özümsemiş, samimi savunucular ister. Fakat Ankara'da Çankaya'ya yakın duran insanların duygu ve düşüncelerinde samimi olmadıklarını görmesi, Necip Fazıl'ın sanatçı dostlarından da Ankara'nın temsil ettiği fikirden de uzaklaşmasına sebep olmuştur. Cumhuriyet'in onuncu yılı dolayısıyla Cumhuriyet gazetesinde Fazıl Ahmet Aykaç'ın *“Tevrat'ı yırttım, İncil'i yaktım, Kuran'ı attım...”* diye devam eden şiirini okuyan Necip Fazıl, şairine tepkisini gösterdiğinde Fazıl Ahmet *“Ayol, sen o lafları samimi mi sandın?”* diyerek cevap verir.⁶⁷⁵ Bu konuşmaya Abdülhak Hamid'in eşi Lüsyen Hanım da tanık olmuştur. Bir başka yerde Burhan Asaf'la Yahya Kemal'in bir konuşmasını dile getiren Necip Fazıl, Yahya Kemal'in inkılaplara inanmadığına, kabul etmediğine şahit olur.⁶⁷⁶ Oysa Yahya Kemal bu lafları söylediği dönemde milletvekilidir.

1930'lu yıllarda Necip Fazıl'ı iki grupta münasebette görürüz. Çankaya'ya yakınlığı ile bilinen Kadrocular Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Burhan Belge, Şevket Süreyya bir tarafta, Ahmet Hamdi, Ahmet Kutsi ve İstanbul Pastanesi müdavimleri bir taraftadır. Necip Fazıl, samimi arkadaşları olan Ahmet Hamdi ve Ahmet Kutsi ile isimlerinin baş harfleri olan N.F.A.H.A.K.'yi bulamaçlaştırarak “KAFHAN” isimli bir mecmua çıkarmayı düşünürler. Kurucuları tarafından “KAFHAN”ın bir saf şiir ve sanat mecmuası olması plânlanır ve kendilerinden başka her kaleme kapalı olması istenir. Çünkü

⁶⁷³ Kısakürek, *Bâbüâli*, 137-138.

⁶⁷⁴ Kısakürek, *Bâbüâli*, 138.

⁶⁷⁵ Kısakürek, *Bâbüâli*, 133.

⁶⁷⁶ Kısakürek, *Bâbüâli*, 97.

kendilerini, “*Ziya Gökalp devşirmeleri ilk posacı hececilerden sonra gelen ve bu vezne ilk defa keyfiyet getiren şairler*” olarak görmektedirler.⁶⁷⁷ Sebebi bilinmemekle birlikte bu üç arkadaş plânları gerçekleşmez. Fakat sonraki yıllarda Tanpınar ve Tecer Ankara’da *Görüş*’ü, Kısakürek ise *Ağaç*’ı çıkarır.

Tanpınar, Ankara Erkek Lisesi’nde edebiyat hocası iken Necip Fazıl’ı bir öğrencisi ile tanıştırır. Öğretmenler odasında, Necip Fazıl’ı karşısında gördüğünde heyecanı her halinden belli olan bu genç, Ahmet Muhip Dıranas’tır.⁶⁷⁸

Necip Fazıl, *vekil olmaya niyet eden politika simsarlarıyla Ulus* gazetesinde ve İstanbul Pastanesi’nde sık sık karşılaşır. Bu isimlerden biri de Necip Fazıl’ı arada sırada iş yerinde ziyaret eden Behçet Kemal Çağlar’dır. Şairliğini pek beğenmediği bu ismi “*rejim medhiyecisi*” diyerek eleştirir.⁶⁷⁹

Necip Fazıl’a göre eski payitaht İstanbul’u Ankara kadar küçültecek olursanız aynı nispetle Bâbîâli’nin küçülmüşü olarak bulacağınız mekân Ulus’tur. İstanbul Pastanesi, Karpiç Lokantası’nın akşamcılar köşesi ve İnkılâp Birahanesi fikir ve sanat adamlarının Ankara’daki toplanma mekânlarındandır. Aslında bütün bunlar Bâbîâli’nin Ankara’ya aksedişidir. Aka Gündüz, Sadri Ertem gibi Necip Fazıl’ın bu mekânlarda hatırladığı birçok sima vardır. Necip Fazıl’a göre bu simalar sürekli büyüyen, fakat bir türlü şehirleşemeyen Ankara fonunun her türlü fikir çilesinden uzak yaşayan “*nizam-ı âlem*” dedikoducularıdır.⁶⁸⁰

Ankara, Necip Fazıl’a Bâbîâli’nin küçük bir numunesini sunmuş olmasına rağmen, psikolojik olarak bir yerde uzun süre kalamayan sanatçı çalıştığı bankaya tayin dilekçesi verir. Ardında dostları Ahmet Hamdi ve Ahmet Kutsi’yi Ankara’da bırakarak Trabzon’a gider. Trabzon’dayken Ankara’daki edebiyat mahfilleriyle bağlantıları devam etmektedir. Ankara’da “*efkâr-ı umumiye*” karargâhı İstanbul Pastanesi’nden tanıdığı Yaşar Nabi’den bir mektup alır. Mektupta Nahid Sırrı ile birlikte *Varlık* adında bir dergi çıkaracaklarını ve kendisinden bir yazı istedikleri yazmaktadır. “Bu Yağmur” şiiriyle, Trabzon’dayken yazdığı bir hikâyesini *Varlık* dergisine gönderir.

⁶⁷⁷ Kısakürek, *Bâbîâli*, 139.

⁶⁷⁸ Kısakürek, *Bâbîâli*, 139.

⁶⁷⁹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 140.

⁶⁸⁰ Kısakürek, *Bâbîâli*, 143.

Ankara'dan ve arkadaşlarından ayrılığı uzun sürmez ve zamanın İktisat Vekili Celal Bayar'la konuşarak daha önce çalıştığı bankaya bu sefer teftiş kurulu üyesi olarak girer. Ankara'ya gelene kadar İstanbul'da kaldığı süre içerisinde Necip Fazıl, kendisi için çok önemli bir şahıs olan ne *O ve Ben* kitabında anlattığı Arvasi Hazretleri ile tanışır. 1935 yılında tekrar Ankara'ya geldiğinde kendisindeki değişimi arkadaşları da fark edecek ve 1936'dan itibaren Genç Şair olarak hitap ettikleri Necip Fazıl'a artık Mistik Şair diyeceklerdir.⁶⁸¹

Necip Fazıl'a göre bu üçüncü Ankara devresinde bütün eski fotoğraflar biraz daha gelişmiş ve palazlanmış olarak hazırdır. Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim, Burhan Belge ve Yakup Kadri *Kadro* dergisini çıkarmaya başlamıştır. Necip Fazıl, Ankara'da sık sık görüştüğü Kadrocuların kendisinden hiçbir edebî yardım istememelerine biraz kırılmakla birlikte sebebinin kendisindeki mistik tarafının Kadrocuların realist dünya görüşüyle uyuşmayacağına bulur.⁶⁸²

Necip Fazıl Ankara'da Abdülhak Şinasi Hisar'la da sık sık görüşmektedir. Temizlik hastalığı ile tanınan Abdülhak Şinasi Hisar'la birlikte, Abdülhak Hamit Tarhan'ın evindeki edebiyat sohbetlerine katılmışlıkları da vardır. Bir gün Osman Yüksel'in Kerpiç ismini taktığı Kerpiç Lokantası'nda, Abdülhak Şinasi'yle yemek yerken Necip Fazıl'ın garsona "kardeşim" diye hitap etmesi bu iki sanatçının arasının açılmasına sebep olur.⁶⁸³

Ağaç mecmuasını çıkarmak için Celâl Bayar'a başvuran Necip Fazıl, yarısı İş Bankası'ndan, yarısı Sümerbank'tan ödenmek üzere 1.600 lira kadar bir parayı kültür yardımı olarak temin eder. Bu para ile bir taraftan *Ağaç* mecmuasının hazırlıklarını yaparken bir taraftan da kendilerine Yenişehir'de Sıhhiye civarında bir apartman dairesi tutup, döşemeye başlarlar. Zemin kattaki bu daire için Necip Fazıl, antikacılardan kanepeler, koltuklar, halılar alarak döşer. Necip Fazıl, ısınmak için de salamandıra alır ve evin tefrişatını tamamlamış olur.⁶⁸⁴

Necip Fazıl ve Şevket Rado, altı ay kadar Sıhhiye'deki bir apartmanda, birlikte otururlar. Evleri edebiyatçıların uğrak yerlerinden biri haline gelir. Akşamları edebiyatçı

⁶⁸¹ Kısakürek, *Bâbiâli*, 192.

⁶⁸² Kısakürek, *Bâbiâli*, 196.

⁶⁸³ Kısakürek, *Bâbiâli*, 194-195.

⁶⁸⁴ Şevket Rado, 8.

misafirlerini ağırlayan bu ev, sohbetlere olduğu gibi, dargınlıklara ve küslüklere de sahne olur:

*“Herkes espri yarışı içindeydi. Misafirlerimiz olan edebiyatçı dostlarımız Ağaç mecmuasının da muharrirleri idiler. Necip, yüksek telif hakkı ödemek vaadiyle yazıları topluyor, fakat masrafı çok olduğundan, paraları vaktinde ödeyemiyordu. Hattâ bir hikâyesinin parasını alamamış olan Sabahattin Âli fazla beklemedi, bir akşam bizim eve gelip tatlı tatlı konuştu. Gece, ayrılırken masanın üzerindeki süslü lâmbayı telif hakkı olarak koltuğunun altına alıp gitti. Telif haklarına saygımızdan ne Necip, ne de ben bu harekete karşı hiç sesimizi çıkaramadık.”*⁶⁸⁵

Şevket Rado, Ankara’da *Prens* lakabıyla anılan Necip Fazıl’ın etrafındaki insanlara şaka yollu olarak soyluluk alâmeti lakaplar takmasını şöyle anlatır. Alıntı bu mahfilin müdavimlerini vermesi açısından önemlidir:

*“Necip kendisinin asalet bakımından bir Prens olduğunu iddia ediyordu. Bir evin içinde asalet ünvanı olmayan benim gibi bir halk çocuğu ile nasıl oturacaktı? Bir gün bu meseleyi düşünmüş, kendisi Prens dö Kısakürek olduğuna göre, bana da Kont dö Rado ünvanını vermişti. Kendisi “Bir Prens ancak bir Kont ile aynı çatı altında oturabilir,” diyordu. Tabî o Prens, ben de Kont olduktan sonra arkadaşlarımıza, bizimle münasebet kurabilmeleri için ünvanlar dağıtmaya başladık: Kimine Marki, kimine Dük diye sesleniyorduk. Necip Fazıl, Cahit Sıtkı ile Ahmet Muhip’i pek çekemezdi. Ama dostlarımız arasında oldukları için Cahit Sıtkı’ya sadece Şövalye ünvanı vermiş, Ahmet Muhip de “Dö Dranas” olarak kalmıştı.”*⁶⁸⁶

Necip Fazıl ve Şevket Rado’nun dergi macerası istedikleri gibi ilerlemez. Eve erken gelip derginin akibetini konuştukları karlı bir Ankara akşamında, son kömürlerini salamadıraya atıp alevleri seyre koyulurlar. Necip Fazıl, alevleri karıştırmak için maşayı bulamayınca derginin klişelerinden birini kullanır. Fakat klişe ateşe dokununca birden alev alır ve sarı, mavi, kırmızı, mor, yeşil ışıklarla yanmaya başlar. Muhsin Ertuğrul’a ait olan klişenin yanarken oluşturduğu manzarayı, seyrine doyum olmaz bir “*şehrâyin*” gibi izlerler. Necip Fazıl bu görsel şöleni sabaha kadar devam ettirmek ister ve Şevket

⁶⁸⁵ Şevket Rado, “Eebiyatta Gençlik Hatıraları”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı 6, Yıl 14, Cilt 1, s. 8.

⁶⁸⁶ Şevket Rado, 8.

Rado'ya diğerklişeleri de yakmayı teklif eder. Mecmuayı klişesiz, resimsiz çıkarmaya razı olan Şevket Rado, hepsini sobaya atarak, “*türlü renklerle küil oluşlarını*” seyre dalarlar. *Ağaç* mecmuası o tarihten itibaren resimsiz çıkar.⁶⁸⁷ Paralar tükenince Necip Fazıl, evin eşyalarını bir eskiciye satıp İstanbul'a döner. Böylece Ankara'daki edebiyat mahfillerinden biri kapanmış olur.

Necip Fazıl'ın Ankara'daki yaşamına ait son hatıralardan biri de kendisine bir İstiklal Marşı yazılması teklif edilmiş olmasıdır. Mehmet Âkif'in “İstiklal Marşı”ndaki İslamî hava, laisizmi düstur edinmiş bir rejimin kaynağındaki heyecana uygun bulunmaz. “İstiklal Marşı” yerine bir millî marş yazdırılmak istenir. Hatta *Ulus* gazetesi bu iş için bir müsabaka açar. Yazana o zamanın parasıyla on bin lira mükâfat verilecek ve şiir TBMM'ce, kanunla kabul edilecektir. Teklifi Necip Fazıl'a götürürler ve red cevabı aldılar. Falih Rıfki Atay'ın ısrarıyla Necip Fazıl “Büyük Doğu Marşı”nı yazar. Şiiri Burhan Belge çok beğenir ve Mustafa Kemal'e sunulmak üzere iken araya Atatürk'ün hastalığı ve ölümü girer ve şiir “Büyük Doğu Marşı” olarak kalır.⁶⁸⁸

Necip Fazıl, Ankara'ya, 1922 yılından itibaren çeşitli dergilerinde yayımladığı şiirlerden oluşan *Örümcek Ağı* (1925) ve *Kaldırımlar* (1928) adlı kitapları basılmış bir şair, hakkında edebî yazılar yazılan bir sanatçı olarak gelir. Ankara'da ikamet ettiği süre içerisindeki edebî faaliyeti ise üç kitap ile bir dergidir: *Ben ve Ötesi* (1932)⁶⁸⁹ şiir, *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil* (1933)⁶⁹⁰ hikâye, *Tohum* (1935)⁶⁹¹ ise bir piyes kitabıdır. Necip Fazıl, *Ağaç* dergisini de 1936 yılında Ankara'da çıkarmaya başlar.

Necip Fazıl'ın Ankara'da kaldığı süre içerisinde iken yazdığı eserlere bakıldığında Ankara'ya çok az rastlanır. *Ben ve Ötesi* adlı şiir kitabında 1929-1931 yılları arasında yazdığı yirmi dört şiirde herhangi bir yönüyle Ankara'dan bahis yoktur. Fakat denize özlemine anlattığı çok fazla şiiri vardır. Bu durum da, Ankara'nın karasal ikliminin şair üzerindeki etkisini göstermektedir. *Tohum*, Maraş'ın kurtuluşunu anlatan ve mekân olarak Maraş'ın kullanıldığı bir piyestir.

⁶⁸⁷ Şevket Rado, 8.

⁶⁸⁸ Kısakürek, *Bâbüali*, 242-243.

⁶⁸⁹ Kısakürek, *Ben ve Ötesi*, Semih Lütfü -Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1932.

⁶⁹⁰ Kısakürek, *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil*, Semih Lütfü -Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1933.

⁶⁹¹ Kısakürek, *Tohum*, Semih Lütfü Matbaa Ve Kitabevi, İstanbul 1935.

Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil kitabında ise Hikâyeler başlığı altında toplanmış sekiz hikâye ile Birkaç Tahlil başlığı altında yer alan on dokuz gazete yazısı vardır. Hikâyeler içinde mekân olarak Ankara'yı kullanan hikâyeye rastlanmadı. Tahlil bölümünde ise Ankara başlıklı iki sayfalık bir yazı mevcuttur.⁶⁹² Necip Fazıl yazısında Ankara'nın aynı günde dört mevsimi birden yaşatan iklim özelliklerini bir şair hassasiyetiyle ele alır. Havanın değişkenliğini “*içinde sonsuz hasret ve ihtirasın şeklini arayan, bütün şekilleri asabî parmakları ile karıştıran, kuran, yıkan, beğenmeyen, titiz ve mecnun bir sanatkârın hummasına*” benzetir.⁶⁹³ Yazara göre Ankara'nın en karakteristik manzarası bir anda nereden geldiği belli olmayan ve tabiat karşısında insanın çaresizliğini ve zayıflığını vurgulayan toz dumanının ortalığı kasıp kavurmasıdır. Ankara hakkında görüş bildirdiği bölüm ise yazının sonunda yer almaktadır: “*Güzel olsun, çirkin olsun, istidatsız ve yalçın bir toprak ortasında insan iradesini, insandaki yapıcılık ihtirasını temsil eden Ankara'da...*”⁶⁹⁴ Bu cümle Ankara'nın doğal yollardan oluşmuş bir şehir değil de kurulmuş bir şehir olmasını vurgulaması bakımından önemlidir.

1.2.18. Nurullah Ataç

Ataç'ın Ankara'ya ilk geliş tarihi Ağustos 1925'tir. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi'nde çevirmenlik ve Ankara Orta Muallim Mektebi'nde edebiyat ve sanat tarihi öğretmenliği gibi görevlerin ardından Eylül 1930'da İstanbul'a döner. Ataç, 1939'un Eylül ayında ikinci defa Ankara'ya gelir ve ömrünün sonuna kadar burada kalır.⁶⁹⁵

Garip şairlerini Özen Pastanesi'nde keşfeden Nurullah Ataç, pastanenin en meşhur müdavimidir. 1940'lı yıllarda Özen Pastanesi'nin müşterileri arasında yer alan şairler, ressamlar, edebiyatçılar Ataç'ın çevresinde toplanmaya başlar.⁶⁹⁶ Kızı Meral Ataç, babasının evlerinin yakınındaki bu pastaneyi adeta evin misafir odası gibi kullandığını söyler: “*Babam biriyle mi buluşacak Özen Pastahanesi'ne gider, biri babamı mı görecektir önce Özen Pastahanesi'ne uğradı.*”⁶⁹⁷

⁶⁹² Kısakürek, *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil*, 71-72.

⁶⁹³ Kısakürek, *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil*, 71.

⁶⁹⁴ Kısakürek, *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil*, 72.

⁶⁹⁵ Yavuztürk, “Ataç'ın Ankara'daki Sinema Günleri”, 180.

⁶⁹⁶ Güzin Dino, *Gel Zaman Git Zaman- Abidin Dino'lu Yıllar*, Can Yayınları, İstanbul 2000, 115.

⁶⁹⁷ Meral Ataç, *Küçükhanım Meralika* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s.135.

1.2.19. Sadri Maksudî Aarsal

Türk Ocağı'nın İlim ve Hars Heyeti üyesi Sadri Maksudî Aarsal, hem görevi dolayısıyla hem de Atatürk'ün teveccühünü kazanmış bir insan olarak sıkça ziyaret edilen bir şahsiyettir. Çalışma arkadaşları ile Meclis'te, Türk Ocağı'nda bir araya geldikleri gibi yakın arkadaşlarıyla evinde de buluşup siyasî ve edebî sohbetler yaparlar. Kızı Adile Ayda'nın hatıralarından öğrendiğimiz kadarıyla Aarsal'ın evinin kapıları dönemin edebiyatçılara açıktır.

Sadri Maksudî Aarsal, 1930-1935 yıllarında, Yenişehir'in kurulduğu dönemde, Atatürk Bulvarı ile Mithat Paşa Caddesi'nin kesiştiği köşede, bahçe içinde iki katlı küçük bir evde oturur. Evin Mithat Paşa Caddesi tarafından komşu apartmanında bir başka edebiyatçı ikamet etmektedir. Üç katlı apartmanın orta katında Celal Sahir, eşi ve oğulları ile birlikte oturur.⁶⁹⁸

Sadri Maksudî'nin evinde hatırlanan edebiyatçı simalarından biri Fazıl Ahmet Aykaç'tır. Adile Ayda'nın hatıralarından aldığımız bilgiye göre Fazıl Ahmet Ankara'ya geldiği günlerde Aarsal'ın evine de uğrar. Aykaç, Albert Samain'in *Le Chariot d'or* ve kendine ait *Fazıl Ahmet* adlı şiir kitaplarını evin genç kızı Adile Hanım'a hediye getirir. Sadri Maksudî ile Fazıl Ahmet, çaydan, kahveden, uykusuzluktan, sinir ve uyku ilaçlarından bahsettikten sonra siyasî dedikodular hakkında konuşmaya başlarlar. Ankara'nın siyasî gündemi o zamanlar sıkıntılı günler geçiren Atatürk-İnönü ilişkisidir.⁶⁹⁹ Sohbetin ardından Fazıl Ahmet evden ayrılır.

Fazıl Ahmet evden ayrıldıktan sonra kitapları karıştıran Adile Ayda, Albert Samain'in bir iki şiirini zevkle okuduktan sonra 1934'te basılmış olan diğer kitaba geçer. Basım tarihine göre kitabın dilini ve tarzını eskimiş bulan Ayda, şairin kitaba kendi adını vermesini ve iç kapakta profil fotoğrafını kullanmasını garipser.⁷⁰⁰ Adile Ayda, Fazıl Ahmet'i birkaç kez de, 1938 yılında, Ulus meydanındaki Haşet Kitabevi'nde görür. Haşet Kitabevi o zamanlar yabancı yayın satan tek kitabevi olduğu için Ankara'daki aydın kesimin buluşma yerlerinden biridir.⁷⁰¹

⁶⁹⁸ Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken (Edebî Hatıralar)*, 149-150.

⁶⁹⁹ Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken (Edebî Hatıralar)*, 60.

⁷⁰⁰ Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken (Edebî Hatıralar)*, 60.

⁷⁰¹ Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken (Edebî Hatıralar)*, 61.

Abdülhak Şinasi Hisar da Arsallar'ın misafirlerinden biridir. Adile Ayda ilk olarak on yedi on sekiz yaşlarında iken evlerinde ağırladıkları Hisar'ı Hamdullah Suphi'nin tavassutuyla tanır. Hisar, o dönemde İstanbul'dan yeni gelmiştir ve Ankara'da kendisine bir iş ayarlamak gayreti içerisindeydi. Adile Ayda, Hisar'ın iş kaygısıyla inanmadığı şeyleri savunacak karakterde bir insan olmadığını düşünür. Hisar, Arsallar'daki ev ziyaretinde Hamdullah Suphi'ye karşı hürmetkâr olmakla birlikte, sırasına göre fikirlerine itiraz eder, bazı görüşlerini tenkid eder, fikirlerini Hamdullah Bey'in yüzüne söylemekten çekinmez.⁷⁰²

Adile Ayda'nın edebiyata ilgisi ve Varlık dergisinde çıkan yazıları dolayısıyla Arsallar'daki ev ziyaretleri edebiyat sohbeti halini almaya başlar. Abdülhak Şinasi Hisar'la Fransız edebiyatı üzerine konuşan Adile Ayda, onun edebiyat bilgisine ve kültürüne hayran kalır: *“Hisediyordum ki, yazılarındaki pürüzsüz üslup, yoğun mana, derin bir edebî kültürün, devamlı okumaların birikintisi idi.”*⁷⁰³

Adile Ayda'nın Ankara'daki bu eve ait hatıralarından biri de Yakup Kadri'ye dairdir. Ayda, Mehmet Emin Yurdakul, Hamdullah Suphi gibi *“Ocakçılar”*, Sadri Maksudî'nin evinde buluştukları zaman ağızlarından şu cümlenin eksik olmadığı duyar: *“Zavallı Yakup!”* Söz konusu Yakup, Yakup Kadri Karaosmanolu'dur. O dönemde Yakup Kadri, akciğer rahatsızlığından muzdariptir.⁷⁰⁴

1.2.20. Suut Kemal Yetkin

Suut Kemal Yetkin'in Ankara macerası, 1930 yılında Ankara Erkek Lisesi'ne felsefe ve Gazi Terbiye Enstitüsü'ne pedagoji öğretmeni olarak atanmasıyla başlar. İki gün enstitüde, üç gün lisede ders verir. Ankara Erkek Lisesi'nin pansiyonundaki oda arkadaşı Tanpınar'dır. Uzun yıllar sürecek dostluğun temelleri bu odada atılır. Sohbetler neticesinde Rilke, Valery, Proust, Gide, Nerval gibi yazarlardan hoşlandıklarını fark ederler. Bekâr odalarında okuma, konuşma, yazma ve çeviri saatleri yaparlar. Tanpınar *Hayat* dergisine göndereceği şiirlerini yazar, Hoffman'dan, Anatole France'dan çeviriler yapar. Tanpınar yeni şiirlerini ilk önce Suut Kemal Yetkin dinler.⁷⁰⁵

⁷⁰² Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken (Edebî Hatıralar)*, 142.

⁷⁰³ Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken (Edebî Hatıralar)*, 143.

⁷⁰⁴ Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken (Edebî Hatıralar)*, 60.

⁷⁰⁵ Tanyer, *Taş Mektep*, 61.

Sanat ve edebiyat konuşmaları ile geçen bu Ankara günlerini Yetkin şu ifadelerle anlatır:

“1930 Eylül’ünden 1931 Temmuz’una kadar gecemiz gündüzümüz birlikte geçti desem yeridir. Her cumartesi akşamı o zamanlar Ankara’nın gözde bir eğlence yeri olan Tabarin Bar’a gitmeyi hiç aksatmazdık. Burada bile, cazın gürültüleri arasında, konuşmalarımız gene hep edebiyat ve sanat üzerinde geçerdi. Bu sıralarda bir şantiye halinde bulunan o zamanki Ankara’ya biçim vermeyi de unutmazdık. Onunla, gecenin geç saatlerine kadar süren Valery üzerindeki konuşmalarımızı hiç unutmam!...”⁷⁰⁶

Aynı dönemde Ankara’da olan Suut Kemal Yetkin, İstanbul Pastanesi’ni Ankara’nın genel manzarası içerisinde değerlendirir. Ankara Erkek Lisesi’nden çalışma ve oda arkadaşı olan Ahmet Hamdi Tanpınar’la birlikte o dönemde bir “şantiyeyi” andıran şehirde, Ankara Palas’taki Haşet Kitabevine uğradıktan sonra, İstanbul Pastanesi’ne gittiklerini belirtir. Yetkin’in İstanbul Pastanesi’nden hatırladığı iki sima, Doktor İzzettin Şadan ile Samih Nafiz’dir. Hayatlarının güzel günleri olarak nitelendirdikleri Ankara yıllarına dair hatıralar içerisinde İstanbul Pastanesi önemli yer tutar:

“Bizim için yaşam o zaman başlardı. Sanat ve edebiyat üzerindeki konuşmalarımız, okuduğumuz yeni kitaplar üzerine birbirimize bilgiler vermemiz, geç saatlere kadar sürüp giderdi. Aradan yıllar geçti. Hamdi ile geçen bu günler, bana sonradan verdiği resmin arkasına yazdığı, ‘büyük ve meyus ve çok tembel günlerimize hasretle’ dediği, ama gerçekte en verimli olan yıllardır. Ahmet Hamdi ile geçen bu yıllarımı hiç unutmam.”⁷⁰⁷

Suut Kemal Yetkin, 1930 yılının sonlarına doğru İstanbul Pastanesi’nde Nurullah Ataç ile tanışır. Ahmet Hamdi Tanpınar’ı bekleyen Suut Kemal Yetkin, oda arkadaşının “çatık kaşlı, sinirli olduğu her halinden belli” olan Nurullah Ataç’la birlikte içeri girdiğini söyler. Etrafına verdiği sinirli adam imajına rağmen Ataç’la tanıştıkları gün kaynaştıklarını da ifade eden Yetkin, bu kaynaşmaya sebep olan olayı da anlatır. Kendisini tutarsızlıkla suçlayanlara karşı sinirlenen Nurullah Ataç, hararetle kendisini

⁷⁰⁶ Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları*, Kitaş Yayınları, İstanbul 1970, s. 422.

⁷⁰⁷ Yetkin, “Bir Gül Bu Karanlıklarda” *Tanpınar Üzerine Yazılar*, 297-301.

savunmaktadır. Ataç'ın bu tavrına alışık olan Ahmet Hamdi Tanpınar ise suskunluğunu korur. Bu durumun acemisi olan Yetkin ise Ataç'ı okuduğu İspanyol romancısı ve denemecisi Miguel Unamuno'dan örnek vererek teselli etmeye çalışır. Yazarın da “*eldiven değiştirir gibi fikir değiştir(mekle)*” suçlandığını, “*ne yapayım, eldivenlerim çok da ondan!*” cevabını vererek kendisini savunduğunu anlatır. Bu sözle gerilimi düşüren Yetkin, Ataç'ın sevgisini kazanmayı başarır.⁷⁰⁸

Suut Kemal Yetkin 1931 Temmuz'unda iki aylığına Paris'e gider. Dönüşünde Edirne Muallim Mektebi'ne atanır. Ankara'dan ve dostu Ahmet Hamdi'den ayrılmak mecburiyetinde kalır.⁷⁰⁹

1.2.21. Şevket Rado

1935'te *Akşam* gazetesinin Ankara muhabiri olarak Ankara'ya gelen Şevket Rado, 1936 yılında Necip Fazıl ile birlikte *Ağaç* dergisini çıkarır. Hatıralarında Ankara'nın eğlence mekânlarından sıklıkla söz etmekle birlikte İstanbul'la karşılaştırdığı Ankara'yı az gelişmiş bulur. Yenişehir'e giden yola dikilen akasya ağaçlarını kavrayıp bir çırpıda sarstığı akasyaları, İstanbul'daki ulu çınarlarla mukayese eder:

*“O günün Ankarası Atatürk'ün Ankarasıydı. Şehir yeni yeni toparlanmaya çalışıyordu. Yollara akasya ağaçları dikiliyor, bunları tutturmak için her birine çocuklar gibi bakılıyordu. Ama yine de cılız ağaçlar şehriydi Ankara. Ulus meydanından Yenişehir'e giderken, yoldaki ağaçları elimle kavrayıp birer birer sarsardım da 'Bu ne biçim şehir, benim sarsamayacağım tek ağacı yok bu şehrin!' derdim. İstanbul'daki ulu çınarlar gözümün önüne geldikçe ağlamaklı olurum.”*⁷¹⁰

İstanbul Pastanesi'nin akşam toplantılarına katılan Şevket Rado, burada gördüğü edebiyatçılar arasında Ahmet Kutsi Tecer, Necip Fazıl, Yaşar Nabi, Nahit Sırrı, Sadri Ertem, Sabahattin Ali, Samet Ağaoğlu, Feridun Fazıl Tülbentçi ve Baki Süha Edipoğlu'nun isimlerini sayar.⁷¹¹ Geldiği dönemde Ankara'da, *Varlık* dergisi çıkmakta ve edebiyatçılar her akşam İstanbul Pastanesi'nde toplanmaktadır. Şevket Rado,

⁷⁰⁸ “*Bir Gül Bu Karanlıkarda*” Tanpınar Üzerine Yazılar, 207-208.

⁷⁰⁹ Tanyer, *Taş Mektep*, 62.

⁷¹⁰ Şevket Rado, “Edebiyatta Gençlik Hatıraları”, *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 6 (162), Haziran 1978, s. 7.

⁷¹¹ Şevket Rado, “Bir Başlangıcın Hikâyesi”, *Şiirler*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1970, s. 23.

ressam Saip ile Malik Aksel'in de İstanbul Pastanesi'nde bulunduğu bir hatırasını aktarır. Muslih Fer'in “*yarı şair, yarı filozof*” havasında şiirler söylediği, herkese iyimserlik telkin edip hayatı pembe gözlüklerle tarif ettiği bir dönemde Şevket Rado kendisine “*şu ölümü tarif et bakalım!*” der. Muslih Fer, hâkimâne bir bakışla parmağını Şevket Rado'ya uzatarak: “*Ölüm, şakulî hayattan ufki hayata geçmektir!*” cevabını verir. Cevabı, Şevket Rado ölüm, dikey hayattan yatay hayata geçmektir, şeklinde yorumlar.⁷¹²

Şevket Rado, Ankara'da yeni bir edebiyat çevresi ile tanışır. Arkadaşlarının en hareketlisi, “*hareketli hayatı yüzünün bir tik yüzünden biteviye oynamasından baş (layan)*” Necip Fazıl'dır. Şevket Rado'nun İstanbul Pastanesi'ne ait hatıralarından biri de Necip Fazıl'ın bu hareketli kişiliği ile ilgilidir:

“Büyük şairliğine toz kondurmuyor, ayrıca asil bir adam olduğunu, kendisinin Kısakürek hanedanı içinde Prens unvanına sahip bulunduğunu iddia ediyordu. Biz de bunu itiraz etmeden kabulleniyor, İstanbul Pastanesinde ona Prens diye sesleniyorduk. Prens aşağı, Prens yukarı, derken bir gün Necip Fazıl ile garson arasında hesap gördükleri sırada ihtilâf çıktı. Necip kendisine 2,5 liralık bir kazık atıldığını iddia ediyordu. Garson ise iddiayı şiddetle reddetmekte idi. Hattâ bir aralık garson:

—Durun beyler, defterimi getireyim de görün, dedi. Gitti, defterini getirdi, Necip'e ait sayfayı açtı:

—İşte Prens'in hesabı! dedi.

—Bakın okuyun !

—O zaman hepimiz birer kahkaha attık. Gülmekten kırılıyordu herkes. Garson,

Necip'in hesabını tutarken deftere —Prens'in hesabı! diye yazmıştı.

—Ayıp sana Necip, dedim. Bir Prens 2,5 lira için mesele çıkarır mı? Sana yakışır mı bu? Necip:

—Hakkınız var,! dedi. Cebinden yirmi lira çıkarıp garsona verdi:

—Hesabı iyi tutmuşsun, işte bu da Prens'in bahşişi! dedi.

⁷¹² Şevket Rado, “Edebiyatta Gençlik Hatıraları”, 7.

—Unutma! Prens verince

*böyle bahşış verir...! Hakikaten o zaman 2,5 lira müthiş bir para idi. Garsonun gönlünü almaya yetmişti de artmıştı bile.*⁷¹³

Atatürk Dönemi'nde Ankara'da bulunan sanatçılar için İstanbul Pastanesine eşdeğer bir konumda olan Şükran Lokantası da Şevket Rado'nun hatıralarında yer almaktadır. Sadri Ertem'i devrin hikâyecisi olarak niteleyen Rado, Ankara'daki sosyal yaşamlarını şu sözlerle ifade eder:

*“Ben Ankara'da 1935'te bir taraftan Akşam gazetesinin muhabirliğini yapıyor, bir taraftan edebiyatçılarla düşüp kalkıyordum. Edebiyatçılar akşamüstü İstanbul pastahanesindeki sohbeti, hava kararınca civardaki Şükran lokantasına naklederek orada devam ettirirlerdi. Buradaki masrafları da çoğu zaman, Matbuat Umum Müdürlüğünde memleket masası şefti olan, devrin hikâyecisi Sadri Ertem görürdü. En paralı edebiyatçı o idi. Binaenaleyh etrafında hayranları vardı.”*⁷¹⁴

1.2.22. Vedat Nedim Tör

1929 yılında Ankara'ya gelir. Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Müdürü olarak göreve başlar. Daha sonra Matbuat Umum Müdürlüğü yapar.⁷¹⁵ Matbuat Umum Müdürlüğü, 6 Ekim 1933'ten 6 Ekim 1937'ye kadar sürer.⁷¹⁶ Bu görevinden istifa ettirilince, tekrar Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ndeki görevine döner. 1 Haziran 1938'de İktisat Vekâletine bağlı Turizm Müdürlüğüne müdür olarak atanır. Ankara Radyosu müdürlüğü bu görevinden sonradır.⁷¹⁷ 1943 yılında bu görevinden de ayrılır.⁷¹⁸ *Aile, Doğan Kardeş, Kadro, La Turquie Kemaliste* dergilerini yayımlar.

⁷¹³ Şevket Rado, “Edebiyatta Gençlik Hatıraları”, 7.

⁷¹⁴ Şevket Rado, “Edebiyatta Gençlik Hatıraları”, 8.

⁷¹⁵ Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, 20.

⁷¹⁶ Tör, 39.

⁷¹⁷ Tör, 49.

⁷¹⁸ Tör, 62.

1.2.23. Yaşar Nabi Nayır

Ankara'nın basın tarihinde önemli bir isim olan Yaşar Nabi, 1933 yılında askerlik görevini tamamladıktan sonra Ankara'ya gelir ve Merkez Bankası'nda işe başlar. 1934 Şubat'ında başladığı *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesindeki görevini 1940'a kadar sürdürür.⁷¹⁹

Yaşar Nabi, 1933'te Ankara'ya geldiğinde önce bekâr olarak Evkaf Apartmanı'nda, ardından ailesi ile birlikte Bahçelievler'deki Ufuk Apartmanı'nda ikamet eder. Yaşar Nabi'nin evi Ankara'da çıkardığı *Varlık* dergisi dolayısıyla bir edebiyat mahfili haline gelir. Derginin hazırlıkları, İstanbul Pastanesi'nde ve Yaşar Nabi'nin evinde yapılır. Buralarda Yaşar Nabi arkadaşlarıyla birlikte, dergiye gönderilen yazıları inceler, sayfaları düzenler, dergiyi paketler. Yaşar Nabi, *Hâkimiyet-i Milliye*'ye geçince arkadaşları bu sıkıntılı ve yorucu işlerden yavaş yavaş el çekmeye başlar. Bütün yük Yaşar Nabi'nin sırtına yüklenir.⁷²⁰ Fakat dergi, Yaşar Nabi'nin azmi, titizliği, çalışkanlığı, ilkelerinden taviz vermeyen disiplinli tutumu sayesinde, en zor koşullar altında kesintisiz olarak yayımlanır.⁷²¹

Yaşar Nabi hakkında bilgi veren kızı Filiz Nayır Deniztekin, zaman zaman babasının şair ve yazar dostlarını yemekte ağırladıklarından bahseder. Oktay Akbal, Necati Cumalı, Sabahattin Kudret Aksal, Behçet Necatigil, Cevdet Kudret ve pek çok ünlü sima söz konusu yemeklerin misafirleri arasında sıralanır. Toplantılara Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Rusça okutmanı olan Gaffar Güney de katılır.⁷²² Erken yaşta hayata veda eden yakın dostu Ziya Osman Saba ise, kaybına bir türlü alışamadığı kişilerden biri olarak sanatçının hatıralarında yer almaktadır. Yaşar Nabi, 1946'da Ankara'daki evini satıp İstanbul'a yerleşir.⁷²³

Bu isimlerin dışında kısa süreli de olsa 1923-1938 yıllarında Ankara'nın edebî çehresi içerisinde görülen sanatçılar şunlardır: Bekir Sıtkı Kunt⁷²⁴, Cahit Sıtkı Tarancı,

⁷¹⁹ (...)“Yaşar Nabi Nayır'la Söyleşi”, *Milliyet Sanat*, nu. 9, s. 3.

⁷²⁰ Mehmet Seyda, 355-359.

⁷²¹ Filiz Nayır Deniztekin, “Yaşar Nabi Nayır ve Varlık”, *Yaşar Nabi Nayır ve Varlık Dergisi*, Editör Filiz Nayır Deniztekin- Enver Ercan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Anma ve Armağan Kitaplar Dizisi 23, Ankara 2010, s. 463.

⁷²² Kudret, 58-62.

⁷²³ Deniztekin, 463-464.

⁷²⁴ Hatay'ın kurtuluşundan sonra Hatay milletvekili olur.

Feridun Fazıl Tülbentçi⁷²⁵, Ercüment Behzat Lav⁷²⁶, Ahmet Kutsi Tecer⁷²⁷, Burhan Asaf Belge⁷²⁸, Mehmet Fuat Köprülü⁷²⁹, Hakkı Naşit Uluğ⁷³⁰, Halit Fahri Ozansoy⁷³¹, Mehmet Asım Us⁷³², İsmail Hakkı Baltacıoğlu⁷³³, Muhtar Körükçü⁷³⁴, Mustafa Nihat Özön⁷³⁵, Nurettin Artam⁷³⁶, Nurullah Ataç⁷³⁷ Orhan Seyfi Orhon, Ömer Bedrettin Uşaklı, Reşat

⁷²⁵ İstanbul Pasta Salonu'nda, Kavaklıdere Şaraphanesi'nde, Mehmet'in Meyhanesi'nde görülen simalardandır. Samet Ağaoğlu'nun Yenişehir'deki Sokak komşudur. Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 100.

⁷²⁶ Ercüment Behzat, müdürlüğünü Orhan Veli'nin babası Veli Kanık'ın yaptığı Ankara Radyosu'nda spikerdir. Hem tiyatro oyuncusu hem spiker hem de şair olan Lav, 1938'de Melih Cevdet ve Orhan Veli ile tanışır. Anday, 174.

⁷²⁷ Tecer, Türkçe ve Edebiyat öğretmeni olarak çalıştığı Sivas Erkek Lisesi'nden 1934'te Ankara'ya Yüksek Tahsil Şube Müdürü olarak gelir. Ankara'da Gazi Lisesi Felsefe öğretmenliği, Gazi Terbiye Enstitüsü Edebiyat öğretmenliği ve Antik Eserler ve Müze Müdürlüğü de vekâleten Tecer'e verilir. Ağustos 1935'te Ankara'da toplanan Türkçe ve Edebiyat Muallimleri Kongresi'ne Tanpınar, Halil Vedat, Kazım Nami, Hıfzı Tevfik, Mustafa Nihat Özön, Abdülbaki Gökıparlı, Süleyman Şevket, İsmail Habip Sevük gibi edebiyatçılarla birlikte katılır. Aynı yıl Halkevleri'nde ve kurumun yayın organı olan dergide görev alır. *Ülkü* dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yapar. 1942'den sonra Urfa ve Adana milletvekili olur. Himmet Uç, *Huzurun Adamı Ahmet Kutsi Tecer*, Ankara Şubat 2007, s.6.

⁷²⁸ 1925 yılında *Hâkimiyet-i Milliye*'de çalışır. 1927'den sonra Dışişleri'nde görev alır. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nde kâtip olarak görev yapar. 1932-1934'de *Kadro* dergisinde yazar. 1932-1942 yılları arasında Basın- Yayın Genel Müdürlüğü'nde danışmandır. 1957'de DP Muğla milletvekili olarak meclise girer. (Tokmakçioğlu, 62.) Vedat Nedim Tör Matbuat Umum Müdürü iken Burhan Belge de baş müşavirdir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun eşi Leman Hanım'ın ağabeyidir. Tör, 27; Ayaşlı, 123.

⁷²⁹ Millî Mücadele sona erdikten sonra Ankara'ya gelen Köprülü, müsteşar olarak görevlendirilir. Samet Ağaoğlu, *Aşına Yüzler*, Alkım Yayınları, İstanbul 2003, s. 158. Kısa süren bu görevin ardından tekrar İstanbul'a döner. Ardından Ankara'daki ikinci ikameti mebus seçilmesi vesilesiyle gerçekleşir. Çankaya Köşkü'nün müdavimleri arasında Fuat Köprülü de yer alır.⁷²⁹ Ağaoğlu, *Aşına Yüzler*, 160.

⁷³⁰ *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde çalıştı. 1931'de milletvekili seçildi. 1939'dan sonra Ulus gazetesinin müessese müdürlüğünü üstlenir. Tokmakçioğlu, 222.

⁷³¹ Servet-i Fünûn'un yazı işleri müdürlüğünden istifa edip Ankara'ya gider. Ozansoy, 287.

⁷³² 1927-1950 yıllarında milletvekili olarak TBMM'nde bulunur. Tokmakçioğlu, 223.

⁷³³ Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsü'nde öğretmenlik yapar. Meral Ataç Tolloğlu, *Babam Nurullah Ataç*, YKY, İstanbul 1998, s.54.

⁷³⁴ 1937-1939 yılları arasında Ankara'da bulunur. Behçet Kemal'in aracılığıyla Hava Kurumu'nda Tercüme ve Hukuk Bürosu'na memur olur. Ahmet Muhip'le, Munis Faik Ozansoy'la, Cahit Sıtkı'yla tanışır. En yakın dostu ise aynı bekâr katında kaldığı Avni İnsel'dir. İnsel o dönemde Pitigrilli çevirileri yapar. Dostlukları İnsel'in Gide'den "Pastoral Senfoni" çevirisine Körükçü'nün yazdığı eleştiri yazısı ile başlar. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Ankara'dan ayrılır. Mehmet Seyda, 290-291.

⁷³⁵ 1923 yılında Ankara Erkek Lisesi Fransızca Öğretmenliğine atanır. Aynı zamanda basın-yayın genel müdürlüğünde ve bu müdürlüğe bağlı Anadolu Ajansı'nda çalışır. 1926 yılında Üsküdar Erkek Lisesi'ne atanmasıyla Ankara'dan ayrılır. 1934'te Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü edebiyat öğretmenliğine atanır. Emekli oluncaya kadar (1961) bu kurumda çalışır. Emin Özdemir, *Mustafa Nihat Özön*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1982, s. 15-16.

⁷³⁶ 1933'te Ankara'da Propaganda Kitaplık ve Derleme müdürlüklerinde çalışır. Ankara Radyosu'nda Radyo Gazetesi adlı programla sesli gazetecilik çığırını açar. Savaş yıllarında devletin sesi demek olan Radyo Gazetesini okur. Nurettin Artam, Karanfil Sokak'la Meşrutiyet Caddesi'nin kesiştiği noktada, bahçeli bir evin birinci katında kız kardeşi ile birlikte oturur. Mehmet Kemal'in de okuldan öğretmenidir. Aka Gündüz ile birlikte Karpiç'in müdavimleri arasındadır. Mehmet Kemal, *Haber Peşinde Elli Yıl*, 17-18.

⁷³⁷ Ataç'ın Ankara'ya ilk geliş tarihi Ağustos 1925'tir. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi'nde çevirmenlik ve Ankara Orta Muallim Mektebi'nde edebiyat ve sanat tarihi öğretmenliği gibi görevlerin ardından Eylül 1930'da İstanbul'a döner. Ataç, 1939'un Eylül ayında ikinci defa Ankara'ya gelir ve ömrünün sonuna kadar burada kalır. (Gülseren Mungan Yavuztürk, "Ataç'ın Ankara'daki Sinema Günleri", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2016, 4(2), s. 180-188, s. 180.) "Babam o zamanlar Ankara'da Gazi Terbiye

Nuri Darago⁷³⁸, Rıfki Melul Meriç⁷³⁹, Sabahattin Ali⁷⁴⁰, Safveti Ziya⁷⁴¹, Şevket Süreyya Aydemir⁷⁴², Şevket Rado⁷⁴³, Vasıf Bey⁷⁴⁴, Yusuf Akçura⁷⁴⁵, Yusuf Ziya Ortaç.

Enstitüsü'nde öğretmenmiş. Nikâh töreni için izin alıp İstanbul'a gitmiş. O yıllarda Ankara'nın oturulabilecek belli başlı yerlerinden birisi Çankırı Mahallesi imiş. Babam da bu mahallede ev tutmuş. Annem bu eve gelin gelmiş." Tolluoğlu, 35.

⁷³⁸ Ayaşlı, 123.

⁷³⁹ Ankara Etnografya Müzesi'nde (1928) ve Ankara Erkek Lisesi'nde (Taş Mektep) Türkçe ve Edebiyat Muallimi olarak çalışır. Dr. Muhtar Tevfikoğlu, *Rıfki Melul Meriç*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Türk Büyüklüğü Dizisi:27, Ankara 1986, s. 35.

⁷⁴⁰ Sabahattin Ali'nin Ankara'daki hayatı Aralık 1933'te başlar. Memur olabilmek için gelen Sabahattin Ali'nin dayısı ve amcası da Ankara'dadır. Bekârken dayısı Dr. Rıfat Ertüzün'ün evinde kalan Sabahattin Ali, 1935 yılında Aliye Hanım'la evlendikten sonra, Sıhhiye'deki Sağlık Bakanlığı lojmanlarında oturan amcasının evinde bir hafta misafir olur. Ardından Ulus'taki Menekşe Apartmanı'nın çatı katına taşınırlar. Evlerinin konforu Aliye Hanım'ın ağzından şöyle ifade edilir: "*Bize Ulus'ta, Menekşe Apartmanı'nın çatı katını tutmuşlardı. Düğünün ertesi günü evimize gittik. İlk defa gördüğüm evimiz hiç de hoşuma gitmemişti. Basık tavanlı bir odasında tahta bir masa ile bir iki tahta sandalye, diğerinde ise yatak olarak geniş bir somya ve kırmızı bir yorgan, bir de komodin. Evlendiğimiz sırada Sabahattin, Milli Eğitim Bakanlığı'nda Neşriyat mümeyyizi idi. Aklımda kaldığına göre 1935 senesi sonlarında bir ortaokulda işine ek olarak Almanca öğretmenliği aldı. 1938 senesi başlarında da Devlet Konservatuvarı'na Almanca öğretmeni olarak girdi ve Neşriyat mümeyyizliğini bıraktı.*" (Sabahattin Ali, Yayına Hazırlayanlar: Filiz Ali Laslo-Atilla Özkırımlı, Cem Yayınevi, İstanbul 1979, s. 30.) Sabahattin Ali'nin 1933-1938 yılları arasındaki Ankara hayatı askerlik nedeniyle kesintiye uğrar. 1937 yılı başlarında İstanbul Harbiye'deki yedeksubay okuluna katılırken Ankara'daki evlerini boşaltırlar. İstanbul'da bulunduğu dönemde Türk Dil Kurumu üyesi olarak Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan toplantılara da katılan Sabahattin Ali, aldığı eğitimin ardından yedeksubay olarak Eskişehir'e gönderilir. Eskişehir'de altı ay kaldıktan sonra Ankara'ya döndüğünde Kızılay'da Karanfil Sokak'taki Adalar Apartmanı'nın en üst katına yerleşirler. 30 Eylül 1937'de doğan Filiz Ali'nin çocukluğu ve genç kızlığı bu evde geçer. (Filiz Ali, "*Filiz Hiç Üzülmeyin*" Sabahattin Ali'nin Objektifinden Kızı Filiz'in Gözünden Bir Yaşamöyküsü, YKY Yayınları, İstanbul Nisan 2018, s.42.)

Atatürk Dönemi'nde Kasım 1933-Eylül 1934 tarihleri arasında Ankara'ya gelir. Ramazan Korkmaz, *Sabahattin Ali, İnsan ve Eser*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016, s. 42. İstanbul Pastanesi'nde Samet Ağaoğlu ile tanışan Sabahattin Ali'nin dostluğu uzun yıllar devam eder. Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 84.

⁷⁴¹ Ankara'da Teşrifat Umum Müdürlüğü yapar. Hisar, 253.

⁷⁴² 1927 yılında iş aramak için Ankara'ya gelir. Aklından ilkokul öğretmenliği geçtiği için trenden iner inmez Millet Meydanı'ndaki Maarif Vekâleti'ne gider. Görüşme beklediğinden olumlu geçmiş olmalı ki Yüksek ve Teknik Öğretim Umum Müdürüne muavin olur. Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1967, s. 447. Ankara Ticaret Lisesi Müdürlüğü yaptığı dönemde Necip Fazıl da aynı okulda birkaç ay öğretmenlik yapar. Necip Fazıl, *Bâbiâli*, 98.

⁷⁴³ Şevket Rado, 1935 yılında *Akşam* gazetesinin muhabiri olarak Ankara'ya gelir. 1936'da Necip Fazıl ile birlikte *Ağaç* dergisini çıkarırlar. İstanbul Pastanesi'nin müdavimleri arasındadır. Şevket Rado, "Edebiyatta Gençlik Hatıraları", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı 6, Yıl 14, Cilt 1, s. 8, s. 3-10.

⁷⁴⁴ Maarif Vekâleti Kalem-i Mahsus Müdürü olarak görev yapar. Sevük, *O Zamanlar*, 116.

⁷⁴⁵ Millî Mücadele Dönemi'nden itibaren Ankara'da olan Yusuf Akçura, savaşın ardından siyasete girer. İkinci TBMM'nde mebus olur. Keçiören bağlarında Ahmet Ağaoğlu'nun evine yakın bir evde ailecek oturur. Akşamları Ağaoğlu'nun evinde toplanır, günün hadiseleri, dedikoduları, entrikaları üzerine sohbet ederler. Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, 88.

İKİNCİ BÖLÜM

YAYIN DÜNYASINDA ANKARA

2.1. ATATÜRK DÖNEMİNDE ANKARA'DA BASIN YAYIN FAALİYETLERİ

16 Mart 1920'de, İstanbul İngilizler tarafından resmen işgal edilip gazeteciler sürgüne gönderilince, İstanbul basını bir suskunluk devrine girer. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesi ile başlayan Millî Mücadele Dönemi, basın hayatı için de yeni bir dönem olur. İstanbul basını üzerinde uygulanan sansür, Anadolu basınına, Millî Mücadele'nin ateşli bir savunucusu haline getirir.⁷⁴⁶

Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'da, şartların bütün elverişsizliğine rağmen gazete neşriyatına önem verilir.⁷⁴⁷ Hatta 1920-1923 yılları arasında Ankara'da yapılan en önemli edebî faaliyetin gazetecilik olduğu söylenebilir. Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dan Sivas'a geldiğinde, burada Kuvva-yı Milliyecilerin sözcülüğünü yapması için 14 Eylül 1919'da *İrade-i Milliye* adlı bir gazete çıkarılır. Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gelişiyle birlikte, Ankara'da bir yayın organına ihtiyaç hâsıl olunca *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi yayın hayatına başlar.⁷⁴⁸

Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara, bir gazetenin çıkması için gerekli olan teçhizattan, sarf malzemesinden ve muhabir kadrosundan yoksundur. İstanbul'un işgali üzerine en evvel Yunus Nadi olmak üzere, Nebi Zade Hamdi, Suphi Soysallı, Yusuf Mazhar, Nüzhet Haşim, Kemal Salih, Said Hikmet, Muhyiddin Birge, Kemal Ragıp, Sadri Ethem, Nizamettin Nazif, Arif Oruç gazeteciler grubu olarak Anadolu'ya gelir.⁷⁴⁹ Sakarya Savaşı sıralarında da Necmettin Şahin, Nüzhet Haşim, Ahmet Hidayet, Mecdi

⁷⁴⁶ *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basını*, Hazırlayan Zekâi Güner-Orhan Kabataş, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Merkezi Yayını, Ankara 1990, s. XV. Dönem basını hakkında bilgi alınabilecek diğer kaynaklar: Tefvik, İsmail Hakkı, *Ankara Vilâyeti Gazete ve Mecmuaları (1.9.1933'e kadar çıkanlar)*, Filibeli Tefeyyüz Matbaası, Filibe 1935, Varlık, Mç Bülent, "Ankara Basın Tarihi Üzerine Bibliyografik Notlar (1871-1928)", *Kebikeç*, S. 9, 2000, s. 149-158. Yust, K., *Kemalist Anadolu Basını*, Hazırlayan Orhan Koloğlu, Çeviren N. E., Çağdaş gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara 1995.

⁷⁴⁷ Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya gelmeden önce Ankara'da, vilayetin çıkarmakta olduğu *Ankara* gazetesi vardır. Millî Mücadele başlayınca Ankara avukatlarından Mustafa Kemal Bey *Selamet*, ardından operatör Ömer Vasfi Bey de *Mefkûre* adlı gazeteleri çıkarmaya başlar. Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazeteciliği Tarihi, Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1971, s. 192.

⁷⁴⁸ Gazetelerin isimleri Millî Mücadele'nin ruhuna uygun olarak seçilmiştir. Her ikisi de demokrasi anlamına gelmektedir. Mustafa Kemal tarafından dikte ettirilen ilk yazıda da gazetenin isminin mücadelenin amaçlarından biri olacağı belirtilir. *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basını*, 334.

⁷⁴⁹ Şapolyo, 196.

Sadrettin, Celal Davut, Ziya Gökalp, Aka Gündüz ve Ahmet Ağaoğlu Ankara'ya ulaşmayı başarır.⁷⁵⁰

Ankara, önceleri Millî Mücadele'nin komuta merkezi, ardından başkent olmasıyla birlikte siyasetin ve gündemin de merkezi olur. Hacı Bayram Velî Camii çevresi, o dönem Ankara'nın Babiâli'sidir.⁷⁵¹ Değişen siyasal ve toplumsal unsurların halka doğru aktarılabilceği bir kanal oluşturulmaya çalışılır ve basın faaliyetleri, o dönem için en doğru kanal olarak tespit edilir. Hükûmet, savaş haberlerini, nizamnameleri ve yurtta olup bitenleri basın aracılığıyla verir ve "halk" olma bilincini güçlendirir.

Millî Mücadele Dönemi'nde, basın faaliyetleri cephe savaşları kadar önemli görülür. 1922 yılında meclisin açılış konuşmalarında Mustafa Kemal Paşa, "*Silahla olduğu kadar dimağıyla da mücadele mecburiyetinde olan milletimizin bu ikinci sahada dahi birincisinde olduğu gibi ihraz-ı zafer edeceğinden eminim.*" diyerek⁷⁵², vatan savunmasının en büyük silahlarından birinin de Millî Mücadele Dönemi basını olduğunu vurgular. Cumhuriyet'ten sonra ise bu fikir cephesinin ne şartlar altında vatan savunmasına katıldığı şu ifadelerle belirtilmiştir:

*"Bu mücadelede yalnız top arabasını çeken Mehmedin, düşmanı yalnız tepelerde kovalayan ordunun mesaisi görülmemiş, bütün milletin kendi hissesine isabet eden faaliyet millî mücadele tarihinin her satırında canlanmıştır. Onun için cephe arkasında mücadele için kalemiyle uğraşan muharririn, soğuk gecelerde mürettephanede çalışan mürettibin hizmeti, orduda emir veren ve muvaffak olan bir kumandan kadar mühimdir."*⁷⁵³

Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'daki basın hayatının üç aktörü vardır: *Hâkimiyet-i Milliye*, *Anadolu'da Yeni Gün* ve *Sebilürreşat*⁷⁵⁴.

⁷⁵⁰ Şapolyo, 200.

⁷⁵¹ Şapolyo, 202.

⁷⁵² Sevük, *O Zamanlar 1920-1923*, 33.

⁷⁵³ Hikmet Şevki, "Millî Mücadele'de Matbuat", *Ayin Tarihi*, Aylık siyâsî Mecmua, Birinci Teşrin 1929, Cilt 20, S. 67, s. 414.

⁷⁵⁴ *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basını*, Hazırlayanlar Zekâi Güner-Orhan Kabataş, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Merkezi Yayını, Ankara 1990. *Ankara'da Yayımlanan Süreli Yayınlar Kaynakçası: 1923-2015*, Hazırlayanlar Bülent Yılmaz, Nermin Avşar, Tolga Çakmak, Yasin Yazıcı, Koç Üniversitesi Vekam, Ankara 2016.

*Hâkimiyet-i Milliye*⁷⁵⁵, “Mesleği milletın iradesini hâkim kılmaktır.” jeneriği ile 10 Ocak 1920’de çıkmaya başlar. Gazetenin imtiyaz sâhibi ve mesul müdürü Recep Zühdü’dür. Önceleri haftada iki gün, 18 Temmuz 1920’den 6 Eylül 1920’ye kadar haftada üç gün, 6 Eylül 1920’den 30 Ekim 1920’ye kadar yine haftada iki gün olarak yayınlanır. 6 Şubat 1921’de gazetenin kendi matbaası kurulduktan sonra günlük çıkar.⁷⁵⁶ Gazete 1920-1934 yılları arasında (1-4793 sayılar) *Hâkimiyet-i Milliye*, 1934-1953 yılları arasında (4794-11662 sayılar) *Ulus*, 1953-1954 yılları arasında (1-158 sayılar) *Yeni Ulus*, 1954-1955 yılları arasında (159-467 sayılar) ise *Halkçı* adıyla yayınlanır. 10 Haziran 1955 tarihli 11663. sayıdan itibaren gazete yeniden *Ulus* adını alır ve 31 Temmuz 1971’e kadar yayın hayatını sürdürür.

Hâkimiyet-i Milliye, ulusal kurtuluş hareketinin sözcüsü durumunda olması bakımından Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin yarı resmi yayın organı sayılır. Gazetenin başyazarlığını sırasıyla Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Hüseyin Ragıp (Baydur), Ahmet Ağaoğlu yapar. Gazetenin idareciliğini 1923’ten sonra Recep Peker, 1924’ten 1931’e kadar Mahmut Soydan, 1931’den sonra Falih Rıfki (Atay) yapmıştır. 1920 yılının yazı kadrosunda Ahmet Ağaoğlu, Hüseyin Tevfik, Ruşen Eşref, Doktor Adnan, Hüseyin Ragıp, Mahmut Esat (Bozkurt), İzzet Ulvi (Aykut), Doktor Tevfik Rüştü, Yusuf Akçura vardır. Sonraki yıllarda bu isimlerin arasına Aka Gündüz, Falih Rıfki (Atay), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Yahya Kemal (Beyatlı), Ruşen Eşref (Ünaydın), Ziya Gevher (Etili) vb. birçok isim katılır.

Hâkimiyet-i Milliye’nin başyazarlarının çoğunda imza yoktur. Bunların önemli bir kısmının üslup özellikleri bakımından Mustafa Kemal Paşa’nın kalemini yansıttığı belirtilmektedir.⁷⁵⁷ Savaş haberleri, nizamnameler, dış basının ülkemiz hakkında yazdıkları ve yurttan olup bitenler *Hâkimiyet-i Milliye* vasıtasıyla halka duyurulur. Bu

⁷⁵⁵ Millî Kütüphane’de (1962 SÇ 22) çok az eksikle tamamı, TBMM Kütüphanesi’nde tam koleksiyonu mevcuttur.

⁷⁵⁶ *Hâkimiyet-i Milliye* vilayet matbaasında basılmaktadır. Matbaa müdürü Nail Bey, makinisti İhsan, başmürettip Hakkı Baba’dır. Müretteplerin en genci elli yaşında olduğu için çalışmalar ağır ilerler, günde üç en fazla üç buçuk kumpas ancak dizilir. Üstelik mürettepler Çankaya, Küçükcesat, Keçiören bağlarında oturdukları için ikindi namazından sonra heybelerini alan bağın yolunu tutar. İstanbul’dan çağrılan mürettepler ve matbaa makineleri gelince 6 Şubat 1921 tarihinden itibaren gazete günlük olarak çıkmaya başlar. Şapolyo, 194.

⁷⁵⁷ *İrade-i Milliye* gazetesindeki yazılar da imzasız çıkar. Fakat Sivas’a İstanbul delegesi olarak katılan İsmail Hami Danişmend, “Harekât-ı Milliye’nin Esbabı” başlıklı yazısının altına adını yazınca Mustafa Kemal Paşa’nın hoşuna gitmez. İsmail Hami, Heyet-i Temsiliye ile birlikte Ankara’ya gelir. Fakat küskün olarak İstanbul’a gönderilir. Şapolyo, 192.

açından *Hâkimiyet-i Milliye* bir nevi devlet gazetesini temsil etmektedir. Dili devletin dilidir yani resmî bir dildir. Dolayısıyla takipçileri vekiller, mebuslar, üst düzey devlet memurları, gazeteciler ve öğrencilerdir.

*Anadolu'da Yeni Gün*⁷⁵⁸, siyasî Türk gazetesi olarak 10 Ağustos 1920- 18 Kasım 1925 tarihleri arasında çıkar.⁷⁵⁹ İmtiyaz sahibi ve başmuharriri Yunus Nadi (Abalıoğlu), ilk mesul müdürü Osmanzade Hamdi'dir. Yunus Nadi tarafından İstanbul'da *Yeni Gün* adıyla 2 Eylül 1918'de yayınlanmaya başlar, 10 Ağustos 1920'de *Anadolu'da Yeni Gün* olarak yayınına Ankara'da devam eder (381 ila 700. sayılar). İstanbul'da çıktığı dönemde, Mondros Mütarekesi hükümleri gazetede ağır şekilde eleştirilir, Anadolu'da yeşermeye başlayan Millî Mücadele hareketleri açıktan açığa desteklenir. İstanbul, İngilizler tarafından işgal edildiğinde, Şehzadebaşı'ndaki İngiliz vahşetini bütün ayrıntıları ile yazdığı için *Yeni Gün* gazetesi baskına uğrar. Makineleri Ankara'ya getiren Yunus Nadi, gazetesini 10 Ağustos 1920'de *Anadolu'da Yeni Gün* adıyla çıkarmaya başlar. İstanbul'da olduğu gibi Ankara'da da Millî Mücadele'yi var gücüyle destekleyen yayınlar yapar. Sakarya Savaşı sırasında (1 Eylül 1921-7 Ekim 1921) bir süre için idarehanesi Kayseri'ye taşınır, bu sırada yazı işleri müdürlüğünü Kemal Salih (Sel) yapar. Millî Mücadele'yi destekleyen bir yayın politikası takip eden gazete, cumartesiden başka her gün yayınlanır. Gazetenin yazı kadrosu Aka Gündüz, Nüzhet Haşim, Ziya Gökalp, Enver Behnan Şapolyo, Şükrü Kaya, Kemal Ragıp ve Bedri Bey'den oluşmaktadır.⁷⁶⁰

İstanbul'dan getirilen *Yeni Gün* matbaası, Ankara'da Karaoğlan Caddesi'nde bulunan iki katlı ahşap bir binanın alt katına yerleştirilir. Büyük bir kapıyla avlusuna girilen binanın bitişiğinde Ankara hapishanesi, biraz ötesinde Jandarma Komutanlığı ve onun önünde hükûmet konağı vardır. Üst katında üç odası bulunan matbaanın hapishane duvarına bitişik odası başmuharrir Yunus Nadi'ye, karşısındaki büyük oda yazı işleri müdürü Kemal Salih Sel'e aittir. Yandaki küçük odada ise idare müdürü Agâh Bey,

⁷⁵⁸ Mevcut sayılar: 1918-1922 arası çok az sayı var. 1922: 933 (556)-1067 (690); 1923: 1063 (686)- 1379 (1003) sayı; 1924: 1375 (999)- 1563 (1187) sayılar.

Millî Kütüphane Mikrofilm arşivi No: B 389-395.

Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde 1918-1920: 1-699 sayı; 1921-22: 1-972 sayı.

TBMM Kütüphanesi'nde muntazam olmayan bir koleksiyon var.

Ankara İl Halk Kütüphanesi'nde 1924: 1125- 1186 sayıları mevcut.

Fethiye Çocuk Kütüphanesi'nde tam bir koleksiyonu mevcut.

⁷⁵⁹ Gazete, 2 Eylül 1918'de *Yeni Gün* adıyla İstanbul'da çıkmaya başlar. Yunus Nadi Ankara'ya geçince *Anadolu'da Yeni Gün* adıyla Ankara'da basılmaya başlar.

⁷⁶⁰ Şapolyo, 199.

çalışmaktadır. Mehmet Kemal'in Nadir Nadi'nin anılarından aktardığı bilgilere göre “*kalpaklı poturlu*” siyasetçilerin Meclis koridorlarından sonra en çok siyaset konuştuğu yer *Yenigün*'ün başyazarının odasıdır. Nadir Nadi'nin bu mekâda dair hatırladıkları şöyledir:

“*İki katlı sıvaları yer yer dökülmüş, eski bir Ankara evi. Ev, sokağa yanlamasına oturtulmuştu. Önünde bir avlu, alt katında giriş kapısının solunda ahırdan bozma makine dairesi. Yukarıya çıkılırken merdivenin dönemeç yaptığı yarım katta üzerinde kırmızı boya ile 100 numara yazılı tuvalet, onun karşısında daracık bir oda. Yukarıda da bir sofa ve sağlı sollu iki oda. Bütün matbaa bundan ibaretti.*”⁷⁶¹

Sürekli yazarlar arasında Mahmut Esat Bozkurt ve Muhyittin Birgen vardır. Gazete, bir ara Atatürk'ün resmî olarak kurduğu Türkiye Komünist Fırkası'nın yayın organı da olur.⁷⁶² Parti kapatıldıktan sonra, gazete Mustafa Kemal Paşa'nın politikasını izlemiştir. Yunus Nadi, Anadolu'nun sesini Ankara'nın bu ilk gündelik gazetesi ile bütün dünyaya duyurmaya çalışmıştır.

Öğüt, Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'da çıkan bir akşam gazetesidir. 2 Ocak 1918'de Afyon'da çıkmaya başlayan gazete Yunanlıların İzmir'i işgali üzerine Konya'ya, oradan da Ankara'ya taşınır. 1921 yılının Temmuz ayından 1923 Mayıs'ına kadar Ankara'da çıkan gazetenin ve matbaanın sahibi Ahmet Tefvik Bey'dir. Yazı işleri müdürü Sadri Ertem'dir. Gazetenin muharrirleri arasında Münir Müeyyet Bekman, Lütfü Arif, Kerameddin, Raif Nezihi, Celal Davut ve Enver Behnan Şapolyo vardır. Millî Mücadele'yi destekleyen üçüncü Ankara gazetesidir.⁷⁶³

Sebilürreşad, İstanbul'daki yayın hayatına yedi aylık bir ara verdikten sonra 25 Kasım 1920'den itibaren Kastamonu'da tekrar çıkmaya başlar. Burada çıkan üç sayı (464, 465 ve 466. sayılar) Mehmet Âkif'in Nasrullah Camii'nde ve Kastamonu'nun kazalarında yaptığı konuşmaları içerir. Dergi, 3 Şubat 1921 tarihli 467. sayısından itibaren Ankara'da çıkmaya başlar. 24 Eylül 1921 tarihli 490. sayı hariç 467-527 numaralı sayıların tamamı Ankara'da basılır.⁷⁶⁴

⁷⁶¹ Mehmet Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, 34.

⁷⁶² Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar 1: 1908-1925*, BDS Yayınları, İstanbul 2000, s. 94.

⁷⁶³ Şapolyo, 200.

⁷⁶⁴ Düzdağ, 109.

Millî Mücadele'nin kıt kaynaklarıyla yürütülmeye çalışılan basın faaliyetleri Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte imkânlarını ve çeşitliliğini artırır. Ankara'da 1921-1938 yılları arasında elli sekiz matbaa faal olarak çalışır.⁷⁶⁵ Cumhuriyet dönemi basınının en belirgin özelliği ise Atatürk ilke ve inkılâplarını anlatan, aktaran ve savunan bir çizgide bulunmasıdır. 1935 yılında toplanan Matbuat kongresinde, inkılâpların geniş kitlelere ulaşabilmesi için basından yararlanma yoluna gidileceği ifade edilmiştir.⁷⁶⁶

1923-1938 yılları arasında Ankara basınında *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin hâkimiyeti devam eder. *Türk Yurdu* dergisinin 1924 yılında İstanbul'dan Ankara'ya gelmesinin ardından sanat ve edebiyat dergileri de yayın hayatına başlar. *Hayat* (1926-1930), *Çankaya* (1928), *Gençlik* (1928), *Mehtap* (1928), *Görüş* (1930-1932), *Kor* (1932), *Varlık* (1933-...), *Ağaç* (1936), *Marmara* (1936-1938), *Kalem* (1938-1939) Atatürk Dönemi'nde Ankara'da çıkan sanat ve edebiyat dergileridir. Bu dönemde Ankara'da sanat ve edebiyat dergilerinin yanında, okul ve kurum dergilerinde de hızlı bir gelişme gözlenir. *Muallimler Birliği* (1925-1927), *Gürbüz Türk Çocuğu* (1926-1938), *Türk Hava Mecmuası* (1926-1928), *Halk* (1929-1931), *Sesimiz* (1930-1938), *Hep Gençlik* (1930), *Hız* (1931), *Çığır* (1933-1948), *Ülkü* (1933-1950), *Çocuk* (1936-1948), *Ana* (1938-1942) Ankara'da bulunan okullar veya çeşitli kurumlar tarafından çıkarılmış olan dergilerdir. *Kadro* (1932-1934) ise dönemin tek siyasi dergisi olarak dikkat çekmektedir.

Ankara basınının ilk edebiyat dergisi *Hayat*'tır. 2 Aralık 1926- Mayıs 1930 tarihleri arasında 146 sayı çıkan derginin mesul müdürü 75. sayıya kadar Mehmet Emin Erişirgil,

⁷⁶⁵ Adliye Vekaleti Matbaası, Alâettin Matbaası, Ankara Matbaası, Askerî Fabrikalar Matbaası, Başvekalet Matbaası, Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Birinci Hükümet Matbaası, Birinci Kolordu Matbaası, Büyük Erkanıharp Reisliği Matbaası, Cezaevi Matbaası, Cumhuriyet Matbaası, Çankaya Matbaası, Çankırı Matbaası, Damga Matbaası, Davut Müfit Matbaası, Etlik Matbaası, Genel Kurmay Matbaası, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Hapishane Matbaası, Hariciye Vekâleti Matbaası, Harita Matbaası, Harita Mektebi Matbaası, Harita Umum Müdürlüğü Matbaası, Harp Okulu Matbaası, Harta Matbaası, Hr. T. Mt. B. Matbaası, İdeal Matbaası, İmâlât-ı Harbiye Merkez Matbaası, İstihbârât Matbaası, Jandarma Matbaası, Jandarma Genel Kumandanlığı Matbaası, Köy Matbaası, Köy Hocası Matbaası, Köy Öğretmeni Matbaası, Maliye Matbaası, Maarif Vekâleti Matbaası, Matbaacı Şeref Matbaası, Matbuat ve İstihbârât Matbaası, Millî Müdafaa Vakâleti Matbaası, Nâfia Vekâleti Matbaası, Nazır Matbaası, Recep Usluoğlu Matbaası, Recep Zühtü Matbaası, Selen Matbaası, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimâiyye Matbaası, Su Umum Müdürlüğü Matbaası, Sümer Matbaası, Titaş Matbaası, Türk Ocakları Matbaası, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Türközü Matbaası, Ulus Matbaası, Ülkü Matbaası, Vilâyet Matbaası, Yeni Cezaevi Matbaası, Yenigün Matbaası, Yüksek Ziraat Enstitüsü Matbaası. Pars Tuğlacı, "Atatürk Türkiye'sinde Edebiyat, Basın, Basın ve Yayın", *Çağdaş Türkiye*, c. III, Cem Yayınları, İstanbul 1990, s. 1435-1685.s. 1576-1589.

⁷⁶⁶ Mustafa Yılmaz, Yasemin Doğaner, *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2007, s. 9.

76, 77, 78. sayılarda Nafi Atuf Kansu, 79. sayıdan itibaren de Faruk Nafiz Çamlılıbel'dir.⁷⁶⁷ Üzerinde “15 günde bir çıkar, ilim, felsefe ve sanat mecmuası” ibaresi varsa da ilk beş cilt haftada, ondan sonrası da on beş günde bir yayınlanmıştır. 1930 yılındaki beş sayısı ise ayda bir yüz sayfa olarak çıkarılmıştır. İlk iki yıl eski harflerle çıkarılan dergi Ağustos 1928'de kısmen Latin Alfabesi'ne yer vermiş, 29 Kasım 1929 itibariyle (105. sayı, beşinci cilt) tamamen Latin Alfabesi'yle çıkarılmıştır. Derginin hem Ankara'da hem İstanbul'da idarehanesi vardır.⁷⁶⁸

İlk sayıda derginin çıkış maksadı mesul müdür Mehmet Emin tarafından şöyle ifade edilir:

“Hiçbir devrin gençliği bugünün ve yarının Türk münevverleri kadar mesuliyet karşısında kalmamıştır. Büyük inkılâbımız müstakil ve milletlerarasında mevkî-i sağlam bir Türkiye yarattı. Mazinin sultanları kırıldı. Medeniyet âleminde mevkî tutabilmekliğimize mâni olan bütün engeller yıkıldı. Gençlik büyük inkılâba olan borcunu ödemek mecburiyetindedir. Bu borç ancak Türk milletinin refahına ve saadetine masruf şuurlu bir sa'y ile ödenebilir. Bu sa'yin tarzını, istikametini ancak 'ilim' tayin edebilir. Yeni Türkiye inkılâptan sonra bir takım iktisadî ve içtimaî meseleler muvâcehesindedir. Bugünün ve yarının bu meseleleri ancak ilmî bir zihniyetle halledilebilir. Her devirden ziyade bugünün gençliği hakikî bir ilimle mücehhez olmak mecburiyetindedir. Hayat, gençliğin ilme karşı muhabbetini artırmaya çalışacaktır.”⁷⁶⁹

Mehmet Emin'in sözlerinden anlaşılacağı üzere *Hayat*, inkılâbın istediği gençleri yetiştirmek için çıkmaktadır. İçerik olarak oldukça dolu bir dergi olan *Hayat*'ta şiir, hikâye, tercüme metin gibi türlerde, edebiyat, tarih, güzel sanatlar, mimarî, felsefe, sosyoloji, iktisat, hukuk gibi geniş bir yelpazeden konular vardır. Yayımlandığı dönemde Atatürk inkılâplarına ve Cumhuriyet rejimine bağlı bir tutum sergilemiştir. *Hayat* devrinin en geniş sanatçı kadrosuna sahip dergisi olarak dikkat çekmektedir.⁷⁷⁰ Mehmet

⁷⁶⁷ Abdullah Uçman, “Hayat”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 1, İstanbul 1988, s.12.

⁷⁶⁸ Ziya Bakırcıoğlu, “Hayat”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, Cilt: 4, İstanbul 1981, s.171-172.

⁷⁶⁹ Mehmet Emin, “Hayat Ne İçin Çıkıyor”, *Hayat*, 2 Kânunuevvel 1926, S.1, s. 1.

⁷⁷⁰ Abdullah Uçman, “Dergiler Arasında: Dergâh, Hayat, Ma'lûmat ve Bilgi Mecmuaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, s. 522.

Emin Erişirgil, Mehmet Fuat Köprülü, Avni Başman, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Nurullah Ataç, Nahit Sırrı Örik, Hasan Ali Yücel, Reşat Nuri Güntekin, Abdülhak Hâmid Tarhan, Ali Canip Yöntem, Sabri Esat Siyavuşgil gibi devrin önemli isimleri *Hayat* dergisinde yazmıştır. Dergide yazar ve şairlerin ölüm yıldönümlerinde onlar hakkında özel bölümler ve özel sayılar da yer almaktadır. 2. sayı Faust, 21. sayı Ankara, 92. sayı Kadın özel sayısı olarak çıkmıştır.⁷⁷¹

Mayıs 1928 tarihli tek sayısı bulunan **Çankaya** dergisi, “*Halka Doğru Fikir Sanat Mecmuası*” jeneriği ile çıkar. İkinci sayıda çıkacak yazıların künyesi verildiği halde ikinci sayı çıkmamıştır. Derginin mesul müdürü Mecdi Sareceddin, başmuharrir Mithat Ömer’dir. Derginin yazar kadrosunda Ercüment Ekrem Talu, Şükûfe Nihal, Hikmet Şevki (hikâye), Faruk Nafiz ve Mithat Ömer (tefrika piyesi) vardır. Hüseyin Kâzım Kadri’nin *Türk Lügati* adlı eseri üzerine Necip Asım’ın bir değerlendirme yazısı⁷⁷² mevcuttur.

Faruk Nafiz, 6 Teşrinisani 1926 tarihinde Ankara’dan Yahya Kemal’e yazdığı bir mektupta bu dergiden şöyle bahseder: “*Sene-i hâliye nihayetinde, Hamdi Bey’le müştereken Çankaya unvanlı aylık veya haftalık bir büyük mecmua neşretmek üzere teşebbüsatta bulunmaktayız.*”⁷⁷³ Fakat dergi Mecdi Sareceddin ve Mithat Ömer tarafından çıkarılır.

Gazi Mustafa Kemal’in “Gençliğe Hitabe”si ile başlayan dergi, her ay bir mülakat yapıp bunları “Çankaya’nın Mülakatları” başlığı altında vermeyi plânlar. İlk mülakat CHP Katib-i Umûmîsi sıfatıyla İsmet Paşa ile yapılır. Mülâkatta İsmet Paşa, Millî Mücadele’nin Türk tarihi açısından önemi üzerinde durur.⁷⁷⁴

“Çankaya” başlıklı yazıda Ahmet Ağaoğlu, Eski Yunanlıların ilhamı mabudlar meskeni olan Barnas Dağı’ndan aldığını, Çankaya’nın da bugün ve gelecekte Türk’ün Barnas’ı olacağı, Türk gençliğinin ilhamını oradan alacağını belirtir.⁷⁷⁵

⁷⁷¹ Bahanur Garan Gökşen, Erol Gökşen, “1923’ten 1960’a kadar Ankara’da Çıkan Edebiyat-Kültür ve Sanat Dergileri Üzerine Tanıtıcı Bir Kaynakça Denemesi”, *Kültürel Mirasın İzinde Ankara*, (Haz. Gonca Gökalp Alpaslan, Pelin Şahin Tekinalp), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2016, s.159.

⁷⁷² Necip Asım, “Türk Lügati”, *Çankaya*, Sayı 1, s. 38.

⁷⁷³ *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, 206.

⁷⁷⁴ “İki Mabed”, *Çankaya*, Sayı 1, s. 2-3.

⁷⁷⁵ Ahmet Ağaoğlu, “Çankaya”, *Çankaya*, Sayı 1, s. 4.

Diyarbakır mebusu İshak Refet'in Millî Mücadele'den bahseden "Çankaya" şiiri⁷⁷⁶, Hikmet Şevki'nin "Çankaya"⁷⁷⁷, Şükufe Nihal'in "Ayrılmayacak Arkadaşlar"⁷⁷⁸ adlı hikâyeleri bu ilk ve son sayının sayfaları arasında yer alır.

Nisan ve Mayıs 1928'de olmak üzere iki sayı çıkan **Gençlik** dergisinin mesul müdürü Cemal'dir. Jeneriği "gençliğin okuma arzusunu temenniye ve takviyeye çalışır, ilmî, edebî aylık mecmuadır" olan ifadeden anlaşılacağı üzere dergi pedagojik içeriklidir. Atatürk ilke ve inkılâplarına ve Cumhuriyet'e bağlı bir çizgide ilerleyen dergide Hıfzı Oğuz Bekata, Selahattin Nüzhet, İsmail Hikmet'in yazıları, Yaşar Nabi ve Ali Kemal'in şiirleri yer alır.

İlk sayıda derginin çıkış amacı şöyle ifade edilmektedir:

*"Memleket gençlerinin ilmî ve bedî terbiye ve inkişafına hizmet gayesiyle intişâr eden Gençlik bu sahada görülen bir ihtiyaçtan doğdu. Temin ettiği kıymetdâr kalemlerin muavenetleriyle mesleği dâhilinde yılmaz bir azim ve sebatla çalışacak olan bu mecmuamızın şimdilik birçok noksanları olduğunu biliyoruz. Fakat mecmuamız her intişar edecek sayımızda mütevazı bir tekâmül göstererek fikrî ve bedî duygu mebaı olmaya gayret edecektir. Biz bu yolda sonsuz bir arzu ve birçok müşkilâtlara göğüs gererek büyük fedakârlıklarla çalışırken ilim ve irfan hamileri muhterem büyüklerimizle kıymetli karilerimizin her zaman teşvik ve müzâheretlerine nail olacağımıza emin ve ümitvarız. Zaten Gençlik'i bundan kuvvet alarak çıkardık. Bu sebeple Gençlik yüksek gayesine vasıl olabilmesi için yaşamasını muhterem büyüklerimizle kıymetli karilerimize emanet ediyor."*⁷⁷⁹

İlk sayıda İhsan Mahvî'nin "Sevinç Teranesi" adlı şiiri⁷⁸⁰, Abdullah Ziya (Kozanoğlu)'nun "Kaan'ın Atı" adlı tarihî hikâyesi⁷⁸¹, Yaşar Nabi'nin "Uzan" şiiri⁷⁸², ikinci sayıda ise yine Abdullah Ziya'nın "Kurumuş Kanlı Şal"⁷⁸³ tarihî hikâyesi

⁷⁷⁶ İshak Refet, "Çankaya", *Çankaya*, 1 Mayıs 1928, Sayı 1, s. 5.

⁷⁷⁷ Hikmet Şevki, "Çankaya", *Çankaya*, Sayı 1, s. 41-44. "Çankaya" hikâyesi mekân olarak Ankara'ya yer verdiği için tezin Edebiyatı Ankara bölümünde ayrıca ele alınacaktır.

⁷⁷⁸ Şükufe Nihal, "Ayrılmayacak Arkadaşlar", *Çankaya*, 1 Mayıs 1928, Sayı 1, s. 46-48.

⁷⁷⁹ Gençlik, "Birkaç Söz", *Gençlik*, Nisan 1927, cilt 1, numara 1, s. 2.

⁷⁸⁰ İhsan Mahvî, "Sevinç Teranesi", *Gençlik*, Nisan 1927, cilt 1, numara 1, s. 14.

⁷⁸¹ Abdullah Ziya, "Fuat'ın Atı", *Gençlik*, Nisan 1927, cilt 1, numara 1, s. 14.

⁷⁸² Yaşar Nabi'nin "Uzan", *Gençlik*, Nisan 1927, cilt 1, numara 1, s. 24.

⁷⁸³ Abdullah Ziya, "Kurumuş Kanlı Şal", *Gençlik*, Mayıs 1927, cilt 1, numara 2, s. 20-22.

mevcuttur. Dergide Ankara milletvekillerinin fotoğraflarının olduğu bir sayfa ve bu milletvekilleri adına M. Sami'nin derginin çıkışı için kaleme aldığı kısa bir yazı da bulunmaktadır. Ankara milletvekili yazısında gençliğin, Cumhuriyet'e sahip çıkmak ve büyük önderin hedeflediği yolda yürümek gibi bir sorumluluğu olduğunu, bu manada *Gençlik* isimli bir dergi çıkarılmasını çok anlamlı bulduğunu ifade eder.

Harf İnkılâbı'nın hemen ardından 25 Kasım 1928'de yayın hayatına merhaba diyen *Mehtap* dergisinin sahibi ve mesul müdürü Şemsettin Sami'dir. Tek sayı çıkar.⁷⁸⁴ Hıfzı Oğuz'un şiir ve yazısı, Faruk Nafiz ve M. Fuat Köprülü yazılarıyla dergiye katkı sağlamıştır. Dergi, Ankara basınında içeriğinde sinema konusuna yer veren ilk yayın olma özelliğini taşımaktadır.⁷⁸⁵

Görüş, 1 Temmuz 1930'dan 4 Şubat 1932'ye kadar dört sayı çıkar. Ahmet Kutsi Tecer'in derginin sahibi ve müdürü olmakla birlikte Ahmet Hamdi Tanpınar ile birlikte çıkardığı bilinmektedir.⁷⁸⁶ İdarehane adresi olarak Cumhuriyet Kitaphanesi, Hükûmet Caddesi Nu. 15 Ankara adresi verilir. Edebiyat, resim ve müzik gibi çeşitli sanat dallarında yazılar yayımlanan derginin yazar kadrosunda Ahmet Hamdi Tanpınar, Suut Kemal Yetkin, Hilmi Ziya Ülken, Ahmet Kutsi Tecer, Şeyhzâde Burhan'ı görmek mümkündür.

Görüş, Ahmet Kutsi'nin Türk tarihinden bahsettiği “Şark ve Garp” başlıklı yazı ile başlar. Türk tarihinin ve edebiyatının zenginliğinden bahsederek başlamasının sebebi ise bir farkındalık yaratmaktır:

“Bugün sanat hayatımızı örten ağır bir durgunluğun altında kendi kendinden emin olmayan, ruhunun içinde yürümekten korkan mütereddit bir insan var. Bu insan bu hakikatte bütün tereddütleri ile vardır. Sanatkâr onu

⁷⁸⁴ Dergiye kütüphane arşivlerinde rastlanmamıştır.

⁷⁸⁵ Gülseren Mungan Yavuztürk, “Ankara’da Yayımlanmış Sinema Dergilerinin Kısa Tarihi”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Cilt I, Sayı 2, s. 79-92, s. 87.

⁷⁸⁶ Zeynep Kerman'ın hazırladığı *Tanpınar'ın Mektupları* adlı kitabın baş tarafında Ahmet Kutsi'ye yazılmış mektuplar, bu derginin hazırlık aşamasını içermektedir. Tanpınar, dergide çıkacak yazıları toparlayıp Ahmet Kutsi'ye göndermektedir. O da yazıları seçme ve düzeltme işini almıştır. Mektup, o dönemdeki Ankara'nın edebî havadislerini, edebiyat ortamını anlamak açısından önemlidir. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde Aka Gündüz'ün *Ocaklı* romanı tefrika edilmekte, *Vakit* gazetesinde Halit Ziya'nın hatıraları çıkmaktadır. Cumhuriyet gazetesi Maurois'nın *İklimler* kitabını tercüme etmektedir. Cenap Şahabettin'in yazıları da Cumhuriyet'te çıkmaktadır. *Tanpınar'ın Mektupları*, 11.

*vuzuh ve şuurla kavramağa muvaffak olursa, ferdiyet ve şahsiyeti içinden zevkin ve güzeliğin istediği bütün tatminkâr alakaları bulup çıkaracaktır.*⁷⁸⁷

Derginin ikinci sayısında Ahmet Kutsi, “Eski ve Yeni Edebiyat” başlıklı yazısında 3 Ağustos 1930’da Ankara’da başlayan ve 21 Ağustos’a kadar devam eden Türkçe ve Edebiyat Muallimleri Kongresi hakkında bilgi verir.⁷⁸⁸ Haberler başlığı altında tüm Türkiye’de yer alan sanat faaliyetlerinden bahisler vardır.

Nisan 1932’de aylık edebiyat ve sanat mecmuası olarak basılan **Kor**, resmi izin ile *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin matbaasında basılır. Tek sayısı çıkan derginin imtiyaz sahibi Fuat Tayyip Bayramoğlu, neşriyat müdürü Osman Hulûsi Sidal’dır.⁷⁸⁹ Derginin isim babası Bayramoğlu’nun sınıf arkadaşı Reşat Cemal’dır. Fuat Bayramoğlu’na ait “Ahmet Nuri Baba” başlıklı araştırma, Reşat Cemal’e ait bir şiir, Feridun Fazıl Tülbentçi’nin “Celal Sahir ile Konuştum” başlıklı dille ilgili röportajı, Ahmet Muhip’in “Parkta Serenat” şiiri, Fuat Bayramoğlu’na ait “Dudaklar” şiiri, Faruk Mümtaz’ın “Ezrail” şiiri, Cavidan Saim’in “Köy Dilberleri” şiiri, Ferudun Fazıl’ın “Sakarya’nın Türküsü” şiiri ilk ve son sayıda yer alır.

İlk sayısında 15 Temmuz 1933 tarihi bulunan **Varlık** dergisi, 1946 yılına kadar Ankara’da, sonrasında (315. sayıdan itibaren) İstanbul’da çıkar. İlk sayılarda imtiyaz sahibi ve umûmî neşriyat müdürü Sabri Esat Siyavuşgil iken 124. sayı ile birlikte genel müdür olarak Yaşar Nabi’nin de adı geçmeye başlar. Yaşar Nabi 1981 yılında vefat edene kadar derginin sahipliğini ve yazı işleri müdürlüğünü üstlenir. Yaşar Nabi 1946 yılında İstanbul’a yerleşip Varlık Yayınları’nı kurunca dergi kurumsal bir özellik kazanır. Derginin geniş bir yazar kadrosu vardır. Sabahattin Ali, Sait Faik Abasıyanık, Ahmet Hamdi Tanpınar, Melih Cevdet Anday, Oktay Rıfat, Orhan Veli Kanık, Yaşar Nabi Nayır, Şevket Rado, Sabahattin Eyüboğlu, Abdülhak Şinasi Hisar ilk yıllarda görülen isimlerdir. Derginin çıkış öyküsünü Yaşar Nabi hatıralarına dayanarak şöyle aktarır:

“1933’te Yedek Subay olarak terhis edildikten sonra Merkez Bankası’nda görev alarak Ankara’ya taşınmışım. Aylardan mayıs. O

⁷⁸⁷ Ahmet Kutsi, “Şark ve Garp”, *Görüş*, Ağustos 1930, cilt 1, sayı 1, s. 5-14.

⁷⁸⁸ Ahmet Kutsi, “Eski ve Yeni Edebiyat”, *Görüş*, Eylül 1930, cilt 1, sayı 2, s. 96-107.

⁷⁸⁹ O zaman neşriyat müdürünün yüksek okul mezunu olması gerekmektedir ve Bayramoğlu liseyi yeni bitirmiştir. Bu yüzden neşriyat müdürü Osman Hulûsi, imtiyaz sahibi kendisi olur. *Gönülden Gönüle*, Fuat Bayramoğlu ile Anılarda, 21.

sıralarda Nahit Sırrı Millî Eğitim Bakanlığı mütercimi, Sabri Esat Siyavuşgil de Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğretmen olarak Ankara'da bulunuyordu. Evkâf Apartmanı'ndaki bekâr odamda kafa kafaya verdik. Yusuf Ziya'nın isteği üzerine İstanbul'da çıkmaya başlamışken ancak 8 sayı çıkabilmiş Meşale dergisinin tadı hâlâ damağımızdaydı. Yeniden bir edebiyat dergisi çıkarabileceğimizi düşündük. Nahit Sırrı epey yardım sağlanacağına inanıyordu. Halk Partisi'nin kültür işlerine bakan Necip Ali'ye gittik. Bizi teşvik etti, Hâkimiyet-i Milliye matbaası müdürü Kemal Turan'a da bir tavsiye mektubu yazdı. Uygun şartlarla basılma imkânı bulundu. 15 Temmuz 1933'de (benim verdiğim adla) Varlık'ın ilk sayısı basılıp çıktı."⁷⁹⁰

Derginin çıkış amacı, ilk sayının son sayfasında "On Beş Günde" başlığı altında Ankara'dan çeşitli haberlerle birlikte verilir.⁷⁹¹ Buradaki ifadelerle göre, ülkede gerçek manada bir sanat mecmuasının olmayışından hareketle, "inkılâbın her sahada, yokluktan varlıklar yaratmak işine girişmiş olduğu bir devirde" Varlık dergisi çıkarılmaktadır. Böyle bir ortamda Varlık, Cumhuriyet'i emanet alan Türk gençliği içinde, "yaratıcı bir inkılâp neslinin, sanat sahasında da var olduğunu göstermek" gayretindedir. Yazı heyeti, "faydasız, kötü, zayıf ve hasta" yazılara yer vermeyerek, yalnız Fransa'nın değil bütün Batı dünyasının eserlerini işleyerek, Öz Türkçe kelimeler kullanarak, dille ilgili yazılara yer vererek inandıkları "memleket davasına" hizmet etmeye çalışacakları ifade eder.

Konuya eğitimle devam eden yazı heyeti, "Cumhuriyet'in onuncu yılına kadar inkılâba kapılarını sımsıkı kapalı tutmuş olan Darülfünun'un" üniversite olarak yeniden kurulacağını ve üniversitenin bünyesinde bir "İnkılâp Enstitüsü" oluşturulacağını belirtir. Halkın eğitilmesine önem veren Cumhuriyet rejiminin, tiyatro ve sinemayı bu açıdan önemseydiği, bu doğrultuda Ankara'da "Millî Temsil Akademisi" kurulacağı haberini verir.⁷⁹²

Derginin ilk sayısında, Kemalettin Kamu'nun "Zaman İçinde"⁷⁹³ ve Ahmet Muhip Dıranas'ın "Hatıra"⁷⁹⁴ şiirleri; Abdülhak Şinasi'nin "Ahmet Haşim'e Dair Son Hatıram"

⁷⁹⁰ "Yaşar Nabi Nayır'la Söyleşi", *Milliyet Sanat*, Aralık 1972, Nu. 9, s. 3.

⁷⁹¹ Varlık, "Varlık Ne İçin Çıkıyor?", *Varlık*, 15 Temmuz 1933, S. 1, s. 16.

⁷⁹² Yaşar Nabi, "Bir Telakki Farkı", *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 18.

⁷⁹³ Kemalettin Kamu, "Zaman İçinde", *Varlık*, 15 Temmuz 1933, S. 1, s. 1.

⁷⁹⁴ Ahmet Muhip Dıranas, "Hatıra", *Varlık*, 15 Temmuz 1933, S. 1, s. 9.

yazısı, Nahit Sırrı'nın "Kanlıcanın Bir Yalısında"⁷⁹⁵ adlı hikâyesi, Tanpınar'ın Necip Fazıl'ın *Birkaç Hikâye, Birkaç Tahlil* adlı kitabı için kaleme aldığı bir tenkit yazısı⁷⁹⁶ da mevcuttur.

İkinci sayı, Yunan Klasiklerinin tercüme edilmesinin faydalı olacağını düşünen Mehmet Saffet'in⁷⁹⁷ ve edebiyat tarihinin nasıl tasnif edilmesi gerektiği konusunda fikirlerini açıklayan Vasfi Mahir'in⁷⁹⁸ yazılarıyla başlar. Vasfi Mahir yazısında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte yeni bir edebiyat devrine girildiğini ve bu devreye "Millî Türk Edebiyatı" denebileceğini ifade eder. İkinci sayıda Tanpınar'ın "Ne İçindeyim Zamanın"⁷⁹⁹, Ahmet Muhip'in "Bulutlar"⁸⁰⁰ ve Enis Behiç'in "Güneşin Ölümü"⁸⁰¹ şiirleri de bulunan *Varlık* edebî açıdan oldukça dolu bir dergidir.

Ağaç, Necip Fazıl'ın Ankara'da ilk sayısını 14 Mart 1936'da, "*Sanat-fikir-aksiyon*" sloganıyla haftalık çıkardığı dergidir.⁸⁰² Dergi, 7. sayıdan itibaren İstanbul'a taşınır, 17. sayısını 29 Ağustos 1936'da çıkardıktan sonra kapanır. Derginin umûmî neşriyat müdürü Halil Fıratlı, sahibi ve başyazarı Necip Fazıl'dır.

İlk sayıların içeriğinde Necip Fazıl'ın ağırlığı hissedilirken 3. ve 4. sayılarından sonra yazar ve şair kadrosunda artış gözlenir. Necip Fazıl, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Muhip Dıranas, Suut Kemal Yetkin, Burhan Toprak, Nurullah Berk, Abdülhak Şinasi Hisar ilk yıllarda görülen isimlerdir.

Derginin ilk sayısında Necip Fazıl derginin adını niçin *Ağaç* koyduklarını açıklarken görünen/bilinen ile görünmeyen/bilinmeyen oluşturduğu bütünden yola çıkar:

"Adımızı Ağaç koyuyoruz. Düşünüyoruz ki güzel ve sonsuz tabiatla büyüklüğü, olgunluğu, erginliği, bir kelime ile perfeksiyonu ondan daha iyi

⁷⁹⁵ Nahit Sırrı, "Kanlıcanın Bir Yalısında", *Varlık*, 15 Temmuz 1933, S. 1, s. 11-12. Hikâye derginin ikinci ve üçüncü sayısında da devam eder. Nahit Sırrı, "Kanlıcanın Bir Yalısında", *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 29, Nahit Sırrı, "Kanlıcanın Bir Yalısında", *Varlık*, 15 Ağustos 1933, S. 3, s. 17-18.

⁷⁹⁶ Ahmet Hamdi, "Necip Fazıl ve Kop Dağındaki Dükkân", *Varlık*, 15 Temmuz 1933, S. 1, s. 15.

⁷⁹⁷ Mehmet Saffet, "Yükseliş Mücadelemizde Edebiyatımız", *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 1.

⁷⁹⁸ Vasfi Mahir, "Türk Edebiyatı Nasıl Tasnif Edilmelidir?", *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 2-3.

⁷⁹⁹ Ahmet Hamdi, "Ne İçindeyim Zamanın", *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 6.

⁸⁰⁰ Ahmet Muhip, "Bulutlar", *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 5.

⁸⁰¹ Enis Behiç, "Güneşin Ölümü", *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 10. Şiir daha önce şurada yayınlanır: Enis Behiç, "Güneşin Ölümü", *Sesimiz*, Haziran 1932, S. 9, s. 2-3.

⁸⁰² Dergi tıpkıbasım olarak neşredildiği için ulaşım kolaylığı mevcuttur. Necip Fazıl Kısakürek, *Ağaç*, Tıpkıbasım, *Yedi İklim*, 1994.

gösterecek bir kelime bulunamaz. Ağaç madde ve ruh gibi, her şeyin bir dış ve iç yüzünü, toprak üstünde ve toprak altındaki gür ve dolaşık varlığıyla çizgi ve biçime sokmuş bir semboldür."⁸⁰³

Necip Fazıl'ın mistik dünya görüşünü hissettiğimiz bu satırlar dergiye felsefik bir alt yapı da hazırlar.

Derginin toplantılarının çoğu İstanbul Pastanesi'nde yapılır.⁸⁰⁴ Aynı zamanda derginin karargâhı olan Şevket Rado ile birlikte kaldıkları Sıhhiye'deki apartman dairesi zamanla bir edebiyat mahfili haline gelir. Necip Fazıl, dergide yazıları olan isimleri şöyle sıralar:

*"Sıhhiye Vekâletinin bulunduğu taraflarda bir apartmanda oturmaktadır. Etrafında da iki nesildaşı Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar ve bir sürü, kanatları yeni çırpınmaya başlayan piliç şair... Şevket Rado, Feridun Fazıl Tülbentçi, Ahmet Muhip Dıranas vesaire... Hikâyede Sait Faik, Sabahattin Ali, Samet Ağaoğlu vesaire... Tetkik ve tercümede o zamanlar Maarif Müfettişi Burhan Toprak, Abdülhak Şinasi, Salih Zeki Aktay vesaire... Mecmua mihrakının aydınlattığı fikir ve sanat sohbetlerindeyse kadrodan olmadıkları halde Hasan Âli Yücel, Muslih Fer, Nahit Sırrı Örik, Teneşir Horozu Yaşar Nabi Nayır, Suut Kemal Yetkin, Adnan Saygun vesaire... Ayrıca İstanbul'dan yardımcı birkaç kalem arasında, Büyük Doğu'larda olduğu gibi, Mistik Şair'den hiç ayrılmayacak olan eski hocası Mustafa Şekip Tunç..."*⁸⁰⁵

On yedi sayıya toplu olarak baktığımızda geniş bir sanatçı kadrosu ile karşılaştığımızı söyleyebiliriz. Ağaç, yazarları Bâbüâli'nin rahle-i tedrisinden geçmiş olduğu için İstanbullu, İstanbul'da çıktığı dönemde Ankara'daki sanat haberlerini verecek kadar da Ankaralıdır.

Necip Fazıl için bu ilk dergi tecrübesi travma etkisi yaratır. Fikir ve sanat adamlarımızın verimliliği ile okur kitlesinin alakası hususunda yanıldığını düşünen Necip Fazıl'ın hayal kırıklığına gönül kırgınlığı da eklenir. Sanatına en çok güvendiği iki

⁸⁰³ Kısakürek, *Ağaç*, S.1, s.1.

⁸⁰⁴ Kısakürek, *Bâbüâli*, 206.

⁸⁰⁵ Kısakürek, *Bâbüâli*, 210.

arkadaşının, Ahmet Hamdi Tanpınar ile Ahmet Kutsi Tecer'in, kendi istikballeri ya da hayalleri uğruna ideallerinden uzaklaştıklarına, önceliklerini değiştirdiklerine de tanık olmuştur.⁸⁰⁶

Marmara, 15 Nisan 1936- Ocak 1938 tarihleri arasında 10 sayı çıkan derginin jeneriği “*ayda bir çıkar edebî ve içtimaî mecmua*” dır. İlk iki sayı on beş günde bir, üçüncü sayıdan itibaren ayda bir çıkarılmıştır. Derginin sahibi, yazı işleri müdürü Faik Ali (Ozansoy)'dir. Dil konusunda hassas ve nitelikli eserlere önem veren bir yayın politikası izleyerek şiir, eleştiri, kitap tanıtımı, tercüme eserlere sayfalarında yer verirler. Derginin yazar kadrosu içinde Munis Faik (Ozansoy), Faik Ali (Ozansoy), Enis Behiç Koryürek, Nahit Sırrı Örik, İsmail V. Fıratlı, Osman F. Soyer, Ahmet Bedi, Şahap Gürsel, Bahadır R. Dürgel ve Abdülhak Şinasi vardır. Mehmet Âkif'in, Abdülhak Hâmit'in, Ahmet Refik'in ölümü dolayısıyla yazılar, Munis Faik Ozansoy'un edebiyat musahabeleri, Faik Ali Ozansoy'un şiirleri dergide yer alır.

15 Mart 1938- 1 Haziran 1939 tarihleri arasında 13 sayı yayımlanan **Kalem** dergisinin imtiyaz sahibi İlyas Sinal, yazı işleri müdürü Mustafa Nihat Özön'dür. Ahmet Kutsi Tecer, Suut Kemal Yetkin, Mustafa Nihat Özön, Hüseyin Namık Orkun, Melahat Özgü, Nurullah Ataç, Baha Dürder, Orhan Burian, Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, Server İskit yazılarıyla, Ahmet Kutsi Tecer ve Ali Mümtaz Arolat şiirleriyle derginin sanatçı kadrosu arasında yer alır. Dergide Maupassant, Emile Zola'dan çeviriler, sanat, felsefe, halk bilimi ve estetik yazıları, kitap tanıtımları ve tefrika piyesler görmek mümkündür.

Türk Yurdu, 18 Ağustos 1911'den günümüze kadar çıkmaya devam eden Türk edebiyatının en uzun soluklu dergilerinden biridir. 13. ciltten itibaren Türk Ocağı'nın yayın organı olarak çıkar. İstanbul'da yayın hayatına başlayan dergi 1924'ten sonra Ankara'da yayımlanmaya başlar. İlk sayılarda derginin imtiyaz sahibi Mehmet Emin Yurdakul iken, sonraki yıllarda bu görevi Yusuf Akçura, Celal Sahir, Cemil Behiç, Enver Kâmil, Ferit Celâl, Abdülhak Şinasi Hisar, Sadettin Bilgiç, Mehmet Galip Erdem gibi birçok ünlü isim devralır. 10 Nisan 1931'de Türk Ocağı'nın kapatılmasıyla *Türk Yurdu* dergisi de 1942 yılına kadar yayımına ara verir.

⁸⁰⁶ Kısakürek, *Bâbüâli*, 207.

Mehmet Emin, Ahmet Hikmet, Ali Canip, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Fuat Köprülü, Abdülhak Hâmid, Süleyman Nazif, Rıza Nur, Rıza Tevfik, Celal Sahir, Enis Behiç, Kemalettin Kamu, Yusuf Ziya, Hâlid Fahri, Faruk Nafiz, Orhan Seyfi, İbrahim Alâeddin, İsmail Safa, Samih Rifat, Aka Gündüz, Hakkı Süha, Ömer Bedrettin, Nahit Sırrı, Mithat Cemal, Behçet Kemal, Ahmet Muhip, Necip Fazıl, Halide Nusret, Halide Edip, Yakup Kadri, Refik Halid, Ruşen Eşref, Hamdullah Suphi, Hüseyin Cahit, Reşat Nuri, Falih Rıfkı, Müfide Ferit, Ferit Celal, Tahsin Nahit, Nüzhet Haşim, Abdullah Cevdet, Celâl Nuri, Remzi Oğuz, Nurullah Ataç gibi pek çok isim *Türk Yurdu* dergisinde yazıları ile katkıda bulunmuştur.

Türk Yurdu dergisinin şairleri arasında Faruk Nafiz de vardır. Ankara’da iken yazdığını belirttiği “Han Duvarları”⁸⁰⁷, “Yuvamın Kuşuna”⁸⁰⁸, “Ayşe, Sana...”⁸⁰⁹ şiirleri ile “Ahmed’in Müjdesi”⁸¹⁰ ve “Erzincan Yolu’nda Siyahlı Kadın”⁸¹¹ yer alır. Kemalettin Kamu’nun “Bir Yolcuya”⁸¹², “Siperde Akşam”⁸¹³, “Kitabe”⁸¹⁴, “Bingöl Çobanları”⁸¹⁵, “Üç Yıl”⁸¹⁶, “Yurda Dönüş”⁸¹⁷ ve “Kimsesizlik”⁸¹⁸ şiirlerine de yer verilmiştir. Ömer Bedrettin (Uşaklı)nın “Anadolu Duygularından, Bir Seyahat Hatırası”⁸¹⁹, Emin Receb’in “Orakçı Kız”⁸²⁰, İshak Refet’in “Van Gölü”⁸²¹, Orhan Rahmi’nin “Çal Çoban Çal!”⁸²², Arif Hikmet Sarıcalıoğlu’nun “Çobanın Tehassürü”⁸²³, Necip Fazıl’ın “ver bana kavalımı” diye bitirdiği “Şöhret”⁸²⁴, “Dağlarda Şarkı Söyle”⁸²⁵ şiirleri de yer alır. Söz konusu şiirlerin genel özelliği Anadolu coğrafyasını, köylü hayatının yoksulluğunu ve doğallığını, çoban hayatının güzelliğini aktarıyor olmasıdır.

⁸⁰⁷ Faruk Nafiz, “Han Duvarları”, *Türk Yurdu*, sayı 176-15, Ocak 1926, Kanunisanı 1926, s. 132.

⁸⁰⁸ Faruk Nafiz, “Yuvamın Kuşuna”, *Türk Yurdu*, sayı 177-16, Şubat 1926, s. 176.

⁸⁰⁹ Faruk Nafiz, “Ayşe, Sana...”, *Türk Yurdu*, sayı 178-17, Mart 1926, s. 229.

⁸¹⁰ Faruk Nafiz, “Ahmed’in Müjdesi” *Türk Yurdu*, sayı 223-29, Mayıs 1930, s. 17.

⁸¹¹ Faruk Nafiz, “Erzincan Yolu’nda Siyahlı Kadın”, *Türk Yurdu*, sayı 224-30, Haziran 1930, s. 4.

⁸¹² Kemalettin Kâmi, “Bir Yolcuya”, *Türk Yurdu*, sayı 162-1, Ekim 1924, Teşrinievvel 1340, s. 19. (Derginin Ankara’da çıkan ilk sayısı)

⁸¹³ Kemalettin Kâmi, “Siperde Akşam”, *Türk Yurdu*, sayı 166-5, Şubat 1925, s. 174.

⁸¹⁴ Kemalettin Kâmi, “Kitabe”, *Türk Yurdu*, sayı 168-7, Nisan 1925, s. 78.

⁸¹⁵ Kemalettin Kâmi, “Bingöl Çobanları”, *Türk Yurdu*, sayı 202-41, Ağustos 1928, s. 64.

⁸¹⁶ Kemalettin Kâmi, “Üç Yıl”, *Türk Yurdu*, sayı 224-30, Haziran 1930, s. 3.

⁸¹⁷ Kemalettin Kâmi, “Yurda Dönüş”, *Türk Yurdu*, sayı 225-31, Temmuz 1930, s. 5.

⁸¹⁸ Kemalettin Kâmi, “Kimsesizlik”, *Türk Yurdu*, sayı 225-31, Temmuz 1930, s. 5.

⁸¹⁹ Ömer Bedrettin, “Anadolu Duygularından, Bir Seyahat Hatırası”, sayı 180-19, Temmuz 1926, s. 27.

⁸²⁰ Emin Receb, “Orakçı Kız”, *Türk Yurdu*, sayı 177-16, Şubat 1926, s. 188.

⁸²¹ İshak Refet (İşıtman), “Van Gölü”, *Türk Yurdu*, sayı 178-17, Mart 1926, s. 244.

⁸²² Orhan Rahmi, “Çal Çoban Çal!”, *Türk Yurdu*, sayı 188-27, Mart 1927, s. 114.

⁸²³ Arif Hikmet Sarıcalıoğlu, *Türk Yurdu*, Sayı 202-41, Ağustos 1928, s. 121.

⁸²⁴ Necip Fazıl, “Şöhret”, *Türk Yurdu*, Sayı 231-37, Ocak 1931, s. 10.

⁸²⁵ Necip Fazıl, “Dağlarda Şarkı Söyle”, *Türk Yurdu*, Sayı 231-37, Ocak 1931, s. 10.

Muallimler Birliği dergisi, 1920 yılının Temmuz ayında kurulan Muallim ve Muallimler Cemiyeti'nin yayın organıdır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye Muallimler Birliği adını alan cemiyet, 1925 yılında *Muallimler Birliği* adıyla bir dergi yayınına başlar. Kurumsal bir nitelik taşıyan dergi, aylık olarak, Temmuz 1925-Nisan 1927 tarihleri arasında Ankara'da çıkar. Dergi yirmi iki sayı çıkarılmış olup on dokuzuncu ve yirincinci sayılar bir arada yayımlanmıştır. Derginin yönetim ve yazar kadrosunda yer alan isimlerden bazıları şunlardır: Abdülfeyyaz Tefvik, Refet, Hamid Zübeyir, Hilmi Ziya, Rifat Necdet, Faruk Nafiz, Selim Sırrı, Refet Avni, Mehmet Sıdkı, Mehmet Emin, Abdullah Sabri, Besim Atalay, Ziyaeddin Fahri, Hayri, Ali Sedat Zaim, Eyüp Hamdi, İsmail Habib, Osman, İbrahim Alaaddin, Tahsin Demiray.⁸²⁶

İlk sayıda, derginin çıkış amacı şu cümlelerle ifade edilir: “*Muallimler Birliği, Türkiye’de ilk ve orta tahsilin kuvvetle tamim ve intişarı, talim mesleğinin ve müntesiblerinin hukuku, menafı ve tealisi hususunda durmak bilmeyen bir azimle çalışacaktır.*” Bu cümlelerden derginin, eğitim seferberliğine katkı sağlaması, ilk ve orta eğitimin ülkede yaygınlaştırılması ve öğretmenlik mesleğinin yüceltilmesi amacıyla çıkarıldığını göstermektedir. Dergide fen bilimleri, eğitim bilimleri, edebiyat ana başlıkları altında yazılar vardır.

Ekim 1926’dan Aralık 1938’e kadar 108 sayı çıkan **Gürbüz Türk Çocuğu** dergisinin sahibi Himaye-i Etfal Cemiyeti başkanı Fuat Umay, neşriyat müdürü önce Ali Vahid ardından Neşet Halil Atay’dır. Sağlıklı ve kuvvetli bir nesil yetiştirmek maksadıyla yola çıkan *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisinde şiir ve hikâye gibi edebî türlere yer verilir. Ahmet Rasim, Aka Gündüz, Nezihe Muhittin, Münire Handan, Halide Nusret, Enver Behnan Şapolyo,ERCÜMENT EKREM’in hikâyeleri ve Yusuf Ziya, Celâl Sahir, Şükufe Nihal’in şiirlerinin yanında Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif ve Aka Gündüz’ün sinema ve tiyatroya dair yazıları bu derginin sayfaları arasında yer alır. Halit Fahri’nin Tolstoy’dan tercümesi, Şemsi İzzet’in tiyatro metni bulunmasına rağmen pedagojik yönü ağır basan bir dergidir.

Gürbüz Türk Çocuğu’nun Kanunisani 1930 tarihli sayısında özel sayı olarak çıkan nüshası Türk halkına iktisatı ve tasarrufu anlatmak içindir. Bu nüshada Aka Gündüz’ün

⁸²⁶ Filiz Okmak, *Türkiye Muallimler Birliği Mecmuası’nın Sistematik Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 12.

“Küçük Ahmet’in Kumbarası” adlı hikâyesi yer alır.⁸²⁷ Küçük çocukları tasarruf etmeye teşvik eden hikâye Ankara’da geçmektedir. Aynı nüshada Mecdi Sadrettin’in de “Bir Aile Sırrı” başlıklı yazısı yataklı vagonla Ankara’ya dönen yazarın bir hatırasıdır.⁸²⁸ Derginin bu özel sayısında Ankara basınında hiç rastlamadığımız bir ismi görürüz: Halit Ziya Uşaklıgil. “Yarın Kardeşler” başlıklı yazısında Uşaklıgil, kültürel olarak çok iyi yetişen Yarın kardeşlerin ülkenin geleceğinde çok büyük hizmetleri olacağını, kollarının ve yüreklerinin bütün kuvvetini yurdun yükselmesi için harcayacaklarını ifade eder.⁸²⁹

Türk Hava Mecmuası, 1 Haziran 1926- 30 Kasım 1928 tarihleri arasında altmış bir sayı çıkan dergi Türk Tayyare Cemiyeti Merkez-i Umûmîsi yayınıdır. Havacılık konusundaki yazıların yanında kültür, sanat ve edebiyat yazıları da yer almıştır. Ahmet Rasim, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Halide Nusret, Server Ziya, Süleyman Nazif, Aka Gündüz hikâyeleriyle dergiye katkıda bulunmuştur.

Halk, Maarif Vekâleti tarafından “halk için” jeneriği ile çıkarılan haftalık mecmuadır. 11 Şubat 1929-22 Haziran 1931 tarihleri arasında 124 sayı çıkan dergi, Millet Mektepleri öğrencilerinin istifadesine sunulmuştur. İlk sayıda sekiz sayfadan oluşan bir dergi olacağı sonradan sayfa sayısının artırılacağı, okuma-yazma öğrenmeye yardımcı ve halk için faydalı olacak şekilde her nüshada bir haftalık havadis hülâsası ve haftanın en mühim meseleleri hakkında bir veya birkaç küçük makale ile hikâye, ilim ve fenlere dair istifadeli yazılar ve gerek yazılara, gerek haftanın en ehemmiyetli vakalarına ait birçok resimler bulunacağı ifade edilir. Dergide Haftanın Havadisi, Hikâye ve Masal, Sağlık Bilgileri, Memleket Haberleri, Vatanımızı Tanıyalım başlıkları yer alır. Kâzım Nami, Yusuf Ziya, Aka Gündüz dergide yazıları olan sanatçılardır.

Derginin ilk sayısından itibaren Aka Gündüz “Demirel’in Hikâyeleri” üst başlığıyla bir seri hikâye yayımlar.⁸³⁰ Birinci hikâyede, I. Dünya Savaşı’nda Çanakkale cephesinde savaşan kahraman bir asker olan Demirel’in korkusuz mücadelesi anlatılır.⁸³¹ İkinci hikâyede Galiçya cephesinde savaşan ve kolundan yaralanmasına rağmen savaşmaktan

⁸²⁷ Aka Gündüz, “Küçük Ahmet’in Kumbarası”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Kanunisani 1930, Fevkalade Nüsha, s. 12.

⁸²⁸ Mecdi Sadrettin, “Bir Aile Sırrı”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Kanunisani 1930, Fevkalade Nüsha, s. 16.

⁸²⁹ Halit Ziya Uşaklıgil, “Yarın Kardeşler”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Kanunisani 1930, Fevkalade Nüsha, s. 82-85.

⁸³⁰ “Demirel’in Hikâyeleri”, 1930 yılında kitap olarak da basılır. Aka Gündüz, *Demirel’in Hikâyeleri*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1930, 48 s.

⁸³¹ Aka Gündüz, “Demirel’in Hikâyeleri”, *Halk*, Yıl 1,11 Şubat 1929, Sayı 1, s. 6/8.

vazgeçmeyen Demirel'in, cesareti ve taktikleri sayesinde karşılaştıkları güçlükleri nasıl yendiği aktarılır.⁸³² Makedonya cephesinin anlatıldığı dördüncü hikâyede⁸³³, kendi yaptığı ve adına *Makedonya sucuğu* dediği bir turayla⁸³⁴ Fransız subaylarını etkisiz hale getirmesi anlatılır. Demirel, aynı cesareti ve fedakârlığı İstanbul işgal edildiğinde de gösterir ve Fransızların takibine alındığı için adını Mehmet olarak değiştirir.⁸³⁵

Halit Fahri'nin "Tren"⁸³⁶ adlı şiirinde tren, medeniyeti temsil eden bir obje olarak yer alır. Daima ileriye doğru ve hızla yol alması bakımından, yurttaşına örnek olması gerektiği "*Böyle koşanındır zafer elbette/Koşmalı daima medeniyete*" sözleri ile ifade edilir. Dergide Halit Fahri'nin "Fahişenin Ölümü"⁸³⁷, "Yenicamide Gece"⁸³⁸ ve "Vitrinler"⁸³⁹ şiirlerine de yer verilir.

Türk Sinemacılığı başlığı altında İstanbul Darübedayi oyuncularının çektiği "Ankara Postası" adlı filmin tanıtımı yapılır⁸⁴⁰, Kemalettin Kamu'nun "İsmet Paşa'ya"⁸⁴¹, Celal Sahir'in "Türk Askeri"⁸⁴² adlı şiirleri de derginin sayfaları arasında yer almaktadır.

Sonraki sayıda ise Hikmet Şevki'nin "Kırık Kağrı"⁸⁴³, "Taş Taş Üstüne"⁸⁴⁴, "Kör Süleyman"⁸⁴⁵, M. Salahaddin'in Millî Mücadele'de Yunanlılara meydan okuyan köylüyü anlattığı "Siz Ankara'ya Varamazsınız?"⁸⁴⁶ hikâyesine yer verilir.

⁸³² Aka Gündüz, "Demirel'in Hikâyeleri II, Yüzden Bir Eksik", *Halk*, Yıl 1,11 Şubat 1929, Sayı 1, s. 6/8.

⁸³³ Aka Gündüz, "Demirel'in Hikâyeleri 4, Makedonya Sucuğu", *Halk*, Yıl 1,24 Haziran 1929, Sayı 20, s. 6/174-175.

⁸³⁴ Tura, Anadolu sohbet geleneğinde erkeklerin oynadığı bir oyunun malzemesidir. Büyük yazma mendilleri kıvrıp veya urganı birkaç kat yapıp ısıtmak suretiyle yapılan turanın sırta vurulması, oyunda cezalandırma yöntemi olarak kullanılır. Demirel, köyünde oynadıkları bu oyundan hareketle, kama kını şeklinde diktığı bir torbanın içine çakıl doldurur. Bu torbayı, kumla dolu ikinci bir torbanın içine koyarak kendisine tura yapar. Turayla Fransızların sırtına vurarak onları bayıltır ve rehin alır. Aka Gündüz, "Demirel'in Hikâyeleri 4, Makedonya Sucuğu", *Halk*, Yıl 1,24 Haziran 1929, Sayı 20, s. 6/175.

⁸³⁵ Aka Gündüz, "Demirel'in Hikâyeleri 5, 16 Mart", *Halk*, Yıl 1, 16 Eylül 1929, Sayı 32, s. 6/270-271.

⁸³⁶ Halit Fahri, "Tren", *Halk*, Yıl I, 29 Temmuz 1929, Sayı: 25, s.3/211.

⁸³⁷ Halit Fahri, "Fahişenin Ölümü", *Halk*, Yıl I, 15 Temmuz 1929, Sayı 23, s. 4/196.

⁸³⁸ Halit Fahri, "Yenicamide Gece", *Halk*, Yıl I, 12 Ağustos 1929, Sayı 27, s. 3/227.

⁸³⁹ Halit Fahri, "Vitrinler", *Halk*, Yıl I, 7 Teşrinievvel 1929, Sayı 35, s. 6/294.

⁸⁴⁰ "Ankara Postası", *Halk*, Yıl I, Sayı 38, 28 Teşrinievvel 1929, s. 3/315.

⁸⁴¹ Kemalettin Kamu, "İsmet Paşa'ya", *Halk*, Yıl II, Sayı 89, 20 Teşrinievvel 1930, s. 3/707.

⁸⁴² Celal Sahir, "Türk Askeri", *Halk*, Yıl II, Sayı 82, 1 Eylül 1930, s. 6/654.

⁸⁴³ Hikmet Şevki, "Kırık Kağrı", *Halk*, Yıl I, 8 Temmuz 1929, Sayı 22, s. 6/190.

⁸⁴⁴ Hikmet Şevki, "Taş Taş Üstüne", *Halk*, Yıl I, 26 Ağustos 1929, Sayı 29, s. 6/246.

⁸⁴⁵ Hikmet Şevki, "Kör Süleyman", *Halk*, Yıl I, Sayı 33, 23 Eylül 1929, s. 6-7/278-279.

⁸⁴⁶ M. Salahaddin, "Siz Ankara'ya Varamazsınız?", *Halk*, Yıl I, Sayı 47, 30 Kanunievvel 1929, s. 6-7/390-391.

30 Ekim 1930'da yayın hayatına başlayan *Sesimiz*, Ankara Erkek Lisesi (Taş Mektep) Mecmua Heyeti'nin yayınıdır. Dergi Ocak 1938'e kadar on sekiz sayı çıkmıştır. Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rıfat, A. Hasip, Enis Behiç, Yahya Saim, Faruk Mümtaz, Halil Rıfat, Nejdet Âkif, Ferdun Vehbi, Gazanfer, Samih Nafiz dergiye katkıda bulunan isimlerdir. Taş Mektep öğrencilerinin askerî kamp günleri, gezilerine ait fotoğraflar, edebiyat öğretmenleri Ahmet Hamdi Tanpınar'ın karikatürü derginin sayfaları arasında yer alır.

Derginin yayın heyeti, amaçlarını şöyle dile getirir:

*“Bu küçük ve henüz bin bir kusurla karşınıza gelen mecmua büyük davalar peşinde koşan bir kitlenin değil, belki sarı siyah yuvanın ruhunda heyecan duyan çocuklarının geceli gündüzlü didinmelerinin bir mahsulüdür.”*⁸⁴⁷

Dergi, edebiyat meraklısı gençlerin çıkardığı bir okul dergisidir. Derginin ilk sayısında Orhan Veli'nin “Yahudinin Fendi Arnavudu Yendi” başlıklı tek perdelik bir komedi oyunu mevcuttur.⁸⁴⁸ İkinci sayının ilk yazısı ise memleketin ihtiyacı olan tasarruf fikrini gençlere aşlamak için M. Mitat tarafından kaleme alınan “Millî Tasarruf Münasebetiyle Bir Konferans” adlı yazıdır.⁸⁴⁹ Tasarruf etmeyi, ülkenin geleceğini düşünmeyi her fert için ahlakî bir vazife olarak gören M. Mithat, inkılâbın istediği bu vazifeyi yerine getirmeyenlerin vebâlinin kendilerine ait olduğunu belirtir.

“Büyük Adamlar Serisi” başlığı altında Namık Kemal, Ziya Gökalp, Mimar Sinan, Galile, Moliere, Goethe, Jean-Jacques Rousseau tanıtılır. Ankara Talebe Edebiyat Birliği'nin Türk Ocağı'nda düzenlediği Namık Kemal anma töreni “Mektep Havadisleri” başlığı ile verilir.⁸⁵⁰

Dergi ikinci senenin ilk sayısında okulun tarihçesine yer verir. İki sayı sürecek olan tarihçe, İhsan Mahri tarafından kaleme alınır.⁸⁵¹ Derginin 1932 tarihli altıncı sayısında anket dolayısıyla Ankara'daki öğretmenlere müracaat edildiğinde Ahmet

⁸⁴⁷ (...), “Genç Okuyucularımıza”, *Sesimiz*, S. 1, 30 Teşrinievvel 1930, s. 2.

⁸⁴⁸ Orhan Veli, “Yahudinin Fendi Arnavudu Yendi”, *Sesimiz*, S. 1, 30 Teşrinievvel 1930, s. 4-5.

⁸⁴⁹ M. Mitat, “Millî Tasarruf Münasebetiyle Bir Konferans”, *Sesimiz*, S. 2, 1 Kanunisani 1931, s. 1-2.

⁸⁵⁰ N. A., “Namık Kemal İhtilafı”, *Sesimiz*, S. 2, 1 Kanunisani 1931, s. 10.

⁸⁵¹ İhsan Mahvî, “Ankara Erkek Lisesi Tarihçesi”, *Sesimiz*, İkinci Kanun 1932, S. 6, s. 6, İhsan Mahri, “Ankara Erkek Lisesi Tarihçesi”, *Sesimiz*, Şubat 1932, S. 7, s. 10-11.

Hamdi Tanpınar, Kız Lisesi edebiyat öğretmeni olarak tanıtılır.⁸⁵² Aynı sayıda Sacit Hamdi'nin Ankara'nın gurubunu “*billûr bir kadeh içinde aydınlığa tutulan berrak ve kırmızı bir şarap*”a benzeten yazısı yer alır.⁸⁵³ Yazarın Ankara'da sevdiği tek şey gurup manzarasıdır.

Hep Gençlik Mart 1930- Mayıs 1930 tarihleri arasında üç sayı çıkar ve Genç Türk Edebiyat Birliği'nin yayınıdır.⁸⁵⁴ İdare müdürü olarak İbrahim Saffet'in, mesul müdür olarak da Edip Alp Hilmi'nin adı geçer. Dergide Ahmet Muhip (Dıranas), Hamit Macit (Selekler), Ali Kemal ve Behçet Kemal (Çağlar), Hıfzı Oğuz (Bekata), Zeki (Kumrulu), Cevat Perin, Atila Ali Rüştü, İbrahim Saffet Umay, Edip Alp (Hilmi), Adnan Sacit, Sıtkı Korkmaz, Samet Ağaoğlu isimleri yer alır. Bu kadrodan iki şair, şöhrete ulaşır: Ahmet Muhip Dıranas ve Behçet Kemal Çağlar. Birçoğunun olduğu gibi Samet Ağaoğlu'nun da ilk hikâyesi ve ilk yazıları burada çıkar. Hıfzı Oğuz Bekata yazı hayatına bu dergide başlar ve yazarlığına daha sonra kendi çıkardığı *Çığır* dergisi ile devam eder.

15 Mayıs 1931-15 Temmuz 1931 tarihleri arasında “*ilim ve sanat gazetesi*” jeneriği ile çıkan **Hız** gazetesinin⁸⁵⁵ imtiyaz sahibi Gazi Terbiye Enstitüsü'nün hocalarından Vildan Aşir'dir. *Hız*, on beş günde bir sekiz sayfa olarak çıkarılır. İdarehanesi Ankara Türk Maarif Cemiyeti olarak gösterilen dergi toplam beş sayı çıkar.

Gazetenin yayınlanma amacı ilk sayıdaki “*Hızın Programı*” başlığı altında şöyle verilmiştir:

“Memlekette iyi olmayan bir hava yaratılıyor. Bu hava inkılâbımızın ruhlarda uyandırdığı ateşi söndürecek, oratlıkta bedbinlik yaratacak yahut şuursuz bir karışıklık uyandırabilecek mahiyettedir. Gençler bu havayı teneffüs ediyorlar. (...) Mekteplerimizin vereceği semereyi kuvvetlendirmek isteyen her mütefekkir mektep haricindeki havanın bozulmaması için

⁸⁵² (...), “Anket”, *Sesimiz*, S. 6, İkinci Kanun 1932, s. 8.

⁸⁵³ Sacit Hamdi, “Ankara'nın Gurubu”, *Sesimiz*, S. 6, İkinci Kanun 1932, s. 10.

⁸⁵⁴ 1 Ocak 1929'da kurulan Genç Türk Edebiyatçıları Birliği'nin başkanlığını hukuk fakültesi öğrencisi olan Samet Ağaoğlu yapmaktadır. Sınıf arkadaşları arasında Hamit Macit Selekler, Zeki Kumrulu, Atila Ali Rüştü, Edip Alp gibi şiir ve hikâye yazan edebiyatsever gençler vardır. Ağaoğlu, *İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)*, 16.

⁸⁵⁵ *Hız* gazete olarak çıkarılmıştır. Fakat içerik ve fonksiyon bakımından incelendiğinde Okul-Kurum Dergileri başlığı altında incelenebilir. Üstelik *Hız*'ın yazarlarından Suut Kemal Yetkin, hatıralarında söz konusu yayından dergi olarak bahsetmektedir. Suut Kemal Yetkin, “Ataç ve Tanpınar ile Tanışmam” *Meydan*, No: 568, s. 28. “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” *Tanpınar Üzerine Yazılar*, Hazırlayanlar: Abdullah Uçman, Handan İnci, 3F Yayınevi, İstanbul 2008, s. 297-301.

çalışmak ve onu bozanlarla mücadele eylemek mecburiyetindedir. İşte 'Hız' bunu için çıkıyor."⁸⁵⁶

Gençleri ruhen, bedenen ve ahlâken sağlıklı yetiştirmek ve okul dışındaki zamanlarını da faydalı kılabilme amacıyla çıkan gazete, Türk milletinin “*mazide olduğu gibi atide de insanlık içinde mümtaz bir mevki(ye)*” sahip olmasını hedeflemektedir.⁸⁵⁷ Bu amaçla gazetede “Spor”, “İlim ve Sanat Haberleri”, “Gençlik Terbiyesi”, “Karakter Köşesi” sütunları yer almaktadır. Hasan Ali (Yücel)’in Voltaire’den yaptığı *Candide* çevirisi, *Hız*’ın ilk sayısından başlayarak tefrika edilir.

Yazar kadrosunu Gazi Terbiye Enstitüsü’nün ve Ankara’nın diğer okullarında görev yapan hocaları, aynı zamanda o dönemde Ankara’da olan edebiyatçılar oluşturmaktadır: Vildan Aşir, Halil Vedat Fıratlı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Hüseyin Namık Orkun, Necip Fazıl Kısakürek, İsmail Hikmet Ertaylan, Suut Kemal Yetkin, Hasan Âli Yücel, Tahsin Banguoğlu, Burhan Ümit, Halil Fikret, Mehmet Saffet, Avni Refik, Mahmut Sadi, Cevat Memduh, Kemâleddin Kamu, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ömer Bedrettin Uşaklı, Cahit Sıtkı Tarancı, İbrahim Alâettin Gövsa, İshak Refet, Haydar Nami, İsmail Hilmi.

Yazar kadrosu içerisinde yer alan Suut Kemal Yetkin hatıralarında, Gazi Terbiye Enstitüsü’ndeki arkadaşları ile birlikte çıkardıkları gazetenin hazırlık aşamasından ve kısacık ömründen bahsetmektedir:

“O zamanlar Enstitünün kadrosunda yanılmıyorsam İsmail Hikmet, Halil Fikret, Vildan Aşir, Cevat Memduh, Mehmet Saffet, Mahmut Sadi (Irmak), Ziya Talât, Tahsin Banguoğlu, bir de Suut Kemâleddin vardı. Bu arkadaşlar bir gün toplanmışlar, bir dergi çıkarmağa karar vermişler, adını da Hız koymuşlar. Sorumlu müdür Vildan Aşir’di. Ama yazı işlerini yönetenin kim olduğunu hatırlamıyorum. 15 günde bir çıkan derginin ilk sayısı 15 Mayıs 1931 tarihini taşır. Son sayısı da 1 Temmuz 1931 tarihini taşıyacaktı. Çünkü Temmuz içinde hemen hemen öğretmenlerden tümü, her biri bir yere gitmiştir. Bu dergide çıkan enstitü hocalarının yazıları yanında, Hamdi’nin de, benim de yazılarım yer alıyordu. Ulus Meydanı’nda bugün yerinde yeller

⁸⁵⁶ (...), “Hızın Programı”, *Hız*, 15 Mayıs 1931, Nu. 1, s. 1.

⁸⁵⁷ (...), “Hızın Programı”, *Hız*, 15 Mayıs 1931, Nu. 1, s. 1.

esen, bir “Yeni Sinema” vardı. Ankara’nın bu lüks(!) sinemasının yanında, üç katlı bir yapının ikinci katında Hız’ın toplantı odası bulunuyordu. Hamdi ile arasına oraya uğradık.”⁸⁵⁸

Halkevleri yayın organı olarak Şubat 1933’te çıkmaya başlayan **Ülkü** dergisinin isim babası Atatürk’tür. Ulus Basımevi’nde basılan ve “*kültür mecmuası*” olarak yayınlanan Ülkü, üç seri olmak üzere 1933-1941, 1941-1946, 1947-1950 yılları arasında çıkar. İlk seride 102, ikinci seride 126, üçüncü seride 44 sayı olmak üzere derginin toplamda 272 sayısı vardır. Derginin direktörü Mehmet Fuat Köprülü, imtiyaz sahibi ise Nusret Köymen’dir. Sonraki yıllarda imtiyaz sahibi Fevziye Abdullah Tansel, Hasan Reşit Tankut, Mehmet Tuğrul, Muhsin Adil Binal, Şevket Tezel olur.

Derginin ilk sayısında derginin çıkışıyla ilgili olarak şu bilgi verilmektedir:

“Ülkü karanlık devirleri arkada bırakarak, şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılâp unsurlarını ısıtmak, ileri adımları sıklaştırmak için... Ülkü bu büyük yola katılanlar arasında kafa birliği, gönül birliği ve hareket birliği yapmak için... Ülkü, millî dile, millî tarihe, millî sanatlara ve kültüre hizmet için... Ülkü bütün bu gayelere hizmet yolunda çalışan halkevlerinin ruhundaki harareti yazı vasıtalarıyla yaymak için çıkıyor.”⁸⁵⁹

Sunuş yazısından da anlaşılacağı üzere *Ülkü*, inkılâbın her alandaki yansımalarını halka aktarmak amacıyla çıkmıştır. Birinci Türk Tarihi Kongresi, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Misak-ı Millî’nin önemi, inkılâpçılık-halkçılık kavramlarının ne anlama geldiği, iç borçlar, hükûmetin demiryolu, turizm, spor ve toplum sağlığı politikası gibi pek çok konu hakkında bilgi verilir. Yazı heyeti, *Ülkü*’de çıkacak edebî yazıların ise şu özellikleri taşıması gerektiğini belirtir:

- *Kendi dilimizde yazılmış ve başka dillerden çevrilmiş yüksek kıymette edebî yazılar.*
- *Hususiyle millet ve vatan sevgisini, inkılâpçılık heyecanını kuvvetlendirecek eserler.*

⁸⁵⁸ Yetkin, “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” *Tanpınar Üzerine Yazılar*, 297-301.

⁸⁵⁹ Recep Peker, “*Ülkü Niçin Çıkıyor?*”, *Ülkü*, C. I, S. 1, Ocak 1933, s.1.

• *Türk tarihinin büyük anlarını yaşatan, millî mücadelenin kahramanlıklarını anlatan, memleketin büyük şehirlerini, kasabalarını, köylerini tabii güzelliklerini tasvir ederek ayrı ayrı her köşesini tanıtan ve sevdiren, taassubun, batıl itikatların, fena göreneklerin çirkinliklerini ve gülünçlüğünü ortaya koyan, ahlâk yüksekliğini her sahada güzel örneklerle gösteren, halkçılık sevgisi aşıl原因ayan ve ruhları o büyük yola yönelten yazılar.*

- *Aynı mevzularda Halkevlerinde temsil olunabilecek sahne eserleri.*
- *Edebiyat tarihimize, hususiyile edebiyatımızın yabancı tesirler altında uğradığı değişmelere dair tetkikler.*
- *Halk edebiyatının güzel örnekleri; tanınmış halk şairlerine dair tetkikler.*
- *Türk dilinin eskiliğine, zenginliğine, yaygınlığına dair tetkikler.*
- *Selçuk ve Osmanlı devirlerinde Türk dilinin uğradığı değişmelere halk dili ile yazı dili arasındaki ayrılıklara ve bugüne kadar dili sadeleştirme yolunda atılan adımlara dair tetkikler.*
- *Dili sadeleştirme, özleştirme yolunda denemeler, düşünceler, teklifler.*⁸⁶⁰

Yazı heyeti tarafından bu konuları işleyen yazıların; sade, alışılmış konuşma diliyle, öz Türkçe kelimeler kullanarak kısa ve açık ifadelerle; inkılâpçılık, halkçılık, halk rehberliği, memleket ve millet sevgisi, neşe ve ümit, çalışma ve başarıya heyecanı gibi konuları ve millî tesanüd kavramını her fırsatta vurgulayan, ilgi çekici, zevkle okunabilecek türde yazılar olması özellikle rica edilir.

Sosyoloji, felsefe, edebiyat, ekonomi gibi çok geniş bir yelpazede konulara değinen Ülkü'nün yüz ikinci sayısında yayın müdürü Ahmet Kutsi Tecer olur. Yaşar Nabi Nayır, Celal Sahir, Suut Kemal Yetkin, Kemâleddin Kamu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, İlhan Geçer, Osman Attila, Behçet Kemal Çağlar, Mümtaz Turhan, Pertev Naili Boratav, Cahit Sıtkı Tarancı, Ali İzzet Özkan, Necati Cumalı, Cahit Külebi, Kemal Bilbaşar, Şinasi Özdenoğlu, Âşık Veysel derginin sanatçı kadrosu arasındadır.

Çocuk, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yayın organı olarak kurum periyodikleri arasında yer alır. *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisinin devamı niteliğinde genç okuyuculara yönelik olarak çıkarılır. İlk sayısı Ocak 1936'da çıkan derginin son sayısı 19 Nisan 1948

⁸⁶⁰ (...), "Ülkü'nün Yazı Bölümleri", *Ülkü*, C. I, S. 2, Şubat 1933, s. 92.

tarihini taşımaktadır. Bilmece, bulmaca, boyama sayfaları, karikatür, şiir, hikâye, masal gibi çocuklara yönelik türlere ve faaliyetlere yer verilmiştir.

On iki yıllık süreç içerisinde hem yayın direktörü hem de imtiyaz sahibi defalarca değişir. Yazı işleri müdürlüğünü Neşet Halil Atay, Reşat Yamaner, Mehmet Ali Sancaktar, Gayur Bleda, Kemal Kaya, İshak İlter, Ahmet Muhip Dıranas'ın isimleri geçmektedir. Dergiye Selim Sırrı Tarcan, Behçet Kemal Çağlar yazılarıyla, Cahit Uçuk, Mükerrerem Kamil Su, Muazzez Tahsin Berkant hikâyeleriyle, M. Faruk Gürtunca, Halid Fahri Ozansoy, Cenap Muhittin Kozanoğlu, Aka Gündüz, Tan Tekin, İshak Refet Işıttan, Ceyhun Atuf Kansu, İbrahim Zeki Burdurlu, Zeki Tunaboşlu, M. Necati Öngay şiirleriyle destek verir.

Derginin altıncı sayısında Behçet Kemal Çağlar'ın 23 Nisan dolayısıyla Türk çocuklarına bir mektubu yer alır. Mektupta Çağlar, Atatürk'ün ağırladığı çocuklardan bahseder. Türk çocuklarından büyüklerin sevgisine layık olmaya çalışmalarını ister. Çocuklarda, anne-baba sevgisinin yanında yurt ve ulus sevgisinin de muhakkak bulunması gerektiği üzerinde durur.

Halit Fahri'nin fabl türündeki şiiri “Tavşanlar ve Kubağalar” on üçüncü sayıda, “Üç Dost” şiiri otuz birinci sayıda yer almaktadır. On dördüncü sayıdan itibaren Cahit Uçuk'un şu hikâyeleri yer alır: “Küçük Arabacı”, “İncili Kız”, “Masaldaki Cüce”, “Kır Yemeği”, “Zilha Periler Arasında”, “Altın Dağın Sırrı”, “Gümüş Dağ”, “Memlekete Dönüş”. On beşinci sayıda Kâzım Nami Duru'nun “İyi Ertem” adlı hikâyesi ve şiirleri, Mükerrerem Kamil Su'nun “Üç Bayram Birleşti” hikâyesi (31. sayı), Seniha Nihat Meriçelli'nin “Kotuyan Kucak” hikâyesi (31. sayı), Aka Gündüz'ün “İlkbahar ve Çocuklar” adlı şiiri (34. sayı) yer alır.

Ekrem Sabit'in elli sekizinci sayıda yer alan “Mustafa Kemal'e Kaçanlar” adlı yazısı Kurtuluş Savaşı Öyküleri üst başlığı ile birlikte verilir.⁸⁶¹ Yağmurlu bir akşamda Galata rıhtımından kalkan Kanarya Vapuruyla, Anadolu'ya doğru tehlikeli ve heyecanlı bir yolculuğa çıkılır. Hikâyede, Millî Mücadele Dönemi'nde İstanbul'dan Ankara'ya uzanan yolculuğun tüm ayrıntılarını bulmak mümkündür.

⁸⁶¹ Ekrem Sabit, “Mustafa Kemal'e Kaçanlar”, *Çocuk*, No. 58, 29.10.1937, s. 4-5.

Dergi her ne kadar çocuk dergisi olsa da Hatay'ın yurda ilhak edilmesinden İkinci Tarih Kurultayı'na kadar birçok güncel konu da işlenmiştir. Aynı zamanda derginin altmış dokuzuncu sayısında Çocuk Esirgeme Kurumu'nun hazırladığı diğer bir dergi *Ana* dergisinin ilk sayısının 15 Ocak 1938'de çıktığı haberi verilir.

Ana, “Aylık Salon Mecmuası” jeneriğiyle, 15 Sonkanun / Ocak 1938'de yayın hayatına başlar ve Mart 1942'de 50. sayı ile son bulur. Derginin sahibi Fuat Umay, neşriyat müdürü Gayur Bleda'dır. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun çıkardığı bir dergidir. Edebî kadrosunda Behçet Kemal Çağlar, Halide Nusret Zorlutuna, Ahmet Kutsi Tecer, İbrahim Alâeddin Gövsa'nın şiirleriyle, Cahit Uçuk, Mükerrerrem Kamil Su, Muazzez Tahsin Berkant hikâyeleriyle yer alır. Batı edebiyatından çeviriler de mevcuttur.

Derginin ilk sayısında Behçet Kemal Çağlar'ın “Ana ve Çocuk” başlıklı şiiri yer alır. Dergide genel olarak çocuk eğitimi, çocuk hastalıkları ve hastalıktan korunma çarelerine yer verilir.

“Köy Hikâyeleri” başlığı ile Cahit Uçuk'un “Ayşe Kızın Gelinliği”, “Elma Kabukları”, “Şemsiyeli Çocuk”; “Hikâye” başlığı ile Mükerrerrem Kamil Su'nun “Düşünce Ayrılığı”, “O Benimdir!”, “Ana Sevgisi”, “Kazancım Sendin”, “Yuva Saadeti”, “Ana Olacağım”, “Düğüm”, “Yalan Cemiyetin Bağrında Bir Virüstür”; Muazzez Tahsin Berkant'ın “Kadın Ana”, Ragıp Şevki'nin “Leylek Fırtınası”, “Çocuğumuz Olacak” adlı hikâyelerine yer verilir.

23 Ocak 1932- Aralık 1934 tarihleri arasında Ankara'da otuz altı sayı çıkan *Kadro* dergisinin imtiyaz sahibi Yakup Kadri, neşriyat müdürü Vedat Nedim'dir. Yazarları; Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Burhan Asaf Belge'dir. Bu isimlerin dışında Falih Rıfkı Atay, İbrahim Necmi Dilmen, Eflatun Cem Güney, Ahmet Hamdi Başar, Mümtaz Ziya, Neşet Halil, Behçet Kemal Çağlar, Mehmet Şevki Yazman, Tahir Hayrettin, Hakkı Mahir ve Mehmet İlhan'ın da yazılarına yer verilir.

İlk sayıda, derginin Cumhuriyet ideolojisini ve Atatürk inkılâplarını anlatmak maksadıyla çıkarıldığı ifade edilir:

“Cihanın bin bir çeşit hadisata gebe olan bugünkü esrarengiz gidiş içinde, mukadderatını kendi inkılabının mukadderatına bağlayan inkılâp neslimizin muhtaç olduğu inkılâp şevkini her zaman uyanık tutmak ve

inkılâbımızın bir bakışta idrakimizi durdurur gibi görünen coşkun ve mürekkep cereyanına daima hâkim kalabilmek için, onun prensiplerini hududu muayyen kriteriyumlar şeklinde bilmeye, benimsemeye ve benimsetmeye mecburuz. Kadro bunun için çıkıyor.”⁸⁶²

Dergide, temelde siyasî yönü ağır basan ekonomi, politika, kültür konularında yazılar mevcuttur. Bununla birlikte Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir ve İbrahim Necmi Dilmen’in dil üzerine yazıları ve Yakup Kadri’nin edebiyat konulu yazıları da dergide yer alır.⁸⁶³

Kadro, Cumhuriyet dönemi basını içinde önemli bir yere sahiptir. Atatürk’ün evrensel hümanizm esasına dayalı yeni dünya görüşü Kadrocuları heyecanlandırır. Vedat Nedim Tör, anılarında *Kadro* dergisini ve bu dergi etrafında teşekkül eden fikir hareketinin oluşumunu şöyle anlatır:

“Ankara’da çalışmaya başladığım yıllarda, Berlin’de öğrenciliğim sırasında, memleketin politik ve ekonomik durumu ile ilgili olarak içimde çöreklenen eziklik, burukluk ve aşağılık kompleksi yerine, kendimi taptaze, dipdiri bir ruh haleti, bir psikolojik ferahlık ve güven havası içinde buldum. İçimde Marksizm’den açılan ideolojik boşluğu doldurabilecek yepyeni bir dünya görüşünün tekevvün etmeye, oluşmaya başladığını duyuyordum. Aynı ruhi ve fikri bunalım içinde olan Marksist görüşlü arkadaşlarımda da böyle bir gelişmenin oluştuğunu görüyordum. Şevket Süreyya Aydemir’in, Ankara’da Türk Ocağı’nda verdiği İnkılap ve Kadro konulu konferans, adeta bir katalizör rolünü oynadı. Ve Şevket Süreyya Aydemir, Burhan Belge, İsmail Hüsrev Tökin ve ben Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun evinde toplanarak Kadro adlı bir fikir mecmuası yayınlamaya karar verdik. Bu mecmuanın sahibi Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yazı işleri müdürü de ben olacaktım. Yıl 1932.”⁸⁶⁴

Kadro dergisi, yalnız Türk’lerin değil, bütün millî kurtuluş hareketlerinin sembolü olmayı ve Kemalizm ideolojisini sistematikleştirmeyi hedefler.⁸⁶⁵ Kadroculara göre Türk

⁸⁶² (...), “Kadro”, *Kadro*, Ocak 1932, Sayı 1, s. 1

⁸⁶³ Doğan, 155-232.

⁸⁶⁴ Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, 119.

⁸⁶⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2009, s. 45.

devrimleri burjuva ve komünist devrimlerden farklıdır. Kemalist devrim ideolojisinin, Türkiye'nin kendisine has koşullarından kaynaklanan özgün bir ideoloji olması lazım gelir. 1929-1930 büyük iktisadi krizin atlatılması için Türkiye'nin iktisadi devletçilik fikrini benimsemesi gerektiği düşünülür. O zamanlar yabancı ellerde bulunan kömürün, çimentoğun, şekerin devletleştirilmesini, plânlı bir ekonomi ve kültür politikasının güdülmesini, toprak reformunu tamamıyla bilimsel metotlara ve memleketin ihtiyaçlarına dayanarak savunurlar. Zaman, sermaye ve enerji israfını önlemek için plânlı bir millet ekonomisinin, plânlı bir kültür politikasının, sosyal bir devlet anlayışının gerekliliğine inanırlar. Kemalizm'i az gelişmişlikten süratle kurulmanın ideolojik plânı olarak öne sürerler. Dönemin başbakanı İsmet İnönü'nün de dergiye yazdığı bir makalesinde devletçiliği savunur ve devletin her zaman kâr peşinde koşmaması gerektiğini düşünürler.

Şevket Süreyya Aydemir, 75. doğum yılı münasebetiyle arkadaşlarının hazırladığı broşürde *Kadro* hatıralarından şöyle bahseder:

*“Kadro hareket ve neşriyatında da yönetim, intizam ve disiplini biz Vedat Nedim Tör'e borçluyuz. Sinirli ve mubassır, şuurlu bir teşkilatçı olarak hepimizi dergiye abone etmişti. Daha garibi Çankaya Köşkü, Atatürk de 10 adet abone yazılmıştı. Her toplantıya getirilen yeni yazıları insafsızca tartardı. Hatta bazen reddettiği bile olurdu. Bu yöneticilik, onu fikir çalışmalarının dışında bırakmıyordu. O da yazıları ile ön plânda faal idi. Birinci Dünya Harbi sonunda, demokratik ilkelerin bile sosyal bir kategori saydıkları millî plân fikrinin Kadro dergisi öncülüğünü yapmıştı. Vedat, yalnız altyapı, sanayi, ulaştırma alanlarında değil, eğitim ve fikir alanlarını da kapsayan millî kalkınma problemlerinin bir millî plân bütünlüğü içine alınmasının savunucusu idi. Nitekim bugün demokrat ülkeler bu çerçevede çalışmaktadırlar.”*⁸⁶⁶

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Recep Peker ve Necip Ali gibi fikri idarecileri Kadrocuları düşüncelerinde samimi bulmaz. Dergi, kimi çevrelerce faşistlik kimilerince de komünistlikle suçlanır. İş çevreleri ve liberal görüş taşıyanların kampanyası sonucu *Kadro* dergisi kapatılır. Derginin hükümet yönetimi tarafından kapatılması, tartışmayı

⁸⁶⁶ Aydemir, 46.

büsbütün artırır. Yakup Kadri, Tiran büyükelçiliğine atanır. Yakup Kadri böylelikle kendi deyimiyle *zoraki diplomat* olur.

1920-1938 yılları arasındaki Ankara basını sanat ve edebiyat dergilerinin yanında okul ve kurum dergileri açısından da hızlı bir artış gözlenir. Dergilerin ortak özellikleri Atatürk ilke ve inkılaplarını destekleyen, halkı toplu bir kalkınma programına hazırlayan bir içerik takip etmesidir.

2.2. DÖNEM BASININA YANSIYAN YÖNLERİYLE ANKARA

2.2.1. Bilinmeyen Ankara

Millî Mücadele Dönemi'ne kadar fazla tanınmayan Ankara, başkent olduktan sonra tüm gözlerin çevrildiği bir merkez haline gelir. Yeni başkentini tarihi, coğrafyası ve birtakım değerleriyle tanıtılması ve ön plana çıkarılması gerekliliği doğmuştur. Bu amaçla Atatürk Dönemi'nde Ankara'da çıkan birçok dergi Ankara'yı kültürel, folklorik, tarihî ve coğrafik özellikleriyle tanıtmaya yoluna gider.

Hayat dergisi, 23 Nisan 1927 tarihli sayısını, Ankara özel sayısı olarak “*Ankara merkez-i hükûmettir, ebediyyen merkez-i hükûmet kalacaktır.*” manşetiyle çıkarır. Bu sayının içinde yer alan yazılardan ilki “İki Tarih” başlığını taşımakta olup imzasızdır. Yazıda Türkiye için önem arzeden iki tarih üzerinde durulmaktadır. İlki Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açıldığı tarih olan 23 Nisan 1336, diğeri ise Ankara'nın hükûmet merkezi olduğuna resmen karar verildiği tarih 13 Teşrinievvel 1339'dur.(s.401)

Yazıların bir kısmında Ankara'nın tarihi yönü ön plana çıkarılmaya çalışılır. Fuat Köprülü, “Ankara ve Ahiler” başlıklı yazısında on üçüncü yüzyılda Ankara'da yaygın olan Ahi teşkilatlanması hakkında bilgi vermektedir. (s. 402-403) Ali Canip ise, Mesnevi'nin yedinci cildi üzerine münakaşalardan hareketle Mesnevî şârihlerinden İsmail Ankaravî'yi tanıtır. (Ankara'da Yetişen Meşhur Simalardan Ankaravî İsmail Efendi, s. 403-405) Ahmet Refik (Altınay) da, “Tarih Tetkikleri” başlığı altında Ankara tarihini Galatlardan başlayarak anlatırken, Evliya Çelebi'nin Ankara gözlemlerine yer verir. (Ankara'da Osmanlı Türkler, s.407) Mübarek Galip de, Anadolu'nun Ankara gibi eski bir şehrinin yeterince tanınmadığını belirttikten sonra, Ankara'daki tarihi eserlerden yola çıkarak bilgiler verir. Yazıda fotoğraflara da yer verilmiştir. (Ankara'nın Tarihi, s.

409-413) Halil Edhem ile Profesör Doktor Şede (M. Schede) “Ankara Abidelerinden” başlığı altında Ankara’daki tarihi eserleri konu edinirler. (Ankara Abidelerinden: Ankara’da Augustüs Mabedi, s. 415-416)/ (Ankara ve Aizonai Mabedi, s. 416)

Bunların dışında Galip Bahtiyar, “Ankara İktisadî Merkez”, (s. 406) yazısında, Ankara’nın jeopolitik konumu nedeniyle hem hükûmet merkezi hem iktisadî gelişmelerin merkezi haline geldiği üzerinde durur. Cevad Rüşdü ise, “Ziraî İktisad Mesaili: Ziraî Ankara” yazısında Ankara’nın hiç bu kadar önemli bir devrinin olmadığını söyleyerek Ankara tarihine değinmektedir. Ankara tarihi bu sayıda defalarca ele alınmış olmasına rağmen Cevat Rüştü konuya farklı bir bakış açısıyla yaklaşır:

“Tarih bugün bize pek açık bir surette gösteriyor ki ‘Ankara’ pek eski zamanlarda küçük ehemmiyetsiz bir şehirdi. Vaktiyle Frigya hükümdarlarıyla Galatların Ankara yahut Engürüleri ufak bir köy olmasa bile herhalde küçük bir kasaba idi. Ne o muhteşem Roma İmparatorluğu, ne o mutantan Abbasi halifeliği, yani ne ‘Mutasım billah’lar, ne köhne Bizans İmparatoru ‘Konstantin’ler, ne de Osmanlı padişahı ‘hüdavendigâr’lar, ne de onu mağlup eden tatar hanı ‘Timurlenk’lerin hiç biri bu kasabacığı bugünkü Türk inkılâbının bahşettiği medenî feyze mazhar kılamadı; tarihimizin o muazzam müselsel-i vakayi’nin hiç biri onu küçük, âdi bir şehir olmaktan kurtaramadı; topraklarına bihakkin insanlık kudretini sokamadı; fakat bugün bütün cihan hayretle görüyor ki Ankara asrın her türlü maâliyâtını, zamanın her nevî terakkiyâtını sînesine çekmeğe hakikî manasıyla asrî bir şehir halini alıyor.”⁸⁶⁷

Sayıya Faruk Nafiz, “Çankaya” (s. 407), Necmeddin Halil, “Dur Yolcuya” şiirleriyle katkıda bulunurlar. (s.416)

Özel sayıda çıkan iki şiiri saymazsak Ankara hakkındaki tek edebî yazı Aka Gündüz’e aittir. Hatıra türünde bir yazı olan “Bence Ankara” (s. 418-419), Aka Gündüz’ün Ankara’ya gelişini anlatmaktadır. Ankara’yı daha şehre gelmeden önce sevdiğini söyleyen Aka Gündüz’e Ankara’yı sevdiren şey, kurtuluş mücadelesinin burada başlamış olmasıdır.

⁸⁶⁷ Cevad Rüşdü, “Ziraî İktisad Mesaili: Ziraî Ankara”, *Hayat*, Cilt 1, Sayı 21, 23 Nisan 1927, s. 413-415.

Millî Mücadele'nin başlamasıyla birlikte Anadolu'ya geçmeyi kafasına koyan Aka Gündüz, düşüncesini gerçekleştirmeye fırsat bulamadan İngilizler tarafından tevkif edilerek Malta'ya gönderilir. Yazar, yirmi üç ay gecikmeli de olsa Ankara'ya gelir. Kastamonu üzerinden gelen ve Ilgaz Dağı'nı yaya olarak geçen Aka Gündüz, gece yarısı Millet Meclisi'nin önüne gelir. Mühendis Hanı'na yerleşen Aka Gündüz, ertesi gün Meclis'e gidip Mustafa Kemal Paşa ile tanışır.

Dergi, Ankara'nın coğrafi ve kültürel tanıtımının yanında edebî geçmişini de keşfetmeye gayret sarfeder. “On Sekizinci Asır Edebiyat ve İrfânının Meşhûr Sîmâlarından Şâir ve Tabib Şifâî Şabân Efendi” başlıklı yazıda Ayaş'ta doğan ve İstanbul'da tıp eğitimi alan Şaban Efendi'nin eserleri tanıtılır.⁸⁶⁸ “Ankaralı Bir Şair” başlığı altında yine Ayaşlı bir halk şair olan Şair Fahri tanıtılır.⁸⁶⁹ Ziyaeddin Fahri⁸⁷⁰, bilgileri şaire ait el yazması iki defterden aldığını, bu defterleri de kendisine şairin yeğeni olan Ankara Maarif Emini Avni Beyefendi'nin temin ettiğini dipnota ekler. Bu katkısından dolayı Avni Bey'e teşekkür eder ve bu türlü yardımları herkesten beklediğini şu cümlelerle ifade eder:

*“Ankara ve muhitine mensup şairler hakkında malûmat ve vesikaya malik olan arkadaşlar, bu hususta bize yardım ederlerse, ellerindeki malzemedden Hayat vasıtasıyla bizi haberdar ederse edebiyatımızın bu muntıkaya ait tarihini aydınlatmış oluruz. İnkılâp merkezinin harsî mazisi böyle bir tenvîre cidden muhtaçtır.”*⁸⁷¹

Gençlik dergisinin ilk sayısında da Nurettin İbrahim'in “Ankara Abidelerinden Ogust Mabedi”⁸⁷² başlıklı yazısı Ankara'nın tarihî zenginliklerini göstermek amaçlıdır.

Sesimiz dergisinin sekizinci sayısında Nejdet Akif, “Memleket Tedkikleri” adlı bir başlık açar ve bu başlık altından tedkik edilen ilk şehir tabîî ki Ankara'dır.⁸⁷³ Bu yazıda Ankara, çok yönlü olarak ele alınır; coğrafi vaziyeti ve mevkii, iklimi, nüfusu, ziraî

⁸⁶⁸ Ali Canip, “On Sekizinci Asır Edebiyat ve İrfânının Meşhûr Sîmâlarından Şâir ve Tabib Şifâî Şabân Efendi”, *Hayat*, nr: 87, 26 Temmuz 1928, s. 166-167.

⁸⁶⁹ Ziyaettin Fahri, “Ankaralı Bir Şair”, *Hayat*, c. 4, nr. 88, 2 Ağustos 1928, s. 4-5.

⁸⁷⁰ Ziyaettin Fahri, o dönemde Ankara Kız Lisesi'nde felsefe ve içtimaîyat derslerine girmektedir.

⁸⁷¹ Ziyaettin Fahri, “Ankaralı Bir Şair”, *Hayat*, c. 4, nr. 88, 2 Ağustos 1928, s. 4.

⁸⁷² Nurettin İbrahim, “Ankara Abidelerinden Ogust Mabedi”, *Gençlik*, Nisan 1927, cilt 1, numara 1, s. 12-13.

⁸⁷³ Nejdet Akif, “Memleket Tedkikleri-Ankara”, *Sesimiz*, Mart 1932, S. 8, s. 9-12.

vaziyeti, iktisadî vaziyeti, tarihi, eski eserleri, maarif vaziyeti gibi çok çeşitli açılardan değerlendirilir.

Ankara tarihi hakkında en kapsamlı ve akademik çalışma *Çığır* dergisinde yer almaktadır. Derginin otuz yedinci sayısından itibaren Ankara'nın tarihî dönemlerine ait bir dizi yazı yayımlanır. Nureddin Ardıç kendi yazıları ve Paul Wittek'ten yaptığı çevirilerle, Orta Çağ'dan Frigler dönemine kadar Ankara'yı tarihî bir perspektiften ele alan yazılar arka arkaya verilir.⁸⁷⁴

Ankara yalnız yetişkinlere değil, her yaştan okura tanıtılmaya çalışılır. *Çocuk* dergisinin on beşinci sayısında "Küçük Gezerin Yurd Gezisi" başlığı altında bir dizi seyahat yazısı kaleme alınır. Geziye Kırşehir'den başlayan gezginin ilk durağı Ankara'dır. Akşamüzeri Dikmen sırtlarından şehre inmeye başlayan gezginin ufukta gördüğü gün batımından oldukça etkilenir. Şehirde dikkatini çeken unsurlar "*yalçın kayalar, çıplak topraklar ve harabeler arasından on iki yıl içinde yükselen büyük yapıları, asfalt yolları, devrim anıtları, yeşil bağ ve bahçeleri, eşsiz kültür yuvalarıyla 125000 nüfuslu büyük ve bayındır türk şehri: Atatürk Ankarası*"dır.⁸⁷⁵

Ankara'yı ilk defa altı yıl önce gören gezgin o zamandan bu zamana şehirdeki değişiklikleri vurgular. Dikmen sırtlarından inerken, küçük gezginin içinde "*kutsal bir yere girerken duyulan derin saygı ve heyecan var.*"dır. Millî Mücadele döneminde kullanılan istasyonun yıkılıp yerine yeni ve büyük bir istasyon binası yapıldığını, istasyondan operaya (sergi evi) giden iki yanı ağaçlıklı ve asfalt yolu, bir yarayı andıran yangın yerlerine yapılan güzel yapıları, Ulus meydanını, Atatürk anıtını, Millet Meclisi binasını gördükçe şaşkınlığını gizleyemez. Yazıda Ankara'nın tarihi hakkında da bilgi verilerek çok eskiden beri Ankara'nın bir kültür merkezi olduğu vurgulanır:

⁸⁷⁴ Paul Wittek, "Orta Zamanlarda Ankara" (Çev. Nurettin Ardıç), *Çığır*, I. Ve II. Teşrin 1936, Sayı 43-44, s. 50.

Paul Wittek, "Orta Zamanlarda Ankara" (Çev. Nurettin Ardıç), *Çığır*, I. Kanun 1936, Sayı 45, s. 69.

Paul Wittek, "Orta Zamanlarda Ankara" (Çev. Nurettin Ardıç), *Çığır*, II. Kanun 1937, Sayı 46, s. 83-84.

Paul Wittek, "Orta Zamanlarda Ankara" (Çev. Nurettin Ardıç), *Çığır*, Mart 1937, Sayı 48, s. 118-119.

Paul Wittek, "Orta Zamanlarda Ankara" (Çev. Nurettin Ardıç), *Çığır*, Nisan 1937, Sayı 49, s. 133-135.

Nurettin Ardıç, "Anadolu Prehistoire'ında Ankara Mıntıkası, Menşelerdn (İsa'dan Sonra) XII. Asra Kadar, *Çığır*, Ağustos 1937, Sayı 53, s. 30.

Nurettin Ardıç, "Hitit Devrinde Ankara Yakınında veya Şehrin Bugünkü Mevkiinde Bir Şehir Var Mı İdi?", *Çığır*, I. Teşrin 1937, Sayı 56, s. 76-78.

Nurettin Ardıç, "Frikler Devrinde Ankara", *Çığır*, Eylül 1938, Sayı 69, s. 142-143.

⁸⁷⁵ (...), "Küçük Gezerin Yurd Gezisi", *Çocuk*, No. 15, 1. 1. 1937, s. 5.

*“Ankara Anadolu yaylasının ortasında deniz yüzünden 800-900 metre yükseklerde kurulmuş tarihî ve coğrafya durumu bakımından yüksek değeri olan bir şehirdir. Milattan önceki yüzyıllardan beri Ankara çevresi önemli bir kültür merkezi imiş. Yakın tarihte dünyayı paylaşamayan iki Türk hükümdarı, Emir Timur ile Yıldırım Beyazıt, Ankara ovalarında karşılaşmış ve talihlerini denediler. Bugün Ankara’nın ta uzaklardan göze çarpan ve bir kartal yuvasını andıran yüksek kale duvarları şerefli bir tarihin yaşayan şahitleridir.”*⁸⁷⁶

On altıncı sayıda devam eden Ankara gezisinin istikameti Ulus’tan Yenişehir’e doğrudur. Bankalar Caddesi’nin geniş ve ağaçlıklı yolu Çankaya’ya kadar uzanmaktadır. Kendisine mihmandarlık yapan teyzesinin oğlu Özdemir’le birlikte Türk Hava Kurumu Genel Merkezini, Sergi evini, Halkevini, Etnoğrafya Müzesini ve Numune Hastanesi’ni, İsmet İnönü Kız Enstitüsü’nü görürler. Ankara’yı hızlı gelişimi ve güzelliği ile “*gürbüz bir çocuğa*” benzetir. Ertesi gün Orman Çiftliği’ne ve Çubuk Barajına giderler. Gazino ve lokantaları, fiskiyeli havuzları, lunapark eğlenceleri, hayvanat bahçesi, Marmara ve Karadeniz havuzlarıyla Çiftlik küçük gezginin oldukça hoşuna gider. Ertesi gün istasyondan trene binerek Eskişehir’e gider. On yedinci sayıda Eskişehir izlenimleri yer alır.

Çocuk dergisinde Ankara’yı tanıtan gezi yazılarının yanında Ankara’ya ait folklorik unsurlara da yer verilir. Derginin yirmi dördüncü sayısında Ankara tavşanı tanıtılır. 1930 yılında Londra’da açılan Kümes Hayvanları Sergisi’nde birinci olan Ankara tavşanı, fiziksel ve genetik özellikleri bakımından tanıtılır.⁸⁷⁷ Otuz yedinci sayıda ise “Bizimize Konuşalım” köşesinde “Su ve Yeşillik” başlığıyla ve büyükbaba imzasıyla çıkan yazıda şehirler için su ve yeşillikğin öneminden bahsedilir. Asya ve Afrika’nın kum çöllerinden bahsederken söz Ankara’ya gelir:

“Siz o zamanları bilmezsiniz, eski Ankara bir yangın yerinden ibaretti. Yalnız orman çiftliği değil, bugün Yenişehir’in bulunduğu yer bile, Kavaklıdere’ye kadar çıplak, ot bitmez, kuru bir toprak parçası halinde uzanıp gidiyordu. Stadyum ve hipodromun bulunduğu sahada ise, yeşillik adına, bataklık sazlarından başka bir şey görülmezdi. Beş on yıl içinde dikilen

⁸⁷⁶ (...), “Küçük Gezerin Yurd Gezisi”, *Çocuk*, No. 15, 1. 1. 1937, s. 5.

⁸⁷⁷ (...), “Ankara Tavşanı”, *Çocuk*, No. 24, 5 Mart 1937, s. 2.

milyonlarca ağaç, bol çiçekli bahçeler, asfalt yolları süsleyen gür çimenler, Ankara'yı yepyeni, temiz ve güzel bir şehir haline getirdi. Hiç unutmam, Marmara havuzu yapılıp Orman çiftliğinin minimini ağaçları yeşerdiği zaman, içimde derin bir hasretin sona erdiğini müjdeleyen taşkın bir sevinç duymuştum. O zamandan beri Çubuk barajı, Marmara havuzunu çok geride bıraktı. Çok yakın bir gelecekte, Ankara'ya yerleşen İstanbullular, Çubuk barajının yeşil kıyılarında Boğaziçi'ni andıran yaz eğlencelerine kavuşacaklar.”⁸⁷⁸

Ankara evleri, mimari özelliğiyle araştırmacıların üzerinde durduğu folklorik unsurlardan biridir. Kendine has üslubuyla Ankara evlerine dikkat çeken Mübarek Galip⁸⁷⁹, evlerin mimarîsi hakkında bilgiler verir. Yazar, kerpiç ve ahşaptan oluşan Ankara evlerini Avustralya'nın Tirot eyaletindeki evlere benzeter. Anadolu kültürünü ve mimarî özelliklerini yansıtan bu evlerin tespit edilip korunması gerektiğini düşünen yazar, Millî Eğitim Bakanlığı'nın bu eski evlerden birini satın alıp eski döşemeler, kumaşlar, el işlemleri, seccadeler ve çinilerden oluşan bir koleksiyonla müzeye dönüştürmesini teklif eder.

2.2.2. Yükselen Değer Ankara

Dönem başında Ankara bir yandan tarihî, coğrafi, fizikî ve kültürel açıdan tanıtılırken bir yandan da yükselen bir değer olarak gösterilmeye çalışılır. 1920'li ve 1930'lu yıllarda Ankara'nın en büyük rakibi İstanbul'dur ve İstanbul karşısına yeni Türkiye'yi temsil eden yeni bir Ankara çıkarılmaya çalışılır. *Hayat* dergisinin 107. sayısında yer alan “Ankara ve İstanbul” başlıklı yazıda İstanbul'un son baharından etkilenen hassas kişilere Ankara'nın kuru havası tavsiye edilirken şu sebepler ileri sürülür:

“Biz İstanbul hazanı ile muztarip olanlara Ankara'yı tavsiye ederiz. Ağaçsız yeşilliksiz bir tabiatın, insanlar üzerinde nasıl kuvvetli bir tesiri olduğunu bittecrübe anlamış olurlar. Ankara'da muhitin, tabiatın verdiği

⁸⁷⁸ Büyükbaba, “Su ve Yeşillik”, *Çocuk*, No. 37, 4.6.1937, s. 3.

⁸⁷⁹ Mübarek Galip, “Ankara Evleri”, *Muallimler Birliği Mecmuası*, S.8, s. 354-359.

haricî ve marazî intibain teessürleri yoktur. Bunun içindir ki burada herkes hislerinden ziyade zekâ ve faaliyetini istimal eder."⁸⁸⁰

İstanbul'a gelen seyyahların İstanbul'u görmekle kifayet etmeyecekleri, Ankara'yı da görmek isteyeceklerine dair temenniler de bir başka sayıda yer almaktadır. Yazı bu manada bir davet mektubu olarak da kabul edilebilir:

"Dünyanın en büyük bir inkılâbına sahne olmuş olan Ankara, tarihin göz ile görüldüğü, elle tutulduğu şehirlerden biridir. Reklam ve merak sebebiyle kürenin en zahmetle varılan yerlerine bile giden Avrupalı ve Amerikalının, azamet ve şaşaaası her tarafta tastik edilmiş bir inkılâbın beldesine gitmekten çekinmesi varit olmaz. Ve bu seyyahların, çorak sahralar ortasındaki Türk azminin yarattığı eserleri görmeleri hem de manevî ve büyük bir kazanç olacaktır."⁸⁸¹

Hayat dergisi Ankara-İstanbul mücadelesinde Ankara'yı öne çıkaran haberleri sık sık yapar. Ankara'da verilecek konferansların haberi verilirken derginin ne kadar Ankara yanlısı olduğu hissedilmektedir:

"Kış Ankara'da çok heyecanlı geçiyor. Tabiat da mümkün olduğu kadar müsait ve güzel. İstanbul'dan yeni gelen bir arkadaş Ankara'nın bu hayatından duyduğu memnuniyeti anlatıyor. Bir defa daha anlıyoruz ki mesut ve güzel muhitleri kendilerine hazırlayanlar bizzat insanlardır."⁸⁸²

Hayat her ne kadar Ankaralı bir dergi olsa da Ankara'da ikamet eden bürokratlar İstanbulludur. Haziran'dan Eylül'e kadar İstanbul'a dönenler yüzünden Ankara'nın yaz aylarında ıssız bir şehir görünümü alması dergide ele alınan konulardan biridir. Ankara'nın yaz-kış sakinleri tarafından kullanılması temennisiyle bazı önerilerde bulunulur:

"Yazık ki yaz kelimesi Ankara için ıssızlığın ve sessizliğin müradifi oluyor ve kış ve yarı bahar aylarında dünyanın en pür-hayat şehirlerinden biri kesilen Ankara, yarı nüfusundan boşalmış ve kalanların bir müddet için ayrılabilmek imkânını arayarak yaşadıkları, evlilerin bekâr hayatı

⁸⁸⁰ "Ankara ve İstanbul", Matbuat Arasında Bir Hafta, *Hayat*, Cilt V, sayı 107, s. 60.

⁸⁸¹ "Ankara ve Seyyahlar", Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 122, s. 360.

⁸⁸² "İki Konferans", Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 114, s. 200.

geçirdikleri ve bazı dükkâncıların uyuklayarak çok kere akşamı buldukları bir yer oluyor. Ankara'da hemende hazirandan başlayarak eylül ortalarına kadar süren bu sükûn ve boşalma, daha büyüyüp güzellenmesi millî meselelerimizin birini teşkil eden merkezî hükûmetimiz için ve onun istikbaldeki inkişafı için fena oluyor. Bina ve hele mağaza sahibi metanın ancak bir ay para ettiğini gördükçe fiyatlarda gayri tabii yükselmeler geçmiyor ve ancak beş altı ay için kurulan yuvalar, Ankara'nın hakiki sakinleri oldukları hissini çok kimsede bırakmıyor. Buna karşı yapılacak şey, yani Ankara'yı yazın da zevkle oturulur hale getirmenin temini ise, elbette üzerinde hayli hatveler atılmış bir yoldur ve mesela 1920 senesinin yazını Ankara'da geçirmekle 1929 senesinin yazını Ankara'da geçirmek bir değildir. Fakat sanıyoruz ki, bu farkları büsbütün artırmak için nispeten küçük masraflarla yapılacak şeyler de var: göl sahilinde iyi bir gazino ve deniz hamamı ve Cuma günleri muntazam otobüs seferleri yapmak ve hatta Cuma günleri için etrafta daha başka yerlere de böyle tenezzühler tertip etmek, Ankara'nın yaz çehresinde büyük ve mesut tahavvüller temin edeceğinden eminiz.”⁸⁸³

Millî Mücadele ile birlikte gelişen ve merkez olan Ankara'nın, gelecekte başkentliğe yaraşır bir şehir olması için birtakım planlamalar da Ankara basınında yer almaktadır. Celal Esat, *Hayat* dergisinin 145. sayısında yer alan “Ankara Nasıl Bir Şehir Olacak?” başlıklı yazısında bu konuyu ele alır. Dünya üzerinde kurulmuş önemli şehirlerden bahsettiği bir girişle Celal Esat'a göre şehirlerin doğmaları, büyümeleri, inkişaf etmeleri ve sönmeleri tıpkı “*madde-i uzviye*” nin hayatı gibi doğal kanunlara bağlıdır. Yazara göre şehir demek nüfus demektir. Bir şehirde nüfusun çoğalması ya doğumlar ya da göç sebebiyle meydana gelir. Ankara'nın 25000 olan nüfusunun 75000'e yükselmesi hükûmet merkezi olması sebebiyledir. Bu sayının ileride daha da artacağı öngörüsüyle Ankara 150000 nüfuslu bir şehir olarak tanzim edilmesini önerir.⁸⁸⁴

Dönem basınında Ankara, birtakım güzellikleriyle de önplana çıkarılmaya çalışılır. Abdülhak Şinasi Hisar, *Varlık* dergisinin üçüncü ve dördüncü sayılarında kaleme aldığı iki yazıyla bu konuya değinir. İlk yazısında yazar, Ankara'nın “*orta bir vilayet merkezi*”

⁸⁸³ “Yaz ve Ankara” Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 123, s. 380.

⁸⁸⁴ Celal Esat, “Ankara Nasıl Bir Şehir Olacak?”, *Hayat*, Cilt VI, sayı 145, s. 319-320.

iken Millî Mücadele Dönemi'nde "bir nevi kahramanlar siperi" olduğunu, Lozan Antlaşmasından sonra, kısa süre içerisinde gelişme gösterdiğini belirtir. Hisar, bu gelişme için emek verenlerin duygularına şu cümleler ile tercüman olur:

"Çocuğunun büyüdüğünü, zekâsının karanlık içinde yavaş yavaş açılan bir ziya gibi kuvvetlendiğini gören bir baba tarzında bu şehrin kat kat, ev ev büyüdüğünü; sokak sokak genişlediğini; manzara manzara açıldığını; istirahat, medeniyet ve sanat için gitgide yer kazandığını; bünye, fikir, his için gittikçe elverişli olduğunu en samimi bir gururla seyretmiş olanlar, onu husûsî bir eser itinası ile sevmekte haklıdır." ⁸⁸⁵

Hisar, Ankara'nın 1933 yılındaki halinin bir fahr ve gurur kaynağı olması gerektiğini belirterek sözlerine devam eder:

"Ankara'ya ilk yoksulluk zamanlarında gelip onunla birlikte yoğrulan, onunla hem-hâl olanların ruhî hâletlerini tasavvur edin! Şehrin yavaş yavaş nasıl büyüüp güzelleştiğinin hikâyesini bu ilk yeni Ankaralılar'ın ağızlarından işitmelidir. Ankara'nın o çok mütevazı ilk binaları yapılırken, bunları nasıl fahrla ve sevinçle seyrettiklerini ve bunların karşısında ne lezzet duyduklarını asıl onlardan dinlemeliyiz. Ankara şehremaneti de bu ilk gelenlerin hâtıralarını bir altın kitapta kayd ve tevsik etmeli ve bu eski manzaraların bir albümünü toplamalı değil midir?"

Abdülhak Şinasi Hisar'ın, Ankara'nın tarihî kıymetinin açığa çıkarılması için eski âbidelere, arkeolojiye ve müzeciliğe önem verilmesi gerektiğini belirttiği yazısı sonraki sayıda yer alır. ⁸⁸⁶ Hisar, Ahlatlıbel'de yapılan kazılarla Ankara'nın dört bin yıl öncesine dayanan tarihinin açığa çıktığını ifade eder. Bu özelliğinden dolayı şehirleşme konusunda Ankara'da iki taraflı bir uygulama yapılmasını önerir: Bugünkü anlayışa göre modern bir şehir olarak plânlanmalı, aynı zamanda Ankara'daki millî ve bedîî tarihi eserler korunmalıdır. Ankara'nın Roma Dönemi'nden kalan Ogüst Mabedi'nin, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinden kalan Alâettin Cami, Ahi Şerafettin ve Ahi Elvan Camii, Hacı Bayram Camii, Zincirli Camii, Mimmar Sinan tarafından yapılmış olan Cenabî Ahmet Paşa Camii'nin öneminden ve korunması gerektiğinden bahseder. Hamamönü'ndeki eski

⁸⁸⁵ Abdülhak Şinasi Hisar, "Ankara'nın Güzellikleri", *Varlık*, 15 Ağustos 1933, S. 3, s. 38-39.

⁸⁸⁶ Abdülhak Şinasi Hisar, "Ankara'nın Kıymeti ve Güzelliği İçin" *Varlık*, 1 Eylül 1933, Sayı 4, s. 52-54.

Türk evlerinin de bu manada kıymetli olduğunu ve müze olarak kullanılabileceğini ifade eder.

Abdülhak Şinasi Hisar için Ankara, modern şehir zevkini tatmak isteyenlere cevap verebilen, yeni ve huzurlu bir şehirdir. Yazar, şehrin güzelliklerinden bahsederken, inkılâbın doğduğu yer olması sebebiyle Ankara'nın Türk halkı için millî bir kıymet taşıdığını da ifade eder.

Ankara'nın gelişimine olumsuz bakış açısıyla değinenler de vardır. Sadri Etem'in *Varlık*'ta çıkan "1920'nin Ankarası 1934'ün Ankarası" başlıklı bir yazısı da mekânın değişiminin insan psikolojisine yansımalarını aktarmaktadır. 1920 senesinde gördüğü Ankara ile 1934'te gördüğü Ankara birbirinden çok farklıdır. Bu farklılık yazara ömründen giden on dört seneyi de hatırlatır. Dolayısıyla 1920 Ertem'in gençliği, 1934 orta yaşını ifade ediyorsa, Ertem 1920'li yıllardaki Ankara'yı yeğler. Her ne kadar mahalleleri "*basık, dar kapılı, eski, eğreti ve tahta kaburgalı*" evlerden olsa da gördüklerinin tersine bir his verir. 1934'teki Ankara, artık bir "*beton, asfalt, hendese, mimarî ve konfor*" şehridir.⁸⁸⁷

Samet Ağaoğlu ise Ankara'nın topyekün bir gelişim hareketi sergilemediğine dair düşüncelerini *Çığır* dergisinde kaleme alır. Ağaoğlu'nun "Ankara, Ziraat Enstitüsü ve Kalaba Köyü" başlıklı yazısı derginin on yedinci sayısında yer alır. Ağaoğlu, Kalaba Köyü'nün muhafaza ettiği eski yaşantısıyla, konuşması, giyimi, yemekleri ve toprağı işleyişleri ile bir açık hava müzesi olarak kabul edilebileceğini ifade eder. Yazara göre, Ulus merkez ile ona yarım saat uzaklıktaki Kalaba Köyü'nde, birbirine yabancı iki farklı hayat hüküm sürmektedir. Daha önce Fransızların Kolonyal sergilerini gezen Samet Ağaoğlu burada sergilenen müstemleke köylerden küçük numuneleri esefle izlemiştir. Yazarın Fransa bahsini açması, istihza yolu ile Kalaba Köyü'nün de Ankara'nın yanı başında olmasına rağmen ilkel kaldığını, gelişmediğini vurgulamak içindir.⁸⁸⁸

Samet Ağaoğlu bir başka yazısında on beş yıldır yaşadığı Ankara'nın günbatımı manzarasını ele alır. Yazara göre Ankara akşamları, sanatçı ruhlu kişilerin hayal âlemlerine dalmasını vesile olur. Şehir zamanla büyüyüp değişse de kendisinin eski dekor içinde kalacağını ifade eden Ağaoğlu, şehirde kaybolan fark edilmeyen küçük insanı

⁸⁸⁷ Sadri Ertem, "1920'nin Ankarası, 1934'ün Ankarası", *Varlık*, Cilt 2, Sayı 25, 15 Temmuz 1934, s. 1.

⁸⁸⁸ Samet Ağaoğlu, "Ankara, Ziraat Enstitüsü ve Kalaba Köyü", *Çığır*, Eylül 1934, Sayı 17, s. 5

görmeye devam edeceğini ifade ederken⁸⁸⁹ içinde bulunduğu mekânın sanatına etkisini de belirtmiş olur.

Çocuk dergisinin on birinci sayısında yer alan “Ankara” başlıklı yazıda ise Ankara’nın Türkiye’nin en güzel şehri olduğu ifade edilir. İmzasız yayımlanan yazıda, temiz havası, gündün güne yeşillenen doğası, yenilenen yolları ve evleri, “*Avrupa’da dahi az bulunan yeni sistem okulları*” ile Ankara’nın bu payeyi hak ettiği gösterilmeye çalışılır. En önemli özelliği ise “*istiklâl ve cumhurluk güneşi(nin) Ankara’da doğmuş...*” olmasıdır.⁸⁹⁰

2.2.3. Kültür Başkenti Ankara

1923 yılında başkent olan Ankara’da, fiziksel olarak hızlı bir yapılanma içerisine girilirken bir yandan da kültürün ve sanatın da başkenti olması için uğraş verilir. Sinema, tiyatro, bilimsel toplantılar gibi çeşitli faaliyetler Ankara’da gerçekleşmeye, bu faaliyetlere dair haberler de dönem basınına yansımaya başlar.

Gürbüz Türk Çocuğu dergisinin Ağustos 1934 tarihli 94. sayısında Behçet Kemal Çağlar’ın “Dil Bayramı” başlıklı bir şiiri Ankara’daki sanat hareketleri için önemli ipuçları içermektedir. Şiirin ilk bölümünde, Türkçe’ye nüfuz etmiş Arapça ve Farsça kelimelerin varlığından ve çokluğundan bir nevi şikâyet eden şair, ideallerden bahsetmeyi ikinci bölüme bırakır. Türkçe kelimelerle de duyguların ifade edilebileceğini belirten şairin son mısrası önemlidir:

Bütün dikenlerinden sıyrılan bir gül gibi,

Yüksek öz duygularla dolan bir gönül gibi,

Türk dili, açılıyor, geliyor, eriyor...

Söz-söz, demek ki, tüy-tüy, kendisini veriyor

Türkün duygularına Türkçenin kanatları,

Şu sanat köklerinin sonu gelmez katları,

Açılsın! Yerimizi almaya varacağız...

⁸⁸⁹ Samet Ağaoğlu, “Ankara Akşamları”, *Çığır*, I. Teşrin 1935, Sayı 31, s. 10.

⁸⁹⁰ (...), “Ankara”, *Çocuk*, No. 11, 1. İkinci Teşrin 1936, s. 5.

*Sanatta da bir yeni “Ankara” kuracağız!*⁸⁹¹

Şiirin son mısraı, Ankara'nın siyasetin yanında kültürün ve sanatın da merkezi yapılmak istendiğinin bir göstergesidir. Ankara'nın, yalnızca siyasî sahada değil sanatta da varlık göstermesi, Ankara'da, yeni Türkiye'nin değerlerine uygun bir sanat anlayışı izleneceği anlamına gelmektedir.

Ankara'nın kültür başkenti olması için ilk haberler, 1929 yılından itibaren *Hayat* dergisinde çıkmaya başlar. Ankara'da gerçekleşen konferans, toplantı, kurs gibi her türlü bilimsel toplantı büyük bir sevinçle okuyuculara duyurulur. “*Fikir ve sanat Ankara'sının*” oluşmasında bu tür faaliyetlerin olumlu katkısı vurgulanmaya çalışılır.⁸⁹² Harkof Darülfünûnu'ndan bazı profesörlerin Ankara'daki ilim mehafili tarafından dostça karşılanıp ağırlandığı haberleri verilirken ülkeler arası bilimsel ve kültürel münasebetlerin artırılmasının faydalı olacağı da belirtilir.⁸⁹³ Bir başka sayıda, ikinci toplantısını Ankara'da yapan Felsefe Cemiyeti hakkında bilgi verilirken Ankara'nın bu gibi fikir hareketlerine ev sahipliği yapmasından duyulan memnuniyet de ifade edilir.⁸⁹⁴

Hayat, sinemaya dair haberlere de sütunlarında yer verir. Millî Mücadele'ye ait sahneleriyle dikkat çeken ve İstanbul'da çekilen *Ankara Postası* adlı Türk filmi de bunlardan biridir. “*Ankara Postası'nı tertib edenler millî mücadelenin baba, anne, çocuk, kız, gelin, damat, genç ve ihtiyar, herkesin aynı kuvvette hissettiği heyecan ve gösterdiği feragat neticesi muvaffakiyet ve zafer verdiğini canlandırmak istemiştir.*”⁸⁹⁵ Eser, Reşat Nuri'nin *Bir Gece Faciası* adlı eserinden adaptasyondur. Yazara göre *Ankara Postası* bütün kusurlarına rağmen bir muvaffakiyettir. Millî Mücadele'nin heyecanını ruhlara yeniden hissettirdiği için beğenilir.

Cumhuriyet Döneminde hızlı bir yapılanmaya giren Ankara'da, sanatçıların duyduğu en büyük eksiklik tiyatrodur. 1934'ten sonra Ankara basınında yazdığı yazılarda bu eksikliğe en çok değinen sanatçı Nahit Sırrı Örik'tir. Nahit Sırrı'dan önce tiyatro konusu *Hayat* dergisinde, Ankara'ya kış geldiğinde sıcaklığın sıfırın altında derecelere düştüğünden ve Ankara'nın kış havasının yaz havasından daha iyi olduğundan bahsedildikten sonra tek mahrumiyetin eğlence yerlerinin bir iki sinema ve bir iki bar ile

⁸⁹¹ Behçet Kemal Çağlar, “Dil Bayramı”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Ağustos 1934, S. 94, s. 31.

⁸⁹² “Müspet İşler”, Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 117, s. 260.

⁸⁹³ “Ankara'da Bir İlim Heyeti”, Matbuat Arasında Bir Hafta, *Hayat*, Cilt V, sayı 107, s. 60.

⁸⁹⁴ “Felsefe Cemiyetinde”, Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 112, s. 160.

⁸⁹⁵ Hikmet Şevki, “Türk Filmi: Ankara Postası”, *Hayat*, Cilt VI, sayı 142, s. 268-269.

sınırlı olduğu üzerinde durulur. Büyük Evkaf Apartmanı'nın sahneleri tamamladıktan sonra Ankara'nın temaşa hayatına kavuşması temennisi ile yazı sonlandırılır.⁸⁹⁶

Tiyatro konusundaki bu ilk yazıdan beş yıl sonra Nahit Sırrı, Ankara'da tiyatronun eksikliğini dile getiren yazılara ağırlık verir, hatta bu sorunu “tiyatro davası” olarak ele alır. Bu konudaki ilk yazısı *Varlık* dergisinde “Tiyatro İhtiyacı ve Ankara” başlığını taşır.⁸⁹⁷ Yazısında Ankara'da bir tiyatro kurulması gerektiğini ifade eder ve İstanbul Şehir tiyatrolarından ayrılan Raşid Rıza'yı Ankara'da kurulacak olan şehir tiyatrosu için aday olarak gösterir. “Ankara'nın Tiyatro Davası” başlıklı bir diğer yazısında Nahit Sırrı, Ankara'da tiyatro hayatının oluşmasını, inkılâbın mutlaka başarması gereken konulardan biri olarak görür.⁸⁹⁸ O dönemde İstanbul'da üç tiyatro olmasına rağmen devletin merkezi ve inkılâbın kaynağı olan Ankara'da hiç tiyatro yoktur. Yazar, bir an evvel Ankara'da bir tiyatronun kurulmasını, başına sanattan anlayan, idareci vasfı olan, telif veya tercüme eserleri olan birinin getirilmesini ve Evkaf Apartmanı'nın boş sahnesinin veya Halkevi tiyatrosunun gösteri mekânı olarak kullanılmasının gerekliliğini ifade eder. Örik, Vali ve Belediye Başkanı Nevzat Tandoğan ile Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın tiyatrodan mahrum bir başkent'in bu ihtiyacını karşılayabilecek yardımları esirgemeyeceklerini temenni ederek sözlerini tamamlar.

Nahit Sırrı, bu yazıdan birkaç ay sonra yine *Varlık*'ta çıkan “Ankara'da Tiyatro”⁸⁹⁹ başlıklı yazısında bu konudaki gelişmelerden bahseder. Raşid Rıza, Nahit Sırrı'nın yazısını okuduktan sonra Ankara'ya gelmiş ve tiyatro çalışmalarına başlamıştır. Fakat Ankara tiyatrosu erkek oyuncu bakımında zayıf, seyirci bakımından ise sönüktür. Nahit Sırrı, bütün bu olumsuzluklara rağmen Raşid Rıza'nın mesleğinin bütün heyecanını ve zevkini yaşamaya ve Ankaralılara yaşatmaya çalıştığını ifade eder. Yazısını Maarif Vekâleti'nin ve Belediye'nin Ankara'daki tiyatro çalışmalarına destek vermesi gerektiğini ifade ederek sonlandırır.

Nahit Sırrı, yine aynı konudaki “Tiyatro Davasında Bir Adım” başlıklı yazısında,⁹⁰⁰ fikirlerinden yararlanılmak üzere Kültür Bakanlığı'nın Almanya'dan getirttiği bir tiyatrocunun bilgisi verir. Yeni kurulan Türkiye'nin hükûmet merkezinde, bunca seneye

⁸⁹⁶ “Kış Mevsimi”, Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 109, s. 100.

⁸⁹⁷ Nahit Sırrı Örik, “Tiyatro İhtiyacı ve Ankara”, *Varlık*, c. 2, nu. 33, II. Teşrin 1934, s. 1.

⁸⁹⁸ Nahit Sırrı Örik, “Ankara'nın Tiyatro Davası”, *Varlık*, c. 3, nu. 40, 1 Mart 1935, s. 256.

⁸⁹⁹ Nahit Sırrı Örik, “Ankara'da Tiyatro”, *Varlık*, c. 2, nu. 52, 1 Eylül 1935, s. 49-50.

⁹⁰⁰ Nahit Sırrı Örik, “Tiyatro Davasında Bir Adım”, *Varlık*, c. 3, nu. 65, 15 Mart 1936, s. 1.

rağmen (1920-1936), tiyatronun olmamasını bir üzüntü sebebi olarak görür. Yetişen yeni nesillere estetik zevk kazandırmak ve heyecan vermek hususunda tiyatroyu önemli bir vasıta olarak gören Nahit Sırrı, 1936-1937 senesinin kış aylarında Ankara’da bir tiyatronun açıldığını görmeyi rejimin şerefi namına bir zaruret sayar.

Ankara’ya turneye gelen İstanbul Şehir Tiyatrosu hakkında, çölde bir vahadan bahseder gibi bahseden Nahit Sırrı, Mahmur Yesari’nin *Sürtük* adlı eserinin sergilendiği tiyatro hakkında bir değerlendirme yazısı da yazar.⁹⁰¹

Nahit Sırrı, tiyatroyu medeniyetin bir parçası olarak görür ve Ankara için tiyatroyu çok elzem bulur. Nahit Sırrı 1938’de yazdığı bir yazıda Ankara Halkevi’nde Ankara Şehir Tiyatrosu’nun gösterilerine başladığı müjdesini verir.⁹⁰² Sonraki yazısında Cebeci’deki Musiki Muallim Mektebi’nde kurulacak olan devlet tiyatrosu için gençler yetiştirildiğini ifade eder.⁹⁰³

Nahit Sırrı yalnız tiyatroya değil, resim sanatına dair haberlere de satırlarında yer verir. Dolmabahçe Sarayı’nda açılacak olan resim müzesinin müdürlüğüne tayin olunan ressam Halil’in odalara kapatılmış, depolara inmiş resimlerden bir seçme yapmak üzere Ankara’ya geldiğini Ankaralıları Nahit Sırrı’nın yazılarından öğrenir.⁹⁰⁴ Dolmabahçe Sarayı’ndaki resim galerisini Cumhuriyet Hükûmeti’nin büyük bir başarısı olarak telakki eden Örik, bu müzenin Luxembourg gibi yaşayan ressamların eserlerine ayrılacağını haberini verirken Ankara’da da Louvre müzesine benzer bir resim müzesi açılmasını beklediğini belirtir.⁹⁰⁵

Nahit Sırrı Örik, gezdiği resim sergileri hakkında yazılar da kaleme almış ve resim tenkit edebiyatının oluşması için çaba harcamıştır. “Ankara’daki Son Resim ve Heykel Sergisi Hakkında” başlıklı yazısında⁹⁰⁶, bu işin uzmanı olmadığını belirtmekle birlikte, resim sanatına ilgi duyan ve birkaç yıl Louvre, Vatikan gibi müzeleri gezmiş bir sanatsever olarak katıldığı sergiler hakkında duygularını dile getireceğini belirtir. Yanlış

⁹⁰¹ Nahit Sırrı Örik, “Sürtük”, *Ülkü*, c. 9, nu. 51, Mayıs 1937, s. 234.

⁹⁰² Nahit Sırrı Örik, “Ankara Tiyatrosu Bahsine Avdet”, *Ülkü*, c. 10, nu. 60, Şubat 1938, s. 553-554.

⁹⁰³ Nahit Sırrı Örik, “Bir Müjde”, *Ülkü*, c. 10, nu. 59, İkinci Kanun 1938, s. 474.

⁹⁰⁴ Nahit Sırrı Örik, “Resimlere ve Ressamlara Dair”, *Ülkü*, c. 9, nu. 54, Ağustos 1937, s. 477-478.

⁹⁰⁵ Nahit Sırrı Örik, “Başarılan Bir Eserle Beklenen Bir Eser”, *Ülkü*, c. 10, nu. 57, İkinci Teşrin 1937, s. 286-288.

⁹⁰⁶ Nahit Sırrı Örik, “Ankara’daki Son Resim ve Heykel Sergisi Hakkında”, *Ülkü*, c. 11, nu. 65, Temmuz 1938, s. 472-475.

yapmamak için resimleri kategorize etmek yerine, katalog sırasına göre ele alacağını ifade eder.

Örik, yazılarında, resim sergilerinin Ankara’da yeterince ilgi görmediğinden de şikâyet eder.⁹⁰⁷ Basının güzel sanatlarla ilgilenmediğini, sergilerin tek müşterisinin devlet olduğunu, yalnızca inkılâp resimlerinin ve peyzajların satın alındığını, bu durumun da ressamı sadece devlet makamlarına satılabilecek resimler yapmaya ittiğini ifade eder. İstanbul peyzajlarının Kurbağalıdere ve Ada ile sınırlı olması, Ankara peyzajlarının ise Bentderesi sırtlarındaki evlerin görünüşü ile Kale’nin tek ve yan silüeti ile Hamamönüyle Samanpazarı arasındaki bir sokaktan, ibaret kalması, masa örtüsü ve meyvelerin dahi değişmediği natürmortların sürekli tekrar edilmesi Nahit Sırrı’nın beklediği sanat atılımından çok uzaktır. Ressamların Ankara’nın çeşitli yerlerini resmetmemesinden, hatta oraları gidip görmediklerinden de şikâyet eder. Bütün bu sorunlara çözüm olarak devletin istediği konuları önceden duyurmak yoluyla resim yarışmaları düzenlemesini önerir. Bedri Rahmi’nin dört tablosunu “*birbirinden tatlı ve nazlı renklerle dolu*” bularak över. Şefik Rengörür’ün Küçükayracı bağlarından Ankara’ya bakan eserini “*hoş bir eser*” olarak nitelendirir.⁹⁰⁸ D Grubu ressamlarını, Ankara’ya ait bir iki tabloyu, nereden bakıp neleri gördüklerini anlatamayan gençler olarak nitelendirir.⁹⁰⁹ Bir başka yazısında da Ankara’da yapılan bir gravür sergisinden bahseder.⁹¹⁰

Abdülhak Şinasi de Ankara basınında yer alan ilk yazısında kültürel bir konuya değinir. “Bizde Müzeciliğin Başlangıçları” başlıklı yazısında sanatçı, Türk tarihinin eskiliğinden hareketle Osmanlı’dan itibaren, eski eserleri korumaya çalışan şahıslar ve onların eserleri hakkında bilgiler verir. Yazısında medeniyete hizmet etmiş fertler kadar, medeniyete hizmet etmiş ailelerin de edebiyatçılar tarafından işlenmesi gerektiğini ifade ettikten sonra, sanatçıların bu ailelerin romanlarını yazması hususunda tavsiyelerde bulunur.⁹¹¹

⁹⁰⁷ Nahit Sırrı Örik, “Ankara’daki Resim Heykel Sergisi”, *Ülkü*, c. 9, nu. 53, Temmuz 1937, s. 394-396.

⁹⁰⁸ Nahit Sırrı Örik, “Ankara Halkevindeki Resim Sergisi”, *Varlık*, c. 5, nu. 114, 1 Nisan 1938, s. 657-658.

⁹⁰⁹ Nahit Sırrı Örik, “D Grubunun Sergisi”, *Varlık*, c. 3, nu. 63, 15 Şubat 1936, s. 240.

⁹¹⁰ Nahit Sırrı Örik, “Ankara’da Bir Gravür Sergisi”, *Varlık*, c. 5, nu. 14, 1 Nisan 1938, s. 672.

⁹¹¹ Abdülhak Şinasi Hisar, “Bizde Müzeciliğin Başlangıçları”, *Ülkü*, c. II, sayı 8, s. 133-138.

2.2.4. İnkılâbın Başkenti Ankara

Dönem basımında Ankara, inkılâbın başkenti ve Atatürk'ün yaşadığı şehir olduğu için önemlidir. Cumhuriyet Bayramı için Türkiye'nin her yerinden Ankara'ya gelen öğrencilerin bayram sevinci, *Çocuk* dergisindeki bir yazıda ele alınırken Ankara ile Atatürk özdeşleştirilir:

*“Şimdi hepsi Ankara'dan, Atatürk'ten uzak yaşayacaklar. Fakat Atatürk onların içinde yaşayacak. Kalplerinde, içlerinde Ankara'yı Atatürk'ü görmekten doğan güven ve sevinç her şeyden üstün gelecek.(...) Ve artık bütün Türk çocukları yüzlerini kalplerini, gönüllerini yalnız Ankara'ya çevirerek oradan alacakları gıda ile beslenecekler.”*⁹¹²

Çocuk dergisinin on ikinci sayısında Behçet Kemal Çağlar'ın Cumhuriyet'in değerlerini vurgulayan “Türk Çocuklarına” başlıklı şiirinde Ankara, ideal Türk çocuğunun büyüdüğü “beşik” istiaresiyle yer almaktadır:

Sahip olun en yüksek en temiz duygulara!

Sırtınız gelmez yere, bahtınız gelmez dara:

*Atatürk'tür atamız, beşiğiniz Ankara.*⁹¹³

Taş Mektep'in hocalarından Mümtaz Turhan'ın kaleme aldığı ve okulun dergisi olan *Sesimiz*'de çıkan “Olgunluğumuzun Panoraması” başlıklı yazıda, Ankara için “Atatürk diyarı” ifadesi kullanılır:

*“Atatürk diyarının bin bir meziyetlerinden birisi: Ülkülü ve nasipli bir cemaati saklamasıdır. Kim olsa şaşar... Medeniyet bizim için bir zaçyağı, garp tekniği, ülkemiz ve varlığımız için bir hayaldi. Hareketlerimizin kıymeti menfi bir zaviyeden görülüp gülünürken şaşırın bir âlemin şaşan hayranlığına şimdi biz gülüyoruz.”*⁹¹⁴

On sekizinci sayının sunuş yazısını kaleme alan Nurettin Artam ise, çocukluğu ve gençliği savaşlarla dolu geçmiş nesle göre, “*Türk güneşinin aydınlattığı bir âleme*” gözlerini açan yeni nesli daha “*bahtiyar*” addeder:⁹¹⁵

⁹¹² (...), “Türkiye'nin Kalbi Ankara Çağırıyor”, *Çocuk*, No. 10, 1. Birinci Teşrin 1936, s. 12.

⁹¹³ (...), “Türk Çocuklarına”, *Çocuk*, No. 12, 15. İkinci Teşrin 1936, s. 12.

⁹¹⁴ Mümtaz Turhan, “Olgunluğumuzun Panoraması”, *Sesimiz*, Yıl 5, Nisan 1935, S. 14, s. 4.

⁹¹⁵ Nurettin Artam, “Bahtı Yar Çocuklar”, *Sesimiz*, Yıl 8, İkinci Kanun 1938, S. 18, s. 1 ve 13.

“Biz manevî bir öksüzlüğün hıçkırıklarını göğsümüze göme göme bahtsız bir toprak üzerinde inlemiştik, sizi müstakil Türk vatanının topraklarında, inkılâp, elinizden tutarak yürüttü. Kulaklarınız ilk Türk hecelerini anlamağa başladığı vakit, size Atamızdan bahsettiler. Düşünün ne kadar bahtıyorsunuz ki büyük Atatürk, en kutsal emanetini sizin neslinize bırakmış ve yine sizin için: Mustafa Kemaller yirmisine basıyor, demiştir. Mektebinizin penceresinden dik ve bahtiyar başlarınızı uzatarak Çankaya tepelerine bakınız. Bir nesle tarihe girmek ve bahtiyar olabilmek için bu temaşa ve bu manzara bile kâfi gelir.”

2.2.5. Atatürk Devri Türk Edebiyatına Dair Dikkatler

2.2.5.1. İnkılâp Edebiyatı

1920-1938 yılları arasında Ankara basınında ele alınan edebî konuların başında İnkılâp edebiyatı gelmektedir. Konunun kavramsal çerçevesi ve mahiyeti çeşitli dergilerde dönemin edebiyatçıları tarafından ele alınıp incelenmiştir.

Hayat dergisinin, 30 Kanunievvel 1926 tarihli beşinci sayısında Fuat Köprülü, “İnkılâp ve Edebiyat” başlıklı bir yazı kaleme alır. 1933’den itibaren hakkında birçok yazı yazılacak olan “İnkılâp edebiyatı” kavramına dönem basınında ilk defa yer veren Fuat Köprülü bu yazısında⁹¹⁶, bu tarihe kadar inkılâbın ruhunu ve mâhiyetini yansıtan “ciddî” bir sanat eserinin yazılmadığından, üç dört yıllık süreçte yazılan roman, hikâye, piyes, şiir türündeki eserlerde Türk toplumunun *mefkûre*lerinin işlenmediğinden bahseder. Yazar inkılâp edebiyatının şu iki ana hat üzerinde ilerlediğini belirler:

1. Eski hayattan yeni hayata geçerken toplumun geçirdiği buhranlar ve o buhranların fertler üzerindeki etkileri.

2. İnkılâbın safhaları ve ideolojisi.⁹¹⁷

⁹¹⁶ Daha önce Yakup Kadri’nin *Türk Yurdu* dergisinde çıkmış “Hars ve Mefkûre Edebiyatı” başlıklı bir yazısı vardır. Yakup Kadri yazısında “*İnkılâbın ateşini*” hissettirecek bir edebiyattan bahseder fakat inkılâp edebiyatı tanımını kullanmaz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Hars ve Mefkûre Edebiyatı”, *Türk Yurdu*, C. II, nu. 7, Nisan 1341/1925, s. 9-13.

⁹¹⁷ Mehmet Fuat Köprülü, “İnkılâp ve Edebiyat”, *Hayat*, C I, nu. 5, 30 Kanunievvel 1926, s. 82.

Edebiyatın toplum hayatının bir aynası olduğu fikrinden yola çıkan Köprülü, Türkiye hakkında hiçbir fikri olmayan yabancı bir okuyucunun bile edebî eserlerden hareketle Türk toplumunun “*ıçtimaî istikametini ve bu hayatı doğuran ıçtimaî âmilleri*” görebilmesi gerektiğini ifade eder. Bu bakış açısıyla edebî açıdan değerli gördüğü bazı roman ve şiir dergilerini incelediğini söyleyen Köprülü için sonuç memnuniyet verici değildir. Romanların kahramanları çoğunlukla “*millî seciyeden*” mahrum, halka yabancı ve yabancı kültürün yarattığı “*bedbin*” ve “*marazî*” tiplerdir. Bu eserlere yansıyan hayat, “*ya eski ananelerin yaşadığı metruk mahalle sahneleri yahut gülünç bir şekilde Avrupalılaştırmış ‘tatlı su’ Türklerinin manasız ‘sosyete’leridir.*” Oysa orta çağ hayatından muasır medeniyet hayatına geçmeye çalışılan toplumun “*buhran ve intikal*” devrinde, Türk hayatının asıl meseleleri bunlar değildir. Anadolu halkının hayatını anlatacak millî bir “*şaheser*” beklentisi içerisinde olan Fuat Köprülü, son on beş yıllık süreçte lisan ve vezin konusunda başlayan millîleşme hareketinin şekli ve haricî kaldığını, ruha tesir etmediğini de belirtir.

Fuat Köprülü, millî hayata dayanmayan, halkın ruhuna yabancı edebiyatın, Osmanlı’nın maddî ve manevî bütün müesseseleri gibi yıkılması gerektiği görüşündedir. Yaşadığı dönemi, edebiyat tarihimiz açısından da bir dönüm noktası olarak gören yazar, sanatçıların, eleştirmenlerin, edebiyat nazariyecilerinin bu “yıkılan temelsiz binanın” yerine, bir “abide” kurmak için sorumlu olduğunu belirtir. Köprülü’ye göre yeni edebiyat, ilhamını “*millî hars*”tan almalı, “*asrî*” ve “*hayatî*” özellikler taşıyarak inkılâbı tamamlamalıdır.⁹¹⁸

Fuat Köprülü’nün yazısından iki yıl sonra Kâzım Nami, “İnkılâp Edebiyatı”⁹¹⁹ başlıklı yazısında her devrin siyasî, ilmî, idarî ve sosyal hayatının edebiyatına yansıdığını ve bu özelliklerin, edebiyatın en millî tarafını oluşturduğunu belirtir. Yazar, *egoist* bir tavırla yalnız kendi duygularını ifade ettiğini söyleyen sanatçıların şiirlerinin dahi *zümresini ve devrini* yansıttığını ifade eder. Yalnız taklit bir edebiyat olarak değerlendirdiği Divan Edebiyatını, millî hayatın tüm tabakalarını göstermediği için bu genellemenin dışına çıkarır. Edebiyatın durgunluğundan veya edebiyat yapılmadığından

⁹¹⁸ Mehmet Fuat Köprülü, “İnkılâp ve Edebiyat”, *Hayat*, C I, nu. 5, 30 Kanunievvel 1926, s. 83.

⁹¹⁹ K. N., “İnkılâp Edebiyatı”, *Halk*, Yıl I, 3 Haziran 1929, Sayı 17, s. 6/150.

bahsedilmesini anlamlı bulmamakla birlikte yazılı edebiyatımızı “*kültürsüz ve hercai şairler, muharrirler*” yüzünden kıymet itibariyle “*aciz ve naçiz*” bulur.

İnkılâp edebiyatının içeriği ne olmalıdır? sorusuna Kâzım Nami şu şekilde cevap vermektedir:

*“Cumhuriyetle birlikte bizde ne büyük, ne cezrî inkılâplar oldu. Kıyafet inkılâbı, laiklik inkılâbı, hukuk inkılâbı, harf inkılâbı. Bütün bu inkılâplar bugününün edebiyatıyla lâzım gelen kudret ve heyecanla ifade edilebilmiş midir? Bu inkılâpların yeni doğurduğu kelimeleri sıralamakla veya eski divan edebiyatına mahsus mistik imajlarla vezinli satırlar, üsluplu ibareler yazmak edebiyat mıdır?”*⁹²⁰

Kâzım Nami, Türk edebiyatında henüz bir inkılâp edebiyatının oluşmamasını, inkılâbın sanatçılar tarafından özümselememiş olmasıyla ilişkilendirir. Oysa halkın inkılâbı anlayabilmesi için edebiyatın yardımına ihtiyaç vardır. Örneğin, kadının başını açarak iş hayatına atılması bir kadın şairi veya yazarı öyle heyecanlandırmalı ki, onların eserinden doğacak “*kadın inkılâbı edebiyatı*”, inkılâbın büyüklüğünü ve önemini gelecek nesillere aktarabilsin. “*İşte biz böyle bir edebiyattan mahrumuz.*” diyen Kâzım Nami, edebiyat dergilerindeki şiirlerin Anadolu’da kuraklık içinde inleyen halkın duygularını yansıtmadığını, halk şairlerinin bu konuda daha duyarlı olduğunu, fakat o şiirlerin de duyulmadığını belirtir.⁹²¹ Kâzım Nami, İnkılâp edebiyatını açıkladıktan sonra yazdığı bir seri hikâyeye bu edebiyatın örneklerini verir.⁹²²

⁹²⁰ K. N., “İnkılâp Edebiyatı”, *Halk*, Yıl I, 3 Haziran 1929, Sayı 17, s. 6/150.

⁹²¹ K. N., “İnkılâp Edebiyatı”, *Halk*, Yıl I, 3 Haziran 1929, Sayı 17, s. 6/150.

⁹²² Hikâyenin kahramanları bir köy öğretmeni, onun çalışkan ve terbiyeli öğrencisi Ayşe ve öğretmenin her isteğini canla başla yapan Ayşe’nin babası muhtar Demir Ali’dir. Kâzım Nami’nin bu konudaki ilk hikâyesi “Ağaç Bayramı” adını taşır. (K. N., “Ağaç Bayramı”, *Halk*, Yıl I, 1 Temmuz 1929, Sayı 21, s. 6/182) Çalıştığı köyde ağaç dikmek isteyen öğretmen, işe köylüye ağacın önemini anlatarak başlar. Bu konuda, muhtar Demir Ali’den ve öğrencisi Ayşe’den yardım alır. Ayşe köyün erkeklerini okula toplayarak Türk kültüründe ağacın öneminden, faydalarından; Demir Ali ormanların doğayı süslediğinden bahseder. Konuşmalardan etkilenen köylü, hemen ağaçların çukurlarını kazmaya başlar. Ertesi gün kaymakamın gönderdiği üç yüz fidan, köy halkının iş birliği ile şenlik havasında dikilir. Kâzım Nami’nin “Ayşe Muallim” hikâyesi, “Ağaç Bayramı” hikâyesinin devamıdır. (K. N., “Ayşe Muallim”, *Halk*, Yıl I, 15 Temmuz 1929, Sayı 23, s. 6/198) Türk toplumu, Latin alfabesine geçmek için hazırlık yapmaktadır. Ayşe kendi kendine kolaylıkla Latin alfabesiyle okumayı öğrenir. Köydeki öğretmen, kasabaya çağrılıp harfler öncelikle ona öğretildikten sonra yalnız çocuklara değil köylüye de Latin alfabesini öğretmesi için gönderilir. Demir Ali’nin yardımlarıyla okul dışında kadınlara Ayşe, erkeklerle öğretmen okuma yazma öğretir. Sonraki hikâye “Bir Hayır İşi” başlığını taşır. (K. N., “Bir Hayır İşi”, *Halk*, Yıl I, 22 Temmuz 1929, Sayı 24, s. 6/206) Köyde maddi durumu iyi olmayan, bakımsızlıktan çocukları birer birer ölen ailelere yardım kampanyası başlatılır. Öğretmen, geliri caminin giderlerine ve imama ayrılan vakıf arazisinin bir kısmının bu hayır işi için ayrılmasını teklif eder. Muhtar ve kaymakamla görüşmeler neticesinde teklif

İnkılaba inanan bir nesil yetiştirmeyi amaçlayan *Varlık* dergisi de bu konuyu işleyerek, ilk sayısında Kâzım Nami'nin "İnkılâp Edebiyatı"⁹²³ başlıklı yazısına yer verir. Kâzım Nami, yazısında edebiyatın 1933'e kadar teknik ve ruh itibariyle inkılâba yabancı kaldığını ifade ettikten sonra, Divan Edebiyatı (*mey ve mahbup edebiyatı*) ve Batı etkisinde gelişen edebiyatın (*Avrupai yeniliklerin edebiyatı*), Türk'ün asıl edebiyatı olmadığını belirtir. Türk'ün asıl edebiyatı, halk (*folklor*) edebiyatına aşılacak bir inkılâp ruhuyla oluşturulacak olan edebiyattır. Bu edebiyatın en önemli özelliği Türk'ün millî vasıflarını ve inkılâpları yansıtmasıdır.

Birkaç sayı sonra Sadri Etem, "İnkılâpçı Sanat, Geri Sanat"⁹²⁴ başlığı altında inkılâp edebiyatının özellikleri üzerinde durur. Yazar, sade dille ve "*halis şiire açılan nazım şekilleri ile*" yazılan eserleri, sanatta inkılâbın ifadesi olarak görür. Konu bakımından da toplumun "*ileri temayüllerini*" ifade eden eserleri inkılâpçı edebiyata dâhil eder.

Kâzım Nami, millî hisleri dile getirmeyen sanatçıları *egoistlikle* suçlamıştı, F.D. ise *hodbinlikle* suçlar.⁹²⁵ İstanbul'da çıkan üç edebiyat dergisinden aldığı şiirleri örnek göstererek "*Halk için, halkın temiz ve sevecen kalbi için*" şiir yazmak gerektiğini vurgular.

Eflâtun Cem Güney, *Kadro* dergisinin on sekizinci sayısında yer alan "İnkılâp Edebiyatı" başlıklı yazısında, inkılâpların yeni bir hayat düzeni olarak edebiyata yansıtılması gerektiğini savunurken devletin müdahale etmek hususunda yetkili olması gerektiğini ifade eder. Aynı zamanda yazar, inkılâp edebiyatını işleyen eserler verilmesini teşvik etmek amacıyla "İnkılâp ve Maarif Akademisi" kurulmasını, akademinin belirleyeceği çizgide bir sanat dergisi çıkarılmasını teklif eder.⁹²⁶

Eflatun Cem Güney'in açtığı konuya sonraki sayılarda Yakup Kadri de değinir. Bu konuda iki yazı kaleme alan Yakup Kadri, ilk olarak "İnkılâp Edebiyatı"nın kavramsal çerçevesinin çizilmesi taraftarıdır. Bu konudaki belirsizliğe değinen yazar, bu isimle inkılâpların kazanımlarından bahseden edebî eserlerin yazılmasının mı yoksa yeni bir

kabul edilir. Tifo olan köylüleri kurtarmak için köyün öğretmeni ve kasabanın doktoru ile işbirliği yapan Ayşe'nin hastaları iyileştirmeyi başardığı hikayesi "Öletten Kurtuluş" Kâzım Nami'nin İnkılâp edebiyatı örneklerinden bir diğeridir. (K.N., "Öletten Kurtuluş", *Halk*, Yıl I, Sayı 27, 12 Ağustos 1929, s. 6/227)

⁹²³ Kâzım Nami, "İnkılâp Edebiyatı", *Varlık*, 15 Temmuz 1933, S. 1, s. 3.

⁹²⁴ Sadri Etem, "İnkılâpçı Sanat, Geri Sanat", *Varlık*, 1 Eylül 1933, S. 4, s. 50.

⁹²⁵ F.D., "Hodbin Şiir", *Halk*, Yıl I, Sayı 25, 29 Temmuz 1929, s. 3/211.

⁹²⁶ Eflatun Cem Güney, "İnkılâp Edebiyatı", *Kadro*, Haziran 1933, sayı 18, s. 67-69.

edebiyat anlayışının mı kast edildiğini tespit etmek ister. Edebiyatçı kimliği ile inkılâp edebiyatının “*yeni bir hümanizma, yeni bir insan ve ruh telakkisi*” olduğuna hüküm veren Yakup Kadri, sanatçıların eserlerinde bu doğrultudaki “*yeni insan tipi*”ni işlemelerini salık verir.⁹²⁷

İkinci yazısında Yakup Kadri, Dünya Edebiyatı’ndan Goethe ve Shakespeare’i örnek vererek, inkılâp edebiyatının, inkılâplara ve inkılâp kahramanlarına methiyeler sıralamak olmadığını söyler. Yazar, inkılâp edebiyatını “*ruhun müteaddi ve yaratıcı hamlesi*” olarak tanımlar.⁹²⁸

2.2.5.2. Halk Edebiyatı

Atatürk devri Türk edebiyatının yönelişlerinden biri, halk kültürü ve bu kültürün ürünü olan edebi eserleri oluşturma gayretidir. Dönem basınında, Divan edebiyatına karşı olumsuz bir tavır takınılırken, onun karşısına kuvvetli bir halk edebiyatı çıkarılmaya çalışılır. Bu dönemde edebiyatçıların özellikle üzerinde durduğu ve halka tanıtmaya çalıştığı kişi Yunus Emre’dir.

Yakup Kadri, *Türk Yurdu* dergisinin yedinci sayısında kaleme aldığı “Hars ve Mefkûre Edebiyatı” başlıklı yazısında,⁹²⁹ “*bizde niçin geniş ve feyizli bir edebiyat cereyanı açılmadı?*” sorusuna cevap verir. Sanatçıların şahsiyetleri üzerine kurulu bir edebiyat eleştirisinin, beklenen “*geniş ve feyizli*” edebiyatı oluşturmaktan uzak olduğunu düşünen Yakup Kadri, yeni Türk neslinin “*Arap ve Acem harsına yüz çevirdiği günden itibaren hangi kableye döneceğini bilemeyen bir cemaat*” haline geldiğini söyler. Devlet kurumlarından, toplumun en küçük birimi olan aileye kadar toplum hayatımızın her alanında günden güne Avrupaîleştiğimizi görmek mümkünken Yakup Kadri, benzer yaklaşımla Türk edebiyatının da Avrupaîleşmesi meselesini tehlikeli görür:

“(...) *Esas ve mahiyet itibariyle tağşişi gayr-ı kâbil bir tarzda ‘millî’ olan edebî müesseselerimizin de bu cereyana kapılması lazım geldiğini mi söyleyeceğiz? Eğer böyle ise başlı başına bir Türk edebiyatından bahsetmeye lüzum kalmayacaktır. Zira Türk edebiyatı bahsi her şeyden evvel bir ‘Türkçe’*

⁹²⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “İnkılâp Edebiyatı”, *Kadro*, 1934, sayı 25, s. 21-23.

⁹²⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Gene İnkılâp Edebiyatına Dair”, *Kadro*, 1934, sayı 26, s. 27-29.

⁹²⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Hars ve Mefkûre Edebiyatı”, *Türk Yurdu*, C. II, nu. 7, Nisan 1341/1925, s. 9-13.

meselesidir ve Türkçenin özü, ancak Türk harsının içindedir; onu başka dillerde arayıp bulamayız. Hem bu mühlik maceraya atılmaya ne hacet var? Kendi halk edebiyatımızda gerek dilimizi ve gerek duygularımızı tenmiye edecek bedî, fikrî ve hissî anâsırın nelerden ibaret olduğunu bir kere arayıp sorduk mu? Her milletin, edebî ve bedî inkişaf yolunda mutlaka başvurduğu bu menbada belki bizim de alacak bir nasibimiz vardır."⁹³⁰

Edebiyatın millî olması gerektiğini konusunda kararlı olan Yakup Kadri, edebiyat namına Avrupa'ya sırtını tamamen dönmez. Batı dünyasından saha araştırmaları konusunda faydalanılabileceğini, bir milletin harsî unsurlarının toplanması, tasnif edilmesi ve elde edilen bilginin kullanılması hususunda yardım alınabileceğini belirtir. Bunların haricinde Avrupa'dan "*bedî ibdâ kudreti*"ni almaya imkân yoktur. Çünkü bu kudret, her milletin kendi ikliminin, kendi ırkının, kendi harsının ürünüdür.

Derginin on beşinci sayısında tekrar bu konuya değinen Yakup Kadri, halk edebiyatının sanatçılar için geniş bir ilham kaynağı olacağı fikrindedir.⁹³¹ Yazar, sosyal ve hukukî inkılabın benimsenmesi için, öncelikle "*edebî ve bedî Rönesans*"ın millî çerçeve içinde bu yolla gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade eder.

Fuat Köprülü ise *Hayat* dergisinin 125. sayısında yer alan "Edebiyatımızın Yolu" başlıklı yazısında 15 Nisan 1929 tarihini edebiyatımız için yeni bir merhale kabul eder. Yunus Emre'yi anmak için tüm yurttaki programların yapıldığı bu tarih, Fuat Köprülü için Türk gençliğinin kendi ana diline, millî edebiyatına gösterdiği teveccühün bir sonucudur. Halk zevkından ilham alarak halkın öz diliyle yazılan Yunus Emre ilâhilerini millî edebiyat cereyanının ve edebiyatta halkçılığın en büyük göstergesi sayar. Yaklaşık on yıl önce *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* kitabının büyük bir kısmını Yunus Emre'ye tahsis ederek ona "*büyük millî şair*" ünvanını verdiği için edebiyatçı arkadaşlarından tepki aldığını ifade eden Fuat Köprülü, zamanın kendisini haklı çıkardığını düşünür.⁹³²

Halk dergisinin yirmi yedinci sayısında F.V. halk bilgisi kavramından ve Ankara'da yeni kurulan Halk Bilgisi Derneği'nin çalışmalarından bahseder.⁹³³ Aynı yazarın "Dertli

⁹³⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Hars ve Mefkûre Edebiyatı", *Türk Yurdu*, C. II, nu. 7, Nisan 1341/1925, s.13.

⁹³¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Türk Halk Edebiyatı", *Türk Yurdu*, C. III, nu. 15, Kanunisanı 1925, s.245-251.

⁹³² Fuat Köprülü, "Edebiyatımızın Yolu", *Hayat*, Cilt 5, sayı 125, 18 Nisan 1929, s. 1.

⁹³³ F.V. "Halk Bilgisi", *Halk*, Yıl I, Sayı 27, 12 Ağustos 1929, s. 3/227.

Anadolu”⁹³⁴ yazısında ise Osmanlı’nın Anadolu halkına önem vermediği, iç ayaklanmaların çok kanlı bastırıldığı, “kaypak” ve hilekâr” Osmanlılar yüzünden Avşar aşiretinin göç etmek zorunda kaldığı, Dadaloğlu’nun şiirlerinden örnekler verilerek açıklanır. Bu şiirlerin Halk Bilgisi Derneği’nin çıkarttığı bir kitaptan aldığını belirtilerek konu, dernek çalışmalarına getirilir.

Ahmet Muhip Dıranas da bir yazısında, Burhan Ümit’in topladığı *Yunus Emre Divanı*’ndan övgüyle bahseder. Burhan Ümit’in kitabın girişinde yazdığı “*Yunus Emre’yi keşfetmezden evvel Türk edebiyatından bunalıyordum.*” sözlerine dikkat çekmekle birlikte Divan şairleri hakkında “*alçak, riyakâr, namussuz*” değerlendirmesini yapmasını lüzumsuz bulur.⁹³⁵

Ahmet Kutsi Tecer’in gelmesiyle birlikte *Ülkü* dergisinde de edebiyat ve folklor çalışmalarına ağırlık verilir. Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlu, Kul Himmet hakkında yapılan incelemeler derginin sayfaları arasında yer alır. Âşık Veysel’in tanıtılması *Ülkü*’nün Türk Edebiyatı’na en büyük katkısı olarak değerlendirilmektedir.⁹³⁶

2.2.5.3. Divan Edebiyatı

Dönem sanatçıları içerisinde Divan edebiyatı hakkında olumsuz yargılara sahip olanlar varken, Divan edebiyatını, Türk edebiyatının edebî birikimi içerisinde görüp değerlendirenler de mevcuttur. Çıkış yazısından Kemalist bir çizgide ilerleyeceğini anladığımız *Gençlik* dergisi ilk sayısında Selahattin Nüzhet’in “Divan Edebiyatı ve Mazmunları” başlıklı yazısına yer verir. Divan Edebiyatı’nın uzun yıllara dayanan bir gelişim seyri gösterdiğini ifade eden yazar, başlangıçta bu şiir tarzını Acem edebiyatından aldığımızı, fakat bazı şekillerle birçok mazmun ekleyerek kendimize mal ettiğimizi belirtilir. Bunu anlamak için de Divan şiirinin yüzyıllara göre incelenmesi ve elde edilecek neticenin Acem Edebiyatı’yla mukayese edilmesini zarurî görür. Sadettin Nüzhet, “*Divan edebiyatını teşkil eden muazzam külliyat(ın) indî hükümlerle kıymetsiz addolunacak ve üç beş mazmundan ibaret denilecek kadar basit bir mahsul*” olmadığını, onu hakkıyla anlamak için Arapça ve Acemce bilmenin kâfi gelmeyeceği de belirtir. Nailî-i Kadîm, Şeyhülislam Yahya, Hersekli Arif Hikmet, Fuzuli, Hayali, Ahi, Haleti,

⁹³⁴ F.V. “Dertli Anadolu”, *Halk*, Yıl I, Sayı 32, 16 Eylül 1929, s. 3/267.

⁹³⁵ Ahmet Muhip, “Yunus Emre Divanı Hakkında”, *Varlık*, s.75-76.

⁹³⁶ Bhanur Garan Gökşen, Erol Gökşen, *Kültürel Mirasın İzinde Ankara*, 205.

Nedim, Nevruz, Yenişehirli Avni, Nefi, Ragıp Paşa, Nesimî gibi Divan şairlerinden örnekler veren yazar sözlerini “*Acem mukallidi olmalarına ve hayat ile rabitalarını kesmelerine rağmen yine onları hürmetle yâd etmek vazifemizdir*” diyerek bitirir.⁹³⁷ Ahmet Muhip Dıranas da benzer bir bakış açısıyla, Burhan Ümit’in *Yunus Emre Divanı* adlı eserini ele aldığı yazısında, müellifin Divan şairleri hakkında yaptığı “*alçak, riyakâr, namussuz*” değerlendirmesini yanlış bulur.⁹³⁸

Sayfalarında edebî mülakatlara da yer vereceklerini söyleyen *Hep Gençlik* dergisinin idare heyeti ilk röportajını Nurullah Ataç ile Gazi Terbiye Enstitüsü’nde gerçekleştirir. Bu röportajda Divan edebiyatı hakkındaki fikirlerini de dile getiren Ataç, Divan şiirini beğenmekle birlikte devrini tamamladığını, eskisi kadar okutulmaması gerektiğini düşünmekle birlikte, edebiyat eğitiminde Divan şiirine yer vermeyi tehlikeli bulur:

“*Baki’nin, Nedim’in şiirleri güzel, fakat Şark-Müslüman medeniyetinin istediği güzellikte... Onları okurken bizde eskiye doğru uyanması tabiidir. Çünkü o günlere biz de yakınız; Nedim’i okurken başıma kavuk, sırtıma samur kürk giymek ihtiyacını duyuyorum. Bunun içindir ki onları gençlere okutup bu ihtiyaçları canlandırmamalıyız. Biz garp medeniyetine girdik; o halde içimiz ne kadar çekerse çeksin gözlerimizi çevirip ayrıldığımız kıyıya bakmamalıyız, onun da güzellikleri vardır ve bunun için tehlikelidir.*”⁹³⁹

Kâzım Nâmi de, Atatürk devri Türk edebiyatında Divan edebiyatının yeri olmadığını düşünenler arasındadır. Yazar, Halit Fahri’nin *Nedim* adlı tiyatrosundan hareketle, Divan Edebiyatı’nın mey mahbup edebiyatı olduğunu, bu açıdan liselerde okutulmaması gerektiğini savunur. Divan Edebiyatı’nı gayr-i samimi, uydurma ve dar bir edebiyat olarak nitelendiren yazar, Halit Fahri’nin bu isimde bir tiyatro yazmasını da eleştirir.⁹⁴⁰

⁹³⁷ Selahattin Nüzhet, “Divan Edebiyatı ve Mazmunları”, *Gençlik*, Nisan 1927, cilt 1, numara 1, s. 6-9.

⁹³⁸ Ahmet Muhip, “Yunus Emre Divanı Hakkında”, *Varlık*, s.75-76.

⁹³⁹ (...), “Mülakatlarımız: I Nurullah Ata Bey’le”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mart 1930, S.1, s. 10.

⁹⁴⁰ Kâzım Nâmi, “Halit Fahri’ye Diyeceklerim”, *Varlık*, S. 5, s. 3.

2.2.5.4. Edebi Münakaşalar

Ankara basımına edebî münakaşalar da yansımıştır. *Hayat* dergisinin ele aldığı bir münakaşa edebiyat açısından kıymet taşımamakla birlikte muhatapları edebiyatçıdır. İsmi verilmeyen iki muharrir arasında geçen münakaşanın konusu, memlekete şair mi yoksa iş adamı mı lazım olduğudur. *Hayat* dergisi bu münakaşaya, her ikisinin de memleket için faydalı olacağı yönünde görüş bildirir. Haberin asıl önem arz eden kısmı, *Hayat* dergisinin ne kadar Ankaralı olduğunu gösteren şu ifadelerdir:

“Ankaramızın iki güzide muharriri arasında bir münakaşa: bizim memlekete şair mi lazım, iş adamı mı? İki muharririn de haklı olduğu cihetler var. Bize bugün her şeyden ziyade şair ruhlu adamlar lazımdır diyen muharrire göre ‘şiirsiz hiçbir şey olmaz, fabrika bile açılmaz, çünkü iş başına şarkısız gidecek amelenin şevki çabuk kırılır.’ İş ihtiyacını müdafaa eden muharrir de ‘bize hakikatleri olduğu gibi görececek ve heyecana düşmeden hayalata kapılmadan ona göre hareket edecek bir nesil lazımdır.’ diyor. İş adamı, şiir adamı; fiil adamı, hayal adamı; nazariye adamı, ameliye adamı şeklinde münakaşalar zaman zaman matbuatımıza aksediyor. Her iki tarafın birbirine yaklaştığı ve uzaklaştığı cihetleri var. Şiirin de işin de cemiyette yeri var.”⁹⁴¹

Hep Gençlik dergisi de ikinci sayıdan itibaren edebiyat dünyasının önemli isimlerini eleştiren yazılara yer verir. Nisan 1930 tarihli ikinci sayının ilk yazısını yazan Samet Ağaoğlu, “Kendini Peygamber Zanneden Adam” başlıklı bir yazı kaleme alır.⁹⁴² Ağaoğlu yazısında, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Erenlerin Bağından*, *Nur Baba* ve *Sodom ve Gomore* adlı eserlerini eleştirir. İstanbul’u her türlü ahlaksızlığın yaşandığı bir şehir olarak göstermesini, şehri tahkir etmek olarak algılayan Ağaoğlu, Karaosmanoğlu’nun kendisini peygamber zannettiği hükmüne varır. Karaosmanoğlu bu yazının cevabını hemen verir.⁹⁴³ Kendisini peygamber zannetmeyip peygamber zannedildiğini vurgulayan Yakup Kadri, romanlarına konu olan İstanbul’un bugünkü

⁹⁴¹ “Şiir Adamı İş Adamı”, Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 112, s. 160.

⁹⁴² (...), “Kendini Peygamber Zanneden Adam”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Nisan 1930, S.2, s. 1-3.

⁹⁴³ Yakup Kadri, “Hep Gençlik Mecmuası Yazı Heyetine”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mayıs 1930, S.3, s. 33-34.

İstanbul olmadığını da ekler. Yakup Kadri cevabında kendi ruh yapısını hazin ve düşündürücü bir üslupla anlatır. Müşfik bir edayla kaleme aldığı yazı muhatabına ulaşmakta gecikmez. Yakup Kadri'nin yazısı, hemen altında Samet Ağaoğlu'nun kaleme aldığı bir çeşit özür dileme yazısı ile beraber çıkar.⁹⁴⁴

Taraflar arasında kırgınlığa sebep olmamasına rağmen Yakup Kadri ile *Hep Gençlik* yazı heyeti arasındaki olaya Faruk Nafiz de karışır. “Değersiz İşler” başlıklı bir fıkra yazan Faruk Nafiz, gençlerin şöhret isimleri değersiz kılarak, kendilerine değer katmak amacıyla olduklarını belirtir. *Hep Gençlik* dergisi ise, Faruk Nafiz'in yazıyı okumadan bu değerlendirmeyi yapmış olmasının kuvvetle muhtemel olduğu üzerinde durur:

“Çünkü okusaydı, böyle kalemini tehditler ve hakaretlerle kullanmaz ve yazdığımızın tamamen aksini iddia etmezdi. Yakup Kadri'nin sesini, biz muazzam çınarlar gibi köklerini asırlara ve kıtalara salmış, milyonlar insanı, sıtmalı seslerle, çileden çıkaran dinlerin müessislerine benzettik. Bunu yıkmak istemek?”⁹⁴⁵

İstanbul'da çıkan *Resimli Ay* dergisinin başlattığı “Putları Yıkıyoruz” kampanyası Ankara'da basınında yankı bulur. *Resimli Ay*'ın 1929 yılı Haziran sayısında o dönem Ankara'da milletvekili olan Abdülhak Hamit ve Mehmet Emin ağırlıkta olmak üzere, sonradan Hamdullah Suphi ve Yakup Kadri'yi de içine alan bu kampanya görünüşte Türk edebiyatının estetik kriterlerini tartışmaya açan bir zemin üzerindedir. İki sayı süren kampanyada ilk olarak Abdülhak Hamit'e yönelik düşünceler yer alır. Yazıda, Hamit'in eleştirilemezlik ve dokunulmazlık zırhına sahip olduğu provokatif bir karşı çıkışla ifade edildikten sonra, dahillik sıfatının da tartışmaya açılması gerekliliği üzerinde durulur.⁹⁴⁶

Putları Yıkıyoruz kampanyasının ikinci ayağında Mehmet Emin Yurdakul'un millîlik vasfı tartışmaya açılır. *Resimli Ay*, Yurdakul'un eserlerinde kullandığı dilin millî olmadığını yanında, şairin emperyalizme ve feodaliteye karşı bir tavır sergilemediği üzerinde durur. Yazıda Tefik Fikret, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi isimlerle

⁹⁴⁴ Başlıksız, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mayıs 1930, S.2, s. 34.

⁹⁴⁵ (...), “Değersiz İşler”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mayıs 1930, S.3, s. 35.

⁹⁴⁶ Özgür Sevgi Göral, “Patlamaya Hazır Bir ‘Şimdi’: Putları Yıkıyoruz”, *Toplum ve Bilim*, Güz 2002, s. 201.

karşılaştırılan Yurdakul'un sanatının kifayetsizliğine ve milletin sesi olamadığına hükmedilir.

Putları kırıyoruz kampanyasına maruz kalan millî şairi Ankara basını destekler. Yurdakul için söylenenleri hürmetsizlik olarak değerlendiren Behçet Kemal, düşüncelerini bir şiirle dile getirir. *Hep Gençlik* dergisinin ikinci sayısında yer alan "İrkımın Şairine" başlıklı şiirinde, Mehmet Emin Yurdakul'un millîlik vasfı ön plana çıkarılmakla kalmaz kutsiyet atfedilerek "*milliyet peygamberi*" olarak vasıflandırılır⁹⁴⁷:

*"Eseri az" diyenler, şaşsın bizi görsün de
Biz ki birer kılıncız dövülmüşüz örsünde
Seni "put" diye kırmak isteyen ellere bak
Ebuleheb'in eli halinde kuru, çolak
Zira -ismin de aynı- peygambersin bu ele:
Ey çölde kalan kalbin su gösteren rehberi,
Milliyet peygamberi! Milliyet peygamberi!*

Behçet Kemal şiirini Yurdakul'un büyüklüğünü belirterek bitirir. Son mısradaki ise o dönemde Ankara'da bulunan üç şairin adı geçer:

*Kapansın kulağımız hiçbir şey anlamadan,
Biz, artık, dinlemeyiz ne serçe ne de papağan!
Sokmasınlar o yapma bahçeye kartalları:
Kırarlar bir vuruşta o çelimsiz dalları...
Nefesleri kasırga o kâğıttan güllere
Bize seller lazımken şırıldamasın dere...
Ne varsa nabzımızda senin, hayat namına...
Hamit, Faruk, sen varsın edebiyat namına...*

Varlık dergisinde Yunus Nadi'nin kaleme aldığı "Eski Bir Münakaşa Münasebetiyle" başlıklı yazıda, Ahmet Haşim'le Peyami Safa arasındaki bir

⁹⁴⁷ Behçet Kemal, "İrkımın Şairine", *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Nisan 1930, S.2, s. 21.

münakaşanın yalnız sanatçıları değil okurları da üzdüğünü belirtilir. Ahmet Haşim'in ölümünün ardından Peyami Safa'nın hatasını telafi ettiğini, fakat aynı "*kin ve garez*" duygularıyla bu sefer Yakup Kadri'ye yöneldiğini söyleyen Yunus Nadi, yazısını "*Peyami'yi, belki unutmuş olduğu bu eski suçunu tamire davet ederken, ihtida ettiğine kanaat getirdiğimiz kalbinin bu daveti memnuniyetle karşılayacağını umuyoruz.*" temennisiyle bitirir. Bu ikaz bir tartışmanın daha başlangıcı olur. Peyami Safa, "Bir Dedikodu..." başlıklı yazısında yayın hayatına yeni başlayan *Varlık* dergisinin, ismini duyurmak için kendisine atıfta bulduklarını söyler. İkinci sayıda Yaşar Nabi, Peyami Safa'ya cevaben yazdığı yazıda, *Varlık* dergisinin ve sahibi olarak kendisinin böyle bir hataya düşmeyecek kadar seciyeli olduğunu ifade eder.⁹⁴⁸

Marmara dergisinin dördüncü sayısında Munis Faik Ozansoy'un kalemine aldığı "Yine Tenkit" başlıklı yazı, Ankara'da yayın çıkaran iki edebiyatçının arasında geçen münakaşayı ele alır. Necip Fazıl Kısakürek'e ateş püsküren yazının konusu Necip Fazıl'ın *Marmara* dergisi hakkında söyledikleridir. O dönemde kendisi de Ankara'da *Ağaç* dergisini çıkaran Necip Fazıl, aruzla şiir yazan şairleri eleştirir. Buna çok sinirlenen Munis Faik ise aruzun birer kalıptan ibaret olduğunu ama Necip Fazıl'ın "*hecelemeye, kekelemeğe*" alışkın olduğu için buna tahammül edemediğini ifade eder. Konu dergi meselesine geldiğinde ise "*Zaten o, kendi mecmuası varken, başkalarının mecmua çıkarmalarına da tahammül edemiyor... Öyle ya: Necip Fazıl mecmua çıkarırken, Hüseyin Cahit ve Faik Ali nasıl mecmua çıkarmaya cesaret edebilirler?*" sözleriyle Necip Fazıl'ı eleştirir.⁹⁴⁹

Edebî eleştirinin ne olduğu veya ne olması gerektiği Yaşar Nabi ile Nurullah Ataç arasında tartışılan bir husustur. Birbirlerine basın yoluyla cevap veren bu iki sanatçının yazıları bir süre sonra münakaşaya dönüşür. *Kalem* dergisinin üçüncü sayısında, Yaşar Nabi ile Nurullah Ataç arasında gerçekleşen bu tenkit konulu münakaşa başlangıcından itibaren ele alınır.⁹⁵⁰ Yazıda, ilk olarak 31 Mart 1938'de Yaşar Nabi'nin Ulus gazetesinde çıkan "Münekkitsizlik" yazısından bahsedilir. Yaşar Nabi yazısında, sanat hayatımızın münekkitten mahrum olduğundan, sanat eserlerinin dostluk veya menfaat gibi sebepler

⁹⁴⁸ Yaşar Nabi, "Bir Telakki Farkı", *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 18.

⁹⁴⁹ M. F. Ozansoy, "Yine Tenkit", *Marmara*, Yıl: 1, Sayı 4, Ağustos 1936, s. 111.

⁹⁵⁰ "Tenkide Dair Münakaşalar", *Kalem*, Aylık Sanat ve Edebiyat Mecmuası, 15 Mayıs 1938, Sayı 3, s. 126.

yoksa alakasızlıkla karşılandığından, Nurullah Ataç'ın da “göz gezdirmek kolay olan” şiirler üzerinde durduğundan bahseder.

Nurullah Ataç, Yaşar Nabi'ye cevaben yazdığı ve *Haber* gazetesinin 5 Nisan 1938'de tarihinde yayımlanan “Tenkit Meselesi” başlıklı yazısında, Yaşar Nabi'nin bizde tenkit olmadığı sözüne hak verir. Fakat şöyle bir istihzada bulunur: “Gerçi tenkitle; şair, romancı ve bütün edebiyat sanatı adamlarımız az çok uğraşiyor. Fakat Yaşar Nabi'nin anladığı manada münekkidimiz yoktur.” Yazısına münekkidin lüzumsuz ve zararlı olabileceği, okuru eserden uzaklaştırabileceği gibi sakıncaları sıralayarak devam eder.

Yaşar Nabi de 7 Nisan 1938 tarihli *Ulus* gazetesinde Nurullah Ataç'a bir cevap yazar. “Gene Tenkide Dair” başlıklı yazıda Yaşar Nabi, kuvvetli bir münekkidin kuvvetli bir romancı veya şair kadar gerekli olduğunu ifade eder. Ona göre edebiyatın kapısından içeri sokulmayacak eserler edebî birer şahsiyetmiş gibi sunulmaktadır. Tenkidin amacı edebiyat tarlasını “*tufeylî nebatlardan*” temizlemek olmalıdır.

2.2.5.5. Edebiyat Eleştirileri

Görüş dergisinde “Mecmualar” başlığı altında çeşitli dergilere yer verilir. Tanıtılan dergilerin ilki *Hep Gençlik* dergisidir. Ankara'da ayda bir çıkan dergi, içerik bakımından değerlendirilir. Genç bir yazar kadrosu olmasına rağmen kendinden öncekilere oldukça hürmetkâr oldukları vurgulanan derginin şiir türüne ağırlık verdiği söylenir. Hamit Macit ve Ahmet Muhip yeni yetişen şairler olarak şiirlerinin güzelliğinden bahsedilir. Nurullah Ata Bey'in bir mülakatında Faruk Nafiz hakkında söylediği sözlerin edebiyat çevrelerince tartışılacağını düşündüklerini ifade ederler. O zamana kadar üç sayı çıkmış olan *Hep Gençlik* dergisinin Nisan sayısında, Muhsin Ertuğrul ile yaptığı bir mülakat da *Görüş* dergisinde ele alınır.⁹⁵¹

Nahit Sırrı da 1930 yılında *Türk Yurdu* dergisinde “Kitaplar ve Mecmualar” köşesinde dergi tanıtımı yapar. Yazılarında Ankara'da çıkan gazete ve dergilere de yer

⁹⁵¹ “Mecmualar-Ankara'da”, *Görüş*, Ağustos 1930, cilt 1, sayı 1, s. 62-64.

verir. *Hayat*⁹⁵², *Ayın Tarihi*⁹⁵³, *Gürbüz Türk Çocuğu*⁹⁵⁴, *Görüş*⁹⁵⁵, *Hâkimiyet-i Milliye*'yi⁹⁵⁶ ele alır. Yazılarında bazen dergide çıkan bir yazıyı, bazen derginin sanat çizgisini ele alır. *Ayın Tarihi* dergisini oldukça beğenir, *Görüş* dergisini şeklen *Mercure d France*'e benzeter. Bu dergide yer alan bir-iki makaleyi Edebiyat-ı Cedîdecilerin makalelerine benzeter fakat âlim görünme arzusu taşıdıklarını söyler. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şiir hakkındaki ve Paul Valery'ye ait makalesini bu bakış açısıyla eleştirir. Cevat Memduh imzalı bir makalede Cosima Wagner'e yer verildiği ve bu yazının Cosima hakkındaki tek yazı olduğunu belirtir.

Sesimiz dergisinin sekizinci sayısında ise teorik bir konu ele alınır ve sanatın gayesinin ne olduğu sorusu, Ankara'nın çeşitli okullarında görev yapan öğretmenlere sorularak bir anket yapılır. Cevapların çoğunluğu, sanatın cemiyete faydalı olması gerektiği yönündedir. Erkek Lisesi edebiyat öğretmeni Halil Vedat Fıratlı⁹⁵⁷, Kız Lisesi edebiyat öğretmeni Ahmet Hamdi Tanpınar ve Erkek Lisesi Türkçe öğretmeni İhsan Mahvi, sanatın gayesinin güzellik olduğu hususunda hemfikirdir.⁹⁵⁸

Yine *Sesimiz* dergisinin on ikinci sayısında Ahmet Haşim'in ölümü üzerine, Melih Cevdet'in şair hakkında kaleme aldığı bir tenkit yazısı mevcuttur.⁹⁵⁹ Ahmet Haşim'in

⁹⁵² Nahit Sırrı Örik, "Kitaplar ve Mecmualar Arasında- Hayat", *Türk Yurdu*, c. 5-25, nu. 31-225, Temmuz 1930, s. 50.

⁹⁵³ Nahit Sırrı Örik, "Kitaplar ve Mecmualar Arasında- Ayın Tarihi", *Türk Yurdu*, c. 5-25, nu. 31-225, Temmuz 1930, s. 50.

⁹⁵⁴ Nahit Sırrı Örik, "Kitaplar ve Mecmualar Arasında- Gürbüz Türk Çocuğu", *Türk Yurdu*, c. 5-25, nu. 32-226, Ağustos 1930, s. 47.

⁹⁵⁵ Nahit Sırrı Örik, "Kitaplar ve Mecmualar Arasında- Görüş", *Türk Yurdu*, c. 5-25, nu. 32-226, Ağustos 1930, s. 46-47.

⁹⁵⁶ Nahit Sırrı Örik, "Kitaplar ve Mecmualar Arasında- Yevmî Gazetelerde", *Türk Yurdu*, c. 5-25, nu. 32-226, Ağustos 1930, s. 45-46.

⁹⁵⁷ Bir başka ankette Halil Vedat Fıratlı'nın eşi Kız Lisesi öğretmenlerinden Nahit Fıratlı'nın da fikirlerine başvurulur. ("Anket", *Sesimiz*, Yıl 3, Birinci Kanun 1932, S. 10, s. 14.) Halil Vedat Bey ve Nahit Hanım Ankara'da, edebiyata meraklı gençlerin etrafında toplandığı bir çifttir. Çiftin evi Edebiyat Mekânları başlığı altında ele alınmıştır.

⁹⁵⁸ Erkek Lisesi müdür vekili ve başmuavin Samih Nafiz, sanatın cemiyetin heyecanını aksettirmesi gerektiğini; Kız Lisesi Felsefe öğretmeni Osman Bey, sanatın gayesinin bizzat hayatın kendisi olması gerektiğini; İsmet Paşa Kız Enstitüsü Tarih ve Sanat Tarihi öğretmeni Server Hanım, bugünkü sanatın gayesinin para kazanmak olduğunu, İsmet Paşa Kız Enstitüsü resim öğretmeni Sabit Bey, sanatın bir millete heyecan, iman, ahlak ve bedî duygular aşılması gerektiğini; İsmet Paşa Kız Enstitüsü edebiyat ve estetik öğretmeni Münir Hayri Bey, sanatın insanî ihtiyaçlara cevap vermesi gerektiğini; Kız Orta Mektebi başmuavinini, sanatın para kazanmaktan başka bir amaca hizmet etmesi gerektiğini; Erkek Lisesi resim öğretmeni Şeref Bey, sanatın bir mezuu samimiyetle ifade etmek ve onu hissettirmek olduğunu; Ticaret Lisesi müdürü Şevket Süreyya, sanatın cemiyetin münasebetlerini aksettirmesi gerektiğini; Erkek Lisesi kimya öğretmeni Ragıp Bey, sanatın gayesinin heyecanlarla taliye doğru koşmak olduğunu ifade eder. (...), "Anket", *Sesimiz*, Mart 1932, S. 8, s. 15-16 ve 22.

⁹⁵⁹ Melih Cevdet, "Ahmet Haşim", *Sesimiz*, Yıl 3, Mart 1934, S. 12, s. 2-3.

şiiirlerini beğenen Melih Cevdet, onu halis şiiirin edebiyatımızdaki yegâne temsilcisi kabul eder. Fecr-i Ati'yi, Parnas mukallidi olarak nitelendirdiği Servet-i Fünûn'a göre daha zengin ve orijinal bulur. Fecr-i Ati'ye bu kuvveti veren isim ise Ahmet Haşim'dir.

1930 yılınca çıkmaya başlayan ve sayfalarında edebî mülakatlara da yer vereceklerini söyleyen *Hep Gençlik* dergisi ilk röportajını Nurullah Ataç ile Gazi Terbiye Enstitüsü'nde gerçekleştirir.⁹⁶⁰ Şiiir türü hakkındaki düşüncelerini dile getiren Nurullah Ataç, şiiiri “şairin getirdiği eda” olarak tarif eder. Bu açıdan bakınca Necip Fazıl'ı şiiire yeni bir ton getirdiği için şair kabul ederken, Faruk Nafiz'i şairden saymaz. Sanatın sanat dışında bir gayeye alet edilmesini gülünç bulur.

Nurullah Ataç, şiiirde Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Necip Fazıl, -kısmen- Nazım Hikmet, nesirde Ahmet Haşim, Yakup Kadri ve Falih Rıfkı'ı beğendiğini ifade eder. Mülakatın devamında ise, Yahya Kemal'in Faruk Nafiz hakkındaki şu beyitine değinir:

Bir lübbüdür cihanda elezzi lezaizin

Her mısraı güzidesi Faruk Nafiz'in...

Beyitin verdiği hükmü doğru bulmakla birlikte Faruk Nafiz'in dünyanın en leziz şeyi sayılacak mısraları henüz yazmadığını söyler. Mısraın sahibi olan Yahya Kemal'i ise “molla edinmek gibi bir zaaf” içerisinde görür.

Dergi ikinci sayının mülakatını ise, o ay Ankara'ya gelen Ertuğrul Muhsin ile gerçekleştirir.⁹⁶¹ Türk Ocağı tiyatro salonunun makyaj odasında gerçekleşen mülakata Neyyire Neyir Hanım da eşlik eder. Muhsin Ertuğrul, mülâkatta halkın adapte eserlere daha fazla teveccüh gösterdiğini, Hamlet'in Ankara'da beğenilmediğini söyler. Ankaralıların “*Danimarka prensinden bana ne?*” demeleri aslında, oyunda kendilerini göremediklerinden bir yakınmadır. Kendisinden İstanbul ve Ankara'da tiyatroya gösterilen rağbeti mukayese etmesi istenen Muhsin Ertuğrul şu cevabı verir:

“İmkânı yok. Vakıa Ankara'da çok tehacüm vaki oldu. Fakat buraya nihayet sekiz on temsil vermek üzere geldik. Hâlbuki İstanbul'da altı ay mütemadiyen oynarız ve rağbet görürüz. Müteaddit kereler oynadığımız eserler vardır. Üst üste en fazla Hamlet'i 10-15 defa oynadık. Üst üste olmak üzere 'Aynaroz Kadısı'nı belki yirmi beş kere temsil ettik.”

⁹⁶⁰ (...), “Mülâkatlarımız: I Nurullah Ata Bey'le”, *Hep Gençlik*, Mart 1930, S.1, s. 10-13.

⁹⁶¹ (...), “Mülâkatlarımız: II Ertuğrul Muhsin Bey'le”, *Hep Gençlik*, Ankara Nisan 1930, S.2, s. 26-27.

Türk tiyatrosunun geleceğinden ümitli olduğunu ifade eden Muhsin Ertuğrul, o yıl “Tersine Akan Nehir” adlı tiyatrosunu sergiledikleri Cevdet Kudret’in bu konuda başarılı olduğunu belirterek mülâkatı sonlandırır.

Üçüncü sayının mülâkatı Faruk Nafiz ile gerçekleştirilir. Mülâkatın altında Hamit Macit’in imzası olmakla birlikte Ahmet Muhip de orada bulunanlar arasındadır. Sanatın tanımı ile başlayan sohbet, başlangıcından sonuna kadar sanat minvalinde geçer. Sanatı “*dimagdan kalbe, vücuttan ruha, dıştan içe sirayet eden bir ürperiş...*” olarak tanımlayan Faruk Nafiz, haricî âlemi sanatın ortaya çıkışında en önemli etken olarak görür. Sanatçının niçin eser verdiğinin ortaya çıkarılması sanatın gayesini anlamak açısından önemlidir. Faruk Nafiz’e göre sanatçıyı sanat yapmaya sevk eden ihtiyaç, duygu ve düşüncelerini etrafına aktarmak arzusudur. Eserle karşılaşan insanlar da onda kendilerini veya temas ettikleri muhiti yahut o muhitin tesirlerini görmek isterler. Faruk Nafiz’e göre yabancı bir adamın şahsî ve husûsî düşünceleri bizi alakadar etmeyeceği gibi, hayatı kendi dertlerinden ibaret sanan bir sanatçı da aynı seviyede kalacaktır. Böylece Faruk Nafiz, sanatçı “*cemiyetin ifadesi olmalıdır.*” diyerek hükmünü verir.⁹⁶² Ona göre:

“Kalemini hayra vakfetsen sanatkar muzır bir mahlûktur, sanatı yalnız kendi zevkine münhasır telakki eden kimse bir hodbin gibi sevilmez ve sanatta faydalı olmayı kabul etmeyen insan da cemiyete fenalığı dokunan bir şerir gibi iyi gözle görülmezler. Ben kendi hesabıma, sanatkarı ancak bu zaviyeden rüyet ederim.”

Faruk Nafiz, evvelki sayıda yer alan Nurullah Ataç mülâkatını okumuş olacak ki, tenkitçilere karşı gardını almış durumdadır. “*Bizde sanatın baş kısmı şiir, ayak tarafı tenkittir.*” sözleri edebî türleri tasnif etmekten çok, tenkidçiyi tahkir etmek için söylenmiş gibidir. Devamında bizdeki tenkitçilerin, edebiyatın hiçbir şubesinde muvaffak olamadıkları için tenkitçi olduklarını söylemesi, onları eserden beslenen tahtakurusuna benzetmesi de olumsuz tavrın devamıdır.

Gürbüz Türk Çocuğu, her ne kadar bir çocuk dergisi olsa da edebiyat açısından önemli olaylara da yer verilir. Derginin yetmiş bir ve yetmiş ikinci sayılarında Ahmet Rasim’in ölümü üzerine yazılmış yazılar vardır. Bu yazılardan ilkinin Falih Rıfkı kaleme

⁹⁶² (...), “Mülâkatlarımız: III Faruk Nafiz Bey’le”, *Hep Gençlik*, Mayıs 1930, S.3, s. 44-46.

alır. Falih Rıfki, Ahmet Rasim'in gazeteci yönü üzerinde dururken Türkiye Cumhuriyeti'nin yazarın hayatındaki yerini şöyle ifade eder:

*“Ahmet Rasim'den neden mücahit olmadığı sorulamaz. Fakat o, herhangi bir baskı altında, bulabildiği en ufak hürriyetten sevdiği halk ve sevdiği fikir için istifade etmiştir. Cumhuriyet imdadına yetişmeseydi, belki mükâfatı açlıktan ölmek olacaktı. Fakat niçin cumhuriyet imdadına yetişmeseydi, diyorum. Bu memleketin kendine hizmet edenleri koruyacak temiz fazilet unsurlarından hiçbir zaman mahrum kalacağı yoktur.”*⁹⁶³

Falih Rıfki, Ahmet Rasim'den yola çıkarak Türkiye Cumhuriyeti'nin sanatçıyı koruyan-kollayan tavrını vurgulamak ihtiyacı hisseder.

Ahmet Rasim'in ölümü üzerine yapılan çalışmalar dergideki bir yazıyla kalmaz. Himaye-i Etfal Cemiyeti Umûmî Merkezi, Eylül ayında Ahmet Rasim için bir gece tertip eder. Hem Himaye-i Etfal Cemiyeti için çalışmış bir adama karşı minnet duygularını arz etmek hem de yeni nesle onun gibi çalışmanın gururunu hissettirmek maksadıyla böyle bir gece düzenlenir. Gecede ele alınan konular ve yapılan konuşmalar da dergide imzasız olarak verilir.⁹⁶⁴ Ahmet Rasim'in milletine bağlı ve çalışkan bir sanatçı olmasında onun çocukluk ve okul hayatının tesirine dikkat çekilir. Kendisi de Darüşşafaka'da okumuş ve yetişmiş biri olan Ahmert Rasim için biri kendi neslinden (Nalbant oğlu Hıfzı Bey), diğeri genç nesilden (Hakkı Naşit) olmak üzere iki gazeteci konuşma yapar. Hıfzı Bey hatıralarından yola çıkarak Ahmet Rasim'in İstanbul'daki çalışma hayatını, Hakkı Naşit ise gazeteciliğini ele alır.

2.2.5.6. Ankara Basımında Öne Çıkarılan Sanatçılar-Eserler

Dönem basımında Ankara'da çıkan dergilerde bazı sanatçıların ve eserlerin ön plana çıkarıldığı gözlenmektedir. Bu başlık altında dikkat çeken isimler Faruk Nafiz ve Reşat Nuri'dir.

⁹⁶³ Falih Rıfki, “Ahmet Rasim”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Eylül 1932, S. 71, s. 3-4.

⁹⁶⁴ “Himaye-i Etfal'in Bir Ayında İki Gün -I- Ahmet Rasim Gecesi”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Birinciteşrin 1932, S. 72, s. 14-24.

Hayat dergisinin 108. sayısında, Faruk Nafiz'in yine aynı derginin ilk sayılarında çıkan "Çankaya"⁹⁶⁵ "Sefillerin Ölümü"⁹⁶⁶, "Sanat"⁹⁶⁷, "Ali"⁹⁶⁸, "Serenat"⁹⁶⁹, "Dün Bir Kadın Ağladı"⁹⁷⁰, "Dağınık Satırlar"⁹⁷¹ "Çoban Çeşmesi"⁹⁷², "Bahar Türküsü"⁹⁷³, "Yolcu İle Arabacı"⁹⁷⁴ "Son Vapur Yolcuları"⁹⁷⁵, "Yanarım"⁹⁷⁶, "Memleket Türküleri"⁹⁷⁷, "Benimle Yürü Yine"⁹⁷⁸ gibi şiirlerinden hareketle sanat yolunda sağlam adımlarla yürüyen bir yetenek olduğu ve memleket meselelerine eğilmesiyle değerinin daha da arttığı vurgulanır. "Canavar" ve "Han Duvarları" şiirleri ile de Faruk Nafiz inkılâp Türkiye'sinin istediği sanatkâr tipini yansıttığı ve bundan sonra da inkılâp edebiyatı adına kendisinden çok şeyler beklendiği ifade edilir.⁹⁷⁹ Vasfî Mahir'in kaleme aldığı bir başka yazıda Faruk Nafiz'in uzun zamandır edebiyatımızda beklenen büyük şahsiyet olduğu vurgulanır.⁹⁸⁰ Necip Fazıl "İstasyon"⁹⁸¹ şiirini "*Sanatına inandığım yegâne şair Faruk Nafiz'e*" ithaf eder. Vasfî Mahir de, "Mahpus"⁹⁸² "*Sanatına hayran olduğum Faruk Nafiz'e*" ithaf eder. Dergide Reşat Nuri⁹⁸³ ve Aka Gündüz⁹⁸⁴ de sanatçı yönüyle ele alınan ve övülen bir yazardır.

Kalem dergisi, Ankara bulunan ilk ve ortaokulda öğrenim gören 3188 çocuk üzerinde uygulanan bir ankete yer verir. Ruhیات doktoru Ziya Talat'ın öğrencilerin okuma alışkanlıkları üzerine uyguladığı anketin sonuçlarından biri de, öğrencilerin

⁹⁶⁵ Faruk Nafiz, "Çankaya", *Hayat*, c.1, nr.21, 23 Nisan, 1927, s.8.

⁹⁶⁶ Faruk Nafiz, "Sefillerin Ölümü", *Hayat*, c.1, nr.4, 23 Kanun-i evvel, 1926, s.3.

⁹⁶⁷ Faruk Nafiz, "Sanat", *Hayat*, c.1, nr.5, 30 Kanun-i evvel, 1926, s.8.

⁹⁶⁸ Faruk Nafiz, "Ali", *Hayat*, c.1, nr.11, 10 Şubat, 1927, s.4.

⁹⁶⁹ Faruk Nafiz, "Serenat", *Hayat*, c.1, nr.12, 17 Şubat, 1927, s.10.

⁹⁷⁰ Faruk Nafiz, "Dün Bir Kadın Ağladı", *Hayat*, c.1, nr.12, 17 Şubat, 1927, s.12.

⁹⁷¹ Faruk Nafiz, "Dağınık Satırlar", *Hayat*, c.1, nr.7, 13 Kanun-i san, 1926, s.2.

⁹⁷² Faruk Nafiz, "Çoban Çeşmesi", *Hayat*, c.1, nr.1, 2 Kanun-i evvel, 1926, s.2.

⁹⁷³ Faruk Nafiz, "Bahar Türküsü", *Hayat*, c.1, nr.18, 31 Mart, 1927, s.8.

⁹⁷⁴ Faruk Nafiz, "Yolcu İle Arabacı", *Hayat*, c.1, nr.20, 14 Nisan, 1927, s.14.

⁹⁷⁵ Faruk Nafiz, "Son Vapur Yolcuları", *Hayat*, c.1, nr.2, 9 Kanun-i evvel, 1926, s.3.

⁹⁷⁶ Faruk Nafiz, "Yanarım", *Hayat*, c.1, nr.3, 16 Kanun-i evvel, 1926, s.4.

⁹⁷⁷ Faruk Nafiz, "Ali", *Hayat*, c.2, nr.27, 2 Haziran, 1927, s.8.

⁹⁷⁸ Faruk Nafiz, "Benimle Yürü Yine", *Hayat*, c.2, nr.28, 9 Haziran, 1927, s.13.

⁹⁷⁹ Z., "Faruk Nafiz'in İçtimai Cephesi", *Hayat*, Cilt V, sayı 108, s. 78.

⁹⁸⁰ Vasfî Mahir, "Faruk Nafiz ve Sanatı", *Hayat*, Cilt VI, sayı 134, s. 71.

⁹⁸¹ Necip Fazıl, "İstasyon", *Hayat*, c.4, nr. 94, 13 Eylül, 1928, s.8.

⁹⁸² Vasfî Mahir, "Mahpus", *Hayat*, c.5, nr.118, 28 Şubat, 1929, s.17.

⁹⁸³ Hikmet Şevki, "Reşat Nuri Bey'in Romanları", *Hayat*, Cilt VI, sayı 138, s. 14-16.

⁹⁸⁴ Mustafa Nihat, "Kitaplar Arasında", *Hayat*, c.6 nr. 131, 30 Mayıs 1929, s. 17-18.

çoğunun bülûğ yaşına kadar çocuk mecmualarını, bülüğdan sonra ise *Çalığışu*'nu okuduklarının anlaşılmasıdır.⁹⁸⁵

2.2.5.7. Sanatsal Yazılara Yansıyan Ankara

Ankara, dönem basınında yer alan çeşitli türlerdeki sanatsal yazılara da yansımıştır. *Hep Gençlik* dergisinin ilk sayısında, Ankara'ya geledi uzun zaman olduğu halde Atatürk'ü görme imkânı bulamayan Behçet Kemal'in "Görmeye Gelmişim" şiiri yer alır.⁹⁸⁶ Şiirin bütününe Behçet Kemal'in, Atatürk'ü yakından görmeyi ne kadar çok istediğı duygusu hakimdir:

*İstiyorum ki sana giden yolda ne şosa
Ne ufacık bir geçit, ne açılmış bir iz olsa:
Sade sarp yalçın olsa, sade dimdik bir kaya;
Avuçlarım, dizlerim koyulup kanamaya
Kanımla kayalara destanını yazarak
Bahtım siyah olmadan, göğsüm kızıl, alnım ak,
Parıltılı gözlerim yıldız olacak gibi,
Çıksam sana kalaya çekilen bayrak gibi.*

Atatürk'ü görmeyi hayatının son isteklerinden biri olarak gören şair, bütün benliğı ile bu isteğine odaklanır:

*Dere olsam ardından çağlasam aksam gitsem,
Kartal olsam her gece köşkünü tavaf etsem;
Rüzgâr olsam saçını okşasam bir yar gibi,
Arz olsam kucaklasam seni bu diyar gibi.*

Şair, Ankara'nın Atatürk'ü kucaklayıp bağına bastığını ifade ettikten sonra, kendisinin de Ankara'ya bir idealin peşine düşerek geldiğinden bahseder:

⁹⁸⁵ "Bazı Notlar, Bir Anket", *Kalem*, Aylık Sanat ve Edebiyat Mecmuası, S. 6, 15 Ağustos 1938, Ankara, s. 233.

⁹⁸⁶ Behçet Kemal Çağlar, "Görmeye Gelmişim", *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mart 1930, S.1, s. 2-3.

*Gemiler imdat diye koy araya araya
Ben de öyle kendimi dar attım Ankara'ya,
Koparak bir çığ gibi yurdumun dağından;
Mefkûre içmek için Ankara kaynağından.*

Şiirin sonunda Behçet Kemal, Atatürk'ü ve onun bulunduğu mekânı kutsayan ifadeler kullanır:

*Bilmiyorum: Riya ne? Hulus ne? İhtiram ne?
Doğrudan doğruya ben dönüp senin kâbene,
Huşudan çok mukaddes bir cüretin sahibi;
“Tur” da (Nerdesin?) diye bağırın Musa gibi
-Kulaklarımda bir gün çınlasın sesin diye-
Sana haykırıyorum: Gazi! Nerdesin! diye...*

Halk dergisinin 19 Mayıs 1930 tarihli altmış yedinci sayısında “Halk Şairi” mahlasıyla yazılan “Ankara” başlıklı şiir yer almaktadır.⁹⁸⁷

*Ankara'da geceler gündüzlere katıldı:
Medenî bir beldenin temelleri atıldı!
Güzel apartımanlar, güzel evler çatıldı,
Hiç yoktan, koskocaman, bir şehir yaratıldı!*

*Eskiden geçilmezdi yollar topraktan, taştan,
Her tarafı yapıldı, fakat gül gibi, baştan,
Ayrılmak istemezsin görmüş olsan “Kayaş”tan,
Çünkü yeşil bahçeler, güzel evler çatıldı!*

Ankara'ya girdi azmin çelik ağırları:

⁹⁸⁷ Halk Şairi, “Ankara”, *Halk*, Yıl II, 19 Mayıs 1930, Sayı: 67, s. 3/531.

*Cennete döndürüldü kimsesiz, boş dağları,
Başka âlem oldu “Keçiören” bağları,
Bu uğurda geceler gündüzlere katıldı!*

*Cuma günü gelince herkes “Dikmen” de gezer,
“Yenişehir” uzaktan güzel bir köye benzer,
“Çankaya”yı seyreden başka bir ferahlık sezer,
Ankara’da medenî bir şehir yaratıldı!*

Şiir, kısa bir sürede gelişen ve büyük bir şehir halini alan Ankara’yı ele almaktadır. Gece gündüz çalışarak, Ankara’nın medenî bir merkez yapılmaya çalışıldığı, Keçiören, Dikmen, Çankaya bağlarının insana ferahlık veren, seyre doyulmaz güzelliklere sahip yerler haline geldiği belirtilir.

Sesimiz dergisinin dördüncü sayısında yer alan “Ankara’nın Sesi” başlıklı şiir Fehmi Yılmaz imzasını taşır.⁹⁸⁸ Üç adet dörtlükten oluşan şiir, kadim şehir Ankara’nın kararan ufuklarında teselli bulmaya çalışan gencin duygularını dile getirir.

Her akşam inince sis

Kararan ufuklara

Beni sarar bin bir his

Bir biri ardı sıra

O zaman derim gönül

Ne ümit et ne üzül

Sevin, neşelen ve gül

Demek ki bahtım kara

⁹⁸⁸ Fehmi Yılmaz, “Ankara’nın Sesi”, *Sesimiz*, S. 4, Nisan 1931, s. 15.

Artık sen şimdi dinle

Dinle geliyor dile

Ruha söyler sesiyle

Bu tarihî Ankara

Kemal Ergin'in "Günümüzün Şarkısı" adlı şiiri de benzer ifadelerle Ankara'yı sönmeyen bir güneşe benzetir⁹⁸⁹:

Dün bir devir yarattı İnönü Dumlupınar,

Bu gün Anadolu'ya ışıklar akını var

Elimizde altı ok, ülküye koşuyoruz

Her gün biraz daha dinç, coşuyor coşuyoruz.

Türk ulusu köpüren, coşan, taşan bir sudur,

Başın döner alışık değilse eğer hıza

Rastlarsan kucağından zaer taşan bir kıza

Bil ki Türk devriminin ölmez yavuklusudur.

Ankara bir güneştir, sönmez alevleriyiz.

Atatürk ülkesinde inkılâp devleriyiz.

Tuttuğumuz çığırda and içtik, dipdiriyiz

Dudağımızda yandı günümüzün şarkısı.

Cezmi Tahir'in *Çığır* dergisinde yer alan "Ankara'ya Gelirken" adlı şiiri de, bir tren yolculuğu ile yurdun çeşitli illerinden Ankara'ya gelen dört arkadaşın heyecanını dile getirir.⁹⁹⁰

⁹⁸⁹ Kemal Ergin, "Günümüzün Şarkısı", *Sesimiz*, Yıl 5, Nisan 1935, S. 14, s. 5.

⁹⁹⁰ Cezmi Tahir, "Ankara'ya Gelirken", *Çığır*, Sonkanun 1935, Sayı 25, s. 6.

Marmara dergisinin dördüncü sayısında Şahap Gürsel'in "Ankara Akşamları" adlı şiiri Ankara'yı panoramik bir fotoğraf olarak ele alır. Fotoğrafa yansıyan en önemli özellik, bir çok sanatçıyı kendisine hayran bırakan Ankara'da gün batımı manzarasıdır:

Ankara Akşamları

Kızıl bir taç giyindi Ankara ufukları

Alev bir kanat şimdi çevreledi engini;

Şimdi mesafelerin daralan olukları

Toprağa boşaltıyor güneşin son rengini...

Akşam sabahtan güzel, gurup şafaktan taze,

Zemzem diye içiyor gönlümüz meltemini;

Dağların arkasında gümüştten bir yelpaze

Kurutuyor göklerin, gönüllerin nemini.

Denizlerden uzaksak, diyorum ne zarar var,

Gönül umman değil mi? İşte bu ummanda da,

Dağlar gibi yükselen ve alçalan dalgalar...

Hayal vadilerinde ruh açan bir şırıltı,

Buluttan kayalarda köpük köpük bir ırmak,

Hangimizin elinde gökle yeri ayırmak?..

Bir potada erimiş iki âlem gökle yer,

Rüzgârla sallanıyor sanki uzak tepeler...⁹⁹¹

Taş Mektep öğrencilerinden Firuzan Hüsrev'in Ankara'da geçen dramatik hikâyesi "Küçük Dilenci" *Sesimiz* dergisinde çıkar.⁹⁹² Kahraman, soğuk bir kış gecesi Ankara'da, Samanpazarı'ndan Çocuk Sarayı'na inen yokuşta, yedi-sekiz yaşlarında, başı açık, ayakları çıplak, kıyafeti yuka bir çocuğun dilendiğini görür. Çok geçmeden annesinin çocuğun dilenerek topladığı paraları azımsayarak çocuğa zulmettiğine şahit olur.

⁹⁹¹ Şahap Gürsel, "Ankara Akşamları", *Marmara*, Yıl: 1, Sayı 4, Ağustos 1936, s. 110.

⁹⁹² Firuzan Hüsrev, "Küçük Dilenci", *Sesimiz*, Mart 1932, S. 8, s. 21.

Kendisini müdafaadan aciz olan yavrucağ, annesinin pençesinden kurtulmak için koşmaya başlayınca, Samanpazarı Meydanı'ndan süratle gelen bir otomobilin altında kalır. Ertesi gün gazetelerde, sürücünün tevkif edildiği haberi verilir. Fakat olayın asıl müsebbibi vicdansız anne için tek bir satır yoktur.

Ülkü dergisinin ikinci sayısında yer alan Behçet Kemal'in "Ergenekon" başlıklı manzum tiyatrosu⁹⁹³ Atatürk'ün Ankara'ya gelişini konu alır. Tiyatro dergide yayınlanmadan önce Atatürk'ün Ankara'ya geldiği tarih olan 27 Aralık'ta Halkevi sahnesinde temsil edilmiştir. Tiyatroyu "Ankara şahikasından doğan güneşin büyüklüğünü ve eşsizliğini tarih çerçevesi içinde göstermek, Ergenekon'dan Ankara'yı görmek için" yazdığını belirten Behçet Kemal, *Ülkü* dergisinin Şubat 1933'deki nüshasında tiyatro metnini de okurlarıyla paylaşır. Tiyatro, kayalık bir mağara dekorunda demirci ile ozanın diyalogu ile başlar. Ozan, Türk tarihine vurgu yapan konuşmasında, Türklerin otuz bin senedir insanlığa önder olduğunu, "Türk'süz insanlı(ğın)" "gözsüz yolculuk" manasına geleceğini belirtir. Ozanın sözlerini dinleyen demirci, konuşma sırası kendisine geldiğinde ülkeyi içinde bulunduğu durumdan kurtaracak bir kurtarıcının vasıflarını şöyle sıralar:

Türklük şimdi bir kılıç; beklemekte bir bilek!

Bu bilek uzanacak, onu kından çekecek!

Göğsümüzün ininde gönlümüz bir kurt gibi;

Bağrımız delik deşik parçalanmış yurt gibi...

Hey Bozkurt, Börteçene, tanrısı müjdelerin!

Bir sesin gelsin de tek... Gelsin içinden yerin...

Kurt olmazsan da görün güneşle gök yerine!

Güneşi başına al, gökü koy gözlerine!

Güneş başlı, gök yüzlü bir insan diye belir!

Bu dört yanı tutuşmuş ve çiğnenmiş yurda gir...

⁹⁹³ Behçet Kemal, "Ergenekon", *Ülkü*, C. I, S. 2, Şubat 1933, s. 15-19.

Tiyatro metninin sonunda kaya dekorlu karanlık sahne, yeşil bir ovanın arkasında Ankara kalesi ve iki tepe arasında görünen Gazi Mustafa Kemal fotoğrafına çevrilir. Böylece Orta Asya'dan başlatılan Türk tarihi Ankara'da noktalanır. Ankara, "Ergenekon" tiyatrosunda, hususî özelliklerinden ziyade sahne dekoru olarak kullanılmıştır.

2.2.5.8. Ankara'daki Edebiyat Ortamı

Dönem basınına Ankara'daki edebiyat ortamına dair unsurlar da yansımıştır. Özellikle de *Sesimiz* dergisi, çoğunluğu edebiyatçı olan hocalarından dolayı Ankara'daki edebiyat ortamının hissedildiği bir alan olmuştur. Aynı zamanda bir okul dergisi olması münasebetiyle, hoca-talebe ilişkisinin yoğun şekilde hissedilmesi dergiye ayrıca samimi bir hava da katmaktadır. Örneğin derginin ikinci sayısında, Taş Mektep öğrencilerinin yılbaşı münasebetiyle öğretmenlerine almayı düşündükleri hediyeler liste halinde verilmiştir.⁹⁹⁴ Tanpınar'a "*diş fırçası ve bir tüp briyantın*" almayı planlayan öğrencilerin mizahî öğelerle neşelendirdikleri liste, okulun öğretmen kadrosunu vermesi bakımından da kıymet arzeder:

Müdür Mitat Bey'e: Askı (Palto ve şapkasını asması için)

Nebatat muallimi Hayri Bey'e: Bir demet ısırgan

Samih Nafiz Bey'e: Bir adet keser

Senai Bey'e: Bir adet asker paltosu

Fizik muallimi Sabit Bey'e: Endam aynası

Ahmet Hamdi Bey'e: Diş fırçası ve bir tüp briyantın

Arziyat hocası Malik Bey'e: Çakmak taşı

Ruhiyat hocası Suut Bey'e: Sensenterieure

Necati Bey'e: Gavurca kitap

Hüseyin Sahir Bey'e: Yüksek ökçeli bir iskarpin

Coğrafya hocası Necmettin Bey'e: Türkçe gramer

⁹⁹⁴ "Yılbaşı Hediyelerimiz", *Sesimiz*, S. 2, 1 Kanunisani 1931, s. 7.

Okulda, “Mekteplerde spor yapılmasına taraftar mısınız? Değil misiniz? Niçin?” sorusuyla bir anket yapılır. Ankete verilen cevaplar içinde en beğenilenler, dergide yayınlanmaya başlar. Yayınlanan ilk yazı, edebiyat öğretmeni Ahmet Hamdi Tanpınar’ın cevabıdır.⁹⁹⁵ Sporun faydalarına inanmış biri olarak soruyu cevaplandıran Tanpınar, öncelikle sporun güzel vücutlu insanlar yetiştirmekte çok etkili olduğu üzerinde durur. Değerlendirmesine tarihî derinlik kazandıran Tanpınar, Eski Yunan dünyasının güzelliğini spora borçlu olduğunu söyler. Amatör sporcuları sevdiğini, sporun menfaat için değil, haz ve oyun için yapılması gerektiğini belirtir.

Spor hakkındaki düşüncelerini dile getiren Tanpınar’la ilgili bir nükte derginin dördüncü sayısında yer alır. Yazıda okul doktorunun Tanpınar’ı muayene ettikten sonra spora başlamasını tavsiye ettiği, Tanpınar’ın da bu tavsiyeye uyararak her sabah beşten altıya kadar Gazi Muallim Mektebi ile Taş Mektep arasındaki şosa yolda koşmaya başladığı haberi verilir.⁹⁹⁶

Garip Hareketi’nin üç ismi olan Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktay Rıfat’ın ilk edebî ürünlerine de *Sesimiz* dergisinde rastlanır.⁹⁹⁷ İkinci yılda (1931-1932), beşinci sınıf öğrencilerinden Oktay Rıfat, okulun mecmua heyetine dâhil olur.⁹⁹⁸ Şairlik vasfıyla tanınan Melih Cevdet ve Oktay Rıfat’ın *Sesimiz* dergisindeki ilk edebî ürünleri nesirdir ve yedinci sayıdan itibaren yer almaya başlar. Derginin yedinci sayısında Melih Cevdet’in “Dilenci” başlıklı hikâyesi, genç bir ressam olan Nurettin Kemal’in başından geçenleri anlatır.⁹⁹⁹ Hikâyede, yaptığı resme biçilen değeri az bulan kahraman, paraları ressam Refik Hüsnü’nün suratına fırlatır. Yaşının verdiği bir heyecanla Melih Cevdet, hikâyesini iddialı bir şekilde sonlandırmıştır.

Oktay Rıfat’ın bir diğer hikâyesi sekizinci sayıda çıkar. “Mide Karar Verirse” başlıklı hikâye¹⁰⁰⁰, vejateryen olan Rıfki Samim’in uzun süre yemek yemeyince kendisini kepapçı dükkânına atışını anlatılır.

⁹⁹⁵ (...), “Ankete Cevap”, *Sesimiz*, S. 3, 1 Şubat 1931, s. 12.

⁹⁹⁶ H. R., “Ahmet Hamdi Bey”, *Sesimiz*, S. 4, Nisan 1931, s. 12.

⁹⁹⁷ Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Ankara 2006, Akçağ Yayınları, s. 88.

⁹⁹⁸ (...), “Mektebin Talebe Teşkilatı”, *Sesimiz*, S. 9, Haziran 1932, s. 20.

⁹⁹⁹ Melih Cevdet, “Dilenci”, *Sesimiz*, Şubat 1932, S. 7, s. 12.

¹⁰⁰⁰ Oktay Rıfat, “Mide Karar Verirse”, *Sesimiz*, Mart 1932, S. 8, s. 13 ve 23.

Dokuzuncu sayı Enis Behiç'in "Güneşin Ölümü" şiiri ile başlangıç yapar.¹⁰⁰¹ Dergide çıkan şiirler içinde, sanatsal yönü en kuvvetli olan "Güneşin Ölümü", gün batımını empresyonist gözlemlerle dile getiren bir şiirdir. "Mermer Merdivenler" şiiri ise Oktay Rifat'ın dergide yer alan ilk şiiridir.¹⁰⁰²

Kalbine bastırarak bin bir güzel kadını

Öptü ayaklarından bu mermer merdivenler

İnleyerek son defa sevgilinin adını

Öptü ayaklarından bu mermer merdivenler.

Derginin üçüncü yılının ilk sayısında Orhan Veli'nin "Gece" adlı yazısı okuyucularla buluşur.¹⁰⁰³ Yazıda, duygu ve düşüncelerin, çeşitli malzemelerle heyecan uyandıracak şekilde ifade edilebileceği üzerinde durulur. "Beyaz, kurşunî, mavi, siyah" bir gece, fırça ve boyalarla resmedilebileceği gibi, kelimelerle "renk ve şiir dünyasının zevkini" yudumlamak da mümkündür. Bir müzisyen bize "bir kilise karanlığının mumlarla beliren loşluğu içinde" gecenin ahengini dinletebilir. Buraya kadar, zevk ve hayalle süslenmiş oldukça güzel cümlelerle ilerleyen yazı, Orhan Veli'nin Garip şiirinde sıklıkla rastladığımız bir tavırla biter:

"Ressam! Tablon bitti... Başladığın ilahî gece tablosu nihayete erdi. Hayalinin renkleriyle süslediğin gece, şarin şiiriyle semalar âleminin derinliğine yükseldi... Nağmeler damladıkça eserine... Sen gecenin ruhunu daha iyi anladın. Fakat ben beğenmedim. Tablon güzel olmadı. Fazla romantik kaçtın. Beyliksin ressam. Bari oldu olacak, al şu ay parçasını da, eserinin yakasına yapıştır. Hilaliahmer rozeti gibi..."

Romantizmin etkisinden hızlıca çıkıp okuyucuyu realizmin acımasız tavrıyla yüzleştirmek isteyen Orhan Veli'nin satırlarıyla, Oktay Rifat'ın "Yollar" şiiri¹⁰⁰⁴ aynı sayfada yer alır.

Aynı sayıda yer alan "Erenler Tekkesi" adlı hikâye, dil ve üslup özellikleri bakımından Taş Mektep öğrencilerinin hikâyelerinden farklıdır.¹⁰⁰⁵ Daha usta bir

¹⁰⁰¹ Enis Behiç, "Güneşin Ölümü", *Sesimiz*, Haziran 1932, S. 9, s. 2-3.

¹⁰⁰² Oktay Rifat, "Mermer Merdivenler", *Sesimiz*, Haziran 1932, S. 9, s. 12.

¹⁰⁰³ Orhan Veli, "Gece", *Sesimiz*, Birinci Kanun 1932, S. 10, s. 5.

¹⁰⁰⁴ Oktay Rifat, "Yollar", *Sesimiz*, Birinci Kanun 1932, S. 10, s. 5.

¹⁰⁰⁵ Sabahattin, "Erenler Tekkesi", *Sesimiz*, Yıl 3, Mart 1934, S. 12, s. 11-12.

kaleminden çıktığını hissettiren öykünün yazarı Sabahattin, iş talebinde bulunmak için Ankara'daki dayısı Op. Dr. Rıfat Ali Ertüzün'ün yanına gelen ve Kasım 1933-Eylül 1934 tarihleri arasında Ankara'da olan Sabahattin Ali olma ihtimali yüksektir.¹⁰⁰⁶ Hikâye, sayfada Melih Cevdet'in "Rahatlık" şiiri ile iç içedir.¹⁰⁰⁷

---

¹⁰⁰⁶ Ramazan Korkmaz, Sabahattin Ali monografisinde altı aylık bu bekleyiş süresi içinde Sabahattin Ali'nin sürekli okuma yaptığını, küçük tercümeleler dışında yazı yazmadığını söyler. Ramazan Korkmaz, *Sabahattin Ali, İnsan ve Eser*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016, s. 42

¹⁰⁰⁷ Melih Cevdet, "Rahatlık", *Sesimiz*, Yıl 3, Mart 1934, S. 12, s. 11.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ROMAN VE HİKÂYEDE ANKARA

3.1. ROMANDA ANKARA

Sanayi Devrimi sonrasında kurulan ulus devletler için *vatan*, mensuplarının içinde özgürce yaşayacağı, kendilerini tarih sayfalarında ölümsüz kılacak ve sınırları çizilmiş bir toprak parçasıdır. Maddî ve manevî bedeller ödenerek elde edilmiş topraklar, halkın aidiyet duygusunu ve toplumsal birlikteliğini güçlendirirken, aynı zamanda orayı tarihî bir yurt, millî bir mekân haline gelir.

Kurtuluş Savaşı'nın önderleri, Misak-ı Millî ile millî mekânın sınırlarını çizdikten sonra, Ankara'yı başkent yaparak Anadolu merkezli bir ideolojik yapılanmayı başlatmış olur. Zeynep Uysal, millî mekân olarak Anadolu'nun ve daha özelden Ankara'nın fiziksel ve metinsel düzeyde inşa edilmesinin, Türkiye'nin millî kimlik ve tarih inşasının temel bileşenlerinden biri ve belki de en önemli unsuru olduğunu belirtir.¹⁰⁰⁸ Bu bilgiyle, hangi eserlerde Ankara'nın mekân olarak kullanıldığı ve hangi özellikleriyle öne çıkarıldığı önem kazanmaktadır.

Mekân, roman ve hikâyenin önemli unsurlarından biridir. Kurmaca dünyanın en reel tarafını oluşturan mekân sayesinde, romanın anlattığı döneme ait bir görüntü, bir tablo veya manzara bulmak mümkündür. Mekânı, “*uygarlığın ve uygarlaşmanın vitrini*” olarak gören Mehmet Tekin, eserin bünyesinde yer alan mekân tablosunda, “*bir dönemin gelenekleri, eşya zenginliği, mobilya ve mefruşat tarzı, giyinme ve eğlenceye dönük alışkanlıklar, modalar, argo ve günlük konuşmalar*”ın yer aldığına ve bunların toplumu oluşturan temel dinamikler olduğuna dikkat çeker.¹⁰⁰⁹

Millî Mücadeleye katılmak veya yeni kurulan hükümette görev almak için Anadolu'ya geçen sanatçılar, alışmış oldukları çevreden farklı bir ortamı deneyimlemektedir. Gördükleri, yaşadıkları bildiklerinden çok farklıdır. İçine girdikleri bu yeni çevre, çok geçmeden eserlerine de yansır. İnci Enginün, Atatürk döneminde

¹⁰⁰⁸ Zeynep Uysal, “İstrap Ülkesinden Saadet Ülkesine Kaçış: Millî Mekân Olarak Ankara”, *Edebiyatın Omzundaki Melek, Edebiyatın Tarihle İlişkisi Üzerine Yazılar*, (Yay. Haz. Zeynep Uysal), İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 381.

¹⁰⁰⁹ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı I*, s. 131.

kaleme alınan roman ve hikâye türündeki eserlerde, eskiye ve İstanbul'a karşı, yeni değerlerin ve Ankara'nın yüceltildiğini, konu olarak Ankara'daki hayatın işlendiğini belirtir.¹⁰¹⁰ Bu eserleri değerli kılan unsurlardan biri, Millî Mücadele veya Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da bulunan sanatçıların eserlerini kendi gözlemlerine dayandırmalarıdır.

Mütarekenin zorluklarını, Milli Mücadele'nin yoksunluklarını yaşayan halkın, gelecek umudunu daima taze tutacak, idealist ve romantik, aynı zamanda iyimser bir edebiyattan beslenmeye ihtiyacı vardır. 1920 sonrası yazılan ve bu ihtiyacı karşılayan romanlarda Ankara, millî bir mekân olarak yer almaktadır. Özellikle Ankara'da bir müddet bulunmuş romancılar, o günlere ait izlenimlerinden hareketle, Ankara'ya dair birçok ayrıntıyı romana taşırlar. Bunların bir kısmı bütünüyle Ankara'da geçerken, bazıları kısmen Ankara'ya ve buradaki hayata, değişime yer verir.

3.1.1.KONUSU BAŞTAN SONA ANKARA'DA GEÇEN ROMANLAR

Çalışmamızda konusu baştan sona Ankara'da geçen beş roman tespit edilmiştir.

Ankara'nın başkent olması ve devlet organlarının gelişmesiyle modern sivil topluma özgü davranış ve yaşam biçimleri Ankara'da yayılmaya başlar. Bu alanda örnekler İstanbul'dan ve özellikle aydın, siyasî ve yönetici bir seçkin zümre tarafından Ankara'ya getirilir.¹⁰¹¹ Konu insan ve mekân olduğu zaman bu noktada sanatçı tanıklığı önem kazanmaktadır. Sanatçının da bu değişimi yakalaması ve eserlerinde sergilemesi söz konusudur. Yakup Kadri'nin *Ankara*¹⁰¹² romanında aktarılan modern hayat hayranlığının yol açtığı sosyal problemler bu değişimin kaçınılmaz sonucudur. *Ankara* romanını ele aldığımız diğer romanlardan ayıran en önemli husus, mekânın olaylara sahne olmaktan öte, romanın kahramanlarından biri olmasıdır. Romanda, Millî Mücadele, Cumhuriyet ve Cumhuriyet'in onuncu yılında olmak üzere Ankara'nın üç dönemi ve bu dönemlerde geçirdiği değişim aktarılmıştır.

¹⁰¹⁰ İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 259.

¹⁰¹¹ *Tarih İçinde Ankara, Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, (drl. Aysıl Tükel Yavuz), TBMM Basımevi, Ankara 2000, s. 295

¹⁰¹² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009. Kitabın ilk baskısı Akba Kitabevi tarafından 1934 yılında yapılır.

Türk Romanında *Yazar ve Başkalaşım* adlı çalışmasında dönüşüme uğrayan roman kahramanlarının izini süren Jale Parla, *Ankara* romanındaki dönüşümün öncelikle mekânda başladığını ifade eder.

“Ankara, dönüşüme uğramış bir şehirdir artık, muntazam geometrik mahalleler halinde inşa edilmiştir; her ev güneş alır. Ankara’nın dışında ise çobanıyla, esnafla pastoral bir cennetin sonsuz mutluluğu vardır. Tüm işçiler devlet memuru olduğu için proletarya diye bir sorun da yoktur. Köylülere gelince, onlar kooperatifler halinde örgütlenmişlerdir. Çağdaş sanat senfonik müzik, armonize yerli danslar, operalar, lirik dramatik oyunlarla temsil edilir. Sinemalarla milli davalara hizmet eden destansı ya da bol taşlamalı filmler gösterilir.”¹⁰¹³

Yakup Kadri, hayatın her alanına yansıyan yenilikleri romanın merkezine alır. Mekânın hızlı değişimi ile birlikte insanın buna bağlı dönüşümü, özellikle ahlakî problemler dikkatlere sunulur. Tanzimat’ı anımsatan biçimde, Batılılaşmanın yanlış algılanmış olması gibi sosyal eleştiriler de romanda ele alınan konular arasındadır.

Romanın kahramanı Ahmet Nazif Bey, (...) Bankası Muamelat Şefi olarak Ankara’ya tayin edilir. Kendisi altı ay kadar Ankara’da tek başına yaşadıkdan sonra karısını da yanına alır. Karısı Selma Hanım’la beraber uzun ve zahmetli bir yolculuğunun ardından Ankara’ya gelirler. Selma Hanım’ın ilk Ankara intibaları oldukça olumsuzdur. Çünkü Selma Hanım, Ankara’yı daha önceden gördüğü Samsun, İzmir ve Bursa’dan mürekkep bir Anadolu şehri olarak hayal etmektedir. Hatta İstanbul’un İngilizler tarafından işgal edilmesinden sonra Ankara birçok vatanseverin hayallerini süsleyen bir şehir haline gelmiştir.

Selma’nın hayatı, hoş geldin ziyaretlerinin ve iade-i ziyaretlerin ardından yeknesaklaşır. Nafiz Bey, Karaoğlan’da karşılaştığı okul arkadaşıyla ailecek görüşme kararı alırlar. Mebus Murat Bey’in Etlik Bağlarındaki evlerine gittikleri gün Selma, *“bir çölün ortasında bir kaya parçasından farkı olmayan bu şehrin”* insanı kendisine çeken cazibesini fark eder. Murat Bey’in evinde Binbaşı Hakkı Bey’le tanışırlar. Binbaşı Hakkı Bey, Millî Mücadele yanlısı, Avrupa ve Amerika düşmanı, centilmen bir askerdir. Selma

¹⁰¹³ Jale Parla, *Türk Romanında Yazar ve Başkalaşım*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 98

ile Hakkı Bey birbirinden etkilenir. Bu tanışmanın ardından sık sık bir araya gelir, atla Ankara civarını gezerler.

Zamanla Selma, kocasının Millî Mücadeleye olan ilgisi yeterli bulmaz ve ondan soğumaya başlar. Selma Nazif'ten ayrıldıkça, Ankara'ya, Ankara'nın ifade ettiği millî manaya bağlılığı artar. Bu noktada Binbaşı Hakkı Bey, kocasına göre tam bir mücadele insanıdır ve Selma Hanım'ın gönlü ona kaymaya başlar. Zaferin ardından Selma ile Miralay Hakkı Bey, evlenirler.

Bütün bu hayat içinde Neşet Sabit, Ankara'nın millî mücadele dönemindeki “*sade, samimi ve şiddetle şahsi, karakterli*” hayatına özlem duyar¹⁰¹⁴, inkılâbı herkesin kendine göre anladığını, neticede inkılâbın yanlış anlaşıldığını düşünür.¹⁰¹⁵ Ona göre Garpcılık bir eğlence tarzı değil bir “*yapma, yaratma, kurma, iletme ve işletme*” gücüdür.¹⁰¹⁶ Ankara'nın Millî Mücadele Dönemi ile Cumhuriyet Dönemi arasında öyle çok fark vardır ki, bu değişimden etkilenen Selma “*O millî ateşin hararetinden bu buzdan şehir maketi nasıl çıkmıştı?*”¹⁰¹⁷ diye sormaktan kendini alamaz. Ankara'da Kurtuluş Savaşı sonrasında oluşan sosyal hayatı yadırgar. Selma, bu hayatın gerçek hayattan uzak olduğunun farkında olsa da birçok insan bu durumu modern hayatın gerekleri olarak görür. Ankara'daki bu değişim konusunda Neşet Sabit'le Selma aynı düşünmektedir.

Romanda Millî Mücadele ile Cumhuriyet arasındaki zihniyet karşılaştırması mekânlar üzerinden yapılır. Yenişehir'in soğuk bir atmosferi vardır. Bahçe duvarlarıyla birbirinden ayrılmış evler adeta birer fildişi kuledir. Tâceddin Mahallesi'nde ise sefalet ve azap ortaklığı orada yaşayan insanlara samimiyet, emniyet, yakınlık ve açık yüreklilik vermiştir.

Bütün bu ortak noktalar Neşet Sabit'le Selma'yı birbirine yakınlaştırır ve romanın son bölümünde Selma, Neşet Sabit'le evlenir. Kaledibi'nin Cebeci'ye bakan yamacında, geniş taraçalı bir evde oturmaya başlarlar. Sanatçı bir kişiliğe sahip olan Neşet Sabit sayesinde Ankara'nın sanat faaliyetlerine dahil olur. Roman, Cumhuriyet'in yirminci yıl kutlamalarıyla son bulur.

¹⁰¹⁴ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 135.

¹⁰¹⁵ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 142

¹⁰¹⁶ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 144.

¹⁰¹⁷ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 150.

Aka Gündüz mekân olarak Ankara'ya en çok yer veren sanatçılardan biridir. İstanbul'da başlayıp Ankara'da biten ya da Ankara'da başlayıp İstanbul'da biten romanların yanında vakaların tamamen Ankara'da geçtiği romanları da vardır. Özellikle 1933 yılında yazdığı romanlarda vaka mekânının ağırlıklı olarak Ankara olduğunu görüyoruz. Millî Mücadele Dönemi'ni konu alan *Dikmen Yıldızı*¹⁰¹⁸, Aka Gündüz'ün ve Dikmen'in tanınmasına vesile olur.

Dikmen Yıldızı romanında Yıldız, adı oturduğu semt ile birlikte anılan bir roman kahramanıdır. Romanda açık mekân olarak Ankara, kapalı mekân olarak Ankara'da bulunan kamu binaları ve evler yer almaktadır. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi ve muharrirleri romanda gerçek ile kurmacanın kesiştiği noktalarıdır.

Yıldız, İzmir'in Karşıyaka ilçesinde ikamet ederken, şehrin Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin ardından ailesi ile birlikte Ankara'ya gelir, Dikmen'e yerleşir.¹⁰¹⁹ Ailesinin istemediği birine gönül veren Yıldız, eşinin ailesi tarafından öldürüldüğünü savcılığa bildirir. En büyük korkusu çocuğuna da zarar vermeleridir. Bunun için savcılıktan yardım ister.

Romanın bu bölümünde Yıldız, geriye dönüş yaparak savcıya İzmir'den çıkışlarını anlatır. Yıldız ve ailesi İzmir işgal edilince on altı kişilik bir kabile halinde Eskişehir'e doğru yola çıkarlar. Uzun ve meşakkatli bir yolculuğun ardından Eskişehir'e ulaşırlar. Fakat babası Yıldız'la birlikte bayanları Ankara'ya nakletmek ister.¹⁰²⁰ Çünkü babası, Ankara'yı millî mücadelenin gelgitine dayanılacak kuvvetli bir nokta olarak görmektedir. Yıldız'ın Eskişehir'de bulunduğu süre içerisinde İkinci İnönü zaferi kazanılır. Zaferin ardından Yıldız ve ailesi Ankara'ya gelir. Sakarya Zaferi'nin ardından Murat, Gazi Paşa ile birlikte Ankara'ya döner.

Kamil Bey, Yıldız ile Murat'ın nişanlanmasına müsaade eder. Nişana *Hâkimiyet-i Milliyeci*'lerden Recep Zühtü, Ziya Gevher Beyleri, *Yeni Gün*'cülerden Kemal Salih Bey, Osman zade Hamdi Beyleri, Selma ve Peride Hanımları çağırmayı plânlarlar.¹⁰²¹ Fakat Yıldız, nişan ile nikâhın birlikte yapılmasını istediği için tören ertelenir.

¹⁰¹⁸ Romanın ilk baskısı 1928 yılında yapılmıştır. İncelememizde esas aldığımız nüshası: Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, Toker Yayınları, İstanbul 1974, 270 s.

¹⁰¹⁹ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 18.

¹⁰²⁰ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 53.

¹⁰²¹ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 71.

Aka Gündüz'ün *Çapraz Delikanlı*¹⁰²² romanında da mekân olarak Ankara kullanılmıştır. Kadınlar arasında Çapraz Delikanlı namıyla tanınan Okan, yazardır ve Çapraz Delikanlı adıyla bir roman yazmaktadır. Bu lakabı kendisine Ankara'nın hanımları vermiştir. Evli, bekâr, nişanlı birçok kadın Okan'ı içten içe sevmektedir. Romanın gazetede tefrika edilmeye başlamasıyla birlikte Okan'ın hayatında birtakım esrarengiz olaylar başlar.

Eve hediye olarak gönderilmiş zehirli çikolatalar yüzünden köpeğinin ölmesi bu esrarengiz olayların başlangıcı olur. Oysa asıl öldürülmek istenen Okan'ın kendisidir. Emniyet müdürü arkadaşı ile yaptıkları tahkikat sonucunda, romanın başında kendisine gönderilen imzasız mektupların sahibi, en kuvvetli şüpheli olarak durmaktadır.

Arkadaşlarıyla gittiği av partisinden dönüşte Kalaba yolunda kendisine ateş eden Pervin'in yakalanmasıyla hayatındaki bu esrarengiz olaylar da çözümlenmiş olur. Romanda Ankara'nın eğlence yerleri Okan'ın hayatına yön veren olayların geçtiği mekânlardır. Aykız'la birlikte katıldığı bu davetlerde Avrupaî hayat tarzları ve görgü kuralları hâkimdir. Aykız'ın kim olduğu hakkında kimseye bilgi verilmediği için Okan'ın çevresi için Aykız çözülmeyi bekleyen bir muammadır. Bir süre sonra Aykız'ın güzelliği Ankara'nın ileri gelen hanımları ve beyleri tarafından kıskanılmaya başlar. Nihayetinde Aykız ile Okan arasında gayri ahlakî bir ilişki olduğuna hükmedip, onları dışlarlar. Okan ve Aykız'ın geldiği mekânlarda diğer müşteriler ya masalarını başka bir bölüme taşıtmak ya da dükkânı boşaltmak yoluyla oradan uzaklaşmak isterler. Bu duruma çok üzülen Okan ardında bir mektup bırakarak şehri terk eder. *Dikmen Yıldızı*'nın evinde yapılacak olan kutlama gecesine Okan da davetlidir, fakat davete katılmaz. Karagöz gazetesinin teklifini kabul ederek İstanbul'a gider. Ardında bıraktığı mektupta Aykız'ın aslında kardeşi olduğu ortaya çıkar. Ankara'ya geliş amacı ise Okan'ın çalıştığı dairenin daktilo memuru Perin'e gönül vermiştir. Kızkardeşi, Perin ile Okan arasında kurulacak münasebetin bağlarını kurmak için Ankara'ya gelmiştir. Romanın sonunda Okan ile Perin evlenir. Kına geceleri de *Dikmen Yıldızı*'nın evinde yapılır.¹⁰²³

¹⁰²² Aka Gündüz, *Çapraz Delikanlı*, Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul 1933, 160 s.

¹⁰²³ Aka Gündüz, *Çapraz Delikanlı*, 159.

*Ben Öldürmedim Kokain*¹⁰²⁴ adlı romanın giriş kısmında Aka Gündüz, yakın bir arkadaşının yaşadığı ve kendisine anlattığı olayları romanlaştırdığını ifade eder. Romanı yazmaktaki amacının ise kokaini meşrulaştırmak ve reklamını yapmak değil, arkadaşının yaşadığı karışık ve hazin macerayı aktarmaktır. Kahraman anlatıcı ağzından aktarılan olayların tamamı Ankara’da geçmektedir. Romanda, ana erkek kahramanın ismi belirtilmediği için biz de kendisinden bahsederken anlatıcı ya da kahraman ifadelerini kullandık.

Roman Ankara’nın barlarının anlatıldığı giriş bölümüyle başlar. Çünkü o dönemde Ankara’da bulunanların yaptığı üç şey vardır: cephede savaşmak, cephe gerisinde vekâletlerde çalışmak ve fırsatını buldukça Ankara’nın barlarında eğlenmek. Kahraman, Ankara’nın üst tabaka yönetici kesimine dâhildir ve bekâr olarak Ulus’taki apartmanlardan birinde pansiyon usulüyle kalmaktadır. Karşıyaka dedikleri karşı evde de matbuat çalışanları vardır. Aralarında Vakit gazetesi sahibi Hakkı Tarık Us’un da bulunduğu bu gazetecilerin mütevazı evi aynı zamanda çeşitli vekillerin, yazarların, gazetecilerin toplandığı bir mahfeldir.

Kahramanın ev arkadaşlarından biri o zamanlar Yeni Gün’ün ve sonra Cumhuriyet’in mesul müdürü olan M. Agâh’tır. Bom Sadri (Sadri Ertem) ve Arif Oruç da kahramanın ev arkadaşlarıdır. Ev arkadaşları sudan sebeplerle o zamanın ricalinden iki kişinin hiddetine uğrar. Arif Oruç, hapse atılmak suretiyle evden ayrılır. Sadri Ertem ve kahramanımız Ankara’daki kıt ve lüksten yoksun yaşantılarına devam ederler. Akşamları çağrıldıkları barlara koşa koşa, çağrılmadıklarına utanarak da olsa giderler. Çünkü bara gittikleri gün karınları da doyacaktır.

Kahramanın bütün ev arkadaşları gidince, o da ajansçı Kerami ile birlikte aynı evde kalmaya başlar. Her ikisi de portatif barların müdavimleri arasındadır. Dar sokaklı mahallede saç ayağını oluşturacak şekilde bir köşede kendileri, diğer köşede matbuatçılar, üçüncü köşede ise Edirne mebusu Şakir Bey oturur. Evler birbirlerine pencereden el sıkışacak kadar yakındır.

Ankara’nın ilk barı Fresko Bar’ın açıldığı ve müşterilerle dolup taşıdığı haberleri Ankara halkı arasında yayılmaya başladığı günlerde kahramanın yamçısı kaybolur.

¹⁰²⁴ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, Semih Lütfi- Suhulet Kütüphanesi, Akşam Matbaası, İstanbul 1931, 176 s.

Çareyi bara gitmekte ve gece yarısına kadar orada kalarak uykuya daha az zaman ayırmakta bulur. İlk gidişindeki gözlemleri ile kahraman Fresko Bar'da bir *kadın maçı* olduğuna karar verir. Herkes *Meksika küpeli, kaknem, muşmula suratlı levanten kadının* peşindedir ¹⁰²⁵

Ankara'nın ilk barına gelen ilk Türk kadını İdil'dir. İdil barın çalışanı değil, diğer erkekler gibi bir müşterisidir. İdil'le tanışma ve onun teveccühünü kazanma, Ankara'nın barlarına takılan erkekler için bir müsabakaya dönüşür. Çok geçmeden kahraman ve arkadaşı Ercan, İdil'e arabayla gezinti teklifinde bulunurlar. İdil'in teklifi kabul etmesiyle ilk münasebet başlamış olur. Beyler gezinti sonrası İdil'i Büyük Otel'in kapısına kadar getirirler. İdil, lokomotif, vagon ve asma köprü yapan uluslararası bir şirketin Türkiye mümessili Ahmet Bey ve aynı şirketin umûmî müdürü Marki dö la Roşnuvar ile birlikte Büyük Otel'de kalmaktadır. Otel onların hem ikamet ettikleri, hem misafirlerini ağırladıkları, hem de şirketin iş görüşmelerini yaptıkları yerdir.

“Ankara gibi yeni bir muhitte ahbapsız, dostsuz” kalmayacağı için sevinen İdil, kısa sürede kendisine bir çevre edinir. Fakat bu çevre daha çok bekâr ya da evli fark etmez Ankara'nın çapkın erkeklerinden oluşmaktadır. Bu erkekler içerisinde İdil kendisine kahramanı uygun görür ve onun kendisine yakınlaşmasına müsaade eder. Zamanla diğer erkekler müsabakadan çekilirler. İdil'in bu kararında kahramanla on beş sene evveline dayanan tanışıklıklarının da etkisi vardır. İdil, on beş sene önce Pangaltı'da, Feriköy Caddesi'nde komşusu Nurinisa Hanım'ı ziyareti esnasında tanıştıklarını anlatmasına rağmen kahraman hatırlamaz. İlk zamanlar otel, bar gibi genel mekânlar olmak üzere, zamanla ev ortamına da taşıdıkları ilişkilerini ilerletirler.

Kahraman, İdil'i Ahmet Bey'den ve Vikont'tan kıskanmaya başlar. İdil'in casus olabileceğini bile düşünen kahramanın fikirleri değişir ve İdil'e evlenme teklif eder. İdil, kahramanın teklifini kabul etmeyecektir. Erkek kahramanın roman boyunca İdil'in geçmişinde evlenmelerine mâni olacak bir durumu olup olmadığı sorusu romanın kurgusuna yön verecektir.

Erkek kahraman, İdil'i konuşturmak maksadıyla Ankara'da yeni açılan Mulenruj Bari'ndan temin ettiği kokaini kullanır. Akşam yemeğini bu barda yiyerek Ankara'dan İstanbul'a taşınıp mutlu bir yuva kurma plânları yaparken kahramanın aklındaki soru

¹⁰²⁵ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 14.

işaretleri kendisini böyle bir teşebbüse mecbur bırakır. Sıkı bir kokain müptelası gözükersen İdil'i de kullanmaya teşvik eder. Önceleri direnen fakat eskiye dayanan bir zafiyet neticesinde kokaine hayır diyemeyen İdil'in zihni bulandıkça geçmişe dair sırlarını birer birer dökmeye başlar.

İdil'in anne ve babasının yangında öldüğü, teyzesinden başka kimsesi olmadığı, teyzesinin de kendisini erkeklere karşı kullandığı bu kokain seanslarında açığa çıkar. Yine geriye dönüşler ile İdil, teyzesinden kurtulmak için Tunuslu bir tüccarın evlenme teklifini kabul eder. Yaşamlarını Paris'te sürdürmek maksadıyla yurtdışına çıkarlar. Çok geçmeden koca namzedinin de kendini pazarlamak istediğini anlayınca kaçıp ondan kurtulmak ister. Marsilya üzerinden Selanik'e gelir ve Selanik'te Ahmet Bey ve Vikont'un şirketinde memur olarak çalışmaya başlar.

Artık akşamları mutad bir hal alan kokain partilerinde İdil, yazmayı düşündüğü bir romanın krokisini de paylaşır. Romanının ana kahramanı, devlet işlerinde önemli bir mevkide çalışan, 50 yaşından sonra genç ve güzel ev sahibesi ile mütevazı şekilde evlendirilen kibar beyefendi Ali Bey'dir. Eşinin ve arkadaşlarının ısrarı ile İttihat ve Terakki Partisi'nden mebus aday olur. Daha mebus olmadan hısımları ve akrabalarından on üç kişiyi müdür yapmak için söz vermeye mecbur kalır. Ancak işler plânlandığı gibi gitmez. Parti yöneticileri Ali Bey'e aday listesinde yer vermez. Ali Bey mebus olamadığı gibi, partiye hesap sorduğu için işinden olur, hatta iftiraya maruz kalarak hapse düşer. Genç ve güzel karısının ilgisi de ihtiyar kocasından, genç ve geleceği parlak mebus İrfan Bey'e kayar.

Karısı ile İrfan Bey'in arasındaki münasebeti anlayan Ali Bey; karısını, İrfan Bey'i ve hizmetçileri Marika'yı bir çilingir sofrasında zehirler. Sonra da oturdukları evi ateşe verir. Ertesi gün gazeteler, Ali Bey ve karısı ile birlikte hizmetçinin de evde çıkan yangın sonucunda öldüklerini yazmaktadır. O günden sonra Ali Bey, Ahmet Bey ismiyle yaşamına devam eder. İdil de bu Ahmet Bey'in öz kızıdır.

İdil'in yazacağı roman vesilesi ile Ankara'daki Ahmet Bey'in aslında İdil'in babası Ali Bey olduğunu anlayan kahramanın kafasında İdil ile evlenmek konusunda hiçbir soru işareti kalmamıştır. Kahraman, o sıralar Paris'te bulunan Ahmet Bey'in evlenme merasimine katılması için telgraf çeker. Fakat çektiği kokain yüzünden ağırlaşan İdil,

hastaneye kaldırılır. Kızının düğün merasimi için gelen Ahmet Bey, cenaze merasimine katılır. Böylece Ankara’da başlayan roman yine Ankara’da sonlanmış olur.

Memduh Şevket Esendal’ın *Ayaşlı İle Kiracıları*¹⁰²⁶, kurgusu baştan sona Ankara’da geçen bir roman olmasının yanısıra, Cumhuriyet dönemindeki Ankara’nın demografik yapısı hakkında da bilgiler vermektedir. Çetışli, bu özelliği ile romanın, Memduh Şevket Esendal’ın Ankara günlerinden izler taşıdığını ifade eder.¹⁰²⁷

Her ne kadar kurgusu baştan sona Ankara’da geçse de, romanda “çöl” olarak vasıflandırılan Ankara’ya dair çok az bilgi vardır.¹⁰²⁸ Romanda kimi kurgusal kimi gerçek olmak üzere Ankara’ya ait sekiz mekân adı geçmektedir: Hacı Tahir’in dükkânı¹⁰²⁹, Macar Lokantası¹⁰³⁰, Atlas Lokantası¹⁰³¹, Merkez Eczanesi¹⁰³², Sine Palas¹⁰³³, Emniyet Pazarı¹⁰³⁴, Belvecik Oteli¹⁰³⁵, Anadolu Palas¹⁰³⁶.

Bir apartmanın¹⁰³⁷ dokuz odasını paylaşmak suretiyle birbirine komşu olan ve çeşitli sosyal katmanlara mensup insanların ilişkilerini, yaşantılarını, geçmişlerini ele alan roman oldukça durağandır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında yapılan apartmanın sahibi Ayaşlı İbrahim Efendi’dir. Apartmanda, bir banka memuru, Hasan Bey, Şefik Bey, Buharalı Abdülkerim ve karısı İffet Hanım, Abdülkerim Bey’in çocukları Turhan, Faika ve kocası söfor Fuat, Turan Hanım ve kocası Hâki Bey ikamet etmektedir.

Kalabalık bir kahraman kadrosuna sahip olan romanda şehrin, bakımsız ve kirli oluşundan şikayet eden kahramanlar vakitlerini Turan Hanım’ın odasında gece-gündüz

¹⁰²⁶ Romanın ilk basımı 1934 yılında yapılmıştır. İncelemede romanın otuzuncu basımı kullanılmıştır: Memduh Şevket Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2010, 256 s.

¹⁰²⁷ İsmail Çetışli, *Memduh Şevket Esendal*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 11.

¹⁰²⁸ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 27.

¹⁰²⁹ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 61.

¹⁰³⁰ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 117.

¹⁰³¹ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 124, 203, 223, 230.

¹⁰³² Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 170.

¹⁰³³ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 191.

¹⁰³⁴ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 203.

¹⁰³⁵ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 228.

¹⁰³⁶ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 234.

¹⁰³⁷ Sibel Bozdoğan, Cumhuriyet’in ilk yıllarında, bahçeli müstakil ya da villa olmak üzere iki konut tipinin varlığından bahsettikten sonra, buradaki apartman tanımlamasının dikey yapılaşmadan farklı bir anlama geldiğini söyler: “1930’larda daha yaygın olarak kullanılan terim, tek bir sahibi olan ve onun da gelir elde etmek için çeşitli ünitelerini kiraya verdiği çok üniteli bir binaya karşılık gelen ‘kira evi’ydi. (...) Çoğu durumda, bu kira evleri ya da apartmanlar önde gelen mimarlara sipariş ediliyor ve tasarımıyla inşaatın kalitesi, genelde adını binaya veren mal sahibi için önemli bir gurur ve prestij kaynağı oluyordu.” Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası, Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür*, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul 2002, s. 245.

kumar oynayarak geçirirler. Şehirle ilişkileri en aza indirmek suretiyle sıkıcı ve tekdüze buldukları hayatlarını renklendirmeye çalışırlar. “Bir evde rast gele toplanmış insanların ayrılması hiç güç” olmaz.¹⁰³⁸ Ayaşlı, evin kontratını yenileyemeyince herkes kendine ev aramak mecburiyetinde kalır.

3.1.2. KONUSUNUN BİR BÖLÜMÜ ANKARA’DA GEÇEN ROMANLAR

Halide Edip’in romanlarında çok geniş bir Anadolu coğrafyası mevcuttur. İstanbul’dan Diyarbakır’a kadar birçok şehri görebiliriz. *Ateşten Gömlek*¹⁰³⁹ ve *Vurun Kahpeye* romanlarında farklı derecelerde, mekân olarak Ankara kullanılmıştır. Başlangıç ve bitişte, hastane odasındaki durağanlığı saymazsak, *Ateşten Gömlek* oldukça dinamik bir romandır ve Ankara, bu dinamizmin kaynağıdır. Çünkü romanda Ankara, makrri-ı merkez olarak kurgulanmıştır. Cepheye sürekli asker ve teçhizat sevkiyatının yapıldığı, yaralanan askerlerin hastanelerde tedavi edildiği, resmî görev yerlerinin bulunduğu, haberleşmenin kaynak noktasının olduğu bir mekândır Ankara. Halide Edip, Kâbe istiaresi ile hem Ankara’nın merkeziliğinin altını çizmiş hem de ona kutsiyet atfetmiştir.¹⁰⁴⁰

Ateşten Gömlek romanı Peyami’nin gözlerini Cebeci Askerî Hastanesi’nde açmasıyla başlar. Kahraman, hastane odasının penceresinden görebildiği kadarıyla Ankara’nın bir gün batımı manzarasına şahit olur. Geriye dönüş tekniğiyle, Peyami, İstanbul, İzmir ve Eskişehir’e ait hatıralarını Ankara’nın kurşunî ufkunda anımsar. İhsan, Ayşe, Cemal ve Peyami’nin, kısa süreli de olsa sık sık yolu Ankara’ya düşer.¹⁰⁴¹ Peyamî, bir ara Müdafaa-i Milliye’de çalışır.¹⁰⁴² Roman, başlangıçtaki gibi yine Cebeci Askeri Hastanesi’nde Peyami’nin vefatıyla son bulur.

Aka Gündüz’ün bir başka romanı olan *Zekeriya Sofrası*’nda¹⁰⁴³ ise olaylar İstanbul’da başlayıp Lizbon, Paris ve Mısır’da devam eder. Bir gecede hayatı altüst olan Fatma Düriye, ailesinden kendisine kalan evin hukukî işlemleriyle ilgilenmek için

¹⁰³⁸ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 255.

¹⁰³⁹ Halide Edip Adıvar, *Ateşten Gömlek*, Can Yayınları, İstanbul 2009, 223 s.

¹⁰⁴⁰ Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 223.

¹⁰⁴¹ Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 147.

¹⁰⁴² Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 142.

¹⁰⁴³ Aka Gündüz, *Zekeriyya Sofrası*, Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul 1938, 215 s.

Ankara'ya gider. Burada Aka Gündüz'ün Keçiören'deki evine misafir olur.¹⁰⁴⁴ Romanda Ankara, olayların geçtiği bir mekân değildir. Ankara'ya dair önemli bilgiler olduğu da söylenemez.

Aka Gündüz'ün diğer bir romanı *Çapkın Kız*¹⁰⁴⁵ küçük yaşta anne ve babasını kaybeden İstanbullu bir kızın kısa süreliğine geldiği Ankara'da yaşadıklarını konu alır. Romanın birinci bölümü diyebileceğimiz kısımda dördü Ankara'dan İstanbul'a yazılmış beş mektup vardır. Mektuplarda Ankara'daki yaşantısını ayrıntılı bir şekilde anlatan Çapkın'a göre Ankara'da bulunmak bir *talih*dir.¹⁰⁴⁶ Çapkın, kısa süreliğine Ankara'daki halazadesinin yanına gitmiştir fakat Ankara'da kalışı tahmin ettiğinde daha uzun sürer. Bu süre içerisinde Ayvalı bağlarında ve Hisar'da ikamet eder. Ankara'da iken sürekli kendisine refakat eden ve Çapkın Kız'ın *baba dostu* olarak nitelendirdiği Hayret Bey'in öz babası olduğunu anlaması, romanın hem dönüm noktası hem de sonudur.

Yazar romanını, mekânı esas alarak bölümlendirmiştir. Ankara ile İstanbul'un romanın birinci ve ikinci bölümlerini birbirinden ayıran en önemli unsur olduğunu söyleyebiliriz. Çapkın Kız'ın Ankara'da kaldığı süre içerisinde yaşadıklarını onun İstanbul'daki yakın arkadaşı Cicim Ali'ye yazdığı mektuplarından öğreniriz. Mektuplarda, Ankara'nın sosyal yaşantısına ve eğlence kültürüne dair bilgiler mevcuttur. İstanbul'a geldiği günden itibaren¹⁰⁴⁷, eski neşesini kaybeden Çapkın Kız, orada olmasa bile sürekli Ankara'dan bahsederek gönlünün Ankara'da olduğunu göstermiş olur. İstanbul'daki evinin penceresinden denizi seyrederken Ankara'daki hayatını hatırlamak ister.¹⁰⁴⁸

Çapkın kız, sevgi konusunda oldukça talihsizdir. Sevdikleri kendisini reddeder, sevmedikleri onun peşinden koşar. Babasız büyümesi ona hayatta her daim güçlü olmayı öğretmiştir. Çok çaresiz olduğu anlarda dahi etrafındaki insanlara karşı güçlü görünmesi gerektiğini düşünür. Tavırları, konuşmaları erkeksileşir. Kimseyle gönül bağı kuramadığı için yalnızdır ve insanlar onun yalnızlığını çapkınlık olarak nitelendirir. Evlenmeye karar verdiğinde, aday olarak kimseyi bulamaz. İstenmeyecek bir kız olduğunu düşünmemekle

¹⁰⁴⁴ Aka Gündüz, *Zekeriyya Sofrası*, 209.

¹⁰⁴⁵ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, Burhan Cahit Matbaası, İstanbul 1930, 256 s.

¹⁰⁴⁶ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 7.

¹⁰⁴⁷ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 97.

¹⁰⁴⁸ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 168.

birlikte hiç kimseyle evlenememesini bir çelişki olarak görür. Nihayetinde Hayret Bey ile evlenmeye karar verir. İkisi de yalnızdır ve düşünceleri, beğenileri uymaktadır. Israrları sonunda Hayret Bey, öz babası olduğunu itiraf eder.

*Üç Kızın Hikâyesi*¹⁰⁴⁹, Aka Gündüz'ün *Çapkın Kız* romanı gibi Ankara'da başlayıp İstanbul'da sona erer. Dürer, Betigül ve Filik çok samimi üç ortaokul arkadaşıdır. Romanda üç farklı ailede yetişen bu üç kızın trajik yaşamöyküleri anlatılmaktadır.

Filik'in aile yapısı Dürer'in aile yapısından çok farklıdır. Bebeklerle oynamanın dahi yasak olduğu bir evde geçer yaşamı. Günah ve ayıplarla yetişir. Okul arkadaşlarının dünyası Filik'ten çok uzak bir dünyadır. Dürer, kalburüstü bir aileye mensuptur. Betigül'ün ise bağları kopuk bir aile yapısı vardır. Yalan söyleyerek istediği şeyleri yapmak, bu aile için sıradan bir olaydır. Aile bireyleri akşamları geç saatlere kadar ayrı ayrı yerlerde vakit geçirirler.

Filik, Dürer'in aristokrat yaşamı ile Betigül'ün renkli ve hareketli yaşamı arasında kalır. Dürer'in bütün uyarılarına rağmen -Betigül'ün aracılığıyla- Filik'in hayatı roman, artist, sinema, yapmacık, taklit, yalan, hile, şuhluk, hırsızlık gibi temeller üzerinde ilerlemeye başlar. Bütün bir yaz tatilini Betigül ile birlikte ailelerini kandırıp istedikleri gibi gezmekle geçirirler. Okul başladığında Filik'teki değişikliği arkadaşları da fark eder. Artık mahcup ve çekingen Filik yerine kahkahalar savuran, hikâyeler anlatan, erkeklerden bahseden, sinema eleştirileri yapan, artistlerin jestlerini taklit eden bir Filik vardır. Beti, Filik'e kendi eserine bakan bir sanatkâr edasıyla gururla bakar. Fakat zamanla iki samimi arkadaşın arası açılır. Etraflarındaki erkeklerin çoğunlukla Filik'i beğenmesi Beti'yi kıskançlık krizlerine sokar. Filik'i zor duruma düşürmek için bir plân yapar. Kendi erkek arkadaşı Muzaffer ile Filik'i baş başa bırakıp Filik'in annesini Cebeci kırına çağırır. Annesine bir erkekle konuşurken yakalanan Filik ve sevgilisi Ercan için artık hayat eskisi gibi olmaz. Filik'i ailesi teyzesinin yanına oradan da köye gönderir. Ercan'ın Muzaffer ile giriştiği kavga Muzaffer'in ölümüyle son bulur. Bir yıl sonra Ercan hapisshaneden çıkıp Ankara'yı terk edince Filik de tekrar Ankara'daki baba evine kabul edilir. Ailesi Filik'i zorla evlendirmek ister. Filik bunu kabul etmeyince evi terk eder. Ankara'da tanıştığı Hasan Bey ile İstanbul'a gider. Hasan Bey tarafından terk edilince de Ankara'ya döner

¹⁰⁴⁹ Kitabın ilk baskısı 1933'te yapılmış olup, çalışmamızda ikinci baskı kullanılmıştır: Aka Gündüz-Nemide Ali, *Üç Kızın Hikâyesi*, Semih Lütfü Kitabevi, Güven Basımevi, İstanbul 1943, 168 s.

ve geçimini sağlamak için barlarda çalışmaya başlar. Fakat hep aklında Betigül'den almak istediği intikam vardır. Tabarin bara gelenlerden biri olan müdür muavini Betigül'ün çalıştığı dairenin amiridir. Müdür muavini ile yaptığı konuşmalar sonuç verir ve Betigül'ü öncelikle işinden attırır. Ardından hakkında dedikodu yaymaya başlar. Beti, Dürer ile birlikte ailecek katıldıkları bir balonun ardından Filik'i sarhoş bir vaziyette görür ve çok üzülür. Filik'in böyle olmasından kendisini sorumlu tutar ve intihar eder. Son anda ölümden kurtulur.

Filik'in müşterilerine yaydığı dedikodular Beti'nin babasının kulağına gidince araları bozulur. Beti de Filik gibi çareyi İstanbul'a kaçmakta bulur. İstanbul'da Ali Bey ile tanışır, onun metresi olur ve onun vasıtasıyla İstanbul kraliçesi namıyla ünlenir. Beti'nin günlüğünü okuyan Ali, onun masumiyetine inanır ve Beti ile evlenir.

Aka Gündüz'ün bir başka romanı *Bir Şoförün Gizli Defteri*¹⁰⁵⁰, 1930 yılında yayımlanır. Yazar, "Bunu Niçin Yazdım?" başlıklı giriş bölümünde hayatlarına tanık olduğu şoförlerin sıkıntılarını dile getirmek için bu romanı kaleme aldığını ifade eder. Bu mukaddimede dikkat çeken husus, Aka Gündüz'ün Ankara'daki hayatını özetlediği şu satırlardır: "*Ankara'ya döneceğim. Dikmen'deki bağımın hür ve mesut havasına, serâzâd, müsterih, müemmen hayatına kavuşamam sonra...*"¹⁰⁵¹

Romanın vaka zamanı 1918'te başlamaktadır. 5-18 Mart Çanakkale deniz zaferi İstanbul'da nümayışler ile kutlanır. Romandaki olaylar İstanbul'da başlar, kahramanın Millî Mücadele'ye katılmasıyla Anadolu'ya kayar, Ankara'da sonlanır. *Bir Şoförün Gizli Defteri* romanı, yazarın aşk konulu diğer romanlarına nazaran bol aksiyon içermektedir. Kahramanlar sürekli hareket halindedir. Ankara-İstanbul arası seyahatler, roman boyunca defalarca gerçekleşmekle birlikte; Eskişehir, İzmir, Toroslar, Rodos ve Paris gibi oldukça geniş bir coğrafyada olaylar geçmektedir.

Roman, İstanbul'da taksi şoförlüğü yapan Erol'un defterine kaydettiği hatıralarından oluşmaktadır. Erol, işini iyi yapan, dürüst, yardımseverdir. Çalışarak ailesinin geçimini sağlamakla birlikte, muharebede şehit olan ustasının yaşlı ve sakat annesine de haftalık para yardımında bulunmaktadır. En büyük hayali kız kardeşi Temiz'i yiğit bir şoförle telli duvaklı evlendirmektir. Erol, bütün bu iyi hasletlerine rağmen aynı

¹⁰⁵⁰ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, Remzi Kitabevi, Güven Basımevi, İstanbul 1943, 304 s.

¹⁰⁵¹ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 7.

zamanda fırladık bir tiptir. Ustanın annesine yardım götürmek için taksi parasından bir miktar aşmaktan ya da patronun sevgilisi Eftelya'dan para istemekten çekinmez.

Erol'un sürekli olarak insanların şoförler hakkındaki önyargılarından şikâyet eder. Bir şoför ne kadar dürüst, çalışkan, yardımsever ve bilgili de olsa insanların gözünde o fırsatçı, cahil ve tembeldir. Sırf bu önyargılar yüzünden sevdiğini dahi söylemeye çekinir. Çünkü kendisi bir *şoför parçası*, sevdiği ise bir paşa kızı olan Çiler'dir.

Erol bütün cesaretini toplayıp yazdığı bir mektupla Çiler'e ilân-ı aşk eder. Fakat Çiler, içtimâî mevkilerinin farklı olduğunu vurgulayarak teklifi reddeder. Erol, Çiler'in karşısına şoför olarak çıktığı müddetçe aynı cevabı alacağına emindir. Mesleğini değiştirir. Önce tüccar, ardından zabıt olur. Bandırma ve Bilecik'te vatan savunmasına katılır. Erol, izinli olarak İstanbul'a geldiğinde babasını kaybeden Çiler'in annesi ile birlikte Beşiktaş'ta küçük bir eve taşındığını ve sosyetenin içkili eğlencelerine katılmaya başladığını öğrenir. Bulduğu ilk fırsatta Çiler'e evlilik teklifini yineler. Fakat içinde bulunduğu hayat Çiler için daha eğlenceli gelir ve teklifi geri çevirir. Erol için İstanbul'u terk etmekten başka çare kalmaz ve gideceği yeri tespit etmesi zor olmaz: *“Buradan gitmeliyim. Fakat nereye? Düşündüğüm şeye bak... Mustafa Kemal Sivas'ta ve bütün Anadolu Mustafa Kemal'in etrafında...”*¹⁰⁵²

Kız kardeşinin düğününü aceleyle yapıp yola çıkmak için hazırlıklarına başlar. Hem kendine ve hem Anadolu'ya lazım olur düşüncesiyle arabayı da götürmek ister. Arabayı İstanbul'dan çıkartmak için Fransız miralayının izni gerekmektedir. Miralayın eşini Bursa'ya kaplıcaya götüreceği bahanesiyle miralaydan izin almayı başarır. Miralayın eşine ise Bursa'da zengin birinin düğünü olduğunu, köyden köye insan taşıyarak para kazanacağını söyler. Böylece onu da atlatarak ertesi gün arabayı vapura yükleyip Mudanya'ya iner. Bursa'ya doğru yola çıktığında Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Sivas'tan Ankara'ya doğru yola çıktığını öğrenir. Erol da Eskişehir'de bu heyeti karşılamaya karar verir. Fakat Eskişehir'de iken Mustafa Kemal'in Kırşehir üzerinden Ankara'ya geçtiği haberini alır. Erol da yola devam ederek bir akşamüzeri bozuk yollardan Ankara'ya girer.¹⁰⁵³

¹⁰⁵² Aka Gündüz, Bir Şoförün Gizli Defteri, 129.

¹⁰⁵³ Aka Gündüz, Bir Şoförün Gizli Defteri, 135.

Erol'un Ankara'da kaldığı süre içerisinde Millî Mücadele'nin en sıkıntılı zamanlarına tanık olur. Şoför olarak cephedeki sevkiyata katılır. Yunanlıların şehre yaklaşmasıyla tedbir amaçlı olarak öğrencilerin ve okul malzemelerinin Kayseri'ye taşınmasında görev alır. En son Yunanlıların İzmir'de denize dökülmesine tanık olur. Mudanya Konferansında bulunur. Fakat bu süre içerisinde İstanbul ile bağıını koparmaz. Her fırsatta ailesini ziyarete gider. Yine böyle bir ziyarette Çiler'den bir mektup alır. Mektubunda Çiler, sıkıntılı bir hayatı olduğunu, vesikası düzenlenmiş bir hayat kadını olduğunu, babasından intikam almak isteyen biri tarafından kendisine frengi mikrobu bulaştırıldığını yazar. Her ne kadar kızsız da hala Çiler'i seven Erol onu önce İstanbul'da, ardından Bursa ve Toros'larda tedavi ettirdikten sonra Ankara'ya götürür. Hamamönü'nde bir ev tutar. İlk iş olarak nikâh işlemlerini tamamlayıp *Erol Efendi ve refikası hanımefendi* olurlar. İstanbul'da Çiler'i tanıyan insanlar olacağı ve dedikoduya sebebiyet vereceği için Ankara'da olmaları onların işine yarar. Çiler'in tedavisini İstanbul'daki devam ederken, Erol ve Çiler Ankara'da yeni oluşan elit çevre ile hayatlarını sürdürürler.

Çok mutlu giden evlilik hayatı Erol'un Çiler'deki durgunluğu fark etmesiyle bozular. İstanbul'da olduğu bir vakit eşinin çekmecesinde kokain şişelerini bulan Erol, sebebini sormak için İstanbul'a gider. Çiler'in kaldığı evde bulunduğu mektupları okuyunca da olan biteni anlar. Çiler, tedavi için İstanbul'a gelip gittikçe eski arkadaşlarını bulmuş, gayr-i meşru ilişkilere girmiş, Ankara'da yeni tanıştığı bir hanımın vesilesiyle kokain kullanmaya alışmış, hatta İstanbul'dan gelirken Ankara'daki arkadaşlarına da kokain temin eder hale gelmiştir. Çiler yaptığından pişman olmuş bir şekilde hıçkırıklarla kocasına Ankara'ya gitmek istediğini şöyle ifade eder: "*Kaçır beni buradan! Beni Samanpazarı'ndaki evime kaçır! Beni faziletin pençesinden şoförlerin pençesine kaçır!*"¹⁰⁵⁴

Erol, Çiler'in bütün hatalarına rağmen zafiyete dönüşen sevgisi ve acıma duygusu ile sevdiğini affeder ve Ankara'ya birlikte dönerler. Erol'un işi iki aylığına İzmir'e taşındığında İzmir'e de birlikte giderler. İzmir'de Çiler'i, eski yaşantısından dolayı tanıyan insanlar çıkar ve çift bu durumdan rahatsız olur. İzmir'de mutlu olmadığını hisseden Çiler, Erol'u burada bırakıp Ankara'ya tek başına döner. Çiler Ankara'da iken

¹⁰⁵⁴ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 217.

Erol imzasız mektuplar almaktadır. Mektuplar çoğunlukla Çiler'in eski yaşantısından dolayı Erol'u huzursuz edecek, kışkırtacak, Çiler'e olan güveninin yıkacak mahiyettedir. Erol aldığı telgrafla hemen Ankara'ya hareket eder. Evine vardığında Çiler'in hamile olduğunu ve karısının bu bebeği kendi isteğiyle düşürmeye çalıştığını öğrenir. Tıbbî olmayan bu müdahale Çiler'i yatağa düşürmüştür. Tedavisi için İstanbul'a aşına oldukları doktora giderler. Erol, Çiler'i İstanbul'da bırakıp tekrar Ankara'ya işinin başına döner.

Nekahat devri tamamlandıktan sonra İstanbul'dan Ankara'ya doğru hareket eden trene binen Çiler'i, kocası Erol istasyonda bekler. Gün boyu gelen trenlerin hiçbirinden Çiler inmez. Beklentisi boşa çıkan Erol hayal kırıklığı ile Çilerin peşine düşer. İki kişi olduklarını ve Eskişehir'de trenden indiklerini öğrenir. İkinci kişi Çiler'in düşkün yaşantısından bir dostu olan Cazibe Hanım'dır. Onların peşinden önce İzmir'e ardından Rodos'a geçer. Çiler, Erol'dan uzaklaşmak ister. Erol onu takip eder. Romanın sonu polisiyeyi andıran bir kovalamaca ve macerayla biter.

Romanın sonunda ise, bütün bu anlatılanların Erol'un yaşadıklarını kaydettiği defterden aktarıldığı ifade edilir. Erol, Ankara'dan ayrılmadan önce bu defteri Aka Gündüz'e emanet eder. Neşretmek vazifesini Gündüz'e verdikten sonra telif hakkının Şoförler Cemiyeti'nin Teavün Sandığına aktarılmasını ister. Şartları kabul eden Aka Gündüz'ün Dikmen'deki evinde otuz yedi gün saklanan Erol'un, bir gece yarısı evden ayrılmasıyla roman son bulur.

Aka Gündüz'ün bir başka kitabı *Onların Romanı*¹⁰⁵⁵ 1933 yılında yayımlanır. Roman Çankırı'da bir handa başlayan romanda olaylar mütareke öncesinde başlayıp millî mücadele ile son bulur. Bolu, İstanbul ve Ankara romanda olayların geçtiği diğer şehirlerdir.

Romanın kadın kahramanı Gülöz hem yetim hem öksüz olması hasebiyle dedesinin himayesinde büyür, liseyi bitirir. Gülöz okulunu bitirir bitirmez dedesinin isteği ile evlendirilir. Evlendiği kişi yine dedesinin himayesinde defterdarlıkta çalışma hayatına başlamış tanıdık biridir. Kocası, üç yıllık evliliklerinin ardından eşi Gülöz'ü bir mektupla boşar. Fakat Gülöz, mektubu okuyamadan kocasının yanına, Çankırı'ya gitmeye karar verir. Boşadığı karısını, Çankırı'ya yakın bir handa karşılayan defterdar bey, durumu

¹⁰⁵⁵ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1933, 220 s.

ertesini gün açıklar. Durumu sindiremeyen Gülöz, hakaret dolu sözlerle ıstırabını ve öfkesini dile getirir. Eşinin kendisinden, Çankırı valisi Reşit Paşa'nın şişman ve çirkin dul kızıyla evlenmek için boşandığını öğrenince dünyası başına yıkılır.

Gülöz han odasında hıçkırıqlarla ağlarken seksenlik bir ihtiyar teyze odasına gelir. Bütün konuşulanlara kulak misafiri olduğunu, verem hastası oğlu Ahmet'le birlikte yaşadığını, isterse Gülöz'ün de onlara can yoldaşı olabileceğini söyler. İçinde bulunduğu durumu daha elim bulan Gülöz, iyi niyetine inandığı teyzenin teklifini kabul eder. İki araba kiralayıp Çankırı'dan yola çıkarlar. *"İki arabadaki hastanın öndekisi ciğerlerinin acısını, arkadakisi de gözyaşlarını içlerine akıt"*arak Çerkeş Beli'ne doğru yol alırlar.¹⁰⁵⁶ Gülöz, yol boyu vücudunun ve ruhunun yalnızlığını sorgular. Bir yandan da yeni annesi ve kardeşi ile yaşamaya alışmanın çabası içindedir.

Yolculuk esnasında kendilerine refakat eden Mehmet adlı delikanlı, Gülöz'ün dikkatini çeker. Gülöz'ün bedensel arzuları git gide onu Mehmet'e yakınlaştırır ve birlikte olurlar. Bu sefer vicdan azabı çekmeye başlayan Gülöz, çareyi Mehmet'le evlenmekte ve hep birlikte yaşamakta bulur. Çünkü Ahmet'in en büyük korkusu Gülöz'ün bir gün kendilerini terk etmesidir. Dolayısıyla Ahmet de Gülöz'e büyük bir sevgi ile bağlanmıştır. Mehmet'i kendisine rakip olarak görmektedir.

Ahmet'in hastalık izni bitince Ankara'ya gidip tedavisine orada devam etmeye karar verirler. Mehmet de Gülöz'ün isteğiyle kendileriyle birlikte gelir. Kafile Kızılcahamam'da iki gün mola verince Ahmet bir yolunu bulur, Mehmet'i orada bırakıp haber vermeden yola devam ederler. Mola verdiklerinde Ahmet, Mehmet'i bilerek komşu köye gönderdiğini söyleyerek Gülöz'e aşkını itiraf eder. Gülöz, Ahmet'in aşk acısı çektiğini, bu acının onun hastalığını azdırdığını geç fark eder.

Gülöz ve beraberindekiler soğuk bir kış günü Ankara'ya ulaşırlar.¹⁰⁵⁷ İki gün Taşhan'da kaldıktan sonra doktorun tavsiyesi üzerine Keçiören'de bir bağ evine taşınırlar. Gülöz bir yandan Mehmet'i unutmaya bir yandan da Ahmet'i sevmeye çalışırken bir gün karşısına Mehmet'in çıkmasıyla hisleri altüst olur. Askere gidecek olan Mehmet'in son arzusu Gülöz'le bir kez daha beraber olmaktır. Bundan sonra kendisini bir daha rahatsız etmeyeceğine söz verir. Ravdevuyu kabul eden Gülöz'e Mehmet bir

¹⁰⁵⁶ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 37.

¹⁰⁵⁷ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 107.

aracı ile mektup gönderir. Mektubunda Gülöz'ü çok sevdiği için hayatından çıkacağını yazar. Bu durum Gülöz'ü Ahmet'e biraz daha yakınlaştırır. Keçiören'deki bağ evi Ahmet ile Gülöz'ün sıcak yuvası haline gelir. Gülöz İstanbul ile alakayı kesip Ankara'ya yerleşmeye karar verir. Bu maksatla dadısını İstanbul'a gönderir, ailesinden kendisine kalan evlerin kiralarını düzenlemesini, kalan eşyalarının hepsini Ankara'ya getirmesini ister.

Ahmet, sonunda Gülöz'e evlenme teklif eder. Gülöz'ün ne diyeceğinden çok doktorun diyeceği önemlidir. Çünkü Gülöz de artık Ahmet'i sevmektedir. Fakat doktor Ahmet'in hastalığından dolayı bu evliliğe bir yıl süreyle izin vermez. Doktorun bütün uyarılarına rağmen evlenince, Ahmet tekrar hasta olur, yatağa düşer. Ankara'da Ahmet'in tedavisi mümkün olmadığı için doktor onları önce İstanbul'da tedavi olmaya, ardından Heybeliada'da nekahet devrini geçirmeye gönderir. Ankara'dan ayrılmadan önce Gülöz Hacı Bayram Mahallesi'nde küçük bir ev tutar. Dadısı, eşyaları toplayıp o eve geçer.¹⁰⁵⁸

Gülöz İstanbul'a geldiklerinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiğini, milletin ayaklandığı, Sultanahmet meydanında toplandıklarını öğrenir. İstanbul'da ihtiyaçları olan parayı Gülöz, ailesinden kendine kalan dükkânları teminat göstermek yoluyla tedarik eder. Bu durum karşısında Ahmet'in Gülöz'e minneti biraz daha artar. Heybeliada'da kaldıkları süre içerisinde Gülöz hamile olduğunu anlar. Ahmet'le aralarındaki bu yasak aşkın meyvesini çevrelerindeki insanlara açıklayamayacakları için Gülöz hamileliğini sonlandırır. Bu üzüntü bulutunu Ahmet'in sağlığına kavuşması dağıtır. Ahmet'le dadının Ankara'ya dönmesine, Gülöz'le annenin de on gün sonra arkalarından gelmelerine karar verirler.

Gülöz'ün kiracısı olan bir beyin aracılığıyla Ahmet, Ankara defterdarlığında (...) mümeyyizliğine tayin edilir. Ankara'ya giderken borçlarını kapatmak maksadıyla evini satmak mecburiyetinde kalışı Gülöz'ü etkiler. Çünkü baba evinin elden çıkması onun İstanbul'la bağlarını biraz daha azaltırken Ankara'ya olan bağlılığını biraz daha arttırır. Gülöz'ün Ankara'da alışveriş yapacağı ya da sıkıntısı olduğunda gideceği mekânlar belirmeye başlar. Hacı Bayram mahallesindeki evlerine yakın olduğu için bildiği ve uğradığı üç yer vardır: Dayko'nun dükkânı, Mazlum Rasim'in mağazası ve *Yenigün* matbaası.

¹⁰⁵⁸ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 133.

Gülöz ve Ahmet bu ikinci Ankara döneminde mesut bir aile tablosu çizerler. Millî Mücadele dönemini yaşayan Ankara'da her ihtiyaçlarını karşılar, rahat bir hayat sürerler. Fakat zaman geçmiş olmasına rağmen Ahmet için ayarlanan kadro bir türlü Ahmet'e tahsis edilmez. Ahmet araştırmaları neticesinde İstanbul'dan gelmesi dolayısıyla güven telkin etmediğini öğrenir. Bu duruma çok üzülen Gülöz, baba dostu Dayko'dan ve Yenigün matbaası müdürü Kemal Salih'ten yardım ister. İkisinin de yönlendirmesiyle İstiklal mahkemesine kadar uzanan bir mücadeleden zaferle döner. Ertesi gün Ahmet düşük maaşlı bir memuriyete, ardından dolgun bir maaşla İstiklal mahkemesi kâtipliğine, düğün plânladıkları nisan ayının başında da başkâtipliğe tayin edilir. Yalnız başkâtiplik görevi seyyar bir mahkemeye aitti. Dolayısıyla bir süre Yozgat, Çorum ve havalisinde dolaşması icap eder. Bu ayrılık düğünü bir süre ertelemeyi icap ettirdiği için Gülöz'ü üzmeyle beraber hayatlarındaki *intizama, emniyete ve refaha* doğru gidiş Gülöz'ün hoşuna gider.

Ahmet'ten aldıkları telgraf hayatlarının dönüm noktası olur. Telgrafta Ahmet annesinin Kastamonu'ya memlekete gidip ne var ne yoksa hepsini satmasını söyler. Gülöz bunu bir düğün hazırlığına yorduğu için şüphelenmez ve derhal anneyi bir vasıtaya bindirip memlekete gönderir. Annenin Ankara'ya gelişi gecikince telaşlanmaya başlar. Memleketten annenin Yozgat'a oğlunun yanına gittiğini öğrenince de Ahmet'in sıhhatinden yana endişeleri artar ve kimseye haber vermeden o da Yozgat'a gider. Gittiğinde Ahmet işte, annesi komşu gezmesindedir. Bu olağan hal Gülöz'ü şüphelendirse de Ahmet'in iyi olduğunun göstergesi olduğu için sakinliğini bozmaz. Ahmet'in odasında bir düğün davetiyesi bulur. Kendi düğünlerinin davetiyesini şimdiden bastırıldığını düşünen Gülöz acı gerçekleri davetiyeyi okuyunca öğrenir. Ahmet bir hafta önce Yozgat'ın eşrafından Irmaklı oğullarının kızı ile nikâh kıymış, o hafta yapılacak olan merasimle de dünya evine girecektir. Bir anda bütün yaşantısı gözlerinin önünden geçer. Hatıraların canlanması ile birlikte romanda geçen tüm mekânlar bu konuşmada sıralanır:

Çarpık merdivenli Çankırı hanı... Yalın kat bir döşek... Gözleri çukura kaçmış... Rengi limon küfü bir hasta... İşte asıl Ahmet odur! Bu duvarda kara kara gülümseyen resim başka Ahmet'indir. Çerkeş Beli'nin pınar obası... Çeşmenin şırlıtısı... Çam dibinde Ahmet'i okşayan kadın... Bitik köyündeki çay kenarı... Fakat bunlar ne? Bunların hepsi şu küçük odanın duvarına mı

toplanıp istif edilmişlerdi. Keçiören, Çamlıca, Adalar bu ölü renkli duvara nasıl yapışabilirdi?''¹⁰⁵⁹

Kocasının ihanetinin ardından, evlenmek için can attığı Ahmet'in de ihaneti Gülöz'ün bedenine ağır gelir. Olduğu yere yığılır kalır.

*Yaldız*¹⁰⁶⁰ romanında Aka Gündüz, Mütareke Dönemi'nin İstanbul'u ile Millî Mücadele Dönemi'ndeki Ankara'yı anlatır. Roman "Mütarekede Bir Mehtap" başlığıyla Boğaziçi'nde bir yalıda başlar. Roman kahramanları Umur, Eligül ve Gülören birbirleriyle akraba gençlerdir. Fakat Eligül ile Gülören'in Umur'a duydukları aşk, bu amcakızlarını birer rakibe dönüştürür. Eligül'ün sevgisine karşılık veren Umur, Dikmen Yıldızı'nın eşi Murat'ın sınıf arkadaşı bir pilottur. Eligül, Harb-i Umûmî zamanında hatırı sayılır bir servet edinmiş kibar bir ailenin şımarık kızı olmakla birlikte, kuzenleri Gülören ve Umur gibi vatansever ve milliyetçidir. Mütareke İstanbul'undaki sıkıntılı yaşantılarına bu aşk sarmalı içinde devam ederken bir yandan da Mustafa Kemal'den gelecek emirleri beklemektedirler.

Millî Mücadele döneminin anlatıldığı *Yaldız* romanında mekân 84. sayfadan itibaren Ankara'dır. Umur ile Eligül, Millî Mücadele'de görev almak için İstanbul'dan ayrılıp Balıkesir'e ardından Bursa'ya gelirler. Umur, Eskişehir- Salihli dolaylarında Hava Kuvvetleri mensubu olarak cepheye katılır. Onarın ardından aynı yolu takip ederek Anadolu'ya geçen Gülören'le kuzenlerinin yolu Ankara'da kesişir. Millî Mücadele bütün şiddetiyle devam etmektedir. Umur'un savaştan bir ayağı sakatlanmış ve yüzünde belirgin bir yara iziyle dönmesi Eligül'ün ondan vazgeçmesine sebep olur. Nişanlısının kendisini oyalaması, düğün tarihini sürekli ertelemesi Umur'u sıkıntıya sokar. Umur, Ankara'da önce bir otel odasına ardından Dikmen'de bir bağ köşküne yerleşir. Gülören Umur'u bu vaziyette yalnız bırakmaz. Fakat Umur, Gülören'in sevgi gösterilerini reddeder. Eligül de hatasını anlar ve Umur ile kendisini barıştırması için Gazi'den yardım ister. Bütün ısrarlara rağmen Umur, Eligül'ü affetmez.

Aka Gündüz'ün 1928 yılında basılan *Tank-Tango*¹⁰⁶¹ romanı "*Türk İstanbul'un bahtı yanık viranelerinden, tabii bir zakkum kopardım, koklamağa tahammül edenlere armağan ediyorum. 1921*" ithafıyla başlar, "*1923- Ankara- Dikmen*" notuyla son bulur.

¹⁰⁵⁹ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 172.

¹⁰⁶⁰ Aka Gündüz, *Yaldız*, Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul 1930, 183 s.

¹⁰⁶¹ Aka Gündüz, *Tank-Tango*, Resimli Ay Matbaası, 2. Baskı, İstanbul 1940, 256 s.

Romadaki olaylar da ithaftan da anlaşılacağı gibi İstanbul'da başlar, Ankara'da biter. Romanın kahramanları tanınmış ailelerin eğitimli çocukları olmalarına rağmen ebeveynlerini kaybedince evsiz barksız kalmış ve her türlü suça bulaşmış, kader ortaklığını hayat ortaklığı haline getirmiş gençlerden oluşur. Halim Baba ise gençleri iyiye, doğruya, güzele yönlendirmeye çalışan Bektaşî meşrep bir yaşlıdır. Romanda *“sırtında zembili, elinde asası, göbeğinde teslim taşı, göğsü bağı açık, ak sakalları pos bıyıklarına karışmış”* şeklinde tasvir edilen Halim Baba, Kumkapı'da barakadan bir yapıyı kahvehane olarak işletmekte, Tango da ona yardım etmektedir. Tango'nun arkadaşları da olan ve gerçek isimlerinden ziyade birbirlerine taktıkları Tank Ali, Tango Bihter, Yelloz Emine, Caka Mehmet, Zibacı Murat gibi lakaplarla bilinen gençlerle birlikte mühendis Ömer ve onun akrabası Halim de kahvehanenin müdavimleri arasındadır. Kahvehane, sık sık bu gençler yüzünden polis baskınına uğrar ama gençler bir şekilde polisten kurtulmayı başarır. Birbirlerini koruyan kollayan ama en çok da birbirlerine zarar veren bu gençler arasında gönül ilişkileri de yaşanır.

Tango ile Tank birbirini sever fakat Tango sevdiğini söylemez. Aşkına karşılık bulamayan Tank, Tango'ya karşı hırçınlığını ve öfkesini dizginleyemez ve sık sık onu hırpalar. Kahvehaneye arada gelip giden Ömer de içten içe Tango'yu sever. Tank'ın Tango'ya şiddet uygulaması Ömer ile Tango'yu birbirine yaklaştırır. Tank ile Tango arasında geçen bir tartışmaya tanık olan Ömer, olaya müdahale edince Tank bıçak çıkarır ve Tango ile Halim Baba'yı yaralar. Tank'ı etkisiz hale getiren Ömer, Tango ve Halim Baba'yı evine götürerek tedavi ettirir. İki aylık bir istirahatın ardından evlerine gitmek isteyen misafirler, bir akşam Tank'ın konağa gelişiyle şaşkına dönerler. Tank'ın öfkeli tavırları Tango'yu Ömer ve Tank arasında tercih yapmaya mecbur kılar. Tank'ı sevdiğini bildiği halde, Ömer'i seçen Tango, ait olmadığı bir hayata girmenin çekingenliğini de yaşamaktadır. Dayısının kızı Nazan'ın da Ömer'e olan ilgisinin farkında olan çift, sade bir törenle nişanlanır. Çok geçmeden Bihter rahatsızlanır. Şiddetli baş ağrıları nedeniyle dâhiliye ve nöroloji mütehassıslarına muayene olan Bihter kendisine bir meşguliyet bulmak ister.

Bihter düğün hediyesi olarak Ömer'den evlerinin selamlığının kullanma iznini ve bir miktar para ister. Selamlığa küçük bir dokuma fabrikası kurar. Burada kimsesiz kadınlar fanila, çorap, atkı ve eldiven dokur. Halim Baba ve Bihter, bu teşkilatın başında çalışır. Bihter, İstanbul'un viranelerinden topladığı genç kızları burada çalıştırmak

suretiyle onları koruyup kollar, barınabilecekleri güvenli bir mekân oluşturur. Bu küçük fabrika, İsmet Paşa'ya yazdığı mektupla cephede savaşan askere atkı, eldiven, çamaşır, çorap imal edebileceğini, bu sayede Millî Mücadele'ye katkıda bulunabileceğini ifade eder. Fakat çok geçmeden İstanbul Hükümeti Bihter'in kurduğu bu fabrikayı gayr-i resmî çalıştığı ve vergi vermediği için cezalandırmak ister. Bihter de gelen heyete karşı İstanbul Hükümetini tanımadığını ve gerekirse fabrikayı Anadolu'ya taşıyabileceğini söyler. Millî Mücadele'yi destekleyen bir tavır sergiler.

Bihter, Ömer'in işi dolayısıyla Ankara'yı görme imkânı bulur. İstanbul'dan vapurla ayrılp İnebolu-Kastamonu-Çankırı güzergâhından Ankara'ya doğru yola çıkarlar. İki günlük deniz yolculuğunun ardından İnebolu'ya ulaşan Ömer ve Bihter, Anadolu'nun insan ve tabiat zenginliğine hayran kalırlar. Kastamonu'da Sakarya Savaşı'na cephan taşıyan kadınları ve çocukları görünce Millî Mücadele'ye ve Gazi Paşa'ya inançları artar.

Bir akşamüstü Ankara'ya ulaşırlar. Arabacının "Taşhan'a mı ineceksiniz?" sorusu ile Ankara'ya geldiklerini anlarlar. Ankara'daki otellerin dolu olduğunu öğrenince geceyi Mühendis Hanı'nda geçirirler. Ömer, Genel Kurmay'da, Bihter ise yaralı askerlerin getirildiği hastanede çalışmaya başlar. Bihter, Ankara'da olduğu süre içerisinde Selime'nin yazdığı mektuplar sayesinde İstanbul'dan, fabrikadan ve Tank'tan haber almaya devam eder. Her ne kadar Ömer ile evlenmiş olsa da Bihter, Ali'yi aklından çıkaramaz.

Bir gün Bihter'in çalıştığı hastaneye, kafasından kurşun yemiş, göğsü süngü darbeleri ile yaralanmış bir asker getirilir. Bihter, sargılar içindeki Ali'yi tanır. Roman, Ankara'daki hastanede Ali'nin ölümüyle son bulur.

Aka Gündüz'ün mekân olarak Ankara'yı kullandığı bir diğer romanı *Üvey Ana*¹⁰⁶²dir.¹⁰⁶³ Roman ilk olarak 1933 yılında basılır. Romanın ana kahramanı herkesin Lobut Ağabey olarak bildiği yaşlı, görgülü ve bileğine sağlam bir karakterdir. En büyük meziyeti ise merhametli ve yardımsever olmasıdır. Ankara'da şoför olarak çalışan Lobut Ağabey, Karataş Köyü'nden Lâle ve Gül adındaki öksüz ve yetim iki kız kardeşi evine

¹⁰⁶² Aka Gündüz, *Üvey Ana*, Toker Yayınları, İstanbul 1990, 271 s.

¹⁰⁶³ Nahit Sırrı bir yazısında Aka Gündüz'ün üslubunu beğenmekle birlikte *canlı, hareketli, erkeksi ve mert* bir üslubu olduğunu ifade eder. Roman ve hikâye tekniğini kusurlu bulur. Aka Gündüz'ün romantik ve realist üslubunu bir arada kullanması nedeniyle *Üvey Ana*'daki Ankara'nın bugünkü Ankara mı, yarınki Ankara mı yoksa öbür günkü Ankara mı olduğu konusunun belirsiz olduğunu belirtilir. Nahit Sırrı, "Üvey Ana", *Ülkü*, c. 1, nu. 9, Haziran 1933, s. 799-800.

götürür. Annesi yerine koyduğu ablası ve eski Şoför Barı'nın kızı, şimdi Lobut Ağabey'in metresi Pakize ile birlikte kızları büyötmeye karar verirler. Çocukları yanlarına aldıklarından beri, evlerine yansıyan bolluk, bereket ve huzurla hayatlarına devam ederler. Pakize, kızların öğretmen olmasını isterken Lobut Ağabey onun gibi düşünmez. O kızlarını ortaokuldan sonra Kız Enstitüsüne göndererek ev işlerini, nakış-dikiş öğrenmelerini, iyi bir yabancı dil eğitimi de alarak yabancı mürebbiyelerin yerine Türk ailelerin çocuklarını yetiştirecek Türk mürebbiye olmalarını ister.

Gül'ün rahatsızlığı bütün aileyi üzer. Verem olduğu anlaşılan Gül'ün tedavi olması için Gölbaşı'ndaki Beynam ormanlarına götürürler. Fakat hastalığa çare bulamazlar, Gül vefat eder.¹⁰⁶⁴ Beynam ormanlarının senatoryum etkisinden umutlanan yalnız Gül değildir. Emin Bey'in karısı da tedavi olmak maksadıyla ara ara buraya gelir. Emin Bey'in evinde çalışan karısının bakımını ve kızının eğitimini sağlayan Madam Diyan'ın kadınının ölümünü hızlandırmak ve Emin Bey'in mirasına konmak için yaptığı plânlar Emin Bey'e gelen imzasız bir mektup sayesinde gün yüzüne çıkar. Karısı vefat eden Emin Bey on üç yaşındaki kızına yeni bir mürebbiye arayışına girer. Gazeteye verdiği ilana Lâle başvurur. Bibi'nin de rızasıyla Emin Bey, kızına Lâle'nin arkadaşlık yapmasını kabul eder.

Lâle'nin evlerine girişile hayatları düzene girer. Bibi Lâle'nin arkadaşlığından oldukça memnundur. Emin Bey, kimselere söyleyemese bile Lâle'yi sevdiğini kendisinden gizleyemez. Etrafta da Emin Bey ile Lâle'yi birbirine yakıştıranların konuşmaları dolaşmaya başlar. Evin emektarı Satı Kadın, Emin Bey, Lâle ve Lobut Ağabey arasındaki irtibatı kurarak bu evlilik işini iyice dillendirir.

Lâle, Bibi'yi ölen kardeşi yerine koyar. Onu koruma hissiyle birlikte ufak tefek rahatsızlıklarını ciddiye alır. Lâle'nin korktuğu başına gelir. Bibi de kardeşi gibi verem hastalığına yakalanır. Bibi'nin hastalığı yüzünden Lâle, kendisini o evde kalmaya mecbur hisseder ve Emin Bey'in evlilik teklifini kabul eder. Fakat hastalığı ne Emin Bey'e ne de Bibi'ye söyler. Bibi'nin tedavisi için uzun sürecek bir Avrupa turuna çıkmaya karar verirler. Öncelikle Fransa'ya, ardından İtalya'ya geçerek Antalya'ya gelirler. Oradan da uçakla Ankara'ya dönerler.

---

¹⁰⁶⁴ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 38.

Ankara'daki hayatları yakın çevrelerindeki dedikodular yüzünden kötü gitmeye başlar. Kötü niyetli dostları Emin Bey'in aile saadetini kıskanır ve Lâle'yi ona kötölemeye başlar. Kendisinden genç olmasını öne sürerek Emin Bey'i dikkatli olması hususunda uyarırlar. Her ne kadar bu sözlere itimad etmese de şeytan sürekli vesvese verir ve Emin Bey, Lâle'yi takip etmeye başlar.

Lâle, doktorundan Bibi'nin artık iyileştiği haberini alınca doktorla Bibi'yi evlendirerek üzerine düşen vazifeyi tam anlamıyla yerine getirmeye çalışır. Fakat Emin Bey, Lâle'nin sık sık doktorla görüşmesini kıskanır ve aralarında bir münasebet olduğundan şüphe eder. Lâle, Bibi'yle konuşup onu da ikna ettikten sonra müjdeyi doktora vermek için gittiğinde Emin Bey de peşinden gider ve doktorla Lâle'yi aynı odada görür. Beyninden vurulmuşa dönen Emin Bey, işin iç yüzünü öğrenmeden Lâle'yi hayatından çıkarır. Emin Bey'in telefonuyla durumdan haberdar olan Lobut Ağabey de evine gelen kızını evlatlıktan reddeder.

Lâle, zor durumunda çocukluğuna sığınmak ister ve Gölbaşı'na Çoban Mehmet'in yanına gider. Fakat kendisini arayanların ilk olarak oraya bakacaklarını bildiği için oradan da ayrılır. Etimesgut istasyonundan bindiği trenle İstanbul'a gider. İstanbul'da kendisini Fatma olarak tanıtan Lâle, iş bulamadığı dönemlerde sıkıntılı günler geçirir. Bir ara Sivas'ta bir mürebbiyelik işi bulur; fakat birinci senenin sonunda rahatsızlanır. Verem olduğunu öğrenince de İstanbul'a döner. Hastanede kendisini tanıyıp Ergun Bey'e haber veren doktor sayesinde, masum olduğunu anladığı karısını uzun zamandır arayan Emin Bey ve ailesi Lâle'yi Antalya'da Ergun Bey'in verem kliniğinde ölüm döşeğinde bulur.

Üvey Ana; ilçeler, semtler, mahalleler, köyler gözönünde bulundurulduğunda en geniş Ankara coğrafyasına yer veren romandır: Keçiören, Gölbaşı, Polatlı, Haymana, Etimesgut, Dikmen, Ayaş, Karadere, Beynam, Cebeci, Gazi Bulvarı, Karataş Köyü, Hamamönü, Küçükgöl, İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Yeşilada, Selvili Köşk, Etimesgut istasyonu ve Cebeci Mezarlığı.

Selami İzzet'in *Küçük Hanım'ın Kısmeti*¹⁰⁶⁵ romanında olayların başladığı mekân İstanbul'dur. Kahramanın Anadolu'ya tayin olmasıyla birlikte ikinci bir mekân daha eklenir. Ağrı'ya bağlı Tutak ilçesi ağırlıklı olmak üzere, kahramanın altı ayda bir gittiği

¹⁰⁶⁵ Selami İzzet, *Küçük Hanım'ın Kısmeti*, Semih Lütfü Kitabevi, Akşam Matbaası, İstanbul, yayım tarihi yok, 149 s.

Adana da yeni mekânlar olarak yer almıştır. Ankara ise çalışanlar için İstanbul'a benzer bir memur şehridir. Yalnızca dedesinin çalıştığı, babası öldükten sonra annesi ile kardeşinin de gittiği şehir olarak adı geçmektedir. Oradaki yaşamlarına dair herhangi tafsilat verilmemiştir.

Romanın kahramanı Belma, nam-ı diğer Afacan, İstanbul'da babasının köşkünde rahat, serbest ve şımarık bir hayat sürerken karşısına çıkan Hidayetin evlenme teklifine evet der. Fakat nişan gününde müstakbel kocasının ikinci bir adının daha olduğunu, bu adın Hut olduğunu öğrenir ve böyle bir isme sahip erkekle evlenemeyeceğini söyleyerek muhatabını küçümser. Belma'nın şımarıklığından, çocukluğundan ve afacanlığından yılan Hidayet, bu sözleri de duyunca kararını verir. Belma'dan ayrılarak nişanı bozar. Belma, o zamana kadar Hidayet'e değer vermemiş olmasına rağmen bu ayrılığın verdiği psikolojiyle Hidayet'i aslında ne kadar çok sevdiğini anlar. Belma'nın hayatında hiçbir şey eskisi gibi olmaz.

Ankara'dan gelen dedesi olayı çözmeye, gençleri tekrar birleştirmeye çalışır. Çünkü Ankara'da iken Hidayet'i tanıyanlardan damadın ne kadar akli başında ve evlilik için iyi bir aday olduğunu duymuştur. Fakat Hidayet'i ikna edemez. Hidayet Anadolu'da bir memurluk talep eder ve yaşadıklarının etkisiyle bir *kadın düşmanı* olarak İstanbul'dan ayrılır. Binbaşı rütbesi ile hudut komiserliği vazifesi için Tutak'a gönderilir. Çok geçmeden Belma'nın babası kalp krizi geçirerek vefat eder. Dede, kızını ve yetim çocukları kendisi ile birlikte Ankara'ya götürmeyi teklif eder. Bu teklifi yalnızca Belma kabul etmez. Yaşadıkları Belma'yı akli başında, ağır başlı, hayatın acılarını tatmış, görmüş geçirmiş bir genç kız haline getirir, eski uçarılığından eser kalmaz. İstanbul'da bir arkadaşının evinde kalmayı, işe girerek geçimini sağlamayı plânlar. Bir trikotaj fabrikasında memur olarak işe başlar.

Belma, Hidayet'i unutamaz. Çalıştığı yeri öğrendiğinde Beyza ismiyle Hidayet'e bir mektup yazar. Yeni bir isimle başlayan dostane mektuplaşmalar zamanla sevgiye dönüşür. Fakat Belma, Hidayet'e kendi kimliğini açıklamamış olmanın verdiği vicdan azabını çekmektedir. Hidayet, sevdiğini görmek ve tanımak için İstanbul'a gelir. Randevunun heyecanıyla dikkatsiz olan Belma'ya buluşma yerinde araba çarpar. Hidayet, Belma'nın cebinden çıkan mektuptan Beyza'nın aslında sevdiği kadın olduğunu okur. İki sevgilinin kavuşmasıyla roman mutlu sonla biter.

Falih Rıfki Atay, *Roman*¹⁰⁶⁶ kitabını Ankara'daki görevinden izinli olarak geldiği İstanbul'da yazar. Birkaç aylık izni süresince sanata, Kemalizm'e, cumhuriyet rejiminin değiştirdiği değerlere ait düşüncelerini bazen toplum hayatından canlı tablolar vererek dile getirir. Mektup, hatıra, deneme türlerinin de kolajlandığı, gerçek ile kurmacanın harmanlandığı esere, genel olarak sohbet üslubu hâkimdir. 1932 yılında yayımlanan kitabın 1951 yılındaki ikinci baskısı için yazdığı ön sözde yazar kitabını, o tarihteki anlayışına göre “*zamanenin eğlenceli bir hicvi*” olarak kaleme aldığını ifade eder. Yirmi yıl sonra ikinci basım için kitabı tekrar okuduğunda yazdıklarının hâlâ güncelliğini koruyor olmasına şaşırıldığını da ifade eder.

Şükufe Nihal'in *Yalnız Dönüyorum*¹⁰⁶⁷ romanında vaka zamanı Yıldız'ın İstanbul'da evli olduğu dönemlerdir. Geriye dönüşlerle Makedonya'daki çocukluk yılları hakkında bilgi sahibi oluruz. Jön Türklerden olan baba kızı Yıldız'ı Namık Kemal ve Tevfik Fikret'in şiirleriyle büyütür. Yıldız, küçük yaşlardan itibaren vatanseverlik duygularıyla dopdolu olarak yetişir. Yıldız'ın mesut aile tablosu babasının Arap çöllerine sürgüne gönderilmesiyle son bulur. Hatta babasının sürgün yerine varmadan yolculuk esnasında vefat etmesiyle yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalırlar. Yıldız, annesi ve ablaları ile birlikte İstanbul'daki amcasının yalısına yerleşir. Böylece hayatlarında yeni bir sayfa açılmış olur.

Amcasının evinde Yıldız'ın kendisine en yakın hissettiği kişi, amcasının oğlu Fahri'dir. Fahri de babası gibi vatan aşkıyla doludur ve Yıldız'ın eğitimine çok önem vermektedir. Önceleri evde Fahri Ağabey'inden ve özel hocalardan ders alan Yıldız, lise çağına geldiğinde yatılı okula gönderilir. Evden ayrılarak Fahri Ağabey'inden uzaklaştığına üzülen Yıldız'ı asıl yıkan, Fahri Ağabey'inin bir akşam bindiği gemi ile Çanakkale Savaşı'na katılmak üzere yola çıkmasıdır. Aradan geçen yıllara ve Çanakkale Savaşı'nın bitmesine rağmen Fahri Ağabey'i dönmeyince aile oğullarının şehit olduğuna kanaat getirir. Bu sancılı bekleyiş süresi amcasını ve yengesini oldukça yıpratır. Amcasının kalbi evlat acısına dayanamaz, yengesi ise bakıma muhtaç hale gelir.

Yıldız, Darülfünûn'dan arkadaşları ile sık sık bir araya gelerek ülkenin içinde bulunduğu durumla ilgili endişelerini dile getirir ve kendilerince çözüm arayışları

¹⁰⁶⁶ Falih Rıfki Atay, *Roman*, Varlık Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 1964, 160 s.

¹⁰⁶⁷ Şükufe Nihal, *Yalnız Dönüyorum*, Kenan Basımevi, İstanbul 1938, 240 s.

içerisine girerler. Bir yandan da hayat devam etmektedir. Sonrasında eşi olacak Hasan'ı Sultanahmet Mitingi öncesinde ülkenin geleceği için ellerinden gelen her şeyi yapacaklarına ant içtikleri günlerde tanır. Yine Hasan'ın da içinde bulunduğu arkadaş grubuyla birlikte Anadolu'da başlayan hareketin sevinçli haberlerini, Mustafa Kemal'in yaptığı kongreleri, İstanbul'da kapatılan Meclis-i Mebusan'ın Ankara'da açıldığını öğrenirler. Birinci ve İkinci İnönü'nün ardından Sakarya zaferi ile İstanbul'un kapılarının Anadolu'ya açılmasına sevinirler. Güzel haberlerin verdiği rahatlama hissi ve cesaret ile Hasan Yıldız'a duygularını açar ve çift nişanlanır. Millî Mücadele Dönemi'nin ardından nişanlılar Ankara'ya gider. Hasan Yıldız'ı Ankara'da bırakıp memleketine, amcasının yanına döner.

Yıldız Ankara'da hayatının *“en yüksek duygulu, en temiz, en sonsuz heyecanlı, âdeta efsanevî günlerini”* geçirir.¹⁰⁶⁸ Yıldız için *“Türk milletinin aydınlık bahtını yaratan o topraklar, o eski, viran şehir, en mukaddes yer”*dir. Her gece bağ evlerinden çıkıp Çankaya'daki Mustafa Kemal'in köşkünün kapısının önünde dakikalarca duran Yıldız, atasına duyduğu saygı ve sevgiyi Ankara'nın rüzgârlarına anlatır. Fakat Yıldız'ın mutluluğu kısa sürer. İstanbul'a döndükten sonra bu sefer de Hasan'ın memleketine gezmeye giderler. Anadolu'nun (...) Kasabası'nda yaşayan aile, gelinleri Yıldız'ı beğenmedikleri gibi Hasan'ın geçimini sağlayacak bir iş bulmadan evlenmesine de kızarlar. Yıldız, Hasan'ın yetiştiği aile ile kendi ailesi arasındaki kültür farkını görür ve üzülerek eşyle birlikte İstanbul'a döner.

Cumhuriyet sonrasında İstanbul hayatında balolar, barlar ve danslar devri başlar. Hasan farkında olmadan kendisini bu renkli ve eğlenceli hayata fena halde kaptırır. Yıldız bu yaşam tarzını benimsemeyi ve mesafeli yaklaşır. Bu mesafe zamanla kocası ile kendisi arasına da girer ve Hasan, Yıldız'ı beğenmemeye başlar. Artık içkili ve danslı toplantıların aile hayatına aykırı yönleri Hasan'ı rahatsız etmez. Hasan'ın balolarda diğer kadınlarla olan samimi ilişkilerini gördükçe kocasından soğuyan Yıldız, sonradan görme, kabuğunu Cumhuriyet sonrasında kırmış bu insanlar tarafından batılı Avrupaî yaşantının yanlış algılandığını düşünmektedir.

Yıldız'ın kocasının umarsız davranışları yüzünden kendisini çok yalnız hissettiği, moralinin çok bozuk olduğu günlerde Fahri Ağabey'i çıkagelir. Çanakkale'de şehit

¹⁰⁶⁸ Şükufe Nihal, *Yalnız Dönüyorum*, 98-99.

olduğunu zannettikleri Fahri, İngilizlere esir düşmüş ve bulduğu ilk fırsatta kaçıp yurda dönmeyi başarmıştır. Dönmüştür dönmesine ama Yıldız'ı buhranlar içerisinde bulmuştur. Yıldız'ı kurtarmak için birlikte Anadolu'ya kaçmayı plânlarlar. Fakat Hasan'ın hastalığı gitmelerine engel olur. Hasta kocasını bırakıp gitmenin Yıldız'a yakışmayacağını düşünen Fahri, onları uzun sürecek bir Avrupa seyahatine gönderir. Kendisi de uzun zamandır görmeyi arzu ettiği Anadolu'ya doğru yola çıkar.

Bir yıllık Paris macerasını sonunda Yıldız, Hasan'ın büyük bir yalanını yakalar. Hasan'a gelen bir mektupla amcasının kızıyla evli ve iki çocuğunun olduğunu öğrenir. Yıldız, Hasan'ı eşi ve çocukları ile birlikte Paris'te bırakıp İstanbul'a yalnız döner.

Halide Nusret Zorlutuna'nın *Gül'ün Babası Kim?*¹⁰⁶⁹ adlı romanının kadın kahramanı İstanbul'da yatılı mektepte okuyan ve Avrupaî tarzda bir eğitim alan Mecla'dır. Romanda Mecla'nın anne ve babasına karşı isyankâr davranışları, millî-manevî değerlere duyarsız oluşları hep aldığı Avrupaî eğitime dayandırılır. Mecla Talat adlı bir delikanlıyı sever fakat sevdiğine kavuşamaz. Çünkü Talat'ın başka bir kadınla daha ilişkisi vardır. Talat'tan hamile kalan Mecla'yı ailesi kabullenmez ve Anadolu'da yaşayan akrabalarının yanına gönderir. İsmi belirtilmeyen kasabaya geldikten sonra Mecla'nın hayatında birçok şey değişir. Değişenlerin başında ise ismi ve hayat hikâyesi gelmektedir. Artık o, taze gelin iken kocası savaşta şehit olmuş ve ruhsal yaralarını amcasının yanında sarmaya çalışan taze dul Havva'dır.

Havva, Muallim Mektebi'nde bekçilik yapan Hasan Amcasının sayesinde yeni insanlarla tanışır. Mektebin öğretmenleri sayesinde hayata tutunur. Kızının da doğmasıyla yaşamaya mecbur hisseder kendini, hayata yeniden bağlanır. Fakat Havva'nın hayatının dönüm noktası karlı bir kış günüdür. Karın yolları kestiği bir gün evlerine bir yolcu sığınır. Hasan, Hasan'ın eşi Pembe ve Havva'nın yardımıyla çok üşüyen yolcu ölümden döner. Adının Mümtaz olduğunu öğrendikten sonra Havva bu kişinin kitaplarından çok iyi tanıdığı tarihçi ve eleştirmen olduğunu anlar. Mümtaz'ın Anadolu'ya geliş sebebi ise İstanbul'da edebiyatseverlerin dilinde pelesenk olmuş şiirlerin gizemli şairini aramaktır. Aradığı kişiyi bulmuştur aslında, çünkü şiirlerini - isminin saklı kalması şartıyla- İstanbul'a gönderen kişi Havva'dır. Havva ve kızı Gül,

¹⁰⁶⁹ Romanın ilk baskısı 1933'tür. Çalışmamızda şu nüsha kullanılmıştır: Halide Nusret Zorlutuna, *Gül'ün Babası Kim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2002, 212 s.

Mümtaz'ın dikkatini çeker. Bu ilgi zamanla sevgiye dönüşür ama Havva'yı ikna etmesi biraz zaman alır. Mahalledeki çocukların sürekli Gül'ün babası ile ilgili sorular yöneltmesi, Havva'yı bir yerde bu evliliğe mecbur eder. Evlendikten sonra Mümtaz ve Havva Ankara'ya taşınırlar. “Çankaya yolunda önü bahçeli, bir buçuk katlı bir bina; alt kat mutfak, çamaşırlık filan... üst katta büyük salon ve dört oda” sı olan bir evde yaşarlar.¹⁰⁷⁰ Romanda, Havva'nın İstanbul'daki ablasına gönderdiği son mektup Ankara'dan yazılır. Havva mektubunda Ankara'yı değil daha çok Ankara'daki mutlu hayatını anlatır. Ne kadar rahat olduğundan, Mümtaz'ın kızına nüfus cüzdanı çıkarttığından, iyi bir baba olduğundan bahseder. Diyebiliriz ki Mecla, İstanbul'da bulamadığı huzura ve mutluluğa Ankara'da kavuşur.

Sadri Ertem'in *Bir Varmış Bir Yokmuş* romanı¹⁰⁷¹ Sultan Abdülmecit, döneminden başlayarak Millî Mücadele'ye kadar geçen sürecin, bazen gösterme bazen özetleme tekniği ile aktarıldığı bir eserdir. Romanda Sultan Abdülmecit, içki ve kadın düşkünü, müsrif, devlet idaresinden anlamayan ve kapitülasyonları başlatan kişi olarak aktarılır. Onun yaptığı hatalar yüzünden kolay lokma haline gelen Osmanlı, Avrupa'nın ve Rusya'nın iştahını kabartır. Abdülmecit'in ölümünden sonraki süreçte yalnız siyasî olaylara (I. Dünya Savaşı'nın sebepleri ve sonuçları) yer verilerek 1918 yılına kadar gelinir. Mustafa Kemal, romanda ilk defa 117. sayfada geçer. “*Sarışın bir zabıt*” dediği Mustafa Kemal'i “*korkunç adam, çünkü o kapitülasyonları kaldıracak. O, yıkılmaktan kurtardığı tarihi istediği istikamete çevirir. Tarih onun önünde talim eden br manga nefer gibi hazırol vaziyetinde durabilir.*” sözleriyle tanıtır. Mondros Mütarekesi sonrası, düşman gemileri, toplarıyla Sultan Vahdettin'in sarayını nişan alarak Marmara Denizi'ne demirler. Askerlerin tezkeresi verilir, ordu dağıtılır. İstanbul, İngiliz, Avusturyalı, Senegalli, Fransız ve Rus askerlerle dolar.¹⁰⁷² İstanbul'da oldukları halde kendilerini gurbette hisseden insanlar için Mustafa Kemal'in 1919 baharında Samsun'a gitmesi bir umut olur. *Sarışın Jeneral* Samsun'a indiğinde İzmir'in işgal edildiği haberini alır.

Etem İzzet (Benice)'in *On Yılın Romanı*¹⁰⁷³ olay örgüsünün yoğun olmadığı bir eserdir. Romanın genelinde 1923-1933 yılları arasında gerçekleşen inkılâplar ve

¹⁰⁷⁰ Halide Nusret Zorlutuna, *Gül'ün Babası Kim*, 208.

¹⁰⁷¹ Sadri Etem (Ertem), *Bir Varmış Bir Yokmuş*, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, 157 s.

¹⁰⁷² Geniş bilgi için Mehmet Törenek, *Türk Romanında İşgal İstanbul'u*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013.

¹⁰⁷³ Etem İzzet (Benice), *On Yılın Romanı*, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, 170 s.

gelişmeler özetleme tekniği ile okuyucuya aktarılır. Kitabın genelinde Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti karşılaştırılır. Cumhuriyet'in kazanımları vatandaşların hayatındaki olumlu gelişmeler olarak aktarılır.

Roman 1912 yılında Bingöl eteklerindeki bir Türk köyünde başlar. Olaylar, savaşta ve yoklukta tüm ailesini kaybetmiş, biri kız diğeri oğlan, iki çocuğun hayat hikâyesi üzerinden aktarılır. Kızın adı Torun, oğlanın adı Erhan'dır. İkipınar Köyü'nde çiftçilikten başka geçim kaynağı olmayan halk yoklukla mücadele eder. Yarı aç yarı tok yaşamaya çalışan köylüyü "*paşa sevmez, ağa sevmez, imam sevmez, mültezim sevmez, tahsildar sevmez, zaptiye sevmez, şeyh sevmez*".¹⁰⁷⁴ Devlet, yalnızca köylünün kışın nafakası olacak buğdayı vergi olarak almak için köye gelir. 1916 yılında köyün eli silah tutan bütün erkekleri askere çağırılır. 1917 yılı İkipınar Köyü'nde bir başka acının yaşandığı yıldır. Tifüs salgınında her evden iki cenaze çıkar. İşte tam bu dönemde köyün muhtarı Demirçavuş, Erhan'a ve Torun'a sahip çıkar, onların eğitimlerini üstlenir. Torun on bir, Erhan ise on iki yaşındadır.

Romanda 1918, mütareke ve bozgun yılıdır. İstanbul işgal edilir. İşgale kadar olan kısım romanın birinci bölümünü oluşturur. İkinci bölüm 1919 yılını kapsar ve "*Roman Başladı*" altbaşlığı ile verilir. Mustafa Kemal Paşa, yetkilerle donatılmış şekilde İstanbul'dan Karadeniz'e açılır. Havza, Merzifon, Amasya, Erzurum'un ardından Sivas'a geçer. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni teşkilatlandırır. Erzurum'da iken Harbiye Nazırı'nın "İstanbul'a dön" çağrısına rütbelerini iade ederek cevap verir. Ülkenin kurtulması için bir kurtarıcı bekleyen halk bütün bu gelişmeler, Sivas'ta çıkan İrade-i Milliye gazetesinden okuyarak öğrenir. Demirçavuş da İrade-i Milliye'den okuduğu kadarıyla Mustafa Kemal'i ve Millî Mücadele'yi Erhan'a ve Torun'a anlatır.

Sivas'ın ardından Ankara'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, burayı Millî Mücadele'nin merkezi yapar. 23 Nisan 1920'de açılan Meclis'te Ankara milletvekili olur. Bu gelişmelerin heyecanı ile Demirçavuş, Erhan'ı ve Torun'u da yanına alarak Ankara'nın yolunu tutar. Ülkeleri için üzerlerinde düşen her görevi yapmak isterler. Kağnıyla geldikleri Ankara'da, ilk geceyi otele verecekleri paraları olmadığı için istasyonun kenarında kağnı arabasında geçirirler. Ankara'nın temiz havasını ciğerlerine çekerler. O gece polisten daha önce hiç görmedikleri ilgi alakayı görmek hoşlarına gider. Meclis'in

¹⁰⁷⁴ Etem İzzet (Benice), *On Yılın Romanı*, 34.

önünde Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşılır. Millî Mücadele'ye katılmak için köyünden kalkıp kağı arabası ile Ankara'ya gelen bu vatansever iki çocuk ve muhtar Mustafa Kemal Paşa'yı oldukça duygulandırır. Paşa, çocukları yatılı mektebe koymaları için Maarif Vekâleti'ne haber gönderir. Demirçavuş'u ise Recep Zühtü Bey'in emrine verir.¹⁰⁷⁵

Sakarya Muharebesi'nde Yunanlılar Ankara kapılarına kadar gelir. Cepheden gelen top seslerini duymaya başlayınca vekaletlerin Kayseri'ye taşınmasına karar verilir. Fakat Erhan “*Ankara Türk'ün kalbidir.*” diyerek bu teklife karşı çıkar. Lozan Antlaşması'yla da Anadolu Türk'lerin edebî yurdu olur.

Üçüncü bölüm, *Romanın Kendisi* başlığını taşımaktadır ve 1933 yılını aktarır. Erhan, okulundan mezun olmuş ve Hariciye Vekâleti'nde çalışmaya başlar. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra Gazi'nin emriyle Londra'ya gönderilir. Burada İngilizce öğrenir, Fransızcasını kuvvetlendirir, doktora yapar, Avrupa'yı ve Garp kültürünü yakından tanır. Romanda Erhan, Mustafa Kemal Türkiye'si ile beraber büyüyen, yetişen en genç ve donanımlı memur olarak tanıtılır.¹⁰⁷⁶ Amerikalı Şarkiyatçı Prof. Dr. Vilyam Hamilton “*Mustafa Kemal Türkiyesi*” adlı bir eser yazmak için Türkiye'ye gelir. Profesör'le ilgilenmesi için Erhan görevlendirilir.

Erhan, şarkiyatçı profesörü İstanbul'da karşılar ve ona İstanbul'u gezdirir. Bu gezilerde hep yeni Türkiye hakkında bilgiler verir. Latin alfabesine geçtikten sonra ülkede okuma yazma oranının ne kadar yükseldiğini sayısal verilerden yararlanarak aktarır. İnkılâpları, hilafetin kaldırıldığını, tekke ve zaviyelerin kapatıldığını anlatır. Profesörü yeni açılan okullara, millet mekteplerine, halkevine götürür. Sohbetlerinde sürekli Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti'ni karşılaştırır. Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kuruluş amaçlarından bahseder. 1933 yılında yeni bir kadro ile kurulan İstanbul Üniversitesi'ni gezdirir. Kadınların çalışma hayatının her alanda görülebileceğini gösterir.

Cumhurbaşkanı ve vekiller yaz aylarını İstanbul veya Yalova'da geçirir. İstanbul'da Profesör Hamilton şerefine resmî bir yemek düzenlenir. Yemeğe Milliyet başmuharriri Mahmut Bey, Hakimiyet-i Milliye bamuharriri Falih Rıfkı Bey, Cumhuriyet

¹⁰⁷⁵ Etem İzzet (Benice), *On Yılın Romanı*, 71-72.

¹⁰⁷⁶ Etem İzzet (Benice), *On Yılın Romanı*, s. 84.

gazetesi başmuharriri Yunus Nadi Bey, Vakit gazetesi başmuharriri Hakkı Tarık Bey, Aka Gündüz ve sefirler katılır. Profesör, Gazi Paşa'yı ise Yalova'da ziyaret eder.

Türkiye'yi tanıtmak için bir gezi de plânlayan Erhan, profesörü vapurla Samsun'a götürür. Ardından karayoluyla Sivas ve Ankara'ya gelirler. Yolculukları boyunca Kemalist rejimin on yıl içinde ülkede yaptığı işleri anlatır, gösterir. Ankara'da beş gün kalan profesör, Hakimiyet-i Milliye gazetesine gider, Yenişehir'i dolaşır, Gazi çiftliğini gezer, Ankara Kalesi'ne çıkar, Meclis binasını ve bağları gezer. Belediye reisi profesöre Ankara'yı nasıl “*yeniden yaptık*”larını anlatır.¹⁰⁷⁷ Profesör Ankara'da yeni yapılan vekaletleri, banka ve mektep binalarını, asfalt caddeleri, parkları, apartmanları, eski ve yeni mahalleleri gezer. Ankara'daki son akşamında Ankarapalas'ta adına düzenlenen yemeğe katılır. Trenle Ankara'dan ayrılan profesörün son sözü “*yaşasın Mustafa Kemal Türkiye'si*” olur.¹⁰⁷⁸ Türkiye hakkında yanlış bilgilere sahip olan bir şarkiyatçının fikirlerini değiştirmiş olmanın verdiği gururla Erhan, çocukluktan beri sevdiği Torun'a evlenme teklif edecek cesareti kendinde hisseder. Roman Erhan ve Torun'un mutluluğuyla son bulur. Düğünleri Ankara'da, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda yapılır.

Nahit Sırrı Örik'in *Kıskanmak*¹⁰⁷⁹ romanı ilk olarak 1937 yılında Tan gazetesinde tefrika edilir. Romanda olaylar Zonguldak, İstanbul ve Ankara'da geçer. Romanın ana kahramanları kırklı yaşlarda Halit, Halit'ten yirmi bir yaş genç ve güzel karısı Mükerrerem ve evlenmemiş kızkardeşi Seniha'dır. Paşa çocuğu Halit, İstanbul'da başladığı eğitimini Avrupa'da tamamladıktan sonra önce Ankara'da ardından Zonguldak'ta, bir kömür şirketinin başmühendisi olarak işe başlar.

Olaylar Zonguldak'ta başlar. İstanbul ve Ankara'ya dair yaşantılar, geriye dönüşlerle aktarılır. Abisi kendisinden daha güzel ve başarılı olduğu için ailesi tarafından hep ikinci sıraya atılan Seniha'nın abisine karşı duyduğu tek his kıskançlıktır ve Seniha bu duyguyla büyür. Evlilik yaşı da yine abisine bağlı sebeplerle geçiştirilince aile bağları dahi abisine karşı bu duygusunu azaltmaz. Annesi babası ölünce abisi ile birlikte yaşamaya mecbur kalır.

¹⁰⁷⁷ Etem İzzet (Benice), *On Yılın Romanı*, 148.

¹⁰⁷⁸ Etem İzzet (Benice), *On Yılın Romanı*, 149.

¹⁰⁷⁹ Nahit Sırrı Örik, *Kıskanmak*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1994, 241 s.

Yazar, romanın onuncu bölümünde Halit'in hayatına bir Ankara parantezi açar. Halit, Ankara'da çalışırken Mükerrerem ile evlenir. Aralarındaki yaş farkı dolayısıyla Mükerrerem ilkbaharın, Halit ise sonbaharın başında sayılır. Kocasının kendisine sağladığı refah, Mükerrerem'i derin bir minnet duygusuyla Halit'e bağlar. Mükerrerem Ankara'yı beğenmeye devam ettikçe kocasından da memnundur. Ankara'daki hareketli hayata alışıp şehrin eksiklerini görmeye başlayınca kocasının da kusurları gözüne batar. Mükerrerem yavaş yavaş etrafında kendisi ile ilgilenen erkekleri fark etmeye başlar. Hariciye memuru Celal Ferit bu erkeklerden biridir.

Celâl Ferit, Ankara'yı *fecaat* olarak tanımlar fakat İstanbul'u da beğenmediği bir gerçektir. Avrupa görmüş bir Hariciyeci olarak tekrar oralara gitmek arzusundadır. Avrupa'daki aşk maceralarını özlemle anan kahraman Ankara'da *hiç günah işleyemeden* yaşarken karşısına Mükerrerem çıkar. Fahri Celâl kendisine teklif edilen Bükreş müsteşarlığını, Balkan memleketlerini Avrupa saymadığından, bir müddet daha bekleyip adamakıllı bir yere atanmak bahanesiyle, fakat hakikatte Mükerrerem'le ilişkisi büyük ümitler vaat ederken ondan ayrılmak istemediği için reddeder.¹⁰⁸⁰ Gelinleri hakkında bazı dedikodular Seniha'nın kulağına çalınmaya başlar. Fakat Ankara gündeminin çok hızlı değişmesinden dolayı bu haberlerin de kısa sürede eskiyeceği düşüncesiyle fazla umursamaz. *"Aman bu Ankara! Şişli'nin dedikoduları burada yapılanların yanında yüz kere zemzemle yıkanmış! Herkes için her gün öyle kuyruklu yalanlar çıkarıyorlar ki insan neye ve kime inanacağına şaşırıp kalıyor! Hem öyle zahmetsiz icat edip ortaya atıyorlar ki, akıllarında bile kalmıyor. Bir müddet geçip icatları olan yalanı başkalarından duyunca kendileri de şaşırıp kalıyorlar."*¹⁰⁸¹ diyerek her şeyin bir yalan olduğuna kendisini inandırmak ister.

Halit, müsteşarla kavga edince iş yerinde huzuru kaçar ve tayin ister. Kendisini Zonguldak'ta bir kömür şirketine başmühendis olarak atarlar. Önceleri bu tayine tepki gösteren Mükerrerem Zonguldak'ın İstanbul'a yakınlığını ve deniz kenarı olmasını düşündükçe sakinleşir. Celâl Ferit'le olan ilişkisi henüz hoşlanma boyutunda olduğu için onu da kolayca gözden çıkarır.

¹⁰⁸⁰ Nahit Sırrı Örik, *Kıskanmak*, 91-92.

¹⁰⁸¹ Nahit Sırrı Örik, *Kıskanmak*, 93.

Mükerrem, Zonguldak sosyetesine hızlı bir giriş yaparak davetlere katılmaya başlar. Yeni aşklar, yeni ilişkilerle kocasını aldatmaya devam eder. Durumdan haberdâr olan Halit, karısının sevgilisini öldürüp hapse düşer. Mükerrem barlarda çalışmaya başlar. Seniha ise, bir ilköğretim öğretmeni olarak Amasra'ya gider. Üç kişilik aile, aralarında hiçbir münasebet kalmaksızın parçalanır.

Reşat Enis'in üç bölümden oluşan *Afrodite Buhurdanında Bir Kadın* adlı romanının¹⁰⁸² ilk bölümü İstanbul'da, ikinci bölümü Ankara'da üçüncü bölümü ise Zonguldak'ta geçer. Romanın vaka zamana belirtilmemiş olmakla birlikte Ankara'da iki yıllık bir Kitapında kadının toplumda cinsel obje olarak görülmesini eleştiren yazar, fabrika ve maden ocağı işçilerinin yaşamı, acımasız patronlar, iş kazaları, işçi grevleri gibi birçok toplumsal yaraya değinir. Romanın ana kahramanı Osman Zonguldak'ta doğar ve çocukluğu orada geçer. Küçük yaşta annesini ve babasını kaybedince, İstanbul'daki bir akrabasının yanına verilir. İstanbul'da bir yandan idâdî eğitimine devam ederken bir yanda da ev sahiplerine hizmet etmektedir. Evin büyük kızının attığı iftira sonucu Zonguldak'a geri gönderilir. Bir süre maden ocağında çalıştıktan sonra askerliğini yapar ve sekiz sene sonra tekrar İstanbul'a gelir.

İstanbul'da Haliç'te bulunan tekstil fabrikalarından birinde işçi olarak çalışmaya başlayan Osman, kendisiyle aynı yerde çalışan Yıldız'la evlenir. Yıldız da kendisi gibi o annesiz ve babasız olarak zor bir hayatı devam ettirmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu ortak nokta Yıldız ve Osman'ı birbirine yakınlaştırır. Balat'la Fener arasında suçlu, mağdur, fakir, talihsiz işçilerle dolu bir mahallede oturmaya başlarlar.

Sıcak bir aile yuvasına ve huzura ihtiyaç duyan Osman ve Yıldız, hayatın bütün kötülüklerini evlerinin dışında tutmaya çalışırken bir gün fabrikada bir çöküntü meydana gelir. Osman bu kazada ağır yaralanır ve kafasına aldığı darbe sonucunda geçici körlük meydana gelir. Çalışamayacak hale gelen Osman'ı patronları tazminat ödemediği için işten çıkarırlar. Hamile olan Yıldız, yiyecek ekmek dahi bulamadıkları bu zor günlerde Osman'ın uzak akrabalarından ve patronlarından yardım ister. Hangi kapıyı çalsa, yardım etmeyi kabul eden fakat karşılığında Yıldız'dan faydalanmak isteyen erkeklerle karşılaşır.

¹⁰⁸² Yazar romanın sonunda kitabı 1935-1937 tarihleri arasında yazdığını belirtir. Kitabın ilk baskısı ise 1939 yılında yapılmıştır. Basım tarihi olarak Atatürk döneminin dışına çıkan eser, incelemeye alınırken, yazılış tarihi göz önünde bulundurulmuştur. İncelememize esas olan nüsha ise, 1945 tarihli 2. baskıdan tıpkıbasım yapılan, 3. baskıdır. Reşat Enis, *Afrodite Buhurdanında Bir Kadın*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2002, 206 s.

Doğacak çocuğu ve kocasının bakıma muhtaçlığı yüzünden Yıldız, patronun sekreteri aynı zamanda da metresi olmayı kabul etmek mecburiyetinde kalır. Kazandığı para ile yalnız eşini, oğlunu değil kendileri gibi zor durumda olan arkadaşları Melek ve Meryem'e de yardım eder. Uzun süre evde olmadığı zamanlarda oğlu Ergin'e ve Osman'a arkadaşı Melek yardımcı olmaktadır. Bu süreçte sürekli kendini sorgulayan Yıldız, her ne kadar hakkıyla çalışacağı bir iş arasa da, elinin emeği ve alınının teriyle para kazanmak imkânının olmadığını görür.

Romanın XXII. bölümünde Ankara'nın kibar ortamlarına İstanbul'dan kadın sevkeden bir teşkilatın sahibinin kızı olan Müzehher ile tanışması ile Yıldız'ın hayatında birçok şey değişir.¹⁰⁸³ Müzehher, Yıldız'ı Ankara'ya gitmesi ve daha fazla para kazanması konusunda ikna eder. Fabrikada mesainin uzadığı yalanlarıyla kocasına durumunu hissettirmeyen Yıldız, bu sefer de Ankara' da eski bir tanıdığı yardımına "XX" şirketinde memuriyet aldığını söyler. Müzehher Yıldız'ı Haydarpaşa Garı'nda babası Murtaza ile tanıştırır. Murtaza, Millet Meclisi'nin açıldığı ilk yıllarda "*softa ve ümmî mebusların hatimlerini*" indiren bir hafızken, kadınlara düşkünlüğü sonucu Ankara'ya kadın sevkeden bir teşkilatın reisi haline gelir. Yıldız, bu aileyle birlikte oğlunu ve eşini geride bırakarak Haydarpaşa Garı'ndan Ankara Ekspresine binerek belirsizliklerle dolu bir hayata doğru yola çıkar. Murtaza, trende, Yıldız'ı hiç sahip olmadığı vasıflarla başkalarına tanıştırmaya başlar. Durumu hemen farkedip ayak uyduran Yıldız için Ankara hayatı, ne ve kim olduklarını gizlemeye açılışan meskeli yüzlerle doludur.

Yıldız, Ankara istasyonuna indiğinde ilk dikkatini çeken bütün haşmetiyle karşısında duran Ankara kalesidir. İlk defa gördüğü Ankara'da eski ve yeni yerleşimleri hemen birbirinden ayırtıran Yıldız, iki yıl kadar kaldığı Ankara'da birçok insanla tanışır ve bir kadın için en aşağı seviyedeki hayatı yaşar. Ankara, ahlâksızlıktan ve cinsel yolla bulaşan hastalıklardan muzdariptir. Randevuevini basan polisler Yıldız'ı hastaneye götürür. Yıldız'ın cinsel yolla bulaşan bir hastalığı olduğunu öğrenen Murtaza, ona kapılarını kapatır. Ankara'da kimsesiz kalan Yıldız İstanbul'a gitmek ister. İçinde bulunduğu çirkin hayatın utancı, kocasını ve çocuğuna duyduğu özleme galip gelir. Fakat bir yandan da kendisini eski devirlerde, rahiplerle evlenen ve Afrodit buhurdanında

¹⁰⁸³ Reşat Enis, *Afrodit Buhurandanında Bir Kadın*, 96.

erkeklerle ilişkiye girerek kutsallaştığına inanan Babilli bir kadın gibi görür. Dolayısıyla kendisini utandığı bu yaşama mecbur hisseder.¹⁰⁸⁴ Bu utanç, tren istasyonunda Osman ve oğlu Engin'in karşısına çıkmasına müsaade etmez, geri döner.

Üçüncü bölümde, istasyondan beklediği yolcuyla alamadan dönen baba ve oğulun hayatı anlatılmaktadır. Osman'ın gözleri açılır. Uzun zamandır kendisine bakan Melek ile evlenen Osman, Engin'i Zonguldak'ta büyütmeye karar verir. Yirmi yaşına gelen Engin, babası ile birlikte maden ocağında çalışmaya başlar. Güçlü ve kuvvetli vücudundan dolayı çalışma arkadaşlarının Kaya adını koyduğu Engin komşularının kızı Kadriye'yi sevmektedir. Kadriye'nin ölümüyle boşluğa düşen Kaya, kendisinden yaşça büyük olan ve şehirde kötü kadın olarak tanınan Aysel'le aşk yaşamaya başlar. Oğullarının eve geç gelmesinden ve dalgın hareketlerinden şüphelenen Osman, Kaya'yı takip eder ve bir meyhanede oğluyla birlikte oturup içki içen Aysel'in aslında oğlunun annesi Yıldız olduğunu görür. Facianın bütün yükünü omuzlarında taşımayı kabul ederek ana-oğula bir şey söylemez.

Maden ocağında meydana gelen göçükte Osman ve Kaya ocağın içindeki boşluklara hapsolür. Kırk sekiz saat sonra Osman ve Kaya'nın cesedine ulaşılır.

Selami İzzet Sedes'in *Kalbimin Romanı*¹⁰⁸⁵, Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul ve Ankara'da geçer. Roman, başkahraman ve romanın anlatıcısı konumundaki Sevim'in günlüklerinden hareketle aktarılır. Babasını kaybeden Sevim, ablası Gönül ve annesi Naciye ile İstanbul'da yaşayan bir genç kızdır. Sevim ve ailesi eskiden beri komşusu olan Hayriye Pınar'la yakın ilişki içerisindeyler. Hayriye Hanım'ın Ankara'da, Harbiye'de, Mazlûm Pınar adlı bir de oğlu vardır.

Evin büyük kızı Gönül, çok güzel ve alımlı bir genç kızdır. Gönül, erkek arkadaşları arasında daha çok sevilen, peşinden gidilen biridir. Ancak Sevim daha çok içe kapanık, ablasına göre daha silik bir karakterdir. Sevim için için komşularının oğlu Mazlûm'u sever. Fakat Mazlûm, pek çok erkek gibi Gönül'ü istemektedir.

Hayriye Hanım, komşularını, oğlu Mazlum'un yanına Ankara'ya gezmeye götürür. Gönül ve Sevim, ilk defa görecekleri Ankara ile birlikte Mazlûm'a kavuşmanın heyecanıyla trene binerler. Misafirlere özellikle Gönül, gezmeye pek meraklı

¹⁰⁸⁴ Reşat Enis, *Afrodite Buhurunda Bir Kadın*, 166.

¹⁰⁸⁵ Selami İzzet Sedes, *Kalbimin Romanı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1938, 151 s.

olduğundan Mazlûm'a, Ankara'yla ilgili sorular sorar. Mazlûm'da Gönül'ün isteği üzerine atla gezmeye davet eder. Mazlûm'la Gönül atlı; diğerleri otomobille hep birlikte Yenimahalleye doğru geziye çıkarlar.

Ankara'da kendisini güvende hisseden Sevim'le her semtini büyük bir coşkuyla gezer. Ankara Sevim'in gözünde, *Türk'ün kurtuluş destanını bağrında saklıyan, Türk'ün azmini, iradesini her taşında ve her ağacında gösteren şehirdir.*¹⁰⁸⁶ Mazlûm da Sevim'le aynı fikirdedir. Mazlûm, Ankara'da maddî zevkten ziyade manevî zevk duymaktadır.¹⁰⁸⁷ Gönül ise bu hislerden uzaktır. Gönül'le Mazlûm'un birbirine uygun olmadığını gören Sevim, Mazlûm'a olmasa bile defterine onu çok sevdiğini itiraf eder. Gönül, Ankara'da attan düşüp bacağına incitince, Misafirler trenle İstanbul'a döner. Romanın geri kalanı İstanbul'da geçer.

Pek çok kişinin gözdesi olan Gönül, bir anda arkadaşlarından biri olan Baki'yle evlenir. Bu arada Mazlûm önce Gönül'ü unutmak için Ağrı'ya gider, sonra da istifa ederek o da İstanbul'a döner. Mazlûm'un annesi, oğlunun Sevim'le evlenmesini ister. Annesini kırmayan Mazlûm, Sevim'le evlenir, fakat Gönül'ü unutamaz. Sevim, her şeye rağmen sevdiği adamla evlendiği için mutludur.

Palavracı bir gezgin olan Meşhedî'nin Ankara ziyareti, *Meşhedî Ankara'da*¹⁰⁸⁸ adlı kitapta ele alınır. Kitabın yazar bölümünde, sadece Çimdik takma adı kullanılmıştır. Meşhedî,ERCÜMENT EKREM TALU'nun bir tiplmesi olmasına rağmen Cevdet Kudret, kitabın yazarının Yusuf Ziya Ortaç olduğunu belirtir.¹⁰⁸⁹

Helikopterle İstanbul'dan çıkıp, *Akbaba* muhabiri olarak Anadolu ve Rumeli'yi gezecek olan Meşhedî'nin ilk durağı Adapazarı'dır. Burada ahbablarını görüp geceyi onların evinde sohbet ederek geçiren Meşhedî, ertesi gün Eskişehir'e geçer. Ankara'da Meşhedî ve Torik Necmi'yi *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi namına Naşit Hakkı ve Mecdi Sadrettin Beyler karşılar. Çok geçmeden istasyona Aka Gündüz ve Akba Kitabevi sahibi Bilal Bey de gelir. Misafirlere çay ziyafeti hazırlayan Kız Enstitüsü müdürü Münir Hayrı Bey'in yanından ayrıldıktan sonra Karaoğlan Caddesi'ne gelirler. Dahiliye Vekâleti'nde kalemi mahsus müdürü Ekrem Bey'i odasında ziyaret ederler. Ekrem Bey'e İstanbul'dan

¹⁰⁸⁶ Selami İzzet Sedes, *Kalbimin Romanı*, 25.

¹⁰⁸⁷ Selami İzzet Sedes, *Kalbimin Romanı*, 22.

¹⁰⁸⁸ Çimdik (Yusuf Ziya Ortaç), *Meşhedî Ankara'da*, Akba Kitabevi, Ankara 1933, 77 s.

¹⁰⁸⁹ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatı'nda Hikâye ve Roman*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2009, s. 221.

getirdikleri selamları ilettikten sonra Osmanzade Hamdi Bey'in Yenişehir'deki köşküne giderler.

Kılıç Ali Bey'le havuz kenarında sigara içem Hamdi Bey, Meşhedî ve Torik Necmi'yi karşılar. Bahçedeki havuz, havuza önlerinden su akıtan çıplak çocuk heykelleri, “her yıl, ya biçimi, ya boyası değişen” kapı, “her yıl ya tarhları, ya kameriyesi başkalaşan” bahçe Meşhedî'nin dikkatini çeker.¹⁰⁹⁰ Misafirlerini yemekleriyle meşhur sofrasına buyur eden Hamdi Bey'in davetsiz misafirleri de vardır. İsmet Paşa'nın eski başyaverini, Kâzım Paşa'yı ve Raşit Rıza'yı “kibar takımı sökün etti.” diyerek karşılayan Hamdi Bey, bütün misafirleri kuş sütünün dahi eksik olmadığı bir masaya alır. Masada kocaman bir kuzu dolması ve rakı ikram edilir. Kâzım Paşa'nın rakıyı kuş sütü olarak tanıtmaya üzerine Meşhedî tarzli bir cevaz verir: “Hay çok yaşıyasan... Özzümün bildiği buna aslan sütü diyerlerdi. İlle şimdi aslanlar serçe, serçeler aslan olduğundan adı değişmişti!...”¹⁰⁹¹

O gün akşama kadar Hamdi Bey'in köşkünde vakit geçiren Meşhedî ve Torik Necmi, Yenişehir'den ayrıldıktan sonra Maarif Vekâletine gelirler. Burada İstatistik müdürü Cemil, Zat işleri müdürü Rasim, kalem-i mahsustan Haydar, adlî tabip Fahri Beylerle karşılaşır. Meşhedî ve Torik Necmi ile önceden tanışan bu grup misafirlere poker oynamayı teklif eder. Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya'dan bu grubun çok iyi poker oynadığını duyan Meşhedî, yenilme kaygısıyla teklifi kabul etmez. Haydar Bey'in teklifiyle bara gitmeye karar veren grup yürüyerek İstanbul Pastanesi'nin önüne gelir. Meşhedî'yi gören pastane sahibi Ali Rıza Bey, kendisini otelinde konaklamaya davet eder. Devet ederken de birçok tanınmış sanatçının ismini sıralar:

“Hoşceldun, safaceldun Meşhedî Ağa... Cozlerim yoldadur, neya görünmedun aha sabahdan beru?... Haydi yuru, gidelum bizim otele, sana cuzel bir oda ayırttum. Halil Nihat Bey de bizim otelde... İbrahim Alâeddin Bey de bizim otelde. Asrî hamamımız da var.”¹⁰⁹²

Son cümlesi üzerine Meşhedî asrî hamam istemediğini, gayr-i asrî hamam istediğini belirtir. Bu konuşmanın ardından grup, Tavukçu Tayfun Usta'da birkaç kadeh içki içmeyi

¹⁰⁹⁰ Çimdik, *Meşhedî Ankara'da*, 37.

¹⁰⁹¹ Çimdik, *Meşhedî Ankara'da*, 42.

¹⁰⁹² Çimdik, *Meşhedî Ankara'da*, 45.

teklif eder. Buna da karşı çıkan ve horozcu dükkanına gitmek istediğini söyleyen Meşhedî, kendisini ağırdan satmanın derdindedir.

Yolda Meşhedî'yi gören peşlerine takılır. Böylece Nahit Sırrı, Doktor Cudi, Vedat Nedim Beyler de gruba dâhil olur. Az sonra uzaktan koşarak gelen ve köşede nöbet bekleyen bir otomobilin üzerine çıkan Behçet Kemal, Meşhedî'ye karşı, irticalen şu şiiri okur:

Gözlüyordum yolunu uzun zamandan beri

Tatlı yalanlarında şenlendir gönülleri!

Bizim kalemimizden yükselen hakikatler

Senin ağzından çıkan hayallerden ileri!

Meşhedî! Safa geldin güzel Ankaramıza!

Meşhedî! Uzak durma... Gel karış aramıza!¹⁰⁹³

Meşhedî, bu manzum hitabeye şöyle cevap verir:

Men görmeden yüzünü,

Dinleyince sözünü,

Tanımışam özünü:

Şair Behçet Kemal Bey!

Şair Behçet Kemal Bey!

Özzün dünyada birsen,

Manzumdur her ne dirsen,

Çok zorlu bir şairsen,

Şair Behçet Kemal Bey!

Şair Behçet Kemal Bey!¹⁰⁹⁴

¹⁰⁹³ Çimdik, *Meşhedî Ankara'da*, 46-47.

¹⁰⁹⁴ Çimdik, *Meşhedî Ankara'da*, 47.

Karşılıklı şiirlerin ardından iyice kalabalıklaşan grup, Tabarin Bar'a girer. Barda içki içip fokstrot ve çarliston oynayan müşterileri izlemeye koyulan Meşhedî'yi, Melâhet Hanım dansa kaldırır. O gece kadehler Meşhedî ve Melahat'ın şerefine kalkar.

Meşhedî ve Torik Necmi, geceyi İstanbul Pastanesi'nin üstündeki otelde geçirir. Sabah olunca ziyaretlerine, Aka Gündüz, Enis Behiç, bilado şampiyonu Nafi, Doktor Fahri, Maarif İstatistik müdürü Cemil Beyler gelir. Nafi, Meşhedî'yi bilardo oynamaya davet eder. Merkez kıraathanesine giden grup, Meşhedî'nin türlü palavralarıyla eğlenir. Öğle yemeğini Lezzet Lokantası'nda yiyen Meşhedî, Burhan Asaf Bey'le karşılaşır.

Meşhedî ve Torik Necmi o gün Ankara Erkek Lisesi'ne davetlidir. Kapıda kendilerini lisenin müdürü Samih Nafiz karşılar ve bahçede hazırlanan büyük çay masasının etrafında toplanırlar. Yanlarında okulun edebiyat öğretmeni Yahya Saim de vardır. Ankara'da görev yapan öğretmenler arasında da bir miktar vakit geçiren Meşhedî, o akşam İstanbul'a dönmeye karar verir. Kendisini istasyondan uğurlamaya gelenler arasında İş Bankası'ndan Nazım Kamil, Behçet Kemal, Bilal Bey Enis Behiç, Aka Gündüz ve barda tanıştığı Melahat Hanım da vardır. Melahat Hanım'ın kirpiklerinde titreyen damlaları gören Meşhedî, bir an İstanbul'a gitmekten vazgeçer. Torik'in ikazıyla kendine gelen Meşhedî, zorla helikoptere biner ve İstanbul'a döner.

Mizahî unsurlarla Ankara'yı eleştiren yazar, Ankara'da hâkim olan, günü kurtarma ve menfaat peşinde koşma gayretinin insanları haketmedikleri mevkilere getirdiğini veya olmadıkları kişilik yapılarına büründürdüğünü vurgular. Roman, o dönemde Ankara'da bulunan kadroyu ve Ankara'nın sosyal yaşantısını vermesi açısından önemlidir.

Refik Ahmet Sevengil'in *Çıplaklar*¹⁰⁹⁵ romanı ağırlıklı mekân İstanbul olmak üzere, Ankara, Kayseri ve Zonguldak'ta geçer. İdealist bir doktor olarak tıp fakültesinden mezun olan Çetiner'in ilk görev yeri Kayseri'dir. İstanbullu doktorun üç yıl sonra Tekirdağ'a tayini çıkar. Kayseri'den ayrılmaya hazırlandığı günlerde, vefat eden teyzesinde kendisine yüklü miktarda miras kaldığını öğrenen Çetiner, miras işlerini halletmek için İstanbul'a gider. İstanbul'da, uzaktan akrabası Vural Gündoğdu ile karşılaşmasıyla Çetiner'in hayatında yeni bir sayfa açılır. Vural aracılığıyla girdiği

¹⁰⁹⁵ Refik Ahmet Sevengil, *Çıplaklar*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1936, 368 s.

ortamda Çetiner, hem mesleği hem de kendisine kalan miras dolayısıyla genç kızlar için ideal bir eş adayı, yaşı büyük ve evli kadınlar için de bir kaçamak ihtimali olur.

Vural, İstanbul'da Çıplaklar Birliği adı verilen bir grubun üyesidir. Grup üyeleri, yazları Heybeliada'da, kışları İstanbul'da olmak üzere, ailecek bir araya gelip hoşça vakit geçirmeye çalışırlar. Milletlerarası özellik taşıyan grubun yabancı üyeleri de vardır ve ahlak kurallarının hiçe sayıldığı ortamlarda, herkes kendi zevkinin ve menfaatinin peşindedir. Baba ile oğulun, anne ile kızın aynı kişiye ilgi gösterdiği ortamlarda insanlar yalnız giyinme bakımından değil, ahlak bakımından da çıplaktır.

Çıplaklar Birliği'nin Bektâşi gelenekleri içerisinde gerçekleştirilen ayinlerinin yeni müdavimlerinden biri de Çetiner'dir. Her ne kadar kendisini bu ortama alıştırmamak için uğraşsa da zamanla prensiplerinden vazgeçen Çetiner, gurubun üyesi ve tiyatro sanatçısı olan Ülker'e ilgi duymaya başlar. Geceleri barlarda sabahlamaya ve Ülker'i severken bir yandan da Mis Kolet'le yakınlaşmaya başlayınca vicdan azabı duyar. Anadolu'ya ve ideallerine ihanet etmiş olmanın pişmanlığıyla kendisini Türk İstanbul'una atana Çetiner, burada Türk ruhunu teneffüs etmeye çalışır. Bu maksatla, İstanbul'un tarihî semtlerini ve möüzelerini gezer. Topkapı sarayının başkâtibi Latifi Beyefendi, Türk kültürünü yansıtan yaşantısıyla Çetiner'i oldukça etkiler. Türk musikisini ve bu musikiyi besleyen Divan edebiyatını Latifi Bey'in mahfilinde tanıma imkânı bulur. Devrini tamamlamış ve kendisine yerli ve millî bir mecra bulmuş edebiyatımız gibi, Türk musikisinin de aynı seyri yaşayarak Garplılaşacağını ve kuvvetli bir aksülamelle döneceğini umar.

Çetiner, kendisini zehirleyen kozmopolit İstanbul'dan sıyrılmıştır sıyrılmaya ama *“mazi olmuş İstanbul'da ve gündün güne maziye karışan, duygusu eski, düşüncesi eski, zevki ve çeşnisi eski insanların arasında da derdine rehâ”*¹⁰⁹⁶ bulamamıştır. Çetiner aradığını, yeni Türkiye'nin yeni inanışlar ve yeni şarkılarla yetişip büyüyen inkılâp neslinde bulacağına inanır. Fakat Ankara'ya gitme fikri Çetiner'de henüz olgunlaşmamıştır.

Bir zamanlar gönül verdiği Ülker de, ülkenin, menfaat gözetmeden, özveriyle çalışacak fedakâr ve vatansever insanlara ihtiyaç duyduğunun farkındadır. İstanbul'un kokuşmuş yüzünden kaçmak maksadıyla, o da Çetiner gibi Türk İstanbul'a sığınır.

¹⁰⁹⁶ Sevensil, 290.

Ziyaretçi Hemşireler Teşkilatı'na katılan Ülker kendisini, İstanbul'un kenar semtlerinde yaşayan çıplak çocukları giydirmeye, fakir ailelerin yaralarına merhem olmaya adanmış. Bir arkadaşının dispensesinde haftada iki gün fakir aileleri ücretsiz muayene eden Çetiner'in, burada Ülker'le karşılaşması küllenen aşkını alevlendirir. Fakat Ülker, sevgisini başka kadınların şuh kahkahalarına değişen Çetiner'e tepkilidir ve o günden sonra bu yardım derneğine gelmez. Ağır bir hastalığa yakalanan Ülker, doktorların bütün itirazlarına rağmen çalıştığı tiyatronun Ankara turnesine katılır.

“Manevî Hastalıkların Sanatoryumu Ankara'dır” başlığını taşıyan üçüncü bölümde, Ülker'in Ankara'ya gidişi Çetiner'in hayatındaki dönüm noktası olur. Taksim Meydanı'nın ortasındaki Cumhuriyet âbidesini gören Çetiner, *mehtaplı bir rüyanın içinde ümit ve iman dolu olarak* Anadolu'ya geçme kararı alır. Çetiner'e göre yeni Türkiye'nin çarpan kalbi, düşünen kafası, çalışan gövdesi, köylüsü, vatansever gençlerin çalışma sahası ve en önemlisi Ülker'in olduğu yer, orasıdır ve bu sebeplerden dolayı değerlidir.¹⁰⁹⁷ Ankara'ya gitme fikri o gece Çetiner'de olgunlaşır ve hiç vakit kaybetmeden bir trene atlayıp “*saadet ülkesi*”ne doğru yola çıkar.

Ankara, Çetiner ile Ülker'in mutlu beraberliklerinin başladığı yer olur. Turneyi tamamlayıp İstanbul'a dönen tiyatro ekibine katılmayan Ülker, Ankara'yı ve Çetiner'i bırakıp gitmez. Bir süre Anadolu'yu gezen yeni evli çift, Zonguldak'ta kurulan elektrik tesislerinde çalışmaya başlar.

---

¹⁰⁹⁷ Sevensil, 345.

3.1.3. ANKARA'DA GEÇMEDİĞİ HALDE ALGISAL MEKÂN OLARAK ANKARA'YI İMLEYEN ROMANLAR

Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece*¹⁰⁹⁸ romanı Darümuallimîn'den mezun olduktan sonra kendi arzusuyla Anadolu'ya gitmek isteyen genç öğretmen Ali Şahin'i merkeze alır. İstanbul'da başlayan roman İzmir'in Sarıova kasabasında devam eder. Şahin Efendi'nin Somuncubaba Medresesi'ndeki günlerini, Darümuallimîn'e girişini anımsadığı, kendini, aldığı din eğitimini ve medresedeki hocalarını sorguladığı bölüm romanın ilk elli sayfasını oluşturmaktadır. Elli birinci sayfada kahraman Sarıova'ya geçer ve hayalini kurduğu eğitimi öğrencilerine verebilmek için mücadele eder. Sarıova'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin ardından Şahin Efendi'nin hayatında hiçbir şey eskisi gibi olmaz. Yunan adasındaki sürgün hayatının ardından tekrar kasabaya gelir, fakat en başından beri Şahin Efendi'yi kasabada istemeyen Eyüp Hoca ve Hacı Emin yüzünden öğretmenlik mesleğinden de olur. Şahin Efendi, romanın sonunda, *zaferin ve inkılâbın doğduğu yere doğru yola çıkar*.¹⁰⁹⁹ Dolayısıyla romanda Ankara olayların gerçekleştiği mekân değildir. Yalnız romanın sonunda ima yollu Ankara'dan bahsedilmiştir.

Ercüment Ekrem Talu'nun *Kan ve İman*¹¹⁰⁰ adlı romanı, aşk temasını savaş bağlamında ele alır. Birbirini seven iki genç, Sadık ve Leman, İstanbul'un Estekzâde Mahallesi'nde oturmaktadır. Seferberlik ilan edilince askere çağrılan Sadık gideli dört sene olmasına, Mütareke ilan edilmiş olmasına, tanıdıkların asker çocukları baba evinlerine dönmüş olmasına rağmen Sadık dönmemiştir. İstanbul'un işgalinin ardından İzmir'in işgal haberleri de gelir. İzmir'in işgal edildikten bir buçuk ay sonra Sadık'ın eve gelişi hem annesi Şaziment Hanımı hem de sevdiği Leman'ı çok sevindirir. Fakat bu sevinç yalnızca iki gün sürer. İzmir'in işgal edildiğini duyan Sadık, vatanın kendisine ihtiyacı olduğu düşüncesiyle annesini ve sevdiğini İstanbul'da bırakıp İzmir'e doğru yola çıkar. Sadık, Afyonkarahisar'da mülazım-ı evvel Nurullah Bey'in çetesine başçavuş

¹⁰⁹⁸ Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 263 s.

¹⁰⁹⁹ Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, 249.

¹¹⁰⁰ Ercüment Ekrem Talu, *Kan ve İman*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:855, Kültür Eserleri Dizisi:103, Ankara 1988, 103 s. Roman 10 Ekim 1922'de *İkdam* gazetesinde tefrika edilmiş, 1925 yılında kitap halinde basılmıştır.

rütbesiyle katılır. Geçkin yaşına rağmen vatan savunması için gözünü kırpmadan gelen komşuları Hasan Dede ile burada karşılaşır.

Sadık, bir yıldır ayrı olduğu annesine yazdığı mektupta İstanbul'a özleminden ve ülkenin durumundan bahseder. Leman, Sadık'ın yanına gitmeye karar verir. Hem vatan için o da bir şeyler yapacak hem de sevdiğinin yanında olacaktır. Leman'ın Eskişehir'e geldiğinden haberi olmayan Sadık, Sakarya Meydan Muharebesi'nde göğsünden yaralanır. Durumu ağır olup Ankara'ya gidemeyecek hastalar için Hilâl-i Ahmer'in Eskişehir'de kurduğu hastaneye götürülür. Burada hastabakıcı olarak görev yapan Leman, Sadık'ı tanır. Erkek kılığına girip Hasan Dede'nin çetesine katılan ve Yunanlılarla savaşan Hanife de Sadık'la aynı cephede yaralanmıştır. Sadık'ın şehit olmasından on beş gün sonra İzmir düşman işgalinden kurtulur.

Kan ve İman romanında olaylar İstanbul, İzmir, Afyonkarahisar ve Eskişehir'de geçer. Ankara, romanda olayların geçtiği bir mekân değil, hükûmet merkezi olarak yer almaktadır. Tarihî gerçekliğe uygun olarak, Mustafa Kemal'in Büyük Millet Meclisi'ni Ankara'da topladığından bahis vardır.

Etem İzzet Benice'nin *Aşk Güneşi*¹¹⁰¹ adlı romanının vaka zamanı 1917-1922 yıllarını kapsar. Hasan, Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde savaşmış bir Türk askeridir. İstanbul'da yaşlı ve hasta bir babası, kötü kalpli bir üvey annesi ve babasının daha önceki evliliğinden olan yine üvey kız kardeşi vardır. Hicaz cephesine gitmeden evvel kendilerine verilen dört günlük izinde ailesini ziyaret eder. Üvey annesi Hasan'a ilgisini itiraf etmiş olmakla birlikte, Hasan ve üvey kardeşi Hamra birbirlerini sevmektedir. Hasan ve Hamra'nın yakınlaştığını gören üvey anne Hasan'ın cepheye gidişinin ardından Hamra'yı da evden kovar. Sokakta kalan Hamra zor günler geçirir. Babasının ölümü ile Hamra'nın eviyle bağlantısı iyice kopar.

Hamra, Düzce'ye Hasan'ın yanına gelir. Fakat Hasan cephededir. Hamra Düzce'de iken kaymakam husûsî bütçeden millî kuvvetlere yardım etmek isteyince meclis azalarının itirazı ile karşılaşır, Ankara hükûmetini tanımadıklarını, padişaha sadık kalacaklarını söylerler.¹¹⁰² Yalnız buldukları yer değil, çevre kazalar da İstanbul'daki

¹¹⁰¹ Etem İzzet Benice, *Aşk Güneşi*, İnkılâp Kitabevi, İkinci Baskı, İstanbul 1962, 270 s. (İlk baskı Muallim Ahmed Halid Kitabevi, 1930)

¹¹⁰² Etem İzzet Benice, *Aşk Güneşi*, 129.

Damat Ferit hükûmetine bağlıdır ve bu bağlılık kolaylıkla kopacağı benzemez. Bir yandan da kuvvayı inzibatiye, yani padişahın ordusunun taarruza hazırlandığı haberleri gelmektedir. Halk arasında Kuvvayı inzibatiyenin plânının Ankara'ya gitmek, Türkiye Büyük Meclisi'ni basmak, Mustafa Kemal'i zincire vurup “*ey ahali işte padişaha karşı koyanların sonu budur*” diyerek şehir şehir dolaştırmak olduğu, en nihayetinde de Mustafa Kemal'in kellesini koparıp Yıldız kulesine asacakları söylentisi dolaşır.

Bolu isyanında Hamra, hür ve müstakil Türkiye isteyen Mustafa Kemal taraftarları arasındadır. Uzun zaman Hasan'dan haber alamayınca onun öldüğüne hükmeder ve kendisini ülkenin kurtuluş mücadelesine vakfeder. İnönü savaşlarında ve Sakarya mücadelesinde cephede ve cephe gerisinde bulunur, çalışır. Hasan için üzüldüğü günlerde kurtuluş mücadelesi ve memleket aşkıyla yüreğini ferahlatır. Kütahya'da askeri hastanede hemşire olarak görev yapar. Burada çalıştığı günlerde Büyük Taarruz öncesi Mustafa Kemal ve beraberindeki heyet hastaneyi teftişe gelir.

Bütün bu olanların yanında hayat devam etmektedir. Hastane baştabibi Hamra'yı sevdiği bir subayla evlendirmek ister. Fakat Hamra, haritadan yerini göstererek, İzmir düşman işgalinden kurtulmadan böyle bir teklife asla cevap vermeyeceğini söyler. Büyük Taarruz sonunda Yunan askerlerini İzmir'e kadar kovalayanlar arasında Hasan da vardır. Bu mücadele'de yaralanan Hasan, Hamra'nın bulunduğu hastaneye getirilir. Hasan'ı tanıyan Hamra sevdiğinin tedavisini üstlenir fakat heyecan yaşamamasının kendisini olumsuz etkileyeceğini söyleyen doktorlara söz verdiği için kimliğini ifşa etmez. En son geçirdiği ameliyatın ardından tamamen iyileşen Hasan'a gerçeği açıklamanın vakti gelmiştir. Roman sevgililerin kavuşmasının ardından mutlu sonla biter.

Romanda olaylar İstanbul'da başlayıp Düzce, Bolu ve Kütahya'da devam eder, Ankara yalnızca bir komuta merkezi olarak yer alır. Romanda, Kurtuluş savaşımızın amacı, bu amaç doğrultusunda milletçe takınılan tavır, ruh ve inanç oldukça dinamik bir şekilde dile getirilmiştir. Mustafa Kemal'in şahsında vücut bulan Türk iradesi ve savaş gücü canlı savaş sahneleri ile dile getirilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'ya ithafen yazılan *Halâs*¹¹⁰³ romanında vaka zamanı 1919-1920 yıllarıdır. Romanda, hem İstanbul'un hem de İzmir'in işgalini yaşayan başkahraman Nihat için Ankara, kurtuluşu müjdeleyen bir ideal halini alır. Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'ye katılmak, Ankara'da kurulan hükûmette görev almak isteyen Nihat, bu emeline ulaşamaz. Olaylar İzmir'de başlar, İstanbul'da, çoğu tutuklulukla geçen aylar boyunca devam eder. Nihat, sekiz ay sonra sorguya gönderilirken İzmir'den tanıdığı Beatrice'e tesadüf eder. Beatrice nüfuzunu kullanarak Nihat'ı hapisneden kaçıtır. Esaretten kurtulur kurtulmaz Nihat, Ankara'ya gitmenin yollarını arar. Miralay Emin Bey'in kızı İclal'le birlikte silah kaçıran bir tekneye binip Ankara'ya doğru yola çıkarlar. Fakat daha İstanbul'dan çıkamadan İngilizler tarafından yakalanıp hapse atılırlar.

Romanda Ankara, hükûmet merkezi olarak yansıtılmıştır. Romanın sonunda Ankara idealinden, Mustafa Kemal'in vatanseverliğinden ve azminden, Millî Mücadele'nin yüceliğinden bahsedilir.¹¹⁰⁴

Mithat Cemal Kuntay'ın II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerini anlatan romanı *Üç İstanbul*¹¹⁰⁵, mekân olarak İstanbul'u kullanır. Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecini farklı bağlamlarda aktaran romanın başkahramanı Adnan'ın şahsında, toplum-birey ilişkisi, menfaatperestlik, liyakatsizlik, yanlış batılılaşma gibi kavramlar ele alınır. Osmanlı'nın dağılma sürecindeki İstanbul'u konu alan roman ilk bölümlerden itibaren algısal mekân olarak Ankara'ya göndermelerde bulunur. Roman, bu ilgi dolayısıyla çalışmamıza konu olmuştur.

93 Harbi'nin muhacirlerinden olan Adnan, Aksaray'da veremli bir anneyle yaşayan ve *Yıkılan Vatan* adıyla bir roman yazan genç bir avukattır. Adnan'ın hayatında önemli bir yere sahip olan ve Osmanlı bürokratinin bir örneği olan Hidayet'in konağı Abdülhamit aleyhtarlarının bir toplanma mekânıdır. Konağa davet edilenler, makam-mevki sahibi olabilmek için bu konakta yapılan toplantılara katılmanın şart olduğunu bilir. Üstelik değer vermedikleri halde sarayla olan ilişkisini bildikleri için Hidayet'le aralarını iyi tutarlar.

¹¹⁰³ Mehmet Rauf, *İstiklâl Harbi'nin Romanı Halâs (Kurtuluş)*, Yayına Hazırlayan Emin Nedret İşli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Roman *Vakit* gazetesinde tefrika edildikten sonra 1929 yılında ilk defa basılır.

¹¹⁰⁴ Mehmet Rauf, *İstiklâl Harbi'nin Romanı Halâs (Kurtuluş)*, 277.

¹¹⁰⁵ Romanın ilk baskısı 1938 yılında yapılır. Çalışmamızda eserin şu nüshası kullanılmıştır: Mithat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2015, 706 s.

Tesadüfen yazıldığı İttihat ve Terakki Partisi, ülke yönetiminde söz sahibi olunca Adnan'ın da yıldızı parlar. Kısa sürede zenginliğe ve siyasî güce kavuşan Adnan'ın konağı, menfaat peşinde koşan insanlarla dolar. Onlar için Birinci Dünya Savaşı'nın ya da Çanakkale Savaşı'nın anlamı kazandıkları ve kaybettikleriyle sınırlıdır. Mithat Cemal, bu tarz kahramanları, “*Memleketin tarihini okkayla, bayrağını arşınla satabilecek adamlar...*” diye tanımlar.¹¹⁰⁶ Konağın hanımı Belkıs, harbin bitmesiyle Gastein kaplıcalarına gitme planı suya düşünce sinirlenecek kadar toplumun sıkıntılarına umarsızdır. Adnan ve çevresindekiler bu dönemde devlet idaresinin ve menfaat çatışmalarının merkezine yerleşirler.

İşgal döneminde Adnan, eski gücünü yitirir. Naşit'in konağında misafir olarak kalmaya başlayan Adnan, İttihat ve Terakki döneminin bütün nimetlerinden uzaklaşır. Belkıs'tan boşanır, Tepebaşı'nda bir otele yerleşir ve bir gün Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya çağrılacağı ve Maarif Vekili olacağı umuduyla yaşamaya başlar.¹¹⁰⁷

Adnan'ın Ankara'dan haber beklediğini duyanlar, Adnan'a eskisinden daha hürmetkâr davranmaya başlar. Adnan, rüyalarını dahi Ankara'ya gideceğine yorar. Rüyasında yeşiller giydiği gün, Ankara'dan gelecek davetin yakında olduğunu düşünür. Adnan, Ankara'ya davetsiz de gidebilir. Fakat o, Ankara tarafından hatırlanmak ister. Davetsiz gitmeyi, hem gururuna yediremez, hem de arkadaşlarına gösterip böbürleneceği bir fırsatını kaçırmak istemez.¹¹⁰⁸

İnönü Muharebeleri bitmiş, Lozan Antlaşması imzalanmıştır. Fakat Adnan hâlâ kendisini Ankara'ya çağırılmalarına kızmaya başlar. Bu kızgınlıkla gazete çıkarıp, Ankara'dakileri beğenmeyen, onları iğneleyen haberler yapmaya karar verir.¹¹⁰⁹ Ankara, Adnan'da o derece bir fikr-i sabit olur ki, bu düşünceler onu hasta edip, yataklara düşürür. Bir gün köşke gelen kalpaklı bir ziyaretçi, Adnan'ı oldukça heyecanlandırır. Ankara hükümetinin davetini getiren bir elçi olarak hayal ettiği misafir, hasta olduğunu duyup ziyarete gelen bir ahbab olunca hayal kırıklığı da büyük olur. Konuşma ilerlemiş olmasına rağmen Adnan'ın duymak istediği konu bir türlü açılmaz.¹¹¹⁰ Sonunda hiddetini gizleyemeyen Adnan, misafire, memlekete yardım etmek isteyenleri Ankara'ya

¹¹⁰⁶ Kuntay, *Üç İstanbul*, 124.

¹¹⁰⁷ Kuntay, *Üç İstanbul*, 566.

¹¹⁰⁸ Kuntay, *Üç İstanbul*, 568.

¹¹⁰⁹ Kuntay, *Üç İstanbul*, 571.

¹¹¹⁰ Kuntay, *Üç İstanbul*, 656.

sokmadıkları için, milletin bir gün onlardan hesap soracağını söylerken, Enver ve Cemal Paşaların adını zikreder. Fakat Ankara'ya asıl çağrılmayan kendisidir. Adnan, umuduna nail olamadan ölür. Konağın kapısından sırmalı bir tabut çıkar. Tabutun üstünde Ankara'da giymeyi planladığı kalpak vardır.

Şair Raif ve Süheyla, romanın vatansever kahramanlarıdır. Millî Mücadele Dönemi'nin başlamasına ve bu direnişi yönetecek olan lidere duyulan ihtiyaç, romanın ilk bölümlerinde şair Raif'in sözleriyle hissettirilir.¹¹¹¹ Maliye bakanının kızı olan Süheyla ise, Çanakkale'den gelen yaralı askerlerin tedavi edildiği hastanede hemşirelik yapar.

3.1.4. TEMATİK İNCELEME

3.1.4.1. ANKARA'YA GELİŞ

3.1.4.1.1. Yolculuk

Millî Mücadele Dönemi'ni ele alan romanlarda İstanbul'dan veya Bursa'dan Ankara'ya gelişler meşakkatli bir yolculuğun sonunda gerçekleşir. Romanlarda, Ankara'ya Millî Mücadele Dönemi'nde İnebolu üzerinden deniz yoluyla veya Adapazarı üzerinden kara yoluyla geçişler söz konusudur. Millî Mücadele Dönemi sonrasında ise İstanbul-Ankara yolculuğu çoğunlukla tren yoluyla gerçekleşmektedir.

Ankara romanında İstanbul'dan kara yoluyla gelen Nazif Bey ve karısı Selma Hanım, İnebolu'ya, İnebolu'dan uzun ve zahmetli bir yolculuğun ardından Ankara'ya ulaşırlar. Anadolu'nun ilkel şartları ve konaklama mekânlarındaki haşerat sorunu yolculuğu İstanbullu Hanım için daha da sıkıntılı hale getirir. Çankırı'da bir han peykesi üzerine serdiği bembeyaz çarşaf bir anda irili ufaklı yüzlerce tahtakurusu tarafından istila edilir. Selma Hanım, bu şartlar altında geceyi uykusuz bir şekilde tamamlar.¹¹¹²

Bir Şoförün Gizli Defteri romanında Erol, Çiler'i öldürmek maksadıyla Ankara'ya gider, fakat gündüz gözüyle Ankara'da görünmek ve tanınmak istemediği için Sincan istasyonunda trenden iner. Maksudı hava karardıktan sonra kimselere görünmeden araba

¹¹¹¹ Kuntay, *Üç İstanbul*, 35.

¹¹¹² Karaosmanoğlu, *Ankara*, 14.

ile Ankara'ya geçmektir. Köy kahvesinde kendisine eşlik edenlerde şüphe uyandırmamak için Beypazarı'na gitmek istediğini, otomobile ihtiyacı olduğunu söyler. Ahali Sincan'dan Beypazarı'na gidecek arabanın tesadüfe bağlı olduğunu, Ankara'dan Beypazarı'na daha kolay geçebileceğini söyler. Böylece Erol, kahve sakinlerinin de kararıyla bir yaylı araba ile gece dokuzda Ankara'ya gelir.¹¹¹³

Aka Gündüz'ün *Yaldız* romanında kızlarının Anadolu'ya geçtiğini öğrenen ve telaşla amcasının kızına hesap soran Eligül'ün anne ve babasına romanın diğer kahramanı Gülören Ankara'ya nasıl ulaşacaklarını şöyle anlatır:

“... Yarın hazırlanırsınız. Öbür gün elinize damgalı bir kâğıt veririm. Pake vapuruna biner ve Batum için bilet alırsınız. Karadeniz'e açılınca Batum yerine İnebolu'ya çıkarırsınız, damgalı kâğıdı oradaki jandarma binbaşısı Kemal Bey'e verirsiniz. Emniyet müfettişi Ragıp Bey size araba bulur. Oradan Ankara'ya gidersiniz ve Eli'yi orada beklersiniz. Nasıl olsa Ankara'ya gelecektir. Ankara'dan Bursa Valisi Hacim Muhiddin Bey yahut polis müdürü Nuri Bey veyahut Bizim Mektep müdürü Zehra Hanım vasıtasıyla bir telgraf çekersiniz, Ankara'da olduğunuzu söylersiniz.”¹¹¹⁴

Gülören'in kendisinin de Ankara'ya geçmesi icap edince şu üç yol güzergâhını aklından geçirir: 1. Adapazarı üzerinden, 2. İnebolu, 3. Balıkesir. Bu ihtimaller içinden en kolayının İnebolu olacağını düşünen Gülören, Adapazarı yolunun yalnız bir kız için kolay olmayacağını söyler. Geyve'ye kadar Millî Sevk Müfrezelerinin refakatinde geldikten sonra Nallıhan, Beypazarı, Ayaş istikametinin hem tehlikeli hem de yorucu olacağı kanısındadır. Amcasının gelmemesi durumunda ise Bandırma yoluyla Balıkesir cephesine gitmek ve orada babasının arkadaşlarını bulmak en güvenli yol olacaktır.¹¹¹⁵

Aka Gündüz'ün *Tank-Tango* romanında Ömer ve Bihter deniz yoluyla Ankara'ya geçer. Vapuru kontrol eden yabancı subaylara Trabzon'a gittiğini söyleyince İstanbul'dan çıkmalarında sorun olmaz. İki günlük bir yolculuğun ardından İnebolu'ya geldiklerinde sandalla kıyıya çıkarlar. Belediyenin ilerisinde dereye nazır bir otelde konaklarlar. Gelişleri otel sahiplerine Ankara Hükûmeti tarafından iki gün önce haber verildiği için odaları onları rahat ettirecek şekilde hazırlanır. Bihter ve Ömer, İnebolu'da cepheye

¹¹¹³ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 289.

¹¹¹⁴ Aka Gündüz, *Yaldız*, 68-69.

¹¹¹⁵ Aka Gündüz, *Yaldız*, 72-73.

kağnılarla mühimmat taşıyan kadınları ve çocukları görünce duygulanır ve Millî Mücadele'ye inançları artar.¹¹¹⁶

Halâs romanının kahramanı Nihat, bir subay olarak vatan savunmasında Kuvva-yı Milliye'nin yeterli olmadığını, yeni kurulacak düzenli orduda kendisi gibi genç subaylara ihtiyaç olacağını düşünmektedir. Bu maksatla Ankara'ya gitmek ister. Vapurla İnebolu'ya geçip oradan da Ankara'ya geçmeyi plânlamaktadır. Kötü yollarda, pis hanlarda kalmak üzere yedi sekiz gün sürecek yolculuğun kendisini zorlayacağını biliyordur.¹¹¹⁷ Fakat Anadolu'ya acil geçmesi gerekince daha meşakkatli ikinci yolu tercih eder. Bolu üzerinden karayoluyla Ankara'ya doğru yola çıkar. Yolda yakalanıp tekrar İstanbul'a gönderilir.¹¹¹⁸ İkinci girişimi Ankara'ya silah kaçıran bir tekne vasıtasıyla gerçekleşir.¹¹¹⁹

Reşat Enis'in *Afrodit Buhurdanında Bir Kadın* adlı romanında Haydarpaşa Garı'ndan Ankara Ekspresi'ne binen Yıldız, daha önce hiç görmediği bir memlekete doğru yola çıkar. Trenle yapılan yolculuk, kahramanlara Ankara'ya giden insan profilini de tanıma imkânı verir. Yazar, Ankara Ekspresi'ni hayvanlarıyla birlikte bir yerden bir yere göz eden bir *sirke* benzetir.¹¹²⁰ Trende yolculuk yapan dört sınıf insan vardır. Birinci mevki kompartman "*herhangi bir suiistimalden sonra kaybettiği mevkinin iadesi için iltimas arayan ve seksapelinin tesirinden istifade kaygısıyla karılarının da birlikte götürülen adamlar*"la doludur.¹¹²¹ İkinci mevkide ise toplumun sosyal yapısının bozulduğundan, bu sebeple ahlâksızlığın arttığından hatta işçilerin fabrikalardan malzeme çalacak kadar arsızlaştığından şikâyet eden iş adamları vardır. Üçüncü mevkide üniversiteyi yeni bitirerek bakanlıklardan birinde iş bulmaya giden yüksek tahsilli gençler ve şantöz, garson, amele olmaya can atan işsizler vardır. Yazara göre birinci ve ikinci mevkide seyahat edenler ne derece *burjuva*, yataklı vağon yolcusu ne derece *kapitalist* ise, üçüncü sınıf kompartmanda yolculuk yapanlar o derece *komünist*dir. Fakat onların komünistlikleri "*yüzlerce insanın emeğini ve alın terini gaspederek vizdanına kara bir*

¹¹¹⁶ Aka Gündüz, *Tank-Tango*, 215.

¹¹¹⁷ Mehmet Rauf, *İstiklâl Harbi'nin Romanı Halâs (Kurtuluş)*, 192.

¹¹¹⁸ Mehmet Rauf, *İstiklâl Harbi'nin Romanı Halâs (Kurtuluş)*, 202.

¹¹¹⁹ Mehmet Rauf, *İstiklâl Harbi'nin Romanı Halâs (Kurtuluş)*, 279.

¹¹²⁰ Reşat Enis, *Afrodit Buhurdanında Bir Kadın*, 101.

¹¹²¹ Reşat Enis, *Afrodit Buhurdanında Bir Kadın*, 102.

*badana, haris ellerine kan bulaştırarak servetini kolayca yapan zenginler” yüzünden adeta bir sevk-i tabîî neticesidir.*¹¹²²

3.1.4.1.2. İlk İntibalar

Ankara’ya ilk defa gelen İstanbullu misafirlerin gözünde Ankara konforlu bir mekân değildir. *Ankara* romanının kahramanı Selma Hanım’ın şehir hakkındaki ilk intibai oldukça olumsuzdur. 1920’li yıllardaki Ankara, pislik ve tahtakurusundan mustarıptır. Selma Hanım, Ankara’yı bilenlerin tavsiyesi üzerine İstanbul’dan birkaç şişe lizol ve birkaç kutu tahtakurusu tozu getirir. Haşerat probleminin yanında, Ankara halkı Selma’nın alışkın olduğu medenî hayattan ve görgü kurallarından da yoksundur. Ankara’ya geldikleri gecenin sabahı kâh sokakta bağırarak dolaşan tellalın sesine kâh karısını döven adamın sesine uyanır. Ankara’nın sosyal şartlarının anlatıldığı şu satırlar kahramanın olumsuz bakış açısının da bir sonucudur:

*“Ev sahipleriyle ortaklaşa kullandıkları bu avlu aynı zamanda her iki evin bütün pis işlerinin görüldüğü yerd. Genç kadın eve ilk girdiği anda buradan ne kadar tiksinererek geçtiğini hatırladı. Gene aynı hâl. Bulaşık sularıyla yağlanmış bir oluk sokak kapısının ardından dışarıya uzanıyor. Onun biraz ötesinde tahtadan bir nöbetçi kulübesini andıran abdesthanenin kötü kokusu dağılıyor ve bir ipte sıra sıra çocuk bezleri sarkıyordu. İşte bunların altında bir adam bir kadını dövüyordu. (...) derken bir tencere yuvarlandı. Kapısı açık duran bir ahırdan bir kara eşek, başını çıkarıp anırmaya başladı.”*¹¹²³

Bir Şoförün Gizli Defteri romanının maceraperest kahramanı Erol, Ankara’ya ilk defa girdiğinde şehir kendisine *kasvetli* görünür. Erol, şehri Millî Mücadele şartları içerisinde değerlendirdiğinde, yavaş yavaş Ankara’dan hoşlanmaya başlar:

*“Saffet Bey’i Paşa’nın dairesine bıraktım. Burası Ziraat Mektebi imiş. O gece bir şey göremedim. Hanın birisine sokuldum. Ertesi gün şöyle çarşıya bir çıktım. Burası bambaşka bir âlemdi. Hoşuma gitti doğrusu. Büyük seferberliği hatırladım. Yeni bir seferberliğe girmiştik. Hayırlısı olsun.”*¹¹²⁴

¹¹²² Reşat Enis, *Afrodite Buhurandan Bir Kadın*, 102.

¹¹²³ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 16.

¹¹²⁴ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 135.

Verem hastası Ahmet ve Gülöz Ankara'ya soğuk bir kış günü ulaşırlar. Daha önceden kendilerine de böyle bir bilgi verildiği için hastalıkla ilgili olarak tedbirler alırlar: *“Ankara'nın kışı sert olur, demişlerdi.”*¹¹²⁵ Gülöz'ün Ankara'ya dair ilk intibai kendisine Ankara hakkında söylenenleri doğrular niteliktedir. Dolayısıyla o da Ahmet'in hastalığıyla ilgili olarak tedbirini alır, doktora götürür. Doktor Gülöz'e teskin ederken Ankara'nın hastaları tedavi eden bir sanatoryum olduğunu vurgular:

*“Endişelerinize ehemmiyet vermeyiniz, dedi. Ankara bütün etrafı ile başlıbaşına, mükemmel bir sanatoryumdur. Hem yalnız bu hastalık için değil, muhtelif semtler, muhtelif hastalıklı semtlere birer şifa yeridir. Hastanızı göreyim. Ona göre bir şey hazırlarız.”*¹¹²⁶

Şükufe Nihal'in *Yalnız Dönüyorum* romanında Yıldız, Ankara'ya bir defa gelir. Yıldız'ın hep dile getirdiği Ankara'yı görme arzusunu Millî Mücadele'nin bitiminde eşi Hasan yerine getirir. Eşini Çankaya'da tanıdıkları bir ailenin yanına bırakan Hasan kısa süre sonra memleketine, amcasının yanına döner. Yıldız, Ankara hakkındaki ilk intibalarını yeni doğmuş çocuk imgesiyle aktarır:

*“Çankaya'da oturuyordum. Ankara ufukları seher vaktinde gümüş, öğleyin altın, akşamları buzlu yakut renklerle parlıyordu. Bahardı, Çankaya'dan şehre inen yollar, kırlar yemyeşil bir ipek örtüyle bürünmüştü. Bu ışıldayan yüzle Ankara bağları, yeni doğmuş bir çocuğa benziyordu; gülüyor, masum, temiz bir gülüşle gülüyordu: büyüyünce, gürbüzleşince gözleri kamaştıracak bir varlık olacağını vadeder gibi...”*¹¹²⁷

Tank-Tango romanında Ankara'ya geldiklerinin ertesi günü şehri gezmeye çıkan Ömer ve Bihter'in ilk dikkatini çeken şey şehrin yoksulluğudur:

*“Dar, kıvrıntılı sokaklar, çarpık evler, yangın yerleri, toz ve iptidailik... Bihter bunları gördükçe hayreti artıyordu. Bütün bu eksiklerin, yoksullukların içinde bir menba vardı. Hayat, irade, hamle fişkırان bir kaynak... Ankara'yı bunda aramalıydı.”*¹¹²⁸

¹¹²⁵ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 107.

¹¹²⁶ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 107.

¹¹²⁷ Şükufe Nihal, *Yalnız Dönüyorum*, 99.

¹¹²⁸ Aka Gündüz, *Tank-Tango*, 241.

Nahit Sırrı'nın *Kıskanmak* romanında Mükerrerem, 1923-1924 yıllarındaki Ankara'nın sonraki yıllarla mukayese edilemeyecek derecede *geri, her türlü ümrandan mahrum* bulur. Ankara'da yaşanan kalacak yer sorunu, "*Halit'in o zamanki kazancına malik olan bir adamın şimdi orada oturmaya kabil değil rıza göstermeyeceği bir apartman dairesinde yaşamıştı.*" sözleriyle ifade edilir.¹¹²⁹ O zamanlar Yenişehir'de bina mevcut değildir. Karaoğlan'dan Bentderesi'ne doğru inen yolların birinde bulunan bu apartman dairesinin İstanbul'da kaldıkları evlere nazaran daha iyi olduğu da itiraf edilir:

*"...sahibi olan Moiz Volpi adlı tıknaz ve kıranta Musevî dükkâncının her ayın ilk günü sabah karanlığında damlayarak kirasını aldığı ve dört ufak odası ile mendil genişliğindeki banyo ve mutfağına aylıklarının hemen üçte birini verdikleri bu apartman dairesi ve bu apartman dairesindeki eşya, Ihlamur'un her yağmurda tavanı akan ve bir yüküne sıcak su döküp leğen içinde oturmak sureti ile yikanılan, hemen tekmil eşyası da satılarak tamtakır bir hale gelmiş harap evine nispetle şahane idi."*¹¹³⁰

Romanın diğer bir kahramanı Hariciye Vekâleti'nde memur olan Celâl Ferit, kendisine sorulduğunda Ankara için "*fecaat monşer*" demekten geri kalmaz ama İstanbul'un hasretini de çekmez. Yahudi Mahallesi'nde pansiyoner olarak kalan Celâl Ferit, Avrupa'daki büyükelçiliklerin birine hiç olmazsa başkâtiplikle gönderilmeyi arzuladığına göre onun hayallerini Türkiye'deki herhangi bir şehir süslememektedir. Ankara sosyetesinde zengin bir intiba bırakan Ferit Celâl etrafındaki kadınlara açık adresini vermemekle birlikte yeni yapılan apartmanlardan birinin en üst katında yaşadığını, küçük dairesinde hizmetçisi ve uşağı olmadığı için evine dostlarını davet edemediğini söyler. Diğer taraftan şehrin *münasipçe* lokantalarını beğenmemekle kalmayıp kendine ikramda bulunan ahbablarına mukabele etmekten *teeddüp* eder. Davetli olmadığı zamanlarda odasında konserve ve çayla beslendiği iddiaları dillerde dolanırken bile her akşam bir yere davetlidir. Bütün bu özellikleriyle Ferit Celâl "*hakikaten çok kusursuz ve kibar giyinişi ile ve ince tavırları ve hoş konuşması ile, henüz kılık kıyafet kaidelerini ve salon adabını pek bilemeyen, fakat bu kaidelerde bir falso etmemek ihtiyacını da artık duyan bu yeni cemiyeti kendisine hayran*" bırakır.¹¹³¹

¹¹²⁹ Nahit Sırrı, *Kıskanmak*, 79.

¹¹³⁰ Nahit Sırrı, *Kıskanmak*, 80.

¹¹³¹ Nahit Sırrı, *Kıskanmak*, 91.

Selami İzzet'in *Kalbimin Romanı*'nda Mazlûm'un daveti üzerine Ankara'ya gelen Gönül ve Sevim kardeşler ilk defa görmelerine rağmen burayı çok severler. Bu sevginin altında sevdikleri erkeğin Ankara'da olmasının da rolü vardır:

“Ankara'ya âşık oldum. Yeni kurulan bu diyarı hiç yadırgamadım. İnkılâbın bin bir hatırasile dolu olan Ankara'yı sanki eskiden biliyormuşum gibi geliyor. Hâlbuki ilk defa geliyorum ve otele gelmek için geçtiğimiz yerlerin bile neresi olduğunu bilmiyorum.”¹¹³²

Günlerini Mazlûm'un mihmandarlığında Ankara'yı gezerek geçiren misafirler bazen atlı bazen arabalı yolculuklara çıkarlar. Atla Yenimahalle'ye gittikleri bir gün Mazlûm'un sorusu üzerine Sevim, Ankara'yla ilgili görüşlerini dile getirir:

“Çok beğendim Mazlûm; Ankara bana itimat telkin ediyor, beni samimî bir dost, büyük bir kardeş, anam babamış gibi kendine çekiyor, bağrıma bastırıyor... Ankara'ya ayak bastım basalı maneviyatımda büyük bir kuvvet duyuyorum”¹¹³³

3.1.4.1.3. Ankara Peyzajı/Manzaraları

Halide Edip'in *Ateşten Gömlek* romanı, Cebeci Hastanesi'nin odasının penceresinden görünen kan kırmızısı Ankara manzarasıyla başlar: *“Uzun, sarı toprak yığınları yükselerek, alçalarak nihayetsiz uzanıyor. Fakat arkasında öyle kızıl bir gök var ki... Her şey acayip surette kızıl, galiba onun kanı!”¹¹³⁴* Romanda yer alan bu ve buna benzer manzaralar kahramanın psikolojik durumuyla yakından ilgilidir. Mütareke İstanbul'unu hatırladığı 4 Teşrinisani 337 tarihli günlüğüne Peyami şu cümlelerle başlar: *“Gök kurşunî. Başım biraz yorgun ve içim titriyor. Gök ziyasını benim için kısmış gibi; içimde dinlenmek ihtiyacı var, içimde hafif gıcıklayıcı bir tebessüm var.”¹¹³⁵*

Ankara romanında Selma, bir sohbette Ankara ile kendi ruhu arasında bir münasebet kuramadığından yakınır. *“Bu Anadolu peyzajlarının dili yok. İstanbul'da her taraf konuşur. Her taraf size bir şeyler söyler. Sanki taşı toprağı canlı gibidir.”* der.¹¹³⁶

¹¹³² Selami İzzet, *Kalbimin Romanı*, 19.

¹¹³³ Selami İzzet, *Kalbimin Romanı*, 22.

¹¹³⁴ Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 18.

¹¹³⁵ Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 30.

¹¹³⁶ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 79.

Neşet Sabit Bey, Anadolu'nun da bir dili olduğundan fakat kendilerinin anlamadığından bahseder. Ona göre Anadolu peyzajının dili türkülerde açığa çıkar. Anadolu köylüsünde öyle bir ifade vardır ki, bütün saffetine, sadeliğine, hatta basitliğine, iptidailiğine rağmen vekârı, olgunluğu, derin ve ıstıraplı çizgileri ile insanı korkutur.¹¹³⁷

Ankara'nın kızıl, haşmetli ve dalgalı gurubunda bambaşka bir güzellik bulan Çapkın Kız, karşısındaki manzarayı seyre dalar. Fatma Bacı da, Ankara gurubunun kızılığını tarihine bağlar:

“Nah! Dedi, bir akşam üstü. İşte Sakarya da bu renge boyanmıştı. Yoksa batan güneş Sakarya'dan mı bu rengi aldı bilemem. Şuracıktaki taşların üstüne çıkar, dinlerdik. Hele ortalık biraz daha ıssızlanınca top sesleri tane tane, gürül gürül işitilirdi. Her top sesinde bir kadın 'acap benimki mi öldü?' diye içini çekerdi. Benimki daha ilk günden kalmadığı için onları teselli ederdim. Sonra işte böyle yeşererek, morararak, kızılları kaybola ola gece gelirdi.”¹¹³⁸

Çapkın kız arkadaşları ile gittiği avda, Mühye Köyünün ilerisindeki küçük ve büyük gölü çok beğenir. İsmi verilmeyen bu göllerin doğallığı karşısında büyülenen Çapkın Kız, bu göllerin sadece biraz bakıma ihtiyacı olduğu kanısındadır:

“Çukurda bir göl. Etrafi hep yalçın, kupkuru, kıvrık, mıvrık dağcıklarla çevrili. Suyu o kadar berrak ki kenarından baktım, çapkın kızı, nalları havada bir atın üstünde tepe taklak gördüm. Büyük gölün büyük ağaçları, değirmeni, çifte hanları ve çeşmesi pek şirin. Telsiz istasyonu buraya medenî bir çeşni veriyor. Eskiden tabîi güzellik, vahşî manzaralar falan diye tabiatın iptidailiğini öven sersem zihniyet bugün kalmadı. Şimdi en vahşî ormanların şurasında burasında tam konforlu minil köşkler, ince asfalt patikalar aranıyor. Ankara beyleri moda olsun diye Moda'ya gidip süslü bayağılığa avuç dolusu para sarfedeceklerine şu gölleri adam etseler ne olur?”¹¹³⁹

¹¹³⁷ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 79.

¹¹³⁸ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 80.

¹¹³⁹ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 23. Bu satırlara konu olan ve ismi verilmeyen göllerin büyük olanı Mogan Gölü, küçük olanı ise Eymir Gölüdür. Mühye Köyü Ankara'nın güneyinde ve Gölbaşı tarafında yer almaktadır. (HG)

Ankara'nın günbatımı manzarası *Dikmen Yıldızı* romanına da konu olur. Yıldız, Ankara'daki hayatını ve İzmir'deki hayatına duyduğu özlemi karşısındaki manzaradan yola çıkarak şöyle ifade eder:

“Savcı Bey! Eğer bir gün (Gazi) bizi Akdeniz'e götürürse ve siz İzmir sahillerinden enginlere bakarsanız beni ve Muradı hatırlayınız. Kanatlı Murat, İzmir kızı ile o sahillerde tanıştı ve Muradın Yıldızı, Dikmen tepelerinde sönüp gitti. Ankara'nın gurubunu seyrettiniz mi? Ufukların hiçbirisine nasip olmayan o koyu kırmızı, o koyu bir sükut ve derinlik ifade eden alev dünyası içinde kaç akşam İzmir'in Karşıyaka'nın serabını, Denizli'nin çiçekli ağaçlarını gördüm.”¹¹⁴⁰

Aka Gündüz *Dikmen Yıldızı* romanında Ankara- İzmir bağlantısını şöyle kuruyor:

“Onu ağır bir sesle söyleye söyleye yükseltilere çektim. Nemli toprakları çiğneye çiğneye Çaldağ'ın ilk kayalıklarına kadar götürdüm. Etrafımızda uzun otlar, yalçın kayalar vardı.

-Bak, dedim, bu sefer Karşıyaka'dan İzmir'e, Göztepe'ye bakalım!

Hakkım vardı ve hala hakkım var. Ankara, hele Sakarya'dan sonra büsbütün İzmirleşmiştir. İzmir'in varlığı nasıl Ankara ile dolu ise, Ankara baştanbaşa İzmir'dir.”¹¹⁴¹

Aynı romanda Ankara'ya ait bir tablo şu şekilde verilmiştir:

“Ankara'nın güzü ne kadar güzeldir. Geç uyandım. Pencerenin ötesinde ıslak bakır renkli bir âlem var. Yağmur yağmaktan yorulmuş.(...) serin bir havayı içe içe dün geceyi düşünüyordum.”¹¹⁴²

Çapkın Kız romanında kahraman, mustarip olduğu bir gecede Hisar'da kaldığı evin balkonundan lacivert bir gecede Ankara'yı izler. Ankara'ya bakar fakat aslında gördüğü İstanbul'dur:

“Ayrancı bağlarının ıssızlığında yaza yaklaşan ılık bir hava vardı. İstasyon caddesinin fenerleri Galata köprüsünün İhsaniye'den görüşünü andırıyordu. Adliye sarayı tarafından da Beşiktaşimsı bir manzara

¹¹⁴⁰ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 62.

¹¹⁴¹ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 80.

¹¹⁴² Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 83.

görüniüyordu. Çankaya'ya geçen tek tük otomobillerin kornaları havada tok seslerle yayılıyordu. Birdenbire, İstanbul'dan niçin geldiğini düşündü."¹¹⁴³

Kahramanı bu düşüncelere sevk eden halet-i ruhiye İstanbul özlemi olmalıdır.

Onların Romanı'nda Gülöz ve Ahmet Keçiören'deki bağ evinin penceresinden Ankara'yı seyre dalar:

"Sobayı yaktıktan sonra pencerenin kenarında yan yana oturup karlı dağları seyrediyorlardı. Keçiören'in kışı bu kadar güzel olursa, acaba baharı, yazı nasıl olacak? Diye konuşuyorlardı. Nasıl olacağını anlamak için çok beklemediler. Dallar tomurcuk verdi. Sakalar, serçeler meydana çıktı. İnce kar tabakasının yerine bir ince tırşe renk geldi. Ve bahar hiçbir yerde olmayan o Ankara'nın müstesna baharı doğdu."¹¹⁴⁴

Çıplaklar romanının kahramanı Çetiner, Ankara Palas'ın terasında "toz pembe akşamla sarılan" Ankara'nın Etlik bağlarının üstünden batan güneşin güzelliğini seyreder, gözlerini BMM'nin bahçesinde dinlendirir.¹¹⁴⁵

3.1.4.1.4. Ankara ve Atatürk Sevgisi

İstanbul'da başlayıp sonradan Ankara'ya gelen romanlarda, kahramanların daha İstanbul'da iken Ankara'ya karşı hayranlıkla karışık sevgi besleyerek gelmeleri söz konusudur. *Ankara* romanının kadın kahramanı Selma Hanım ise, Ankara'yı burada yaşamaya başladıktan sonra seven bir kahramandır:

"Selma Hanım bunları düşünürken gözleri oturduğu yerden, Ankara'nın keskin ve yalçın profiline ilişti ve tatlı bir tahayyül esnasında birden bire acı, katı bir realite ile karşılaşan bir kimse gibi yüreği burkuldu. Bu çölün ortasında bir kaya parçasından hiç farkı olmayan bu şehrin manzarasında acayip bir tesir, insanı zorla kendine çeken sert bir cazibe vardı."¹¹⁴⁶

¹¹⁴³ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 62.

¹¹⁴⁴ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 124.

¹¹⁴⁵ Sevensil, 350-351.

¹¹⁴⁶ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 36.

Ankara romanında mekân algısı Selma'nın psikolojik durumuna göre değişiklik de göstermektedir. Mutlu olmadığı evliliğinden uzaklaştıkça Selma Ankara'yı sevmeye, ondaki güzellikleri idrak etmeye başlar:

“Nazif'ten ayrıldıkça Ankara'ya, Ankara'nın ifade ettiği millî manaya bağlılığı artıyordu. Sanki gözlerinin üstünden bir perde kalkmış, sanki emsalsiz bir şeffaflık bağlamıştı. Bir zamanlar, penceresinden bakıp da yalnız kasvet ve nefret duyduğu sokakta şimdi, o bir yaya kadındır ki, kara mandaların arasından sürtünerek geçiyor, yaramaz küçük mekteplilerin başlarını bir ana şefkatiyle okşuyor ve işlerinden dönen sakin, sinirsiz insanların yüzündeki erkekçe metinlikten ona bir huzur, emniyet geliyordu. Nazif'ten ve kendi evinden başka kime baksa nereye baksa herkeste ve her yerde olmakta olan destanî hadisenin sessiz ve alâyişsiz kahramanlarından bir koku alıyor, bu koku, yüreğine, yüksek dağ tepelerindeki hava gibi kuvvet ve taravet veriyordu.”¹¹⁴⁷

Çapraz Delikanlı romanında Karagöz gazetesini idare etmesi için İstanbul'a çağrılan Okan, Ankara'dan ayrılırken üzüntüsünü şöyle dile getirir:

“İçime bir hüznün çöktü. Ankara'yı bilenler Ankara'dan her ayrılışlarında bu hüznü duyarlar. Bu yoz ve yalçın beldenin içinde kaynayan saffet ve hayatı bilip de o hüznü duymayanların kafaları etten, kalpleri patatesten ve sinirleri kendirdendir. Ankara'nın verdiği daüssılada öyle tatlı bir acı vardır ki en derin sevişmelerin hasret acıları onun yanında hiç kalır.”¹¹⁴⁸

Bir Şoförün Gizli Defteri'nde Çiler ve Erol, İzmir'de denize karşı bir otelde biralarını yudumlarırken karşılarındaki manzara ile Ankara'da yaşadıkları ortamı şöyle karşılaştırırlar: “Ankara'da da soğuk bira var ama böyle deniz yok.” Çiler'in bu sözüne anlam veremeyen Erol onun Ankara'ya dönmek istemediğini düşünür. Çiler'in şu cevabı Erol'un vehimlerini doğrular niteliktedir: “...deniz olsaydı oradan hiç ayrılmak istemeyecektim de...” Bu cevaptan Çiler'in Ankara'dan ayrılmak istediğini çıkarmak zor ve yanlış olmasa gerektir. Bu cevabı üzerine Erol, Çiler'e Toros'lara gitmeyi teklif eder.

¹¹⁴⁷ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 71.

¹¹⁴⁸ Aka Gündüz, *Çapraz Delikanlı*, 98.

Çiler bu sefer de “İyi ama orada da Karaoğlan çarşısı yok.” cevabını vererek Ankara’yı tercih eder.¹¹⁴⁹

Onların Romanı’nda Gülöz, Millî Mücadele Dönemi’ni yaşayan Ankara’nın imkânlarından oldukça memnundur:

“Millî mücadele genişledikçe şehir kalabalıklaşıyordu. Geçen mayıstan beri toplanan Büyük Millet Meclisi Ankara’yı bir kat daha harekete getirmişti.

Yarı harabe halinde olan yarı yanmış Ankara’ya birdenbire binlerce insanın ve yüzlerce ailenin gelip yerleşmesi bilhassa mesken buhranını arttırmıştı. Başka her ihtiyaç tamamı. Gülöz şaşırıyordu. Umûmî harpte bütün memleket Kosova’dan Basra’ya kadar yerli yerinde olduğu halde bir dilim çamurlu ekmeğe varıncaya kadar her şey vesikaya binmişti. Hâlbuki şimdi yarım bir Anadolu vardı ve dört yanı sıkı ve ateşten bir düşman çemberi içinde idi. Fakat bir tek vesikaya lüzum kalmadan her şeyi bulabiliyordu. En umulmaz şeylerin bile fiyatı İstanbul’dan farklı değildi. Bu Gülöz’ü çok memnun ediyordu.”¹¹⁵⁰

Özellikle Millî Mücadele Dönemi romanlarında Ankara sevgisinin Mustafa Kemal sevgisi ile özdeşleştirildiği görülür. *Kan ve İman* romanında, Büyük İskender, Sezar, Napolyon ya da Fatih gibi azim ve dehalarıyla milletlerini yüceltmiş kahramanların dahi Mustafa Kemâl’in yaptığı muazzam işi yapamadığı ifade edilir. Yazarın, tarihin en büyük kumandanlarından biri olarak gördüğü Mustafa Kemal, silahsız, kuvvetsiz, ümitsiz bir avuç insandan muhteşem, çelik gibi kavî bir ordu çıkarmıştır. “*Cihangirâne bir devlet çıkardık bir aşîretten*” diyen Namık Kemal, Mustafa Kemal’in yaptıklarını görseydi Şehzade Süleyman Paşa’nın Bolayır’daki türbesinin bahçesine değil, Mustafa Kemal’in Ankara’da topladığı Büyük Millet Meclisi’nin arş-ı âlâdan da yüksek kürsüsü dibine gömülmeyi vasiyet ederdi.¹¹⁵¹ Görüldüğü üzere Mustafa Kemal ile Ankara madalyonun iki yüzü gibi anılmaktadır.

¹¹⁴⁹ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 228.

¹¹⁵⁰ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 152-153.

¹¹⁵¹ Ercüment Ekrem Talu, *Kan ve İman*, 85.

Çapkın Kız romanında kendisine Mustafa Kemâl'e "Paşacık" diye hitap eden Ankara kızı, sebebini şöyle izah eder: "Biz Gazi Paşayı çok severiz. Ondan üstün Paşa yoktur. Ama başka kimi çok seversek ona da..." diye cevap verir. Kendisinin yirmi yaşında genç bir kız olduğunu söyleyen *Çapkın Kız*'a "Zarar yok, son muharebeden sonra kız da erkek de hep bir olduk, bir uğraştık, bir kurtulduk." diye cevap verir.¹¹⁵²

Çapkın Kız romanında Fatma Bacı Ankara'nın gurubundan bahsederken her şey kararırıp akşam olduğunda istasyondaki bir ışığın kendilerini aydınlattığını söyler. O ışık Gazi Paşa'nın ışığıdır. Fatma Bacı Mustafa Kemal Paşa'ya sevgisini şöyle dile getirir: "O demek her şey demek, o demek Paşa demek, sadece Gazi demek... o ışığın önünde Gazi olan bizimki demek..." Mustafa Kemal'in mavi ve muvazi bakışı *Çapkın Kız*'a öyle bir cesaret verir ki ikinci bir Dumlupınar savaşı olsa düşmanı tek başına ezebileceğini hisseder. Çünkü o bakış yüzlerdeki küf rengini pembeleştirmekte, çukur gözleri parlatmakta ve korkak göğüslerin altına şecaatten bir beton örmektedir.¹¹⁵³

Ölüm kalım savaşımız Millî Mücadele'den çıkan Türk milleti için Çankaya bir simge halini alır. *Çapkın Kız* ile Mehmet arasında geçen şu diyalogda Türklük ve geleceğe dair umutlar vurgul

anmıştır:

-Paşacık! Dedi. Sen Allahın kızı mısın?

-Sus! Dedi. Ben Türkün kızıtım.

-Nerden geldin?

-Yarımdan!

-Nereye gidiyorsun?

-Öbür güne!

-Bizi de götür.

-Aynı kervanın yolcularıyız.

-Hiç konaklamadan mı?

¹¹⁵² Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 8.

¹¹⁵³ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 11.

-Yorulduğumuz zaman ve hayatımızda bir tek yerde... Çankaya'da oturacağız, bir nefes alacağız, dinlendikten sonra yola devam... Öbür güne doğru yola devam... ”¹¹⁵⁴

Romanda, Mustafa Kemal de Çankaya ile özdeşleştirilir. Mehtapta gökyüzünde parlayan ayı göstererek *“Böyle her taraftan bir anda görülen başka bir nur kütleli var mı?”* sorusuna arkadaşları *“güneş”* cevabını verir. Fakat Çapkın Kız’ın duymak istediği cevap *“Çankayadaki”* dir.¹¹⁵⁵

Aşk Güneşi romanında Hasan, Hamra’ya yazdığı bir mektupta Mustafa Kemal’i sevgilisine *“tek kalp gibi çarpan bu vatan vücudunun kuvvetli başı”* olarak tanıtır. Mektubun yazıldığı tarih 26 Temmuz 1920’dir. Millî Mücadele’nin devam ettiği günlerde Mustafa Kemal’in önderliğinde vatanın kurtulacağına inançın oldukça yüksek olduğu ifade edilmektedir:

“Sen bu ismin ifade ettiği manayı belki birçoğuları gibi henüz bilmezsin. Fakat, sabır Hamra, sabır! Güneşin tekrar şarktan doğacağı günler yakındır. Dünya kuruldu kurulalı güneş daima şarktan doğar. Bağlandığımız istiklal zaferi de şarktan doğacak. Mustafa Kemal güneşin çocuğudur!”¹¹⁵⁶

Hamra için vatan aşkı oldukça kutsaldır ve bu vatanın adı Mustafa Kemâl Türkiye’sidir. Mustafa Kemal’e olan sevgisini de her fırsatta dile getiren Hamra bu sevgiyi peygamber sevgisine benzetir.¹¹⁵⁷ Mustafa Kemal’in fikirlerinin sistemleştirilmesiyle oluşan Kemalizm yine Hamra’nın dilinden *“yarının büyük Türkiye’sinin altın anahtarı”* olarak tarif edilir.¹¹⁵⁸

Hamra’nın zihninde hayat bulan veya cisimleşen Mustafa Kemal sevgisinin çok geniş bir etki sahası olduğunu görüyoruz:

“Mustafa Kemal... Bu öyle bir şey ki ne? Sızıyı kesiyor, ümitsizliği kırıyor, inanı yükseltiyor, cesareti arttırıyor, hayat ve heyecan hamlelerini yükseltiyor, yeryüzünde adı: İleri ve hareket... Olan ne varsa sanki hepsinin kaynağına sahip olan bir isim. İnsan kulağına değil, bir taş parçasının

¹¹⁵⁴ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 136.

¹¹⁵⁵ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 146.

¹¹⁵⁶ Etem İzzet Benice, *Aşk Güneşi*, 83.

¹¹⁵⁷ Etem İzzet Benice, *Aşk Güneşi*, 170.

¹¹⁵⁸ Etem İzzet Benice, *Aşk Güneşi*, 171.

önünde bile durulup da: Gazi... dense o taşın bile kımlıdadığı, can bulduğu, gerilip hızlandığı görülüyor. Bütün bir dünya parçasının söz birliği olup hep birden: Hürriyet ve kurtuluş! Diye haykırmalarındaki sır da bundan başka bir şey mi? Bilmiyorum... ben onu her şeyimden üstün tutarak seviyorum."¹¹⁵⁹

Bu sevgi Hamra'da zafer kazandıktan sonra değil Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı günden itibaren vardır. Hasan'ın kendisine "*Korkma Hamra, güneşin tekrar şarktan doğacağı günler geliyor. Mustafa Kemal Samsun'da...*" dediği günden beri bu sevgiyi kalbinde taşır.¹¹⁶⁰

Mustafa Kemal, beraberinde İsmet ve Fevzi Paşalarla birlikte Hamra'nın çalıştığı hastaneyi ziyarete gelir. Bir saatten fazla hastanede vakit geçirirler. Hastaları gözden geçirirler. Koşulların ve hastane idaresinin eksiklerini dinleyip tamamlanması için talimat verirler. Ameliyat salonunda ameliyata hazırlanan bir binbaşının Sakarya'da verdiği mücadele, heyette yer alan herkesin gözleri doldurur. Mustafa Kemal Paşa'nın hastane ziyareti Büyük Taarruz öncesidir. Hamra'nın 4 Haziran tarihli günlüğünde yer almaktadır.¹¹⁶¹

Çıplaklar romanının kahramanı Ülker, Ankara'da çok kısa bir süre kalmış olmasına rağmen Ankara'yı çok sever ve "*Ankara'yı gelip görmek lazımdır, Ankara'da hiç olmazsa bir zaman yaşamak lazımdır!*" diyerek bu düşüncesini dile getirir.¹¹⁶²

Ankara temasında dikkat çeken noktalardan biri Yıldız'ın Ankara'nın geçmişi ile halihazırını aynı karede görüyor olmasıdır. Karşısındaki manzaranın bütün ilkelliğine rağmen Yıldız, Ankara'ya hayranlıkla bakar. Bu hayranlığın altında yatan ise Mustafa Kemal'e duyduğu sevgidir.

"Aşağıda, Kuledibi'nde Orta çağdan kalma bir Ankara vardı. Dam dama çarpışan evler; tahtadan iskeletleri ortada, kerpiç duvarlar; yerden göğe doğru serpilen bir yağmur gibi çamurlu dere kenarından fıskıran bir sivrisinek akını... Siteplerden savrulan rüzgârın ağza, göze tıkadığı kirli, mikroplu tozlar... Birçoklarını tiksindiren, birçoklarına Ankara'yı hor

¹¹⁵⁹ Etem İzzet Benice, *Aşk Güneşi*, 175.

¹¹⁶⁰ Etem İzzet Benice, *Aşk Güneşi*, 175.

¹¹⁶¹ Etem İzzet Benice, *Aşk Güneşi*, 174.

¹¹⁶² Sevensil, 361.

gösteren bu iptidâîlikler bile benim gözümde, İstiklâl için çarpışmış bir orduyu ve ona Başbuğ olmuş büyük kahramanı bağrında yaşatmış bir toprağa ait şeyler olduğu için güzel ve mukaddesti... Mustafa Kemal orada basit bir kilotla gezmiş; bir tahta sedir üzerinde uzanıp yatmıştı! Ben onun efsanevî, destanî hayatını tüylerim ürpere ürpere, gözlerim yaşara yaşara, göğsüm kabara kabara dinlemiştim.”¹¹⁶³

Yalnız Dönüyorum romanının kahramanı Yıldız’ın Ankara’da önem verdiği mekânlardan biri de Mustafa Kemal’in yaşadığı Çankaya köşküdür. Yıldız her akşam köşkün önüne giderek saygı duruşunda durduğunu şöyle anlatır:

“Her akşam bağların rengi kararınca ağır ağır Çankaya tepelerine çıkardım; Mustafa Kemal’in köşküne gidebilecek son yakınlığa kadar yürürdüm; koyu, büyük ağaç dalları arasında kule gibi çatlılarıyla sivrilen bu köşk akşamın loş gölgelerine bürünerek büyük, mukaddes bir sır saklayan mabede benziyordu... Orası aslanlar gibi çarpışan milletine büyük kumandalar verirken, karlı bir dağ başında bir kara taş parçasını yastık yaparak, paltosuna bürünüp uyuyan, efsanevî Türk kahramanının yuvasıydı... Ben onun karşısında dakikalarca durur: büyük kurtarıcının büyük varlığına karşı duyduğum sevgi ve saygıyı rüzgârlara anlatırdım; gökte, yalnız Ankara göklerine mahsus kor renkli ve mor karışık bulutlar arasında, yurdun yanmış, parçalanmış bağrına benzeyen kanlı bir ay doğardı; yeşil yollardan, kendi kendime ağır ağır yürüyerek minnet ve saadet içinde dönerdim. Bu her gece tekrar edilen mukaddes bir ziyaretti...”¹¹⁶⁴

Üç Kızın Hikâyesi romanında Dürer’in ailesini ziyaret eden misafirler onun Cumhuriyet balosu için işlemekte olduğu elbiseyi merak edip görmek isterler. Dürer, elbiseyi Cumhuriyet balosunda düzenlenecek olan kıyafet yarışması için hazırlamaktadır ve tamamıyla kendi tasarımıdır:

“Açık gülkurusu ipek üzerine işlemeli bir basit dekolte idi. İşlemelerin kıymeti yakından bakınca görülüyordu. Açık gülkurusu üzerine karmen ipekle birçok şeyler sık sık işlenmişti. Karşıdan sık serpme çiçeklere benzeyen bu

¹¹⁶³ Şükufe Nihal, *Yalnız Dönüyorum*, 99.

¹¹⁶⁴ Şükufe Nihal, *Yalnız Dönüyorum*, 100.

işlemeler ne resimdi, ne çiçek. Her birisi bir isim, bir cümle idi. Omuzlardan bele kadar hep şunlar işlenmişti: Gazi, İnönü, Sakarya, Dumlupınar, Muratdağı, Mudanya, Lozan, 30 Ağustos, 29 Teşrinievvel, Cumhuriyet... ve aralarında gene Gazi, Gazi, Gazi... ”¹¹⁶⁵

3.1.4.2. MERKEZ ANKARA

3.1.4.2.1. Karargâh/Komuta Merkezi Olarak Ankara

Millî Mücadele romanı olan *Ateşten Gömlek*'te tarihî gerçekliğe uygun olarak savaşın idare merkezi Ankara'dır. Özellikle, İnönü Savaşları ve Sakarya Meydan Muharebesi kapsamında trenler her gün Ankara'dan cepheye haber, asker ve mühimmat taşır, yaralı askerleri Ankara'ya getirir. Tüm ülkenin gözü kulağı, Ankara'dadır.¹¹⁶⁶

Dikmen Yıldız'ı, Sakarya Muharebesinin yapıldığı günlerde Dikmen'dedir. Dikmen'de duydukları top sesleriyle ölümü yakınlarında hissetmelerine rağmen, Türk askerinin cesareti ve vakur duruşu romanda takdir edilen unsurlardan biridir:

“Sakarya gecelerini, Sakarya muharebelerini Dikmen bağlarından, Dikmen'in yaslandığı Çal tepelerinden dinledik. Onlar top seslerinden ziyade büyük heyelânların, yıkılmaların seslerine benzerdi. Fakat bu yıkıntı ve heyelânın ne tarafta olacağı belli olmayacak... İstasyon caddesinden gelen bir yaralı kafilesine karşı, önümüzden, Kırşehir şosesinden beş gürbüz kafile istasyona doğru giderdi. Ölüme bu kadar şevk ile bu derece sevinçle giden insanları tarih kaydetmez beyefendi. Ölümü görmek kabil olsaydı ve o günlerde yüzüne bakabilseydiniz kendi kendisinden utanıp kızardığını görürdünüz.”¹¹⁶⁷

Etem İzzet Benice'nin *Aşk Güneşi* adlı romanında ordunun büyük taarruza başlaması ve taarruzun hazırlıkları günü gününe aktarılır. 23 Ağustos'ta Anadolu Ajansının sabah bülteninde bildirildiğine göre Gazi Paşa Çankaya'da bir çay ziyafeti verir. Ziyafete bütün vekiller, Fevzi ve İsmet Paşalar, sefirler davetlidir. Bu sıradan günler

¹¹⁶⁵ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 26.

¹¹⁶⁶ Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 156, 176, 177.

¹¹⁶⁷ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 63.

içinde ordunun manevra yapacağı düşmanın aklına gelmezken 25 Ağustos'ta muharebe başlar.¹¹⁶⁸

Aka Gündüz'ün *Yaldız* romanında Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara, komuta merkezi olarak yer alır. Gazi Paşa ve Millî Mücadele'nin önde gelen komutanları Ankara dekoru içinde anlatılır. Zaman zaman bu döneme ait bazı uygulamalar eleştirilir. Düşmanla mücadele edildiği bir dönemde Men-i Müskirat Kanunu'nun koyulması gereksiz görülür:

“Dünden beri Sakarya, kızıl kan akmağa başlamıştır. Ne istiyorsunuz? Vatanı ve İstiklâli kurtarmak için bulduğunuz çareler bunla mıdır? İçki yasağı ile vatan kurtarmak isteyenler, henüz kendilerini gülünç olmaktan kurtaracak liyakati göstermemişlerdir. Ric'at eden besalet grupları Sakarya'da şu dakika can cana boğazlaşıırken, kurduğunuz politika grupları ile mi düşmanı püskürteceğiz? Bütün memlekette bir büyük marifetle bir küçük marifet sahneye çıkmıştır. Büyük marifet vatanı kurtarmaya çalışıyor, küçük marifet de...”¹¹⁶⁹

Yıldız'ın bu sözlerinden anlaşılıyor ki Millî Mücadele döneminde vatansever muharip grubun yanında yalnızca menfaatini düşünen ve Ankara'nın salonlarında kulis yapan bir grup da mevcuttur. Türk milletinin azmi ve kararlılığı karşısında Millî Mücadele'yi desteklemeyen bu grubun hiçbir zaman başarılı olamayacağı da ifade edilmektedir: *“Millet Meclisinin içinde alev alev tutuşan mukaddes ateşe yeis suyu dökmek isteyen birkaç hane harap gün gelecek ki mezarlarının toprağına döktürecek rahmet suyu bulamayacaklardır.”¹¹⁷⁰*

Yaldız romanında Millî Mücadele'nin hangi şartlarda, nelere rağmen yürütüldüğü hakkında şu ifadeler vardır: *“Sağda isyan, solda iftira, arkada fesad, önde düşman, gönüllerde hiyanet ve yollarda sayısız kağnı ve köylü kadın zinciri... Bu mücadelenin ehemmiyet ve azametini bunlarla olsun ölçelim. .. Mücadelemizin kıymeti buradadır.”¹¹⁷¹* Canı pahasına mücadeleye devam eden Mehmetçik sayesinde bu ölüm-kalım savaşının önemi daha da artmaktadır:

¹¹⁶⁸ Etem İzzet Benice, *Aşk Güneşi*, 191-192.

¹¹⁶⁹ Aka Gündüz, *Yaldız*, 85.

¹¹⁷⁰ Aka Gündüz, *Yaldız*, 85.

¹¹⁷¹ Aka Gündüz, *Yaldız*, 86.

“İşte dinliyor musunuz? Gene köylerden dizi dizi askerler geliyor. Ankara'nın taşına bak, diyen bu seslerin hepsinde bu ıstırap var. Bu ıstırapa hörmət edelim. Dinleyiniz, gözlerimin yaşına bak, diye bu dudaklar kaç hasretli, kaç sevgili öpmeden ayrılıp gelmişlerdir. Bu hasrete hörmət edelim.”¹¹⁷²

Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara, karargâh olmanın yanında yaralı askerler için tedavi merkezidir. *Ateşten Gömlek* romanında Haymana “muazzam bir açık hava hastanesi” halini almıştır. Ayşe'nin de hastabakıcı olarak bulunduğu kasabada, bir yandan savaş olanca hızıyla devam etmekte, düşman topları kasabanın eteklerine kadar düşmektedir. Kağrı, at arabası veya sedye ile Haymana'ya yaralı askerler taşınmaktadır. Kasabanın karanlık ve çamurlu sokaklarında elinde fenerlerle beyaz gömlekli sıhhiye erlerini ve doktorları koşuşturken görmek mümkündür. Harp boyunca Haymana sokakları adeta birer ıstırap ve kan levhasıdır. Haymana Camii, bir nevi “sevki mecrûhîn hastanesi” dir. Cami, yaralı askerleri taşıyan sedyeler ile doludur. Sargılı başları, yardım bekleyen çocuk gözleri ile askerler, camiye her girene dikkatli nazarlarla bakmaktadır.¹¹⁷³

Kalbimin Romanı'nda Ankara'yı ilk defa gören Sevim, Millî Mücadele'nin komuta merkezini ve Mustafa Kemal Paşa'yı görmüş olmanın heyecanını hisseder:

“Ankara'nın havasında Türk zaferinin destanları esiyor. Sabahleyin teyzemle beraber sokağa çıktık. Cumhuriyet Halk Partisi'nin önünden geçerken birdenbire gözlerim yaşardı. Kapının önünde başında kalpağı ile Mustafa Kemal'i gördüm. İlk Millet Meclisinin vatani kurtaran topluluğu gözlerimin önünde canlandı. Kaldırıma diz çöktüm...”¹¹⁷⁴

Aka Gündüz'ün *Ben Öldürmedim Kokain* adı romanında Ankara'nın Millî Mücadele yıllarına dair manzaralar yer almaktadır. Tarihin bu önemli sahnelerine yine Ankara'da şahit olan yazara göre tarih, Millî Mücadele'nin yalnız harp cephesini, cephe gerisini, diplomasi hadiselerini yazarsa yanlış yapar. Millî Mücadele, yazarın ifadesiyle her dakika, her saniye milyon kez engellemelere, taarruzlara uğramıştır. Gazi Mustafa

¹¹⁷² Aka Gündüz, *Yaldız*, 86.

¹¹⁷³ Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 189.

¹¹⁷⁴ Selami İzzet. *Kalbimin Romanı*, 23.

Kemal bütün bu itirazlara rağmen Millî Mücadele'den zaferle çıktığı için dünyanın gelmiş geçmiş en büyük adamlarından biridir.¹¹⁷⁵

3.1.4.2.2. Hükûmet Merkezi Olarak Ankara

Dikmen Yıldızı romanında, Sakarya Zaferi'nin ardından Yıldız'ın sevdiği Murat, Gazi ile birlikte Ankara'ya döner. Zaferin sevincini paylaşmak isteyen halk Ankara'da meclisin önünde heyecanla beklemektedir:

*“Bir memleket dolusu zafer çalgını İstasyon Caddesi'ni kaplar. Kalplerin içinden kopan minnet bağırırları düşmanları kovalayan galip ordunun ardında dalgalanıyordu. Kızılmak'a sıra bırakmadan Sakarya'yi kızıla boyayanların başı ve yanındakiler geldi. Güneşe en yakın olduğu için yüzü paslı tunç rengi alan Murat da bu kafile arasındaydı. Ökçelerine hâkim olamayan insan dalgaları Millet Meclisinin önüne kadar çalkandı. Meclisin önünde Murat ayrıldı.”*¹¹⁷⁶

Ben Öldürmedim Kokain romanında İdil, çalıştığı şirket vasıtasıyla bir aylığına Selanik'ten İstanbul'a geldiğinde yeni Türkiye'nin kurulduğunu ve merkezinin de Ankara olduğunu öğrenir. Fransız patronu, şirketin Selanik'te kalmasını, İstanbul ya da Ankara'ya taşınmasının gereksiz olacağını söylerken aslında harpten sonra Ankara'nın da Yunanistan'a bağlanacağını ima etmektedir. İdil'in patronuna verdiği cevap oldukça sert olur: *“Bizi sizin elinizden kurtarmaya çalışan Ankara'ya karşı yalnız hürmetle bahsetmelisiniz.”* İdil, konuşmasının devamında patronu Vikont'a Ankara konusundaki hassasiyetini de aktarır: *“Siz, Ankara'yı sadece dar sokaklı İzmir için mi harp ettiğine kânisiniz? Eğer böyle ise mücadelenin bir idolüdür. Ve biz Yunanlılarla harp etmiyoruz. Harbimiz hepimizledir. Hepinizden kurtulmak istiyoruz.”*¹¹⁷⁷

Onların Romani'nda da Ankara hükûmet merkezi olma özelliği gösterir. Hastalığının tedavisi için Ankara'ya gelen Ahmet, geldiğinin beşinci günü tavsiye mektubunu cebine koyar ve ikamet ettiği Keçiören bağlarından şehre iner. Defterdarlığa gidip işinin naklini Ankara'ya aldirmek ister. Defterdar mektubu okuduktan sonra: *“Memnun oldum, amirinizin teveccühünü kazanmışsınız. Filvaki böyle bir memuriyet*

¹¹⁷⁵ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 14.

¹¹⁷⁶ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 65.

¹¹⁷⁷ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim-Kokain*, 150.

bizde var, var fakat inhilal etmedi. Belki iki ay sonra. O zamanı beklersiniz memnuniyetle tayin ederim.” der.¹¹⁷⁸ Ahmet’i endişeli gören defterdar “*müsterih olunuz, yerin namzedi sizsiniz.*” diyerek rahatlatmaya çalışır.

Halâs romanında Nihat, Mustafa Kemal’in İzmir’in işgalinden bir gün sonra Anadolu’ya geçerek mücadeleyi başlattığını, Erzurum ve Sivas kongrelerini yaptıklarını ve Heyet-i Temsîliye ile birlikte Ankara’ya geçtikleri haberlerini alır. İstanbul’dan kaçan milletvekili, asker ve aydınlar Ankara’da Mustafa Kemal ve diğerleri ile bir araya gelerek yeni bir hükûmet kurarlar. Nihat’ın artık en büyük arzusu Ankara’ya gidip yeni kurulan bu hükûmette görev almaktır. Yazara göre, Erzurum’da emekleyen çocuk, Sivas’ta okula başlamış, Ankara’da subay çıkmıştır.¹¹⁷⁹ Mehmet Rauf’a göre 1920 senesinde Türk hükûmeti mühim aşama kaydetmiştir. Ankara’nın merkez olarak kabul edilmesi, Millet Meclisi’nin Ankara’da toplanması, isyanların bastırılması ve Millî Mücadele’nin kuvvetlendirilip sürdürülmesiyle hükûmet ilk nefesini bu yılda almıştır.¹¹⁸⁰

Romanda madalyonun diğer yüzü olan İstanbul Hükûmetinin Ankara Hükûmeti hakkındaki düşünceleri Ekrem Behiç’in şu sözleriyle aktarılır:

“Şimdi gelem Sadrazam Ferid’in yaptıklarına: Bu herif Anadolu’yu ezmek için ne yapıp yapıp barış imzalamaya çalışıyordu. Hâlbuki Anadolu kendi yolunu tutmuştu. İstanbul nasıl barış yaparsa yapsın Millet Meclisi metelik vermeyecekti. İşte bunu bildiklerinden bu herifler hep birlikte Anadolu’yu böyle ‘emrivaki’ barışlarla kayıtsız şartsız itaate ve esirliğe sevk ve celp için her ne pahasına olursa olsun Ankara’yı yıkmaya çalışıyorlardı.”¹¹⁸¹

Ercüment Ekrem Talu’nun *Kan ve İman* romanında, İzmir müdafaası anlatılırken Ankara’nın Millî Mücadele içerisindeki konumu resmî tarihle uyumlu olarak verilir:

“Erzurum’dan Sivas’a, oradan da Ankara’ya nakl-i makarr eden vükelâ-yı millet şenî bir darbe ile dağıtılan İstanbul Meclis-i Mebûsân’ında takarrür eden Misak-ı Millî’yi tahakkuk ettirmek azmiyle fevkalbeşer bir

¹¹⁷⁸ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 109.

¹¹⁷⁹ Mehmet Rauf, *İstiklâl Harbi’nin Romanı Halâs (Kurtuluş)*, 187-191.

¹¹⁸⁰ Mehmet Rauf, *İstiklâl Harbi’nin Romanı Halâs (Kurtuluş)*, 258.

¹¹⁸¹ Mehmet Rauf, *İstiklâl Harbi’nin Romanı Halâs (Kurtuluş)*, 261.

*faaliyetle çalışıyor ve bu Sakarya muzafferiyetiyle uzun ve Hüdapesendane mesaisinin ilk mesut semeresini iktitâf etmiş bulunuyordu.*¹¹⁸²

Etem İzzet'in *On Yılın Romanı*'nda Ankara, Mustafa Kemal Paşa'nın gelmesiyle ihtilalin abidesi,¹¹⁸³ Millî Türk Hükûmeti'nin merkezi olarak gösterilir.¹¹⁸⁴

3.1.4.2.3. Kutsanmış Bir Mekân Olarak Ankara

Millî Mücadele'nin komuta merkezi olması, aydın kesimle birlikte, bütün Anadolu halkının dikkatinin Ankara üzerinde toplanmasına neden olur. Bu özellik, Ankara'yı millî mücadelenin simgesi haline getirir. Bihassa, millî mücadeleyi destekleyen sanatçıların eserlerinde Ankara, yüceltilip kutsiyet atfedilerek millî mücadelenin *Kâbe*'si olarak sembolleştirilir.

Ateşten Gömlek romanında Ayşe, Ankara'da olduğunu duyduğunda şaşkınlık yaşayan İhsan'a "... *Anadolu'nun kâbesi olan Ankara'yı bir defa görmek lâzım değil mi*" diyerek Ankara'nın merkez olduğunu vurgulamakla kalmaz, ona kutsiyet de atfeder.¹¹⁸⁵

Aka Gündüz'ün *Tank-Tango* romanında Bihter kayınvalidesine Ömer'in Kâbe'ye gidip hacı olacağı müjdesini verir. İlerleyen satırlarda Ömer'in iş için Ankara'ya gideceği bilgisi verilmektedir.¹¹⁸⁶ Önce deniz yoluyla İnebolu'ya, ardından kara yoluyla Ankara'ya geçen Ömer, Kalecik'e geldiklerinde mola vermek istemez ve "*millî Kâbe*" ye bir an önce varmak için sabırsızlanır.¹¹⁸⁷

Çıplaklar romanında Ankara'nın zayıf ve hastalıklı ruhları, bir senatoryum tedavisi gibi iyileştirdiği belirtilir. Özellikle akşamları toz pembe bir güzellikle gözleri okşayan Çankaya'nın koruyucu bir melek gibi şehri kucakladığı, halkın bu meleğin gölgesine sığındığı ve inkılâp neslinin yüreğinin ateşini, bu daimî ve mukaddes alevden tazelediği vurgulanır. Bu ruhsal arınma ve tazelenmenin inkılâp nesli için millî bir ibadet haline gelmesi ve gelenekselleşmesi gerektiğini vurgulayan yazar, kurtuluşun ancak Ankara'da olduğunu vurgularken Ankara'yı cemiyetçiliğin Kâbe'si olarak nitelendirir.¹¹⁸⁸

¹¹⁸² Ercüment Ekrem Talu, *Kan ve İman*, 83-84.

¹¹⁸³ Etem İzzet, *On Yılın Romanı*, 60

¹¹⁸⁴ Etem İzzet, *On Yılın Romanı*, 61.

¹¹⁸⁵ Adivar, *Ateşten Gömlek*, 179.

¹¹⁸⁶ Aka Gündüz, *Tank-Tango*, 200.

¹¹⁸⁷ Aka Gündüz, *Tank-Tango*, 237.

¹¹⁸⁸ Sevensil, 361-362.

Ankara romanının kahramanı, Neşet Sabit Bey için 1921 yılındaki Ankara şanlı bir mekândır. Kendisini gündelik hayatın kaygılarından, istikbale ait kısır tasavvurlardan kurtarıp çektiği için kutsaldır. Bu durum millî felaketin belki de tek yararlı yanıdır. Onu Ankara ile tanıştırmıştır. Ankara’da olmak onun için bir şereftir. Bu yüzden Ankara’yı İstanbul’a benzetmek bir küfürdür..¹¹⁸⁹

3.1.4.2.4. İdeallerin Mekânı Ankara

Özellikle Milli Mücadele dönemini anlatan romanlarda Ankara, geleceğe dair umutların ve ideallerin birleştiği bir mekân halini alır.

Halas romanında Mehmet Rauf, kahramanın Ankara’ya gitmek konusunda ne kadar ısrarcı olduğunu göstermek ister. Nihat bütün aksiliklere rağmen bulduğu her fırsatta Anadolu’ya doğru yola çıkar. Nihat’a bu azmi ve heyecanı veren onun ve nişanlısının kafasındaki Ankara idealidir. İclal, şu sözlerle Beatrice’e Ankara idealini, Mustafa Kemal’in vatanseverliğini ve azmini ifade etmektedir:

“Ben, diyordu; Mustafa Kemal’e vicdanımın bütün samimiyetiyle tapıyorum. O olmasaydı bugün biz Türkler yok olmuştuk. Gerçi ötede beride kahramanlıklar yapılmadı değil, orada burada kendilerini tehlikeye atarak düşmana karşı gelenler pek çok oldu. Fakat asıl Mustafa Kemal’dir ki bu çeşitli ve dağınık kahramanlıklara bir anlam, bir kimlik, bir canlılık verdi. Kesin bir hedef tayin etti ve onları takip etmeleri lazım gelen yola sevketti. Anadolu’nun bugünkü ideali tek bir anlam ile Mustafa Kemal idealidir.”¹¹⁹⁰

Ankara romanında Selma Hanım’ın hayal ettiği Ankara ile karşılaştığı Ankara arasında büyük bir tezat vardır. Oysa İstanbul’dan ayrılmadan önce Ankara adı, düşman işgali altında “bir zindan haline giren İstanbul’da, bir kaçış ve kurtuluş parolası gibi kulaktan kulağa” fısıldanmıştır. Her fısıldayış, gözlerde bir ümit ve beklenti ışığı parlatmakta ve bu gizlilik Ankara’ya esrarlı bir cazibe vermektedir. Bu yüzden Ankara birçok zihinde bir hayal ülkesi, adeta bir masal iklimi, bir ideal haline gelir.¹¹⁹¹ Genç evlilerin, taze nişanlıların haber bekledikleri yer Ankara’dır. İstanbul sakinleri her sabah gazetesini “*Bakalım Ankara’dan ne havadis var?*” yahut “*gene Ankara’ya dair*

¹¹⁸⁹ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 80.

¹¹⁹⁰ Mehmet Rauf, *Halas*, 277.

¹¹⁹¹ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 17.

havadisleri men etmiş olacaklar.” diyerek güne başlar. Gün içerisinde de defalarca Ankara'nın bahsi geçer. Dolayısıyla o dönem için, *“Türk milletinin kalbi Ankara’da çarpıyor”* demekle mübalağa ya da mecaz yapmış olunmaz. Tam tersine dönemin gerçeği ifade edilmiş olunur.¹¹⁹²

İstanbul’dan Ankara’ya gidenlerin ehemmiyeti kat be kat artar, adeta kutsallaşır. Kadın veya erkek, Ankara’ya gidenler, İstanbullulara, millî hareket kahramanları mertebesine ermiş gibi gelir. Halide Edip’in Ankara ve cephedeki yaşantısına dair anlatılanlar, kadınların kalbinde *yenilmez bir imreniş, bir tatlı üzüntü veya kesin bir kıskançlık ateşi* alevlendirir ve hepsi ona benzemek, onun yerini almak için can atar.¹¹⁹³

Ankara, aynı zamanda Millî Mücadele’ye gönül verenler için bir hayat mektebi olur. Hayatın büzün zorluklarıyla karşılaşmalarına rağmen, güçlenen, direnç kazanan insanlar için en güzel hayat Ankara’dadır:

*“Sarp, yalçın ve çetin Ankara, içinde her rahattan mahrum oldukları Ankara, içinde zahmet ve meşakkat çektikleri Ankara, onlara sabrı, tahammülü ve inkişaflarına engel bütün zıt kuvvetlerle geceli gündüzlü çarpışmayı öğretiyor, sert bir örs gibi iradelerini durmaksızın dövüyor. Nietzsche’nin dediği gibi burada muttasıl kahramanca ve tehlikeyle yaşıyoruz. Bundan güzel hayat olur mu?”*¹¹⁹⁴

Üvey Ana romanında Ankara'nın ve Ankara'ya ait değerlerin ön plâna çıkarılması söz konusudur. Paris’te modanın merkezinde olmalarına rağmen Emin Bey kendisine yaptıracağı Ankara tiftiğinden bir paltoyu Paris’in ürünlerine, Ankaralı bir terziyi Parisli terzilere yeğler. Kaldıkları otele gelen bir mecmuada Ankara fabrikasının tiftik kumaşlarından paltolar diken ünlü bir Paris firmasının başmakastarı Terzizade İrfan Biçen’in reklamını görünce hem şaşırır hem de sevinirler. Avrupa’da kaldıkları süre içerisinde Ankara akıllarının bir köşesinden çıkmaz. Kuzey İtalya’nın çağlayanlarını seyrederken susuz Keçiören’in eşekli sucusunu, Montekarlo gazinosunda iken Karaoğlan’daki Merkez kiraathanesinde altmışaltı oynayanları hatırlarlar.¹¹⁹⁵

¹¹⁹² Karaosmanoğlu, *Ankara*, 18.

¹¹⁹³ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 18.

¹¹⁹⁴ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 81.

¹¹⁹⁵ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 126.

Üç İstanbul, romanında Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'dan davet bekleyen, fakat bir türlü beklediği haberi alamayan isteyen Adnan, “*bütün hasretiyle Ankara'ya inan*”ır. Ankara, Adnan için bir idealler şehridir. Katıldığı bir davette Prenses Bahire'ye, Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal'den övgüyle bahsederken, “*şimdi vatan bir insan gibi ölürken bir insan bir vatan gibi ayakta*” sözlerini sarfeder. Mustafa Kemal'in “*on beş milyon muhtaribin altında duracağı bir bayrağı*” dalgalandırmaya çalıştığını belirtir.¹¹⁹⁶ Kitaplarının arasında sakladığı astragan kalpağı, Mustafa Kemal kendisini Ankara'ya çağırdığında giymek için saklar. Aynanın karşısında kalpağı giyeceği anların provasını yapar, fakat kafasına geçirmez. Çünkü kalpağı o gün giyeceğine ahd etmiştir, “*kalpak ancak o gün güzeldir.*”¹¹⁹⁷

Kısa sürede büyük bir gelişim hamlesi yapan Ankara'nın bu özelliğiyle diğer şehirlere de örnek olması *Çıplaklar* romanında vurgulanan hususlar arasındadır. “*Çorak ve harap bir orta çağ kasabasından modern çizgili, modern yaşayışlı, modern düşünceli yepyeni bir şehir*” çıktığı ve diğer kasabaların ve “*yurdun kel dağları, yalçın kayalıkları, bakımsız toprakları arasına serpilmiş olan kırk bin köy*”ün de Ankara gibi olması temennisi belirtilir. Refik Ahmet Sevensil'in *Çıplaklar* romanında Ankara Palas'ın terasından gün batımını izleyen Çetiner için Ankara, Türk insanının bozkırla mücadelesinden başarıyla çıktığının göstergesidir. İstanbul'da iken sudan çıkmış balık misali yaşam mücadelesi veren Çetiner, hayatta kalmak için ihtiyacı olan havayı Ankara'da teneffüs etmeye başlar, güçlükleri yenecek kuvveti kendisinde hisseder.¹¹⁹⁸

Çetiner'in peşinden gittiği Ülker de Ankara'da aynı hislerle bulunmaktadır. İstanbul'dan ölümcül bir hastalıkla ayrılan Ülker, Ankara'da şifa bulur. Sinirli, zayıf, hastalıklı Ülker'i İstanbul'da bırakıp bambaşka biri olarak Ankara'ya gelen kahraman, Halkevi'nin tiyatrosunu dolduran izleyicilerin karşısına ilk defa çıkacak olmanın verdiği heyecanı tüm benliğinde hisseder.¹¹⁹⁹

¹¹⁹⁶ Kuntay, *Üç İstanbul*, 566.

¹¹⁹⁷ Kuntay, *Üç İstanbul*, 642.

¹¹⁹⁸ Sevensil, 351.

¹¹⁹⁹ Sevensil, 354.

3.1.4.2.5. İnkılâbın Şehri Ankara

Dönem romanlarında yansıyan Ankara, inkılâbın merkezi olarak da işlenmiştir. Modern dünyanın kadın-erkek ilişkileri, sosyal yaşantıları, eğlence kültürü Ankara merkezli olarak vatandaşlara tanıtılmaya çalışılır. Dolayısıyla Ankara, yeni girilen yaşam dairesinin vitrini konumundadır.

Üç Kızın Hikâyesi romanında ilk sahnelerden biri Dürer'in on altıncı yaş gününün kutlandığı partidir. Zevkle döşenmiş bir salonda, kadın erkek karışık bir davetli grubu içerisinde, köşede bir piyano ve bir caz grubunun şenlendirdiği eğlenceli ve bol kahkahalı davetin ev sahibi büyük inkılâbın aile içinde tesis edildikten sonra kökleşeceğini düşünen Muammer Bey'dir.¹²⁰⁰ Gençliğinden beri inkılâp içinde yoğrulan Muammer Bey için baba ile kızın dans etmesi inkılâbın sosyal hayattaki tezahürlerinden biridir. Babasının bu düşünceleri ile yetişen Dürer de, Mustafa Kemal'e çok şey borçlu olduğunu, onun en büyük gazasının da kendisinin de mensubu olduğu nesli çağdaş yetiştirmesiyle gerçekleştiğini düşünmektedir.

Çiplaklar romanında Zonguldak'tan sık sık Ankara'ya gezmeye giden roman kahramanı Çetiner için Ankara, inkılâbın şehridir. İş olmadığı hâlde, sırf inkılâp mimarisine hâkim olan ruhu teneffüs edebilmek için birkaç gün Ankara'da kalan kahraman, şehri, mahalleleri, caddeleri, sokakları, binaları ve kaleyi bir açık hava müzesi gibi gezer:

“(...) kenarları ağaçlı geniş caddelerde dolaştı, yeni yapıların önünde durdu; bakanlıklara girip çıktı; sağlık bakanlığının laboratuvarlarını, örnek hastaneyi, İsmet İnönü kız enstitüsünü, Atatürk muallim mektebini, meteoroloji binalarını, ziraat okulunu, etnografya müzesini, halkevini ve himayei etfali gezdi; Büyük Millet Meclisinde konuşmaları dinledi; Keçiören bağlarında oturan bir arkadaşında bir gece kaldı; Yenişehir beğendi, Çankaya'ya çıktığı zaman yüreğinin hızlı hızlı vurduğunu duydu; eski Ankaranın eğri büğrü yokuşunu tırmanıp daracık sokaklardan, kafesli evlerin aralarından geçerek kaleye çıktı; asırların aşındırdığı bir taşın üstüne

¹²⁰⁰ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 7.

ayağını koyup kızıl bir akşamla sarılarak bu tepeden şehri, ovayı ve ufukları seyretti.”¹²⁰¹

Üvey Ana romanında Aka Gündüz, Dünder adlı kahramanın ağzından Ankara ile inkılâpları özdeşleştirir: *“Ankara’nın bir kendi öz havası vardır. Bu hava Gazi’nin Ankara’ya ayak bastığı dakikadan başlamıştır. Bu hava büyük inkılâbın temiz havasıdır. Yeni tarihe renk, ışık, hayat veren serin meltemdir.”¹²⁰²*

Emin Bey’in evinde misafir olan Dünder Bey, inkılap Türkiye’sine karşı ikiyüzlü davranan insanların varlığına da dikkat çeker. Türklerin bir daha eski günlere dönmek için elinden geleni yapacağını belirtirken emperyalist güçlerin sosyal ve ekonomik baskılarına da vurgu yapar:

“Ankara Ankara’dadır. Daima eski Ankara, 1919 Ankara’sı kalacaktır. Nafile üzölmeyin! Size ne kadar meydan ve imkân veren bulunursa bulunsun, biz bu Ankara havasının gönüllü, bedava bekçileriyiz. Sizleri daima gözleyeceğiz. Ankara yeni tarihin rahminde ikinci bir Beyoğlu’nun, bir Galata’nın teşekkülüne müsaade etmeyeceğiz! İnkılâbın göbeğinde karnınız doyar, inkılâpla alay edersiniz! Bir öğretmen okuluna iki milyon, üç milyon sarfedeceğiz. Fakat bize iki yüz kırk milyara mal olan ikinci bir Düyunu Umumiye binasını Ankara’nın hiçbir tepesinde kurdurmayacağız!”¹²⁰³

3.1.4.2.6. İstanbul-Ankara Mukayesesi

İncelediğimiz romanlarda Ankara’nın İstanbul’la mukayese edildiği bazen Ankara’nın bazen de İstanbul’un eleştirildiği tespit edilmiştir. Özellikle konusunun bir bölümü Ankara’da geçen romanlarda ilk mekân çoğunlukla İstanbul’dur ve kahraman ister istemez Ankara ile İstanbul arasında bir mukayase yapar.

Falih Rıfki’nin *Roman* adlı eserinde Ankara ile İstanbul mukayesesi Mehmet Ali adlı kahraman aracılığıyla verilir. Kahramanın konuşmasında mukayeseyle birlikte sosyal eleştiri de mevcuttur:

¹²⁰¹ Sevengil, 91-92.

¹²⁰² Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 67.

¹²⁰³ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 71.

“İstanbul büyük bir şantajdır, dedi. (Bana bakarak) Sizin şantajınız! Herkes yalnız Ağustos sıcaklığını değil, Ankara kızgınlığını da geçirmek için buraya gelir. Siz, siz Ankaralılar! İstanbul’a hoş görünmek için gazetelerinin yaprakları arasına boyalanır, durursunuz. Saltanat arabası, sırma esvap! Ankara’da biriniz bir rütbe aldınız mı, aklınıza hemen İstanbul gelir. Ankara’ya gittiniz mi:

__ İstanbul’dan ne haber?

__ Aman efendim İstanbul bu, Bizans, çürümüş şehir. İstanbul’a geldiniz mi, camekâna konmuş manken gibi, ne söylese o gülüyüz, ne istese o sevimli bakış:

__ Aman biraz da İstanbul sözündeki İstanbul kelimesinin manalarını anlatmak için, koca bir kamus lazım. Cennetin yolu Mekke’den geçtiği gibi, Türkiye’nin her yerinin yolu da İstanbul’dan geçer.

Ankara’da herhangi bir yerden düşen, doğru İstanbul’a düşer. Gazeteleriniz sürüm tasasına kapıldılar mı, hemen İstanbul’un nabzını tutarlar:

__ Acaba haşmetmaap İstanbul hazretleri bu meselede nasıl düşünmekliğimi buyurur?’’¹²⁰⁴

Falih Rıfki, Ankara’da çalışıp her fırsatta trenle İstanbul’a gidenleri ele aldığı bölümde Ankara’daki siyaset hayatına dair bilgiler verir:

“Bayramlarda Ankara’dan buraya bir sel gibi boşanan trenler, dönüşte, sanki yola dişli zincir geçirilmiş gibi, nefesleri kesilerek, çıkarlar.

Sanki İstanbul’u bırakmışlar. Haydarpaşa ekspresine Ankara’nın bir tarafını halka ile iliştiirmek mümkün olsa, koca şehrin bir çığ gibi yuvarlana yuvarlana, Marmara üstüne kurulup adalaşacağına şüphe mi edersiniz?

Yalnız size kızan İstanbul’u, size karşı değil, bizzat siz de Ankara’da İstanbul’u birbirinize karşı kullanırsınız. Fikirlerinizin, şöhretlerinizin, davalarınızın, kavgalarınızın, bütün Ankara mallarınızın ihraç iskelesi

¹²⁰⁴ Falih Rıfki Atay, *Roman*, 66-67.

İstanbul'dur. Ankara sokaklarına anlatmak istediğiniz şey bile, evvela İstanbul'a gelir, burada damgalandıktan sonra döner.

Sabahleyin uyandınız mı:

- Bir kahve.

Arkasından hemen:

- Ve İstanbul gazeteleri..

Bu gazeteleri çıkarırlar kimlerdir? Mebusumuz Mahmut, mebusumuz Yunus Nadi, mebusumuz Necmettin Sadık, mebusumuz Hakkı Tarık ve Âsım...

Eğer bunlar yazdıklarını size şahsen orada söyleseler doyar mısınız? Hayır. Önce İstanbul okumuş, görmüş olmalıdır.

Sanki eski saltanat zamanında Bağdat'ta oturan valinin her yolcu gelişinde: "İstanbul'da benim için ne düşünülüyor?" dediği zamandan beri ne değişti? Ankara'da düşen doğru İstanbul'a düşüyor, demiştim. Yanlış, Ankara'da ve her yerde düşenin ayağı da İstanbul'da kayar.

Kendi fırkanızın İstanbullu gazetesinde on gün hicvolunan adam, sizin için, memlekette itibardan düşmüş olur. İstanbul, Cumhuriyet itibarlarının başlıca piyasasıdır.

*Ankara gövdesinin, beş yüz kūsûr kilometre bir boyundan sonra, ağzı, kulağı, gözü ve burnu gibi kıymetli azalarını tutan başı buradadır.*¹²⁰⁵

Falih Rıfki sonraki sayfalarda da yeri geldikçe Ankara-İstanbul mukayesesine değinir. Genel olarak Ankara'da görev yapan bürokrat İstanbullular için İstanbul, vazgeçilmezdir. Ankara kadınlarını, salon âdâb-ı muaşeret kurallarından habersiz oluşları¹²⁰⁶, giyim kuşamda modayı takip etmemeleri¹²⁰⁷, evlerinde halayık çalıştırmayıp her işi kendilerinin yapmaları gibi bakımlardan da eleştirir.¹²⁰⁸ Anadolu'da bir yerleşim mekânı olarak değerlendirildiğinde de Ankara hakkındaki fikirler olumlu olmaktan uzaktır. "Ankara küllüğü"¹²⁰⁹ ya da "kumsal sıfırından yayla binine doğru çıkmaya

¹²⁰⁵ Falih Rıfki Atay, *Roman*, 67-69.

¹²⁰⁶ Falih Rıfki Atay, *Roman*, 88.

¹²⁰⁷ Falih Rıfki Atay, *Roman*, 87.

¹²⁰⁸ Falih Rıfki Atay, *Roman*, 75.

¹²⁰⁹ Falih Rıfki Atay, *Roman*, 75.

hazırlanıyorum”¹²¹⁰ ifadelerinden anladığımız kadarıyla İstanbul aydını için İstanbul’dan çıkış trajik bir hâldir. Aslında Ankara değil de Anadolu’daki hangi şehir olursa olsun İstanbul aydını için bu trajedi değişmeyecektir. Bununla birlikte Falih Rıfkı kitabın sonunda “*İstanbul rahatının uyusukluğunu, Ankara’nın kışlağının kuru, sert kışlağına yedirmek iyi bir şeydir.*” diyerek Ankara’yı yeğleyen bir tutum takınır.¹²¹¹

Ankara romanında Selma, evine ve komşularına alışmakta zorlanır. Zira Ankara yaşantısı, İstanbul yaşantısından çok farklıdır. Gramofon, kolonya, kokulu sabun, diş macunu Ankara’da bulunmayan lüks matahlardır. İstanbul’dan gelen kadınlar ile Ankaralı kadınlar arasında kültür farkı vardır. Zamanla bu durum siz-biz ayrımına gider. Ankara halkı İstanbul’dan gelenlere “yabanlar” demektedir. Selma Hanım’a göre İstanbullu kadınlar Ankara’ya medeniyet getirmiştir.

Selma’nın Ankara’da iken dikkatini çeken bir nokta sürekli Ankara ile İstanbul’un mukayese edilmesidir. Aktepe mevkiine yaptıkları atlı gezilerden birinde Neşet Sabit’le bu konuyu konuşur. Neşet Sabit, İstanbul’dan yeni gelmiş, genç, idealist bir yazardır. Millî Mücadeleye gönül vermiş, hizmet için Ankara’ya gelmiştir. Ona göre vatan yalnız İstanbul’dan ibaret değildir. Dolayısıyla Ankara’ya gelen İstanbulluların kendilerini gurbette hissetmelerine gerek yoktur. Genç muharrir, Ankara’ya, millî muvazenesini bulmaya gelmiştir.¹²¹²

Cumhuriyet sonrasında ise Ankara hükümet merkezi olduktan sonra, Anadolu canlanmaya, kimıldanmaya başlar. Fakat Yakup Kadri’ye göre bu canlılık, İstanbul’un Şehzadebaşı’nda veya Divanyolu’nda rastlanan *cılız, hırıltılı bir küçük esnaf ve ayaktakımı kaynaşmasından* farksızdır. Limuzin ve kağı örneklerini veren yazar, hakim vasfı ilkelik olan Ankara’nın, bir kaosa dönüşüp *azap ve ızdırab* verdiğini düşünmektedir:

*“Son sistem limuzinlerle bir arada geçen kağı kafileleri, yığın yığın kok kömürü tonlarını taşıyan Berliez kamyonları yanında sırtlarında birer tutam yaş odunla dolaşan eşeklerin manzarası kadar, bunların hep birden çıkardıkları sesler de sinirler üstünde bir kakafonik, bir kaba ve manasız kargaşalığın, kaos halinde bir şehrin azap ve ızdırabını saçıyordu.”*¹²¹³

¹²¹⁰ Falih Rıfkı Atay, *Roman*, 142.

¹²¹¹ Falih Rıfkı Atay, *Roman*, 142.

¹²¹² Karaosmanoğlu, *Ankara*, 78.

¹²¹³ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 187.

Dikmen Yıldızı romanında kahramanlar İzmir'den gelmiş olmalarına rağmen yazar romanın bir yerinde İstanbul-Ankara karşılaştırması yapar. Ankara'nın silüetinde İstanbul'u görür:

“Ne güzel, ne mehtaplı geceydi. Kızıl yokuştan karşı dağlara kadar, bütün Ankara ovası toz mavi bir denizdi. İstasyon Caddesi fenerleri ile Karaköy köprüsünü andırıyordu. Kol kola durduk. Şurası Kadıköy, şurası İhsaniye, ötesi Boğaz.. diye mehtaplı gecenin bu maddî serabına hayran hayran daldık... mehtaplı geceler, Ankara'ya yüksekten bakış tam ve enfes bir İstanbul gecesidir. Galiba biraz da onun için, insan Ankara gecelerinde İstanbul'u o kadar hatırlamıyor, bundan ona, ondan buna bir parça hayat ve bir parça, bilmem ki ne karıştığı için...”¹²¹⁴

Yıldız, Ankara'da oturduğu semtin adıyla anılır: *Dikmen Yıldız*'ı. Fakat, İstanbul ve İzmir sevgisi ile dolu olan kahraman, Ankara'ya baktıkça İstanbul'u ve İzmir'i anımsamaktadır:

“Mehtaplı geceler, Ankara'ya yüksekten bakış tam ve enfes bir İstanbul gecesidir. Galiba biraz da onun için, insan Ankara gecelerinde İstanbul'u o kadar hatırlamıyor, bundan ona, ondan buna bir parça hayat ve bir parça bilmem ne karıştığı için... Ankara, hele Sakarya'dan sonra büsbütün İzmirleşmiştir. İzmir'in varlığı nasıl Ankara ile dolu ise, Ankara baştanbaşa İzmir'dir”¹²¹⁵.

Üvey Ana romanına Aka Gündüz, Ankara ile İstanbul'u mukayese edip Ankara'yı ön plâna çıkararak başlar: *“Her sabah, alaca aydınlıkta bir alay otomobil *Dikmen* şosesine dizilir, ver elini Küçükgöl! Der gider. Emirgölünün kumsal onlara Florya'dan, Suadiye'den Altinkum'dan daha keyifli gelir.”¹²¹⁶*

¹²¹⁴ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 79-80.

¹²¹⁵ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 80.

¹²¹⁶ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 5.

3.1.4.3. DEĞİŞEN VE GELİŞEN ANKARA

3.1.4.3.1. Ankara'da Konut Sorunu

Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'da İstanbul'dan gelenler için en büyük sorun kalacak yer bulmaktır. Eşinden altı ay kadar önce (...) Bankası Muamelat Şefi olarak Ankara'ya gelen Nazif Bey, önce Taşhan'da birbirine yabancı dört-beş kişi ile aynı odayı paylaşır. Taşhan'dan sonra bir müddet bekâr arkadaşlarından birinin evinde misafir olan Nazif, burada bütün işlerini kendisi yapar. Sabahları yüzünü yıkayabilmek için su taşır, yatağını kendi toplar, kendi açar, çamaşırını çok defa kendi yıkar. Daha sonra bir Yahudi evinde pansiyon bulur. Nazif'in *büyük talih* diye nitelendirdiği bu ev, o dönemde Ankara'da kalabileceği en konforlu evdir.¹²¹⁷ Ankara'da oturacakları evi merak eden karısına Nazif'in verdiği cevap hayaller ile gerçeklerin çatıştığı noktayı gözler önüne sermektedir.

“Bizim evimiz mi? Ooo o bir konak yavrusu. Bir muhteşem porte cochere'den¹²¹⁸ gireceksin; bir tarafta ev sahibinin dairesi, öbür tarafta bizim dairemiz. Merdivenlerden çıkacaksın: Birinci kat ve bir sofa, merdivenlerden çıkacaksın ikinci kat, gene bir büyük sofa... Her odada yerli dolaplar, sedirler... Hele bir senin getirdiğin eşyaları yayıp döşedik mi, deme gitsin... Bizim ev, Ankara'nın en zengin, en kibar mahfillerinden biri olacak.”¹²¹⁹

Nihayetinde Selma Hanım kocasının kibar ve zengin bir ev tahayyülünün şaka olduğunu bilir, fakat bu şakaya inanmak ister.

Yaşanan bu konut sorununa 1930'lu yıllarda -Ayaşlı İbrahim Efendi'nin yaptığı gibi- odaların her birini kiraya vermek usulüyle çözülmeye çalışılır. Buna rağmen, o dönemde de Ankara'da kalacak yer bulmak önemli bir sorundur.

Ayaşlı ile Kiracıları, Ankara'nın konut sorununun *rast gele*¹²²⁰ biraraya getirdiği insanların romanıdır. Adı verilmeyen kahraman anlatıcı, kaldıkları evde kumar

¹²¹⁷ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 20.

¹²¹⁸ Bu kelime romanda “konak avlusuna açılan, arabaların geçtiği kapı” dipnotuyla birlikte verilmiş.

¹²¹⁹ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 20.

¹²²⁰ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 255.

oyunmasından ve diğer kiracıların uygunsuz yaşayış tarzından bunalıp, yeni bir eve çıkmak ister. Fakat, baktığı evler en az Ayaşlı'nın evi kadar pis ve eski olmakla birlikte, yeni evlerde de Ayaşlı'nın evinde olduğu gibi ortak bir yaşam sözkonusudur. Bu sebeplerden anlatıcı, isteğini gerçekleştiremez.¹²²¹

Adı verilmeyen başkahraman, şehirdışından gelen misafiri Selime'yi, Ayaşlı'nın apartmanında ağırlamak istemez ve iki defa otel odası ayarlar. Babasının vefatı dolayısıyla, Ayvalık'tan Ankara'ya gelen Selime'ye ilk gelişinde, Ankara'nın en iyi oteli olan Sine Palas'ta bir oda ayarlar. Anlatıcı, birkaç gün sonra Ayvalık'a dönmeye karar veren Selime'yi Ankara'da kalması için ikna etmeye çalışır. Ona Ankara'da bir ev tutabileceğini ve istediği gibi yaşayabileceğini söyler.¹²²²

Selime'nin ikinci ve temelli gelişinde anlatıcı, Selime'ye ufak, temiz bir ev tutmanın çok *şık* olacağını düşünür. Fakat kalemden bir arkadaşı kısa süre içerisinde yeni ve temiz bir ev bulmanın, eşyayı ayarlamanın imkânsızlığından bahsedince, bu kez yeni açılan Belveder Otel'in ikinci katında iki odalı bir daire tutar. Evlilik kararı aldığı Selime'nin beğenmesi için her türlü ayrıntıyı düşünen anlatıcının ne kadar heyecanlı olduğu sözlerinden anlaşılmaktadır:

“Odalardan biri binanın köşesine gelmiş, geniş, aydınlık bir oda... burası salon olacak. Yanındaki küçük oda yatak odası. Salon olacak odanın takımları değiştirilecek. Yatak odasındaki şezlong kaldırılacak, onun durduğu yere geniş bir divan yerleştirilecek. Bir geniş paravan, salon olan odadaki musluk ile aynayı kapatacak. Yerdeki halıları beğendim, oldukları gibi kalacaklar. Her şeyi konuştum, bir aylık kirayı da peşin verdim; akşama gelip odayı hazır bulacağım.”¹²²³

Ayaşlı, sona eren kontratı yenileyemeyince herkes kendisine ev aramak mecburiyetinde kalır. İlk olarak yedi numaranın sakinleri Turan Hanım ve Hâki Bey, kendilerine bir ev ayarlayarak taşınırlar. Ayaşlı da kendisine *yukarı şehirde* bir ev bulur ve kızı Faika ile orada oturmaya başlar. Sekiz numaranın kiracısı Abdülkerim de, Alman

¹²²¹ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 132.

¹²²² Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 192.

¹²²³ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 228-229.

Pazarı'na çıkan yolun köşesinde yeni yapılan apartmanın ikinci katında bir daireye taşınır.¹²²⁴

3.1.4.3.2. Ankara'da Zihniyet Değişimi

Ethem İzzet Benice, *Aşk Güneşi* romanında ideolojik bir yönlendirme sözkonusudur. Hamra, yeni yetişecek neslin Kemalizm'i iyi anlamaları gerektiğini düşünmektedir. Ona göre bir ortaokul talebesi Türkiye'nin *en ileride bir ekim ve fabrika memleketi olduğu kadar dünya muvazenesi üzerinde büyük politika nüfuzuna sahip, kuvvetli, yüksek kültür sahibi, irfan örneği bir devlet*" olduğunu söylediği gün çekilen bütün çileler bitecek, verilen emekler yerini bulacaktır.¹²²⁵

Romanda, Büyük Taarruzu yapan askerin moral gücünü desteklemek amacıyla yapılan konuşmalar Türkçülük ve Kemalizm eksenindedir. Türk askeri, Hamra'ya tam bir cesaret ve gurur tablosu yaşatmaktadır. Asker bu konuda en büyük desteği tarihinden alır:

“Top arabalarının üzerinde tunç birer heykel gibi kıpırdamadan ateş hattına giden vatan çocuklarının yüzünde öyle tatlı bir renk, ateşli gözlerinde öyle derin, öyle manalı bir bakış var ki! Belli ki bunlar da Alpleri aşan, Roma'da taht kuran, Pirene'yi düzleyip arzın bir ucundan öbür ucuna Türk yüceliğini taşıyan Atilla oğullarındandır. Bunlar da Altay eteklerinden güneşle bir doğup dünyaya ün, hayat, hamle, hareket veren bütün Türk ulularının torunlarıdır. Muhakkak ki damarlarımızda Atilla, Cengiz, Timur ve bütün Türk dehalarının asil kanı kaynıyor. Yüreğimiz alev alev bu ruhun parıltısını çekiyor. Düşündüğümüz, duyduğumuz zaman bunu bütün coşkunluğu ile hissediyoruz. Bizi Müslümanlık siyaseti mahvetmiş. Türklüğü emziğinden zorla ayırt edilip öteye beriye atılıveren kardeşler gibi birbirinden tedirgin etmiş, bölmüş, parçalamış, Arabı, Acemi, Kürdü, Çerkesi, Macarı, Bulgarı, Sirbi, Yunanı, Gürcüyü, Arnavudu hep bir zor ve bir bayrak altına toplamış kılıcının zoruyla bütün bu karmakarışık yığına:

Sen Müslüman ve Osmanlısın...

¹²²⁴ Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 251.

¹²²⁵ Ethem İzzet Benice, *Aşk Güneşi*, 186.

Demiş. Arabı, Acemi, Rumu, Türkü, Arnavudu, Ermeniye kardeş etmeye kalkmış. Kılıç körlenip bilek takatten düşünce de hepsini kapıp koyvermiş ve hepsi kokusunu aldığı ana sürüye katılmak için hızlanmış!

Bir de asırlarca bu devşirme sürünün nafile bekçiliğini eden ve boyuna Osmanlılık siyasetinin bahtsız kurbanlarıyız! Şimdi tekrar kendi benliğimize, kendi varlığımıza dönüyoruz.”¹²²⁶

Mustafa Kemal’i “*Atila efsanecilerinin kaydettiği kara günlerin güneşi, Türk gücünün yeryüzünde ikinci defa kurulduğu tarih ve devrin başbuğu*” olarak gören Hamra, Kemalizm’in Türkçülüğü yeni bir inan, yeni bir iman haline getirmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre Mustafa Kemal Türkiye’si dünya Türklüğünün Kâbe’si olmalıdır.¹²²⁷

Falih Rıfki Atay’ın *Roman* adlı eserinde yazar ile arkadaşı arasında gerçekleşen mektuplaşma harf devrimini konu edilir. Bir sohbet ortamında arkadaşı Falih Rıfki’yi “*Kemalist Bey, vuruyorsunuz, ama öldüremiyorsunuz! Her inkılabınız böyle ise...*” diyerek eleştirir.¹²²⁸

Bu eleştiri karşısında Falih Rıfki arkadaşına bir mektup yazar ve Kemalizm’in “*bir ihtiras hamlesi*” olmadığı, “*bir akıl iradesi*” olduğu ve harf inkılabı başta olmak üzere yeniliklerin toplumun tümüne zamanla yayılacağı konusunda arkadaşını ikna etmeye çalışır. Söz tabi ki Ankara’ya da gelir:

“Kemalizm Ankara’ya gittiği zaman, İstanbul’un güzelliğini tatmıyor değildi. Sarı Ankara toprağına ağaç tohumu döktüğü zaman, bu ormanın ancak çocuklarını gölgeleyebileceğini bilmez değildi. İstep’te tohumdan orman yetiştiren Kemalizm ihtilalciliği, Şark musikisi denen bir medeniyet musikisinin kökleri, ne kadar derinlerde olduğunu bilir. Ben de alaturka hâtıra şarkılar, hâtıra besteler arıyorum, ama bu musikinin öleceğini de biliyorum.”¹²²⁹

¹²²⁶ Ethem İzzet Benice, *Aşk Güneşi*, 192.

¹²²⁷ Ethem İzzet Benice, *Aşk Güneşi*, 192.

¹²²⁸ Falih Rıfki Atay, *Roman*, 115.

¹²²⁹ Falih Rıfki Atay, *Roman*, 115.

3.1.4.3.3. Ankara’da Kültürel Değişim

Ankara romanının kahramanı Neşet Sabit’e göre Millî Mücadele Dönemi’ndeki Ankara ile Cumhuriyet Dönemi’ndeki Ankara arasında oldukça belirgin fark vardır. Millî Mücadele Dönemi’nde Ankara’da sade, samimi, şahsi ve karakterli bir hayat vardır. Yazara göre millî mücadele dönemine hayat veren ruh bu devrin yaşama prensibine de hâkim olması gerekirken, olmamıştır. Cumhuriyet kadını ve erkeğinin batılılaşma hareketi, Tanzimat alafrangalılığına benzemektedir.¹²³⁰

Çapkın Kız romanında Ankara’da yeni yapılan binalara sürekli yabancı isimler verilmesi eleştirilir. Bu durumun bizi uydurma bir burjuvaziye sürükleyeceği ifade edilir:

“Akşam yemeğine de Lozan Palas’a davetliyiz. Eniştemin bilmem nesinin nesi benim şerefime küçük bir ziyafet veriyormuş. Gece yarısından sonra Ankara Palas’taki maskeli baloya gideceğiz. Yarın Belvü Palas’ta çay... Akşamı bilmem ne Palasta dine dansan... Palas, Palas, Palas!... Amanallah! Palasız bir yer yok mu? Bir yer ki adından, mutfağındaki kepeğe kadar bizden olsun. Ankara’da Palas! Bu palasçılar acaba bizi uydurma bir Burjuvaziye doğru mu götürmek istiyorlar? Sakız reçeli gibi kıvamlı bir demokrasinin kaynağına sokulan bu palasları yıkamazsak bile adlarını olsun Tükçeleştirelim, demokratlaştıralım.”¹²³¹

Çapkın Kız romanında, kahramanın İstanbul’da verdiği davetleri gazeteciler ilan ederken incitici bir gaf yaparlar: “*Şehrimizin en kibar mahafiline mensup hanımlar ve beyler...*” Bu ifade *Çapkın Kız*’a göre yeni yeni başlayan ve biraz sunî olan burjuvalık alametleridir. Oysa kahramana göre “*Türkiye’de şu ve bu asil yoktur. Türk asil olduğu için... Kibar ve en kibar yoktur. Türkün sekiz yaşında ve dağ başındaki çobanı bile kibardır.*” Ardından Ankara’da Ayrancı bağlarındaki komşu kadınları ve Ayaş’ın Dastarlı köyündeki insanları hatırlar. *Çapkın Kız*’ a göre kibar ve asil mahafil oralarda görülmelidir. “*Çizgi işlemeli bakır tasla nar denk dağıtan kırmızı şalvarlı güzel güzel kızların seslerinde ve sözlerindeki yüz bin seneden miras kalmış asaleti dinlemelidir.*”¹²³² Anadolu’nun tarihine de vurgu yapan yazar, lüks yaşam standartları ile sonradan edinilen

¹²³⁰ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 135.

¹²³¹ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 18-19.

¹²³² Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 172.

kibarlık ile Anadolu'nun doğasında var olan kibarlığın mukayese edilmesi gerektiğini ifade ediyor.

Yakup Kadri'nin Neşet Sabit aracılığıyla ifade ettiği doğru modernleşme Ziya Gökalp'in düşünceleriyle uyuşmaktadır. Ona göre *“milliyetçi Türk garpçısı için garpçılığın en karakteristik vasfı garplılığa Türk üslubunu, Türk damgasını vurmaktır.”*¹²³³ Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da Neşet Sabit, aynı gün birkaç saat içinde hem Ortaçağ Asyalı hem de Batılı tarzda yaşayışın örneğine tanık olur. Fakat ona göre ikisi de Türk inkılâbına uygun değildir.

Bir Şoförün Gizli Defteri romanında Erol ve Çiler'in oturdukları ev, eve gelen misafirler, evin içindeki eşyalar hızla değişmeye başlar. Erol hayatlarındaki hızlı değişimin normal olmadığını farkındadır:

“Direktörün madamı üç ay için Avrupa'ya gitti. Pianosunu bize gönderdi:

-Gelinceye kadar siz eğlenirsiniz...

Her uğradığı yerden de Çiler'e birçok hediyeler. Bizim ev adamakıllı değişti yahu! Bir gün:

*-Yoo! dedim. Çiler kadın! Biz burjuvaziye değil aristokrasiye doğru koşar adım gidiyoruz. Her şey iyi amma olduğumuz yerde kalmak şartıyla... Arabistan atı değilim ki, arabana bir asalet şeceresi gösterebileyim. Benim şecerem baldıran kadar bile dallı budaklı değil, esnaftan Aksaraylı Ahmet Efendi oğlu şoför Erol. Bundan ötesine aklım ermez.”*¹²³⁴

Ankara'nın sosyal yaşantısında görülen değişimi kahramanlar bizatihi yaşantılarında da gözlemler. Erol özeleştiri yaparak bu durumu şöyle dile getirir:

“Ben Çiler'in aristoklaşmasından şikâyet ederken kış basar basmaz kendim burjuvalaşmaya yüz tutmayayım mı?

Yoo! Dedim. Şoför Efendi, kendine gel bakalım! Aklından baloya gitmeyi sil! Eve aşçı tutmayı çıkar! Şoşon giymekten vazgeç! Gramofonla zeybek neyine yetmez. Küçük besleme süpürsün, sen getir, karın pişirsin, ye

¹²³³ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 136.

¹²³⁴ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 204.

*de keyfine bak. Şoşon moşon derken iş lâma çoraba, atlas iskarpine binerse, sonra tahtıravalliye bile binemezsin. Karınca kadarınca. Erol Efendi! Yalnız er olma, biraz da sağına soluna dikkat eder ol!”*¹²³⁵

Üç Kızın Hikâyesi romanında yabancı kökenli kelimelerin yerine onların Türkçe karşılıkları tercih edilir. Özellikle romanın aristokrat kahramanı Dürer evlerine gelen misafire *garip tabirler* olarak ifade ettiği geleneksel formları niçin kullanmadıklarını şöyle anlatır:

*“(…) efendim, biz garip tabirleri atıyoruz. Hepsini Türkçeleştirmeye çalışıyoruz. Meselâ bonjur yerine hoşgün, sabahı şerifleriniz hayrolsun münasebetsizliği yerine Hoştan, bonsuara mukabil hoşbatı diyoruz. Allah rahatlık versin! Ne uzun, ne Enderunca şey, Hoşyat desen fena mı? Hoşgit, Hoşgel, Hoşkal...”*¹²³⁶

Eğitim seviyesi daha düşük bir aile olan Betigül’ün evinde ise misafirler neredeyse yarı yarıya Fransızca konuşmaktadır. Misafirler arasında geçen bir diyalog şöyledir:

“- Geçen gün Maviş’e telefon ettim. Me, tüse? Maviş şimdi Leman’ı seviyor.

-Maviş çok elegan.

-Sametegal.

-Reşat Nuri’nin yeni eseri, pamal değil mi?

*-Jame! Süjeleri hep lâmemşoz.”*¹²³⁷

Betigül’e göre bu sosyete modası Türkçenin ihtiyacından doğmuştur. Hatta bu kadar çaba sarf edildiği halde Türkçe hala *çıplaktır*. Dekoratif hiçbir armonisi yoktur. Bu tarz Fransızca kelimeler Türkçeyi zenginleştirmek için kullanılan garnitürlerdir.¹²³⁸

¹²³⁵ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 206.

¹²³⁶ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 66.

¹²³⁷ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 83.

¹²³⁸ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 83.

3.1.4.3.4. Ankara’da Fiziksel Değişim

Ankara, Cumhuriyet döneminde hızlı imar çalışmaları içerisine girer. Yeni yapılan binalarla, cadde ve sokakların plânlanmasıyla şehir yeni bir görünüme kavuşur.

Ankara romanında kuruluş sürecindeki Ankara’nın hızlı bir değişim sürecine girdiği üzerinde durulmaktadır. Baş döndürücü bir hızla *inkişaf eden* Ankara’da, “*Taşhan’ın önünden Samanpazarı’na, Samanpazarı’ndan Cebeci’ye, Yenişehir’den Kavaklıdere’ye doğru uzanan saha üzerinde, apartmanlar, evler, resmî binalar, sanki yerden fıskırircasına*” yükselmektedir. Yeni yapılan binalara hakim olan egzotik tarzın Ankara’da *sırttığı* iddia edilirken, Yenişehir-Kavaklıdere hattına yapılan kuleleri ve geniş saçaklarıyla derebeyi şatolarına benzeyen evler örnek gösterilir.¹²³⁹

Yeni yapılan apartmanlarda ve resmî binalarda, Hint racalarının saraylarından esintiler bulan veya onları Osmanlı mimarîsinin *soysuzlaşmış bir devamı* olarak nitelendiren yazar, bu sonucu ilk yılların zevksizliği ve acemiliği ile ilişkilendirir. Bu mimarî akım, bir süre sonra yerini modern mimariye bırakır. Fakat, bu modern tarz da evlerin içine girerken *soysuzluğa* uğrayıp rokokolaşır.¹²⁴⁰

Şehirdeki hızlı değişim Aka Gündüz tarafından da ele alınır. Yakup Kadri her ne kadar bu gelişimi eleştirse de Aka Gündüz bunu “*medeniyet ve konfor*” olarak değerlendirir:

*“Ankara gittikçe bir âlem oluyor. Eski perakendelik süratle siliniyor. Yerine toplu bir cemiyet geliyor. Medeniyet ve konfor fikri ilerliyor. İnşaat, inşaat, inşaat... Şu kış ortasında bile hiç olmazsa malzeme idhar ediliyor.”*¹²⁴¹

¹²³⁹ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 127.

¹²⁴⁰ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 128.

¹²⁴¹ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 201.

3.1.4.4. ANKARA'DA SOSYAL YAŞANTI

3.1.4.4.1. Eğlence Hayatı ve Mekânları

Salon eğlenceleri, Millî Mücadele'nin hemen ardından toplumsal yaşama dâhil olur. Ankara'ya ait üç dönemin anlatıldığı *Ankara* romanında, salon eğlencelerinin çokluğu dikkat çekicidir. Özellikle de Ankara'nın 1923 sonrasının anlatıldığı ikinci bölümün, 1., 2., 3., 4., 5., 7. ve 10. alt bölümlerinde çay, suare veya baloya dair birer sahne vardır. 6. bölüm ise salon hayatına bu kadar karışmanın doğru olup olmadığının sorgulandığı bir bölümdür.¹²⁴²

İkinci bölüm, sabahın beşine kadar süren bir suarenin yorgunluğuyla öğle vakti uyanan Selma Hanım'ın kendini ve eşini sorgulamasıyla başlar. Bu durum Selma Hanım açısından, yaşadıkları her eğlence gecesinin sonrasında sık sık yaşanmaya başlar. Çünkü kocasının bu eğlencelerde teatral bir edayla başka kadınları dansa kaldırması, onları eğlendirmeye çalışması, Selma Hanım'ın hoşuna gitmez. Kocasını ise hemen her gün düzenlenen bir balo, bir suare veya bir çay davetiyle Ankara'yı kuşatan bu eğlence kültürü içinde kendi yaptıklarını normal karşılamaktadır. Hakkı Bey, bu davetlerin hepsine katılmaya kendini mecbur hissetmektedir. Bunun sebebi, romanın kadın ve erkek kahramanına göre değişmektedir. Erkek kahraman, baloların içki, dans ve kâğıt oyununa ve kadınlarla sohbet etme imkânını, kadın kahraman ise Ankara elitini tanıma ve o kesime dâhil olma hissini verdiği için bu türlü eğlence partilerini kaçırmazlar.

Hayatlarına yeni giren bu eğlence kültürünün ilk örnekleri durağandır. Romanda Ankara'nın ilk suaresi Selma Hanım'ın gözünden;

“O zaman, herkes, daha nasıl oturup kalkacağını, nasıl gezineceğini, nasıl dans edeceğini hiç bilmezdi. Duvar kenarlarında küme küme hareketsiz hanımlara ve büfe başlarında hiç konuşmaksızın, mütemediyen içip çakıştıran toy ve mahcup gençlere rastgelinirdi. Dansa başlamak isteyen bazı

¹²⁴² 1. Bölüm: Hakkı Bey ve eşi Selma Hanım geç biten bir suarenin sabahına uyanır.

2. Bölüm: Aynı günün akşamında Hakkı Bey ve eşi Selma Hanım bir çaya davetlidir.

3. Bölüm: Hakkı Bey ve eşi Selma Hanım Ankara Palas'ta yapılan 1927 yılı yılbaşı balosuna katılır.

4. Bölüm: Hakkı Bey ve eşi Selma Hanım Ankara Palas'ta yapılan 1927 yılı yılbaşı balosundadır.

5. Bölüm: Selma Hanım'ın evinde bir çay partisi verir.

7. Bölüm: Hakkı Bey ve eşi Selma Hanım Ankara Palas'ta yapılan bir balonun davetlisidir.

10. Bölüm: Daha önce katıldıkları bir balodan bahis vardır.

heveslilerin, meydanda dönen çiftlerin çoğalmasını beklediği görülürdü. Herkes birbirini “Haydi bakalım, haydi bakalım,” diye teşvik ederdi.”¹²⁴³

şeklinde ifade edilir.

Ankara romanındaki ilk balo, gelenekle modernliğin, teoriyle pratiğin sürekli olarak çatıştığı bir ortamdır. Ankara’da bulunan elçiliklerin çalışanları, modern davranışlar konusunda Ankara elitinin rol modelidir. Fakat bu eğlence tarzına alışkın olmayan Türkler arasında reveransı abartıp yerlere kadar eğilen erkekler, tanımadığı bir erkekle dans etmek istemediği için kendi kabuğuna çekilen kadınlar, kocasının dans ettiği ya da konuştuğu kadını kıskandığı için vaktini iç çekmelerle geçiren hanımlar vardır.

Servet-i Fünun romanlarında olduğu gibi Ankara romanında da balo, bir tanışma veya karşılaşmaya sahne olur. Selma Hanım, III. kısımda kocası olacak olan Neşet Sabit’le daha önce Aktepe’de bir bağ evinde tanışmış, Ankara Palas’taki yılbaşı balosunda da birbirlerini daha yakından tanıma imkânı bulmuştur. Bu iki kahraman diğerlerinden farklı olarak baloyu salt eğlenerek değil fikir teatisinde bulunarak da geçirirler. Sürekli kendisini ve ülkenin içinde bulunduğu durumu sorgulayan bu iki kahraman, inkılâbın yanlış algılandığı, hayatın dış unsurlarına dair değişikliklerin veya konforun inkılâp anlamına gelmediği, inkılâp yıllarının getirdiği refah ve saadetten liyakatsiz kişilerin faydalandığı, inkılâpların Ankara’da yeni bir hayat kalıbı oluşturduğu fakat bu kalıbın bize özgü olmadığı konusunda hemfikirdir:

“... bu balo, bu otel, sizin Yenişehir evleriniz, bunlar hep birer hayat kalıbıdır ama bizim kendi inkılâbımızın ateşinde dökülmüş kalıplar değil. Bizim ruhumuzdaki yeni hayat prensibinin, yeni hayat özünün tomurcuğu da çatlamadı. Çatlamış olsaydı, memleketteki hayat şartlarının yalnız küçük bir ekalliyet lehine değil bütün millet için değişmiş olması lazım gelirdi.”¹²⁴⁴

Ankara Palas’taki balonun ardından bu sefer Selma Hanım’ın evindeki bir çay partisinde Ankara eliti bir araya gelir. Zira her ayın ilk çarşambası Selma Hanım’ın evinde çay daveti vardır.¹²⁴⁵ Selma Hanım’ın evindeki çay partisi de, bir balonun bütün enstrümanlarını ihtiva etmektedir: müzik, tango, viski ve briç...¹²⁴⁶ Ev, Neşet Sabit’in

¹²⁴³ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 98-99.

¹²⁴⁴ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 123.

¹²⁴⁵ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 126.

¹²⁴⁶ Selma ve eşinin katıldığı çay toplantılarından birinde, öncelikle ev sahibesi ve müsteşarın hanımıyla tango yapan Hakkı Bey, dansın ardından evin sakin bir köşesine kurulan masalarda briç oynar. Ankara halkı

alışkın olmadığı tarzda tefriş edilmiştir. Neşet Sabit ne yana baksa hoşuna gitmeyen bir unsurla karşılaşır ve hem insan hem eşya kalabalığı içerisinde kendi varlığına yer bulamayacak hale gelir:

“Büyük bir mobilya-gramofon durmaksızın dans havaları çalıyordu. Salonun ortasında, dudakları ve tırnakları kızıla boyanmış kadınlar, bol paçalı ve dar belli erkeklerin kolları arasında dönüp duruyordu. Duvar kenarlarında, birtakım adamlar, kimi ellerinde sarı, eflatun ve al çay fincanları, kimi ince, uzun whisky kadehleriyle ortada dönenleri candan takip eder görünüyorlardı. Neşet Sabit, eline tutuşturulan bir çay fincanı ile bir pasta tabağını nasıl idare edeceğini bilmeyerek, şaşkın, perişan, bunların sırasına geçip durdu. Artık, bulunduğu noktadan bir yere kimildamak istemiyordu. Sanki, kimildarsa yürümesini şaşırarak, birine çarpacak veya parkede ayağı kayıp boylu boyunca yere yuvarlanacak sanıyordu. Lakin bir yandan, beceriksiz, pısrık, toy bir delikanlı vaziyetinde kalmaktan da sıkılıyordu. Çay fincanını ve tabağını büfeye koyduktan sonra içeriki salonlardan birine geçmek istedi.”¹²⁴⁷

Sonunda daha fazla dayanamayarak mekânı terk eder.

Ankara’daki eğlencelerin amacını sürekli sorgulayan Selma Hanım, kadının sosyal hayata ancak çalışarak katılabileceğini düşünmektedir. Romanda, lüks tüketim ve menden hayat tarzının kadını değerli kılmadığı gibi onu metalaştırmak yoluyla değersizleştirdiği, Selma Hanım’ın ağzından ifade edilir. Üstelik kocasının mütemadiyen tekrarlanan suare, çay, balolarda ecnebi bir kadınla flört etmeye başlaması, bu durumun Yenişehir salonlarında ağızdan ağıza dolaşması, kocasının da *“Ankara’nın en güzel, en zarif, en şuh ve en çok peşine düşülen kadınının”* samimiyetini kazanmış olmayı bir gurur kabul edip meşrulaştırmaya çalışması, Selma’nın gurur ve haysiyetini zedeler.¹²⁴⁸

Romanda yer alan yerli ve millî tek eğlence, Pınarbaşı’nda sanatçılar ve fikir adamları arasında yaygınlaşmış olan *cabaret artistiquetir* ve buradaki eğlenceler bütünüyle kültürel bir mahiyet taşımaktadır. Mekânda halk türküleri Garp müziği

---

arasında rekabet ve kıskançlık hisleriyle karışık modern olma/görünme hevesiyle kıyafetler hazırlanır, danslar öğrenilir, yabancı dille karışık bir Türkçe ile konuşma gayreti içine girerler. Karaosmanoğlu, *Ankara*, 106.

¹²⁴⁷ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 132.

¹²⁴⁸ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 154.

metodlarına göre *armonize* edilerek çalınır, bir halk şairi her akşam destan, koşma, mani söyler. Tulûatıyla halkı güldüren meddah ve frenklerin *entreneur* dedikleri bir kişi, halkı eğlenceye katılmaya teşvik etmekte, yerli ve yabancı danslar yaptırmakta ve birlikte söylenen şarkıları idare etmektedir.¹²⁴⁹ Adını duvarındaki şadırvandan akan renk renk içkilerden alan Pınarbaşı, içki içmeden de eğlenebileceğini gösteren bir mekândır. Her hafta bir memleketin adını taşıyan bu eğlenceler sabaha kadar devam eder.¹²⁵⁰

Balo bu dönem romanlarında sıklıkla işlenmiştir. *Ayaşlı ile Kiracıları* 'nda Selime ile kahraman anlatıcı nikâhlandıktan sonra akşamına müdürünün evinde *büyük bir düğün balosu* düzenlenir. Kalabalık bir grubun dans ederek eğlendiği baloda, dikkat çekici husus, herkesin birbiriyle, hatta tanımadığı kişilerle dans etmesidir:

“Bizim müdür Selime ile, vekil bey Melek Hanımla dans ederek baloyu açtılar. Sonra ben müdürün karısı ile, Fahri vekilin hanımı ile oynadık. Daha sonra herkes ayaklandı. Artık dans salonunda dans edecek değil, kımıldayacak yer kalmadı! Herkes gelinlerle¹²⁵¹ oynamaya meraklı... bize de birtakım hanımları dansa kaldırmak düştü. İçlerinde tanıdıklarım da var! Birçoklarını tanıştırmaya bile vakit kalmıyor...”¹²⁵²

Çapraz Delikanlı romanında da Cumhuriyet Ankara'sının hayatında yeni teşekkül etmeye başlayan eğlence tarzlarına ait sahneler yer almaktadır. Evkaf otelinde ve Hale Gazinosu'nda düzenlenen balolar, o dönem Ankara sosyetesinin eğlence tarzına ait sahneler içermektedir.

Romanın kahramanı Okan sevgilisi Aykız ile birlikte, Muallâ Hanım ile Nerime Hanım'ın düzenlediği *şevkat balosuna* katılır. Evkaf otelinin üç salonunu dolduran kalabalık Ankara'nın üst düzey kesiminden oluşmaktadır. İpek ve elmaslar ile bezenmiş kadınların ilgi odağı Okan ve cemiyet ortamında ilk defa görünecek olan sevgilisidir. Güzelliği yazar tarafından defalarca vurgulanan kadının kim olduğu, nerden geldiği ve güzel dans edip etmediği salonda bulunan diğer davetlilerin merak ettiği konulardır. Gizemli kadın kıyafeti, takıları ve hareketleri ile dikkat çekicidir. *Balonun hamisi* ilk dansı açar ve Okan'la meçhul kadını piste davet eder.¹²⁵³ Ankara sosyetesinin bu yeni

¹²⁴⁹ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 201.

¹²⁵⁰ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 203.

¹²⁵¹ Aynı gün anlatıcı ile birlikte Fahri'nin de nikahı kıyılır. Fahri ve eşi de baloya katılır.

¹²⁵² Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, 243.

¹²⁵³ Aka Gündüz, *Çapraz Delikanlı*, 52.

çifti kibar bir teşekkür reveransıyla daveti kabul eder. Sergiledikleri dansla salondaki misafirlerin takdirini toplarlar. Tango, bluz, vals ve çarliston gibi dans stillerinin hepsinde başarılı bir performans sergilemelerine rağmen dans yarışmasına katılmak istemezler. Davette bulunan diğer erkekler Okan'ın sevgilisi ile dans etmek isterler. Genç bayan bir teklifi reddetmiş olmasına rağmen *balonun reisinin* teklifini geri çeviremez. Kendisini beklediğini söyler. Bu cevabı reise nasıl söyleyeceklerini bilemeyen teşrifatçılar endişe ile birlikte söylemeye mecbur kalırlar. *Şevkat balosunun hamisi olan ihtiyar muhterem zat memnuniyetle* kalkar, hayretle bakan gözler ve alkışlar arasında güzel kadını dansa kaldırır.¹²⁵⁴ Çapraz delikanlı Okan da *umûmî direktörün* ailesinin yanına gider ve müdürü olduğu kalemin daktilo memuru Perin'le dans etmeye başlar.

Çapraz Delikanlı romanında, Ankara'nın o dönemdeki eğlence mekânlarından bir diğeri olan Hale gazinosuna da yer verilir. Gazinoda sosyeteye sık sık içkili, danslı eğlencele olan tedanslar, dinedanslar verilir, hoşça vakit geçirmeleri sağlanır.¹²⁵⁵

Çapkın Kız romanında Ankara sakinlerine sabaha kadar süren bir eğlence programı düzenlenir. Akşam Yeni Sinema'da Fatma Enise Hanım'ın verdiği konseri izleyerek başlar. Konser çıkışı akşam yemeği için Lozan Palas'a davetli olan Çapkın kız ve ailesi eniştesinin bir akrabasının Çapkın kızın şerefine verdiği küçük ziyafete katılır. Gece yarısından sonra da Ankara Palas'taki maskeli baloya iştirak ederler.¹²⁵⁶

Tabarin Bar, *Çapkın Kız* romanındaki eğlence mekânlarından bir diğeridir. *Çukurda, küçük, temiz bir salon* olan Tabarin Bar, müşterisi çok olan bir mekândır. Yazara göre Tabarin'de *İstanbul Maksim'inin berhâneliği, aristokrasiliği* yoktur. Herkes kendi çerçevesi içinde eğlencesine devam eder.¹²⁵⁷

Çapkın Kız romanında kahraman Karpiç Lokantasında müzik olmamasından şikâyet eder. "*Mızıkasız Karpiç*"i tavansız salona ya da şekersiz limonataya benzetir.¹²⁵⁸ Aka Gündüz, Çapkın Kız'ı, ablasını, eniştesini, Hayret Bey'i, sarı kız, sarı kızın ağabeyini Karpiç Lokantasına davet eder.¹²⁵⁹

¹²⁵⁴ Aka Gündüz, *Çapraz Delikanlı*, 53.

¹²⁵⁵ Aka Gündüz, *Çapraz Delikanlı*, 104.

¹²⁵⁶ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 18.

¹²⁵⁷ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 43.

¹²⁵⁸ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 38.

¹²⁵⁹ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 40.

Ankara'daki eğlenme mekânlarından biri de yaz barlarıdır. İstanbul'dan arkadaşı olan köy çocuğu Mehmet'e mektup yazan Çapkın Kız, ona yaz barlarına uğrayıp uğramadığını sorar.¹²⁶⁰

Üç Kızın Hikâyesi romanında, Hilaliahmer'in verdiği maskeli balo da Ankara gençlerinin merakla beklediği bir eğlencedir.¹²⁶¹ Maskeli baloya ailesi ile birlikte gidecek olan Betigül, babasının böyle eğlencelere katılmasındaki maksadı şöyle açıklar: “*Babam böyle fırsatları kaçırmı mı? Orada kendinden büyüklere compliman çakacak. Asrî desinler diye beni prezante edecek. Ben de keyfime bakacağım. Bunun için yarın mektebe gelmeyeceğim.*”¹²⁶² Demek ki bu tarz eğlencelere katılmak Ankara sosyetesini için mektepten daha önemlidir.

Üç Kızın Hikâyesi'nde Ankara sosyetesini, bu sefer, yarı resmî bir balodadır. Balonun yapıldığı mekânın ismi verilmemiştir. Fakat Ulus'ta heykele yürüyüş mesafesinde olduğu bildirilmiştir. Dürer ve Beti bu baloya katılır. Danslı ve içkili baloda Beti beklediklerinden değil de, adı zamparalıkla anılan kişilerden ilgi görünce salonu terk ederler. Yürüyerek taksinin bulunduğu yere giderken Ulus'ta Atatürk heykelinin altında sarhoş kadın-erkek grubunun içinde Filik'i görür.¹²⁶³

Üç Kızın Hikâyesi romanında Filik, Ankara'nın barlarında Şenkız adıyla çalışmaya başlar. Panteon Bar ve Tabarin Bar romanda adı geçen mekânlardır. Tabarin Bar, şehrin kalburüstü erkeklerinin geldiği, gala toplantılarının yapıldığı bir yerdir. Bara İstanbul'dan konsomatris geldiği haberi yayılınca Şenkız'ın “*etrafında bir perestij halesi peyda oldu. Bir şişe bira ile sabahı eden mektep talebelerinden, on şişe şampanya ile bir saat geçiremeyen zenginlere kadar herkes Şenkız'a tutulmuştu.*”¹²⁶⁴

Aka Gündüz *Ben Öldürmedim Kokain* romanının ilk bölümü “Ankara Barlarının Tarihi” başlığını taşımaktadır. Yazarın ifadesine göre 1922 yılına kadar Ankara'da barlar portatifdir. Men-i müskirat kanununun yürürlükte olduğu bu dönemde barların da bir fevkaladeliği yoktur. Ankara'nın barlarının özelliği her sınıfa, her bütçeye hitap edecek

¹²⁶⁰ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 117.

¹²⁶¹ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 67.

¹²⁶² Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 72.

¹²⁶³ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 124.

¹²⁶⁴ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 115.

şekilde çeşitli olmasıdır. O dönemde Ankara’da üç sınıf bar vardır: yüksek tabakanın barı, memur sınıfın barı ve esnafın barı.

Yüksek tabaka, istediği artisti istediği zamanda istediği salona getirtir ve barını kurar. Buna gücü yeter, parası vardır. Bu barlara takılanların çevresi “*kumral, siyah, mahmur, ince, tavlu, lenfatik, isterik, peltek veya şakrak kadınlarla*” dolar.¹²⁶⁵ Tango, fokstrot, şimi, çarlson gibi danslar İstanbul’un salonlarında hâkimdir. Ankara’nın barlarında daha çok çifte telli, Ankara koşması, zeybek, sepetçi oğlu, Yozgat havası, kara kuş, Çarşamba, yıldız gibi danslar ve havalar erkekli kadınlı usullerle oynanır. Viski, Ankara’nın barlarında yeni yeni tadılan bir içkidir. İlk defa içenler lezzetini ve kokusunu garipsemiş olsalar bile fiyatı yüksek ve kibar içkisi olduğu için zoraki beğenir görünürler.¹²⁶⁶

Yüksek tabakanın beğenmediği kadınlar, memurlar ile küçük kazançlı gençlerin eğlencelerine yani ikinci sınıf barlara katılır. Bu kadınların insafları da vardır. Parası olmayana kredi açarlar. Ödeyemeyenlerin borcunu ertelerler. Bu kredi muamelesinin *iskontosu ve faizi* de vardır ki bu da krediyi açanın karnını doyumak ve yatacağı yeri temin etmektir. Müşkil durumda olan bar halkına karşı anlayışlı oldukları için Aka Gündüz bu kadınları “*çok namuslu, çok kibar ve insan kadınlar*” olarak tarif eder.¹²⁶⁷

İkinci sınıf barlar, imece usulü yani masrafların paylaşımı şeklinde kurulur. Örneğin Ajans müdürünün evinde bar kurulacak ise davetlilere haber verilir, herkes yiyeceğini-içeceğini getirir. Yalnız artistlerin yiyecekleri, içecekleri, yatacakları ve bazen de giyecekleri ortak toplanan parayla alınır.¹²⁶⁸ Bu ikinci sınıf barların müdavimlerini en çok üzen konu rakının fiyatı meseledir. Rakı yasak olduğu dönemde okkası yüz para iken birden bire sekiz liraya çıkar.

Üçüncü sınıf barlar ise esnaf takımının barlarıdır. Bu barlar klasik şeklini muhafaza etmekle birlikte bazı farklılıklar gösterir. Bu barların metrdotelleri (şef garsonları) yine dişsiz Zehra Hanım, Bayburtlu Nazike Hanım, Tokaz Osman Efendi ile Dalfes Ali Bey’dir. Bu barlarda kullanılan eşyalar bağ sekisi, saz, bağlama, tahta kaşık, kulpsuz fincan, anzarot testisi, kama, piştov, yatağan vardır. Yazar kama, piştov, yatağana rağmen

¹²⁶⁵ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 4-5.

¹²⁶⁶ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 5.

¹²⁶⁷ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 5.

¹²⁶⁸ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 5.

bu barlarda hiçbir zaman tatsız bir hadise yaşamadığını da belirtir. O dönem Ankara’da ikamet eden insanların üç büyük gayesi vardır: cephede savaşmak, cephe gerisinde makine gibi çalışmak ve fırsat bulduğunda eğlenmek.¹²⁶⁹

Bir gün bar müdavimleri portatif barların bu eğlencelerden hâsıl olan neşeyi de perakendeleştirdiğini ortaya atarlar. Bu portatifliği sabit kılarak perakendeliği de birleştirmeyi teklif ederler. Teklifi kendi içlerinde münakaşa ederler. Nihayet münakaşacılar içinde Erzurum mebusu aksakallı bir hocaefendi isteyenin hârici bara isteyenin dâhili bara gidebileceğini, isteyenin de medreselerde çay içip helva yiyebileceğini söyler. Böylece kişiyi kararında özgür bırakır. Bu teklifi beğenenler arasında bu tartışmadan kendine bir pay çıkaran ve Ankara’nın ilk barını açan tüccar Fresko Efendi de vardır.¹²⁷⁰ Bu yeni uygulama birinci sınıf barları harici ve sabit bir hale getirir. Fakat ikinci sınıf barların varlığı mutad sistemde devam eder.

Fresko’nun sabit barı, kısa zamanda iyi iş yapar. Geniş, ferah, muntazam, şık bir yerdir. Müziğin âlâsı, garsonun enfesi, takımın kristali, mutfağın mükemmeli oradadır. Yazarın şikâyet ettiği tek nokta bara hâkim olan erkek nüfustur: “*Madalyonun hep bir tarafı, yani hep biz...*”¹²⁷¹

Aka Gündüz ve arkadaşlarının Şakir Bey’i gürültü patırtı ile rahatsız edip kaçırıp feraha erdikleri günlerde Ankara’nın ilk barından bir *tekâmül* haberi alınır: *Kara kuru, kaknem bir levanten kadını bara gelmiştir.* Bara kız geldiği müjdesi, Ankara piyasasına hızlı ve heyecanlı bir giriş yapar. Ankara’nın meşhur esnafı Dayko’da bile *aykırı bir tecessüs* uyanır. Yalnız haber heveslilerin kursağında kalır. Çünkü gelen *sütlü çikolata*, Amerikan bar tarafında içki servisi yapmakla görevlendirilmiştir.¹²⁷² Men-i müskirat kanununa rağmen Ankara’nın o dönemdeki barlarında içki içildiği bilinir, yine de barda içki servisi gizli yapılı.

Aka Gündüz, Fresko Bar’a gelen ilk yabancı kadını tarif ederken iltifat edici cümleler kurmaz. Hatta olumsuz bir manzara oluşturmak için kelimelerini seçerek kullanır:

¹²⁶⁹ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 8.

¹²⁷⁰ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 8-9.

¹²⁷¹ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 11.

¹²⁷² Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 13.

“Tiryaki elinde içile içile zifir olmuş, rengi kaçmış, şeklini değiştirmiş ipince kiraz ağızlıklar vardır.

Bu ağızlığı çubuk şekline koyunuz ve can veriniz.

İşte Ankara’da ilk bara gelen ilk kadın...

O çubuğun lüle tarafını kazıyıp beyazlaştırınız: Dişleri.

Lülesinin iki tarafına beşer santim nısf kutrunda iki sarı halka takınız: Küpeleri.

Lüleye şırlayan yağına batırılmış bir deste yapağı yapıştırınız: Saçları.

Tırnaklarının ete yapışık kısımlarını kırmızıya, dışarıda kalan yerlerini natürel sarıya boyayınız: Elleri.

Cenabetin yalnız gözleri güzeldi.”

Gözlerinin güzelliği ve tek olması sebebiyle bu kadın, Ankara barlarının müdavimleri arasında mücadeleye sebep olur. Güzelliği göreceli fakat çirkinliği konusunda hemfikir olunan kadın, müşterilerini güzelliği ile değil tavrıyla, edasıyla tavlalar. Kimseyle ilgilenmiyormuş gibi görünür fakat herkesi çok iyi gözlemler. Madamın elinden bir kadeh viski içebilmek için müşteriler birbiri ile yarışır. Soğuk tavırları, mağrur bakışları ile Aka Gündüz’ün bol mübalağalı ve sınırları zorlayan şu sözlerinin de sahibi olur:

“Madam; Kleopatra’nın hanım teyzesinin küçük kızı!

Madam; Rus çarıçesi Katerina’nın on sekiz yaşındası!

Madam; Seba melikesi Belkıs’ın âmentü dediği peri!

Madam; kömür amelesi karşısındaki İngiliz Kraliçesi!

Madam, erkek şeytana karşı dişi melek!

Madam, günahkâr erkeğe karşı dişi Allah!

Madamın kimsede gözü yok!”¹²⁷³(s. 16)

Ankara’da akşam yemeği yendikten sonra bara gidilmesi gelenek halini alır. Her ne kadar eğlenmek maksatlı gidilse de barda dans eden yoktur. Zamanla Fresko Bar, Ben

¹²⁷³ Aka Gündüz, Ben Öldürmedim Kokain, 16.

Öldürmedim Kokain kahramanlarının buluşma noktası haline gelir. Ankara'ya iş vesilesiyle gelen *mümtaz misafirler* sayesinde barın kalabalık olduğu ifade edilir. Bu kalabalık arasında İdil'in masasına şampanya gönderecek kadar ileri gidenler de bulunur.¹²⁷⁴

Ankara'nın barları müşterilerine içki ikram etmekle kalmaz, isteyenlere kokain gibi keyif verici maddeleri de temin eder. *Ben Öldürmedim Kokain* romanının adsız kahramanı, sevgilisi İdil'i konuşturup geçmişi hakkında bilgi almak istediğinde bu barlara gider. O zamanlar yeni açılmış olan Muleruj Bar'ının Macar artistlerinden şişesi altı-yedi lira olan kokainden üç şişe satın alır.¹²⁷⁵

Bir Şoförün Gizli Defteri'nde Erol, Ankara'da Toprak Palas'a gider. Toprak Palas, Ulus'ta Tahtakale'ye giden sokağın solunda dar bir çıkmazın dibindeki viran evin avlusudur. Kerpiç duvarlı, toprak zeminli olan bu mekâna görüntüsünden mülhem Toprak Palas denmektedir. Burası men-i müskirat kanununun geçerli olduğu Ankara'da, işleyen gizli bir meyhanedir. Aka Gündüz bu yasağı şu sözlerle eleştirmektedir:

*“Birtakım adamlar ‘rakı içilirse muharebe kazanılmaz.’ demişler ve içkiyi yasak etmişler. Fakat bütün Türkiye’de içki gene alabildiğine içiliyordu. Dehrin yobazlara karşı olan bu istihzasına ben de iştirak etmeliydim. Başka türlü yapamazdım. Esasen aksini yapmak hayata ve hakikate karşı epeyce bayağlaşmak demektir.”*¹²⁷⁶

Meyhane gizli olunca, içki de gizlenerek bulundurulur. Rakı, ya bir tencerede ya da gaz tenekesinin içinde durur, teneke maşrapalarla ve dirhemle satılır. İçki dükkânın malı iken mezeler *portatiftir*. Müşteriler mezeleri kendileri getirir. Bu mezeler de müşterilerin ortak kullanımına açıktır. Yani *“hiç tanımadığınız bir efendinin şamfistiğinden bilâtereddüt iki tane alırsınız, sizin peynirinizden başkası bir tutam koparır.”*¹²⁷⁷

Toprak Palas'ın müşterileri de çoktur. Çok çeşitli meslek gruplarından insanlar gelip bu gizli meyhanede içki içer: *“Polis gelir bir tane atar gider. Belediyeci gelir, bir tane atar gider. Esnaf gelir, memur gelir, mebus gelir, rical gelir, hatta yasağa rey veren*

¹²⁷⁴ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 76.

¹²⁷⁵ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 116.

¹²⁷⁶ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 136.

¹²⁷⁷ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 136.

*birkaç sarıklı mebus gelir, birkaç tane atar giderlerdi.*¹²⁷⁸ Yazara göre burada geçen saatlerin samimiyeti ve güzelliği bütün bir hür ve mesut hayatta yoktur.

Erol, o gece aşırı bir içmek arzusuyla boş bir gaz sandığının üzerine oturur. Anadolu'ya geçeli bu arzuyu ilk defa kendinden duyan Erol'un bu hüznünlü haline etrafındaki insanlar da alaka gösterir ve Erol'u neşelendirmeye çalışırlar. Bütün bu çabalara rağmen Erol içkiyi hüznüne ortak etmekte kararlıdır. Kendinden başka kimse kalmayana kadar Toprak Palas'ta içmeye devam eder.

Men-i müskirat kanununun sosyal yaşantıya yansımalarından biri de sarhoşların karakola düşmesidir. Erol'un Hacı Bayram karakolu önünde gördüğü kalabalık, polisin bütün ısrarına rağmen yaşlı adamı karakolun soğuk hücrelerinden kurtarmaya çalışmaktadır. Yazar, sarhoş adamı oldukça masum bir tablo içerisinde şöyle aktarmaktadır:

*“Hacıbayram karakolunun önünde tuhaf bir manzara vardı. Yaşlıca bir adamı hem efendi kılıklı bir adamı, bir eşeğin üstüne semer gibi yükleyip getirmişler. Önce bir vukuat zannettim. Meğer yangın yerinde sızmış bir halde bulmuşlar. Adamcağız yarım okkalık bir şişe almış, içecek yer bulamamış. Yangın yerine gitmiş, etrafına bakınmış, kimseler olmadığını anlayınca dikmiş yarısını, biraz sonra da öteki yarısını. Ve yangın yerinden çıkmak kısmet olmadan yüklenmiş eşeğin sırtına!”*¹²⁷⁹

Polis memuru ve halk adamın baygın halini sorgulamaya başlar. Polis “sarhoştur” dedikçe, halk “hastadır” der. Sonunda hükümet hekimi çağrılır, onun vereceği karara göre hareket etmeye karar verilir. Doktor da, sarhoş olduğunu söylerse hem hapis yatacak hem de dayak yiyecek olan adam adına endişelenmeye başlar. Fakat doktorun “*Bu efendi müthiş bir hastalığa tutulmuş! Henüz sarhoşluğu belli olmaz! Hemen evine götürünüz, ben sabah muayene ederim.*” demesiyle akan sular durur ve sarhoş adam göreceği muameleden kurtulur.¹²⁸⁰

Erol, doktorun bu babacan tavrına karşı şükranlarını dile getirir. Doktorun cevabında men-i müskirat kanununa eleştirel bir yaklaşım gizlidir: “*Bir şey değil, dedi.*

¹²⁷⁸ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 136.

¹²⁷⁹ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 137.

¹²⁸⁰ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 137.

Öyle yasağın böyle neticeleri olur. Yarına kadar sarhoşluğu geçer, ben de sarhoş olmadığına dair rapor veririm. İşte siz de sallanıyorsunuz. Size de mi raporu basalım? Böyle şey olur mu? Eğer bir gecede doktorlar bütün Türkiye'yi dolaşsalar, kâinatı hapsetmek lâzım gelecek. Ah bu memleketi de dört buçuk yobaza bırakamayız."¹²⁸¹ Bu sözler Erol'un bir türlü teskin edemediği hüznünü dağıtır, rahat bir uyku uyumasını sağlar.

Çiler'in Ankara'ya gelmesiyle Erol'un barlardan ayağı kesilir. Karısının İstanbul'da olduğu bir vakit bara giden Erol (barın ismi verilmemiş), mekânın kuytu bir köşesinde separelerden birine oturur. İnce bir paravanla birbirinden ayrılan hücrelerde konuşulanlar yakında oturanlar tarafından duyulmaktadır. Erol da yan taraflarında etrafındaki erkeklere ağlayarak durumunu anlatan kadının anlattıklarına kulak misafiri olur. Annesi öldükten sonra yalnız kaldığını, nişanlısının namusunu kirlettikten sonra evlenmeyip bıraktığını, hayattaki tek yakını teyzesinin hasta olduğunu ve ameliyat olması için elli liraya ihtiyacı olduğunu, bakamadığı için İstanbul'da bir kadına bıraktığı bir yavrusunun olduğunu bu yolla öğrenir. Fakat ertesi gün geldiklerinde aynı kadının bu sefer başka bir acıklı hikâyeye ile başka insanlardan para koparmaya çalıştığını duyunca söylediklerinin hepsinin yalan olduğunu anlar. Kadının Bursalı Kamuran adıyla tanındığını duyunca, bir zamanlar Bursa'da tanıdıklarının vasıtasıyla evlenmeye çalıştığı kızın ta kendisi olduğunu anlar. Erol, kızın başkasını sevdiğini anlayınca evlenmekten vazgeçmiştir. Fakat kızın annesi, hayal ettiği zengin yaşantı için kızının kötü yola düşmesine sebep olur.

Fevai'nin Meyhanesi, *Üvey Ana* romanında geçer.¹²⁸² Ankara'nın meşhur meyhanelerinden olarak tanıtılan bu mekân, birkaç defa batma tehlikesi atlattıktan sonra sonunda sıkıntılarından kurtulmuş, balık pazarının göze çarpan bir köşesinde geniş bir mekâna kavuşmuştur. Orta seviyeli memurla keyfini bilen esnafların tercih ettiği mekân on yıllık bir geçmişe sahiptir. Lobut Ağabey, kızının ölüm haberinin burada iken alır, apar topar mekândan ayrılır. Bu acılı habere üzülen meyhane sahibi ve diğerleri hemen mekânı kapatarak arkadaşlarının kederine hürmet eder.¹²⁸³

¹²⁸¹ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 137.

¹²⁸² Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 34.

¹²⁸³ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 38.

3.1.4.4.2. Gezinti Yerleri

Dönem romanına Ankara'daki açık mekânlar da yansımıştır. Gezinti yerleri olarak Dikmen, Keçiören, Ayrancı bağları gibi yerler kullanılmaktadır. Ankaralıların bu bağları kısa süreli de olsa yaşamının dışında gezmek için de kullandığı görülmektedir.

Ateşten Gömlek romanında İhsan, hava değişimini geçirmek maksadıyla Ankara'da yaşayan akrabalarının yanına gider. Mebus olan amcasının kızı ile Dikmen bağlarında dolaşır.¹²⁸⁴ İhsan ve amcazadesini çalılar arasında ve samimi bir şekilde gören Cemal, gördüklerini Ayşe'ye anlatınca Ayşe ile İhsan'ın arası açılır.¹²⁸⁵ Cephede bulunduğu bir zamanda İhsan, amcasının kızından bir mektup ve bir fotoğraf alır. Dikmen Bağı'nda bir söğüt altında ayakta dururken çektiği bir fotoğrafın eşliğinde kendisine ilan-ı aşk eden genç kızın mektubu İhsan'ı iki ateş arasında bırakır.¹²⁸⁶

Çapkın Kız romanında kahraman gezinti arkadaşları ile Ayrancı bağlarında tanışır. Ayrancı bağlarına, mıntika olarak Ankara içerisinde ayrı bir önem veren yazar düşüncelerini şöyle dile getirir:

*“Ayrancı bağları; başını göğe dayamış, sağını Çankaya'ya, solunu Dikmen'e vermiş, ayaklarını da bir kiremit ve zevksizlik yığını olan şehre uzatmış mesut bir mıntikadır. Tan yıldızı göğün hep o tarafından doğar. Güneş her gün o sağ taraftan görünür. Ve 'Dikmen Yıldızı'nın birkaç sene evvel oturduğu köşkün balkonu daima solundadır. Ayrancı bağlarında ayağı kınalı keklükler, üzüm kütüklerinin arkasından insana munis munis bakarlar ve eli kınalı Ankara kızları kuyu çıkırıklarının kenarından tatlı tatlı gülümserler.”*¹²⁸⁷

Romanda Ayrancı bağlarının güzel ve marifetli kızlarından da bahsedilmektedir:

“Kırmızı çamurundan altın renkli üzüm ve kara kerpiçli bağ köşklerinden altın kalpli kız yetişir. Yollarının kenarına dizilmiş tozlu iğde ağaçlarının sarı çiçeklerinde bile âsası mest eden bir koku vardır. Güzel lepiska kızlar, saz benizli, ince kaşlı güzel kadınlar güneş doğmadan

¹²⁸⁴ Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 181.

¹²⁸⁵ Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 183.

¹²⁸⁶ Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 194.

¹²⁸⁷ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 7.

kalkarlar, seherin ince ayazında iğde çiçeği toplarlar, sarı yapraklarından şurup kaynatırlar."¹²⁸⁸

Çapkın Kız ve arkadaşlarının şehirde yaptığı sosyal faaliyetlerden biri de ata binmektir. Yedi kişilik bir grup ile Frenközü'nden¹²⁸⁹ Mühye Köyüne giderler. Kendilerinden başka üç dört atlı ile beraber on bir zabıt ve kumandanları İsmail Hakkı Bey de vardır. Çeşmenin yanından başlayıp küçük göle kadar ustalıkla bir takiple atlarını koştururlar. Koşucular Barsak boğazından saparlar. Çapkın Kız ve arkadaşları küçük gölden büyüğüne geçerler. Ankara'nın tabiatına hayran kalan Çapkın Kız, Cicim Ali'ye yazdığı mektupta buralar hakkında şu bilgiyi verir: "*Ankara'da uzun zaman kalmak için sebepler bulursam ilk işim küçük göldeki yarım adacığın üstüne iki odalı bir köşk yaptırmak olacaktır.*"¹²⁹⁰ Dönüş yolculuğunda gruptakilerden biri Keklikpınarı üzerinden Dikmen'e çıkmayı ve Dikmen Yıldızı'na uğramayı teklif eder.¹²⁹¹

Dikmen Yıldızı romanının kahramanlarından Nedim, arkadaşları ile Kayaş'a kır eğlencesine gider.¹²⁹² Yıldız'ın babası Kamil Bey, "*bu çiçeksiz beldeye çiçek merakı aşlamak için*" Osmanzade Hamdi Bey ile birlikte Dikmen'deki bağlarında gül fidanı yetiştirmeye başlarlar.¹²⁹³

Üç Kızın Hikâyesi romanında Dürer ve okul arkadaşları tatil gününde Keçiören Hacıkadın taraflarına yaya olarak gezintiye çıkarlar. Orada piknik yaptıktan sonra yine yaya olarak dönerler.¹²⁹⁴ Betigül, bu geziye katılabilmek için ailesine yalan söyler. Okulun tarih öğretmeninin kendilerini Hisar'daki müzeye götüreceğini söyler.¹²⁹⁵

Üç Kızın Hikâyesi romanında Betigül ve arkadaşları Kayaş bahçelerinde eğlenceli vakit geçirirler. Dönüşte treni kullanırlar.¹²⁹⁶ Şehir merkezine geldiğinde Taşhan'ın önünde Dürer ve annesi ile karşılaşır.¹²⁹⁷ Bir başka gün de Beti ve Filik, Cebeci kırında (çayırında) buluşurlar.¹²⁹⁸

¹²⁸⁸ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 8.

¹²⁸⁹ Atatürk buranın adını Türközü olarak değiştirmiştir. <http://www.hasancelik.web.tr/Yayinlar/123.pdf> 14 Temmuz 2015'te erişildi.

¹²⁹⁰ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 22.

¹²⁹¹ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 24.

¹²⁹² Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 67.

¹²⁹³ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 70.

¹²⁹⁴ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 25.

¹²⁹⁵ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 31.

¹²⁹⁶ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 32-33.

¹²⁹⁷ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 33.

¹²⁹⁸ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 95.

Aka Gündüz'ün *Ben Öldürmedim Kokain* adlı romanında, Ankara'da bağ ve bahçelere geniş yer verilmiştir. Dış mekân olarak kullanılan bağlar, anlatıcının ve kadın kahraman İdil'in piknik yaptığı, arkadaşlarıyla vakit geçirdiği eğlence yerleri olarak tasvir edilmiştir. Romanda Etlik ve Dikmen Bağları olay örgüsünün geçtiği başlıca dış mekânlardır. Bağlarda yer alan çiftlikler ve mesire yerleri, bahçeler misafirlerin ağırlandığı ferah alanlardır.

Romanda bahsi geçen başlıca mekân, Etlik Bağları'dır. Akköprü'den geçerek ulaşılan Etlik Palas'ta, akşam yemekleri yenilir. Etlik Palas'a anlatıcı geniş yer vermiştir. Büyük kapılı, çift merdivenli, geniş balkonlu palasta, tamburî ve keman eşliğinde Kadıköylü Üstat Fehmi Bey'in besteleri çalınmaktadır.

Romanda bahsi geçen diğer mekân ise, kahraman anlatıcının arkadaşı Süleyman Bey'in çiftliğine misafir olarak gittiği Dikmen Bağları'dır. Kahramanlar bu mekânı Ankara'nın en güzel yeri olarak tasvir eder.¹²⁹⁹

İdil ile kahramanın, bir diğer buluşma yeri Çaldağı sırtlarındaki mesire alanıdır. Ankara kalesinin ayakları altındaki bu mekân mart ayında bahar çiçekleriyle kaplı olarak tasvir edilmiştir.

Aka Gündüz'ün *Ben Öldürmedim Kokain* adlı romanında, anlatıcı ve kadın kahraman İdil'in Ankara'daki hayatlarını sonlandırıp, İstanbul'a taşınma plânlarından önce, Ankara'da bir haftalık gezi fikri hâsıl olmuştur. Ayaş'ta bir dostunun misafirhanesinde bir hafta geçireceklerdir. Bir-iki gün Ankara'da kaldıktan sonra Yabanabad (Kızılcamahamam)'a giderek bir haftayı ılıca ve çam safası alabilmek için burada, bir hafta da *zir bahçelerinde* kalmayı plânlarlar.¹³⁰⁰

Aka Gündüz'ün *Üvey Ana* romanında Beynam Köyü yakınlarındaki Beynam ormanları ve orman içinde yer alan Beynam Palas'tan bahsedilmektedir. Burası hem şehir hayatından bunalan insanların gezmek için kullandığı hem de orman havasının iyi geleceği düşünülen akciğer hastalarının tercih ettiği bir yerdir.¹³⁰¹ Çam Palas, Avcılar Oteli, buradaki diğer mekânlardır. Avcılar otelini, kooperatiflerinin kuruluşunun onuncu yıldönümünü kutlayan şoförler de kullanır. Aileleri ile birlikte gelen şoförler yemeklerini

¹²⁹⁹ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 160.

¹³⁰⁰ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 118.

¹³⁰¹ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 30.

yerken bir yandan kooperatiflerini bir yandan da Lale'nin ortaokuldan mezuniyetini kutlarlar.¹³⁰²

Romanın ilerleyen sayfalarında Emin Bey, Lâle, Bibi ve Emin Bey'in bir arkadaşı ile birlikte Beynam ormanlarına giden yol üzerindeki Küçükgöl'e gelirler. Küçükgöl "kestane ağaçlarının, akasyaların, duvar güllerinin arasında gümüş gibi parlayan" bir yerdir.¹³⁰³ Lâle, Küçükgöl yakınlarındaki köyünü unutmamıştır fakat hatırladığı manzaradan çok farklı bir tabiat güzelliğiyle karşılaşır: "On üç, on dört sene evvel orada, tek ağaç değil ya, keçilerin yiyeceği iki tutam sarı ot bile seyrek bulunurdu."¹³⁰⁴ Sahilde Avcılar kulübü, Dikmen Oteli ve yarımada üzerinde Karataş köylülerinin yaptığı küçük bir gazino vardır.¹³⁰⁵ Lâle ve Bibi etrafı dolaşırken Emin Bey ve arkadaşı tekneyle göle açılıp balık tutarlar. Akşam yemeğini Yeşilada'da çoban Mehmet'in hazırladığı mükellef bir sofrada yerler. Emin Bey, çoban Mehmet'in bu misafirperverliğini ve samimiyetini çok sever. Güzel bir gün geçirmiş olmanın verdiği memnuniyetle Küçükgöl'den ayrılırlar.

Emin Bey ve ailesi zaman zaman Haymana hamamlarına da gider.¹³⁰⁶ Haymana'daki günlerinin dolu dolu geçirirler: "Her sabah bir iki saat atlı gezinti... Meşelikle hafif tertip av... Başdeğirmende öğle yemeği... Çarşı gazinosunda bir parti bilardo... Belediye otelinde caz... Ankara'daki iyi dostlara mektup veya telefon..."¹³⁰⁷ Küçük parkta ağaçların arasında güzel bir müzik eşliğinde yemeklerini yerler.¹³⁰⁸

3.1.4.4.3. Şehir Yaşantısı

Dikmen Yıldızı romanı Ankara'nın şehir yaşantısına dair tasvirle başlar. "Bir karış karı, keskin ayazı, تنها sokakları ile berrak bir kış sabahı" na uyanan Ankara, böyle günlerde "dünyanın en güzel" ve "en meşhur şehri"dir. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte şehrin sokakları hareketlenmeye başlar. "Girintili, çıkıntılı mesafelerde tek tük varlıklar" kıpırdarken, mallarını hayvanlarına yükleyen köylüler, pazara doğru yol alır. Ankara'nın soğuşundan burnu ve kulakları kıpkırmızı olmuş bir polis, Karaoğlan çarşısının

¹³⁰² Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 31.

¹³⁰³ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 72.

¹³⁰⁴ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 72.

¹³⁰⁵ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 72.

¹³⁰⁶ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 96,134.

¹³⁰⁷ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 135.

¹³⁰⁸ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 140.

köşesinde, eldivensiz ellerini nefesiyle ısıtmaya çalışır. Ulus'un esnaflarından Dayko ile Kuyulu Kahve, Merkez Kahvesi, *Yenigün* ve *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi çalışanları ve müşterileri de, bu hareketliliğe ayak uydurmaya çalışırlar:

Tütün ve içki yasak olduğu için rakıyı gizli satan Resneli "Dayko" göğsüne sakalını ve sırtına gocuğunu örtmüş, dükkânının önünde mangal yelpazeliyor. Kuyulu Kahvenin puslu camında bir kalpakla bir nargilenin silik akisleri. Merkez kahvesinin karakış meşeliğine benzeyen iskemlelerini, tepetaklaklıktan kurtaran bir iki garson. Uzaktaaan, bir iki mağaza kepenginin açılış gürültüsü. (Yeni Gün)cüler "gündelik sabah gazetesi" hâlâ paydos etmemiş. Çavuşun kolla çevirdiği makine el'an gıldır gıldır. Beş on mini mini gazete müvezzii, koca kapının dibinde birkaç kuru tahta çatmışlar, aleviyle ellerini ısıtıyorlar. (Yeni Gün) gazetesi Müdürü (Agâh), bekâr odasının pencere pervazına alıştırıldığı serçelere yine mahmur gözlerle meze kırıntısı, ekmek ufağı serpiyor."¹³⁰⁹

Öte yandan "Salim'in evi"nden henüz çıktığı belli olan "ya pokerci, ya bakaracı: yaya kalkık, boyunbağı çarpık, beniz limonküfü, baş ve boyun omuzlara gömülü" bir erkek, kendi evine yatmaya gitmektedir. Pazara gelip, akşamdan kaybettiği eşeğini aramaya çıkan köylü de Ankara'nın sabah telâşına katılır. Gazetenin nüshasını sabaha yetiştirmek için sabaha kadar çalışan *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin başmürettibi Ahmet ile Hacı Baba, "bir karış karı, keskin ayazı, تنها تنها sokakları ile berrak bir Ankara sabahı"nda yorgun-argın evlerinin yolunu tutarlar.¹³¹⁰

Dikmen Yıldızı romanında Yıldız, yine bir gün, sabahın erken saatinde Ulus'ta bulunan mekânları dolaşır. Söz konusu mekânlar Millî Mücedele Dönemi'nde Ankara'da bulunan insanların uğrak yerleridir:

"Ankara'ya geldim geledi ilk defa böyle bir kalabalık. Fena sinirliydim. İzmir Yurdu'na uğradım, kimseler yoktu. Mustafa Necati Bey Kastamonu'dan gelmiş, hikâyelerini dinlemeye gitmişler. Hâkimiyet-i Milliye'den geçtim, orada da henüz kimseler yok. Canım sıkılıyordu. Demokratların genel merkezine uğrayayım dedim. Bilirsiniz ya, Merkez Kiraathanesi ile

¹³⁰⁹ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 5-6.

¹³¹⁰ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 6.

Dayko'nun dükkânı inkılâp demokratlarının genel merkezidir. Merkezde oturmam, çünkü kadınlara yasak! Sonra maazallah memleket batar! Dayko'ya gittim."¹³¹¹

Dayko'nun tütün dükkânı *Onların Romanı*'nda da Gülöz'ün uğradığı üç mekândan biridir. Aka Gündüz romanda bu mekân hakkında şu tafsilatı vermektedir:

"Dayko, meşhur hürriyet kahramanlarından Eyüp Sabri Bey'in ağabeyi idi. Ve Eyüp Sabri Bey İstanbul'da Dizdariye mahallesinde Gülöz'lere komşu olmuştu. Kardeşini ziyarete gelen Dayko'yu daha kızlık zamanlarından tanımişti. Onun müstesna yaratılıştaki bir insan olduğunu o vakitlerden bilirdi. Canı biraz sıkıldığı zaman sokağa çıkar ve tütün almak bahanesiyle Dayko'ya uğrardı. Bu uğrayış, genç kadına adeta bir yakın akrabayı ziyaret ve ondan teselli almış hissini verirdi. Tezgâhın arkasında koca sakalını göbeğine yayan Dayko Gülöz'ü görünce, kardeşinin çocuklarını görmüş kadar memnun olurdu. Ona iskemle verip beş on dakika oturtmasını çok arzu ettiği halde cesaret edemezdi. Çünkü o zaman Ankara'da mücahit namı altında bir takım ruhu bozuk, içi fesat insanlar vardı. Bir kadının bir dükkânda iskemleye oturmasını, harbin kaybolmasına yegâne sebep telakki ederlerdi.

Bu yaştan bu sakaldan sonra elin kâfir yobazları ile niye uğraşayım.

Diye Gülöz'ü oturtmaz, ayakta konuşur, teselli ederdi."¹³¹²

Sabahlara kadar süren eğlence hayatı Ankara'daki günlük yaşamı tersine döndürür. Sabah saat altıda yatan Çapkın Kız, öğleden sonra saat ikide kalkar. Kalkar kalkmaz yirmi dakika süren jimnastik hareketlerinin ardından soğuk bir duş alır. Ardından yemek faslına geçilir. Ankara'nın meşhur yemeklerinin zaman içerisinde değiştiğine vurgu yapılır:

"Ankara'nın lahanası bir, hindisi iki. Haberin olsun! Eskiden bir de Daykosu ile balı, armudu varmış ama, ben Daykoya yetişemedim. Arılara da bakan kalmadığı için topyekun ölmüşler, bal yüzü görmedim. Asıl Ankara armudunu yetiştiren Karataş, Bursalı köylerine gittim de bir okka

¹³¹¹ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 86-87.

¹³¹² Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 154-155.

bulamadım. Öyle ise gel hindi kızartması ile zeytinyağlı lahana dolmasına. Arkasından bir kase de yoğurt yuvarlandın mı? Bırak artık Çapkın Kızı!”¹³¹³

Ankara’da bir memur evinin sabah telaşı ise yine *Çapkın Kız* romanına şu ifadelerle yansımaktadır:

“Sabahleyin Fatma Bacı’dan önce kalkıyor. Sac sobanın üstüne tencereyi koyuyor. Soğuk suda tarhanayı eziyor, bir âlâ çorba pişiriyor. Masaya iki tabak koyuyor. Üstü beyaz peynirli, ktır ekmecli tarhanayı kepçe kepçe dağıtıyor. İki çocuğunun başına oturup bir güzel yediriyor. Sonra tuvaletlerini yapıyor. Daha sonra sefertasılarına kuru köfte, cıgara böreği filan yerleştiriyor. Çantalarını sırtlarına asınca yallah Gazi mekteplerine gönderiyor. Tanrının her günü böyle. Sonra çaydan tedansandan filan da geri kaldığı yok.”¹³¹⁴

Ankara’da bağlarda oturup, oralardan işe gelen devlet memurlarının savaş zamanında vasıta bulmakta zorlandıkları da bilinen bir durumdur. *Tank-Tango* romanında Millî Mücadele Dönemi’nde Ankara’daki sosyal yaşantıya dair şu bilgiler verirken Aka Gündüz bu konuya da dikkat çeker:

“Bihter’in en çok hoşuna giden, bağlardan inen mebuslar, memurlar, hal oldu. Memleketin bütün nakil vasıtaları cephelerde idi. Ankara’ya lağır atlar, güdük kulaklı merkepler, kırık dökük faytonlar kalmıştı. Mebusun kuyruksuz eşek üzerinde gelişi, memurun çakaralmaz beygirle gidişi hiç de garip değildi. Ortada görülecek işler vardı. Nasıl, ne şekilde ve ne vasıta ile olursa olsun o işlerin başı her sabah insanını ve yapıcısını buluyor muydu? Buluyordu. Yeter... Bağlardan yaya, terleye, dinlene gelen vekiller gördü. İkinci gün Bihter de bu tabiiilik içinde kaynadı gitti.”¹³¹⁵

Nahit Sırrı Örik’in *Kıskanmak* romanında da 1923-1924 yıllarındaki Ankara hayatına dair bilgiler mevcuttur. İstanbul’un kibar semtlerinden gelmiş kibar hanımefendiler Ankara’da sürekli yaşamaya dayanamayarak *tebdil-i hava* için sık sık İstanbul’a giderler. Hele Haziran ayından Teşrinievvel’in başına kadar Ankara’da

¹³¹³ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 20.

¹³¹⁴ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 17.

¹³¹⁵ Aka Gündüz, *Tank-Tango*, 242.

kalmayı bir *haysiyetsizlik* veya *bir fakr ü zaruret* sayarlar.¹³¹⁶ Romanda Mükerrerem, Ankara'daki günlerini güzel geçirmek için kendisine çeşitli eğlenceler bulur. Sinema bunlardan biridir. İstanbul'da üç dört ayda bir sinemaya giderken Ankara'nın iki sinemasına gelen filmleri kaçırmaz. Şule Lokantası'nın haftada bir düzenlediği müzikli-danslı gecelerine muntazaman devam eder. Etrafındaki mebus, umûmî müdür veya müsteşar hanımlarının dostluğundan oldukça memnundur. Evlenmeden önce evlerine gelen misafirlere bir acı kahve ikram edemezken, Ankara'da kabul günleri yapmaya başlar. İstanbul'dan gelen şık ve kibar hanımefendiler bu kabul günlerinde çay ve likör içerek kâğıt oynarlar. Mükerrerem'in Ankara'daki hayatı İstanbul'dakine oranla refah seviyesi ve eğlencesi daha fazladır. Nahit Sırrı, İstanbul'a göre daha memnuniyet verici bir Ankara manzarası çizer.

Fakat durum romanın diğer kahramanı Halit için aynı şekilde değildir. O zamanların *kadınsız Ankara'sında* iki yıl yaşayıp bu hayata tahammül edemediği için sürekli İstanbul'a gidip gelmekten bütçesi harap olan Halit, çareyi evlenmekte bulur. Fakat evlendikten sonraki hayatını monoton bulup İstanbul'daki hareketli eğlence yaşamını özlemeye başlar.¹³¹⁷

3.1.4.4.4. Semtler

İlçeler, semtler, mahalleler, köyler göz önünde bulundurulduğunda sanatçıların geniş bir Ankara coğrafyasına yer verdiği görülür. Dikmen ve Keçiören başta olmak üzere Cebeci, Akköprü, Hamamönü, Yenişehir, Hisar, Bentderesi, İncirlik, Etlik, Ayvalı gibi Ankara'nın birçok semti 1920-1938 yılları arasında yazılmış romanlara yansımıştır.

Çapraz Delikanlı'daki Okan, Bentderesi'nde *taraçası camekânlı, üç odalı, minimini, zarif* bir evde¹³¹⁸, çalıştığı dairenin genel müdürü ise Keçiören'de oturmaktadır. Keçiören romanda hem bir avlanma mekânı hem de yerleşim yeridir.¹³¹⁹ Yazara göre Keçiören Ankara'nın Erenköy'üdür.¹³²⁰ 1920'li yıllarda Keçiören'e gitmek için, Okan ve arkadaşları sabahın erken saatlerinde İstanbul Pastanesi'nde toplandıktan sonra kamyonet

¹³¹⁶ Örik, *Kıskanmak*, 80.

¹³¹⁷ Örik, *Kıskanmak*, 82.

¹³¹⁸ Aka Gündüz, *Çapraz Delikanlı*, 18.

¹³¹⁹ Aka Gündüz, *Çapraz Delikanlı*, 67.

¹³²⁰ Aka Gündüz, *Çapraz Delikanlı*, 85.

ve otomobillerle Keçiören'e doğru yola çıkarlar. Hacıkadın deresi ile Urunkuş taraflarında avlanacaklardır. Ziraat Mektebini geçtikten sonra Kalaba Köyü solda, yeni şose sağda kalacak şekilde yokuşlu boğazı tırmanmaya başlarlar. Aktepe'yi geçtikten sonra Keçiören bağlarına ulaşırlar. Arabayla otobüs durağına veya kır kahvesinin köşesine kadar gelmek kâfidir. Buradan sonrasını çantalar sırtta, tüfekler omuzlarda, köpekler eşliğinde yayan olarak devam ederler. Sabahın erken saatinde kalabalık bir avcı grubuyla yaptıkları bu yürüyüş, Keçiören sakinlerini uykudan uyandırır. Köşkerin pencereleri açılır, meraklı ve uykulu gözler bu gürültünün müsebbibini arar. Ahmet Ağaoğlu'nun horozları da koca bahçeyi sesleri ile doldurmaktadır.¹³²¹ Yine Keçiören'in bir başka sakini Kocaeli mebusu Süreyya Bey de, iki köpeğini imtihan etmek için köpekleriyle birlikte avcı grubuna yetişir. Hacıkadın meşeliklerinde verilen bir sigara molasının ardından yola devam edilir. Uzaktan gelen keklik sesleri avcılarını sabırsızlaştırır. Hatibin viran bağını geçtikten sonra av başlar.¹³²²

Zekeriya Sofrası romanında Fatma Düriye, ailesinden kendisine kalan mirasın kendisinden habersizce alınmış olması dolayısıyla hakkını aramak maksadıyla Ankara'ya gelir. İstasyonda bindiği taksiye Aka Gündüz'ün evine gideceğini söyler. Taksici kendisini, Keçiören'de bir bağ köşküne götürür. Vaktiyle Bahriye Vekiline ait bu evin çiçek bahçesinde misafirler oturmaktadır. Kimi bezik kimi tavla oynayan hanımlar ve beyler Pazar gününü sabah saatlerinden itibaren Aka Gündüz'ün evinde geçirirler. Fatma Düriye Hanım kıyafetlerinin sıradanlığından dolayı bu misafir grubunun karşısına çıkmaya çekindiğine göre misafirler, Ankara'nın elit aileleri olsa gerektir.¹³²³

Yaldız romanının ilk Ankara sahnesi Millî Mücadele döneminin yokluk günlerinde, Keçiören'in geniş bir sofadan, derme çatma bir salon haline getirilmiş mekânında geçmektedir. Bir araya gelerek Millî Mücadele hakkında konuşan Ankara'nın zengin aileleri Kalaba Köyü istikametine giden ve "Ankara'nın taşına bak" marşını söyleyen askerlerin sesini duyunca içlerinde yepyeni bir heyecan hissederler.¹³²⁴

Üvey Ana romanının kapalı mekânlarından biri Keçiören'deki Selvili Köşk'tür. Emin Bey ve ailesi dört senedir kışlarını burada geçirir.

¹³²¹ Aka Gündüz, *Çapraz Delikanlı*, 85.

¹³²² Aka Gündüz, *Çapraz Delikanlı*, 86.

¹³²³ Aka Gündüz, *Zekeriya Sofrası*, 209.

¹³²⁴ Aka Gündüz, *Yaldız*, 86.

“Selvili köşk, Keçiören’in en güzel köşkü idi. Herkes Emin Bey’in olduğunu bildiği halde Selvili köşk derlerdi... Köşkün üç cephesine top selvi ve dağınık selvilerle adeta bir yeşil duvar çevrilmiş, güney cephesi açık bırakılmış olduğu için... Bu köşk, baca yapmasını bilen bir mimar elinden çıkmış olacak ki, hiçbir eksigi gediği yoktu. O kadar ki, köşkün bir ciğer hastasına kışlak olacağını bilen mimar; köşkün içinde kurander olabilecek ihtimalleri de düşünmüş ve kaldırmış...”¹³²⁵

Emin Bey’in hasta eşini ve kızının eğitimini emanet ettiği Madam Diyan ise Emin Bey’le metres hayatı yaşamaktadır. Madam Diyan’ın, Ankara Palas’ta garsonluk yapan Alfons’un eşi olduğunu Emin Bey bilmemektedir. İsimsiz bir mektup onu Ayvalı’daki Faziyet Palas’ın yedi numaralı odasına yönlendirir. Bütün gerçeği burada öğrenip şaşkına dönen Emin Bey, Ayvalı bağlarından Sarıkışla köprüsüne kadar yürür. Bentderesi köprüsünde boş bir taksi bulup Keçiören’e döner.¹³²⁶

Aynı romanın kahramanı Lâle, Sivas yolculuğu esnasında trenin penceresinden Ankara’yı izler. Ankara’nın semtlerini sıraladığı konuşmasında Keçiören, kahramana acı verdiği, kötü hatıralarını canlandırığı için olumsuzlanan bir mekândır: “Ayvalı... Etlik bağları... Renkli evler. Sonra? Keçiören... Biraz ötede de? Dili varıp da Selvili Köşk diye mırıldanamadı. Amma Selvili Köşk beyninin içinde dikenli bir yumru halinde firdönüyordu.”¹³²⁷ Bir zamanlar şen şakrak insan seslerinin geldiği Selvili Köşk, Lâle evden ayrıldıktan ve Emin Bey felç geçirip sinirli bir insan olduktan sonra Dargın Bağ olarak anılır. Çünkü Selvili Köşk artık hiç misafir ağırlamamaktadır.¹³²⁸

Onların Romani’nda Ankara’ya gelir gelmez Ahmet’i muayene eden doktor, şu tavsiyede bulunur: “Keçiören bağlarında Cenup rüzgârlarına karşı bir köşk kiralayacaksınız, kış yaz orada oturacaksınız. Bugüne kadar takip ettiğiniz tarzı takip edeceksiniz. Ben de sık sık gelir görürüm.” Doktorun bu sözü üzerine Ahmet, memur olduğunu, çalışma mecburiyetini hatırlatır. Doktor, Gülöz’ün kendisine verdiği vizite ücretinin çokluğunu hatırlayarak, böyle bir ailenin çocuğunun da kışın memuriyete gitmemesinin iâşe açısından çok sorun olmayacağına hüküm verir:

¹³²⁵ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 41.

¹³²⁶ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 47.

¹³²⁷ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 238.

¹³²⁸ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 246.

“Bu kanaat ve zanla ısrar etti:

-Bu kış gitmelisin. Mutlaka Keçiören.

Üçü de ses çıkarmadılar. Doktor izah etti.

Keçiören’de Ermeni Katoliklerin köşkleri vardır. Dostlarım çoktur, size münasip bir köşk bulur, haber veririm. Bahusus şimdi bir çok köşkler boştur.”¹³²⁹

İkinci gün Keçiören’de bahçeli, ağaçlı içi mermer havuzlu güzel bir köşke taşınırlar. Kirası uygun olduğu için altı aylık kirasını peşin verirler. Soba, mangal, odun, kömür tedarik ederler. Gülöz’ün dadısının İstanbul’dan getirdiği denkler de açılınca, küçük köşk kendi zevklerine göre döşenmiş olur.

Keçiören bağlarının şehir merkezine uzaklığından dolayı yaylı arabalar, faytonlar bağlarda oturanları *ucuzca* merkeze getirip götürmektedir. ¹³³⁰ Gülöz *“bir gün öteberi almak için şehre indi. İşlerini çabuk gördü. İkinci üzeri idi. Çankırı caddesinin تنها köşesinde, müşterilerini almağa gelecek olan yaylıyı bekliyordu. Yerde ince bir kar tabakası vardı.”¹³³¹*

Ankara’nın diğer bağlarını da romanlarında işleyen Aka Gündüz, eserlerinde geniş bir Ankara coğrafyasını kullanır. Adını Ankara’daki bir semtten alan *Dikmen Yıldızı* romanı, Dikmen bağlarında oturan kahramanın şehir merkezine gidiş gelişlerine sahne olur. Hezeyanları sonucu karakola gidip savcığı bekleyen Yıldız ile sobayı yakmaya çalışan odacı arasında geçen şu konuşma Millî Mücadele Dönemi’nin ulaşım şartlarında, Dikmen semtinin şehir merkezine uzaklığı vurgulanmaktadır.

- Çok uzak yerlerden geldim, ayaklarımın dermanı kesildi.

- Öteyüz’den mi geldin ki?

- Hayır, tâââ, (Dikmen) bağlarından geliyorum.¹³³²

¹³²⁹ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 108-109.

¹³³⁰ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 109.

¹³³¹ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 110.

¹³³² Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 8.

Dikmen, merkeze uzak ve yüksekte olduğu için Yıldız çarşısına gittiğini “*şehre indim*” şeklinde ifade eder.¹³³³ Romanda Ankara’daki diğer mekânlardan Balgat ve Mühye Köyü de geçmektedir.¹³³⁴

Romanlarında Keçiören semtini çok fazla kullanmasına rağmen Aka Gündüz’e göre Ankara’ya en karakteristik silüeti veren mahal Hisar’dır. *Çapkın Kız* romanının kahramanı, Hisar’da, müzeye yakın bir evde kalmaktadır. Bu ev tarabası, hanayı, sütlüğü, çukurlu kuyusu ve sedirleri ile tam bir geleneksel Türk evidir. Sağda Bentderesi *yere düşmüş bir lâme kurdele parçası gibi* kıvrılmakta, karşıda Keçiören, İncirlik, Etlik, Ayvalı bağları ile Ziraat mektebi görünmektedir. Solda ise bir toz bulutu içinde istasyon vardır.¹³³⁵

Ankara romanında Selma ve Nazif Bey’in ilk olarak Tacettin Mahallesi’nde bir ev kiralarlar.¹³³⁶ Konfor bakımından kendilerini tatmin etmeyen bu evin, diğer kiracılarla ortaklaşa kullandıkları alanlar vardır. İkinci olarak Yenişehir’de bir eve taşınan Selma, Yenişehir’in soğuk atmosferinden şikayetçidir. Bahçe duvarlarıyla birbirinden ayrılmış evler, adeta birer fildişi kuledir. Tâceddin Mahallesi’nde ise sefalet ve azap ortaklığı orada yaşayan insanlara samimiyet, emniyet, yakınlık ve açık yüreklilik vermiştir.

Bir Şoförün Gizli Defteri romanında Erol ve Çiler evlenip Hamamönü’nde kiradıkları bir evde yaşamaya başlarlar.¹³³⁷ Çiler’in İstanbul’da olduğu zamanlarda canı sıkılan Erol, Hamamönü kahvesinde nargile içerek vakit geçirmeye çalışır.¹³³⁸ Çiler, evlerine gelen yüksek tabakadan misafirleri daha güzel ağırlayabilmek için daha iyi bir eve çıkmak ister. O zaman da Samanpazarı’nda cadde üstü bir eve taşınırlar.¹³³⁹ Ev biraz iyileşince eşyaların da iyileşmesi icap eder. Kömür işinden kazandığı üç beş lira ile *küçük büfeli bir yemek odası ile bir misafir odası* satın alırlar.¹³⁴⁰ Romanda meskûn mahal olarak adı geçen diğer bir semt Cebeci’dir. Çiler, Paris dönüşü Cevriye Hanım ile birlikte Cebeci’de tek katlı bir eve yerleşir. Evde elektrik ve telefon vardır; aşçı ve hizmetçi çalışmaktadır. Bir randevu evi olan bu mekân ulaşım kolaylığı ile tanıtılmıştır:

¹³³³ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 85.

¹³³⁴ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 100.

¹³³⁵ Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, 9.

¹³³⁶ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 15.

¹³³⁷ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 192.

¹³³⁸ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 194.

¹³³⁹ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 201.

¹³⁴⁰ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 201.

“(…) kendi evinden başka böyle husûsî daha dört ev varmış, hepsi de son sistemmiş, kimseciklerin yorulmasına lüzum yokmuş. Telefonu açtılar mı:

-Allo “Samapazarı” mı orası? Sen misin Necmiye Hanım? Bu gece için bize iki Hanım gönder, biri şişman, biri zayıf olsun.

-Allo “Hamamönü” mü orası? Kuzum Sahire Hanım bu akşam sizdeyiz. İki sarışın ile bir esmer hazır ediver, bizi mahcup etme, teklifli misafirlerimiz var.”¹³⁴¹

Aynı romanda Erol’un hatıralarını kaydettiği defterleri Aka Gündüz’ün evine bırakmasıyla bir yerleşim yerini daha görmüş oluruz. Aka Gündüz, oturduğu Dikmen semtini Dağ mahallesi olarak tanıtır. Komşuları çoğunlukla üst düzey memurlardan oluşmaktadır:

“Oturduğum Dağ mahallesi öyle sapa mahallelerden değildi. Evimin önünde Adliye vekâleti Hukuk İşleri Müdürü Şemsettin Bey’in evi vardı. Bir sezecek olursa adalet yerine gelsin diye Erol’u boğazından beni kulağımdan yakalardı ve bu onun sarıh vazifesiydi. Sağımda emniyet-i Umumiye şefi Hüsnü Bey oturuyor, vazifesi bundan başka bir şey değil. Solumda Şehremaneti mektupçusu... Arkamda Fırka Başkâtibi Ziya Bey... Mahalle değil, polis müdürünün iş odası. Aldı mı beni bir endişe. Başladı mı içimde vicdan ve madde mücadelesi.”¹³⁴²

Kalbimin Romani’nda misafirlerine Ankara’yı gezdiren Mazlûm’un konuşmalarında mekânlar temsil ettiği duygularla birlikte verilir:

“Ankara’nın her köşesini gezdik. Yeni ve eski Ankara’yı biliyorum artık. Nümune çifliğinden, Çubuk barajına, Yenimahalleden Ankara kalesine kadar her tarafı gördük. Güzel şehir, cana yakın şehir, Türkün kurtuluş destanını bağrında saklıyan, Türkün azmini, iradesini her taşında ve her ağacında belirten şehir”¹³⁴³

¹³⁴¹ Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 288.

¹³⁴² Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, 304.

¹³⁴³ Selami İzzet Sedes, *Kalbimin Romani*, 25.

3.1.4.4.5. Konaklama Mekânları

Millî Mücadele Dönemi ile birlikte sakin yaşantısı hareketlenen Ankara, imkânları ölçüsünde misafirleri ağırlar. Şehre gelen bir yabancıya, ilk gösterilen konaklama mekânı Taşhan'dır. 1928 yılında yıkılana dek, Ankara'ya gelen yabancı önce Taşhan'ı, burada konaklamak maddi açıdan külfet olmaya başlayınca da Hisar'daki Yahudi ailelerin yanında pansiyoner olarak kalmayı tecrübe eder.

Ankara romanında Nazif, eşi Selma Hanım'dan altı ay önce Ankara'ya gelmiştir. Ankara'daki ilk günlerinde Taşhan'da kalır. Otelin her odasında, birbirine yabancı, en az dört beş müşteri kalmaktadır. O dönemde Ankara'da ilk akla gelen yer olmasına rağmen imkânları çok kısıtlıdır. Misafirlerini somyaları bir hamak gibi sarkmış, demiri pas tutmuş, her parçası ayrı bir ses çıkaran karyolalarda ya da yere serilen döşeklerde ağırlamaktadır. Odalar yeterli olmadığı zaman koridorlara da yatak serildiği olurmuş.¹³⁴⁴ *Ateşten Gömlek* romanındaki Ayşe gibi¹³⁴⁵, *Onları Romani*'nda Gülöz ve beraberindekiler de Ankara'daki ilk günlerinde Taşhan'da konaklarlar.¹³⁴⁶

1928'den sonra Ankara'ya gelenler, Taşhan'dan daha iyi koşullara sahip olan Ankara Palas'ta kalmaya başlarlar. Hem üst düzey misafirlerin kalacağı hem de balo, yemek gibi organizasyonların yapılacağı nezih bir ortam olarak tasarlanan Ankara Palas, birçok yeniliği de beraberinde getirir.

Ankara romanında, 1927 yılının Noel ve yılbaşı balolarına, *her seneden daha zevkli bir hazırlanış* olduğu ifade edilir. Çünkü o yılki eğlenceler yeni açılmış olan Ankara Palas'ın *büyük hall ve salonlarında* bin kişilik kalabalık bir davetli grubuyla yapılacaktır. Akşam yemeğinin ardından, saat ondan itibaren Ankara Palas'ın önü hareketlenmeye başlar. İçleri birer mağaza camekânı gibi aydınlatılmış özel araçlarıyla veya kiralanmış şık otomobillerle şehrin dört bir yanından gelen misafirler, otelin kapısında birikmiş olan meraklı halkın arasından, beyaz eldivenli polislerin yardımıyla içeri girer. Arabaların otelin kapısında durmasıyla misafirlerin içeri girişi arasında geçen süre dahi romanda bir seremoni olarak aktarılır:

¹³⁴⁴ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 19-20.

¹³⁴⁵ Adivar, *Ateşten Gömlek*, 182.

¹³⁴⁶ Aka Gündüz, *Onların Romani*, 107.

“Bu insanlar, arabaları tam yaya kaldırımının önüne yanaşınca, bir iki dakika süren bir tereddüitten sonra ayaklarını basamaklara uzatıyorlar, ağır ağır yere inerek, Ankara Palas’ın mermer merdivenlerine doğru ilerliyorlar ve kâh çiftler, kâh üçer dörder, kadınlı erkekli gruplar halinde bir müddet dış vestibulin ortasında birikiyorlardı. Bunları, ağırlaştırılmış birer sinema şeridi gibi seyre dalan yerliden ve köylüden mürekkep sokak kalabalığı için, hiç şüphesiz balo denilen şey burada başlıyor ve burada bitiyordu.”¹³⁴⁷

Bu cümlelerin romanın en can alıcı cümleleri olduğu söylenebilir. Misafirler içeri girdikten sonraki kısım dışarıda bekleyen kalabalığın muhayyilesinde esrarengiz unsurlarla doludur. Her ne kadar içerdekiler Ankara yerlilerinin *alafranga han* olarak gördüğü¹³⁴⁸ Ankara Palas’ta yapılan bu tür eğlencelerin, yeni hayatın icaplarından olduğuna ve dışarıdakilerin de zamanla alışacağına inansalar da Selma, otelin merdivenlerinden çıkarken attığı her adımın halkla arasındaki mesafeyi açığının farkındadır.¹³⁴⁹

Ethem İzzet (Benice)nin *On Yılın Romanı* adlı eserinde Türkiye hakkında yazacağı kitap için araştıma yapmaya gelen şarkiyatçı Profesör Hamilton, Ankara’da bir yemeğe katılır. Şerefine düzenlenen bu veda yemeği, Ankara Palas’ta verilir.¹³⁵⁰

Çıplaklar romanını kahramanı Çetiner de Ankara’ya geldiğinde Ankara Palas’ta kalır ve buranın terasından izlediği günbatımı manzarası, kokladığı yayla havası, kahramanın İstanbul’da hastalanan ruhunu tedavi eden bir senatoryum gibi etki eder.¹³⁵¹

Tank-Tango romanında Ömer ve Bihter bir akşamüstü Ankara’ya ulaşır. Ankara’daki oteller dolu olduğu için İstanbul Caddesi’ndeki Mühendis Hanı’nda iki karyolalı bir oda bulurlar. Viranlaşmış bir kervansaraya benzeyen handa geceyi geçirirler. Oda hakkındaki ilk intibalar şu şekildedir:

“Bihter biraz yorgun ve dalgın, eğri büğrü merdiveni çıktı, buruşuk tahtalardan yürüyerek odaya girdi. İki eski demir karyola fakat iki tertemiz,

¹³⁴⁷ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 110.

¹³⁴⁸ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 95.

¹³⁴⁹ Karaosmanoğlu, *Ankara*, 113.

¹³⁵⁰ Ethem İzzet, *On Yılın Romanı*, 149.

¹³⁵¹ Sevensil, 350.

sakız gibi döşek. İki hasır iskemle, bir sürahi, iki bardak. Muşamba kaplı tahta masa ve beş numara lamba... ”¹³⁵²

Ankara'nın “ince” ve “keskin” soğuşunu ilk defa hisseden Bihter ve Ömer odaya mangal ister. Lokantadan ısmarladıkları yemek gelene kadar sofaya çıkan ve hanı inceleyen Bihter karşısındaki manzarayı garipselemekle birlikte hoşuna giden bir tarafın varlığını da hisseder:

“İki katlı medreseyi andıran hanın karanlık içindeki şekli garipti. Üç cephedeki sıra odaların basma perdeleri arkasından sarı ışık akisleri görülüyordu. Avluda yaylı-yaysız arabalar, faytonlar birer gayr-i muntazam hendesi şekiller çiziyor. Ahırlardan seyis ve hayvan sesleri geliyor, havaya keskin bir fişki kokusu yayılıyordu. Bir seyis çırağı, yağ kandili altında yaylının tekerleklerini yıkıyor, su şarlıtlarına mırıltı sesi karışıyordu: Ankara'nın taşına bak / Gözlerimin yaşına bak” Yanındaki odadan kundaklı bir çocuğun ağlayan sesi geliyordu. Karşı odada hafif bir iki kahkaha ile kadah şakırtısı... Gözünü burnunu sarmış bir kadın korkak bir sıyrılışla musluğa geçiyor. İnce soğuşun esen ince bir rüzgârı var. Gökteki yıldızlar titreşiyor.”¹³⁵³

Lokantadan kendilerine *Ankara'nın spesyalitesi* olarak gönderilen hindi palazıyla lahana musakkasını yiyemeden yorgunluklarına yenik düşerler.

3.1.4.4.6. Edebiyatçı Mekânları

Roman kurgusu içinde öne çıkan, bir kısmı gerçek mekânlar olan ve edebiyatçıların bir araya geldiği birkaç mekân tespit edildi. Aka Gündüz'ün romanlarında özellikle, Ankara'da bulunan gazetecilerin biraraya geldiği mekânlara ve onların sosyal yaşantılarına dair daha fazla bilgi tespit edildi.

Aka Gündüz'ün *Ben Öldürmedim Kokain* kitabının ilk bölümünde o yıllarda Ankara'da bürokratların bir araya geldi bir evden bahsedilir. Kahraman anlatıcı vasıtasıyla verilen bilgilerde Millî Müdafaa'nın arkasında mütevazı bir evde oturan kişi Aka Gündüz'ün kendisidir. Bom Sadri diye tanınan Sadri Etem ile komşudur. Sadri

¹³⁵² Aka Gündüz, *Tank-Tango*, 239.

¹³⁵³ Aka Gündüz, *Tank-Tango*, 240.

Etem'in yorganı vardır yatağı yoktur, Aka Gündüz'ün ise ot minderi ve kara yamçısı vardır, yorganı yoktur. Rakı ise sofralarında eksik olmaz.¹³⁵⁴

Aka Gündüz'ün diğer komşuları ise gazeteciler, ajansçılar, matbuatçılar ve Vakit gazetesinin sahibi Hakkı Tarık Us'tur. En tenha ev Hakkı Tarık Us'un kaldığı evdir. Diğer evler, normal zamanlarda her odada sekiz kişi kalır. Hatta konut sorunu yüzünden bazı günler bu sayı on sekiz kişiyi bulur. İki ev arasındaki iletişim bir parolayla başlar. Şöyle ki; eğer evlerden birinin penceresinde bir matara var ve üzerine bir entari geçirilmiş ise matara rakı ile dolu demektir. Bar kuruldu ve evde rakı yok ise karşı evden bu parolayı okuyan gidip oradan alabilir. Hatta ev sahibinin evde olmasının gereği dahi yoktur. Emine adlı hizmetçi kızdan isteyebilir. Evlerinde mutfak bulunmaz. Dolayısıyla kilerlerini pastırma, sucuk, peynir ve zeytin teşkil eder. Emine bu kileri idare etmekle memurdur.

Aka Gündüz, matbuatçıların evini Ankara'nın husûsî Serklodorayn'ı olarak nitelendirir. “*Adeta ulûmu siyasiye mektebi âlisinin fevkâlade şubesi*” dir.¹³⁵⁵ Bu evin müdavimleri arasında iki maarif vekili, iki adliye ve bir hariciye vekili, irili ufaklı birkaç sefirle başkonsolos, birçok genel müdür, maarif emini, birçok mebus vardır. Yazar bu evin biraz daha devam etmesi halinde başbakan da çıkaracağını söyler. Ankara'dan Avrupa'ya giden hikâyeci Ahmet Hidayet de bu evin müdavimleri arasındadır. Maarif vekili Necati, Urfa mebusu Ali Saip Bey ve sefir-i kebir Vasıf Bey'in eve gelişiyle yürekler ferahlar, gözler parlar, ümitler gerçekleşir. Çünkü bu şahıslar eve geldi mi yiyecek içecek tamamlanır. Gazeteci Mecdi Sadrettin de kulüp olarak nitelendirilen bu mekânda siyaseten kendisini geliştirir. Bu evde Etem Hidayet'in uykusu, Zonguldak mebusu Ragıp'ın sıtması, Kerami'nin borcu, Ahmet Hidayet'le maarifçi Mitat'ın kavgaları meşhurdur.¹³⁵⁶ Bu ev, Ankara'nın ikinci sınıf barları için sıradan bir manzaradır.

Dayko'nun tütün dükkânı *Onların Romanı*'nda Gülöz'ün uğradığı üç mekândan biridir. Aka Gündüz romanda bu mekân hakkında şu tafsilatı vermektedir:

“Dayko, meşhur hürriyet kahramanlarından Eyüp Sabri Bey'in ağabeyi idi. Ve Eyüp Sabri Bey İstanbul'da Dizdariye mahallesinde

¹³⁵⁴ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 6.

¹³⁵⁵ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 7.

¹³⁵⁶ Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, 7.

Gülöz'lere komşu olmuştu. Kardeşini ziyarete gelen Dayko'yu daha kızlık zamanlarından tanımişti. Onun müstesna yaratılıştaki bir insan olduğunu o vakitlerden bilirdi. Canı biraz sıkıldığı zaman sokağa çıkar ve tütünü almak bahanesiyle Dayko'ya uğrardı. Bu uğrayış, genç kadına adeta bir yakın akrabayı ziyaret ve ondan teselli almış hissini verirdi. Tezgâhın arkasında koca sakalını göbeğine yayan Dayko Gülöz'ü görünce, kardeşinin çocuklarını görmüş kadar memnun olurdu. Ona iskemle verip beş on dakika oturmasını çok arzu ettiği halde cesaret edemezdi. Çünkü o zaman Ankara'da mücahit namı altında bir takım ruhu bozuk, içi fesat insanlar vardı. Bir kadının bir dükkânda iskemleye oturmasını, harbin kaybolmasına yegâne sebep telakki ederlerdi.

Bu yaştan bu sakaldan sonra elin kâfir yobazları ile niye uğraşayım.

*Diye Gülöz'ü oturtmaz, ayakta konuşur, teselli ederdi.*¹³⁵⁷

İsmet Paşa Kız Enstitüsü ise, *Üvey Ana* romanında Lâle'nin gittiği okuldur. O yıl Enstitü ilk defa büyük bir okul bayramı yapar. Kırk kız öğrencisini mezun eder. Lâle bu kırk kızın birincisi olur. Bu mezuniyet töreni, yalnız öğrenciler ve aileler için bir eğlence değil, devrim tarihi içerisinde önemli bir adım, bir dönüm noktası olarak algılanır. Talim ve Terbiye reisi İhsan Bey, bu açıdan törene çok ehemmiyet verir. Başvekil İsmet Bey ise sırf bu törene katılabilmek için Paris ve Londra seyahatini on gün erteler.¹³⁵⁸

3.1.4.4.7. Basın-Yayın Faaliyetleri

Tematik incelemede, Ankara'dan *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Yenigün*, İstanbul'dan *Akşam* gazetesinin dönem romanlarına yansıdığı tespit edilmiştir.

Üç Kızın Hikâyesi'nde Beti, babasının bütün ısrarlarına rağmen taliplerinin hepsini reddeder. Psikolojik durumu iyi olamayan Beti'ye göre kendisinin evlenip mutlu olması şöyle dursun yaşaması dahi hakkı değildir. Filik'in barlara düşen yaşantısı, Muzaffer'in ölümü, Dürer'in kocasıyla arasındaki soğukluk, Ercan'ın ıstıraplarında hep kendini suçlar. Böyle bir buhran anında intihara kalkışır. Erken müdahale ile ölümden kurtulur. Fakat intihar meselesinin duyulmasını istemeyen babası sehven yapılmış bir tıbbî tedavi

¹³⁵⁷ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 154-155.

¹³⁵⁸ Aka Gündüz, *Üvey Ana*, 48-49.

şeklinde anlatır. Konu bu haliyle de *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesine “Küçük Bir Kaza” başlığı ile çıkar.¹³⁵⁹

Onları Romalı'nın kahramanı Gülöz'ün Ankara'da tanıdığı üç beş kişiden biri *Yenigün*'ün tahrir heyeti müdürü Kemal Salih'tir. Yeni havadisleri öğrenmek için ara sıra yanına uğrar.¹³⁶⁰ Baş sıkıştığında da ilk gittiği yer *Yenigün* matbaasıdır.

Ahmet'in Ankara defterdarlığında işe girişi uzayıp sıkıntı yaşayınca Gülöz evden çarşafını giydiği gibi *Yenigün* matbaasına Kemal Salih Bey'e gelir:

“*Motör olmadığı için matbaa makinesini kollarile çeviren palabıyıklı çavuşa sordu. (Uyuyor) cevabını aldı.*

- *Ne zaman kalkar?*

Çavuş kendini zaptedemedi, gülmeğe başladı:

- *Onun uykusu meşhurdur hanımefendi! Gece sabaha kadar çalışır, gündüz ikindiye kadar uyur! Top atsan aldırılmaz!”*¹³⁶¹

Bu cevapla birlikte Gülöz bu kapıda sıkıntısına çare bulamayacağını anlar.

Gülöz, öğleden sonra Dayko'nun dükkânına giderken *Yenigün* matbaasına tekrar uğrar. Kemal Salih yenice kalkmış, yüzünü kurulamaktadır. Çekine çekine girdiği odada, Kemal Salih'in *üstüne palto serilmiş tek battaniyeli eski portatif karyolası* odanın bir köşesinde darmadağıniktir.¹³⁶² Odanın halinden utanan Kemal Salih, Gülöz'ün tavırlarından sıkıntıda olduğunu anlar. Gülöz, Ahmet için ayarlanan kadronun İstanbul'dan geldiği için güven telkin etmediği öne sürülerek kocasına bir türlü verilmediğini anlatır. Durumu iyice anlayan Kemal Salih'in kararı çok nettir. Gülöz'ün hakkını araması için elinden geleni yapar. Bu işin *en kestirme ve en sağlam yolunun* İstiklâl mahkemesine gitmek olduğunu söyler.¹³⁶³

Kemal Salih hemen İstiklâl mahkemesine telefon eder ve randevu ister. Birlikte mahkemeye giderler. Önce Kemal Salih, ardından Gülöz söz hakkı alır. Konuşmalar Gülöz'ün içini rahatlatır. Kendisine refakat ettiği ve sıkıntısını dile getirmesi konusunda

¹³⁵⁹ Aka Gündüz, *Üç Kızın Hikâyesi*, 132.

¹³⁶⁰ Aka Gündüz, *Onların Romalı*, 155.

¹³⁶¹ Aka Gündüz, *Onların Romalı*, 156.

¹³⁶² Aka Gündüz, *Onların Romalı*, 157.

¹³⁶³ Aka Gündüz, *Onların Romalı*, 158.

cesaretlendirdiği için Kemal Salih'e teşekkür eden Gülöz, mahkemede verilen sözlerin yerine getirilmesi için beklemeye başlar.¹³⁶⁴

Dikmen Yıldızı romanının mekânlarından biri de *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinden Recep Zühtü'nün çalışma odasıdır:

“ Kâmil Bey, Doktor Ali Bey, Nedim Bey ve evvelce bildirdiğimiz hava subayı ile jandarma dış bölük kumandan vekili şimdi, (Hâkimiyet-i Milliye) matbaasının en üstündeki Recep Zühtü Bey'in husûsî küçük odasında toplandılar. Ne görüşüklerine dair bilgi almak mümkün değilse de konuşmaların mühim ve heyecanlı olduğu anlaşılıyor.

Bir dakika sonra yine telefon:

-Recep Bey, üç otomobilin derhal hazır edilmesini emretti.

Beş dakika sonra tekrar telefon:

-Üç otomobile taksim oldular. 18 numaralı şoför Nuri'nin otomobili (Akköprü) istikametine, 35 numaralı şoför İhsan'ınki de (Cebeci) yoluna hareket ettiler.”¹³⁶⁵

Aka Gündüz'ün *Yaldız* romanında ise Keçiören'de bir evde bir araya gelen insanlara Sakarya galibiyetinin müjdesini *Akşam* muhabiri Bilal B. verir.¹³⁶⁶

¹³⁶⁴ Aka Gündüz, *Onların Romanı*, 158.

¹³⁶⁵ Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, 64.

¹³⁶⁶ Aka Gündüz, *Yaldız*, 89.

3.2. HİKÂYEDE ANKARA

Roman gibi, hikâyede de mekân önemli bir unsurdur. Hikâyeye kurgusal bir gerçeklik kazandırır. *Çevre* kelimesinin de karşıladığı bir kavram olan mekân, eserin çevresi demektir ve çevre, özellikle de bir evin içi, “*karakterin mecazî olarak anlatılışı*” veya karakterin yansıması olarak düşünülebilir. “*Bir kimsenin evi onun bir parçasıdır; evini anlattırsanız sahibini de anlatmış olursunuz.*”¹³⁶⁷ İçinde bulunduğumuz çevrenin, edebî eserin yaratılma sürecinde etkili olduğunu Samet Ağaoğlu’nun hatıralarında görmekteyiz. Ankara ile İstanbul farkının, kendi hikâyeleri ile Sait Faik’in hikâyelerinde ne kadar güz yüzüne çıktığını şöyle ifade eder:

*“Hikâyeye hemen hemen aynı zamanda başladık. Ben Ankara’daydım, o İstanbul’da. Ankara bir büyük şantiyeydi. Kupkuru, çorak, manzarasız ve asık yüzlü. İnsanları birbirine benziyor, konuşmaları da öyle. Ciddi, şaka, ya iş, ya politika. İstanbul’da kaba olduğu kadar ince, zalim olduğu kadar boynu bükük bir tarihle çevresini sarmış on altı çeşit rüzgârın her birinden ayrı renk, ayrı koku, ayrı mana alan bir tabiat kucaklaşıyordu. İnsanları bu tarihin, bu tabiatın ortak çocuklarıydı. Hikâyelerimiz de yaşadığımız şehirlere göre gelişti biraz. Onlara göre çizgilendi. Ben Ankara’da vehimli, telaşlı, canı sıkılan insandan kendimi kurtaramıyorum, sadece bu insanın çevresinde kör kuyular kazıp duruyordum. Her gün de daha az yazarak. O İstanbul’da tahtaları kararmış evlerin sıralandığı dar, kaldırımları delik deşik, karanlık sokaklarından geniş, ışıklı kalabalık büyük caddelerine, ölümlerle dirilerin ince, uzun, siyah serviler altında kucak kucağa oturduğu mezarlıklarından, içinde her biri ayrı bir efsanenin yaratıcısı insanların yattığı türbelerine, gecekonduyla villalardan aynı şıklıkta fırlayan genç kız ve erkeklerin kol kola, göz göze dolaştığı kıyılarına kadar her köşesinde heyecandan heyecana atlıyordu.”*¹³⁶⁸

Atatürk Dönemi’nde hikaye türünde Sami Paşazade Sezai, Halide Edip Adıvar, Memduh Şevket Esendal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabahattin Ali, Nahit Sırrı Örik,

¹³⁶⁷ R. Wellek- A. Warren, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s. 304.

¹³⁶⁸ Samet Ağaoğlu, *İlk Köşe*, Ağaoğlu Yayınevi, Ekim 1978, s. 93

Adnan Sacit, Sadri Ertem, Enver Behnan Şapolyo, Hamit Zübeyir Koşay ve Hikmet Şevki gibi sanatçıların eserlerinde mekân olarak Ankara'nın kullanıldığı tespit edilmiştir.

3.2.1. ANKARA'YA GELİŞ

3.2.1.1. Yolculuk

İstanbul'un işgali üzerine gönüllü olarak İstanbul'dan Ankara'ya gelerek Millî Mücadele'de görev alan birçok sanatçı vardır. Enver Behnan Şapolyo, "Aşk Yolunda" adlı hikâyesinde¹³⁶⁹, İstanbul'dan tek başına yola çıkıp, yürüyerek Ankara'ya ulaşmaya çalışan vatansever bir öğretmeni ele alır. Yolda karşılaştığı ak sakallı ihtiyar, delikanlının, bu meşakkatli yolculuğa, vatan aşkı için çıktığını anlayınca çok sevinir. O geceyi ihtiyarın evinde misafir olarak geçiren genç, sabah güneş doğarken uyanır ve bir kağını kafilesine dâhil olarak "aşk yolunda inkılâba doğru yürümeye" devam eder.

Hikmet Şevki'nin "Çankaya" hikâyesi¹³⁷⁰, kahramanların Millî Mücadele Dönemi'nde İstanbul'dan Ankara'ya yolculuklarını işler. At arabasıyla yapılan meşakkatli yolculuk, şoför Rüstem Ağa, *olgun simalı genç bir kız* ve *ihtiyar babası* tarafından gerçekleştirilir. Birinci Cihan Harbi'nde İstanbul'da başlayan hikâye, Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'da son bulur. Harbin sonunda mütareke dönemi başlar ve Beyoğlu başta olmak üzere, İstanbul'un semtleri düşman işgali altına girer. Mütareke İstanbul'unda yaşamının zorluğunu hisseden Bedi Şevket, babasıyla vedalaşır ve Anadolu'ya, vatanî görevini yapmaya gider. Naci Efendi ve kızı Süheyla, İstanbul'da, Yunan işgalinin zor günlerini yaşamaya devam eder. Süheyla, gün geçtikçe zayıflar, içine kapanır. Düşman askerleri, İstanbul halkını kışkırtır, kendini savunanları da suçlu kabul eder. Böyle bir sebeple, Naci Efendi üç gün nezarete atılınca Yunan askerleri kızı Süheyla'yı taciz eder. Babayla kızın İstanbul'dan çıkmaktan başka çaresi kalmaz.

"Vatansız Kalmadım Ya" hikâyesinde, hikâyenin karamanları Orhan ve Türkân, Millî Mücadele'ye katılmak için İnebolu üzerinden tüm tehlike ve zorlukları göze alarak Ankara'ya gelen bir çifttir.¹³⁷¹

¹³⁶⁹ Enver Behnan Şapolyo, "Aşk Yolunda", *İnkılâp Ötkünçleri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1934, s. 119-122.

¹³⁷⁰ Hikmet Şevki, "Çankaya", *Çankaya*, Sayı 1, s. 41-44.

¹³⁷¹ Şapolyo, "Vatansız Kalmadım ya!", *İnkılâp Ötkünçleri*, 36-41.

Memduh Şevket Esendal'ın "Murat Ali" hikâyesinde de anne ve babasını küçük yaşta kaybeden kahramanın çalışmak için Ankara'ya gelişi anlatılır. İttihatçıların yurtdışında okuttuğu Murat Ali, Almanya'da iktisat doktorası yapar. 1919'da İstanbul'da bir bankada çalışmaya başlayınca bir apartmandan oda kiralar. Fakat işinden yeteri kadar kazanamaz. Kaldığı apartmanın diğer sakinleri ile çarpık ilişkiler yaşamaya başlayınca da bir arkadaşının tavsiyesiyle Ankara'ya gider.¹³⁷²

3.2.1.2. Ankara İzlenimleri

Ankara'nın, bazen gerçeğe uygun olarak, bazen de kurgusal değişikliklerle dönem hikayesine yansıdığı söylenebilir. Özellikle Ankara'da bulunan sanatçılar, gözlemlerinden de yola çıkarak daha realist Ankara tasvirlerinde bulunmuşlardır. "Kalaba'nın Cadısı"¹³⁷³ adlı hikâyesinde adını mekândan alan bir efsaneyi aktaran Halide Edip, hikâyesini Ankara'ya ait bir tabiat manzarasıyla başlatır:

*"Yeşil söğütlerin aralarından Çubuk çayı köpürerek, dalgalanarak akar gider. Söğütlerin tam üstünde tabii bir sahne gibi bir tepe uzanır. Önü sarp ve keskin bir uçurumdur. Bu uçurum gariptir. Bazı yerleri ağaç ve ot biten toprak arazi ve ucu da akşam karanlığında bin bir şekle giren kavuklarla dolu kayalıklardan ibarettir. Akşamları yüksek toprak hattı sarı nurlu bir ziya içinde uzanır. Renkten renge girer; en sonunda gece karanlığında önümüzdeki kavak oraya, o nurlu hattın ortasına yapışır, karanlık yaprakları üstünde bir baykuş durmadan hıçkırır."*¹³⁷⁴

Memduh Şevket Esendal'ın 1 Ocak 1928 tarihini taşıyan "Ankara'da Kiralık Ev" adlı hikâyesi¹³⁷⁵ Ankara'nın 1920'li yıllardaki halini özetleyen bir paragrafla başlar:

"Ankara'da bir vekâletin bir odada oturduğu günlerdi. Gündüz daire diye gidip geldiğimiz, akşama kadar içinde güneş kaynayan bir daracık, bir harap odada; gece köşeden köşeye dört adımdan fazla olmayan bir han bucağında dört, beş arkadaş, sıcaktan, sinekten, terden, kokudan, tozdan,

¹³⁷² MŞE, *İhtiyar Çilingir*, 51.

¹³⁷³ Adıvar, "Kalaba'nın Cadısı", *Dağa Çıkan Kurt*, Remzi Kitabevi, 114-118.

¹³⁷⁴ Adıvar, 114.

¹³⁷⁵ MŞE, "Ankara'da Kiralık Ev", *İhtiyar Çilingir, Bütün Eserleri* 8, Basıma Hazırlayan Muzaffer Uyguner, İstanbul 1984, s. 66-71.

gürültüden sinirlenip birbirimizle kavga etmekten, bekârlıktan, biraz açlıktan tamam dört ay, kardeşim, bizim muhasebe mümeyyizi Ömer Efendi'nin tabirince, iğne yutmuş ite dönmüştük.”¹³⁷⁶

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Geçmiş Zaman Elbiseleri” hikayesi¹³⁷⁷, mekân olarak Ankara'nın kullanıldığı bir hikâyedir. Kahraman anlatıcı tarafından aktarılan hikâyenin aktarım tarzı, otobiyografik özellikler taşıyabileceği izlenimi verir. Dolayısıyla ilk paragrafı Tanpınar'ın Ankara'daki günlerinin bir yansıması olarak okuyabiliriz:

“O perşembe gününü sabahtan akşama kadar yatakta okuyarak geçirmiştim. Birkaç Avrupa magazini, o zaman gazetelerden birinin tefrika ettiği yerli bir roman ve öğleden sonra da Hoffmann'ın Şövalye Gluck'ü bütün günümü doldurmuştu. Yattığım yerden Ankara kalesinin sert profilinde günün ve saatin değişen manzaralarını seyrede ede ve üst üste içilen bir, iki paket cigara ile sekiz, on kahve arasında geçen bu cinsten tatil günleri benim hayatımda pek çoktur. Böyle günlerde, esas hızını tembellikten alan dünya işlerini anlamak hırsı, bana birbiri ardınca beş, altı memleket havadisini birden okuturdu. Sonra, serinlik basınca dostlarla aziz dünyamız hakkında konuşmağa çıkardım.”¹³⁷⁸

Nahit Sırrı'nın “Amerikalı Büyük Mimarla Şarklı Prenses Olan Karısı” adlı hikâyesinde¹³⁷⁹, Ankara'ya gelen yerli ve yabancı şahsiyetlerin, yaz mevsiminin başlangıcında Ankara'dan ayrılmaya başladıkları ifade edilir. Çünkü o dönemde Ankara'da, “sıtmanın önü bir hayli alınmış ve istasyonla şehir arasındaki bataklıklar epey kurutulmuş” olmasına rağmen yaz aylarında oturulamaz haldedir. Bununla birlikte “su ile yeşillikten tamamen ve katiyen mahrum bulunan şehirle etrafi bu aylarda fevkalade hüüzün verici bir manzara” arz ettiği için yerli ve yabancı misafirler yaz aylarını Ankara dışında geçirmeyi tercih eder.

¹³⁷⁶ MŞE, *İhtiyar Çilingir*, 66.

¹³⁷⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Geçmiş Zaman Hikâyeleri”, *Hikâyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, Ekim 2011, s. 52-76. Hikâye ilk olarak *Ağaç* dergisinde yayımlanmaya başlar. *Ağaç*, nu. 15-17, 18 Temmuz 1936 - 29 Ağustos 1936. Fakat burada hikâye yarım kalır. Tam olarak ilk basımı: *Oluş*, nu. 28-31, 9-30 Temmuz 1939, s. 444-446, 458-461, 475-476, 492-494.

¹³⁷⁸ Tanpınar, 52.

¹³⁷⁹ Nahit Sırrı Örik, *San'atkârlar*, (Yayına Hazırlayanlar: M. Kayahan Özgül, Vahide Bilgi), Oğlak Yayınları, İstanbul 2008, s. 257-273.

Kocasının işi dolayısıyla Ankara’da bulunan Madam Hapinas da, birkaç ay kaldıktan sonra önce İstanbul’a ardından Paris’e gider, bir pansiyona yerleşir. Bırındığı sahte kişilikle Paris’te boy gösteren Madam Hapinas, Ankara’daki toplantıları özler. Çünkü Paris’te kaldığı müddetçe beraber yemek yediği insanlar arasında ne nazır ne mebus ne de elçi vardır. Madam Paris’teki vaktini eseflerle geçirmek istemediği için somurtmaktan vazgeçerek dilbazlığı ele alır. Ev sahibi edasıyla açtığı sohbetlerde Türkiye ve Ankara’dan medh ü senalarla söz eder. Fakat bazen ifrata kaçarak Ankara’yı ve Ankara’daki hayatı değiştirip bambaşka bir hale sokar:

“Bilfarz o tarihte bu şehir çırılçıplak dağlar ortasında yeşilliksiz bir yer iken yeşilliği bol, bağlık bahçelik bir belde olmakla bile kalmıyor da cesim ormanlarla kuşanıyor ve her evi uçsuz bucaksız bahçelerin ortasında gizleniyordu. Ankara’yı kuşatan bu ormanlarda vahşi ve korkunç haydutlar da türeyiverdi. Hatta cesim ve hudutsuz ormanların içinde sade korkunç haydutlarla vahşi hayvanlar değil, lakin nehirler, şelaleler, göller, iri ve acayip çiçekler de meydana çıktı. Ve bu uçsuz bucaksız ormanların içinde tenezzühler, bazen on onbeş gün süren seyranlar tertip edilince, bunlara birkaç vekille büyükelçinin her seferinde iştirak etmemelerine tabii imkân olamazdı.”¹³⁸⁰ Madam’ın çizdiği Ankara tablosu içerisine oturtulan kahramanlar da ifrat çizgisindedir: “Yeni rejimin bir kısmı toy delikanlı denecek kadar genç lakin bazıları da göbeklerine kadar ak sakallı ve cümlesi de ateş ve barut gibi sert nazırları Mösyö Herald Hopinas’la hep senli benli konuşur, hatta en mühim meselelerde kendisinin rey ve fikrine müracaat eder ve sözünden kıl kadar dışarı çıkmazlardı.”¹³⁸¹

Madam’ın masal ile efsane karışımı Türkiye aktarımları Ankara’nın coğrafyasını ve iklimini de kapsar:

“Alelekser katır ve deve sırtında yapılan işbu seyranlar esnasında ormanların en sık ağaçlı, en ayak değmemiş yerlerine kadar gidiliyor, yakılan büyük ateşler etrafında uyunuluyor, dişlerine, tırnaklarına kadar silahlı muhafızlar da dört bir tarafta ve bir saniye uyumadan nöbet bekliyorlardı.

¹³⁸⁰ Nahit Sırrı Örik, “Ankara’nın İlk Barı”, *San’atkârlar*, (Yayına Hazırlayanlar: M. Kayahan Özgül, Vahide Bilgi), Oğlak Yayınları, İstanbul 2008, s. 267-268.

¹³⁸¹ Örik, *San’atkârlar*, 268.

Çünkü Madam Hopinas'ın anlattığı vechile, uçsuz bucaksız ormanlarda hep haydutlar ve vahşi hayvanlar dolaşıyordu ve bundan dolayı insan için mal ve canından emin olmak ihtimali yoktu. Memleketin iklimi de çok tuhaftı. Kış daha sonbahardan geliyor, müthiş soğuklar oluyor, şehir yollarında bile kar yarı bele çıkıyordu. Fakat daha ilkbaharın başlangıcında dehşetli sıcaklar bastırıyor, badem gözlü ve yuvarlak yüzlü cariyelerin insanın başı üzerinde hiç durmadan salladıkları büyük yelpazeler her tarafta, her evde meydana çıkıyordu. Ve sade şehrin etrafını çepeçevre kuşatan cesim ve vahşi ormanlarda değil, lakin her evin bahçesinde garip biçimli, garip renk ve kokulu çiçekler birden açılıp serpiliyordu”¹³⁸²

Madam'ın anlatımları sonucu dinleyicilerin zihninde Brezilya'nın tabiatı ile Ankara'nın tabiatı arasında esaslı benzerlikler hâsıl olur. Madam, Ankara'nın dünya üzerinde eşsiz olduğunu söyleyerek, benzerlik ihtimalini dahi bertaraf eder. Madam, yedinci geceye, yine Ankara'nın ormanlarında dolaştığı bir hatırasıyla başlar.

3.2.2. MERKEZ ANKARA

3.2.2.1. Komuta Merkezi Olarak Ankara

Roman türünde olduğu gibi hikâyede de Ankara millî mücadelenin komuta merkezidir. *İnkılâp Ötkünçleri*'nde Enver Behnan Şapolyo, Millî Mücadele Dönemi'nde yurdun her tarafında verilen kurtuluş mücadelesini farklı farklı öykülerde ele alır.¹³⁸³ Kitapta yer alan “Vatansız Kalmadım Ya” hikâyesi de¹³⁸⁴, Sakarya Savaşı'na dairdir ve mekân olarak Ankara'yı kullanmaktadır.

Bandırma ve Bursa'yı işgal ettikten sonra Eskişehir'e kadar gelen Yunan ordusu, Kurtuluş Savaşı'nın konuta merkezi olan Ankara'yı hedef alarak ilerlemesine devam etmektedir. Mülazım rütbeli bir asker olan Orhan, düşmanın hedefine varmadan durdurulması gerektiğinin farkındadır. Bu yüzden kısa süre sonra cepheye gideceğini düşünerek eşi Türkân ile vedalaşır. Cepheye gitmese de, Orhan kadar samimi bir

¹³⁸² Örik, *San'atkârlar*, 268.

¹³⁸³ Her bir hikâyenin başlığının altında “Gazi Antep müdafaası”, “Tarsus Bağlarbaşı harbinde”, “İnönü harbinde”, “Aydın cephesinde”, “İnebolu bombardımanı”, “Sakarya harbine dair”, “Maraş müdafaası” gibi açıklamalar mevcuttur.

¹³⁸⁴ Şapolyo, “Vatansız Kalmadım ya!”, *İnkılâp Ötkünçleri*, 36-41.

vatansever olan Türkân da “*İstiklâli olmayan milletlerin, mesut aileleri*” olmayacağı bildiği için kocasının bavulunu hazırlar.¹³⁸⁵ Orhan akşam sevkiyatıyla Ankara’dan Eskişehir’e doğru yola çıkar.

Yoksulluk içinde savaşa giren Türk ordusu, Yunan ordusuna direnç gösteremeyerek Ankara’ya doğru gerilemeye başlar. Top sesleri Ankara’dan işitilmeye başladığında memurlar ailelerini dekoville Kayseri ve Keskin’e gönderirler. Meclis’ten aldığı Başkomutanlık payesiyle Polatlı’ya giden Mustafa Kemal Paşa, yirmi iki gün yirmi iki gece süren bir mücadeleye girer. Haymana ovası bu ölüm-kalım mücadelesine şahit olurken bir yandan da yaralılar trenle Ankara’ya getirilir.

Şapolyo’nun “Ayşe Hala” hikâyesi ise¹³⁸⁶, altmış yaşında vatan savunmasına katılan bir Anadolu kadınının öyküsüdür. Ana kahraman Ayşe Hala, Keskin’in bir köyünde yaşayan ve oğlu cephede olduğu için sürekli Ankara’dan gelecek haberleri kollayan bir annedir. Çalışarak para kazanmayı *insanlık şerefi* olarak gören, toplumcu ve devletçi bir zihniyeti olan Ayşe Hala, oğlu düşmanla savaşıyorken kendisinin hiçbir şey yapmamasını kabullenemez. Ahırdaki iki öküzü ve bir eşiğiyle oğluna, cephaneye karar veren Ayşe Hala, vatan savunmasına katılacak olmanın sevinci içindedir: “*Ayşe Hala altmış yaşında, kurası gelmiş delikanlı gibi, asker oluyordu. Onun ihtiyar canında, yeniden bir taze hayat başladı. Bu millî davaya o da hizmet edecek, o da kahramanlar arasında bir yer tutacak...*”¹³⁸⁷ Bu heyecanla Keskin karakolundan verilen erzakı kağı arabasına yükleyip, Ankara’nın yolunu tutar. Gece gündüz demeden yolculuk yaparak Ankara’ya ulaşır. Geceyi, Ankara istasyonundaki buğday ambarlarının arkasında, demir hurdalığında geçirdikten sonra sabah tekrar yola çıkar. Birbuçuk yıl boyunca diğerlerinden çok daha büyük bir gayret göstererek Ankara’daki askere erzak taşımaya devam eder. Harbin son günlerinde kadınların erzak taşımaya ihtiyacı kalmayınca Ayşe Hala da köyüne çekilir. Türk ordusunun Yunanlıları İzmir’den denize döktüğü gün, Ayşe Hala ölmeden bu günleri gördüğüne sevinir.

Hikmet Şevki’nin hikâyesinde ise Ankara, Sakarya Harbi sonunda neşe içinde özgürlük şarkılarını söylediği bir mekândır. 9 Eylül, baba kızın yıllardır birbirlerine söylemediği duyguların ortaya çıktığı gündür. Birkaç yıl evvel, *solgun ve bitkin* vaziyette

¹³⁸⁵ Şapolyo, *İnkılâp Ötkünçleri*, 37.

¹³⁸⁶ Şapolyo, “Ayşe Hala”, *İnkılâp Ötkünçleri*, 76-81.

¹³⁸⁷ Şapolyo, *İnkılâp Ötkünçleri*, 79.

geldikleri Ankara'dan; dertleri tükenmiş, yaraları iyileşmiş, elemeleri sönmüş olarak İstanbul'a dönerler. Çankaya, İstanbul'a, göğsünde birçok iftihar nişanı taşıyan bir asker, kalbinde sönmez bir memleket aşkı yaşatan bir Türk kızı ve bu çocukları yetiştirmenin gururunu yaşayan yaşlı bir baba hediye eder. Hikâye, ailenin İstanbul'a giden trene bindikleri Ankara Garı'nda son bulur. Hikâyenin 19 Şubat 1928'de Ankara'da yazıldığı belirtilmiştir.

3.2.2.2. Cephe gerisi olarak Ankara

Sakarya Savaşı'nı konu alan "Vatansız Kalmadım Ya" hikâyesinde Ankara, bizzat cephe gerisidir. Türk askeri cepheden bir adım geri attığında kendisini Ankara'da bulur. Hikâyede, Sakarya Savaşı'ndan getirilen yaralı askerlerin Ankara'da karşılanması hususu şöyle dile getirilmiştir:

*"... Tren Ankara'ya yaralıları bırakıyor. İstasyona Büyük Millet Meclisi azaları inmiş, bir hasta bakıcı gibi, trende inleyen yaralıları kucaklarında indiriyorlar sedyelere yatırıyorlardı. Sedyeye azdı, yaralılar battaniyeler, kaputlar üzerinde şehre taşınıyordu. Hafif yaralılar, istasyon yolundan birbirlerine dayanarak yaya, ağır ağır yürüyorlardı. Bunlar içinde köyünden askere gittiği kıyafette yaralı dönenler de gözden kaçmıyordu. Yaralılar Yahudi mahallesinde 2 numaralı hastaneye, Taşhan'a ve Cebeci hastanesine taşınıyordu. Bütün Ankara halkı yattıkları yatakları omuzlarında hastanelere taşıyor, gece yarısına kadar kadınlar yara sargıları, gömlek dikiyorlardı. Ankara'da ilaç yoktu."*¹³⁸⁸

Türkân, Sakarya Savaşı'nda büyük bir hastane halini alan Ankara'dan ısrarlara rağmen ayrılmaz. Kocasının yaralı veya sağlıklı olarak cepheden geleceği günleri sabırsızlıkla bekler. Ankara'da iken Keçiören'deki yaşlı amcasının yanında kalan Türkân, Orhan'ın yaralı olarak Cebeci Hastanesi'ne getirildiği haberini alır. Amcasıyla birlikte, yaya olarak Taşhan'a, oradan da atlı arabayla Cebeci Hastanesine gelirler. İki bacağını da kaybeden Orhan'ın metanetini gösteren şu sözleri karşısında hem karısı hem koğuştakiler gözyaşlarını tutamaz: "Bacaksız kaldımsa, vatansız kalmadım ya!" Silah arkadaşları, on beş gün sonra hastaneden taburcu olan Orhan'a, Sakarya zaferinin mutluluğunu yaşatır.

¹³⁸⁸ Şapolyo, *İnkılâp Ötkünçleri*, 38.

Şapolyo'nun hikâyelerinde Ankara, aynı zamanda savaş hazırlıklarının yapıldığı bir mekândır. "Ahmet Usta"¹³⁸⁹ hikâyesi, İnönü Savaşı zamanında Ankara'da geçmektedir. Büyük Millet Meclisi azalarından bir grup, İnönü cephesini gezerken askerin yokluklara rağmen kahramanca savaştığına şahit olur. *Topun büyüğü, yemeğin âlâsı, kurşunun bolluğu* düşman askerinde iken, Mehmetçiğin ne savaşacak bir süngüsü, ne de su içecek matarası vardır.

Mebuslar Ankara'ya döner dönmez ilk iş olarak bu durumu Ankara müftüsü Rıfat Efendiye aktarır. Rıfat Efendi, Tahtakale demircilerini çağırarak onlardan yardım ister. Ahmet Usta'nın içinde bulunduğu demirciler askerin bu ihtiyacını karşılamak için o gece çalışmaya başlar. Cephenin bu ihtiyacı Ankara demircilerini ve ailelerini değil bütün Ankara halkını harekete geçirir. El birliği ile demirler dövülmeye başlanır:

*"Ankara demircileri, demir dövüyor... Kızıl ocak başında kadınlar çocuklar demir taşıyor. Kadınlar makap kolu döndürüyor... On iki yaşında bir çocuk, kızıl bir çelik parçasını kıskaçla tutmuş... Ak sakallı ihtiyarlar kolları sıvalı göğüsleri açık durmadan örse çekiç savuruyorlar... Demirciler böyle büyük bir inançla, bir istekle iş görüyorlardı ki, asrın en büyük çelik makinaları bunlar kadar çabuk iş çıkaramazlar. Bir demirci günde elli süngü yapıyordu. Süngüleri Tahtakale demirci dükkânlarından askerler gelip kucak kucak topluyorlar, askerî fabrikaya götürüyorlar, orada da İnönü cephesine bu yerli süngüleri taşıyorlardı."*¹³⁹⁰

Azimlerini, "hızır" olarak gördükleri Mustafa Kemal Paşa'dan alan Ahmet Usta ve arkadaşları, günde iki yüz süngü yapar. Belediye önünde toplanan tenekeçiler ise, Mehmetçiğin bir diğer ihtiyacı olan matarayı, gaz tenekelerinden imâl etmeye başlar. İnönü harbinde Ankara, bir *Krup fabrikasına*¹³⁹¹ dönüşür.

Millî Mücadele'de komuta merkezi olan Ankara'nın dönem hikâyesine yansıyan bir başka özelliği ise sevkiyat merkezi olmasıdır. Anadolu'nun çeşitli köylerinden gelen askerler, Ankara'dan bindikleri trenlerle, cepheye gönderilir. Enver Behnan Şapolyo'nun "Üç Doğum Beş Şehit" adlı hikâyesinde¹³⁹² Ankara, bu fonksiyonu ile yer almaktadır.

¹³⁸⁹ Şapolyo, "Ahmet Usta", *İnkılâp Ötkünçleri*, 91-95.

¹³⁹⁰ Şapolyo, *İnkılâp Ötkünçleri*, 93.

¹³⁹¹ Çelik döküm fabrikası.

¹³⁹² Şapolyo, "Üç Doğum Beş Şehit", *İnkılâp Ötkünçleri*, 105-110.

Hikâyede, Anadolu'dan gelen vatansever gençler, “*Ankara'nın taşına bak/ Gözlerimin yaşına bak../ Yunan bizi esir aldı,/ Şu feleğin işine bak, pek şanlıyız...*” marşını söyleyerek Ankara'ya girer. Sarı kışlada misafir edilip kısa bir süre eğitim gördükten sonra İnönü cephesine sevk edilirler.¹³⁹³

Halide Edip'in “Mekkâreci Mehmet”¹³⁹⁴ adlı hikâyesinde, Kızılcaköylü Saliha Kadının oğlu Mehmet'in Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde, askere alınması anlatılmaktadır.¹³⁹⁵ Köyün yoksul bir ailesi olan bu ana-oğul, başkalarının tarlasında çalışarak, oğlan da sığırtmaç olarak kıt kanaat geçinirler. Ankara'nın *sarı çöl dağlarıyla, sarı yüzlü çöl ruhlu Mehmet*, mekân-insan birlikteliğinin örneğini sergiler: “*Sessiz, cansız ve devamlı bir yokluk içinde yaşayan bu çocuğa, sesiz, cansız ve devamlı bir yokluk manzarası gösteren dağlar, billur sularını, yeşil otlarını veriyorlardı.*”¹³⁹⁶

Cepheye giden askerler ve onları uğurlayan köylüler, Ankara istasyonunda toplanır. “*Renk renk basma donları, burunlarına kadar örttükleri yazma başörtüleri ve ellerinde ayakkaplarıyla çamurlara çömelmişler*” analar, tren düdüğünün ötmesiyle ağlamaya ve çocuklarıyla vedalaşmaya başlar. Vagonlara doluşan askerler, *çölde yıldırım ve fırtına altında sinenler gibi birbirine sokularak* susarlar. İkinci bir düdüğün ötmesiyle gözü yaşlı analar da Ankara da ufukta kaybolur.”

¹³⁹³ Şapolyo, *İnkılâp Ötkünçleri*, 109. Anadolu'dan toplanan acemi askerlerin Ankara'ta toplanıp, buradan cepheye sevk edilmesi Nazım Hikmet'in “Nurettin Eşfak'ın Mektubu” şiirine de yansımıştır. (Nazım Hikmet, *Kuvvayı Milliye Destanı*, 47-48) Mektubunu, Kuyulu Kahve'de yazdığını belirttiğinden sonra şu sözlerle devam eder:

*Bak, tam sana bunları yazarken
asker geçiyor sokaktan ;
yağmurda harap postallarının meşinini ıslatarak
Meclis'in önüne doğru iniyorlar,
İstasyona gidecekler.
Ve türkü söylerken, her nedense her zaman yaptığı gibi,
sesini incelterek marş okuyor genç Türk köylüsü :
Ankara'nın taşına bak,
gözlerimin yaşına bak...
Yüzleri mühim, dalgın ve yorgun.
Tıraşları uzamış biraz.
Elleri büyük ve esmer.
Elâ gözlüler, kara gözlüler, mavi gözlüler.*

¹³⁹⁴ Halide Edip Adıvar, *Dağa Çıkan Kurt*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993. s.67-70.

¹³⁹⁵ Hikâyede zaman olarak Atatürk dönemi öncesi kullanılmıştır. Fakat Ankara'nın 1920 öncesini anlatan çok az eser olduğu ve eserde Ankara yine cepheye asker sevkıyatı yapan bir merkez olduğu için, hikâyeyi değerlendirmeyi uygun bulduk.

¹³⁹⁶ Adıvar, “Mekkareci Mehmet”, *Dağa Çıkan Kurt*, 66.

İlk olarak Çanakkale'ye sevk edilen Mehmet, askerde de mekkâreci olarak görev yapar. Savaş sonunda Pozanti'ya gönderildiğinde zayıf ve sıtmalı olduğu için mekkare işinden alınıp, yol yapan amele bölüğüne verilir. Taburu trenle İstanbul'a gönderildiğinde, Eskişehir'de "Ankara" diye bağırarak istasyon memuru, Mehmet'e "*alev karşısında ağlayan, trenin arkasından uluyarak koşan kocakarı*" annesini hatırlatır. İstanbul'a geldiğinde ise Çanakkale'de canları pahasına geçmesine izin vermedikleri düşman gemilerini karşısında görünce şaşırır.

3.2.3. DEĞİŞEN VE GELİŞEN ANKARA

3.2.3.1. Ankara'da Konut Sorunu

1920'lerden sonra Ankara'ya gelenlerin Ankara'da karşılaştıkları ilk sorun konut sorunudur. Romanda olduğu gibi hikâyede de bu soruna değinen sanatçılar vardır. Ankara'nın yeniden yapılanma döneminde bina yapmak için şehre gelen yabancı mimarlar, mühendisler de hikâyelere yansımıştır.

Memduh Şevket Esenal'ın "Ankara'da Kiralık Ev" adlı hikâyesinde¹³⁹⁷, kahraman anlatıcı, arkadaşı Remzi ile birlikte bir ev veya bir oda kiralamak ister. Bu maksatla boş bir eve bakmaya giderler. Yolculukları esnasında Ankara'nın o dönemdeki ev ve sokak yapısına dair izlenimler yer almaktadır:

*"Cadde. Caddenin sonunda bir yokuş. Dar, büklüm büklüm bir sokak. Çıktık. Solda bir kapı. Girdik. Ufacık kaldırım döşeli, ortası çukur, dört köşe mi, sekiz köşe mi bilinmez bir avlu... Siyah esvaplı kırkık bir kadın önümüze düştü. Ev sahibesi olacak! Tekrar daracık karanlık bir koridora girdik. Hiçbir yer görünmüyor. Biraz gittik, önümüz duvar. Sol tarafa biraz daha yürüdük, bir kapıdan girdik."*¹³⁹⁸

Ev sahibinin kiraya vermek istediği yerin, evin ahır olduğunu görünce şaşırırlar. Ev sahibi buna rağmen tok satıcı edasıyla davranır. Önceleri kendilerine gösterilen yeri beğenmeyen, velev ki burası bir oda olsaydı o zaman dahi düşüneceklerini söyleyen iki

¹³⁹⁷ MŞE, "Ankara'da Kiralık Ev", *İhtiyar Çilingir, Bütün Eserleri 8*, Basıma Hazırlayan Muzaffer Uyguner, İstanbul 1984, s. 66-71.

¹³⁹⁸ MŞE, *İhtiyar Çilingir*, 67.

arkadaş, kapı önünde yirmi yaşlarında bir genç kız görünce ikna olurlar. İki erkeğin de dikkatini çeken bu kız sayesinde dokuz gün gibi bir sürede, odayı tamir edip içine girince, bir sürpriz ile karşılaşır. Tanışmayı, konuşmayı ve hoşça vakit geçirmeyi hayal ettikleri bu kız banka müdürünün yanına çocuk bakıcısı olarak verilir ve çalıştığı yerde yatılı olarak kalmaya başlar. Kısa sürede düzene sokmak için emek ve para verdikleri oda ise jandarma tarafından tutulmuş ve boşaltmaları istenmiştir:

“ Biz çölde kalmışlara bu oda bir serin gölgelik olacaktı. Burada yanık tesellimiz, ümitsiz ruhumuzu dindirecekti. Hiçbir şey olmasa da bu teselli genç gönüllerin hakkıydı, değil mi? Düşününüz, o oda, o gece bize nasıl geldi. Ertesi sabah ikimiz de han odasına avdeti düşünmüştük. Öyle de yaptık. Odayı candarma dairesine devrettik ve yataklarımızı omuzlayıp han odasına döndük. ”¹³⁹⁹

Esental’ın “Murat Ali” hikâyesinde ise, yurtdışında tahsil yaptıktan sonra Ankara’ya gelen kahraman, kendisine kalacak yer bakmak için, Hilmi Bey adında birinden yardım alır. Maliye Varidat Kalemi’nde çalışan Hilmi Bey’le Kuyulu Kahve’de buluşup Hacıbayram Camii arkasında, dar bir sokak içindeki bir eve giderler. Evin konumunu ve şartlarını oldukça ilkel bulan kahraman evi tarif etmekte dahi zorlanır:

“Bir kapıdan girdiler, kaldırım döşeli bir avludan geçtiler, üç beş ayak bir merdiven çıktılar, orada birkaç oda var, aralılar var. Hiç kimse çalışıp resmini yapmadıkça, plânını bir kâğıda çıkarmadıkça, bu evi başkasına anlatamaz. (...) Sofa gibi bir yerde, üstü muşamba örtülü, yuvarlak bir masanın başında genç, güzel, uzun boylu bir adam, sırtında bir atlet gömleği, ayağında bir pantolon, karşısına bir ayna koymuş, tıraş oluyor. ”¹⁴⁰⁰

Gittikleri yerde Murat Ali eczacı İzzet Bey ile tanışır. Hilmi Bey, Murat Ali için yatak, örtü ve yastık bulmaya gider. Ankara’nın kalacak yer problemi olduğunu anlayan Murat Ali ise yerde dahi yatmaya razıdır.

Esental, mekânı tasvir etmeye devam eder: *“Sofaya bir teneke musluk koymuşlar, orada yıkıyorlar. Suların teneke yatağa, oradan da bir ince boru ile dışarı aktığı*

¹³⁹⁹ MŞE, *İhtiyar Çilingir*, 71.

¹⁴⁰⁰ MŞE, *İhtiyar Çilingir*, 51.

duyuluyor.”¹⁴⁰¹ Odalar bu sofaya açılıyor. Murat Ali açık kapılardan daha düzeltilmemiş yatakları, karyolaların altındaki bavulları, hurçları, üstüne gazete kâğıdı serilmiş tahta masaları, duvara asılmış ceketleri, paltoları bulunduğu yerden gözlemleyebiliyor. Bu manzara Murat Ali’ye buralarda yaşayanların “iğreti” kaldıkları izlemine verir.

Murat Ali’ye vekilin onayıyla İstihsal İşleri Etüd Dairesi şefliğini verirler. İş yeri bir masa ile bir sandalyesi olan boş bir odadır. Murat Ali’nin Ankara’daki günleri üç mekân arasında geçer: ev, daire, vekilin odası. Ev arkadaşları çeşitli görevlerle şehir dışına çıkınca Murat Ali, Emniyet Oteli’ne taşınır. Bu nakil ile Murat Ali’nin Ankara hayatının ikinci devresi başlar. Daha konforlu olan yeni hayatı, ilkinde benzememektedir.

Otel, “*sokak içinde, altında bir genişçe lokantası olan, üç katlı, oldukça geniş ve aydınlık*” bir yerdir.¹⁴⁰² Murat Ali’nin “*tek penceresi hurda demir yığılı bir avluya bakan*” küçük odasında artık bir karyola, bir kanepa, iki sandalye, kitap koyacak bir etajer, bir de dolap vardır. Bu oda eski evine göre oldukça konforludur. Murat Ali’nin otele taşındığı sıralarda Sakarya Savaşı başlamıştır. Cumhuriyet kurulduktan yedi ay sonra da oteli bırakıp müsteşarın Keçiören’deki evine yakın bir eve taşınması istenir. Müsteşar, Murat Ali’yi çağırıp böyle bir ev bulunduğunu söyler ve hikâyeye sonlanır.

“Dünya Şaheserleri Antolojisi”¹⁴⁰³ Sadri Ertem’in mekân olarak Ankara’yı seçtiği bir diğer hikâyesidir. İş bulmak için Ankara’ya gelenlerin kalacak yer sorunu üzerine kurulu bir hikâyedir. Hikâyede, herhangi bir amaçla Ankara’ya gelen bir yabancıнын öncelikle kurgusal mekânlar olan Belvü Palas, Lozan Palas veya İstanbul Palas’ta kalmaya başladığı ifade edilir. Fakat bu otellerin parası yüksek olduğu için bir süre sonra müşteriler hesabı kesmek zorunda kalır. Hikâyede, daha mütevazı bir otelin şartlarının da insanı zorlayacağı kanısı vardır: “*Odanızda duvara asılmış bir gaz tenekesinin uydurulan musluğunu açarak yüzünüzü yıkarınız, konfor diye dibi delinerek bir teneke boruya iliştirilen leğende temizlenirsiniz.*”¹⁴⁰⁴

¹⁴⁰¹ MŞE, *İhtiyar Çilingir*, 52.

¹⁴⁰² MŞE, *İhtiyar Çilingir*, 64.

¹⁴⁰³ Sadri Ertem, 471-477.

¹⁴⁰⁴ Sadri Ertem, 472.

Nahit Sırrı'nın "Amerikalı Büyük Mimarla Şarklı Prenses Olan Karısı"¹⁴⁰⁵ adlı hikâyesi *San'atkârlar* adlı eserde yer alır ve mekân olarak Ankara'yı kullanır.¹⁴⁰⁶ Yedi bölüme ayrılmış olan hikâye, kendisini "mimar ve mühendis aynı zamanda fen ve sanat adamı" olarak tanıtan Mösyö Herald Hopinas'ın 1924'te Ankara'ya gelip, burada inşaat yapmak istemesini konu alır. Paraguay Cumhuriyeti'nin pasaportuyla, Buik markalı bir otomobil ve karısı ile birlikte gelen Mösyö "şehirdeki yegâne sinema ve içki ve müzikli lokantanın yanındaki yegâne otelimsi binaya üç bavulu ile" yerleşir.

Ardından Kuzey-Güney Amerika ve Avrupa memleketlerinde yaptığı binaları, köprü ve antrepoları gösteren büyük albümleri de yanına alarak devlet dairelerini dolaşmaya başlar. Her ne kadar memleketin her tarafında muazzam inşaatlar yapmayı vaat etse de devlet yetkilileri Mösyö'ye temkinli yaklaşır ve tetkik edeceklerini, bir müddet sonra kendisine cevap vereceklerini söylerler. Resmî makamların tetkikleri süresinde Mösyö'nün şöhretini duyan, arsalarına bir apartman yaptırarak üç odalı daireleri ayda yüz liraya kiraya verme hayalleri kuran arsa sahipleri birer birer kendisini bulur. Fakat Mösyö Hopinas, ufak tefek işlerden ziyade herkesin hayran kalacağı büyük işler yapmayı istediğini kısa sürede anlamaya, hatta meramını anlatmaya başladığı Türkçesiyle reddeder.

Yeni kurulacak Ankara için Mösyö Hopinas'ın şehirdeki varlığının bir fırsat olduğunun herkes farkındadır. Fakat talip olduğu üç dört milyon liralık inşaatın bir türlü uhdesine verilmemesi Mösyö'nün sabrını ve cebindeki parasını tüketmeye başlar. Bir gün hükûmet merkezindeki müteahhitlerden birinin yazıhanesinde, kendisine şöhret kazandıran Misisipi nehri üzerine kurduğu köprüyü anlatırken odaya giren Kemahlı Yakup Usta, Mösyö'yü tanır. Mösyö'yle beraber Löv köprüsünün inşaatında işçi olarak çalıştıklarını ifade edince, Mösyö'nün foyası ortaya çıkar fakat kimse bu gerçeğe inanmaz. Yakup Usta'nın sersemliğine hükmedilir ve yaka paça dışarı çıkarılır. Büyük bir cezayı hak etmiş olmasına rağmen Mösyö'nün "Çok rica ederim, biçareyi azarlamayınız!" şeklindeki telkinlerine uymaya mecbur kalırlar.

Beklemelerin sonunda Mösyö Hapinas, Ankara'da bir fabrika ve birçok depo inşaatı işi alır. Bu işten kazanacağı paranın bir miktarını avans çeker. Madam Hopinas

¹⁴⁰⁵ *Ülkü*, c. 10, nu. 53, Temmuz 1937.

¹⁴⁰⁶ Nahit Sırrı Örik, "Ankara'nın İlk Barı", *San'atkârlar*, (Yayına Hazırlayanlar: M. Kayahan Özgül, Vahide Bilgi), Oğlak Yayınları, İstanbul 2008, s. 257-273.

kazandıkları bu parayla öncelikle İstanbul ve ardından Avrupa yolculuğuna çıkar. Bir süre sonra *Ankara Haberleri* gazetesinde Madam ve Mösyö Hopinas’la ilgili bir haber çıkar. Haberde yeni kuruluş devresindeki Ankara’da mimar-mühendis namıyla işler yapan Mösyö Hopinas’ın foyasının meydana çıktığı, yaptım dediği binaların hiçbirini kendisinin yapmadığı, hiçbir yerden şehâdetnâmesi olmadığı anlaşılınca ceza verildiği, fakat karı koca sahtekârların hapisaneye girmemek için kaçtığı haberleri verilir. Haberin en ilgi çekici yanı ise Madam’ın aslen Türk ve prenses olduğunu iddia etmesidir.

3.2.3.2. Bürokrasi

Ankara’nın başkent olmasıyla birlikte siyasi kimlikleri önceleyen, vatandaşların hayatını zora sokan birtakım uygulamalar da başlar. Hikâyelerde ele alınan konulardan biri de bu türlü bürokratik engellerdir.

“Otomobilin Hızı” hikâyesi,¹⁴⁰⁷ 26 Aralık 1927’de Ankara’da yazılır. Hikâye, belediyenin otomobiller için koyduğu 12 km. hız sınırını geçen bir otomobili gördüğü halde resmî işlem yapmayan polis memurunu konu alır. Bu durumu gören emniyet müfettişi bir dilekçe ile polis memurunu belediye başkanına şikâyet eder. Belediye başkanının araya girmesiyle konu yatıştır. Hikâyede polis memurunun şoförlerden rüşvet almak suretiyle cezayı görmezden geldiğine karar verilir. Şoföre ne ceza verilirse, onun iki katı da polis memurunun maaşından kesilir. Hikâyenin sonunda şehremini işlerinin yoğunluğundan, meclisin burada oluşunun da bu yoğunluğu daha da artırdığından şikâyet eder.

Sadri Ertem’in “Yakasız Kalkık Adam” adlı hikâyesi¹⁴⁰⁸ mekân adı tam verilmemekle birlikte hikâyenin kahramanları ve olay göz önünde bulundurulduğunda başkentte ve resmî bir kurumda geçtiği tahmin edilmektedir. Hikâye küçük rütbeli memurların vekilleri nasıl karşıladığının karikatürize edildiği bir girişle başlar. *Bayramlık elbise* olarak ifade edilen *jaketataylı siyah ceketli, çizgili pantolonlu, melon şapkalı* adamlarda *kibarlık şahlanmış, resmîleşme merakı* içerisinde vekili beklemektedirler. “*Vekil beyefendi geliyor.*” sözü “*saatlerdir ayakta bekleye bekleye burulan insanları*

¹⁴⁰⁷ MŞE, “Otomobilin Hızı”, *İhtiyar Çilingir, Bütün Eserleri* 8, Basıma Hazırlayan Muzaffer Uyguner), İstanbul 1984, s. 59-65.

¹⁴⁰⁸ Sadri Ertem, *Toplu Öyküler, Silindir Şapka Giyen Köylü- Bacayı İndir Bacayı Kaldır- Korku- Bay Virgül- Bir Şehrin Ruhü*, Haz. Ali İhsan Kolcu, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2014, s. 419-423.

birdenbire telgraf direği haline koydu melon şapkalar yavaş yavaş tüneklerinden acayip şişman kuşlar gibi birer birer kayboldular. Üzerlerinden silindir gibi fırçaların geçtiği briyantınli saçlar yahut tüysüz kafalar meydana çıktı."¹⁴⁰⁹

Bekleyişin sona ermesiyle birlikte önde vekil bey, ardında müsteşar bey, birer adım aralıkla rütbelere göre *virgülleşen* insanlar ağır ağır yürürken karşılarında dış görünüşü ile ortama uyum sağlamayan bir kişi belirir. Herkes siyah giyinmişken "*gri fôrtr şapkasını başlarının üstüne yığmış, siyah elbise yerine açık renk paltoya bürünmüş, sakalları uzamış, elleri ardında*" bu memur, karşısındakilere meydan okurcasına bir tavır içindedir. Kafile birbirine bu münasebetsizliği fısıldarken vekil bey gürültü patırtı etmeyi kendisine yakıştıramaz. Olaya temkinli yaklaşır adamın koluna girer, elini sıkar, bir fırsatını bulduğunda da hiçbir çalışanı bu vaziyette istemediğini söyler. Fakat arkadaki kafile konuşulandan ziyade vekil bey ile yakası kalkık adamın samimiyetine takılır. Vekilin ziyaretinden sonra arkadaşları yakası kalkık adama karşı daha ihtiyatlı davranmaları gerektiğini düşünür, kendileri için iltimas ister. Yakası kalkık adam birdenbire kurumun cazibe merkezi olmaktan memnuniyet duyar.

Hikâyede mekân tasvirine yer verilmemiştir. Olayın Ankara'da herhangi bir resmî kurumda gerçekleşmiş olması muhtemeldir. Hikâyede resmî kurumlardaki amir-memur ilişkisinin menfaate dayalı ilişkiler olduğu ve insanları olmadıkları vasıflara büründürdüğü vurgulanmakta ve bu yönüyle bürokratik ilişkiler eleştirilmektedir.

3.2.3.3. İşsizlik

Sadri Ertem'in "Dünya Şaheserleri Antolojisi"¹⁴¹⁰ adlı hikâyesinde kahraman, iş bulmak için Ankara'ya gelir, bir otele yerleşir ve görüşmeler yapmaya başlar. Fakat sürenin uzamasıyla birlikte kahramanın parasıyla birlikte iş bulacağına inancı ve hevesi de tükenmeye başlar. O zamanlar Ankara'da iş arayanlar, Taşhan'ın altındaki kahveye, kalemdeki işine gider gibi gitmektedir. Kahraman da bu alışkanlığa uyarak sabahleyin erkenden gittiği kahvede öğlen yemeğini yedikten sonra, akşama olana kadar oradan ayrılmaz.

¹⁴⁰⁹ Sadri Ertem, 419.

¹⁴¹⁰ Sadri Ertem, 471-477.

Hikâyede bu kahvenin Ankara'nın siyasî nabzını da tuttuğuna değinilir: “*Geçen seçim devresinde bu kahveden yarım düzine satranççı sayılabildi.*”¹⁴¹¹ Anlatıcı da iş bulmak ümidiyle bu kafiye katılır. Birgün gazetelerde Taşhan'ın yıkılacağı haberini duyunca çok üzülür. Tam kendilerine başka bir kahve bulmuşlarken bu seferde kahvelerde kâğıt oyunlarının yasaklandığı haberini alırlar. Bu haber kahramanı işten çıkarılmış kadar üzer. Sonunda kafasında bir şimşek çakar ve tanınmış bütün edip, şair kim varsa hepsine bir mektup gönderir. Mektupta Dünya Şaheserler Antolojisi hazırladığını söyleyip, şimdiye kadar basılmış olan eserlerinden birer örnek göndermelerini rica eder. Kısa zamanda dört bin yazardan on bin üç yüz kitap gelir. Bu dört bin kişinin adını taşıyan antolojiye yazarların fotoğraflarını ve Homer, Şekspir ve Hugo'nun eserlerinden parçalar koyar. Kitabı dört bin adet bastırıp, eserlerini gönderen yazarlara satar. Kitap o kadar güzel satılır ki aradan bir ay geçmeden ikinci baskıyı yapmaya mecbur kalırlar. Yazarlardan gelen kitaplarla da bir kütüphane açar. Haşet veya Akba gibi Ankara kitapçılarında olmayan kitapları satıp geçimini sağlar.

3.2.3.4. Evlilik

“Asrı Çöpçatan”¹⁴¹² hikâyesinde Sadri Ertem telgraf metinleri üzerinden bir izdivaç anlatır. Karşılıklı çekilen telgraflardan olay takip edilir. Fakat telgraf metni sınırlı sayıda ve kısa cümlelerden oluştuğu için mekân hakkında fazla bilgi verilmez. Olay Ankara-İzmit-İstanbul bağlantısı içerisinde geçer. Feriha'nın babası Ankara'da Mavi Kartal Otomobil Şirketi sahibi Raşit Bey'dir. Ankara ismi sadece burada ve adres göstermek maksadıyla verilmiştir. Hikâyede, Ankara'ya dair herhangi mekândan bahsedilmemektedir.

Nahit Sırrı Örik'in “Tayyareden Çıkan ve Biten Dava”¹⁴¹³ adlı hikâyesi mekân olarak Dikmen Bağları'nda geçer. Dikmen'in Çankaya tarafına bakan sırtı üzerinde Cemal Bey'in ailesiyle birlikte yaşadığı köşk, Ankara Kalesi'ni dahi yukarıdan görececek bir seviyededir. Köşkün her daim canlı ve rüzgârlı bir bahçesi olduğu ifade edilir.

¹⁴¹¹ Sadri Ertem, 475.

¹⁴¹² Sadri Ertem, 456-459.

¹⁴¹³ Hikâye ilk olarak şurada yayımlanır: *Muhit* nu. 52-53, Şubat-Mart 1933. Nahit Sırrı Örik, “Tayyareden Çıkan ve Biten Dava”, *San'atkarlar*, 275-292.

Cemal Bey, Nafia vekâletinde mühendis olarak görev yapmak için İstanbul'dan ailesi ile birlikte gelir. On dokuz yaşında Tezer adlı bir kızı, dört yaşında Uluğ adlı bir oğlu vardır. Çocukları içerisinde Tezer'e ayrı bir düşkünlüğü olan babanın en büyük korkusu kızının yirmi üç yaşından önce evlenmesidir. Bu korkusu Celal Bey'e, Dikmen'in en ucuna ahşap ve tek katlı köşk yaptırıp, karısına ve kızına münzevî hayatı yaşatmasına sebep olur. Şehir merkezinden uzakta olup bu sayede kızına çıkabilecek talipleri de en aza indirmek gayretindeki babanın tersine anne *“senenin hemen on iki ayını Dikmen bağlarının en geri köşkünde âdeta manastıra kapanmış gibi geçiren bir genç kızın kısmetinin nasıl”* çıkacağı konusunda endişelenir.

Fuat, eğitimini yurtdışında almış başarılı bir tayyare pilotudur. Tezer'le Fuat, şehir merkezindeki kitapçılardan birinde karşılaşır. Kızın Dikmen Bağları'nda oturduğunu öğrenen Fuat, ertesi gün orada yaşayan bir akrabasını ziyarete gider. Dikmen Bağları'nın *“hayli uzak ve ıssız olan yolu”* Fuat'a *“çok kara”* görünür. Yaz mevsiminde İstanbul'a gitmiş olma ihtimaline rağmen Dikmen Bağları'na çıkan Fuat akrabalarını evlerinde bulunca çok sevinir. Onlara Tezer'den bahsedince Fuat'ın sebep-i ziyareti belli olur. Akrabaları vasıtasıyla Tezer ve ailesi ile tanışır. Tezer'in de Fuat'a karşı hisleri olumlu olunca on beş gün gibi kısa bir sürede gençler evlenme kararı alır. Fakat Cemal Bey, bu evliliğe razı olmaz, şiddetle karşı çıkar. Babasını dinlemeyen Tezer, İstanbul'daki ninesinin yanına gittiğinde ailesinin onayını almadan Fuat ile evlenir. Cemal Bey'in korktuğu başına gelir.

Kandilli sırtlarında küçük ve yeşil pancurlu bir köşkte oturan Tezer'in bir oğlu olur. Oğluna üç senedir kendisi ile konuşmayan babasının ismini verir. Fakat Cemal Bey, kızının izinsiz ve habersiz evlenmiş olmasını hazmedemez. On beş günde bir Ankara'dan İstanbul'a gelip kendilerini ziyaret eden annesi sayesinde baba-kız birbirlerinden haberdar olur. Zamanla Cemal Bey'in kırgınlığı geçer. Fakat belli etmez. İstasyonda İstanbul'dan gelen hanımını karşılayan Cemal Bey, her defasında eşinin yalnız gelip torununu getirmemesine üzülür, Dikmen'e gittikleri yol boyunca ağzından tek kelime çıkmaz.

Cemal Bey, Rize- Erzurum demiryolu işini alır ve bu işi bitirdikten sonra emekli olmaya karar verir. Üç-dört yıl sürecek olan bu iş için Dikmen'deki köşkü boşaltıp karısı ve oğlu ile birlikte Rize'ye taşınır. İşe giderken geçirdiği otomobil kazası sonucu komaya

giren Cemal Bey, sürekli kızını sayıklar. Anne, kızına telgraf çekerek durumdan onları da haberdar eder. Fuat tayyare ile eşini babasına kavuşturur. Kızını ve damadını karşısında gören Celal Bey memnuniyetini gizlemeyemez. Kızına ve damadına olan öfkesi dinen baba, hızla iyileşir ve uzun zamandır hasretini çektikleri aile saadetine tekrar kavuşurlar.

Nahit Sırrı'nın *Kırmızı ve Siyah*¹⁴¹⁴ kitabı içerisinde yer alan “İki Kız Kardeş ve Delikanlı” adlı hikâyesinin kahramanları Ankara’da Yenişehir’in Türe Sokağı’ndaki apartmanda oturmaktadır. Sacide, anne ve babasının kendisi için uygun gördüğü koca adayı Celal’le evlenmek istemez, Celal’in aldığı maaşı azımsar. Ailesiyle yaşadığı mütevazı hayatı da beğenmeyen genç kızın gözü yükseklerde. On beş günde bir Yeni Sinema’da izledikleri filmi hayatlarının tek eğlencesi olarak görür. Taşhan Meydanı’ndan bindikleri otomobille Yenişehir’deki sinemaya gelen kadınları gördükçe yaşadığı hayatı daha da çekilmez bulur. Sacide, o otomobile Ankara’da sinemaya gitmek için değil Paris’te, Niş’te, Montekarlo’da operadan çıkıp otele gitmek üzere binmek ister. Bu yüzden kendisiyle evlenmek isteyen Halim Bey’i kaçırılmayacak bir fırsat olarak görür.

Halim Bey, “babası ve dedesi vezâret payesini ihrâz etmiş bir eski Şûra-yı Devlet âzâsı” ve “dedesi büyükannesinden evvel Sultan Mahmud kerimelerinden birinin kızıyla, yâni bir hanım sultanla evlenmiş bulunduğu için”¹⁴¹⁵ Prens lakabıyla tanınır. Hürriyet ilan edildiğinde Paris’te bulunduğu için memlekete döndüğünde mühim bir siyasî mevkiye sahip bir hürriyetperver ve vatanperver tavırları takınır. Hatta Cumhuriyet’in ilanından beri Meclis’te kendisine bir görev verilmeyişini şaşkınlıkla karşılar. Bu defa Ankara’ya devlete satmak istediği çiftlik ve madenler hakkında konuşmaya gelir. Arkadaşlarından Ankara’da kalması yolunda bir teklifin gelmesi an meselesi imiş gibi bir umutla bekler. Gerçi mebus olduktan sonra da uzun boylu Ankara’da kalmaya niyeti yoktur. Halim Bey, her sene birkaç gün gelmek, sonra türlü hastalık bahaneleriyle izin kullanmak ama nihayetinde mebusluk ünvanını sıfatları arasına eklemek arzusundadır. Son Ankara ziyaretinin uzamasının sebebi “Ankara’nın büyük iddialarla Palas adı takınmış olan kubbe ve çinileriyle eski medrese kılıklı otelinin üzengeç çay toplantısında tanıdığı”, hayatının dördüncü ve sonuncu kadını olmasını arzu ettiği Sacide’dir. Ona hayalini kurduğu müreffeh Avrupa yaşantısı ve hayatının sonuna kadar yetecek bir servet

¹⁴¹⁴ Nahit Sırrı Örik, “İki Kız Kardeş ve Bir Delikanlı”, *Kırmızı ve Siyah*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1997, s. 117-166.

¹⁴¹⁵ Örik, 134.

vaad ettiği için, aralarındaki kırk biryillik yaş farkını görmezden gelen Sacide, Halim Bey'in evlenme teklifini düşünmeden kabul eder.

Evliliklerinin ilk günlerinden itibaren, yaşlı adamın genç karısı olarak, etrafında dolanan genç erkeklerle gönül eğlendiren Halime, genç kızlık cehaletiyle reddettiği Celal'i daha fazla hatırlamaya ve ona karşı mahcubiyet duymaya başlar. Celal, Sacide'de bir fikr-i sabit halini alınca kocasını, yedi aydır ayrı oldukları Türkiye'ye dönmeye ve ailesini ziyaret için Ankara'ya gitmeye ikna eder.

Celal de benzer bir halet-i ruhiye içerisinde. Kendisini büyük bir aşkla seven, *ciddî, faziletli ve vefakâr* Macide'yi değil de, onun *hoppa*, kendisini yaşlı ama zengin Halim Bey'e tercih eden ablası Secide'yi sever ve bir türlü unutamaz. Ama yine de çalıştığı işin Edirne şubesine tayin olunduğunu öğrenince Macide'nin kendisi ile birlikte geleceğinden ve hayatına onunla birlikte devam edeceğinden emindir. Macide bu teklife olumlu cevap verir. Macide, ablası Sacide'nin gelmesinden bir gün önce nişanlısı Celâl'i, Edirne'ye yolcu eder.

Sacide ile Halim Bey'i, Ankara garında akarabaları ve arkadaşları karşılar. İstasyondan Ankara Palas'a gidene kadar olan biteni Macide ve annesinden öğrenen Sacide, duygularını gizlemeye çalışır. Ankara Palas'ın Büyük Millet Meclisi'ne ve avlusuna bakan odasında, ilk bulduğu fırsatta Celâl'e bir mektup yazar. İstihzayla karışık kendini tebrik eder. Ankara Palas'ta iki hafta kaldıktan sonra İstanbul'a, oradan da Avrupa'ya dönerler.

Ankara'daki kadınların ancak hayallerinde görebilecekleri bir hayatı yaşayan Sacide, bu hayat içerisinde mutlu değildir ve Ankara'daki günlerine özlem duyar:

“Eski Ankara'nın eski mahallelerinde, ahşap, köhne, tahtakurusu yaz kış mebzûl odalarında büyüyüp gelişmiş ve ayda bir sinemaya gitmeyi yıllarca en büyük saadet bilmiş olan genç kadın, sayıları gittikçe kabarmış âşıklara, her büyük şehirle plaj ve su kasabalarında tanıdığı aylık, haftalık hatta gündelik âşıklara rağmen, kendisini fecî bir şekilde yalnız ve kalbini birçöl gibi bomboş, kupkuru buluyordu.”¹⁴¹⁶

¹⁴¹⁶ Örik, 153.

Sacide bu yalnızlık içindeyken Halim Bey vefat eder. Cenaze için İstanbul'a gelen Sacide, Edirne'de yaşayan Celâl ve Macide'yi ziyarete gider. Kız kardeşinin dışarıda olduğu bir anı fırsat bilerek Celâl'e ilan-ı aşk eder. Her ne kadar red cevabı almış olsa da Celâl'in kendisine karşı zaafiyetini görmenin memnuniyetiyle Edirne'den ayrılır.

3.2.3.5. Ankara'nın Değişimi/Gelişimi

Ankara'nın 1923 sonrasında hızlı bir gelişim sürecine girmesi Atatürk Dönemi Türk hikâyesine de yansımıştır. *Hep Gençlik* dergisinin ilk sayısında yer alan Adnan Sacit'e ait "Otobüs ve Yaylı"¹⁴¹⁷ adlı hikâyenin kahramanı, harpte ayağını kaybettikten sonra memleketine dönen Ankaralı Ethem Çavuş'tur. Ethem Çavuş, biriktirdiği paralarla bir yaylı araba yaptırıp, Keçiören bağlarından aldığı müşterilerini şehre, akşam da şehirden tekrar bağa götürür. Seferler esnasında Ethem Çavuş'un arabasında memleketin siyasî havasından mahsülün bolluğuna kadar çok çeşitli mevzular konuşulur.

Zamanla Ankara otobüslü ulaşım seferlerine başlayınca yaylı arabalar azalır. Buna rağmen Ethem Çavuş, sedirli arabasıyla müşterilerini taşımaya devam eder. Bir gün hastalanıp bir hafta kadar arabasını işletemeyince, otobüsle şehre inmek mecburiyetinde kalan müşterileri Ethem Çavuş'u bırakır. Bu duruma çok üzülen Ethem Çavuş, çocukça bir teselliyle müşterilerinin bir gün tekrar kendisini tercih edeceğini düşünerek tek başına da olsa her gün şehre gidip gelir. Fakat beklentisi gerçekleşmez. Otobüs alması için kendisine yardım vaatlerinde bulunan eski müşterileri ile selamı dahi keser. Bir sabah yaylısına binip Tepebaşı'na gelir, Keçiören yolunun üstündeki kayalıklara yaklaşır. Atların gözünü bağlayıp, beklediği an gelince süratle atları uçuruma doğru sürer. Gözleri bağlı hayvanlar ayakları boşluğa çıkınca aşağıdan geçen otobüsün üstüne düşer. Beş kişinin öldüğü kazada Ethem Çavuş'un "*parçalanmış kafasında gözleri aldığı intikamın feciliğini görmek ister gibi*" açıklığıdır.

Geleneksel yöntemlerin modernlik karşısında yenik düşmesinin işlendiği hikâyenin sonu hüsrarla bitse de medeniyetin zaferi yeğlenmiştir:

"Keçiören en güzel şeylerinden birini bu suretle kaybetti. Medeniyetin her vasıtası karşısında olduğu gibi merkebin, atın, arabanın otobüsün önünde"

¹⁴¹⁷ Adnan Sacit, "Otobüs ve Yaylı", *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mart 1930, S.1, s. 14-16.

eğileceği, intihabı kaybetmiş bir siyaset adamı gibi çekileceği muhakkaktı. Muhakkak ki her yerde olduğu gibi Ankara'nın bu köşesinde de makinenin baş döndürücü kaba ahengi, tabiatın sakin ve şiir dolu namesini bastırarak, buranın insanlarından da yavaş yavaş etrafı görerek rüzgarın saçları okşayan ellerini duyarak, güneşin damarlara batan iğnelerinin rehabetinde hülyaya dalarak yürümenin zevkini alacaktı. Fakat bu kolay olmadı, bu iki vasıtanın, arabanın ve otobüsün mücadelesi bir facia ile otobüse galebe verdi.”

Sabahattin Ali'nin “Ses” hikâyesi¹⁴¹⁸, Türkiye'nin Cumhuriyet sonrasındaki kültürel değişimini ele alır. Hikâyenin kahramanı Beyşehir'den Ankara'ya ses yarışmasına gelen bir delikanlıdır. Sazı ve yumuşak sesiyle halk türküleri seslendiren Sivashlı Ali, etrafındakileri sanatına hayran bırakır. Bindiği araç, Barsakderesi boğazında bozulunca, duyduğu müziğin sahibini merak eden bir bürokrat, Ali'nin sesini çok beğenir ve ona, sanatını geliştirmesi için imkân sağlamak ister. Ali'yi dünyaca tanınmış bir opera sanatçısı olarak hayal eden bürokratin, Ankara'ya geldikten sonra yaptığı başvurular sonuç verir. Ali, yeni kurulan operalara öğrenci seçimi yapan sınava katılmak için Ankara'ya davet edilir. Yol parası Konya belediyesince temin edilen Ali, Ankara'ya gönderilir.

Ankara'da Haymana Hanı'nda kalan ve handan kensidine bir saz alan Ali, oldukça heyecanlı ve gergindir. Sınavın yapılacağı salondaki ürkek bakışları, aklından geçen türlü türlü umutları ele vermektedir:

“Her halde dostumun kafasından geçen opera muganniliği ve fraklı Avrupa konserleri ona yabancı idi. Olsa olsa Ankara'da büyüklerden birkaç kişinin kendisini dinleyeceğini, belki beş on kuruş vereceğini düşünmüş olabilirdi. Hatta belki de daha sağlam bir istikbalin kendisini beklediğini sanıyor, beğenildiği takdirde hademelik, kapıcılık gibi bir işe konularak kayırılacağını ve ara sıra büyük meclislerde saz çalıp beş on kuruş alacağını ümit ediyordu. Bazan valilerin bile böyle aşıkları koruduklarını, onlara meclislerinde saz çaldırdıklarını her halde duymuştu.”¹⁴¹⁹

¹⁴¹⁸ Sabahattin Ali, “Ses”, *Ses*, Tan Matbaası, 1937, s.5-23.

¹⁴¹⁹ Sabahattin Ali, 15.

Fakat ne Ali'yi Ankara'ya getiren bürokratin hayalleri, ne de Ali'nin hayalleri gerçekleşir. Sınav, Ali'nin ömründe hiç görmediği piyano başında, Türk ve Almanlardan oluşan bir heyet tarafından gerçekleştirilir. Heyecanından hünerini de tam olarak sergilemeyen Ali, sınav heyetinin alaylı bakışlarına maruz kalır. Piyanoya ayak uyduramayınca, piyanoyla tango söyleyen sarışın tenora yenik düşer. Bu yenilgi aynı zamanda halk kültürünün, Batı etkisinde gelişen Türk kültürü karşısında almış olduğu bir yenilgidir. Ali, sekiz liraya aldığı sazı iki liraya satıp köyüne dönerek, taşradaki mütevazı yaşantısına devam eder.

Sabahattin Ali'nin bir diğer hikâyesi olan “Köpek” de¹⁴²⁰, Cumhuriyet Türkiye'sinin kültürel değişimini taşra-merkez, köylü-şehirli bağlamında verir. Hikâyede, Koçhisar gölü taraflarında bir köyde çobanlık yaparak yaşlı annesine bakan, sekiz-on yaşlarında olmasına rağmen ağırbaşlı ve olgun bir erkek çocuğunun, Ankara'dan gelen bir mühendisin onur kırıcı davranışlarına maruz kalması anlatılır.

Yoksul olduğu için ağaya boyun eğmek mecburiyetinde kalan çoban, çok sevdiği köpeği Karabaş ile Konya-Ankara yolunun kenarında hayvanlarını otlatmaktadır. Yoldan geçen bir otomobil çobanın yakınında durur. Otomobilden inen bir genç, el işareti ile çobanı yanına çağırır. Hikâyede, otomobilin sahibi parasını ve mevkisini kullanarak köylüye yukardan bakan mühendis şu ifadelerle tanıtılır:

“Bu delikanlı tahsilini Kolej’de ve sonra Amerika’da yapmış bir mühendis idi. Memlekete bir sene evvel dönmüştü. İyi mevkili akrabalarının delaletiyle kısa zamanda bilmem hangi bankanın bilmem ne seksiyonu şefi olmuş, dört beş yüz lira maaşa geçmişti. Asıl mesleği ile alâkası olmayan bu vazifeden şikayetçi değildi. Üzeri kristal masasının bir kenarında duran ve içini bir takım riyazî formüller, işaretler dolduran üç-dört kitap onun bir fen adamı olduğunu isbat eden edebî şahitler gibi el sürülmeden yerlerini muhafaza ediyorlar ve o, ne olduğunu pek anlamadığı halde hiç hatasız yaptığı bir takım kırtasiye işlerini birkaç saatte bitirince zamanını İngilizce bir magazini –belki üçüncü defa- gözden geçirmek suretiyle öldürüyordu.”¹⁴²¹

¹⁴²⁰ Sabahattin Ali, “Köpek”, *Ses*, Tan Matbaası, 1937, 24-38.

¹⁴²¹ Sabahattin Ali, 30.

Bu genç, altı ay evvel, bankanın üst düzey çalışanlarından birinin kızıyla nişanlanarak çoğu kişiye göre istikbalini garanti altına alır. Boş vakitlerinde, nişanlısıyla birlikte, yeni otomobiliyle Ankara gezilerine çıkar. Kendisi gibi Amerika’da okumuş bir arkadaşını ziyaret etmek için Konya’ya giden bu çifte o gün kızın annesi de eşlik eder. Yolculuk esnasında genç kız, çobanı görünce, hiç köylü görmediğini söyleyerek, onunla konuşmak ister. Nişanlısının ısrarına dayanamadan delikanlı, arabayı durdurarak çobanı yanına çağırır. Birçok anlamsız soruya maruz kalan çoban, bu durumdan ne kadar sıkıldığını karşı tarafa hissettirir. Çobanın kendinden emin tavrından ve ağırlığından rahatsız olmasına rağmen “*halkla, köylüyle temas*” kurmak isteyen mühendis, sinirlenmeye başlar. Konuşmalar esnasında, çobanın gözleri boyalı saçları, altın takıları, aşırı makyajıyla dikkat çeken kayınvalideye takılır kalır. Mühendisin çobanı konuşturma çabaları boşa çıkınca, mühendis büyük bir hiddete kapılarak arabasına atlayıp gaza basar. Havlayarak arabayı takip eden köpekler bardağı taşıran son damla olur. Tabancasıyla, Karabaş’a ateş eden Mühendis, kendisiyle hiçbir alakası olmadığı halde, en sevdiği arkadaşını çobandan ayırmakla köylüye en büyük kötülüğü yapmış olur.

Hamit Zübeyir Koşay’ın *Dokuz Ötkünç*¹⁴²² kitabının ilk hikâyesi olan “Kınalı Keklik”¹⁴²³, “*antika tavanlı, duvarları kasideli eski bir Ankara evin*”de geçer. Etrafına toplananlara hikâye anlatmayı seven Hadice nine, çocuğuna doyamadan ölen Ayşe’nin hikâyesini anlatır. Doğumu yakın olan Ayşe, çok geçmeden öleceğini hissedip ellerine kına sürer. Kızını doğurduktan bir hafta sonra da hastanede vefat eder. Karısının yokluğuna dayanamayan Seyit de altı ay sonra karısına kavuşur. Kalan iki yavru Çocuk Esirgeme Kurumu’na verilir. Hikâyede Cumhuriyet dönemi kurumlardan biri olan Çocuk Esirgeme Kurumu’nun öksüz ve yetim çocuklar için önemli hizmetleri olduğu vurgulanır.

Yeni Türkiye’nin sosyal hizmetlerinden biri olan Çocuk Esirgeme Kurumu, Hamit Zübeyir’in “Boş Kalan Beşik”¹⁴²⁴ hikâyesinde de ele alınır. Cebeci mezarlığına defnediği çocuğunu ziyaret eden baba, yol üzerindeki ev sakinlerinden birinin dikkatini çeker. Bir fırsatını bulup acılı babanın derdini anlayınca ona taziyeye gider. Misafir, “*balçık sıvası dökük, tek kat pencereci eski bir Ankara evinin kapusunu*” çaldığında, acılı babayı, oğlunun mezarından aldığı taş parçasıyla ilgilendiğini görünce oldukça üzülür. Bu

¹⁴²² Hamit Zübeyir (Koşay), *Dokuz Ötkünç*, Devlet Matbaası, Ankara 1929, 64 s.

¹⁴²³ Koşay, 3-10.

¹⁴²⁴ Koşay, 49-55.

hikâyede de kimsesiz çocuklar için hizmet veren Çocuk Esirgeme Kurumu'nun faaliyetlerinden bahsedilir, kuruma bağlı yapılması için okur teşvik edilir.

Nahit Sırrı'nın hikâyesinde, Paris'te kaldığı sürede her gece Ankara hakkında gerçeklerle örtüşmeyen şeyler anlatan Madam Hapinas, masada bulunanlardan bir Fransız kontun *“bu kadar şiirli bir lisanla anlattığınız bu şarkın siz de yabancısı sayılmazsınız. Derin gecelere benzeyen siyah gözlerinizle oradan gelmiş bir prensese benziyorsunuz.”* sözlerine şaşırarak beraber *“şark prensesi”* yakıştırmaları hoşuna gider ve kendisini bir Çerkes prensesi olarak hayal eder.

Nahit Sırrı, şark prensesi mevzuu söz konusu olduğunda rejim eleştirisine yönelerek, Cumhuriyet rejiminin hanedan ailesini ülkeden silip süpürdüğünü ifade eder. Bununla birlikte bir taraftan Cumhuriyet Türkiye'sinin imkanlarından faydalanan Madam'ın diğer taraftan Osmanoğulları'na mensup bir prenses olmayı hayal etmesini abesle iştigal bulur.¹⁴²⁵

Anlatıcı, yedi senelik bir aradan sonra Ankara'ya tekrar geldiğinde Ankara'yı büyümüş ve güzelleşmiş bulur. Değişmeyen Taşhan, İstanbul Pastanesi ve onun *“zayıf, ufak tefek ve hafifçe şehla garsonu”* dur.¹⁴²⁶

3.2.3.6. İnkılâplar

Hikâyeler içerisinde en dikkat çekici olanı, Tanzimat Edebiyatı yazarlarından Sami Paşazâde Sezai'nin *“Bir Yaz Gecesi”*¹⁴²⁷ adlı hikâyesidir. Hikâye, eski bir sadrazam olan Osman Paşa ve oğlu Nail Bey'in, Çamlıca'daki köşke gitmek için Üsküdar'dan bindikleri arabada başlar. Yolculukları esnasında yanlarından geçen otomobillerin, arabacıyı evhama sürükleyen hızı, zamana ayak uydurmak gerekliliğini ortaya çıkarır.

Osman Paşa da, Cumhuriyet sonrasında yapılan inkılâpları kısa sürede benimsemiş, yani zamana ayak uydurmuş bir görünüm içerisinde. İnkılâb-ı Kemal onu, *“ecnebilere gelen takdir ve tahkirlerle her esen havâ-yı istibdad ile hayf ve hirâs içinde yerlere eğilir bir sadrazam değil, haysiyete, hukukuna, milliyetine, istiklâline mâlik, alnı*

¹⁴²⁵ Örik, *San'atkarlar*, 272.

¹⁴²⁶ Örik, *San'atkarlar*, 273.

¹⁴²⁷ Hikâye ilk olarak şurada neşredilir: *Servet-i Fünûn*, nu. 1512, 1514, 1519, 1521, 1526, 6 Ağustos, 20 Ağustos, 24 Eylül, 8 Teşrin-i Evvel, 12 Teşrin-i sani 1925, s. 178-181, 214-216, 323-326, 407-409.) Sami Paşazâde Sezai, *Bütün Eserleri I*, Hazırlayan Zeynep Kerman, TDK Yayınları, Ankara 2003, s. 321-340.

yukarda bir adam” haline getirmiştir. Cumhuriyet’in güçlendirdiği tek kişi sabık sadrazam değildir. Ailenin her ferdi, ülkedeki yenilikleri memnuniyetle ve sorumluluk bilinciyle takip etmektedir. O günkü akşam yemeği için bir araya gelen ev halkının sohbet konusu inkılâplardır.

Ülkenin çok hızlı bir değişim ve gelişim süreci içine girdiği bir dönemde yazılmış bir metin olarak “Bir Yaz Gecesi”nin kahramanları, inkılapları içselleştirmiş yurttaşlardan oluşmaktadır. Osman Bey’in damadı, mühendislik için söylediği sözlerle bunu ispatlamaktadır:

“Bundan güzel, bundan musib bir intihap olamaz. Görülüyor ki mazi, yürüyen fikirler, ilerleyen medeniyetler bu taraflara geçer korkusuyla yollar, köprüler yapmamış; tıpkı büyük seller, tuğyânlar gibi o ilerlemiş fikirler, medeniyetler yol bulamadıkları yerleri tahrip ederek geçerler. Avrupa fütuhatına giden Türklerin Anadolu bir köprüsü idi. Şimdiye kadar yapılmamış yollar, kurulmamış köprüler, işlenmemiş madenler velhâsıl yerin altından zemine çıkmak isteyen bir medeniyetin derinden derine sesleri işitiliyor. Düşünmeli ki yeni Türkiye’de bu genç, dinç cumhuriyette her Türkün, bilhassa gençlerin ne büyük vazifeleri var.”¹⁴²⁸

Gençlere çalışmayı telkin eden bu konuşma, gelişmenin hangi koşullarda gerçekleşeceği hususuyla devam eder. Nietzsche’nin “*Terakki etmek isteyen bir millet maziyi unutmalıdır.*” sözünü düstur alarak yeni bir Türkiye vücuda getirmek için maziyle olan bağlarını büsbütün kesmek gerekliliği vurgulanır:

“İnkılâb-ı Kemal, seraser mazi olan şarkta Türkiye’yi bir diyâr-ı istikbal yaptı. Yeni cumhuriyette bütün fikirler, bütün kalpler istikbâlin tebaası oldu. Şimdi yükselen her fikre, açılır açılmaz yeni bir şafağa taalluk eden her nazara hâtif, istikbâle Ankara’dan gidilir.”¹⁴²⁹

sözleriyle damat bey, hem gelişimin yönünü çizmiş hem de sözü Ankara’ya getirmiş olur. İlerlemek isteyen Türkiye Cumhuriyeti, maziye yani doğuya değil, geleceğe yani batıya

¹⁴²⁸ Sami Paşazâde Sezai, 323.

¹⁴²⁹ Sami Paşazâde Sezai, 323.

yönelmelidir. Maziyle arasındaki bağlar kesilmediği müddetçe, arzu edilen sıçrama gerçekleşmeyecektir.¹⁴³⁰

Osman Paşa'nın oğlu Nail, komşu kızı İkbâl ile nişanlanır. Yukardaki konuşmalardan bir ay sonra Osman Bey'in evinde bir çay ziyafeti verilir. Ziyafete gelen misafirler de inkılabın gerektirdiği modern hayata ayak uydurmakta zorlanmazlar. Köşke arabalarla gelen Türk hanımlarının şıklığı, Boğaz'ın Avrupa'yı aratmayan güzelliğini tamamlamaktadır.

İkbâl, eğitim için Avrupa'ya gidecek olan nişanlısı Nail'den ayrılmak istemez. Nail nişanlısını şu sözlerle ikna etmeye çalışır:

*“Biliyorsun ki Ankara’da yeni bir devlet, yeni bir Türkiye, Hazret-i âdem gibi topraktan çıkarak güneşe doğru yükseliyor. O mebnâ-ı medeniyetin esasları olan temelleri on asrın derinliği üzerine kuruluyor; damarları olan sütunlarında Türk’ün necip ve galeyanlı kanı cereyan ediyor. Mühendisi deha, amelesi devler. Her namuslu Türke vazife olan o amelelik için bir kere düşün nasıl mücehhez olmak lazım gelir. O binanın harcı, teşhizatı, levazımı inşaiyesi; ruhun kudreti, kalbin ateşi, zekâ ile ilim ve sanatın şulesidir, işte beni gönderen...”*¹⁴³¹

İkbâl Hanım, bütün itirazlarına rağmen, Avrupa'ya tahsile gitmekten vazgeçmeyen nişanlısını Venedik'e yolcu ettikten sonra Çamlıca Tepesi'ne çıkar, vapurun ufuktan kayboluşunu derin bir üzüntüyle takip eder. Nail Bey, beş gün sonra Viyana'ya ulaşır. Oradan da karayoluyla Lozan'a geçer. Kalbi ile akli arasında ikilem yaşayan Nail Bey, yaptığı şeyin fikren *“muhiik”* (adil, doğru), hissen *“muhti”* (yanlış) olduğunu düşünür. Sonunda romantik bir tavırla vatanî görevini beşerî hislerinin üstünde tutar: *“İnsan ‘Nail’ olduğu ‘İkbâl’e layık olmalıdır. Tesadüfün lütfunu, himâyetin inâyetini itilâ için merdiven ittihaz edenler dülgerlerden ziyade yükselmezler.”*¹⁴³²

¹⁴³⁰ Millî Mücadele Dönemi'nde, Vâ-Nû, Ziya Gökalp'e Nazım Hikmet'le birlikte *Asya* adlı bir dergi çıkarmak istediklerini söyleyip fikrini sorar. Ziya Gökalp, derginin ismini sakıncalı bulur. Bu isimde bir dergi Avrupalılık mefhumunun karşısına Asyalılığı çıkarmak anlamına gelecektir ki bu durum inkılabın temeliyle örtüşmemektedir. Vâ-Nû, 158.

¹⁴³¹ Sami Paşazâde Sezai, 330.

¹⁴³² Burada, Sultan II. Abdülhamit'in marangoz olduğunu, kullandığı bazı eşyaları kendisinin yaptığını hatırlatalım.

Hikâyede, mitolojik bir kuş olan Kaknüs'e benzetilerek, küllerinden yeniden doğan Türkiye için fedakârlıkta bulunmayanların Türklüğünden şüphe edileceği ifade edilir. Nail, Şişli'deki evinde iki senedir kendisini bekleyen sevgilisini “*Vatansızların sevgilisi olmaz.*”¹⁴³³ sözleriyle avutur. Hikâye, Namık Kemal'in eserlerini hatırlatan bir tavırla son bulur

Hikâyenin mekânları İstanbul, Venedik, Roma, Sevr, Lozan'dır. Ankara, hikâyede bir mekân unsuru olmamakla birlikte, kahramanların hayatlarını şekillendiren bir konumdur. Hikâyenin kahramanı, inkılâba inanmış, yüzünü Batı'ya dönmüş bir vatansever olarak tanıtılır.

3.2.4. ANKARA'DA SOSYAL YAŞANTI

3.2.4.1. Eğlence Hayatı ve Mekânları

Nahit Sırrı Örik'in *San'atkârlar* adlı kitabında yer alan “Ankara'nın İlk Barı”¹⁴³⁴ başlıklı hikâyeye 1931 tarihini taşımaktadır. Yazar, hikâyesinde, altı sene önce Ankara'da açılan çalgılı, içkili ve kadınlı ilk dans salonu olan Ferah Bar'dan bahseder. “*Gayet sapa bir sokakta, uzun, dar ve ahşap, tavanı basık ve duvarları badanalı*” bu mekân hakkında birtakım söylentiler mevcuttur. Bir söylentiye göre önceleri fabrika taslağı, diğer bir söylentiye göre ise ahır ve garajmış. Bu “*mübarek*” yer açılınca, kimse “*yolunun sapalığına, binasının berbatlığına, çalgısının kötülüğüne, kadınlarının taponluğuna ve meşrubatının fevkalade pahalılığına*” bakmaz ve her gece barı hıncahınc doldurur. Ferah Bar'ı o dönemdeki Ankara'da ayrıcalıklı kılan unsur beş kadın çalışanının olmasıdır.

Ferah Bar'ın kazancının farkına varanlar yeni barlar açarlar: Elhamrâ, Yeni Bar, Turkuvaz, Necip Bar, Merkez Barı, Dans Salonu, Tabaren, Roznuvar, Cumhuriyet Barı, Papağan Bar ve Zuhal bunlardan bazılarıdır. Kâh kapanıp kâh işleyen bu barlar, Romanyalı, Bulgar, Macar, Alman, Çekoslovak kadınlar çalıştırarak Ferah Bar'a rakip olmaya çalışırlar. Zamanla Ferah Bar eski cazibesini yitirir. Bunda, Ankara'daki bar ortamının kızışmasının yanında kadınların işten ayrılması da etkilidir.

¹⁴³³ Sami Paşazâde Sezai, 338.

¹⁴³⁴ *Küçük Hikâyeler Koleksiyonu*, nu. 9, 15 Ağustos 1931. Nahit Sırrı Örik, “Ankara'nın İlk Barı”, *San'atkârlar*, 229-233.

3.2.4.2. Efsanevî Mekânlar

Halide Edip'in hikâyelerinde Ankara'nın halk efsanelerine konu olan mekânlarından olan Cennet ve Cehennem Dağı işlenmektedir. İsmi bu iki dağdan alan "Cehennem Dağı, Cennet Dağı,"¹⁴³⁵ hikâyesi, Ulus'ta birbirine bakan iki dağın efsanesini anlatır. Dağlardan biri "*yüksek ve sarı, çorak ve yanık bir taş toprak yığını*" şeklindedir. Cehennem Dağı olarak adlandırılan bu dağın tepesinde bulunan, sönmüş bir volkandan arta kalan kararmış kül yığınları, siyah bir ağza benzetilir. Bu sarı dağın eteğine sokulmuş gibi duran "*yeşil bir dağ yavrusu*" ise, Cennet Dağı'dır. Cehennem Dağı, ne kadar korkunç ve sarpsa, Cennet Dağı o kadar yeşil, yumuşak, hatları ince ve kokulu çiçeklerle bezenmiştir. Her iki dağdan da "*engin, kara ve kimsenin göremeyeceği uçurlara*" bakılır.

Anlatıcı, Ankara'nın kızıl göğün dağları boyadığı, güneşli ve güzel bir akşamında küçük bir çobandan bu dağların efsanesini dinler. Efsaneye göre 93 harbenden dönen bir subay Cennet Dağı'nda sevdiğiyle buluşmak ister. Fakat bu dağın eteğinde eşkıyalar tarafından pusuya düşürülüp öldürülür. Efsaneye göre, Cennet'e giden subay, ara sıra bu dağa gelip kavuşamadığı sevdiğine uzun uzun bakar. Cehennem Dağı, bu subayın kavuşamadığı sevdiğini sembolize eder. Kız oğlanın sevgisine karşılık vermeyip başka erkeklere meyleder. Fakat sevgilisinin dağın eteklerinde vurulduğunu duyunca pişman olur, vicdan azabından ölür ve inanışa göre cehenneme gider. O günden beri de, Cehennem Dağı'nda tepeden tırnağa siyah kıyafetli bir kadına, vahşî beyaz kurt sürüsünün hücum ettiği görülür. Özellikle de insanlara yollarını kaybettiren tipi, fırtına ve kasırga gecelerinde ortaya çıkan bu kadını, cehennem zebanileri volkanın sönmüş ağzından çıkarıp dağa bırakır, bu dağdan uzaklaşmaması için bir halkayla bağlayıp, günahlarından oluşan kurt sürüsünü de kadına musallat ederlermiş. Her ne kadar bağırarak Cennet Dağı'ndaki sevdiğine sesini duyurmak istese de fırtınanın ve kurtların gürültüsü yüzünden başarılı olamazmış.

¹⁴³⁵ Halide Edip Adıvar, "Cehennem Dağı, Cennet Dağı", *Dağa Çıkan Kurt*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993. s.31-34.

Cennet ve Cehennem Dağı, Halide Edip'in "Cin"¹⁴³⁶ adlı hikâyesinde de geçmektedir. Halk arasında anlatılan bir efsaneye dayanan bu dağlar, yazarın Keçiören'deki evinin penceresinden yakinen görünmektedir:

*"Bir akşam çiftlikteki tek odamın önündeki balkondan Ankara'ya bakıyordum. Karşıda bir tiyatro dekoru gibi Cennet dağı yemyeşildi, Cehennem dağı sapsarı, akşamın mor ışığına bürünmüşler bana bakıyorlardı. O kadar ben insandan başka gibiyim ki iki kuru dağ ve üstüne çöken beyaz sisler ve renkler bana bahçede gezen insanlardan çok yakın geldi."*¹⁴³⁷

Halide Edip, İtalya'nın Verona kentini gezerken gördüğü manzara, kendisine Ulus'taki Bentderesi'ni hatırlatır. Yazarın cehennem deresi dediği vadiye bakan ve birdenbire uçurum gibi yükselen dağların sağında kale, solunda ise Cehennem Dağının korkunç hatları vardır. Dere, etrafındaki söğüt gölgelerinin altında bazen yeşil, bazen duru akarken, üstünde beyaz köpükler oluşur. Loş ve dar bir geçit olan Bentderesi'nde Halide Edip'in atı "Duru"yu ürkütecek kadar ıssızdır. Halide Edip, Ankara'nın Millî Mücadele Dönemi'nde ne kadar zor günler geçirdiğini de belirtir: *"Ulus ayaklanmasının o günkü dekor ve heyecanını sana anlatmayı başarsam, sevgili İstanbul, camilerinin ince minarelerine kadar titrersin, fakat ne çare ki onu tekrar etmek hiçbir insanın aciz kalemine müyesser olamayacaktır."*¹⁴³⁸

3.2.4.3. Semtler

Dönem hikâyesinde öne çıkan semt isimlerinin ilki Çankaya'dır. Hikmet Şevki'nin hikâyesinde Çankaya, Naci Efendi ve ailesinin yeniden doğuş mekânıdır. İstanbul'un içinde bulunduğu buhranlı dönem, Naci Efendi'nin Anadolu'ya taşınmasına, kendisini artık yabancı gibi hissettiği bu şehirden uzaklaşmasına neden olur. Ankara'da sokak başlarında karşılaştığı Türk askerlerinin ve halkın kararlı duruşu, memleketlerine olan sadakatleri, dirilişin perdesini aralar. Çankaya'nın havasında *"ruhundaki dertleri dindirecek bir kuvvet"* bulan Süheyla, burası hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade eder:

¹⁴³⁶ Halide Edip Adivar, "Cin", *Dağa Çıkan Kurt*, 121-123.

¹⁴³⁷ Adivar, 120-121.

¹⁴³⁸ Adivar, "Verona Müzesinde", *Dağa Çıkan Kurt*, 185.

“Çankaya bütünü bir memlekete istiklâl ve necat havası sunan vatanın en güzel bir köşesi değil mi? Ben de burada canlandım. Hayata yeniden kavuştum. Bu tepe, bir vatan, ümit ve halas sunan mavi gözler, her rüzgarın karşısında dalgalanan sarı saçlar, milletini çapraşık yollardan kurtardı. Bu millete can veren bu Çankaya’da benim de derterim tükendi. Ruhumda yaşamak arzusunu duydum. Esaret altında kalmanın benim için doğru olmayacağını, sesimi işittirebilecek bir kudrette bulunduğumu ilk defa burada hissettim.”¹⁴³⁹

Keçiören’in mahallelerinden olan Kalaba, Halide Edip’in “Kalaba’nın Cadısı”¹⁴⁴⁰ adlı hikâyesinde geçmektedir. Yazar, Kalaba’yı, adını mekândan alan bir efsaneyle aktarır. Kahraman anlatıcı konumundaki yazar, hikâyeye Ankara’ya ait bir tabiat manzarasıyla başlar:

“Yeşil söğütlerin aralarından Çubuk çayı köpürerek, dalgalanarak akar gider. Söğütlerin tam üstünde tabii bir sahne gibi bir tepe uzanır. Önü sarp ve keskin bir uçurumdur. Bu uçurum gariptir. Bazı yerleri ağaç ve ot biten toprak arazi ve ucu da akşam karanlığında bin bir şekle giren kavuklarla dolu kayalıklardan ibarettir. Akşamları yüksek toprak hattı sarı nurlu bir ziya içinde uzanır. Renkten renge girer; en sonunda gece karanlığında önümüzdeki kavak oraya, o nurlu hattın ortasına yapışır, karanlık yaprakları üstünde bir baykuş durmadan hıçkırır.”¹⁴⁴¹

Kalaba Köyü’ndeki doğal yaşantıyı çok seven yazar, her fırsatta gezintiye çıkarak, bu hayata dair her şeyi öğrenmeye çalışır. Bir süvari neferi ile birlikte çıktıkları gezide, atlar ön ayaklarını toprağa gömüp kulaklarını dikerek solumaya başlar. Kahraman ve asker, hayvanlarına ne olduğunu anlamaya çalışırken birden bire nereden geldiği belli olmayan bir rüzgâr buğday tarlalarını altüst eder. Rüzgardan ürken atlar, şaha kalkarak zaptedilmez hareketlerle dönmeye başlarlar. Neferin söylediğine göre hayvanlara bu korkuyu yaşatan Kalaba cadısıdır. Efsaneye göre boynunda urgan gibi bir pembe yemeni olan bu cadı, kimi yakalarsa elinde salladığı yemenisini boynuna takarak boğar.

¹⁴³⁹ Hikmet Şevki, 42.

¹⁴⁴⁰ Adivar, “Kalaba’nın Cadısı”, *Dağa Çıkan Kurt*, Remzi Kitabevi, 114-118.

¹⁴⁴¹ Adivar, 114.

Bir fırsatını bulup indikleri derede, rüzgardan kurtulurlar. Ertesi gün kendisine yoğurt getiren Akkız Ana, kahramana Kalaba cadısının öyküsünü anlatır. Kabzımal Mahmut'un bahçıvanı Hasan, karısı ile beraber çiftlikle Caditepe arasında bir mevkide oturur. Hasan Kalabalı, karısı Şehime Boşnak göçmenidir. Kocasını çiftliğin rençberleriyle aldatan Şehime, bir gün ortadan kaybolur. Üç hafta sonra Hasan'a gelen Şehime, eve dönmek için kocasına yalvarır. Şehime'ye yüz vermeyen Hasan, karısının getirdiği sigaraları içtikçe tekrar Şehime'ye sevdalanır. Şehime'nin Hasan'a büyü yaptığını anlayan çiftlik çalışanları bu evliliğe razı olmuşlar. Evlendikten üç gün sonra Hasan ve Şehime'yi yoklamaya gelen komşular, Şehime'yi yemeniyle boğulmuş bir vaziyette bulurlar. Hasan ise ortalarda yoktur. Efsaneye göre, bu olaydan sonra Şehime cadı olmuş, tepenin üstünde, bir elinde boğazından kopardığı kanlı yemeni, bir elinde bazen kıvılcık bazen mavi bir ışık sallayarak köye bakarak kanının hakkını istemiş.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Geçmiş Zaman Elbiseleri" hikayesi¹⁴⁴², Ankara kalesine bakan odasında, dış dünyadan kendini soyutlarcasına kitap okuduktan sonra, Tabarin Bar'daki Ketî ile randevulaşıp Etlik'e gezmeye gitmeyi planlayan kahramanı konu alır. Anlatılanlar, Ankara'nın sosyal yaşamını yansıtmaktadır. Tüm gün randevu saatine odaklanan kahraman, yakın bir arkadaşının arabayla gezme teklifini geri çevirmez. Bu yol macerası, olay örgüsünün seyrini değiştirir. Gösteriş tutkunu arkadaşının bindiği aracın çalıntı olduğu, hikâyenin ilerleyen bölümlerinde gün yüzüne çıkar. Arkadaşıyla birlikte Keçiören'deki bir bağ evine davetli olan kahraman, bir anda kendini kalabalık ortamda ve kumar masasında bulur. Her ne kadar içinde bulunduğu mekândan memnuniyetsizliğini dile getirirse de oyuncular, masadan ayrılmasına izin vermez.

Gecenin ilerleyen saatlerinde, yorgun bedeni alkole ve kumara dayanamayan kahraman, tüm parasını kaybettiği bu mekândan tek başına ve yaya olarak uzaklaşmaya çalışır. Keçiören'in karanlık bir yolunda, sağa sola savrulurken kendisine bir kaçış yolu arar. Gözlerini açtığında bilmediği bir ortamdır. Gaz lambalarıyla aydınlatılan bu ev, dilsiz çalışanı, yaşlı bir baba ve eski elbiseler giyen kızı ile oldukça gizemlidir. Bu gizem

¹⁴⁴² Ahmet Hamdi Tanpınar, "Geçmiş Zaman Hikâyeleri", *Hikâyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, Ekim 2011, s. 52-76. Hikâye ilk olarak *Ağaç* dergisinde yayımlanmaya başlar. *Ağaç*, nu. 15-17, 18 Temmuz 1936 - 29 Ağustos 1936. Fakat burada hikâye yarım kalır. Tam olarak ilk basımı: *Oluş*, nu. 28-31, 9-30 Temmuz 1939, s. 444-446, 458-461, 475-476, 492-494.

karşısında kendisini rüya ile hayal arasında, uyku ile uyanıklık arasında hisseden kahraman, eski elbiseler giyen kızın sesinden oldukça etkilenir. Uyandığında gördüğü mekâna ve kişilere dair hiçbir şeyi etrafında bulamayan kahraman, evsahibinin o gece evi boşalttığını anlar. Odasına döndükten sonra yaşadığı gece, onun hayatında çözülmesi gereken bir muamma halini alır. Hikâyede olay örgüsünden ziyâde ruhsal çözümler ön plandadır. Keçiören’de kendisini rahatsız hissettiği kalabalık bağ evi, gece yarısı gittiği evin avlusunda تنها bir mekâna dönüşür. Bu mekân aracılığıyla kahramanın, âidiyet hissedememe ve sevgiliye duyduğu özlem gibi psikolojik hassasiyetleri gün yüzüne çıkar.

“Dünya Şaheserleri Antolojisi” adlı hikayesinde, kahvedeki müşteri ve şehir profilini bir mozayiğe benzetir. Yenişehir’in modern görüntüsüne *“İstasyonun yanındaki köprü altı, bir kapıdır. Bu kapıdan ayağınızı attınız mı modern bir şehrin çerçevesi içinde olduğunuzu anlarsınız.”*¹⁴⁴³ sözleriyle dikkat çeker. Samanpazarı ise bir eski Anadolu şehri olarak kurguda yerini alır: *“Eğer bir gün yolunuz Samanpazarı’na çıkarsa eski evleri, eciş bücüş sokakları, sokak içlerine yapılmış kahveleri ile pazarlarıyla bir eski Anadolu şehri karşınıza çıkar.”*¹⁴⁴⁴

Bentderesi yazara, küçük bir kasaba izlenimi verir. Cebeci sirtlarında köyler vardır. İşte bu yüzden anlatıcının gözündeki Ankara Yenişehir (modern bir şehir), Samanpazarı (bir Orta Anadolu şehri), Bentderesi (küçük bir kasaba) ve Cebeci’den (köy) oluşan bir mozayiktir. Ankara sakinleri de farklı yaşayış tarzlarıyla bu mozayığın içinde yer alırlar:

*“Onun için başına doğduğu gündən beri usturadan başka bir şey vurdurmayan, makine ile saç kestirmeyi bile bidat sayan alay müftüsü ile turnakları manikürlü favorili saçları briyantimli, yüzü pudralı delikanlı karşı karşıya geçer ya tavla yahud da satranç oynarlar. Birbirlerini yadırgamadan hoşbeş ederler. Buraya birinci kertede çokluk orta sınıf memurlar, öğrenciler gelir, tavla, iskambil, domino, satranç, dama oynarlardı. İkinci kertede valizini eline alıp trene atlayan, iş aramak için yollara düşenler günleri burada gün ederlerdi. Aşağı yukarı bu kahve aynı zamanda bir iş borsası halinde idi.”*¹⁴⁴⁵

¹⁴⁴³ Sadri Ertem, 472.

¹⁴⁴⁴ Sadri Ertem, 473.

¹⁴⁴⁵ Sadri Ertem, 473.

3.2.4.4. Edebiyatçı Mekânları

Halide Edip'in "Cin" adlı hikâyesi, Atatürk Dönemi'nde Ankara'ya gelen ve Keçiören'de kalan sanatçıların yaşantıları hakkında ipuçları içermektedir. Cin, Halide Edip'in köpeğidir. Abdurrahman Bey'in hediye ettiği bu küçük köpek, kısa sürede herkesin ilgi odağı olur:

*"İlık bir şey dizlerimden kalbime gitti. Kalbim, zindanı güneş gören mahkum gibi ısındı, sonra pek bilmiyorum. Odada çocuk gibi koşuyor, oynuyordum. Balkonun altında çalışan genç rençberin köydeki aşk hikâyesini hatırladım, güldüm. Bahçede gidip gelen köylüler, dağlardan çok bana yakın oldu. Söğütlü yoldan hayvanlarıyla Genelkurmay'a giden genç subay arkadaşlarımı daha aşına buldum. Ne sıcak renkli bir akşam oldu. Odamızda birer birer dönen akşamlar hepsi köpeğin etrafında toplandılar."*¹⁴⁴⁶

Keçiören'de oturup Genelkurmay'a işe gidenlerin, akşam olunca toplandıkları ve adına "Mahkûmlar Kulübü" dedikleri oda, Cin'in sayesinde mesut bir oda halini alır. Gündüzleri, söğütler altından akıp giden Çubuk Çayı'nın sularında Cin'i yıkadıktan sonra, tozlu ve uzun Kalaba yolunda bir akşam yürüyüşüyle evine ulaşır. Kendisine arkadaş olan Cin sayesinde, Halide Edip insanlarla ilgilenmeye, etrafını eski dikkatle ve sıcaklıkla sevmeye başlar. Bu saadet üç hafta sürer. Kuduz olduğu anlaşılan Cin, itlaf edilir.

---

¹⁴⁴⁶ Adıvar, "Cin", 121.

SONUÇ

Mustafa Kemal'in Samsun'da başlattığı Millî Mücadele, kendisine karargâh olarak Ankara'yı seçer. İlk Millet Meclisi, burada açılır. Kurtuluş Savaşı, buradan yönetilir. Savaş sonucunda Türk milleti bağımsızlığını kazanır ve 13 Ekim 1923'te Ankara, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olur. Başkentliğin İstanbul'dan alınıp Ankara'ya verilmesi, ülkenin siyasi ağırlık merkezinin de Anadolu'ya kayması anlamına gelir. Değişen jeopolitik denge böyle bir uygulamayı gerekli kılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşu yalnızca siyasî ve askerî açıdan değil, sosyal ve kültürel açıdan da birtakım değişiklikleri beraberinde getirir. Atatürk'ün Ankara'yı Millî Mücadele'nin merkezi ve sonrasında yeni kurulan devletin başkenti olarak seçmesi, şehri ülke gündeminde önemli hale getirir.

1920-1923 yıllarında Ankara'ya gelen sanatçılar, vatan savunmasında hissedilen bir ihtiyaca binaen çağrılmış ya da sorumluluk bilinciyle hareket ederek komuta merkezi olan Ankara'ya gelmiştir. Halide Edip, Yunus Nadi, Mehmet Akif, Mehmet Emin Yurdakul, Samih Rifat, Ruşen Eşref İstanbul'un işgali üzerine Ankara'ya gelen ilk sanatçılardır. Emperyalist devletlerin İstanbul'u işgal etmesiyle Anadolu'ya koşan sanatçılar, şu amaçlarla Ankara'da bulunurlar:

1. Halkın Millî Mücadele'ye olan inancını kuvvetlendirmek. Ankara'ya gelen sanatçılar *Hâkimiyet-i Milliye*'de ilan edilir ve bu gelişlerin Millî Mücadele'yi kuvvetlendireceği ifade edilir.
2. Cephedeki askerinin moralini yüksek tutmak. Bu konuda, Mehmet Akif, Hamdullah Suphi, Mehmet Emin Yurdakul, Samih Rifat gibi hitabet gücü yüksek sanatçılardan yararlanılır.
3. Millî Mücadele'yi yurtiçinde ve yurtdışında doğru bir şekilde tanıtabilmek. Bu noktada da Yunus Nadi, Halide Edip, Yakup Kadri gibi gazeteciler görevlendirilmiştir.
4. Gençleri Millî Mücadele konusunda bilinçlendirmek ve millî duygularını galeyana getirmek. Bu amaç için de Nazım Hikmet, Vala Nurettin, Faruk Nafiz ve Behçet Kemal gibi genç sanatçılar Ankara'ya kabul edilir.

Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'ya gelen sanatçıların anılarında Ankara, olumsuz özelliklerle yer alır. Ankara'nın iptidâîliği konusunda sanatçıların çoğu hemfikirdir. Metinlerde Ankara susuz, kuru, çamurlu, sevimsiz, kasvetli; Ankaralılar kaba konuşan, cahil, kültürsüz insanlar olarak nitelendirilir. Sanatçıların gözünde Ankara bazen korkunun şehri, bazen tezatların şehridir. Sanatçılara göre yeni ile eski, geçici ile kalıcı, güzel ile çirkin, gürültü ile sükunet Ankara'da birarada yaşar. Ankara'nın yerlileri, "yaban" olarak nitelendirdikleri İstanbullu misafirlerini hoş karşılamadıklarından, Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'ya gelenlerin karşılaştığı en büyük sorun kalacak yer sıkıntısıdır.

Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'da bulunan sanatçıların hatıralarında Ankara'nın olumlu özelliği, manevî değeridir. Sanatçılar, izzet-i nefsi kırılmış Türklüğün şeref ve haysiyetini kurtarmak için geldikleri Ankara'yı kutsal bir mekân olarak yüceltirler. Şehrin iptidâîliği, yeniden yapılanmaya imkân verir ve Anadolu'nun en güzel şehirlerinden biri olacak şekilde planlanır. İklim özellikleri bakımından Ankara, Türklerin atayurt iklimine benzetildiği için havası temiz ve sıhhi bulunur. Günbatımı manzarası Ankara'daki sanatçılara ilham veren unsurlardan biri olarak metinlere yansır. Sanatçılar, gerek tahkiyeli eserlerinde gerek anılarında, kendilerine bir renk armonisi yaşatan gurub vaktini, Ankara'ya has ikonografik bir manzaraya dönüştürürler.

Bu dönemde Ankara'ya gelen sanatçılar Ulus, Dikmen ve Keçiören'de ikamet ederler. Konut sıkıntısı, ulaşım problemi ve çalışma şartları dolayısıyla günün büyük bir bölümünü birarada geçirmelerine ve İstanbul'daki benzerleri gibi edebiyatçı mekânları Ankara'da da oluşmaya başlar. Başta Atatürk'ün sofrası olmak üzere, Halide Edip'in, Ahmet Ağaoğlu'nun, İsmail Habip'in, Yakup Kadri'nin evi, Mehmet Akif'in kaldığı Taceddin Dergahı, Taşhan ve Kuyulu Kahve sanatçıların biraraya geldiği özel ve genel mekânlardır.

Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'ya gelen kadroya Cumhuriyet Dönemi'nde katılanlarla birlikte Ankara'daki edebî ortam zenginleşir. Mebus, öğretmen, memur ve gazeteci olarak görev yapan sanatçılarla Ankara bir merkez haline gelir. 1938'e kadar beş yasama dönemi geçiren Millet Meclisi'nde sanatçı mebusların sayısı hızla artar. I. Meclis'te sanatçı mebus sayısı üç iken II. Meclis'te bu sayı on üç olur. Bu sayı diğer dönemlerde de artış gösterir. Sanatçıların Ankara'ya geliş tarihlerine bakıldığında 1927

ve 1931 yıllarında bir hareketlilik görünmektedir ki bu tarihler Meclis'in III. ve IV. dönemlerinin açılış tarihlerine denk gelir.

Cumhuriyet Dönemin'nde Ankara'ya gelen sanatçılar, şehrin gelişim çizgisine paralel olarak Ulus, Yenişehir ve Sıhhiye çizgisinde ikamet ederler. Bu dönemde sanatçıların biraraya geldiği genel mekânlarda hızlı bir artış görülür. İstanbul Pastanesi, Özen Pastanesi, Şükran Lokantası, Nahit Fıratlı'nın, Sadri Maksudî Arsal'ın, Necip Fazıl'ın evi sanatçıların biraraya geldiği mekânlardır.

Kurtuluşun ardından hızlı bir kuruluş dönemine giren Ankara, sanatçıların gözünde büyük bir şantiye görünümündedir. Bu dönemde Ankara, Türk tarihine açılmış tertemiz bir sayfadır. 1927'de Ankara'ya gelen Tanpınar, kaleden izlediği Ankara'nın Millî Mücadele'den mazisini yakarak çıktığını söyler. Ankara, yeni rejimin, yeni bir hayat tarzının, yeni neslin gösteri mekânı olarak tasarlanır, planlanır. Bu hızlı değişim ve gelişim sürecinde, Ankara hızla Millî Mücadele Dönemi'ndeki kahramanlık havasından uzaklaşır. Sanatçılar Ankara'nın suniliğinden, görgüsüzlüğünden ve zevksizliğinden şikâyet etmeye başlar.

Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da bulunan sanatçılar zihinsel açıdan Doğu-Batı kültürü arasında kalmazlar. Atatürk ilke ve inkılâplarının estirdiği Batıcı havada, yelkenlerini açıp yollarına devam ederler. Ankara'da bulunmak, Ankara'da çalışmak, Ankara'ya gidip geliyor olmak dahi sanatçıların İstanbul'daki prestijini yükselten bir durumdur. Sanatçıların Ankara ile bağları ontolojik bir bağlılıktan ziyade siyasî ve ekonomik bir bağlılıktır. Ankara bu sanatçılar için bir kimlik unsuru değil, bir referans alanıdır. Bu özelliğiyle Ankara, 1923 sonrasında sanatçıların hayallerini süsleyen bir ikbal kapısı haline gelir.

Ankara, Cumhuriyet rejiminin uygulama sahnesi olarak ve İstanbul'un simgelediği değerlere karşıt bir şekilde konumlandırılır. Bu özelliklerle donatılan Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin ideal vatandaşına mekân olacak şekilde tasarlanır. Fakat Ankara kimliğinin, Ankara-İstanbul çatışması üzerine kurulmak istenmesi ve yönetici kesimin İstanbulluluğuyla ilişkili olarak, İstanbul'dan kopması da kolay olmamıştır. Özellikle Millî Mücadele Dönemi'nde, içinde İstanbul'un adı geçmeyen bir Ankara yazısı bulmak oldukça zordur.

Ankara'daki basın-yayın faaliyetleri de içerik olarak Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemleri'nde farklılık gösterir. 1920-1923 yılları arasında Ankara basını Millî Mücadele'nin ateşli birer savunucusudur. Millî Mücadele'nin kıt kaynakları ile yürütülen basın faaliyetleri, Cumhuriyet'in ilânıyla imkânlarını ve çeşitliliğini artırır. 1923 sonrası Ankara basını ise Atatürk ilke ve inkılâplarının ateşli birer savunucusudur. Bu dönemde Ankara, sanat ve edebiyat dergileri (*Hayat, Çankaya, Gençlik, Mehtap, Görüş, Kor, Varlık, Ağaç, Marmara, Kalem*), okul-kurum dergileri (*Türk Yurdu, Muallimler Birliği, Gürbüz Türk Çocuğu, Türk Hava Mecmuası, Halk, Sesimiz, Hep Gençlik, Hız, Çığır, Ülkü, Çocuk, Ana*) ve siyasî dergi (*Kadro*) bakımından zenginleşir. Dergilerin büyük bir kısmı, ilk sayılarında yer alan ve Ankara'daki sanat ve edebiyat ortamının kuraklığından şikayet eden bir yazıyla çıkış yapar. Edebî doluluk ve yazıların içeriği bakımından incelendiğinde *Hayat* dergisinin öne çıkmaktadır.

Ankara, dönem basınına şu özelliklerle yansır:

1. Millî Mücadele'ye kadar fazla tanınmayan Ankara, başkent olduktan sonra ülke gündeminin merkezine oturur. Yeni başkent tanıtılması amacıyla dönem basınında Ankara'nın tarihî, coğrafi ve folklorik özellikleriyle tanıtılması kampanyası başlatılır. *Hayat* dergisi 21. sayısını Ankara özel sayısı olarak çıkarır. Ankara tarihi, *Çığır* dergisinde sekiz sayı süren bir seri halinde verilir. Çocuk dergilerinde ise Ankara'yı tanıtan gezi yazıları mevcuttur.
2. Siyasî başkent olan Ankara'nın kültür ve sanat başkenti de olması için uğraş verilir. Ankara'da gerçekleşen sinema, tiyatro ve bilimsel toplantılar, Ankara basınına yansır. Nahit Sırrı, tiyatroyu Ankara için hayati ihtiyaç gördüğü yazılarını *Varlık* ve *Ülkü* dergilerinde vurgular. Yine Nahit Sırrı'nın resim ve Abdülhak Şinasi'nin müzecilik hakkındaki yazıları Ankara'nın kültür hayatına katkı sağlamak amacını gütmektedir.
3. Ankara, yükselen bir değer olarak tanıtılır. Yazın Ankara'yı terk eden bürokratların yaz-kış Ankara'da kalmaları için şehre yeni sosyal tesisler yapılır ve bu tesislerin haberleri de dönem basınına yansır.
4. Ankara, inkılâbın başkenti ve Atatürk'ün yaşadığı şehir olarak yüceltilmektedir. Ankara, ideal Türk çocuğunun büyüdüğü beşik olarak da tanımlanır.

Dönem basınına yansıyan edebî konuların başında inkılap edebiyatı gelmektedir. Fuat Köprülü, Kazım Nami, Sadri Ertem, Eflatun Cem Güney gibi isimler Millî Edebiyat'a veya Halk Edebiyatı'na aşılacak bir inkılâp ruhunun bizim asıl edebiyatımız olacağı hususunda hemfikirdir. Bu hususa karşı çıkan tek isim Yakup Kadri'dir. Yakup Kadri, inkılap edebiyatının inkılâplara ve inkılâp kahramanlarına methiyeler sıralamak olmadığını söyler. Sanatçıya göre inkılâp edebiyatı inkılâplar karşısındaki bireyi ve onun buhranlarını işlemelidir.

Dönem basınında bazı sanatçılar ve eserler ön plana çıkarılır. Yunus Emre, Türk edebiyatı için yeni keşfedilmiş altın madeni gibidir. Dergilerde yer alan şiirlerinin çokluğuyla Faruk Nafiz, bu noktada dikkat çekicidir. Bununla birlikte Faruk Nafiz'in sanat yolunda sağlam adımlarla ilerleyen bir yetenek olduğuna ve memleket meselelerine eğilmesiyle değerinin attığına vurgu yapılır. Eserler arasında ise *Çalığışu* ön plana çıkarılır.

Millî Mücadele sonrasında kuruluş sürecine giren Ankara, yalnız fiziksel olarak değil metin bağlamında da görünür kılınmaya çalışılır. Bu düşünceden hareketle, edebî metinlerde Ankara, kelimelerle resmedilerek millî kimliğin bir göstereni haline gelir. Özellikle Ankara'da bulunmuş sanatçılar o günlere ait izlenimlerini roman ve hikâye türündeki eserlerine de yansıtır.

Millî Mücadele Dönemi'nden itibaren Türk romanı eskisi kadar İstanbul'a bağlı bulunmamakla birlikte kahramanların çoğunluğu İstanbulludur. Eserlerin büyük bir kısmında olaylar, İstanbul ile Ankara çekişmesini hissettirecek derecede bu iki şehre paylaştırılmıştır. Olayların tamamen Ankara'da geçtiği romanlar çok azdır. (*Ankara, Dikmen Yıldızı, Ayaşlı ile Kiracıları, Çapraz Delikanlı, Ben Öldürmedim-Kokain*) Ankara'da başlayıp İstanbul'da biten ya da İstanbul'da başlayıp Ankara'da biten yirmi roman ve Ankara'da geçmediği halde algısal mekân olarak Ankara'yı imleyen beş romanla birlikte toplamda otuz roman tespit edilmiştir.

İlçeler, semtler, mahalleler, köyler göz önünde bulundurulduğunda Aka Gündüz'ün eserlerinin, geniş bir Ankara coğrafyasına yer verdiği görülür. *Dikmen Yıldızı, Yıldız, Ben Öldürmedim-Kokain, Üvey Ana, Zekeriya Sofrası* romanlarının kahramanları Dikmen'de otururken, *Onların Romanı* ve *Çapraz Delikanlı*'nın kahramanları Keçiören'de, *Üç Kızın*

Hikâyesi, Bir Şoförün Gizli Defteri'nin kahramanı Cebeci'de oturur. Aka Gündüz'ün hikâye ve romanlarının en büyük özelliği Ankara'ya dair her ayrıntıyı olumlamasıdır.

Millî Mücadele'nin gölgesinde yazılan ilk eserlerde Ankara çoğunlukla bir komuta veya karargâh merkezi olarak karşımıza çıkar. “*Ankara'dan haber var*”, “*Ankara'dan yazı geldi*” cümlelerinde olduğu gibi otorite simgesi olarak kullanılır. Ankara, bu özelliğinden dolayı Millî Mücadele'yi destekleyen romanlarda kutsanmış bir şehir olma özelliği gösterir. Cumhuriyet'le birlikte yoğun bir kuruluş faaliyeti içerisine giren Ankara, özellikle 1930'dan sonra yazılmış eserlerde kutsallığını yitiren, büyüü bozulan bir şehir olarak görülür ve bu yönüyle eleştirilir.

Romanlardaki Ankara'nın da en belirgin özelliği iptidaîliğidir. Bu özellik, hatıralardaki ilk intibalar ile örtüşmektedir. İstanbul'dan gelenler için kalacak yer sıkıntısı da romanda ele alınan bir Ankara sorunudur. Hikâyelerin tematik incelenmesinde ise dikkat çeken unsur, devlet işlerini çıkmaza sokan bürokrasi engelinin işlenmeye başlamasıdır.

Dikkatimizi çeken bir başka husus ise, 1920-1938 yılları arasında basılan romanlara ve hikâyelere konu olan Ankara'nın Atatürk devrindeki Ankara olmasıdır. 1920'den önceki Ankara tarihi, bu dönem hikâye ve romanında yoktur. Örneğin Hacı Bayram Veli'yi, Ankara Savaşı'nı Atatürk devri Türk romanında göremeyiz. Ankara'nın eserlere yansıyan kültürel birikimi, tarihi değil coğrafyasıyla sınırlıdır. Özellikle, Halide Edip'in hikâyelerinde Ankara, coğrafi unsurlarıyla metnin içinde yer almaktadır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Abalıoğlu, Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, Sel Yayınları, İstanbul 1955.
- Adivar, Halide Edip *Türk'ün Ateşle İmtihani, (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, Can Yayınları, 3. Basım İstanbul 2009.
- Ağaoğlu, Samet, *Aşına Yüzler*, Alkım Yayınları, İstanbul 2003.
- Ağaoğlu, Samet, *Babamın Arkadaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- Ağaoğlu, Samet, *Hayat Bir Macera!*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.
- Ahmet Şerif, *Anadolu'da Tanın*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. 1, Ankara 1999.
- Aksoy, Fahir, *Kürdün Meyhanesi*, Can Yayınları, İstanbul 2000.
- Aktaş, Şerif, *Ahmet Rasim*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 837, Ankara 1987.
- Aktaş, Şerif, *Ahmet Rasim'in Eserlerinde İstanbul*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988.
- Ali, Filiz, *"Filiz Hiç Üzülmesin" Sabahattin Ali'nin Objektifinden Kızı Filiz'in Gözünden Bir Yaşamöyküsü*, YKY Yayınları, İstanbul Nisan 2018.
- Altun, Sezin Seda, *Romanda Bir Kent İmgesi Olarak Ankara (1920-1955)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek lisans tezi, İstanbul 2013.
- Anar, Turgay, *Mekândan Taşan Edebiyat "Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri"*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.
- Anday, Melih Cevdet, *Akan Zaman Duran Zaman*, Everest Yayınları, İst. 2009.
- Ankara'da Yayımlanan Süreli Yayınlar Kaynakçası: 1923-2015*, Hazırlayanlar Bülent Yılmaz, Nermin Avşar, Tolga Çakmak, Yasin Yazıcı, Koç Üniversitesi Vekam, Ankara 2016.
- Asya, Arif Nihat, *Çekirdek*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976.

- Atatürk, Mustafa Kemal, *Söylev (Nutuk) I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Atatürk Dizisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973.
- Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 1968.
- Ayaşlı, Münevver, *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990.
- Ayda, Adile Böyle *İdiler Yaşarken (Edebî Hâtıralar)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1984.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1967.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2009, s. 45.
- Bachelard, Gaston, *Mekânın Poetikası*, çev. Aykut Derman, Kesit Yayıncılık, İstanbul 1996.
- Banarlı, Nihat Sami, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1960.
- Başar, Ahmet Hamdi, *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*, Ankara 1981.
- Beyatlı, Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, YKY, İstanbul 2006.
- Bir Gül Bu Karanlıklarda- Tanpınar Üzerine Yazılar*, (Hazırlayanlar: Abdullah Uçman, Handan İnci), 3F Yayınevi, İstanbul 2008.
- Bozdağ, İsmet, *Atatürk'ün Sofrası*, Truva Yayınları, İstanbul 2009.
- Bozdoğan, Sibel, *Modernizm ve Ulusun İnşası, Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul 2002.
- Bozok, Salih, Cemil S. Bozok, *Hep Atatürk'ün Yanında*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1985.
- Cantek, Funda Şenol, *"Yaban"lar ve Yerliler, Başkent Olma Sürecinde Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram Veli*, Ankara 1994.
- Celepoğlu, Ayşegül, *Türk Dil Kurumunun Kurucu Başkanı Samih Rifat, Hayatı ve Eserleri*, TDK Yayınları, Ankara 2008.
- Çalışlar, İpek, *Halide Edip, Biyografisine Sığmayan Kadın*, Everest Yayınları, İstanbul 2010.

- Çelebi, Asaf Halet, *Dîvân Şiirinde İstanbul (Seçki)*, Hece Yayınları, Ankara 2003.
- Çeri, Behriye, *Bir Cihan Kaynanası: Nahit Sırrı Örik*, Hece Yayınları, Ankara 2007.
- Çetişli, İsmail, *Memduh Şevket Esendal*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- Çimdik (Yusuf Ziya Ortaç), *Meşhedî Ankara'da*, Akba Kitabevi, Ankara 1933, 77 s.
- Çoruk, Ali Şükrü, *Mizah Şairi Fazıl Ahmet Aykaç –Hayatı ve Eserleri-*, Kitabevi, İstanbul 2008.
- Smith, Anthony D., *Millî Kimlik*, (Çev. Bahadır Sina Şener) İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1999.
- Danışmend, İsmail Hami, *Destan ve Divan Edebiyatlarında İstanbul Sevgisi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1941.
- Dernschvam, Hans *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, (Çev. Yaşar Önen), Kültür Bakanlığı, Ankara 1992.
- Dino, Güzin, *Gel Zaman Git Zaman- Abidin Dino'lu Yıllar*, Can Yayınları, İstanbul 2000.
- Dizdaroğlu, Hikmet, *Ahmet Hikmet Müftüoğlu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1964.
- Doğan, Abide, *1923-1938 Arasında Yayımlanan Dergiler- Anadolu, Kadro, Ülkü, Fikir Hareketleri, Ayda Bir üzerine Bir Çalışma*, Ankara, Gazi Üni. Basılmamış Doktora Tezi, 1991.
- Doğan, Abide, *Aka Gündüz*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1045, Ankara 1989.
- Doğan, D. Mehmet, *Ömrüm Ankara-Bir Ankara Şehrengizi*, Yazar Yayınları, Ankara 2014.
- Duru, Kâzım Nami, *Cumhuriyet Devri Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1958.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmed Âkif Ersoy*, Ankara Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2011.
- Edebiyatın Omzundaki Melek, Edebiyatın Tarihle İlişkisi Üzerine Yazılar*, (Yay. Haz. Zeynep Uysal), İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- Edipoğlu, Baki Süha, *Bizim Kuşak Ve Ötekiler*, Varlık Yayınları, İstanbul 1968.

- Egli, Ernst A., *Atatürk'ün Mimarının Anıları Genç Türkiye İnşa Edilirken (1927-1940, 1953-1955)*, (Çev. Güven Gökten Uçer) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- Enginün, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.
- Ercilasun, Bilge, *Ahmet İhsan Tokgöz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Büyükleri Dizisi/161, Ankara 1996.
- Erdeha, Kamil, *Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.
- Erdoğan, Abdülkerim, *Edebi ve Tarihi Şahsiyetleriyle Ankara*, Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2008.
- Erişirgil, Mehmet Emin *Mehmed Âkif, İslamcı Bir Şâirin Romanı*, Ankara 1956.
- Ersoy, Emin Akif, *Babam Mehmet Akif, İstiklâl Harbi Hatıraları*, Hazırlayan Yusuf Turan Günaydın, Kurtuba Kitap, Ankara 2010.
- Ertem, Sadri, *Ankara-Bükreş*, Tan Matbaası, İstanbul 1937.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Zuhuri Danışman Yayını, İstanbul 1970.
- Evrimer, Rifat Necdet, *Kemâleddin Kamu, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri*, Üçler Basımevi, İstanbul 1949.
- Filizok, Rıza, *Ali Canip'in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları:114, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2001.
- Gentizon, Paul, *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*, Türkçesi Fethi Ülkü, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2001.
- Gönülden Gönüle, Fuat Bayramoğlu ile Anılarda*, (Yayına Hazırlayan Prof. Dr. İsmail Parlatur), (basımevi bilgisi yok), İstanbul 1993.
- Gövsa, İbrahim Alâettin, *Acılar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1966.
- Granda, Cemal, *Atatürk'ün Uşağı İdim*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, yayın tarihi yok.
- Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, (Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 210
- Gürel, Zeki, *İbrahim Alaettin Gövsa*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1682, Türk Büyükleri Dizisi/160, Ankara 1995.

- Habermas, Jürgen, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, Çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar, İletişim Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2013.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, *Ahiler Şehri Ankara, XIII-XIV-XV. Yüzyıllarda Ankara'da Ahilik ve Ahiler*, Kömen Yayınları, Konya Haziran 2011.
- Hisar, Abdülhak Şinasi, *Fehim Bey ve Biz*, Varlık Yayınları, İstanbul 1966.
- Hisar, Abdülhak Şinasi, *Geçmiş Zaman Edipleri*, Selis Kitaplar, İstanbul 2005.
- İhsan Kudret, *İhsan Benimle Çalışır Mısın? Anılar*, İnkılâp Yayınları, 1998.
- İpekten, Haluk, *Divan Edebiyatı'nda Edebî Muhitler*, İstanbul, MEB yayınları, 1996.
- İz, Mahir, *Yılların İzi*, Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 1990.
- İzbudak, Veled Çelebi, *Canlı Tarihler, Hatıralarım*, Hazırlayan Enver Behnan Şapolyo, Türkiye Yayınevi, 1946.
- Jusdanis, Gregory, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, Millî Edebiyatın İcad Edilişi*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 1998.
- Kadriye Hüseyin, *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*, (Çev. Cemile Necmeddin, Sahir Sılan), Cumhuriyet, İstanbul 1999.
- Kansu, M. Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Anlara 1988.
- Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Ergenekon, Millî Mücadele Yazıları*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Millî Savaş Hikâyeleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Vatan Yolunda*, 2005.
- Karay, Refik Halit, *Memleket Hikâyeleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1964.

- Karay, Refik Halit, *Ago Paşa'nın Hatıraları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2009.
- Karay, Refik Halit, *Ankara*, Hazırlayan Ali Birinci, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2009.
- Karay, Refik Halit, *Ay Peşinde*, İlaveli İkinci Baskı, Semih Lütü Kitapevi.
- Karay, Refik Halit, *Üç Nesil Üç Hayat*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2009.
- Kemikli, Bilâl, *Sûfi Şairin İzinde, Şiir ve İrfan*, Kitabevi, İstanbul 2011.
- Kemikli, Bilâl, *Şehir Hayat ve Derviş*, , Kitabevi, İstanbul 2012.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Bâbîâli*, Büyük Doğu Yayınları, 14. Basım, İstanbul 2010.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Ben ve Ötesi*, Semih Lütfü -Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1932.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Tohum*, Semih Lütfü Matbaa Ve Kitabevi, İstanbul 1935.
- Kocabıyık, Özlem, *Nahit Sırrı Örik'in Romanlarında ve Hikâyelerinde Yapı ve Tema*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Korkmaz, Ramazan, *Sabahattin Ali, İnsan ve Eser*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016.
- Korkmaz, Ramazan, *İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.
- Tuna, Korkut, *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 14
- Koç, Murat, *Yeni Türk Edebiyatında Boğaziçi ve Boğaziçi Medeniyeti*, Eren Yeyinleri, İstanbul 2005.
- Korucuoğlu, Nevin, *Veled Çelebi İzbudak*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1640, Türk Büyükleri Dizisi/156, Ankara 1994.
- Koryürek, Enis Behiç, *Mîrâs ve Güneşin Ölümü*, Hazırlayan Fethi Tevetoğlu, Devlet Kitapları, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- Kudret, Cevdet, *Türk Edebiyatı'nda Hikâye ve Roman*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2009.
- Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmet Âkif*, Timaş Yayınları, İstanbul 1997.
- Kurşunluoğlu, Mehmet Kemal, *Haber Peşinde Elli Yıl*, Afa Yayınları, İstanbul 1993, s. 171.

- Kurşunluoğlu, Mehmet Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1983.
- Külebi, Cahit, *İçi Seveda Dolu Yolculuk*, 2007.
- Lynch, Kevin, *Kent İmgesi*, (Çev. İrem Başaran), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul Eylül 2014.
- Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları*, Kitaş Yayınları, İstanbul 1970.
- Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basını*, Hazırlayan Zekâi Güner-Orhan Kabataş, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Merkezi Yayını, Ankara 1990.
- Elli Yıllık Yaşantımız*, Milliyet Yayınları, Cilt 1, 1975, s. 22.
- Gökçe, Mustafa, *Kemâlettin Kamu*, Güvercin Kitap, Ankara 1958.
- Nayır, Yaşar Nabi, *Dost Mektuplar*, Varlık Yayınları, İstanbul 1972.
- Okay, Orhan *Poetika Dersleri*, Hece Yayınları, Ankara 2004.
- Okay, Orhan, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı, Fikirler, Türler, Topluluklar, Temalar*, Dergâh Yayınları, İstanbul Ekim 2005.
- Okay, Orhan, *Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar*, Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010.
- Okmak, Filiz, *Türkiye Muallimler Birliği Mecmuası'nın Sistemik Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Oktay Rifat, *Şiir Konuşması*, YKY, 2009.
- Ortaç, Yusuf Ziya, *Bir Varmış Bir Yokmuş Portreler*, Akbaba Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1963.
- Ozansoy, Halit Fahri *Edebiyatçılar Çevremde*, Sümerbank Kültür Yayınları 5/109, Ankara 1970.
- Örik, Nahit Sırrı, *Anadolu'da Yol Notları*, Kanaat Kitabevi, Ankara 1939.
- Örik, Nahit Sırrı, *Col'ere de Sultan*, Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş., İstanbul 1933.
- Örik, Nahit Sırrı, *Edebiyat ve Sanat Bahisleri*, Köy Hocası Matbaası, Ankara 1932.

- Örik, Nahit Sırrı, *Eski Resimler*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1933.
- Örik, Nahit Sırrı, *Eve Düşen Yıldırım*, Burhanettin Matbaası, İstanbul 1934.
- Örik, Nahit Sırrı, *Kayseri, Kırşehir, Kastamonu*, Kanaat Kitabevi, Ankara 1955.
- Örik, Nahit Sırrı, *Kırmızı ve Siyah*, Sudi Kütüphanesi, İstanbul 1929.
- Örik, Nahit Sırrı, *Muharrir*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1934.
- Örik, Nahit Sırrı, *Roman ve Hikâye Hakkında Bir Kalem Denemesi*, Varlık yayınları, İstanbul 1933.
- Örik, Nahit Sırrı, *Sanatkârlar*, Burhanettin Matbaası, İstanbul 1932.
- Örik, Nahit Sırrı, *Sönmeyen Ateş*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1933.
- Örik, Nahit Sırrı, *Tarihî Çehreler Etrafında*, Köy Hocası Matbaası, Ankara 1933.
- Özdemir, Emin, *Mustafa Nihat Özön*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1982.
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, 1977, 2. Cilt.
- Parlak, Mustafa, *Sadri Ertem Üzerine Monografik Bir Çalışma*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995.
- Prof. Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, (Hazırlayanlar: Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan), Tablet Kitabevi, Konya 2005.
- Ran, Nazım Hikmet, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, Adam Yayınları, İstanbul 1998.
- Sabahattin Ali, *İçimizdeki Şeytan*, YKY Yayınları, İstanbul 2016.
- Sabahattin Ali*, Yayına Hazırlayanlar: Filiz Ali Laslo-Atilla Özkırmı, Cem Yayınevi, İstanbul 1979.
- Sazyek, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Ankara 2006, Akçağ Yayınları.
- Selekler, Hamit Macit, *Bütün Şiirleri*, Alfa Yayınları, İstanbul 2014.
- Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001.
- Sevük, İsmail Habip, *Atatürk'le Beraber*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 55-56.

- Sevük, İsmail Habip, *O Zamanlar 1920-1923*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Süreya, Cemal, *99 Yüz: İzdüşümler/Söz Senaryosu*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1996.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Türk Gazeteciliği Tarihi, Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1971.
- Şimşir, Bilâl N., *Ankara... Ankara, Bir Başkent'in Doğuşu*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1988.
- Şirin, Funda Selçuk, *Falih Rıfki Atay (1893-1950)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Tanju, Sadun, *Yahya Kemal ve Halikarnas Balıkcısı*, İstanbul 1983.
- Tankut, Gönül, *Bir Başkent'in İmarı Ankara: (1929-1939)*, Anahtar Kitaplar, İstanbul 1993.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, 27. Baskı, İstanbul 2010.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Hazırlayan Zeynep Kerman, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977.
- Tanpınar'ın Mektupları*, Hazırlayan Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.
- Tanrıöver, Hamdullah Subhi, *Dağ Yolu I-II*, Hazırlayan: Fethi Tevetoğlu, 2. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Tansel, Fevziye Abdullah, *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri I, Şiirler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969.
- Tanyer, Turan, *Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının Sosyal Hayatından Sahneler*, VEKAM Yayınları, Ankara 2006.
- Tanyer, Turan, *Taş Mektep*, YKY, İstanbul 2005, s. 55.
- Tanyol, Cahit, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, Özgür Yayınları, İstanbul 2008.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- Tarih İçinde Ankara, Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, (Derleyen Aysıl Tükel Yavuz), TBMM Basımevi, Ankara 2000, s. 295
- Tepeyran, Ebubekir Hazım, *Hatıralar*, (Yayına Hazırlayan Faruk Ilıkan), Pera Yayınları, İstanbul 1998.

- Tevetoğlu, Fethi, *Müftüoğlu Ahmet Hikmet*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 669, Ankara 1986.
- Tevfik, İsmail Hakkı, *Ankara Vilâyeti Gazete ve Mecmuaları (1.9.1933'e kadar çıkanlar)*, Filibeli Tefeyyüz Matbaası, Filibe 1935.
- Tevfikoğlu, Muhtar, *Rıfki Melul Meriç*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Türk Büyükleri Dizisi:27, Ankara 1986.
- Texier, Charles, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002.
- Tolluoğlu, Meral Ataç, *Babam Nurullah Ataç*, YKY, İstanbul 1998.
- Tolluoğlu, Meral Ataç, *Küçükhanım Meralika*, Yapı Kredi Yayınları, , İstanbul 2004, s.135.
- Tomruk, Ahmet Esat (İngiliz Kemal), *Millî Mücadele Dönemi Hatıraları* (Hazırlayan Zekeriya Türkmen), Kültür Bakanlığı Yayınları/ 2374, Ankara 2000.
- Tonga, Necati, *Cumhuriyet Döneminde Bir Edebî Muhit Olarak Ankara (1923-1980)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şubat 2016.
- Tournefort, Joseph de, *Tournefort Seyahatnamesi*, (Çev. Ali Berktaş, Toeman Tunçdoğan), Kitap, İstanbul 2005.
- Tör, Vedat Nedim, *Yıllar Böyle Geçti*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976.
- Törenek, Mehmet, *Türk Romanında İşgal İstanbul'u*, Kitabevi, İstanbul 2013.
- Törenek, Mehmet, *Erzurum'un Yüzleri Kemalettin Kâmi Kamu*, Erzurum 2015.
- Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar 1: 1908-1925*, BDS Yayınları, İstanbul 2000.
- Turan, Fatma Ahsen, *XIX. Yüzyılda Ankaralı Âşıklar ve Ayaşlı Ahmet Fahri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995.
- Tülbentçi, Feridun Fazıl, *Cumhuriyet'ten Sonra Çıkan Gazeteler ve Mecmualar*, İstanbul, İstanbul Devlet Matbaası.

- Türinay, Necmettin, *Abdülhak Şinasi Hisar*, MEB Yayınları, Öğretmen Yazarlar Dizisi, İstanbul 1993.
- Türk Dili Anı Özel Sayısı*, nu. 246, Mart 1972.
- Türk Edebiyatında İstanbul'un Fethi*, Kâzım Yetiş (Ed.), Kitabevi, İstanbul 2005.
- Türk Parlamento Tarihi*, TBMM Vakfı Yayınları No:4, Cilt 1-5.
- Uç, Himmet, *Huzurun Adamı Ahmet Kutsi Tecer*, Ankara Şubat 2007.
- Uraz, Murad, *Aka Gündüz, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar*, Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi, İstanbul 1938.
- Urgan, Mina, *Bir Dinozorun Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, 20. Baskı, İstanbul 1998.
- Utku, Cumhuriyet, *Devrimin Çoban Yıldızı, Bir Mustafa Necati Romanı*, Gürer Yayınları, İstanbul 2010.
- Ülkütaşır, M. Şakir, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara 1981.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, *Bütün Eserleri, Cilt 6, Hatıralar IV*, Hazırlayanlar Necat Birinci-Nuri Sağlam, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, *İstiklâl Yolunda (İlavelerle ve Yeni Harflerle İlk Basılış)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1960.
- Vâ-Nu, *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, Cem Yayınevi, İstanbul 1980.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *Anıların İzinde*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1977.
- Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, Çeviren, T. Parla, İstanbul 2003.
- Wellek, Rene - Austin Warren, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.
- Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı, Özal Matbaası, İstanbul 1988.
- Yalçın, Alemdar, *Sosyal ve Siyasal Değişimler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*, Günce Yayıncılık, Ankara 2000.
- Yetiş, Kâzım , *Yahya Kemal I Hayatı*, İstanbul Fetih Cemiyeti, 1. Baskı, İstanbul 1998.

Yılmaz, Mustafa-Yasemin Doğaner, *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2007.

Yurdakul, Mehmet Emin, *Ankara*, İstanbul 1939.

Yurdakul, Mehmet Emin, *Aydın Kızları*, Ankara 1337/1921.

Yust, K., *Kemalist Anadolu Basını*, Hazırlayan Orhan Koloğlu, Çeviren N. E., Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara 1995.

Yücebaş, Hilmi, *Bütün Cepheleriyle Aka Gündüz*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kağıtçılık ve Kitapçılık T.L.Ş., İstanbul 1959.

Zorlutuna, Halide Nusret, *Bir Devrin Romanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978.

SÜRELİ YAYINLARDA VE KİTAPLARDA YER ALAN YAZILAR VE MAKALELER

(...), “Ankara ve İstanbul”, Matbuat Arasında Bir Hafta, *Hayat*, Cilt V, sayı 107, s. 60.

(...), “Ankara’da Bir İlim Heyeti”, Matbuat Arasında Bir Hafta, *Hayat*, Cilt V, sayı 107, s. 60.

(...), “Himaye-i Etfal’in Bir Ayında İki Gün -I- Ahmet Rasim Gecesi”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Birinciteşrin 1932, S. 72, s. 14-24.

(...), “Solnes lö Konstrüktör”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mart 1930, S.1, s. 1-2.

(...), “Tenkide Dair Münakaşalar”, *Kalem*, Aylık Sanat ve Edebiyat Mecmuası, 15 Mayıs 1938, Sayı 3, s. 126.

(...), “Yaşar Nabi Nayır’la Söyleşi”, *Milliyet Sanat*, nu. 9, s. 3.

(...), *Ankara, Başkent’in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Mayıs 2004, Ankara, s. 3-4.

(...), *Düşen Yıldızlar*, Sanat Eserleri Serisinin İkinci Kitabı, Yeni Matbaa, İstanbul 1956.

(...), “Ankara Tavşanı”, *Çocuk*, No. 24, 5 Mart 1937, s. 2.

(...), “Kadro”, *Kadro*, Ocak 1932, sayı 1, s. 1

(...), “Ankara Nümune Sergisi”, *Halk*, Yıl II, 21 Nisan 1930, Sayı 68, s. 2/506.

- (...), “Ankara Postası”, *Halk*, Yıl I, Sayı 38, 28 Teşrinievvel 1929, s. 3/315.
- (...), “Ankara ve Seyyahlar”, Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 122, s. 360.
- (...), “Ankara”, *Çocuk*, No. 11, 1. İkinci Teşrin 1936, s. 5.
- (...), “Ankara”, *Halk*, Yıl II, 19 Mayıs 1930, Sayı: 67, s. 3/531.
- (...), “Anket”, *Sesimiz*, Mart 1932, S. 8, s. 15-16 ve 22.
- (...), “Anket”, *Sesimiz*, S. 6, İkinci Kanun 1932, s. 8.
- (...), “Anket”, *Sesimiz*, Yıl 3, Birinci Kanun 1932, S. 10, s. 14
- (...), “Ankete Cevap”, *Sesimiz*, S. 3, 1 Şubat 1931, s. 12.
- (...), “Birkaç Söz”, *Gençlik*, Nisan 1927, cilt 1, numara 1, s. 2.
- (...), “Değersiz İşler”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mayıs 1930, S.3, s. 35.
- (...), “Felsefe Cemiyetinde”, Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 112, s. 160.
- (...), “Genç Okuyucularımıza”, *Sesimiz*, S. 1, 30 Teşrinievvel 1930, s. 2.
- (...), “Hızın Programı”, *Hız*, 15 Mayıs 1931, Nu. 1, s. 1.
- (...), “Hızın Programı”, *Hız*, 15 Mayıs 1931, Nu. 1, s. 1.
- (...), “İki Konferans”, Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 114, s. 200.
- (...), “İki Mabet”, *Çankaya*, Sayı 1, s. 2-3.
- (...), “Kendini Peygamber Zanneden Adam”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Nisan 1930, S.2, s. 1-3.
- (...), “Kış Mevsimi”, Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 109, s. 100.
- (...), “Küçük Gezerin Yurd Gezisi”, *Çocuk*, No. 15, 1. 1. 1937, s. 5.
- (...), “Küçük Gezerin Yurd Gezisi”, *Çocuk*, No. 15, 1. 1. 1937, s. 5.
- (...), “Mecmualar-Ankara’da”, *Görüş*, Ağustos 1930, cilt 1, sayı 1, s. 62-64.
- (...), “Mektebin Talebe Teşkilatı”, *Sesimiz*, S. 9, Haziran 1932, s. 20.
- (...), “Mülakatlarımız: I Nurullah Ata Bey’le”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mart 1930, S.1, s. 10-13.

- (...), “Mülakatlarımız: II Ertuğrul Muhsin Bey’le”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Nisan 1930, S.2, s. 26-27, 32.
- (...), “Mülakatlarımız: III Faruk Nafiz Bey’le”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mayıs 1930, S.3, s. 44-46.
- (...), “Müspet İşler”, Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 117, s. 260.
- (...), “Sesimiz”, *Sesimiz*, Yıl 5, Nisan 1935, S. 14, s. 3.
- (...), “Şiir Adamı İş Adamı”, Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 112, s. 160.
- (...), “Türk Çocuklarına”, *Çocuk*, No. 12, 15. İkinci Teşrin 1936, s. 12.
- (...), “Türkiye’nin Kalbi Ankara Çağırıyor”, *Çocuk*, No. 10, 1. Birinci Teşrin 1936, s. 12.
- (...), “Ülkü’nün Yazı Bölümleri”, *Ülkü*, C. I, S. 2, Şubat 1933, s. 92.
- (...), “Varlık Ne İçin Çıkıyor?”, *Varlık*, 15 Temmuz 1933, S. 1, s. 16.
- (...), “Yaşar Nabi Nayır’la Söyleşi”, *Milliyet Sanat*, Aralık 1972, Nu. 9, s. 3.
- (...), “Yaşasın Cumhuriyet”, *Halk*, Yıl II, 29 Teşrinievvel 1930, Sayı 89, s. 2/706.
- (...), “Yaz ve Ankara” Hafta İçinde, *Hayat*, Cilt V, sayı 123, s. 380.
- (...), “Yeni Meclis Hayırlı İşler Görecek”, *Halk*, Yıl II, 2 Mart 1931, Sayı 107-108, s. 2/810.
- (...), “Yılbaşı Hediyelerimiz”, *Sesimiz*, S. 2, 1 Kanunisani 1931, s. 7.
- (...), *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mayıs 1930, S.2, s. 34.
- (...), “Bazı Notlar, Bir Anket”, *Kalem*, Aylık Sanat ve Edebiyat Mecmuası, S. 6, 15 Ağustos 1938, Ankara, s. 233.
- Adnan Sacit, “Otobüs ve Yaylı”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mart 1930, S.1, s. 14-16.
- Ağaoğlu, Ahmet “Çankaya”, *Çankaya*, Sayı 1, s. 4.
- Ağaoğlu, Ahmet, “Cumhuriyet Nasıl İlan Edildi?”, *Hafta*, 29 Birinci teşrin 1934, s. 3.
- Ağaoğlu, Ahmet, “Millî Mücadelede Ankara’nın İlk Günleri ”, *Demirkırat*, 24 Temmuz 1947, s. 3.

- Ağaoğlu, Samet, “Ankara Akşamları”, *Çığır*, I. Teşrin 1935, Sayı 31, s. 10.
- Ağaoğlu, Samet, “Ankara, Ziraat Enstitüsü ve Kalaba Köyü”, *Çığır*, Eylül 1934, Sayı 17, s. 5
- Ahmet Haşim, “Ankara”, *İkdam*, nu. 11496, 26 Nisan 1929.
- Aka Gündüz, “Bence Ankara”, *Hayat, Ankara Özel Sayısı*, Cilt 1, Sayı 21, 23 Nisan 1927, s. 418-420.
- Aka Gündüz, “Bilinmeyen Atatürk’ten Hatıralar: Meşhur Nutuk ve Meşhur Hitabe”, *Millet*, 24 Şubat 1949, s. 16.
- Aka Gündüz, “Demirel’in Hikâyeleri 4, Makedonya Sucuğu”, *Halk*, Yıl 1,24 Haziran 1929, Sayı 20, s. 6/174-175.
- Aka Gündüz, “Demirel’in Hikâyeleri 5, 16 Mart”, *Halk*, Yıl 1, 16 Eylül 1929, Sayı 32, s. 6/270-271.
- Aka Gündüz, “Demirel’in Hikâyeleri 2, Yüzden Bir Eksik”, *Halk*, Yıl 1,11 Şubat 1929, Sayı 1, s. 6/8.
- Aka Gündüz, “Demirel’in Hikâyeleri”, *Halk*, Yıl 1,11 Şubat 1929, Sayı 1, s. 6/8.
- Aka Gündüz, “Küçük Ahmet’in Kumbarası”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Kânunusani 1930, Fevkalade Nüsha, s. 12.
- Aksoley, İhsan “Telsiz Faaliyetleri”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 1, S. 10, İstanbul Kasım 1969, s. 79-85.
- Aksoley, İhsan, “İstanbul’da Millî Mücadele”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 1, S. 9, İstanbul 1969, s. 24-29.
- Aksoley, İhsan, “Anadolu’ya Kaçanlar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 1, S. 10, İstanbul Kasım 1969, s. 25.
- Albayrak, Sadık, “Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiyye”, TDV İslâm Ansiklopedisi, c.8, s. 506-507.
- Aliağaoğlu, Alpaslan- Mehmet Narlı, “Edebî Miras Turizmi ve Türkiye’de Edebî Mekânlar”, *Bilig*, Kış 2012, S. 60, s. 1-18.

- Alver, Köksal, “İslam Şehrini Kurmak: Hz. Peygamber’in Şehir Tasavvuru”, 3. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi, Ankara 2015, s. 32-40.
- Anday, Melih Cevdet, “Ahmet Haşim”, *Sesimiz*, Yıl 3, Mart 1934, S. 12, s. 2-3.
- Anday, Melih Cevdet, “Dilenci”, *Sesimiz*, Şubat 1932, S. 7, s. 12.
- Anday, Melih Cevdet, “Rahatlık”, *Sesimiz*, Yıl 3, Mart 1934, S. 12, s. 11.
- Ardıç, Nurettin, “Anadolu Prehistoire’ında Ankara Mıntıkası, Menşelerdn (İsa’dan Sonra) XII. Asra Kadar, *Çığır*, Ağustos 1937, Sayı 53, s. 30.
- Ardıç, Nurettin, “Frikler Devrinde Ankara” , *Çığır*, Eylül 1938, Sayı 69, s. 142-143.
- Ardıç, Nurettin, “Hitit Devrinde Ankara Yakınında veya Şehrin Bugünkü Mevkiinde Bir Şehir Var Mı İdi?” , *Çığır*, I. Teşrin 1937, Sayı 56, s. 76-78.
- Artam, Nurettin, “Bahtı Yar Çocuklar”, *Sesimiz*, Yıl 8, İkinci Kanun 1938, S. 18, s. 1 ve 13.
- Atay, Falih Rıfki, “Ahmet Rasim”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Eylül 1932, S. 71, s. 3-4.
- Atay, Falih Rıfki, “Ankara Nasıl Bir Yerdir?” *Akşam*, 20 Teşrinievvel 1923.
- Atay, Falih Rıfki, “Baba Karpiç”, *Resimli Hayat Mecmuası*, Nu. 2 (19), Kasım 1953, s. 48.
- Atay, Falih Rıfki, “Demokrat Ankara”, *Akşam*, 20 Ağustos 1923.
- Atay, Falih Rıfki, “Hayat Meselesi”, *Akşam*, 13 Ağustos 1923.
- Atay, Falih Rıfki, “Mesud Sukut-ı Hayaller”, *Akşam*, 10 Ağustos 1923.
- Atay, Falih Rıfki, “Yabancılar”, *Akşam*, 12 Ağustos 1923.
- Aytepe, Oğuz, “Millî Mücadele’de Ankara”, *Cumhuriyet’in Ütopyası: Ankara*, (Hazırlayan Funda Şenol Cantek), Ankara Üniversitesi Yayınevi, Mayıs 2012, s. 113-130.
- Bakırcıoğlu, Ziya, “Hayat”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, Cilt: 4, İstanbul 1981, s.171-172.
- Baltacı, Cahit, “Arpalık”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, s. 393.

- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, “Mehmed Emin Yurdakul ile Görüştüm”, *Yeni Adam*, nu. 452, 26 Ağustos 1943.
- Bayramoğlu, Fuat, “Mustafa Kemal Atatürk ve Yahya Kemal Beyatlı”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 5-15.
- Bekiroğlu, Nazan, “Çünkü Bir Kent Görkemini Zirvesinde İken Vurulur: Troya”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, Özel Sayı:18, Yıl:13, Sayı 150-151-152, Haziran/ Temmuz/ Ağustos 2009, s. 37-50.
- Belge, Burhan Asaf, “Şehirden Geçerken”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Kanunisâni 1929, s. 2.
- Beyatlı, Yahya Kemal, “Bir Düşünce”, *İleri*, 13 Mart 1337.
- Büyükbaba, “Su ve Yeşillik”, *Çocuk*, No. 37, 4.6.1937, s. 3.
- Cantek, Funda Şenol, “Maatris, Kurşun Kokusu ve Simit... Başkent Gazeteciliğinin Menbaı Rüzgârlı Sokak”, *Cumhuriyet'in Ütopyası Ankara*, Ankara Üniversitesi Yayınları, s. 467-478.
- Celal Esat, “Ankara Nasıl Bir Şehir Olacak?”, *Hayat*, Cilt VI, sayı 145, s. 319-320.
- Cevad Rüşdü, “Ziraî İktisad Mesaili: Ziraî Ankara”, *Hayat*, Cilt 1, Sayı 21, s. 413-415.
- Cumalı, Necati, “Nahit Hanımlarda”, *Hürriyet Gösteri*, Mayıs 1982, nu. 18, s. 36.
- Çağlar, Behçet Kemal, “Dil Bayramı”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Ağustos 1934, S. 94, s. 31.
- Çağlar, Behçet Kemal, “Ergenekon”, *Ülkü*, C. I, S. 2, Şubat 1933, s. 15-19.
- Çağlar, Behçet Kemal, “Görmeye Gelmiştim”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mart 1930, S.1, s. 2-3.
- Çağlar, Behçet Kemal, “İrkımın Şairine”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Nisan 1930, S.2, s. 21.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, , “Benimle Yürü Yine”c.2, nr.28, 9 Haziran, 1927, s.13.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Ahmet'in Müjdesi” *Türk Yurdu*, sayı 223-29, Mayıs 1930, s. 17.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Ali”, *Hayat*, c.1, nr.11, 10 Şubat, 1927, s.4.

- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Ayşe, Sana...”, *Türk Yurdu*, sayı 178-17, Mart 1926, s. 229.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Bahar Türküsü”, *Hayat*, c.1, nr.18, 31 Mart, 1927, s.8.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Çankaya”, *Hayat*, c.1, nr.21, 23 Nisan, 1927, s.8.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Çoban Çeşmesi”, *Hayat*, c.1, nr.1, 2 Kanun-i evvel, 1926, s.2.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Dağınık Satırlar”, *Hayat*, c.1, nr.7, 13 Kanun-i san, 1926, s.2.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Dün Bir Kadın Ağladı”, *Hayat*, c.1, nr.12, 17 Şubat, 1927, s.12.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Erzincan Yolu’nda Siyahlı Kadın”, *Türk Yurdu*, sayı 224-30, Haziran 1930, s. 4.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Han Duvarları”, *Türk Yurdu*, sayı 176-15, Ocak 1926, Kanunisani 1926, s. 132.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Sanat”, *Hayat*, c.1, nr.5, 30 Kanun-i evvel, 1926, s.8.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Seciyesiz”, *Ümid*, nu. 19, 21 Nisan 337 (1921), s. 2.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Sefillerin Ölümü”, *Hayat*, c.1, nr.4, 23 Kanun-i evvel, 1926, s.3.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Serenat”, *Hayat*, c.1, nr.12, 17 Şubat, 1927, s.10.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Son Vapur Yolcuları”, *Hayat*, c.1, nr.2, 9 Kanun-i evvel, 1926, s.3.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Tarihi Sofra”, *Hürriyet*, 10 Kasım 1949, s. 5.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Yanarım”, *Hayat*, c.1, nr.3, 16 Kanun-i evvel, 1926, s.4.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Yolcu İle Arabacı”, *Hayat*, c.1, nr.20, 14 Nisan, 1927, s.14.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, “Yuvamın Kuşuna”, *Türk Yurdu*, sayı 177-16, Şubat 1926, s. 176.
- Deniztekin, Filiz Nayır, “Yaşar Nabi Nayır ve Varlık”, *Yaşar Nabi Nayır ve Varlık Dergisi*, Editör Filiz Nayır Deniztekin- Enver Ercan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Anma ve Armağan Kitaplar Dizisi 23, Ankara 2010.
- Dıranas, Ahmet Muhip, “Hatıra”, *Varlık*, 15 Temmuz 1933, S. 1, s. 9.
- Dıranas, Ahmet Muhip, “Bulutlar”, *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 5.

- Dıranas, Ahmet Muhip, “Tanpınar”, *Bir Gül Bu Karanlıklarda: Tanpınar Üzerine Yazılar* (Hazırlayan Abdullah Uçman- Handan İnci), 3 F Yayınları, İstanbul, s. 89-90.
- Dıranas, Ahmet Muhip, “Yunus Emre Divanı Hakkında”, *Varlık*, s.75-76.
- Dinçer, Güven, “Ankara’nın Başkent Oluşunun Anlamı”, *Ankara’nın Taştır Yolu, -Türk Yazınında Ankara Seçki- II*, (Hazırlayan A. Esat Bozyiğit), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 231-258.
- Doğan, Âbide, “Aka Gündüz’ün Ankara’sı”, *Kültürel Mirasın İzinde Ankara*, (Hazırlayan Gonca Gökalp Alpaslan- Pelin Şahin Tekinalp), Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara 2015, s. 23-34.
- Doğan, Muhammed Nur, “Divan Şiirinde Şehir Kültürü”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Haziran/Temmuz/Ağustos 2009, s. 286-299.
- Duru, Bülent “Mustafa Kemal Döneminde Ankara’nın İmarı”, *Cumhuriyet’in Ütopyası Ankara*, Haz. Funda Şenol Cantek, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara 2012, s. 173-192.
- Duru, Kâzım Nami, “Ağaç Bayramı”, *Halk*, Yıl I, 1 Temmuz 1929, Sayı 21, s. 6/182.
- Duru, Kâzım Nami, “Ankara’da İlk Günlerim”, *Ankara*, Kasım 1945, sayı 5, s. 89.
- Duru, Kâzım Nami, “Ayşe Muallim”, *Halk*, Yıl I, 15 Temmuz 1929, Sayı 23, s. 6/198.
- Duru, Kâzım Nami, “Bir Hayır İşİ”, *Halk*, Yıl I, 22 Temmuz 1929, Sayı 24, s. 6/206.
- Duru, Kâzım Nâmi, “Halit Fahri’ye Diyeceklerim”, *Varlık*, S. 5, s. 3.
- Duru, Kâzım Nami, “İnkılâp Edebiyatı”, *Halk*, Yıl I, 3 Haziran 1929, Sayı 17, s. 6/150.
- Duru, Kâzım Nami, “İnkılâp Edebiyatı”, *Varlık*, 15 Temmuz 1933, S. 1, s. 3.
- Duru, Kâzım Nami, “Öletten Kurtuluş”, *Halk*, Yıl I, Sayı 27, 12 Ağustos 1929, s. 6/227.
- Emin Recep, “Orakçı Kız”, *Türk Yurdu*, sayı 177-16, Şubat 1926, s. 188.
- Enginün, İnci -Mustafa Kutlu, “Hatırat”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul 1981, s. 156-158.
- Enginün, İnci, “Millî Mücadele Edebiyatında Yakup Kadri Karaosmanoğlu”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991, s.109-119,

- Er, Rahmi, Açılış Konuşmaları, *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, 25-26 Ekim 2011, 1. Cilt, Ankara 2012, s. XXXI-XXXII.
- Erdem, Sargon, “Ankara”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 3, s. 201.
- Erdoğan, Mustafa, “Abdüllatif Râzi ve Ankara Methiyesi”, *Türk Dili*, Ekim 1997, s. 357.
- Erendil, Asuman Türkün -Zuhal Ulusoy, “İronik Karşılaşmalar: Kale’nin Kentle ve Kentin Kale’yle İki Karşılaşması”, *Şehrin Zulası Ankara Kalesi*, (Güven Tunç, Figen Özbay vd.), İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 230-290.
- Ergin, Kemal, “Günümüzün Şarkısı”, *Sesimiz*, Yıl 5, Nisan 1935, S. 14, s. 5.
- Erozan, Celal Sahir, “Türk Askeri”, *Halk*, Yıl II, Sayı 82, 1 Eylül 1930, s. 6/654.
- Ertem, Sadri, “1920’nin Ankarası, 1934’ün Ankarası”, *Varlık*, Cilt 2, Sayı 25, 15 Temmuz 1934, s. 1.
- Ertem, Sadri Etem, “İnkılâpçı Sanat, Geri Sanat”, *Varlık*, 1 Eylül 1933, S. 4, s. 50.
- F.D., “Hodbin Şiir”, *Halk*, Yıl I, Sayı 25, 29 Temmuz 1929, s. 3/211.
- F.V. “Dertli Anadolu”, *Halk*, Yıl I, Sayı 32, 16 Eylül 1929, s. 3/267.
- F.V. “Halk Bilgisi”, *Halk*, Yıl I, Sayı 27, 12 Ağustos 1929, s. 3/227.
- Fındıkoğlu, Ziyaettin Fahri, “Ankaralı Bir Şair”, *Hayat*, c. 4, nr. 88, 2 Ağustos 1928, s. 4-5.
- Firuzan Hüsrev, “Küçük Dilenci”, *Sesimiz*, Mart 1932, S. 8, s. 21.
- Göçgün, Önder, “Atatürk ve Millî Şair Mehmet Emin Yurdakul”, *Edebiyat Dünyası ve Atatürk*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınlar, Ankara 1995, s. 103-114.
- Göçgün, Önder, “Yakup Kadri’nin Bir Tahlil Tecrübesiyle: Türk Kurtuluş Savaşı’nda Atatürk” *Edebiyat Dünyası ve Atatürk*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, s. 71-102.
- Gökşen, Bahanur Garan- Erol Gökşen, “1923’ten 1960’a kadar Ankara’da Çıkan Edebiyat-Kültür ve Sanat Dergileri Üzerine Tanıtıcı Bir Kaynakça Denemesi”, *Kültürel Mirasın İzinde Ankara*, (Hazırlayan Gonca Gökalp Alpaslan, Pelin Şahin Tekinalp), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 121-218.

- Göral, Özgür Sevgi, “Patlamaya Hazır Bir ‘Şimdi’: Putları Yıkıyoryz”, *Toplum ve Bilim*, Güz 2002, s. 189-210.
- Güney, Eflatun Cem, “İnkılâp Edebiyatı”, *Kadro*, Haziran 1933, sayı 18, s. 67-69.
- H. R., “Ahmet Hamdi Bey”, *Sesimiz*, S. 4, Nisan 1931, s. 12.
- Halil Rifat, “Sesimiz”, *Sesimiz*, S. 1, 30 Teşrinievvel 1930, s. 2.
- Hikmet Şevki, “Çankaya”, *Çankaya*, Sayı 1, s. 41-44.
- Hikmet Şevki, “Kırık Kağrı”, *Halk*, Yıl I, 8 Temmuz 1929, Sayı 22, s. 6/190.
- Hikmet Şevki, “Kör Süleyman”, *Halk*, Yıl I, Sayı 33, 23 Eylül 1929, s. 6-7/278-279.
- Hikmet Şevki, “Millî Mücadele’de Matbuat”, *Aydın Tarihi*, Aylık siyasî Mecmua, Birinci Teşrin 1929, Cilt 20, S. 67, s. 414.
- Hikmet Şevki, “Reşat Nuri Bey’in Romanları”, *Hayat*, Cilt VI, sayı 138, s. 14-16.
- Hikmet Şevki, “Taş Taş Üstüne”, *Halk*, Yıl I, 26 Ağustos 1929, Sayı 29, s. 6/246.
- Hikmet Şevki, “Türk Filmi: Ankara Postası”, *Hayat*, Cilt VI, sayı 142, s. 268-269.
- Hisar, Abdülhak Şinasi, “Ankara’nın Güzellikleri”, *Varlık*, 15 Ağustos 1933, S. 3, s. 38-39.
- Hisar, Abdülhak Şinasi, “Ankara’nın Kıymeti ve Güzelliği İçin” *Varlık*, 1 Eylül 1933, Sayı 4, s. 52-54.
- Hisar, Abdülhak Şinasi, “Bizde Müzeciliğin Başlangıçları”, *Ülkü*, c. II, sayı 8, s. 133-138.
- Hisar, Abdülhak Şinasi, “Cenap Şahabettin”, *Ülkü*, Seçmeler (1933-1941), Yayına hazırlayanlar: Zerrin Bayraktar, Cem Alpar, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi, Ankara 1982, s. 179-183.
- İşıtman, İshak Refet “Van Gölü”, *Türk Yurdu*, sayı 178-17, Mart 1926, s. 244.
- İhsan Mahvî, “Ankara Erkek Lisesi Tarihçesi”, *Sesimiz*, İkinci Kanun 1932, S. 6, s. 6,
- İhsan Mahvî, “Ankara Erkek Lisesi Tarihçesi”, *Sesimiz*, Şubat 1932, S. 7, s. 10-11.
- İhsan Mahvî, “Sevinç Teranesi”, *Gençlik*, Nisan 1927, cilt 1, numara 1, s. 14.

- İlkin, Selim “Ankara’nın Yeme-İçme Atılımının Öncüsü Karpıç”, *Ankara Dergisi*, 1994, 2(6), s. 65-68.
- İsen, Mustafa, “Ankaralı Divan Şairleri”, *Ötelerden Bir Ses: Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara.1997, s. 106-113.
- İshak Refet, “Çankaya”, *Çankaya*, 1 Mayıs 1928, Sayı 1, s. 5.
- Kabaklı, Ahmet, “Mehmet Âkif’in Kültür Çevreleri”, *Türk Edebiyatı, Mehmet Âkif Anıt Sayısı*, Aralık 1986, S. 158, s.8.
- Kamu, Kemalettin Kâmi, “Bingöl Çobanları”, *Türk Yurdu*, sayı 202-41, Ağustos 1928, s. 64.
- Kamu, Kemalettin Kâmi, “Bir Yolcuya”, *Türk Yurdu*, sayı 162-1, Ekim 1924, Teşrinievvel 1340, s. 19. (Derginin Ankara’da çıkan ilk sayısı)
- Kamu, Kemalettin Kâmi, “Kimsesizlik”, *Türk Yurdu*, sayı 225-31, Temmuz 1930, s. 5.
- Kamu, Kemalettin Kâmi, “Kitabe”, *Türk Yurdu*, sayı 168-7, Nisan 1925, s. 78.
- Kamu, Kemalettin Kâmi, “Siperde Akşam”, *Türk Yurdu*, sayı 166-5, Şubat 1925, s. 174.
- Kamu, Kemalettin Kâmi, “Üç Yıl”, *Türk Yurdu*, sayı 224-30, Haziran 1930, s. 3.
- Kamu, Kemalettin Kâmi, “Yurda Dönüş”, *Türk Yurdu*, sayı 225-31, Temmuz 1930, s. 5.
- Kamu, Kemalettin, “İsmet Paşa’ya”, *Halk*, Yıl II, Sayı 89, 20 Teşrinievvel 1930, s. 3/707.
- Kamu, Kemalettin, “Zaman İçinde”, *Varlık*, 15 Temmuz 1933, S. 1, s. 1.
- Kanık, Orhan Veli, “Yahudinin Fendi Arnavudu Yendi”, *Sesimiz*, S. 1, 30 Teşrinievvel 1930, s. 4-5.
- Kaplan, Mehmet, “Türk Edebiyatında İstanbul”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994, s. 48-59.
- Kaplan, Mehmet, “Yeni Türk Şiirinde Ankara”, *Türk Yurdu*, Kasım 1955, S. 250, s. 326-329.
- Karakaş, Şuayip “Ülkü” *Mecmuası’nın 1933-1938 Yılları Arasında Çıkan Sayılardaki Edebî Makaleler*, (Yayınlanmamış Doktora Ön Çalışması), Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1981.

- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri “Hars ve Mefkûre Edebiyatı”, *Türk Yurdu*, C. II, nu. 7, Nisan 1341/1925, s. 9-13.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, “Gene İnkılâp Edebiyatına Dair”, *Kadro*, sayı 26, s. 27-29.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, “Hars ve Mefkûre Edebiyatı”, *Türk Yurdu*, C. II, nu. 7, Nisan 1341/1925, s. 9-13.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, “Hep Gençlik Mecmuası Yazı Heyetine”, *Hep Gençlik*, Yeni Gün Matbaası, Ankara Mayıs 1930, S.3, s. 33-34.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, “İnkılâp Edebiyatı”, *Kadro*, sayı 25, s. 21-23.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, “Türk Halk Edebiyatı”, *Türk Yurdu*, C. III, nu. 15, Kanunisani 1925, s.245-251.
- Kenber, Lütfü Arif, “Bekârlar Tekkesinin Gedikli Müdavimleri Kimlerdi?”, *Son Posta*, nu. 3029, 7 Eylül 1954.
- Kerman, Zeynep, “Faruk Nafiz Çamlıbel’in Süleyman Nazif’e Yazdığı Mektuplar”, *Türk Kültürü*, nu. 254, Haziran 1984, s. 356-369.
- Kısakürek, Necip Fazıl, “Şöhret”, *Türk Yurdu*, sayı 231-37, Ocak 1931, s. 10.
- Kısakürek, Necip Fazıl, “Dağlarda Şarkı Söyle”, *Türk Yurdu*, sayı 231-37, Ocak 1931, s. 10.
- Kısakürek, Necip Fazıl, “İstasyon”, *Hayat*, c.4, nr. 94, 13 Eylül, 1928, s.8.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, “Faruk Nafiz ve Sanatı”, *Hayat*, Cilt VI, sayı 134, s. 71.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, “Mahpus”, *Hayat*, c.5, nr.118, 28 Şubat, 1929, s.17.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, “Türk Edebiyatı Nasıl Tasnif Edilmelidir?”, *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 2-3.
- Tuna, Korkut, “Şehirin Serüveni”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, Özel Sayı:18, Yıl:13, Sayı 150-151-152, Haziran/Temmuz/Ağustos 2009, s. 16.
- Koryürek, Enis Behiç, “Güneşin Ölümü”, *Sesimiz*, Haziran 1932, S. 9, s. 2-3.
- Koryürek, Enis Behiç, “Güneşin Ölümü”, *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 10.

- Kozanoğlu, Abdullah Ziya, “Fuat’ın Atı”, *Gençlik*, Nisan 1927, cilt 1, numara 1, s. 14
- Kozanoğlu, Abdullah Ziya, “Kurumuş Kanlı Şal”, *Gençlik*, Mayıs 1927, cilt 1, numara 2, s. 20-22.
- Köprülü, Mehmet Fuat, “Edebiyatımızın Yolu”, *Hayat*, Cilt 5, sayı 125, 18 Nisan 1919, s. 1.
- Köprülü, Mehmet Fuat, “İnkılâp ve Edebiyat”, *Hayat*, C I, nu. 5, 30 Kânunuevvel 1926, s. 82-83.
- Kurnaz, Cemal, “19. Yy. Şairlerinden Beypazarlı Şâkir Efendi”, *Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Eğitim ve Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 108-134.
- Kutlu, Mustafa, “Tanzimat’tan Sonra Türk Edebiyatında İstanbul”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, V, s. 15-20.
- Küçük, Cevdet, “Millî Mücadele”, *TDVİA*, Cilt: 30, s. 76-83.
- M. Cemal, “Musahabe”, *Gençlik*, Mayıs 1927, cilt 1, numara 2, s. 1-2.
- M. Mitat, “Millî Tasarruf Münasebetiyle Bir Konferans”, *Sesimiz*, S. 2, 1 Kanunisani 1931, s. 1-2.
- M. Salahaddin, “Siz Ankara’ya Varamazsınız?”, *Halk*, Yıl I, Sayı 47, 30 Kanunievvel 1929, s. 6-7/390-391.
- Mecdi Sadrettin, “Bir Aile Sırrı”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Kânunisani 1930, Fevkalade Nüsha, s. 16.
- Mehmet Emin, “Hayat Ne İçin Çıkıyor”, *Hayat*, 2 Kânunuevvel 1926, S.1, s. 1.
- Mehmet Saffet, “Yükseliş Mücadelemizde Edebiyatımız”, *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 1.
- Mübarek Galip, “Ankara Evleri”, *Muallimler Birliği Mecmuası*, S.8, s. 354-359.
- Turhan, Mümtaz, “Olgunluğumuzun Panoraması”, *Sesimiz*, Nisan 1935, S. 14, s. 4.
- N. A., “Namık Kemal İhtilafi”, *Sesimiz*, S. 2, 1 Kanunisani 1931, s. 10.

- Narlı, Mehmet, “Şiir ve Şehir (Divan Şiirinden Cumhuriyet Şiirine)”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Haziran/ Temmuz/ Ağustos 2009, s. 300.
- Narlı, Mehmet, “Şiir ve Şehir -Divan Şiirinden Cumhuriyet Şiirine-”, *3. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi*, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara 2015, s. 57-70.
- Nayır, Yaşar Nabi “Uzan”, *Gençlik*, Nisan 1927, cilt 1, numara 1, s. 24.
- Nayır, Yaşar Nabi, “Bir Telakki Farkı”, *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 18.
- Necip Asım, “Türk Lügati”, *Çankaya*, Sayı 1, s. 38.
- Nejdet Akif, “Memleket Tetkikleri-Ankara”, *Sesimiz*, Mart 1932, S. 8, s. 9-12.
- Nurettin İbrahim, “Ankara Abidelerinden Ogust Mabedi”, *Gençlik*, Nisan 1927, cilt 1, numara 1, s. 12-13.
- Okay, Orhan, “Hatırat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 16, İstanbul 1997, s. 445-449.
- Okay, Orhan, “Yeni Türk Edebiyatı’nda İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 23, s. 293-296.
- Oktay Rifat, “Ağlayan Evler, İskelet Parmaklı Kadın”, *Sesimiz*, Şubat 1932, S. 7, s. 5 ve 14.
- Oktay Rifat, “Mermer Merdivenler”, *Sesimiz*, Haziran 1932, S. 9, s. 12.
- Oktay Rifat, “Mide Karar Verirse”, *Sesimiz*, Mart 1932, S. 8, s. 13 ve 23.
- Oktay Rifat, “Yollar”, *Sesimiz*, Birinci Kanun 1932, S. 10, s. 5.
- Onaran, Mustafa Şerif, “Dokuz Öykücü: Esendal”, Temmuz 1975, C: XXXII, S: 286, s. 34-44.
- Orhan Rahmi, “Çal Çoban Çal!”, *Türk Yurdu*, sayı 188-27, Mart 1927, s. 114.
- Orhan Veli, “Gece”, *Sesimiz*, Birinci Kanun 1932, S. 10, s. 5.
- Ozansoy, Faik Ali, “Marmara’ya”, *Marmara*, Yıl 1, Haziran 1936, Sayı 3, s. 68.
- Ozansoy, Faik Ali, “Sanki Bir Rüya”, *Marmara*, Yıl 1, 15 Nisan 1936, Sayı 1, s. 3-4.

- Ozansoy, Halit Fahri, “Fahişenin Ölümü”, *Halk*, Yıl I, 15 Temmuz 1929, Sayı 23, s. 4/196.
- Ozansoy, Halit Fahri, “Tren”i *Halk*, Yıl I, 29 Temmuz 1929, Sayı: 25, s.3/211.
- Ozansoy, Halit Fahri, “Vitrinler”, *Halk*, Yıl I, 7 Teşrinievvel 1929, Sayı 35, s. 6/294.
- Ozansoy, Halit Fahri, “Yenicamide Gece”, *Halk*, Yıl I, 12 Ağustos 1929, Sayı 27, s. 3/227.
- Ozansoy, M. F., “Yine Tenkit”, *Marmara*, Yıl: 1, Sayı 4, Ağustos 1936, s. 111.
- Örik, Nahit Sırrı “Ankaramız İçin”, *Varlık*, C. 2, nu. 45, 9 Mayıs 1935, s. 352.
- Örik, Nahit Sırrı, “Ankara Halkevindeki Resim Sergisi”, *Varlık*, c. 5, nu. 114, 1 Nisan 1938, s. 657-658.
- Örik, Nahit Sırrı, “Ankara Şehrine Dair”, *Tanin*, nu. 1123, 19 Ekim 1946
- Örik, Nahit Sırrı, “Ankara Tiyatrosu Bahsine Avdet”, *Ülkü*, c. 10, nu. 60, Şubat 1938, s. 553-554.
- Örik, Nahit Sırrı, “Ankara’da Bir Gravür Sergisi”, *Varlık*, c. 5, nu. 14, 1 Nisan 1938, s. 672.
- Örik, Nahit Sırrı, “Ankara’da Tiyatro”, *Varlık*, c. 2, nu. 52, 1 Eylül 1935, s. 49-50.
- Örik, Nahit Sırrı, “Ankara’daki Resim Heykel Sergisi”, *Ülkü*, c. 9, nu. 53, Temmuz 1937, s. 394-396.
- Örik, Nahit Sırrı, “Ankara’daki Son Resim ve Heykel Sergisi Hakkında”, *Ülkü*, c. 11, nu. 65, Temmuz 1938, s. 472-475.
- Örik, Nahit Sırrı, “Ankara’nın Tiyatro Davası”, *Varlık*, c. 3, nu. 40, 1 Mart 1935, s. 256.
- Örik, Nahit Sırrı, “Başarılan Bir Eserle Beklenen Bir Eser”, *Ülkü*, c. 10, nu. 57, İkinci Teşrin 1937, s. 286-288.
- Örik, Nahit Sırrı, “Bir Müjde”, *Ülkü*, c. 10, nu. 59, İkinci Kanun 1938, s. 474.
- Örik, Nahit Sırrı, “Bir Resim Galerisi İçin”, *Varlık*, c. 3, nu. 56, I Son Teşrin 1935, s. 114.
- Örik, Nahit Sırrı, “Bir Teşkilat Hakkında Temenniler”, *Varlık*, c. 2, 1 Temmuz 1935, s. 48.

- Örik, Nahit Sırrı, “D Grubunun Sergisi”, *Varlık*, c. 3, nu. 63, 15 Şubat 1936, s. 240.
- Örik, Nahit Sırrı, “İki Kız Kardeş ve Bir Delikanlı”, *Kırmızı ve Siyah*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1997, s. 117-166.
- Örik, Nahit Sırrı, “Kanlıcanın Bir Yalısında”, *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 29.
- Örik, Nahit Sırrı, “Kanlıcanın Bir Yalısında”, *Varlık*, 15 Ağustos 1933, S. 3, s. 17-18.
- Örik, Nahit Sırrı, “Kanlıcanın Bir Yalısında”, *Varlık*, 15 Temmuz 1933, S. 1, s. 11-12.
- Örik, Nahit Sırrı, “Kitaplar ve Mecnualar Arasında- Ayın Tarihi”, *Türk Yurdu*, c. 5-25, nu. 31-225, Temmuz 1930, s. 50.
- Örik, Nahit Sırrı, “Kitaplar ve Mecnualar Arasında- Görüş”, *Türk Yurdu*, c. 5-25, nu. 32-226, Ağustos 1930, s. 46-47.
- Örik, Nahit Sırrı, “Kitaplar ve Mecnualar Arasında- Gürbüz Türk Çocuğu”, *Türk Yurdu*, c. 5-25, nu. 32-226, Ağustos 1930, s. 47.
- Örik, Nahit Sırrı, “Kitaplar ve Mecnualar Arasında- Hayat”, *Türk Yurdu*, c. 5-25, nu. 31-225, Temmuz 1930, s. 50.
- Örik, Nahit Sırrı, “Kitaplar ve Mecnualar Arasında- Yevmî Gazetelerde”, *Türk Yurdu*, c. 5-25, nu. 32-226, Ağustos 1930, s. 45-46.
- Örik, Nahit Sırrı, “Resimlere ve Ressamlara Dair”, *Ülkü*, c. 9, nu. 54, Ağustos 1937, s. 477-478.
- Örik, Nahit Sırrı, “Sürtük”, *Ülkü*, c. 9, nu. 51, Mayıs 1937, s. 234.
- Örik, Nahit Sırrı, “Tiyatro Davasında Bir Adım”, *Varlık*, c. 3, nu. 65, 15 Mart 1936, s. 1.
- Örik, Nahit Sırrı, “Tiyatro İhtiyacı ve Ankara”, *Varlık*, c. 2, nu. 33, II. Teşrin 1934, s. 1.
- Örik, Nahit Sırrı, “Türk Romanının Coğrafi Durumu”, *Tanîn*, nu. 949, 20 Nisan 1946.
- Örik, Nahit Sırrı, “Üvey Ana”, *Ülkü*, c. 1, nu. 9, Haziran 1933, s. 799-800.
- Örik, Nahit Sırrı, “Yazılacak On İki Cilde Dair”, *Ülkü*, c. 13, nu. 76, Haziran 1939, s. 372-373.
- Özaslan, Metin, “Atatürk’ün Ankara’ya Gelişi ve Ankara’nın Başkent Olma Nedenleri”, *Bilge Dergisi*, S. 35, Kış 2002, s. 22-30.

- Özaydın, Abdülkerim “İslamî Dönem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 203-206.
- Özdemir, Rifat, “Osmanlılar Devri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 204-206.
- Özev, M. Hilmi, “Meşruiyet Kavramının Dönüşümü”, *Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni*, 2005, Sayı 57, s. 87-97.
- Özgül, Metin Kayahan, “Aşka Epithalamium Yahut Ölmüş Bir Sevdaya Epitaph”, *Kırmızı ve Siyah, Hikâyeler 2*, s. 9-19.
- Özgül, Metin Kayahan, “Asefal Bir Heykel İçin Requiem”, *Eve Düşen Yıldırım, Hikâyeler 3*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1998, s. 9-18.
- Özkan, Timur, “Seyahatnamelerde Ankara”, *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler I. Cilt*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, Ankara 2012, s. 259-273.
- Özön, Mustafa Nihat, “Kitaplar Arasında”, *Hayat*, c.6 nr. 131, 30 Mayıs 1929, s. 17-18.
- Öztekin, Özge “Tarih Manzumelerine Göre XIX. Yüzyılda Ankara”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2015, 3(2), 212-219.
- Peker, Recep, “Ülkü Niçin Çıkıyor?”, *Ülkü*, C. I, S. 1, Ocak 1933, s.1.
- Rado, Şevket, “Bir Başlangıcın Hikâyesi”, *Şiirler*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1970, s. 23.
- Rado, Şevket, “Edebiyatta Gençlik Hatıraları”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı 6, Yıl 14, Cilt 1, s. 7, s. 3-10.
- Sabahattin, “Erenler Tekkesi”, *Sesimiz*, Yıl 3, Mart 1934, S. 12, s. 11-12.
- Sabit, Ekrem, “Mustafa Kemal’e Kaçanlar”, *Çocuk*, No. 58, 29.10.1937, s. 4-5.
- Sacit Hamdi, “Ankara’nın Gurubu”, *Sesimiz*, S. 6, İkinci Kanun 1932, s. 10.
- Sağlam, Nuri, “Faruk Nafiz Çamlıbel’in “Memleketçi” Şiirlerinde Anadolu ve Anadolu İnsanına Dair Tuhaf Manzaralar”, *Journal of Turkish Studies*, Volume: 30/III, Harvard University: 2006, s. 71-88.

- Sağlık, Şaban, “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Şehir”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, Yıl: 13, S. 150/151/152, Haziran/Temmuz/Ağustos 2009, s. 308-326.
- Selahattin Nüzhet, “Divan Edebiyatı ve Mazmunları”, *Gençlik*, Nisan 1927, cilt 1, numara 1, s. 6-9.
- Selekler, Hamit Macit, “O’nun Eserine”, *Varlık*, cilt 1, sayı 12, 01.01.1934, s. 184.
- Sevük, İsmail Habip, “Paşanın Köşkünde”, *O Zamanlar 1920-1923*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 128-133.
- Sıtkı, Şahap, “Sadri Ağabey”, *Vakit*, 17 İkinciteşrin 1943.
- Şahap Gürsel, “Ankara Akşamları”, *Marmara*, Yıl: 1, Sayı 4, Ağustos 1936, s. 110.
- Şehsuvaroğlu, Haluk Y., “Yahya Kemal’in Son Osmanlı Veliahdı ile Bir Mülakatı”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı, Özal Matbaası, İstanbul 1988, s. 150-162.
- Şenyapılı, Önder, “Gençlik Yıllarımın (ve Öncesinin) Ankara’ında Eğlenme- Dinlenme Mekânları”, *Özcan Altaban’a Armağan, Cumhuriyet’in Ankara’sı*, Der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yay., Ocak 2005, s. 310-356.
- Şevket, Ertuğrul, “Ankara’da Bahar”, *Yedigün*, 9 Mayıs 1939, Nu. 322, s. 16.
- Şükufe Nihal, “Ayrılmayacak Arkadaşlar”, *Çankaya*, 1 Mayıs 1928, Sayı 1, s. 46-48.
- Tahir, Cezmi, “Ankara’ya Gelirken”, *Çığır*, Sonkanun 1935, Sayı 25, s. 6.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, “Ne İçindeyim Zamanın”, *Varlık*, 1 Ağustos 1933, S. 2, s. 6.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, “Necip Fazıl ve Kop Dağındaki Dükkân”, *Varlık*, 15 Temmuz 1933, S. 1, s. 15.
- Tanyer, Turan, “Ankara’da Eski Mekânlar”, *Kitap-lık*, S. 90, Ocak 2006, s. 65-75.
- Tanyer, Turan, “Ankara’da Sosyal Yaşam (1920-1938)”, *Ankara Kara Kalpaklı Kent*, s. 145.
- Tanyer, Turan, “Edebiyatçı Mekânları”, *Kitap-lık*, Sayı 60, s. 73

- Taşdelen, Vefa, “Antik Kentlere Doğru”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, Özel Sayı:18, Yıl:13, Sayı 150-151-152, Haziran/Temmuz/Ağustos 2009, s. 23-36.
- Tecer, Ahmet Kutsi, “Eski ve Yeni Edebiyat”, *Görüş*, Eylül 1930, cilt 1, sayı 2, s. 96-107.
- Tecer, Ahmet Kutsi, “Şark ve Garp”, *Görüş*, Ağustos 1930, cilt 1, sayı 1, s. 5-14.
- Tekeli, İlhan - Selim İlkin, “(Kör) Ali İhsan (İloğlu) Bey ve Temsili- Meslekî Programı”, *Atatürk Dönemi Ekonomik ve Toplumsal Sorunları*, İstanbul 1977,
- Token, Füzulan Hüsrev, “Öldü Ölümünden Bir Şeyler Umarak”, *Yeditepe*, Nu. 119, 15 Kasım 1956, s.1.
- Tuğlacı, Pars, “Atatürk Türkiye’inde Edebiyat, Basın, Basın ve Yayın”, *Çağdaş Türkiye*, c. III, Cem Yayınları, İstanbul 1990, s. 1435-1685.
- Uçman, Abdullah, “Dergiler Arasında: Dergâh, Hayat, Ma’lûmat ve Bilgi Mecmuaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, 519- 532.
- Uçman, Abdullah “Hayat”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 1, İstanbul 1988, s.12-14.
- Uşaklı, Ömer Bedrettin, “Anadolu Duygularından, Bir Seyahat Hatırası”, sayı 180-19, Temmuz 19260, s. 27.
- Uşaklıgil, Halit Ziya, “Yarın Kardeşler”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Kânunusani 1930, Fevkalade Nüsha, s. 82-85.
- Zeynep Uysal, “İstirap Ülkesinden Saadet Ülkesine Kaçış: Millî Mekân Olarak Ankara”, *Edebiyatın Omzundaki Melek, Edebiyatın Tarihle İlişkisi Üzerine Yazılar*, (Yay. Haz. Zeynep Uysal), İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 381-398.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Aziz Necati”, *Hayat*, Cilt V, sayı 111, s. 128.
- Varlık, Mç Bülent, “Ankara Basın Tarihi Üzerine Bibliyografik Notlar (1871-1928)”, *Kebikeç*, S. 9, 2000, s. 149-158.
- Witteck, Paul, “Orta Zamanlarda Ankara” (Çev. Nurettin Ardıç), *Çığır*, I. Ve II. Teşrin 1936, Sayı 43-44, s. 50.

- Wittek, Paul, “Orta Zamanlarda Ankara” (Çev. Nurettin Ardıç), *Çığır*, I. Kanun 1936, Sayı 45, s. 69.
- Wittek, Paul, “Orta Zamanlarda Ankara” (Çev. Nurettin Ardıç), *Çığır*, II. Kanun 1937, Sayı 46, s. 83-84.
- Wittek, Paul, “Orta Zamanlarda Ankara” (Çev. Nurettin Ardıç), *Çığır*, Mart 1937, Sayı 48, s. 118-119.
- Wittek, Paul, “Orta Zamanlarda Ankara” (Çev. Nurettin Ardıç), *Çığır*, Nisan 1937, Sayı 49, s. 133-135.
- Yalçın, Alemdar, “Yahya Kemal’in Milletvekilliği ve Ankara Günleri”, *Yahya Kemal Semineri (Bildiriler)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Kütüphane Yayınları, Ankara 1985, s. 145-152.
- Yalçın, Semih, “Millî Mücadele Dönemi”, *90. Yılında Millî Mücadele Dönemi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, (Haz. H. Aytuğ Tokur), Ankara 2011, s. 11-27.
- Yavuztürk, Gülseren Mungan “Ataç’ın Ankara’daki Sinema Günleri”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2016, 4(2), s. 180-188.
- Yavuztürk, Gülseren Mungan, “Ankara’da Yayımlanmış Sinema Dergilerinin Kısa Tarihçesi”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Cilt I, Sayı 2, s. 79-92.
- Yetkin, Suut Kemal “Ataç ve Tanpınar ile Tanışmam” *Meydan*, No: 568, s. 26. Aynı yazı şuraya da alınmıştır: “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” *Tanpınar Üzerine Yazılar*, Hazırlayanlar: Abdullah Uçman, Handan İnci, 3F Yayınevi, İstanbul 2008, s. 297-301.
- Yıldırım, Ercan, “Çankaya Kadar Modern ve Seküler; Hacı Bayram Kadar Geleneksel ve İslamî Ankara”, *Hece, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, 150/151/152, Özel sayı 18, Ankara 2009, s. 384-399.
- Yılmaz, Fehmi, “Ankara’nın Sesi”, *Sesimiz*, S. 4, Nisan 1931, s. 15.
- Yöntem, Ali Canip, “On Sekizinci Asır Edebiyat ve İrfânının Meşhûr Sîmâlarından Şâir ve Tabib Şifâî Şabân Efendi”, *Hayat*, nr: 87, 26 Temmuz 1928, s. 166-167.
- Z., “Faruk Nafiz’in İçtimai Cephesi”, *Hayat*, Cilt V, sayı 108, s. 78.

Ziyad Ebuzziya, “Âkif’i İlk ve Son Ziyaretim”, *Türk Edebiyatı, Mehmet Âkif Anıt Sayısı*, Aralık 1986, 158. Sayı, s.40.

Zülfikar, Hamza, “Atatürk’ün Çevresindeki Dilciler ve Kültür Adamları”, *Ankara Üniversitesi’nin 60. Kuruluş Yılı Armağanı: Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Eğitimi ve Türk Kültürü Konusunda Seçme Yazılar*, (ed. Doğan Atılğan), Ankara Üniversitesi Yayınları:221, Ankara 2006, s. 517-521.

İNCELENEN ROMANLAR

Adivar, Halide Edip, *Ateşten Gömlek*, Can Yayınları, İstanbul 2009, 223 s.

Aka Gündüz, *Ben Öldürmedim Kokain*, Semih Lütfi- Suhulet Kütüphanesi, Akşam Matbaası, İstanbul 1931, 176 s.

Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, Remzi Kitabevi, Güven Basımevi, İstanbul 1943, 304 s.

Aka Gündüz, *Çapkın Kız*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, Burhan Cahit Matbaası, İstanbul 1930, 256 s.

Aka Gündüz, *Çapraz Delikanlı*, Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul 1933, 160 s.

Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*, Toker Yayınları, İstanbul 1974, 270 s.

Aka Gündüz, *Onların Romanı*, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1933, 220 s.

Aka Gündüz, *Tank-Tango*, Resimli Ay Matbaası, 2. Baskı, İstanbul 1940, 256 s.

Aka Gündüz, *Üvey Ana*, Toker Yayınları, İstanbul 1990, 271 s.

Aka Gündüz, *Yaldız*, Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul 1930, 183 s.

Aka Gündüz, *Zekeriyya Sofrası*, Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul 1938, 215 s.

Aka Gündüz-Nemide Ali, *Üç Kızın Hikâyesi*, Semih Lütfü Kitabevi, Güven Basımevi, İkinci Baskı, İstanbul 1943, 168 s.

Atay, Falih Rıfkı, *Roman*, Varlık Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 1964, 160 s.

[Aygen], Reşat Enis, *Afrodite Buhurdanında Bir Kadın*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2002, 206 s.

[Başar], Şükufe Nihal, *Yalnız Dönüyorum*, Kenan Basımevi, İstanbul 1938, 240 s.

- Benice, Etem İzzet, *Aşk Güneşi*, İnkılâp Kitabevi, İkinci Baskı, İstanbul 1962, 270 s.
- Benice, Etem İzzet, *On Yılın Romanı*, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, 170 s.
- Güntekin, Reşat Nuri, *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 263 s.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Ankara*, İletişim Yayınları, 26. Baskı, İstanbul 2009.
- Kuntay, Mithat Cemal, *Üç İstanbul*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2015, 706 s.
- Mehmet Rauf, *İstiklâl Harbi'nin Romanı Halâs (Kurtuluş)*, Yayına Hazırlayan Emin Nedret İşli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örik, Nahit Sırrı, *Kıskanmak*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1994, 241 s.
- Sedes, Selami İzzet, *Kalbimin Romanı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1938, 151 s.
- Sedes, Selami İzzet, *Küçük Hanım'ın Kısmeti*, Semih Lütfü Kitabevi, Akşam Matbaası, İstanbul (yayın tarihi yok), 149 s.
- Sevengil, Refik Ahmet, *Çıplaklar*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1936, 368 s.
- Talu, Ercüment Ekrem, *Kan ve İman*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:855, Kültür Eserleri Dizisi:103, Ankara 1988, 103 s.
- Zorlutuna, Halide Nusret, *Gül'ün Babası Kim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2002, 212 s.

İNCELENEN HİKÂYE KİTAPLARI

- Adivar, Halide Edip, *Dağa Çıkan Kurt*, Remzi Kitabevi, İstanbul,1993.
- Aka Gündüz, *Demirel'in Hikâyeleri*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1930.
- Ertem, Sadri, *Bir Varmış Bir Yokmuş*, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, 157 s.
- Ertem, Sadri, *Toplu Öyküler, Silindir Şapka Giyen Köylü- Bacayı İndir Bacayı Kaldır- Korku- Bay Virgül- Bir Şehrin Ruhu*, Haz. Ali İhsan Kolcu, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2014.
- Esandal, Memduh Şevket, “Ankara’da Kiralık Ev”, *İhtiyar Çilingir, Bütün Eserleri 8*, Basıma Hazırlayan Muzaffer Uyguner, İstanbul 1984, s. 66-71.
- Esandal, Memduh Şevket, “Otomobilin Hızı”, *İhtiyar Çilingir, Bütün Eserleri 8*, Basıma Hazırlayan Muzaffer Uyguner), İstanbul 1984, s. 59-65.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Millî Savaş Hikâyeleri*, İletişim Yayınları, 22. Baskı, İstanbul 2017.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil*, Semih Lütfü -Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1933.

(Koşay), Hamit Zübeyir, *Dokuz Ötkünç*, Devlet Matbaası, Ankara 1929, 64 s.

Örik, Nahit Sırrı, *Kırmızı ve Siyah Hikâyeler 2*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1997, s. 186.

Örik, Nahit Sırrı, *San'atkârlar*, (Yayına Hazırlayanlar: M. Kayahan Özgül, Vahide Bilgi), Oğlak Yayınları, İstanbul 2008.

Sabahattin Ali, *Ses*, Tan Matbaası, 1937.

Sami Paşazâde Sezai, *Bütün Eserleri I*, Hazırlayan Zeynep Kerman, TDK Yayınları, Ankara 2003, s. 321-340.

Şapolyo, Enver Behnan, *İnkılâp Ötkünçleri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1934.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Hikâyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, Ekim 2011.

TARANAN SÜRELİ YAYINLAR

Ağaç, 14 Mart 1936-26 Ağustos 1936, 17 sayı. (Tıpkıbasım, *Yedi İklim*, 1994).

Ana, 15 Sonkanun 1938- 1 Mayıs 1939 arası 1-16. sayılar.

Çığır, 1 Ocak 1933-Aralık 1938, 72 sayı.

Çocuk, İkinci Kanun 1936- 16 Eylül 1938 yıllarına ait 1-104. Sayılar.

Görüş, 1930, 1-4. Sayılar

Gürbüz Türk Çocuğu, 23 Nisan 1931 tarihli Çocuk Haftası Özel Sayısı, 23 Nisan 1935 tarihli Çocuk Haftası Özel Sayısı, Kanunisani 1930 tarihli Özel Sayı, Temmuz 1929 tarihli 34. Sayı, Haziran 1931 tarihli 57. Sayı, Ağustos 1931- 59-63,66-76, 79, 85, 86, 90-99, 101-108. 108. Sayı Birincikanun 1935 tarihini taşıyor.

Halk, 11 Şubat 1929-22 Haziran 1931 tarihleri arasında 1-124. Sayılar.

Hayat, 1926-1929 yıllarına ait 1-146. sayılar

Kalem, 15 Mart 1938- 1 Haziran 1939 arası 1- 13. sayılar.

Marmara, 15 Nisan 1936- Şubat 1938 arası 1-10. sayılar.

Sesimiz, 30 Teşrinievvel 1930- Mart 1935 yıllarına ait 1-14 sayılar (11. sayı yok), 18. sayı.

E-KAYNAKLAR

<http://www.hasancelik.web.tr/Yayinlar/123.pdf> (Son Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2015)

<http://www.edebiyadvesanatakademisi.com/edebiyad/1123->

[cevat-fehmi-baskut-hayati-ve-tiyatro-yazarligi.html](http://www.edebiyadvesanatakademisi.com/edebiyad/1123-cevat-fehmi-baskut-hayati-ve-tiyatro-yazarligi.html), (Son Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2015)

http://www.edebiyatekibi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=553&Itemid=28, (Son Erişim Tarihi: 6.1.2013)

http://www.edebiyatekibi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=553&Itemid=28, (Son Erişim Tarihi: 6.1.2013)

<http://www.istiklalyolu.com/> (Son Erişim Tarihi: 22 Mart 2018)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55a64407b26385.29603674 (Son Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2015)

**EK 1. ATATÜRK DÖNEMİNDE MİLLETVEKİLİ OLAN EDEBİYATÇILAR
TABLOSU**

I. Meclis (23 Nisan 1920- 1 Nisan 1923)

Besim Atalay	Kütahya Milletvekili
Hamdullah Suphi Tanrıöver	Antalya Milletvekili
Mehmet Âkif Ersoy	Burdur Milletvekili

II. Meclis (1923- 1927)

Besim Atalay	Kütahya Milletvekili
Ebubekir Hâzım Tepeyran	Niğde Milletvekili
Falih Rıfık Atay	Bolu Milletvekili
Hakkı Tarık Us	Giresun Milletvekili
Hamdullah Suphi Tanrıöver	İstanbul Milletvekili
Mehmet Emin Yurdakul	Şebinkarahisar Milletvekili
Ruşen Eşref Ünaydın	Afyon Milletvekili
Sâmih Rifat	Çanakkale Milletvekili
Veled Çelebi İzbudak	Kastamonu Milletvekili
Yahya Kemal Beyatlı	Urfa Milletvekili
Yakup Kadri Karaosmanoğlu	Mardin Milletvekili
Ziya Gökalp	Diyarbakır Milletvekili

III. Dönem (1927- 1931)

Abdülhak Hâmit Tarhan	İstanbul Milletvekili
Ahmet Rasim	İstanbul Milletvekili
Besim Atalay	Kütahya Milletvekili

Celal Sahir Erozan	Zonguldak Milletvekili
Falih Rıfık Atay	Ankara Milletvekili
Fazıl Ahmet Aykaç	Elazığ Milletvekili
Hakkı Tarık Us	Giresun Milletvekili
Halil Nihat Boztepe	Gümüşhane Milletvekili
Hamdullah Suphi Tanrıöver	İstanbul Milletvekili
İbrahim Alaattin Gövsa	İstanbul Milletvekili
İshak Refet İşıtman	Diyarbakır Milletvekili
Mehmet Asım Us	Artvin Milletvekili
Memduh Şevket Esendal	Elazığ Milletvekili
Ruşen Eşref Ünaydın	Afyon Milletvekili
Samih Rifat	Çanakkale Milletvekili
Veled Çelebi İzbudak	Kastamonu Milletvekili
Yakup Kadri Karaosmanoğlu	Mardin Milletvekili

IV. Dönem (1931-1935)

Abdülhak Hâmit Tarhan	İstanbul Milletvekili
Ahmet İhsan Tokgöz	Ordu Milletvekili
Ahmet Rasim	İstanbul Milletvekili
Aka Gündüz (Enis Avni)	Ankara Milletvekili
Besim Atalay	Kütahya Milletvekili
Falih Rıfık Atay	Ankara Milletvekili
Fazıl Ahmet Aykaç	Elazığ Milletvekili
Hakkı Tarık Us	Giresun Milletvekili
Halil Nihat Boztepe	Trabzon Milletvekili

İbrahim Alaattin Gövsa	İstanbul Milletvekili
(Mehmet) Asım (Us) Bey	Artvin Milletvekili
Mehmet Emin Yurdakul	Şanlıurfa Milletvekili
Naşit Hakkı Uluğ	Kütahya Milletvekili
Ruşen Eşref Ünaydın	Afyon Milletvekili
Veled Çelebi İzbudak	Kastamonu Milletvekili
Yahya Kemal Beyatlı	Yozgat Milletvekili
Yakup Kadri Karaosmanoğlu	Manisa Milletvekili
Yunus Nadi Abalıoğlu	Muğla Milletvekili

V. Dönem (1935- 1939)

Abdülhak Hâmit Tarhan	İstanbul Milletvekili
Ahmet İhsan Tokgöz	Ordu Milletvekili
Aka Gündüz	Ankara Milletvekili
Ali Canip Yöntem	Ordu Milletvekili
Besim Atalay	Kütahya Milletvekili
Falih Rifkı Atay	Ankara Milletvekili
Fazıl Ahmet Aykaç	Elazığ Milletvekili
Hakkı Tarık Us	Giresun Milletvekili
Halil Nihat Boztepe	Trabzon Milletvekili
Hüseyin Rahmi Gürpınar	Kütahya Milletvekili
Kâzım Nami Duru	Manisa Milletvekili
Mehmet Asım Us	Artvin Milletvekili
Mehmet Emin Yurdakul	Şanlıurfa Milletvekili
Mehmet Fuat Köprülü	Kars Milletvekili

Naşit Hakkı Uluğ	Kütahya Milletvekili
Ömer Asım Aksoy	Gaziantep Milletvekili
Veled Çelebi İzbudak	Kastamonu Milletvekili
Yahya Kemal Beyatlı	Tekirdağ Milletvekili

	Ad-Soyad	1. Dönem (1920-1923)	2. Dönem (1923-1927)	3. Dönem (1927-1931)	4. Dönem (1931-1935)	5. Dönem (1935-1939)
1.	Abdullah Hilmi Tunalı	Bolu	Zonguldak	-	-	-
2.	Abdülhak Hâmit Tarhan	-	-	İstanbul	İstanbul	İstanbul
3.	Ahmet Ağaoğlu	-	Kars	Kars	-	-
4.	Ahmet Besim Atalay	Kütahya	Aksaray	Aksaray	Aksaray	Kütahya
5.	Ahmet Esat Uras	-	Amasya	Amasya	Amasya	Amasya
6.	Ahmet İhsan Tokgöz	-	-	-	Ordu	Ordu
7.	Ahmet Talat Onay	-	Çankırı	Çankırı	Çankırı	Giresun
8.	Ahmet Rasim Arık	-	-	İstanbul	İstanbul	-

9.	Aka Gündüz	-	-	-	Ankara	Ankara
10.	Ali Canip Yöntem	-	-	-	Ordu	Ordu
11.	Celal Nuri İleri	Gelibolu	Gelibolu	Tekirdağ	Tekirdağ	-
12.	Celal Sahir Erozan	-	-	Zonguldak	Zonguldak	Zonguldak
13.	Ebubekir Hâzım Tepeyran	-	Niğde	-	-	-
14.	Falih Rıfık Atay	-	Bolu	Bolu	Bolu	Ankara
15.	Fazıl Ahmet Aykaç	-	-	Elazığ	Elazığ	Elazığ
16.	Fuat Köprülü	-	-	-	-	Kars
17.	Hakkı Tarık Us	-	Giresun	Giresun	Giresun	Giresun
18.	Halil Nihat Boztepe	-	-	Gümüşhane	Trabzon	Trabzon
19.	Hamdullah Suphi Tanrıöver	Antalya	İstanbul	İstanbul	-	-

20.	Hasan Ali Yücel	-	-	-	-	İzmir
21.	Hasan Basri Çantay	Karesi	-	-	-	-
22.	Hasan Cemil Çambel	-	-	Bolu	Bolu	Bolu
23.	Hüseyin Cahit Yalçın	-	-	-	-	Çankırı
24.	Hüseyin Rahmi Gürpınar	-	-	-	-	Kütahya
25.	İbrahim Alaeddin Gövsa	-	-	Sivas	Sinop	-
26.	İshak Refet İşıtman	-	-	Diyarbakır	-	-
27.	Kâzım Nami Duru	-	-	-	-	Manisa
28.	Mehmet Akif Ersoy	Burdur	-	-	-	-

29.	Mehmet Asım Us	-	-	Artvin	Artvin	Çoruh
30.	Mehmet Emin Yurdakul	-	Şebinkarahisar	Şebinkarahisar	Urfa	Urfa
31.	Memduh Şevket Esendal	-	-	-	Elazığ	-
32.	Naim Hazım Onat	-	Konya	Konya	Konya	Konya
33.	Naşit Hakkı Uluğ	-	-	-	Kütahya	Kütahya
34.	Ömer Asım Aksoy	-	-	-	-	Gaziantep
35.	Dr. Rıza Nur	Sivas	-	-	-	-
36.	Ruşen Eşref Ünaydın	-	Afyon	Afyon	Afyon	-
37.	Sadri Maksudî Arsal	-	-	-	Şebinkarahisar	Giresun
38.	Samih Rifat Yalnızgil	-	Biga	Çanakkale	Çanakkale	-

39.	Selim Sırrı Tarcan	-	-	-	-	Ordu
40.	Veled Çelebi İzbudak	-	Kastamonu	Kastamonu	Kastamonu	Kastamonu
41.	Yahya Kemal Beyatlı	-	Urfa	-	Yozgat	Tekirdağ
42.	Yakup Kadri Karaosmanoğlu	-	Mardin	Mardin	Manisa	-
43.	Yunus Nadi Abalıoğlu	İzmir	Menteşe	Muğla	Muğla	Muğla
44.	Yusuf Akçura	-	İstanbul	İstanbul	İstanbul	İstanbul
45.	Ziya Gökalp	-	Diyarbakır	-	-	-

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Hatice GÜNDOĞAN
Doğum Yeri ve Tarihi:	Ankara, 1976
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce (ÜDS 75)
Bilimsel Faaliyetleri	<p style="text-align: center;">Yayınlar:</p> <p style="text-align: center;">Şahabettin Süleyman. (2017). <i>Sanat-ı Tahrir ve Edebiyat</i>, (Hazırlayan Hatice Gündoğan), DBY yayınları, İstanbul.</p> <p style="text-align: center;">Uluslararası hakemli dergilerde yayınlanan makaleler:</p> <p style="text-align: center;">Gündoğan H. (2008). “Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi’nin Edebiyat Tarihi Metodolojisi Açısından Önemi”, <i>Türkoloji Kültürü</i>, C. 2, No. 2.4, Yaz, 2009, s. 147-160.</p> <p style="text-align: center;">Gündoğan H. (2015). “Türk Yurdu Dergisi’nde 1914-1918 Yılları Arasında Yayınlanmış Şiirlerde Savaş İzleği”, <i>Giresun Üniversitesi Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi</i>, <i>Sürelî Yayınlar Özel Sayısı</i>.</p> <p style="text-align: center;">Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında (Proceedings) basılan bildiriler:</p>

	<p>Gündoğan H. (2017), “Atatürk Devri Türk Romanında Bir Meşruyet Mekânı Olarak Balolar ve Bunların Romanımıza Yansımaları”, <i>Türk Dili Edebiyatı Bilgi Şöleni, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 11-12 Mayıs 2017.</i> (Bildiri özet kitapçığı basıldı)</p> <p>Gündoğan H. (2017), “Edebiyat Teorisi Kitaplarının Edebiyat Eğitime Katkısı: Şahabettin Süleyman’ın Sanat-ı Tahrir ve Edebiyat’ı Örneği”, Prof. Dr. M. Fuat Köprülü Anısına II. <i>Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Sempozyumu, 17-18 Nisan 2017, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara.</i></p> <p>Gündoğan H. (2017), “Necati Cumalı’nın Viran Dağlar Romanında Göç Olgusu”, <i>Geçmişten Günümüze Göç konulu VII. Uluslararası Canik Sempozyumu, 17-19 Şubat 2017, Samsun.</i></p> <p>Gündoğan H. (2016), “Konya Oturak Âlemlerinden Bir Kesit: Sabahattin Ali’nin Gramofon Avrat ve Orhan Kemal’in Oyuncu Kadın Hikâyeleri”, <i>Anadolu Sohbet Gelenekleri ve Yâren Semyozyumuu 2-4 Nisan 2016, Çankırı.</i>(Bildiri özet kitapçığı basıldı.)</p> <p>Gündoğan H. (2015), “Şehir ve Edebiyat Bağlamında Necip Fazıl ve Ankara”, <i>Geçmişten Günümüze Çocuk ve Şehir konulu IV. Uluslararası Canik Sempozyumu, 15-17 Mayıs 2015, Samsun.</i>(Bildiri kitabı basıldı.)</p> <p>Gündoğan H. (2014), Türk Yurdu Dergisi’nde 1914-1918 Yılları Arasında Yayımlanmış Şiirlerde Savaş İzleği, <i>100. Yılında I. Dünya Savaşı’nın Türk Edebiyatındaki Yansımaları konulu II. Uluslararası</i></p>
--	--

	<p><i>Türkiyat Sempozyumu, 31 Ekim-2 Kasım 2014, Karatekin Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, Çankırı.</i></p> <p>Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında basılan bildiriler:</p> <p>Gündoğan H. (2013), Başkent Ankara'nın İlk Edebiyat Mahfilleri, <i>Başkent Oluşunun 90. Yılında Ankara: 1923-2013 Sempozyumu, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ANKAMER), 7-8 Ekim 2013. s.167-172.</i></p> <p>Diğer yayınlar:</p> <p>Gündoğan H., "Siyah Süt, Siyah Mürekkebe Dönüşürse", <i>Yedi İklim</i>, S. 220, C. 22, Temmuz 2008, s. 68-70.</p>
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Öğretmen, MEB, 2000-2012 Okutman, Ahi Evran Üniversitesi, 2012-....
İletişim	
E-Posta Adresi	haticekg@hotmail.com
Tarih	